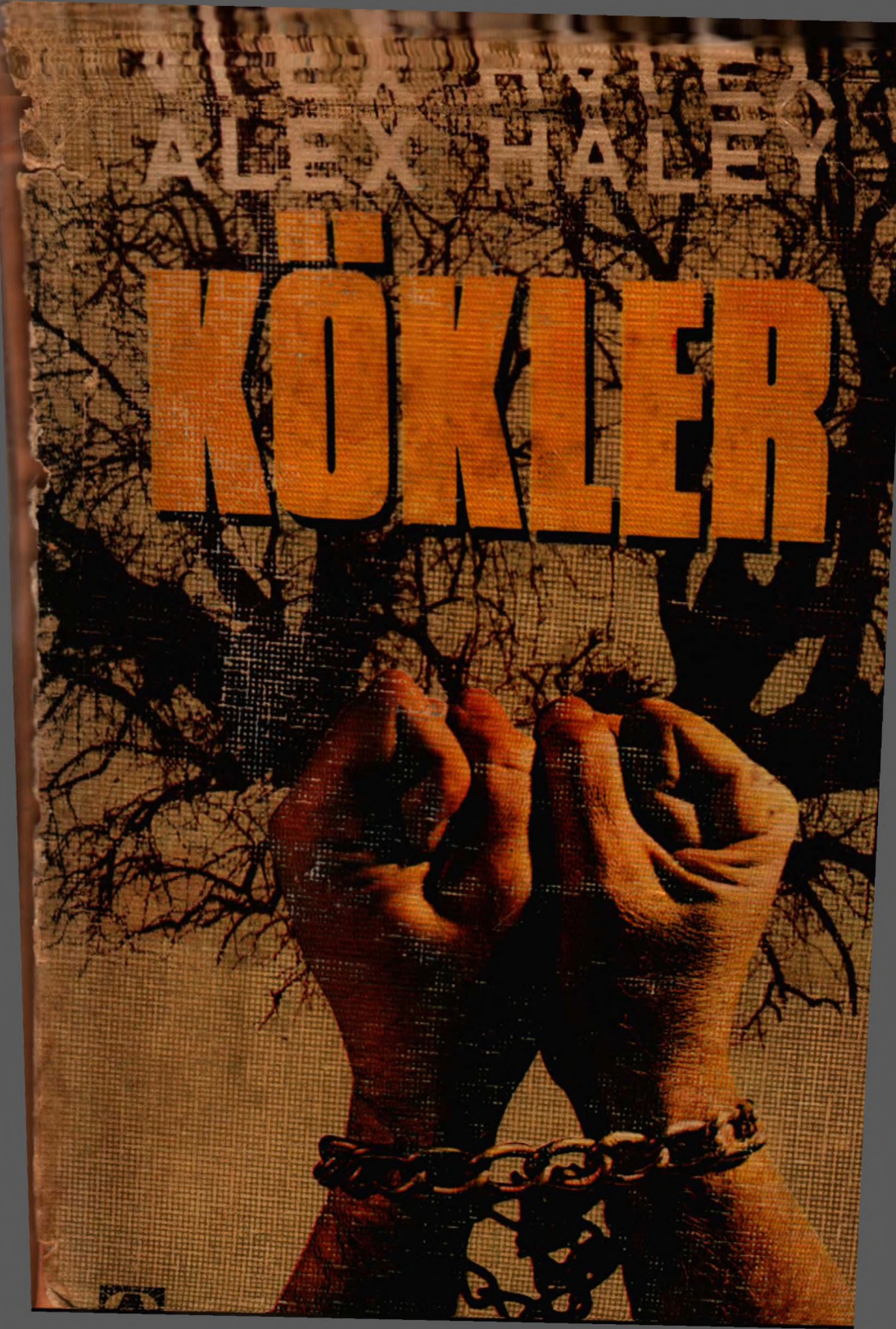
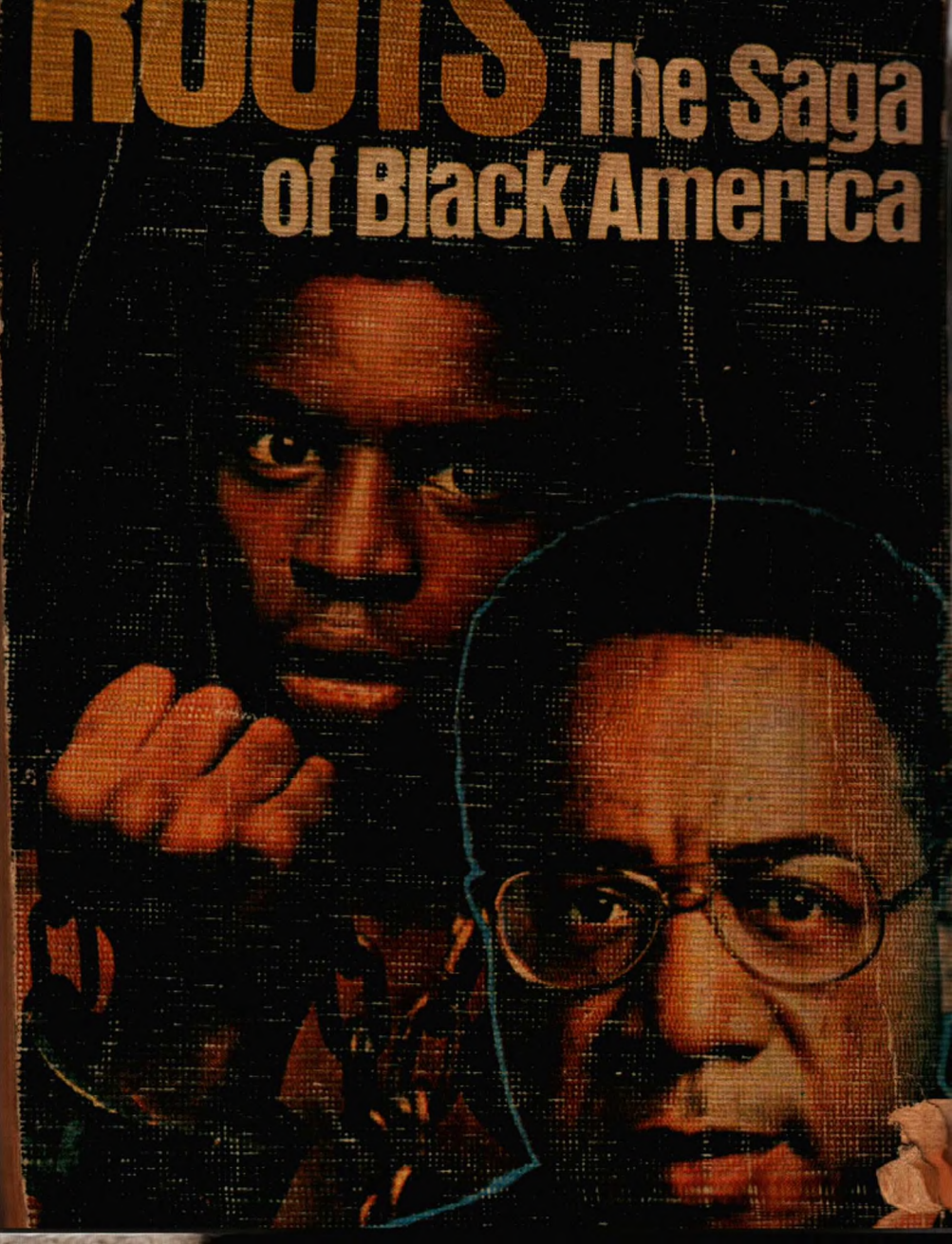
ALEX HALEY

KOKLER

ROOTS The Saga of Black America

Alex Haley

Kökler

(Roots)

Türkçesi:
ALİ SEDEN
NİLGÜN HİMMETOĞLU

Copyright : (C) Alex Haley - Kesim Telif Hakları
Ajansı — 1977

Belgesel Dizi : 18

Altın Kitaplar
Yayınevi

7 79 65-2

2. BASKI / TEMMUZ 1979

«...KÖKLER (Roots) bugüne kadar 14 baskı yaptı. Son kez piyasaya çıkarılan bir milyon kitap da bir ay içinde kapışıldı... Yazar Alex Haley'e de «Pulitzer roman ödülü» nü kazandırdı ve onu yılın adamı yaptı...»

— Milliyet Gazetesi —

İç ve dış basında «KÖKLER»...

«Kökler» bir ırkın ezilişinin serüvenidir. İki yüzyıldan beri direnen, horlanan, aşağılanan ama gene de dimdik yaşayan kara derililerin öyküsü. Yalnızca köle gözüyle bakılan ve sömürülen bu ırk kimi zaman aşağılanmaya teslim olmuş, aşağılayanlara baş eğmiş kimi zaman da dinin rahatlatıcı atmosferine sığınmıştır.

«Kökler» yüzyıllar boyu dünya kapitalizminin gelişmesini ve büyümesini sağlayan, sömürülen bu insanların sorunlarının kökenlerine iniyor. Afrika'dan Amerika'ya uzayan hangi ülke ve iklimde yaşarsa yaşasın aynı kaderi, çaresizliği bölüşen insanların yaşamını belgeliyor.

Haley, kendi ırkının kökenine inerken hem bireysel bir destan yaratmıştır hem de ikinci sınıf adam işlemi gören ırkdaşlarının başkaldırma türküsünü duyurmuştur.

«Kökler»i okurken, insanın insana reva gördüğü zulmün derecesine şaşıracaksınız. Hümanizmi savunan insanlık kültürünün ne oranda gerçekleştiği konusunda da gerçek bilgiyi «Kökler» verecektir.

Kitabı ve televizyon dizisi büyük ilgi derleyen «Kökler» üzerine yazılanların kimilerini, yapıtı ve yazarını aydınlatır amacıyla aşağıya aktardık.

— DOĞAN HIZLAN —

«Artık her gece milyonlarca Amerikalı televizyonlarının karşısındaki koltuğa adeta mıhlanıyorlar. Atalarının kara derili vatandaşlarına yaptıkları zulmü utançla seyrediyorlar.

Harward Üniversitesi sosyologlarından Thomas Pettigrew, «Kökler»i bu güne dek yayınlanan en etkileyici TV dizisi olarak nitelendirdi.

Gazetelerin yaptığı araştırmaların sonucu «Kökler»in böylesine ilgi gören bir dizi olmasından ötürü müşteri kaybeden gazino, sinema ve tiyatrocular yakınıyorlar.

«Kökler» yılın en çok satan kitabı ünvanını kazandı. Kimi eleştirmenlere göre «Rüzgâr Gibi Geçti»nin 21 milyonluk rekorunu «Kökler» kıracak.»

— TIME —

«New York Times gazetesinin Bestseller listesinde 50 hafta en çok satan kitaplar listesinde kalan «Kökler»de Alex Haley, zenci kölelerin öyküsünü anlatıyor. İnsan, ırkçılığa karşı duyulan nefretin ve insan avının bu denli edebi bir pırıltı içinde verildiğini görünce, «bu kitap Mallarmé'nin bir şiirinden, ya da Proust'un bir yazısından daha az şiirsel mi?» diye sormaktan kendini alamıyor.»

— Der Spiegel —

KÖKLER, çaresizlik içinde köleleştirilmiş bir ırkın öyküsü. Fransada da büyük ilgi uyandırdı. Hâlâençok satan kitaplar listesinde 1 numara. Umut ülkesindeki, umutsuz insanları anlatan KÖKLER, yıllarca süren bir araştırmanın ürünü, Alex Haley bu yapıtı ile birçok ödüller kazanmaya adaydır.

— L'Express —

«Günümüz Amerikasında 25 milyon zenci yaşıyor. Onların bir tarihi var mı? Kökenleri nedir? Elimizdeki tarih kitapları, onların Afrikadan geldikleri ve köle olarak satıldıklarından -tıpkı kauçuk ya da başka bir eşya gibi- ötede bilgi vermiyor. Alex Haley, «Kökler» de bugüne kadar bu konuda yazılan kitapları aşarak, soruna güç ve anlam kazandırıyor.»

— Buchaktuell —

«BAŞARI ÖRNEĞİ:

ABD'nin en önemli ödülü sayılan Pulitzer Armağanı'nı Alex Haley'in «Kökler» adlı kitabı kazandı. «Kökler»in yalnızca çok satılan bir kitap, herkesi büyüleyen bir TV dizisi değil, toplumsal bir olgu, ABD'deki ırksal ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olduğu anlaşıldı.»

— Milliyet Sanat Dergisi

«Alex Haley, anayurdunu ziyaret etti. Herkes bu olayı, bir yuvaya dönüş diye nitelendiriyor. Bu siyah derili Amerikalı yazarın köyüne yaptığı ilk ziyarettir. Dünya kitapçılık tarihinde çok önemli bir yer alan bu köy hem kendini, hem de bir yurttaşını «Kökler»le bütün dünyaya tanıttı. Haley'in ataları 1767'den sonra buradan sözümona umut ülkesi Amerika'ya göç etmişlerdi. Kara derililerin sesi, yedi kuşak gerisinden, tam tam gürültülerini bastırarak bu kitap aracılığıyla duyuldu.

Bütün köy halkı 55 yaşındaki Haley'i yerel danslar yaparak karşıladılar. Yazar, Juffure'un tozlu yollarından üzerinde geleneksel giysisi, tepesinde onu güneşten koruyan siyah şemsiyesiyle köyüne girdi.

Haley, bir yatla Gambia Nehri üzerinde dolaşırken, fotoğrafçılar ve televizyon kameramanları da yılın yazarının çeşitli görünümlerini saptama çabası içindeydiler. Ama ne yazık ki Gambialılar bu ırkdaşlarını ekranda göremeyeceklerdi; çünkü ülkelerinde televizyon yoktu.»

Herald Tribune

«Çocuklara büyükannelerinin anlattıkları öykülerden başlayıp büyük babaların babalarına, onların da atalarına kadar uzanan ve «Afrika» denen siyah adamda son bulan uzun bir tarihsel araştırma, Amerikan kitap piyasasında satış rekorları kıra dursun, yazarı Alex Haley'e de «Pulitzer Roman Ödülü»nü kazandırdı ve günün adamı yaptı. Haley'in «Roots» (Kökler) adlı bu yapıtı, bir süre önce, ABD televizyonlarında 12 dizilik, programlar halinde yayınlanmış ve rekor düzeyde seyirci toplamıştı.

İlk, 1976 ekiminde yayımlanan «Roots» bugüne kadar 14 baskı yaptı. Son kez piyasaya çıkarılan bir milyon baskı da mart ayı içinde kapışıldı.

Haley, kendisine Pulitzer Ödülünü kazandıran yapıtı hakkında şunları söylüyor:

«Roots'un doğumu kolay olmadı. Tam 12 yılımı aldı. Bu arada 1 milyon kilometre yol katettim. Bu yapıtla, 'Afrikalı' ve 'Siyah Amerikalı'nın adı da dünya tarihine gerçek yönüyle yazılmış oldu. Kunta Kinte, Batı Afrika'nın Juffure yöresinden 1767 yılında, 16 yaşında kaçırılıp Amerika kıtasına, Virginia tarlalarına sürülen bu Afrikalı, bugüne kadar peşinden altı nesil koşturdu. Bunlar sırasıyla kölelik, çiftçilik, nalbantlık, değirmencilik, tren yolu işçiliği, kapıcılık, avukatlık, mimarlık yaptılar ve sonunda yazar oldular. İşte o yazar benim.»

— Milliyet Gazetesi —

«VE BİR YAZARIN KÖKÜ :

17 yaşında Güneydoğu Pasifik'teyken, kendimi yazar olarak yetiştirmeğe karar verdim. Her gece, haftanın yedi günü yazıyordum. İlk hikâyem 1954'te yayınlandı: «Kimsenin Bilmediği Harlem.»

37 yaşıma gelince zamanımı bütünüyle yazarlığa adadım. Verdiğim kararı izleyen ilk yapıt, «Malcolm X'in Otobiyografisi»idi.

Kafamdan atamadığım bir düşünce «Kökler»in ilk taslağını oluşturuyordu. Kendi ailemin öyküsünü yazmak. Belge toplamağa başladığımda rastladığım bir gazete kupürü irkiltti beni. 1 ekim 1767 tarihli Maryland Gazette'de şöyle bir haber yayınlanmıştı:

«Lord Ligonier, bir ambar dolusu köle ile Gambia Nehri'nden geldi. Sağlıklı olduklarından söz edilen kölelerin satış ilanı altına eklenmişti.

Kitaplıklarda, sayısız belgeleri toparlamak, sıralamakla günlerimi gecelerimi harcadım. Bu kitap benim 10 yılı aşan zamanımı aldı.

Niçin ona «Kökler» adını koydum? «Kökler» yalnız benim ve atalarımın öyküsünü dile getirmiyor. Milyonlarca karaderilinin yaşamını simgeliyor. Ve bütün okuyan ve seyredenlere belleklerine kazınırcasına sesleniyor: Şu evrensel gerçeği unutmayın hepimiz aynı Yaratıcının çocuklarıyız.»

— Alex Haley —

BÖLÜM 1

1750 ilkbaharı başlarında, Batı Afrika'nın Gambiya kıyılarından içeri doğru nehir boyunca dört günlük yol çeken Juffure köyünde, Omoro ile Binta Kinte'nin bir oğulları oldu. Binta'nın genç, diri vücudunu zorlaya zorlaya dünyaya gelen oğlan tıpkı anası gibi kapkaraydı. Ana kanıyla benek benek olmuş, kayganlaşmıştı. Avazı çıktığı kadar da bağırıyordu. Kırış kırış olmuş iki ebe, yaşlı Nyo Boto ve çocuğun büyükannesi Yaisa, doğan bebeğin oğlan olduğunu görünce keyifli keyifli güldüler. Atalarının inancına göre, ilk doğan çocuğun oğlan olması, Allah'ın yalnızca çocuğun ana ve babasına değil, onların ailelerine de bir lûtfunun belirtisiydi. Artık Kinte adının seçkin bir yeri olacağını, soyun sürüp gideceğini biliyor ve bununla övünüyorlardı.

Horozların ötmesine daha bir saat vardı. Çocuğun, Nyo Boto ile Yaisa Ninenin mırıldanmaları dışında işittiği ilk şey, tahta havanellerinin taka - tika - taka - tika diye çıkardığı boğuk ve ritmik sesleri oldu. Köyün kadınları üç kaya arasında yakılan ateşlerin üzerine konmuş çömleklerde geleneksel kahvaltı olan bulamacı hazırlamak üzere 'kuskus' dedikleri buğday kırığı dövüyorlardı.

Yuvarlak kerpiç kulübelerden oluşan küçük ve tozlu köyün üzerinde, burun gıcıklayıcı, hoş kokulu, mavi cılız bir duman kıvrım kıvrım yükselirken, ezan okunmaya başladı. Alimamo dedikleri köyün imamı, Kajali Demba burundan gelen sesiyle cemaatı, hayatta kalan en yaşlının bile hatırlayabildiği kadar eski tarihlerden bu yana her gün farz olan beş vakit namazdan ilkini kılmaya çağırıyordu. Bambu kamışıyla tabaklanmış deriden ya-

pılma yataklarından fırlayan köy halkı, kaba pamuklu giysilerini sırtlarına geçirip aceleyle namazın kılınacağı yere gidiyorlardı. İmam, «Allah-ü Ekber! Eşhedü en lailaheillallah!» (Tanrı uludur! Allah'dan başka Tanrı yoktur) diyerek cemaata namazı kıldırdı. İşte tam o zaman, köy halkı namazdan sonra kahvaltı etmek üzere evlerine dönerken, Omoro onlara doğru koşup sevinçten ağzı kulaklarında ilk doğan çocuğunun erkek olduğunu müjdeledi. Herkes onu kutluyor, bunun hayra alâmet olduğunu söylüyordu.

Kulübesine dönen erkeklere, karıları, kalabaş denilen sukabağından yapılmış bir kabın içinde bulamaç verdiler. Sonra kulübelerin arka bölümündeki mutfaklarına dönüp önce çocuklarını, en sonunda da kendi karınlarını doyurdular. Yemekten sonra erkekler, ağaçtan yapılmış ve ucuna köyün demircisi tarafından metal bir başlık geçirilmiş olan eğri saplı çapalarını alıp günlük işlerini yapmaya, yerfıstığı, buğday ve pamuk ekmek için tarlalarını çapalamaya yollandılar. Gambia denilen bu sıcak ve nemli savana ülkesinde, bunlar erkeğin, pirinç ekmekse kadının işiydi.

Eski bir töreye göre, doğumu izleyen yedi gün içinde Omoro'nun ciddi olarak uğraşacağı tek bir iş vardı: Erkek doğan ilk çocuğuna bir ad bulmak. Bu, geçmişi zengin ve gelecek için de çok şeyler vaat eden bir ad olmalıydı. Çünkü Omoro'nun kabilesi olan, Mandinka'lar, çocuğun, kimin ya da neyin adını alırsa onun yedi niteliğine sahip olacağına inanırlardı.

Düşünmeye ayrılan bu hafta içinde Omoro, karısının da adına olmak üzere, Juffure'daki bütün evleri gezerek her aileyi, çocuğun yaşamının sekizinci gününde yapılan geleneksel ad verme törenine çağırdı. O gün çocuk, tıpkı babası ve babasının babası gibi kabilenin bir üyesi olacaktı.

Sekizinci gün sabahın erken saatlarında köylüler Omoro ile Binta'nın kulübesinin önünde toplandılar. Daha önce her iki ailenin kadınları başlarında kalabaş dedikleri sukabağından yapılmış kaplar taşıyarak gelmişlerdi. Kalabaşların içinde törenlerde verilen ayran ve balla pirinç ezmesinden yapılan munko çörekleri vardı. Tam tam davuluyla birlikte jaliba denilen köyün davulcusu Karamo Silla, alimamo yani imam, ilerde bir gün çocuğun hocası olacak Brima Cesay, Omoro'nun iki kardeşi, Janneh ve

Soloum da buradaydılar. Janneh ve Saloum bir yeğenleri olduğu haberini davullar aracılığıyla öğrenmişler ve bu törene katılmak için çok uzaklardan gelmişlerdi.

Binta çocuğu gururla tuttu; böyle günlerde her zaman yapıldığı gibi, çocuğun çıkmağa başlayan saçının parçası traş edildi. Kadınlar çocuğu övüyorlardı. Sonra gürültüler kesildi ve Jaliba davulunu çalmaya başladı. İmam ayran ve munko çöreklerini okudu. O okurken, kadın erkek herkes, yiyeceğe saygının belirtisi olarak sağ elini, içinde ayran ve munko çöreği bulunan kalabaşların kenarına dokundurdu. Sonra imam çocuk için duc etti. Allah'tan çocuğa uzun bir ömür vermesini, çocuğun kabilesine ve köyüne saygınlık kazandırmasını, çok çocuk getirmesini diledi. Ve son olarak, birazdan kendisine verilecek ada layık olması ve bu ada daha da onur kazandırmak üzere ona güç vermesini istedi.

Daha sonra Omoro, toplanmış olan köy halkının karşısına çıktı. Karısının yanına gidip yeni doğan çocuğu havaya kaldırdı. Herkes ona bakıyordu. Omoro çocuğun kulağına, onun için seçtiği adı üç kez fısıldadı. Ad, bu çocuğun adı olarak ilk kez kullanılıyordu. Omoro halkının inançlarına göre, çocuk kim olduğunu herkesden önce öğrenmeliydi.

Davul yeniden çaldı. Bu kez Omoro çocuğun adını Binta'nın kulağına fısıldadı. Binta sevindi ve gururla güldü. Daha sonra Omoro koyduğu adı, köylülerin önünde duran hocanın kulağına fısıldadı. Kabile dilinde öğretmen anlamına gelen arafang deniyordu hocaya.

Arafang da, «Omoro ile Binta Kinte'nin ilk çocuğunun adı **Kunta!**» diye bağırdı.

Herkesin bildiği gibi bu, Fas'dan Gambia'ya göç eden, Juffure halkını açlıktan kurtaran, Yaisa Nine ile evlenen ve ölünceye dek köyün din adamı olarak Juffure'a hizmet eden büyükbabası Kairaba Kunta Kinte'nin göbek adıydı.

Arafang çocuğun büyükbabası Kairaba Kinte'nin Faslı atalarının adlarını saydı. Büyükbabanın sık sık andığı bu adlar iki yüz yağmur mevsimi öncesine kadar uzanırdı. Mandinka'lılara göre, bir yağmur mevsimi bir yıl demekti. Adların sayılması tamamlandıktan sonra Jaliba yeniden davul çaldı. Herkes çocuğun soyluluğunu övüyordu.

Böylece Omoro sekizinci gece, ayın ve yıldızların altında, ad verme törenini tamamladı. Küçük Kunta'yı güçlü kolları arasına alarak köyün dışına dek yürüdü. Çocuğu, yüzü gökyüzüne gelecek biçimde tutarak havaya kaldırdı ve alçak sesle, «Feng kiling dorong lehwarrata ka iteh tee,» (Bak! Senden yüce olan tek Varlık,) dedi.

BÖLÜM 2

Ekim mevsimiydi. İlk yağmur birazdan düşecekti. Juffure'lular ekilecek toprakların üzerine kuru otlar yığıp yakıyorlardı. Böylece rüzgâr, külleri savurarak toprağı besleyecekti. Kadınlar pirinç tarlalarında yeşil fideleri çamura dikmeye başlamışlardı bile.

Loğusalık süresince Binta'nın pirinç tarlasına Yaisa Nine bakmıştı. Ama artık Binta kendi işini görecek kadar iyileşmişti. Arkadaşı Jankay Touray'ın da katıldığı köy kadınlarıyla hep birlikte, yeni doğan çocuklarını sırtlarına bağlamış, torbalarını başlarının üzerinde dengelendirmiş, kayıklarına doğru yürüyorlardı. Kayıkları, bolong denilen köy kanalının kıyısındaki ağaçların içi oyularak yapılırdı. Adı Kamby Bolongo olan bu kanal, Gambia nehrinden, içerlere doğru açılmış kanallardan bir tanesiydi. Kanaldan aşağıya doğru giden kayıkların her birinde altı yedi kadın oturmuş, geniş ve kısa küreklere asılıyorlardı. Binta küreğe asılmak için öne doğru her eğilişinde sırtındaki sıcak ve yumuşak ağırlığı hissediyordu.

Bolong'un iki kıyısında üst üste büyüyen bitki ve ağaçların kokusuyla dolu ağır bir hava vardı. Geçen kayıklardan ürkerek uykudan uyanan büyük bir şebek sürüsü, bağırıyor ve palmiye yapraklarını sallaya sallaya sıçrıyordu. Yaban domuzları homurdanarak koşuşuyor ve otların, çalıların arasında saklanmaya çalışıyorlardı. Çamur yığınlarının üzerini örten binlerce pelikan, turna kuşu, balıkçıl kuşu, leylek, martı, su kırlangıcı, kaşıkçı kuşu, yemeklerine ara verip geçen kayıkları tedirginlikle seyrediyorlardı. Daha ufakları çığlık atar gibi öterek, yabancılar çekilinceye dek havada daireler çiziyorlardı.

Kayıklar yaşam dolu bu su yolları üzerinde ilerledikçe, küçük balıklar sudan sıçrar, havada pırıl pırıl parlar, sonra yeniden sulara düşerlerdi. Bazen bunları açlıktan gözü dönmüşçesine kovalayan büyük balıklar, kayıkların içine atlarlardı. Kadınlar da onları kürekleriyle vurarak öldürür, bir güzel pişirmek üzere eve götürürlerdi. Ama bu sabah küçük balıklar, onları rahatsız eden olmadığı için sandalların çevresinde rahat rahat yüzüyorlardı.

Bolong bir yerde dönemeç yapar ve daha geniş bir su yoluna katılırdı. Kayıklar bu noktaya geldiklerinde, her renkten binlerce kuş kanatlarını çırparak havayı canlı bir halı gibi örtmüştü. Suyun rengi kararmış, üzeri pürüzlenmiş ve yer yer, kanatlardan dökülen tüylerle kaplanmıştı. Kadınlar küreklere asılmaya devam ediyorlardı.

Juffure kadınlarının yıllardan beri pirinç ektikleri yere yaklaştıklarında, kayıklar havayı bir bulut gibi örten sivrisineklerin arasından geçtiler. Sonra teker teker kıyıya yanaştılar. Kadınlar üst üste yığılmış yosunlardan oluşan yollardan karaya çıktılar. Bu yosun yığınları, aynı zamanda her kadının pirinç ekeceği alanın sınırlarını belirliyordu.

Kadın başına ayrılan alan, her yıl köy İhtiyar Heyeti'nce kadının pirinçle beslemek zorunda olduğu insanların sayısına göre saptandığından, Binta'nın pirinç ekeceği yer şimdilik küçüktü. Yeni doğan çocuğuyla birlikte düşmemeğe dikkat ederek kıyıya çıktı. Birkaç adım yürüdükten sonra, tahta oyaklar üzerine oturtulmuş, üzeri samanla örtülü küçük kulübeyi görünce birden şaşırarak durdu. O doğumla uğraşırken, Omoro buraya gelmiş, oğlu için küçük bir barınak kurmuştu. Ve bütün erkekler gibi, ağzını açıp da bir tek şey söylememişti bile.

Binta önce çocuğunu emzirdi. Sonra başında taşıdığı torbaya yerleştirdiği iş elbiselerini giyerek çalışmak üzere sulara girdi. Suların içinde neredeyse iki kat olacak şekilde eğilerek, kendi haline bırakıldığı zaman pirinci boğup yok edecek sıklıktaki yosunları koparmaya başladı. Kunta ağladıkça, Binta sudan sırsıklam çıkıp çocuğu barınağın gölgesinde emzirdi.

Küçük Kunta annesinin sevecenliğine gömülmüş hergün biraz büyüyordu. Binta, akşam kulübelerine döndükten sonra Omoro'nun yemeğini pişirip veriyor; sonra da o bölgede yetişen bir ağaçtan çıkarılan bir yağla çocuğunu tepeden tırnağa kadar

yağlıyor ve çoğu kez onu övünçle kucağına alarak köyün öbür ucunda oturan Yaisa Ninenin kulübesine götürüyordu. Yaisa Nine de küçük Kunta'yı öpüyor, seviyor, kollarıyla sarıp sarmalıyordu. Sonra ikisi birden, çocuğu bıktırıncaya dek daha iyi bir şekil alsın diye başını, burnunu, kulaklarını ve dudaklarını ovuyorlardı.

Bazen Omoro oğlunu kadınların elinden alıp, sarıp sarmaladıktan sonra kendi kulübesine götürüyordu. Erkekler karılarından ayrı yerlerde otururlardı daima. Kulübesinde, onu kötü ruhlardan koruması için yatağının baş ucuna asılmış olan büyüyü çocuğuna seyrettiriyor ve onunla oynatıyordu. Renkli olan her şey ilgisini çekiyordu, Kunta'nın. Hele Omoro'nun avladığı her hayvan için bir tane deniz salyongozu kabuğu yapıştırdığı ve artık kabuklarla iyice kaplanmış olan av çantası. Kunta uzun yayla okları almak için de çok uğraşırdı. Omoro ufacık elin uzanıp, ortası kullanılmaktan parlayan kara mızrağı tuttuğunu görünce gülümserdi. Kunta'yı serbest bırakmıştı, her şeye dokunabilirdi. Yalnız üzerinde namaz kıldığı seccadeye ilişemezdi. Sahibi için kutsal sayılırdı seccade. Kulübesinde çocuğuyla yalnız oturur ve ona büyüyünce yapacağı güzel işleri anlatırdı.

Sonra yeniden emzirmesi için yavruyu Binta'nın kulübesine götürürdü. Kunta nerede olursa olsun keyifliydi. Ya annesi onu kucağında pışpışlarken, ya da üzerine eğilip,

Soylu bir atanın
Adını alan güleç çocuğum.
Bir gün büyük bir avcı ya da
Savaşçı olacaksın
Ama ben seni hep böyle anımsayacağım,

gibisinden bir ninni söylerken uyurdu.

Binta çocuğunu da, kocasını da çok severdi, ama içinde daima bir korku vardı. Çünkü eski bir töreye göre, Müslüman kocalar ilk karıları çocuk emzirirken çoğunlukla bir ikinci eş seçip evlenirlerdi. Omoro o ana dek yeniden evlenmemişti. Binta adamın böyle bir şey yapmaması için çocuğun bir an önce yürümeye başlamasını istiyordu. Çünkü emzirme işine ancak o zaman son verilirdi.

On üçüncü ayda Kunta sendeleye sendeleye ilk adımlarını

atmaya başlayınca, Binta'nın da hemen onun yardımına koşması bundandı. Kunta çok geçmeden kimsenin yardımı olmadan paytak adımlarla yürümeye başlamıştı. Omoro ne denli övünç duyduysa Binta da o denli rahatlamıştı. Ve... Kunta'nın karnı acıkıp ağlamaya başlayınca, ona artık memesini vermemiş, kıçına bir tokat atıp inek sütünü dayamıştı.

BÖLÜM 3

Üç yağmur geçmiş ve köyün geçen hasat mevsiminden kalan yiyecek stoklarının neredeyse tükendiği bereketsiz mevsim gelmişti. Erkekler ava çıkıyorlardı ama birkaç ufak ceylânla karacayla geliyorlardı. Çünkü bu yakıcı güneş mevsiminde savana bölgesindeki su kaynakları kuruduğundan, daha büyük, daha iyi av hayvanları ormanın derinliklerine giderlerdi... Üstelik tam da Juffure'luların bütün güçleriyle yeni hasat mevsimi için ekime başlamaları gerektiği bir sırada. Kadınlar her zamanki kuskus ve pirinç yemeklerine tatsız bambu tohumlarıyla acı baobab yaprakları karıştırmaya başlamışlardı. Kıtlık günleri o kadar erken başlamıştı ki, Allah'ın köyü açlıktan koruması için yapılan duaları daha da güçlendirmek amacıyla geçen yılkinden fazla olarak beş keçi ve iki öküz kurban edilmişti.

Sonunda kavrulan gökyüzü bulutlanmaya başladı. Önce'leri hafif hafif esen rüzgârlar giderek hızlandı ve tam köylülerin yeni ekine geçmek için tarlalarını çizgi çizgi capaladıkları sırada yağmur ılık ılık serpelemeye başladı. Köylüler büyük yağmur ar gelmeden önce ekim işini bitirmeleri gerektiğini biliyorlardı.

Bunu izleyen birkaç gün, kadınlar sabah kahvaltısından sonra sandallarına atlayıp pirinç tarlalarına gideceklerine, bütün yeşilliklerin büyümesinin simgesi olan büyük taze yapraklardan yapılmış geleneksel verimlilik giysilerini giyip kocalarının tarlalarına gittiler. Daha kendileri görünmeden, başlarında taşıdıkları çömleklerdeki kuskus, yerfıstığı ve öteki tohumların iyi kök salması için ettikleri dualar işitilmişti.

Kadınlar sıra halinde ve adımlarını birbirlerine uydurarak her tarlanın çevresinde üç kez dolanıp dualarını okudular. Sonra ayrıldılar; her kadın, çapalanmış sıralar boyunca yürüyen ve birkaç santimde bir ayak başparmağıyla yerde küçük çukurlar açan bir adamın peşine takıldı. Adamın ardından kadın bu deliklere eliyle bir tane tohum koyup, yine ayak başparmağıyla kapatıyordu. Kadınlar erkeklerden daha çok çalışmak zorundaydılar, çünkü yalnızca kocalarına yardım etmekle kalmaz, pirinç tarlasına ve mutfaklarının yakınındaki zerzevat bahçesine de bakarlardı.

Binta bu işlerle uğraşırken, küçük Kunta da köyün birinci kafo'sunda, yani beş yaşına kadar olan çocukların oluşturduğu grupta, onlara bakan büyük annelerin gözcülüğünde sıçrayıp oynayarak vakit geçiriyordu. Erkekli kızlı bütün küçük çocuklar, hayvan yavrucukları gibi çırılçıplak, sağa sola koşup dururlardı. Bunların bazısı daha ilk sözcükleri yeni yeni söyleyebiliyordu. Kunta gibi, hepsi çok çabuk gelişmekteydi. Gülerek, çığlıklar atarak köyün büyük ağacının çevresinde koşuyorlar, saklambaç oynuyorlar, tavukları, köpekleri kovalıyorlardı.

Ama büyükannelerden biri bir öykü anlatmaya söz verince, bütün çocuklar, hatta Kunta kadar küçük olanlar bile koşuşup kadının çevresinde kıpırdamadan otururlardı. Kunta tüm öyküyü kelimesi kelimesine anlayamazdı, ama kadınlar öyle hareketler yaparlar, öyle sesler çıkarırlardı ki, sanki herkes olanları görürmüş gibi olurdu.

Küçük olmasına karşın Kunta, arada bir ziyaretine gittiği Yaisa Ninenin kulübesinde ona yalnızken anlattığı bazı öyküleri öğrenmişti. Ama bütün arkadaşları gibi, o da köyün en iyi öykü anlatan kadının o garip, sevimli, esrarlı, yaşlı Nyo Boto olduğunu kabul ediyordu. Saçları dökülmüş, yüzü kırış kırış olmuş, rengi kazan dibi gibi kapkara olan Yaşlı Nyo Boto oflaya, puflaya alçak taburesine otururdu. Öfkeli gibi davranmasına karşın çocuklar kadının onları kendi çocuklarıymış gibi sevdiğini, hatta kendi çocukları olduklarını iddia ettiğini bilirlerdi.

Çocuklar çevresine toplanınca homurdanırdı: «Yine öykü istiyorsunuz, anlaşılan.»

Çocuklar hep bir ağızdan, «Ne olur, kuzum nine!» diye yalvarırlardı.

Öyküsüne bütün Mandinka'lılar gibi başlardı: «Bir zamanlar bir köyde biri yaşarmış.» Bu anlattığı küçük bir çocukmuş, aşağı yukarı onlar yaşta. Bir gün dere kenarında dolaşırken ağa takılmış bir timsah görmüş.

Timsah, «Yardım et bana!» demiş.

«Ama sonra beni öldürürsün,» diye karşılık vermiş çocuk.

Timsah, «Hayır, öldürmem, söz... yaklaş bana,» demiş.

Ve çocuk timsahın yanına yaklaşmış... tabii timsah da onu keskin dişleriyle yakalayıvermiş.

«Sana iyilik edene böyle mi yaparsın?» diye bağırmış çocuk.

«Tabii,» demiş timsah, ağzını fazla açmadan, «Dünya böyle.»

Çocuk buna inanmayınca, timsah geçecek ilk üç kişinin bu konuda ne düşündüklerini öğrenmeden çocuğu mideye indirmemeye razı olmuş. İlk geçen yaşlı bir eşek olmuş.

Çocuğun bu konuda ne düşündüğünü sorması üzerine eşek, «Bak ben yaşlandım, artık çalışamıyorum diye sahibim beni parsların arasına salıverdi. Yem olacağım onlara.»

Timsah, «Baak, demedim mi?» diye sormuş. Sonra yaşlı bir at geçmiş. O da aynı görüşteymiş.

Timsah, «Bak, demedim mi?» diye sormuş yeniden. En sonunda tombul bir tavşan gelmiş. Ama o, «Olayı başından başlayarak anlatmazsanız görüşümü söyleyemem,» demiş.

Timsah olan biteni anlatmak için ağzını açacak olmuş ve küçük çocuk dışarı fırlamış.

Tavşan çocuğa, «Timsah eti seviyorsan, anan baban da seviyorsa, hiç durma,» demiş.

Çocuk koşa koşa köye gitmiş ve timsahı öldürmek için yanına yardımcılar almış. Onlarla birlikte bir de köpek gelmiş. Köpek tavşanı görünce yakalayıp öldürüvermiş.

Nyo Boto, «Demek timsah haklıymış,» dedi. «Dünya böyle. Çoğu kez iyilik edersin, kötülük bulursun. Bugünkü masal da böyle işte.»

Çocuklar teşekkür ederek ayrılırlardı.

Daha sonra öbür büyükanneler çocuklara taze kızartılmış çekirge ve böcek verirlerdi. Başka zamanlarda bunlar ancak eğ-

lencelik olarak yenirdi. Ama yağmurlardan önceki açlık mevsiminde hemen hemen her evde ancak birkaç avuç pirinç kaldığından, öğle yemeği olarak kızarmış böcek yenirdi.

BÖLÜM 4

Artık hemen hemen her sabah aralıklı bir şekilde yağmur serpiştiriyordu. Yağmurların arasında Kunta ve arkadaşları dışarı fırlıyor, gökkuşağını görünce, «Benim bu, benim!» diye bağırışıyorlardı. Ama çok sürmüyordu çoşkuları; çünkü yağmurun ardından ortalığı sürüyle uçuşan böcek dolduruyor, bunların sokması, ısırması çocukları yeniden evlerine kapatıyordu.

Sonra bir gece birden büyük yağmurlar başladı. Kulübelerin içinde birbirlerine sokulmuş oturan insanlar, dama düşen yağmur damlalarının çıkardığı sesleri dinliyor, çakan şimşekleri seyrediyor ve gökgürültüsünden korkan çocuklarını yatıştırıyorlardı. Sağnaklar, arasında yalnızca çakalların, sırtlanların ulumaları, kurbağaların vıraklamaları duyuluyordu.

Ertesi akşam, daha ertesi akşam, ve daha ertesi akşam, sonra yalnız akşamları yağmurlar yağmaya devam etti. Nehir kenarındaki alçak araziyi sular kaplamış, köy bir çamur deryası haline gelmişti. Ama yine de her sabah köylüler kahvaltıdan önce çamurlarla boğuşa boğuşa Juffure'un küçük camiine doluşup, daha da yağmur göndermesi için Allah'a yalvarıyorlardı. Çünkü bütün yaşam, sıcak mevsim gelmeden önce toprağın iyice ıslanmasına, suya boğulmasına bağlıydı, yoksa kökleri yeterince su bulamayan ekin yok olup giderdi.

Çocukların oturduğu nemli, loş ve ocakta yanan tezekle yarım yamalak ısınan kulübede, Nyo Boto, Kunta'yla arkadaşlarına yeterince yağmur yağamamış olan o korkunç günleri anlatıyordu. Zaten durum ne kadar kötü olursa olsun, Nyo Boto her zaman daha da kötüsünün olduğu günleri anımsardı. Nyo Boto'nun anlattığına göre, çok yağmur yağan iki günden sonra, kızgın güneşli günler gelmişti. Herkes Allah'a yalvarıyordu. Her gün iki keçi ve bir sığır kurban edilmiş, geleneksel yağmur dansları yapılmış, yine de bütün bitkiler kurumuş, toprak çatlamıştı. Or-

mandaki su kaynakları bile kurumuştu. Ormanda yaşayan hayvanlar susuzluktan bitkin düşmüş, köye gelmeye başlamıştı. Herkes hastalanmıştı. Belli ki, kötü ruhlar Juffure'a doluşmuştu.

Hâlâ dermanı kalanlar danslara, dualara devam etmişti. Son keçi ve sığır da kurban edilmişti. Sanki Allah Juffure'dan yüz çevirmişti. Yaşlılar, güçsüzler, hastalar ölmeye başlamıştı. Bazıları, midelerine bir lokma yiyecek girsin diye, kendilerini köle olarak kabul edecek insanlar aramak üzere başka köylere doğru yollara düşmüşlerdi. Geride kalanlarsa umutlarını yitirmiş, evlerine kapanmışlardı. İşte o sırada, Allah Kairaba Kunta Kinte'yi açlıktan kırılan Juffure köyüne göndermişti. Halkın acıklı durumunu gören Kairaba Kunta Kinte diz çökmüş ve beş gün beş gece hemen hemen hiç uyumadan,ağzına bir kaç damla sudan başka bir şey koymadan Allah'a dua etmişti. Altıncı günün akşamı oluk gibi bir yağmur yağmış ve Juffure'u kurtarmıştı.

Kadın öyküsünü bitirince öbür çocuklar, Yaisa Ninenin kocası olan böyle ünlü bir adamın torununa, onun adını taşıyan Kunta'ya bir başka türlü, daha çok saygıyla bakıyorlardı. Kunta da ninesinin Nyo Boto gibi önemli bir kadın olduğunu anlamıştı.

Kunta ile arkadaşları, insanların köyde bir yerden bir yere giderken ayak bileklerine, hatta dizlerine kadar çamura battıklarını, bazı yerlerde sandal kullanmak zorunda kaldıklarını görene dek her akşam yağmur yağdı. Binta'nın kocasına bolong'un sularının pirinç tarlalarını kapladığını söylediğini duymuştu Kunta. Çocukların aç ve soğuktan tirtir titreyen babaları, hemen hemen her gün keçi ve sığır kurban ediyor, akan damları onarıyor, kulübeleri payandalıyor, ellerindeki pirinç ve kuskusun hasat zamanına kadar dayanması için Allah'a yakarıyorlardı.

Kunta ile, öbür çocuklarsa, küçük olduklarından kazınan midelerini unutmuşlar, çamurda oynaşıyorlar, güreş tutuyorlar ve kıçlarının üzerinde kayıyorlardı. Ama zaman zaman - babalarından gördükleri gibi - gökyüzüne el sallıyorlar ve «Yine parla güneş. Sana bir keçi kurban edeceğim,» diye bağırıyorlardı.

Yağmur her şeye yeniden bir canlılık getirmişti. Ağaçlar çiçek açıyor, kuşlar ötüyorlardı. Yine de Juffure halkı arasında

hastalananların sayısı sürekli olarak çoğalıyordu. Çünkü fışkırırcasına büyüyen bitkilerin hiç biri henüz yenecek duruma gelmemişti.

Yaisa Nine, Kunta'yı her gördüğünde, «Bir deri, bir kemik kalmış,» diyordu. Ama aslında ninesi de onun kadar sıskalaşmıştı, çünkü artık Juffure'da bütün kilerler tamtakır olmuştu. Birkaç baş hayvan, keçi, tavuk filân kalmıştı, ama gelecek yıla hayvan yetiştirebilmek için bunların saklanması gerekiyordu. Onun için herkes sabahtan akşama kadar çevrede kemirici hayvanlar, yenecek ağaç kökleriyle yaprak arıyordu.

Öteki mevsimlerde sık sık yaptıkları gibi ormana gidip avlansalar bile, kimsede avlananları köye getirecek güç kalmamıştı. Kabiledeki geçerli tabular, maymunları ve sebekleri yemelerini engelliyordu. İri, yeşil kurbağaları da zehirli sayıyorlardı. Müslüman olduklarından, kök aramak için köyün içinden sürüler halinde geçen yaban domuzlarını, açlıktan ölseler bile, ağızlarına koymazlardı.

Ta eski zamanlardan beri yüksek ağaçların üstlerinde yuva kuran turna kuşları, kanaldan yakaladıkları balıkları yavrularına yedirmek için yuvalarına getirirlerdi. O zaman büyükannelerle küçükler tam punduna getirip ağacın altına koşarlar ve ellerindeki küçük sopaları, taşları yukarı doğru fırlatırlardı. O kargaşa içinde yavru kuşlar çoğu kez balıkları yakalayamaz, yere düşürürlerdi. Bunları kapmak için çocuklar birbirleriyle yarışır, balığı ele geçirenin ailesi o akşam ziyafet yapardı. Atılan taşlardan biri bazen yavru kuşlardan birine çarpar, balıkla birlikte onu da yere düşürürdü. O zaman evlerde turna kuşu çorbası içilirdi. Ama bu, her zaman nasip olmazdı.

Günün geç saatlarında herkes evine dönerdi. Kim ne getirdiyse, hatta solucan bile olsa, bir kaba atılır ve biraz tat versin diye bol bol biber, baharat konur, böylece o akşamın çorbası hazırlanırdı. Ama bu tür yemekler besleyici olmaktan çok karınlarını şişirirdi. Bu yüzdendir ki, Juffure halkı hastalanıp ölmeye başlardı.

BÖLÜM 5

Artık köy içinde kadınların ağlamaları, çığlıkları daha sık duyulurdu. Bunun ne demek olduğunu anlayamayacak kadar küçük olan çocuklarla bebekler mutluydular. Çünkü Kunta bile bunun, sevilen bir insanın daha hayata gözlerini yumduğu anlamına geldiğini biliyordu. Genellikle akşam üstleri, tarlasında yaban otlarını ayıklayan hasta bir köylünün hayvan sırtında köye geri getirildiği görülürdü.

Sonra hastalık bazı yetişkinlerin bacaklarını şişirmeye başlamıştı. Bazılarıysa ateşlenir, ter içinde kalır ve tirtir titrerdi. Çoğu kez çocukların kollarında, bacaklarında yer yer şişler belirir, bir süre sonra bunlar kızarır, yarılır ve içlerinden üzerlerine sinekler konan irinler akardı.

Bir gün Kunta bacağındaki büyük yara yüzünden tökezlenip düşmüş, alnı kanıyordu. Omoro ile Binta tarlada oldukları için, avaz avaz bağıran Kunta'yı arkadaşları almışlar ve çocukların toplandığı kulübeye bir süreden beri gelmemiş olan Yaisa Nineye götürmüşlerdi.

Kadın çok yaşlı görünüyordu. O kara yüzü büsbütün süzülmüş, avurtları çökmüştü. Ot mindere yatmış, üzerine örtülü olan öküz derisinin altında terleyip duruyordu. Kunta'yı görünce yerinden fırlayıp alnındaki kanı sildi. Çocuğu kucakladı ve öbür çocuklara, gidip kelelalu karıncası getirmelerini söyledi. Onlar dönünce, Yaisa Nine yaranın iki kenarını iyice birbirine yapıştırıp, debelenen karıncaları teker teker yaranın üzerine bastırdı. Karıncalar kıskaçlarını hırsla yaranın iki yanına batırınca, kadın ani bir hareketle vücutlarını koparıp atıyordu. Böylece yalnızca başları, yara iyileşinceye dek orada kalıyordu.

Yaisa Nine öbür çocukları savdıktan sonra Kunta'ya, yanına, mindere uzanıp dinlenmesini söyledi. Kadın bir süre susmuştu. Çocuk kadının zorlukla soluk alışını dinledi. Sonra Yaisa Nine eliyle yatağının yanındaki rafta duran yığınla kitabı işaret ederek, bunların büyükbabasına ait olduğunu söyledi ve usul bir sesle anlatmaya koyuldu.

Yaşlı kadının anlattıklarına göre, büyükbabası Kairaba Kunta, ülkesi Mauretania'da dördüncü kafo grubuna, yani yirmi yaşına gelince, yaşlı şeyhden, öğrencisi olmasına ve ona intisap etmesine izin vermesini rica etmiş. Allah'ın ve kullarının hizmetinde, karıları, köleleri, öğrencileri ve davarlarıyla köyden köye gezen şeyhin yanında tam on beş yıl dolaşmış. Kairaba Kunta otuz beş yaşına gelince, hocası olan büyük şeyh ona icazet vererek şeyh ilân etmiş. Şeyh olmak yüzlerce yıl gerisine, ta Eski Mali'ye dek uzanan bir gelenekmiş.

Şeyhliği ilân edilince Kairaba Kunta Kinte bu kez yalnız olarak Eski Mali'de birçok yeri daha ziyaret etmiş. Şeyhlerin huzuruna çıkmış, başarısı için dua etmelerini istemiş. Sonunda genç şeyh güneye doğru yoluna devam ederek Gambia'ya gelmiş ve önce Pakali N'Ding köyünde kalmış.

Dualarının derhal etkisini göstermesi sonucu, köy halkı, bu genç şeyhin Allah'ın lûtfuna nail olmuş bir kişi olduğunu kısa zamanda anlamış. Haber davullarla çevreye yayılmış. Az sonra birçok köy, eş olarak kızoğlankızlar, köleler davarlar vaat ederek, onun kendi köylerine gelmesini sağlamaya çalışmış. Nitekim Kairaba Kunta bir süre sonra göç etmiş... Bu kez Jiffarong köyüne. Çünkü Tanrı oraya gitmesini emretmiş ona. Yoksa Jiffarong köylülerinin ona duaları karşılığında minnet duygularından başka verebilecekleri hiç bir şey yokmuş. Juffure köyünü, orada insanların kuraklık yüzünden hastalandığını, öldüğünü de Jiffarong'dayken işitmiş. Ve sonunda, Yaisa Ninenin söylediğine göre, oraya gelmiş ve beş gün aralıksız dua ettikten sonra köyü kurtaran yağmurlar yağmış.

Gambia'nın bu yöresinin kralı Barra, Kunta'nın büyükbabasının ilmini, irfanını duyunca adı Sireng olan bir kızoğlankızı ona ilk eşi olarak kendisi seçmiş. Kairaba Kunta Kinte'nin Sireng'den iki oğlu olmuş ve bunlara Janneh ve Saloum adları verilmiş.

Yaisa Nine şimdi ot minderin üzerinde oturuyordu. Gözleri parlayarak, «İşte o sırada,» dedi, «Seoruba dansı yapan Yaisa'yı gördü! O zaman on beş yaşındaydım!» Ağzı kulaklarına vararak gülüyordu. «Yeni karısını seçmek için artık onun bir kralın yardımına ihtiyacı yoktu!» Kunta'ya baktı. «Senin baban Omoro'yu benim karnımdan çıkardı.»

O gece annesinin kulübesinde Kunta uzun süre uyumaya-

rak, Yaisa Ninenin söylediklerini düşündü. Büyükbabasının nefesi kuvvetli, köyü kurtaran biri olduğunu, sonunda yine Allah'ın rahmetine kavuştuğunu çok defa duymuştu. Ama bu adamın babasının babası olduğunu, kendisi Omoro'yu nasıl biliyorsa, Omoro'nun da onu öyle bildiğini, Binta nasıl onun annesiyse Yaisa Ninenin de Omoro'nun annesi olduğunu ilk kez anlıyordu. Bir gün o da kendisine bir erkek evlât verecek Binta gibi bir kadın bulacaktı. O oğlan da zamanı gelince...

Kunta, dönüp gözlerini kapamış ve bunları düşüne düşüne uyuya kalmıştı.

BÖLÜM 6

Bunu izleyen birkaç gün, Binta güneş batmadan önce Kunta'yı köy kuyusuna gönderip bir kalabaş dolusu temiz su getirtmiş, bulabildiği ıvır zıvırdan çorba yapmıştı. Sonra Kunta ile birlikte çorbayı alıp köyün öbür ucunda oturan Yaisa Nineye götürmüştü. Yolda giderlerken Kunta, Binta'nın biraz ağır yürüdüğünü, karnının da şişmiş olduğunu farketmişti.

Yaisa Nine güç belâ konuşarak, yeniden iyileşeceğini söylerken Binta kulübeyi temizler, etrafı düzeltirdi. Sonra yaşlı kadını yatağın içinde doğrultup oturtur, yemeğini verir ve çıkar giderlerdi.

Bir akşam Kunta babasının kendisini hızlı hızlı sallamasıyla uyandı. Binta yatakta boğuk boğuk inliyordu. Kulübenin içinde Nyo Boto ile Binta'nın arkadaşı Jankay Touray dolaşıyordu. Omoro Kunta'yı aceleyle köyün öbür ucuna götürdü. Döndüklerinde çocuk daha olan biteni anlamadan babasının yatağında yeniden uyuya kalmıştı.

Sabahleyin Omoro Kunta'yı bir kez daha uyandırdı. «Sana yeni bir erkek kardeş geldi,» dedi. Kunta, her zaman çok ciddi olan babasını böyle heyecanlandırdığına göre bunun çok önemli bir olay olması gerektiğini düşündü. Akşam üstü Kunta arkadaşlarıyla yiyecek aramak için dolaşırken Nyo Boto onu çağırdı ve Binta'nın yanına götürdü. Kadın yorgun görünüyordu. Ya-

tağının kenarına oturmuş, kucağındaki bebeği usul usul okşuyordu. Kunta bir süre durup o ufak, kırış kırış kara şeye baktı. Sonra yeni doğan bebeğe gülümseyerek bakan kadınlara baktı. Binta'nın karnının artık eskisi gibi şiş olmadığını farketti. Bir kelime söylemeden dışarı çıktı. Arkadaşlarının yanına gideceğine, babasının kulübesinin arka tarafında yalnız başına oturarak, gördüklerini düşünmeye daldı.

Kunta bundan sonra yedi gün kadar babasının kulübesinde uyumaya devam etti. Hoş, herkes yeni doğan çocukla meşgul olduğundan, bunu da pek kimse farketmedi yal Artık annesi -hatta babası- onu görmek istemiyormuş gibi geliyordu ona. Ama sekizinci gün Omoro, çocuğa verdiği Lamin adını açıklamak için, köyde eli ayağı tutan herkesle birlikte onu da annesinin kulübesinin önüne çağırmıştı.

O gece Kunta annesinin ve yeni doğan kardeşinin yanında, kendi yatağında mışıl mışıl uyudu. Ama birkaç gün sonra yeniden eski gücünü kazanan Binta, Omoro ve Kunta'nın kahvaltılarını verdikten sonra, çocuğu alıp günün büyük bölümünü Yaisa Ninenin kulübesinde geçirmeğe başladı. Binta'nın ve Omoro'nun üzgün duruşlarından, Kunta, Yaisa Ninenin çok hasta olduğunu anlamıştı.

Bir akşam üstü geç vakit arkadaşlarıyla birlikte, nihayet olgunlaşabilmiş olan mango yemişi toplamaktaydılar. Turuncu, sert kabuklu yemişi önlerine gelen ilk kayaya sürerek bir yerinden deliyorlar ve oradan içindeki tatlı özsuyu emiyorlardı. Daha türlü türlü yemiş toplamaktaydılar. Kunta ansızın ninesinin kulübesinin bulunduğu yönden yabancı olmayan bir sesin çığlıklarını duydu. Birden ürperdi. Bu annesinin sesiydi ve son haftalarda sık sık duyduğu çığlıklar gibi, birisinin öldüğü anlamına geliyordu. Çığlıklar bir anda köyün her yanına yayıldı. Kunta deliler gibi büyükannesinin kulübesine doğru koştu.

Karışıklığın ortasında Kunta, üzgün duran Omoro ile acı acı ağlayan yaşlı Nyo Boto'yu gördü. Birkaç dakika sonra tobalo davulu çalmaya başlamış, Jaliba, Yaisa Ninenin Juffure'da yaşadığı uzun yıllarda yaptığı hayırlı işleri sayıyordu. Şaşkınlıktan donup kalmış olan Kunta, köyün evlenmemiş kızlarının, töre gereği, otların örülmesiyle yapılan yelpazelerle yerden toz kaldırmalarını seyrediyordu. Kunta'ya bakan bile yoktu.

Binta ile Nyo Boto, yanlarında iki kadınla birlikte kulübeden içeri girince, toplananlar diz çöküp başlarını eğdiler. Kunta birden ağlamaya başladı. Hem üzüntüsünden, hem korkudan ağlıyordu. Az sonra yeni ortadan bölünmüş bir ağaç getirdiler. Kadınlar Yaisa Nineyi ağacın üzerine yerleştirip, boynundan ayaklarına dek uzanan beyaz bir pamuklu kumaşla örttüler.

Kunta gözyaşları arasında, yas tutanların dualar okuyarak ölünün çevresinde yedi kez döndüklerini gördü. İmam, Yaisa'nın artık Allah'ın rahmetine kavuştuğunu, ecdadının yanına gittiğini söylüyordu. Bu yolculuğu sırasında ona güç vermek için, köyün bekâr delikanlıları ölünün çevresine içi kül doldurulmuş öküz boynuzları yerleştirmişlerdi.

Yas tutanların hemen hepsi ölüyü tavaf ettikten sonra, Nyo Boto ile başka bir kaç yaşlı kadın ölünün yanına oturarak dövünmeye başladı. Bu sırada genç kızlar yağmurdan ıslanmasın diye kadınların başları üzerine büyük yapraklar yerleştirdiler. Yaşlı kadınlar bütün gece orada oturdular. Davullar da gece bastırıncaya kadar Yaisa Ninenin ölüm haberini tekrarlayıp durdu.

Atalarının törelerine uygun olarak, sabahleyin yalnızca eli ayağı tutan erkekler cenazeyi alıp köyün yakınındaki mezarlığa kadar götürdüler. Yaisa'yı taşıyanların arkasında, kucağında küçük Lamin ve yanında ağlayamayacak kadar korkmuş olan Kunta'yla birlikte Omoro geliyordu. Daha geride de köyün öteki erkekleri vardı. Cenazeyi yeni açılan bir çukura indirdiler. Üzerini bir hasırla örtüp, sırtlanlar açmasın diye hasırı da dikenli çalılarla kapattılar. En üste de büyük taşlar koyup ve toprak örttuler

Bu olaydan sonra Kunta bir süre ne yemek yiyebildi, ne de uyuyabildi. Arkadaşlarıyla da çıkıp oynamıyordu. Üzüldüğü o kadar belliydi ki, bir gün Omoro onu kendi kulübesine götürdü ve yatağının yanına oturarak avutucu şeyler söyledi. Şimdiye kadar oğluyla hiç bu kadar yumuşak konuşmamıştı.

«Her köyde üç grup insan yaşar,» diyordu. «Birincisi gördüklerimiz. Hani şu dolaşan, yemek yiyen, uyuyan ve çalışan insanlar. İkincisi atalarımız. Şimdi Yaisa Nine onların arasına karıştı.»

Kunta, «Ya üçüncü grup... Onlar kimler?» diye sordu.

«Üçüncüler,» dedi Omoro, «Henüz doğmamış olanlar.»

BÖLÜM 7

Yağmurlar sona ermişti. Mavi gökle nemli toprak arasında hava yabanî çiçeklerin ve yemişlerin kokusuyla dolmuştu. Sabahları kadınların yeni yetişen darı, kuskus ve yerfıstığını döğüşlerinin sesi işitiliyordu. Erkekler ava çıkıyor, besili ceylânlar yakalayıp dönüyorlardı. Etini ayırdıktan sonra, derilerini iyice kazıyarak tabaklıyorlardı. Kadınlar mangkano denilen yemişleri topluyor, çekirdeklerini çıkarıp geriye kalanları un haline getiriyorlardı. Hiç bir şey ihmal edilmiyor, atılmıyordu. Çekirdekler de ıslatılıp kaynatılıyor ve kuskus denilen buğday kırıklarına karıştırılıyor, böylelikle her zamanki kuskus bulamacından farklı olarak Kunta'nın da sevdiği tatlı bir kahvaltılık elde ediliyordu.

Her geçen gün yiyecek bollaşıyor ve Juffure'a gözle görülen, elle tutulan bir canlılık geliyordu. Erkekler tarlalarına daha canlı adımlarla gidiyorlar, yakında hasat edilecek olan ekinlerine gururla bakıyorlardı. Nehrin taşan suları hızla çekiliyordu. Kadınlar her gün sandalla tarlalarına gidip, uzun, yeşil pirinç saplarının arasında biten yosunları ayıklıyorlardı.

Uzun açlık mevsiminden sonra köyü yeniden çocukların bağırışmaları, kahkahaları dolduruyordu. Hepsinin karnı yeniden dolmuş, çıbanları iyileşmişti. Yine eskisi gibi koşuşup oynaşıyorlardı. Bazen böcekler yakalayıp yarıştırıyor ve toprak üzerine çizdikleri dairenin dışına en çabuk çıkanı alkışlıyorlardı. Bazen Kunta ile, Binta'nın yanındaki kulübede yaşayan en iyi arkadaşı Sitafa Silla'yla birlikte kanetsız, kör karıncaların yuvalarını eşer ve onların kaçışlarını seyrederlerdi.

Zaman olur, sincapları çalılıklara doğru kovalarlardı. Ama en çok sevdikleri oyun, ağaçların en ust dallarının birinden öbürüne atlayarak geçen uzun kuyruklu küçük maymun sürülerine taş atmak ve bağırarak onları korkutmaktı. Bazen maymunlardan biri, taşı yakalar, onlara geri atar ve yola devam eden arkadaşlarına yetişmek için daldan dala atlayarak uzaklaşırdı. Tabii her gün güreşilir, el ense çekilir, yere yıkılınır, boğuşulurdu. Bu güreşlerde her biri bir gün Juffure'un güreş şampiyonu ol-

mayı ve hasat festivalinde öteki köylerin şampiyonlarıyla güreşmeyi hayal ederdi.

Çocukların yanından geçen yetişkinler, Sitafa, Kunta gibi aslan, fil veya domuz taklidi yapan oğlanlan, yada bebekleriyle oynayan yahut kuskus dövüyormuş gibi yapan kızları görmemezliğe gelirdi. Ama çocuklar oyuna ne kadar dalmış olurlarsa olsunlar, bu geçenlere saygı göstermeyi ihmal etmezlerdi. Çünkü anneleri onlara büyüklere karşı saygılı olmayı öğretmişti. Büyüklerinin gözlerinin içine saygıyla bakarak, «Kerabe?» (Barış içinde misin?) diye sorarlar. Büyükleri onlara, «Kera dorong.» (Yalnızca barış,) diye cevap verirdi. Büyüklerden biri el uzatacak olursa, her çocuk o eli iki eliyle tutar, sonra adam gidinceye kadar iki elinin ayasını göğsüne bastırarak beklerdi.

Kunta evde çok sıkı bir terbiye görüyordu. Bütün davranışlarında çok dikkatli olmak zorundaydı yoksa şamar ya da esaslı bir kötek her an hazırdı. Yemek yerken, yiyeceğinden başka bir şeye bakarken yakalanırsa Binta hemen onun kafasına vururdu. Oyundan sonra eve geldiğinde iyice temizlenmezse annesi kurutulmuş bitki saplarını temizlemekte kullandığı süngeri ve evde yapılmış sabun kalıbını kapar, Kunta'yı sanki derisini yüzecekmiş gibi yıkardı.

Anasına ve babasına ya da herhangi bir büyüğe ısrarla bakmak, tıpkı büyüklerin konuşmasını kesmek gibi büyük bir kabahat sayılır ve bu yüzden dayak yerdi. Sonra yalan söylemek de kesinlikle yasaktı. Ama yalan söylemesi için bir neden olmadığından, böyle bir şey söz konusu olmuyordu zaten.

Belki Binta o görüşte değildi, ama Kunta iyi bir çocuk olmak için gerçekten elinden geleni yapıyordu. Sonra evde aldığı bu terbiyeyi arkadaşlarıyla birlikteyken de uygulamaya başladı. Çoğu kez olduğu gibi aralarında bir anlaşmazlık çıkınca -ki böyle durumlarda iş küfürleşmeye, kavgaya kadar giderdi- Kunta artık dönüp oradan uzaklaşıyordu. Böylelikle onurlu davranmış oluyordu. Annesi onurlu davranmanın Mandinka kabilesinin en büyük özelliği olduğunu ona öğretmişti.

Ama yine de Kunta her akşam kötü bir şey yaptı diye dayak yerdi. Özellikle hırlayarak ya da bir şebek gibi davranarak küçük kardeşini korkuttuğu için. Binta sabrı taşınca, «Şimdi toubab'ı çağıracağım!» diye bağırırdı. Bu Kunta'yı korkutmaya ye-

terdi, çünkü büyükannesi ona, kocaman tekneleriyle gelerek insanları kapıp kaçan kıllı, kırmızı yüzlü beyaz adamlardan çok söz etmişti.

BÖLÜM 8

Kunta ve arkadaşları her gün, gün batıncaya kadar koşup oynamaktan bitkin düşerlerdi, ama yine de eve dönerken küçük ağaçlara tırmanıp batan güneşi göstermek için birbirleriyle yarışmaktan geri kalmazlardı. Güneşi gösterip, «Yarın daha güzel olacak,» diye bağırışırlardı. Juffure'da yetişkinler bile hava kararır ve Allah'ın simgesi olan hilâl doğarken, bağırışıp el çırpmak ve davul çalmak amacıyla dışarıda toplanmak için yemeklerini çabuk çabuk yerdi.

Ama bu gece olduğu gibi bulutlar yeni doğan ayı örterse herkes kaçışırdı. Erkekler dua etmek için camiye doluşurlardı. Çünkü yeni ayın bulutlarla örtülmesi, göksel ruhların Juffure halkına öfkelenmiş olması anlamına gelirdi. Duadan sonra erkekler, çoluk çocuklarını alıp baobab ağacının çevresinde toplanırlardı. Bu gece jaliba onlardan önce oraya gelmiş, küçük ateşin önünde bağdaş kurmuş, iyice gerilsin diye konuşan davulunun derisini ısıtıyordu.

Dumandan yanan gözlerini oğuşturan Kunta, öteki köylerden gelen davul seslerinin onu rahatsız ettiği geceleri düşünüyordu. Böyle gecelerde Kunta uyanır, yattığı yerde bu davul seslerini dikkatle dinlerdi. Ses ve ritim konuşan dile o kadar çok benzerdi ki, sonunda Kunta açlığı, salgını saldırıyı, bir köyün tüm halkıyla birlikte yanıp kül oluşunu belirten sözcükleri seçebilirdi.

Jaliba'nın yanındaki bir dalın üzerine, arafang yani hoca tarafından Araçpa olarak yazılmış anlamlı işaretler bulunan bir keçi postu asılmıştı. Jaliba elindeki sopalarla davulun çeşitli yerlerine hızlı hızlı vurarak, kötü ruhları kovmak için bir sihirbazın tez elden Juffure'a gelmesini istiyordu.

Sonra herkes aceleyle eve döndü. Yürürken kimse aya bakmaya cesaret edememişti. Eve gelenler korkuyla yataklarına girdiler. Gece yarısı öbür köylerden de Juffure'unkine benzeyen

mesajlar geliyordu. Kunta oraiarda da yeni ayın bulutlarla örtülü olduğunu tahmin ediyordu.

Ertesi gün Omoro'nun yaşıtı olan erkeklerin ekinleri aç şebek ve kuş sürülerinden korumak için delikanlılara yardım etmesi gerekiyordu. İkinci kafo'daki keçi otlatan çocuklara da özellikle dikkatli olmaları tenbih edilmişti. Analar ve büyükanneler bebelere, emekleme çağındaki çocuklara her zamankinden daha çok göz kulak oluyorlardı. Kunta ve Sitafa gibi birinci kafo'nun en büyük çocuklarına, yaklaşan yabancıları daha iyi görebilmeleri için köyü çevreleyen yüksek çitin hemen ötesinde oynamaları söylenmişti. Çocuklar da öyle yapmışlardı ama o gün gelen giden olmamıştı.

Daha ertesi sabah sonunda biri göründü... Çok yaşlı, bir sopaya dayanarak yürüyebilen, kel kafasının üzerinde büyük bir bohça taşıyan bir adam. Onu gören çocuklar koşuşup, köy kapısından içeri bağırarak haberi verdiler. Nyo Boto derhal yerinden fırlayıp tobalo davulunu çaldı. Böylece daha sihirbaz ayağını Juffure'un kapısından içeri atmadan, köyün erkekleri tarlalarından köye dönmüşlerdi.

Köylüler toplanınca adam baobab ağacına gitti. Başındaki bohçayı dikkatle yere koydu. Sonra kendi de birden yere çömelip, keçi derisinden yapılmış bir torbadan yere, çakal çenesi, eşek dişi, küçük bir yılan, tilki ayağı, gibi çeşitli hayvan artıklarıyla bitki kökleri boşalttı. Sinirli sinirli halka, uzaklaşmalarını işaret etti. Birden titremeye başladı. Belli ki Juffure'un kötü ruhları ona üşüşmüştü.

Adamın vücudu gerilmiş, yüzü çarpılmış, gözleri fıldır fıldır dönüyordu. Yere döktüğü nesnelere sopasıyla dokunmaya çalışıyordu. Ama elleri titrediğinden bunu bir türlü başaramıyordu. Nihayet, hepsine sırayla dokunduktan sonra, sanki yıldırım çarpmış gibi birden yıkılıp yerde hareketsiz kaldı. Bir süre kimse soluk bile alamadı. Sonunda adam yavaş yavaş dirilmeye başladı. Artık kötü ruhlar gitmişti. Adamın bitkin bir halde yerinden doğrulmasıyla Juffure'lular evlerine koşup ona armağanlar getirdiler. Adam bunları da bohçasına koyduktan sonra, kendisini çağıran bir başka köye doğru yeniden yola çıktı. Allah rahmetini esirgememiş, Juffure'u bir kez daha korumuştu.

BÖLÜM 9

Aradan on iki ay daha geçmiş, büyük yağmurlar bir kez daha yağıp son bulmuş ve Gambia'da yolculuk mevsimi başlamıştı. Köyler arası yollarda Kunta ile arkadaşlarını sürekli olarak uğraştıracak kadar çok sayıda yolcu görülmeye başlamıştı. Bunlardan bir bölümü Juffure'dan geçip yollarına devam ediyor, bir bölümüyse kalmak üzere Juffure'a geliyordu. Uzakta bir yabancı gözükünce koşup köyü haberdar eden çocuklar, sonra geleni karşılamak için ziyaretçi ağacına koşuyorlardı. Gelen yabancıyla bir süre yürüyerek sohbet ediyorlar, bir yandan da ne için geldiğini anlamaya çalışıyorlardı. Bunu onlar anlamaz yabancıyı bırakıp yine köye koşarlar, o günün konuk kulübesindeki yetişkinlere durumu anlatırlardı. Eski bir töreye göre, her gün, her köyde bir ev o gün gelen konuğa açılırdı. Konuğu, kendi rızasıyla gidinceye kadar karşılığında hiç bir ücret istemeksizin orada yatırırlar, ona yiyeceğini, içeceğini verirlerdi.

Kunta, Sitafa ve arkadaşları, kendilerine köyün gözcüsü olmak görevi verildiğinden beri, yaşlarının gerektirdiğinden çok daha ağır başlı hareket ediyorlardı. Sabahları kahvaltıdan sonra okulun bahçesinde toplanırlar, arafang'ın bir ileri yaş grubundakilere Kur'an-ı Kerim okutmasını ve tencere dibindeki isin turunç suyuyla karıştırılmasından yapılmış mürekkebe kamış kalemlerini batırarak yazı yazmayı öğretmesini beklerlerdi.

Öğrenciler derslerini bitirince, pamuklu kumaştan yapılmış 'dundiko' adlı gömleklerini savura savura koşarak keçi otlatmaya giderlerdi. Kunta ve arkadaşları pek belli etmemeye çalışırlardı ama doğrusu ikinci kafo'dakilerin giydiği bu fiyakalı gömleği ve yaptıkları önemli işi kıskanırlardı. Kunta bir şey söylemiyordu ama çocuk muamelesi görmekten ve çıplak dolaşmak zorunda bırakılmaktan hiç hoşlanmıyordu. Bu hoşnutsuzluğu duyan bir tek o değildi. Lamin gibi henüz süt emme çağında bulunan çocuklardan sanki onlarda mikrop varmış gibi kaçıyorlardı. Hele emekleme çağında olanlara karşı onları hiç görmüyormuş gibi davranıyorlardı. Onlarla ancak ortalıkta hiç kimse yoksa, kıçlarına bir şamar patlatmak için ilgileniyorlardı. O yaşa dek onlara

bakmış olan büyükannelerden de uzak durup, belki bir iş verirler umuduyla ana babaları yaşında olanların çevresinde dolanıyorlardı.

Hasattan az bir süre önce akşam yemeğinden sonra Omoro, Kunta'ya ertesi gün erken kalkmasını ve ekinlere bakma işinde kendisine yardım etmesini söyledi. O gece Kunta o denli heyecanlanmıştı ki, hemen hemen hiç uyuyamamıştı. Sabahleyin kahvaltısını yutar gibi yemişti. Tarlaya giderken Omoro ona taşıması için çapayı verdiğinde sevincinden uçacak gibi olmuştu. Kunta ve arkadaşları ekinler arasında bir aşağı bir yukarı koşarak ellerindeki sopalarla yaban domuzlarını, şebekleri kovmuşlar, taş atarak ya da bağırarak kargaları kaçırmışlardı. Gün boyunca gururlarıyla orantılı bir ölçüde çalışmışlardı.

Altı gün sonra Allah ürünün toplanmasına izin verdi. Sabah namazından sonra köylüler ve oğulları, tarlaya gidip kulak kabartarak beklemeye koyuldular. Sonunda köyün büyük tobalo davulu çalmaya başladı ve köylüler işbaşı yaptılar. Jaliba ve öteki davulcular, köylülerin çalışma temposuna uygun bir şekilde davullarını çalmaya başladılar; köylüler de bir türkü tutturdular.

Kunta'nın kafo'sundakiler babalarıyla birlikte yerfıstığı çalılıklarını üzerlerine birikmiş pislikler dökülsün diye, kan ter içinde kalıncaya kadar salladılar. Günün ortalarına doğru ilk mola verildi. Herkes keyifle bağrışarak, öğle yemeğini getiren kadınları, kızları karşıladı. Kadınlar tek sıra olarak geldiler. Başlarının üzerinde taşıdıkları kapları yere koyup, içindeki yemekleri kepçe kepçe kalabaşlara doldurdular ve davulculara, hasat işinde çalışanlara dağıttılar. Yemeğini yiyen, davul yeniden çalıncaya dek biraz kestirdi.

İlk günün sonunda ekinler tarlada yer yer toplanmıştı. İşleri biten köylüler en yakın dereye koşarak üzerlerindekileri çıkarıp kendilerini suya attılar ve güle oynaya bir güzel yıkandılar. Sonra onları ısıran sinekleri kova kova evin yolunu tuttular. Mutfakların bacalarından yükselen dumanlara yaklaştıkça, kadınlarının hazırladığı kızarmış etler onlara daha çekici geliyordu. Hasat süresince bu işte çalışanlara, günde üç kez bu şekilde

kızarmış et verilirdi.

Kunta o akşam tıka basa yedikten sonra anasının, son bir kaç gün de farkettiği gibi, yine bir şey diktiğini gördü. Kadın ne diktiğini söylememiş. Kunta da sormamıştı. Ama ertesi sabah işe gitmek için çapasını aldığı sırada, anası, «Elbiseni neden giymiyorsun?» diye homurdanır gibi sordu.

Kunta birden geri döndü. Duvarda yepyeni bir dundiko asılı duruyordu. Heyecanını gizlemeye çalışarak dundiko'yu sırtına geçirdi ve sakin adımlarla kapıdan dışarı çıktı. Ama ondan sonra deliler gibi koşup arkadaşlarının yanına gitti. Onlar da ilk kez elbise giymişlerdi. Hepsi sevinçten sıçrıyor, bağırıyor, gülüyorau. Artık resmen ikinci kafoya dahil edilmişlerdi. Adam oluyorlardı.

BÖLÜM 10

O akşam Kunta ancak herkes onu yeni dundiko'suyla gördükten sonra annesinin evine döndü. Bütün gün çalışmış olmasına karşın hâlâ yorulmamıştı. Her zamanki saatta yatsa uyuyamayacağını biliyordu. Artık madem büyümüştü, belki Binta onun biraz daha geç vakte kadar oturmasına izin verirdi. Ama öyle olmadı. Lamin uyur uyumaz, kadın Kunta'ya da yatmasını ve yatmadan önce de yeni dundiko'sunu asmayı ihmal etmemesini söyledi.

Annesini kızdırmadan somurtabileceği kadar somurtarak giderken, Binta yeniden seslendi. Belki somurttuğu için onu paylayacaktı. Yoksa sonradan ona acımış, karar mı değiştirmişti? Kadın, «Sabahleyin baban seni görmek istiyor,» demekle yetindi. Kunta babasının neden onu görmek istediğini soramayacağını, sorsa da bir şey öğrenemiyeceğini biliyordu. «Peki anne,» deyip iyi geceler diledi. İyi ki yorgun değildi, çünkü yatağında, her zamanki gibi yine ters bir şey mi yaptım acaba diye uzun uzun düşündü. Ama düşünmek boşunaydı. Annesi değil de babası tarafından cezalandırılmasını gerektirecek kadar kötü hiç bir şey yapmamıştı. Çünkü bir çocuğu, ancak çok kötü bir şey yapmışsa babası cezalandırırdı. Sonunda düşünmekten bıktı ve uyuya kaldı.

Ertesi sabah kahvaltıda Kunta pek keyifsizdi. O kadar ki, küçük Lamin çıplak vücuduyla sürtünmüş olmasaydı, dundiko'sunu bile anımsamayacaktı. Küçüğün sürünmesiyle birden tokatı patlatmak için yerinden fırladı, ama Binta'nın bir bakışı onun olduğu yerde kalmasına yetti. Kahvaltıdan sonra bir süre daha ortalıkta dolanıp durdu. Umudu anasının biraz daha açıklama yapmasındaydı. Ama Binta sanki ona hiç bir şey söylememiş gibi davranıyordu. Çaresiz, Kunta istemeye istemeye kulübeden çıktı, Omoro'nun kulübesine doğru yollandı. Ayakları sanki geri geri gidiyordu. Kulübenin önünde kollarını kavuşturup beklemeye başladı.

Birazdan Omoro çıktı ve hiç bir şey söylemeden oğlunun eline bir sapan tutuşturdu. Kunta'nın sanki birden soluğu kesildi. Önce başını eğip elindeki sapana, sonra kaldırıp babasına baktı. Ne söyleyeceğini bilmiyordu. Babası, «Artık ikinci kafo'ya girdiğin için bu senin,» dedi. «Dikkat et, yanlış şeylere atma, attığın şeyleri de vur.»

Kunta yalnızca, «Peki baba,» diyebildi dili tutulmuştu, sanki.

Omoro, «Sonra,» diye devam etti. «Artık ikinci kafo'da olduğuna göre hem keçilere bakacak, hem de okula gideceksin. Bugün Toumani Touray ile birlikte keçileri gütmeye gidersin. Yarın sabah da okula.» Omoro yeniden kulübesine girdi. Kunta hemen keçi ağılına koştu. Sitafa ve öbür arkadaşları da oradaydılar. Hepsi yeni dundiko'larını giymişler, ve babalarının ya da babaları olmayanlara amcalarının, ağabeylerinin yapmış oldukları sapanları sıkı sıkı tutmuşlardı.

Daha büyük olan çocuklar ağılların kapılarını açınca, acıkmış olan ve bir an önce otlamak için sabırsızlanan keçiler dışarı fırladılar. Kunta, Omoro ile Binta'nın en iyi arkadaşının büyük oğlu olan Toumani'yi görünce yanına gitmek istedi. Ama eskiler, keçileri hep yeni gelen çocukların üzerine doğru sürüyorlar, onların itişe kakışa kaçışmalarına bakarak kahkahayı basıyorlardı. Ama birazdan wuolo köpeklerinin de yardımıyla hayvanları otluğa giden yola soktular. Kunta ve arkadaşları sapanlarına sıkı sıkıya yapışmışlar, bir yandan dundiko'larını temizlemeye çalışıyorlar, bir yandan da onların ardından gidiyorlardı.

Kunta keçinin ne olduğunu bilirdi, ama bu kadar hızlı git-

tiğini ilk defa görüyordu. Babasıyla birlikte yaptığı bir iki gezi dışında köyden de ilk kez bu kadar uzaklaşıyordu. Büyük çocukların her biri, sürüsünü ayrı bir otlak bölgede topladı. Wuolo köpekleri de sürülerin çevresinde dolanıyor ya da yakında bir yere oturuyordu.

Toumani sonunda ardından koşup gelen Kunto ile ilgilenmeye karar verdi. Ama ona sanki küçük bir yaratıkmış gibi muamele ediyordu. «Bir keçinin değerini bilir misin sen?» diye sordu. Kunto daha pek emin olmadığını söylemeye vakit bulmadan, «Bir tanesini kaybedersen baban sana söyler!» diye sorusunu kendi yanıtladı. Sonra uzun uzun keçi çobanlığında nelere dikkat etmek gerektiğini anlattı. En kötüsü, çocuğun dikkatsizliği ya da tembelliği yüzünden keçilerden birinin sürüden ayrılmasıydı. Bir kez keçi kaçtı mı, olmayacak kötülük yoktu. Toumani parmağıyla ilerideki ormanı göstererek, orada yüksek otların arasında bir hamlede bir keçiyi paramparça edebilecek aslanların, parsların bulunduğunu söyledi. «Tabii,» dedi. «Keçiye bakan çocuğu yakalarsa daha memnun olurlar.»

Kunta'nın gözlerini faltaşı gibi açtığını görmek, Toumani'yi keyiflendirmişti. Konuşmasını sürdürerek, toubob ve onun zenci yardımcılarının aslandan da, parstan da kötü olduğunu söyledi Onlar da otlar arasında sürünerek yaklaşırlar ve insanları kaparlardı. Sonra onları uzaklara götürüp yerlerdi. Beş yıllık keçi çobanlığı sırasında Juffure'dan beş çocuk çalınmıştı. Öteki köylerden de daha bir sürü. Kunta, Juffure'dan kaçırılan çocukların hiç birini tanımıyordu. Ama bu kaçırma olayını ilk kez işittiği zaman, birkaç gün için evinden bir taş atımı mesafeden daha uzağa gidemeyecek kadar korktuğunu anımsıyordu.

Toumani sanki Kunta'nın kafasının içinde geçenleri biliyormuş gibi, «Köyde de güvenlik içinde değilsin,» dedi. Bütün keçilerini aslan yemiş olan Juffure'lu bir adamın, üçüncü kafo'ya mensup iki çocuğun kaybolmasından az sonra üzerinde toubob parasıyla yakalandığını söyledi. Adam bu parayı ormanda bulduğunu söylemiş ama sonra İhtiyar Heyeti'nce yargılanacağı günden bir gün önce o da kaybolmuş. Toumani, «Belki o zaman çok gençtin, bunları anımsayamazsın,» dedi, «Ama böyle şeyler hâlâ oluyor. Onun için güvendiğin insanlardan hiç bir zaman pek

fazla uzaklaşma. Burada hayvanları otlatırken de içlerinden birinin kaçmasına fırsat verme. Yoksa onları yakalayayım diye uzun otlara doğru gidersin ve ailen seni bir daha hiç göremeyebilir.»

Kunta korkudan ağzı açık dinliyordu. Toumani, aslan ya da toubob'a yakalanmasa bile, başına gelebilecek belâların bitmiş sayılmayacağını söyledi. Çünkü keçilerden biri kaçsa ve birinin yakında bulunan kuskus ya da yerfıstığı tarlasına girse, artık o hayvanı almak olanaksızdı. Çocuk köpeğiyle birlikte o hayvanın ardından gidince, öbür, keçiler de kaçanın peşinden koşa koşa gidebilirlerdi. Böyle bir aç keçi sürüsü, tarlayı şebek, yaban domuzu, ceylan sürülerinden daha çabuk yer bitirirdi.

Öğle vakti Toumani annesinin hem onun için, hem de Kunta için verdiği yiyeceği Kunta ile paylaştı. O zamana kadar da ikinci kafo'ya mensup çocuklar bütün hayatları boyunca görmüş oldukları keçilere artık daha başka bir gözle bakmasını öğrenmişlerdi. Yemekten sonra Toumani'nin yaş grubundakilerin bazısı alçak ağaçların altında dinlendi, bazısı da yetişmesi için yanlarına verilen çocukların sapanlarıyla kuş avladı. Küçük çocuklarsa keçiler kaçmasın diye bakıyorlardı. Onların telâşı büyükleri kahkahalarla güldürüyordu. Kunta bir yandan keçilerin ardından gidiyor, bir yandan da ara sıra orada kendisini yemek üzere üstüne atlayacak bir şey var mı diye ormana göz atıyordu.

Akşam üzeri, keçilerin karnının doyduğu, dönüş saatının yaklaştığı bir sırada Toumani Kunta'yı yanına çağırdı. «Senin odununu da ben mi toplayacağım yani?» dedi. Kunta o zaman keçi çobanlarının akşamları köyde yakılacak ateşler için çalı çırpıyla döndüklerini anımsadı. Keçilere bakmak, ormanı kollamak filân derken bir de çalı çırpı toplamaları gerekiyordu. Kunta bir miktar toplayıp bir yığın haline getirdi.Kanısınca o bu kadar taşıyabilirdi. Toumani bunu da beğnmedi, bir iki parça daha attı. Sonra Kunta çalı çırpıyı bir sazla bağladı. Gözü korkmuştu. Bu kadar yükü değil köye götürmek, başına kadar kaldırabileceğinden bile emin değildi.

Büyüklerin bakışları altında çalı çırpıyı başlarına yerleştirdiler, sonra dönüş yolunu daha iyi bilen keçilerin, köpeklerin ve ağabeylerinin peşinden köyün yolunu tuttular. Başlarındaki yük

ikide bir düşecek gibi oluyor, onlar tutmaya çalıştıkça büyükler gülüşüyorlardı. Nihayet köy göründü. Kunta adamakıllı yorulmuştu. Ama tam köyün kapısından içeri girer girmez ağabeyleri, bu beceriksiz çocukları nasıl iyi eğittiklerini büyüklere göstermek için daha çok bağırmaya, paylamaya, emirler vermeye başladılar. Kunta'nın getirdiği çalı çırpı demeti, en sonunda, ertesi gün ona ve arkadaşlarına öğretmenlik edecek olan arafang'ın bahçesine varabildi.

Ertesi sabah kahvaltıdan sonra yeni keçi çobanları, ellerinde yazı yazmak için tahtalar, kamışlar ve mürekkep yapmakta kullanılan kömür tozlarıyla okula gittiler. Arafang onlara, sanki keçiden de akılsızlarmış gibi muamele ederek, oturmalarını emretti. Daha emri yeni vermişti, ki, elindeki sopayla sağındakilere, solundakilere vurmaya başladı. Çocuklar emre arafang'ın istediği kadar çabuk uymamışlardı. Sonra onlara elindeki sopayı göstererek, izinsiz olarak kimsenin ağzını açmayacağını, açan olursa bu sopayla döveceğini ve eve geri göndereceğini söyledi. Sabah kahvaltısından ve akşam keçi sürülerinin ağıla dönmesinden sonra verilecek olan derslere geç kalan çocuklar da aynı muameleyi görecekti.

Arafang, «Artık çocuk değilsiniz,» diyordu. «Sorumluluklarınız var. Bunları yerine getirmelisiniz.» Disiplini böylece kurduktan sonra derse başladı ve çocuklara Kur'an-ı Kerim'den bir iki ayet öğretti. Başka konulara geçmeden önce bunları ezberlemelerini ve tekrarlamalarını istedi. Sonra eski öğrencilerinin, yani eski keçi çobanlarının geldiğini görünce çocukları serbest bıraktı. Gelenler Kunta'nın yaşıtlarından daha da heyecanlıydılar, çünkü bugün Kur'an okumaktan, Arapça yazmaktan imtihan olacaklardı. Üçüncü kafo'ya geçmeleri büyük ölçüde bu sınavda alacakları sonuca bağlıydı.

O gün Kunta ve arkadaşları ilk kez olarak tek başlarına keçileri ağıldan çıkarıp otlağa götürdüler. O gün herhalde bir süre için keçiler her zamankinden daha az otlayabildiler. çünkü hayvanlar ot yemek için başlarını kaldırınca ya da bir iki adım atınca, Kunta ve arkadaşları onları kovalamaya başlıyorlar, bağırıp çağırıyorlar, hayvanları rahat bırakmıyorlardı. Rahat olmayan yalnız keçiler değildi. Günboyu keçilerle uğraşmak, kahvaltıdan sonra ve akşam otlak dönüşü arafang'ın karşısına oturmak, karanlık

bastırmadan önce hâlâ boş zaman kalırsa sapanla talim yapmak, Kunta'ya yaşamındaki yeni aşamanın anlamını düşünmesi için zaman bırakmıyordu.

BÖLÜM 11

Kuskusun ve yerfıstığının hasatı bitmiş, sıra kadınlar tarafından pirincin toplanmasına gelmişti. Bu iş bittikten sonra da kadınlar pamuk toplama işinde erkeklere yardıma koşarlardı. Pamuk toplama, pamuğun kızgın güneşin altında iyice kuruyarak iyi iplik haline getirilebilmesi için, en sona bırakılırdı.

Juffure'un her yıl yapılan yedi gün süreli hasat festivaline hazırlanılıyordu. Kadınlar ailelerine yeni giysiler yapabilmek için acele ediyorlardı. Büyükanneler de gece geç vakitlere kadar köyde henüz evlenmemiş kızların giyecekleri perukları hazırlamakla meşguldüler. Çürüyen sisal yapraklarından ya da boabab ağacının kabuğunun suda ıslatılmasıyla elde edilen liflerden çeşit çeşit perukalar yapıyorlardı. Sisal liflerinden yapılanlar daha kaba olduğu için daha ucuzdu. Ama ipeğe benzeyen baobab liflerini işlemek o kadar zaman alıyordu ki, bunların fiyatı üç keçinin değerine eş olurdu. Alış verişte her zaman uzun uzun pazarlık edilirdi, çünkü büyükanneler güzel bir pazarlık oldu mu sattıkları perukayı çok daha ucuza vermeye razı olurlardı.

Nyo Boto'nun köyde hoşlanılan yanı, sadece o güzel perukaları yapması değildi. Eski bir geleneğe göre kadınların erkeklere çok büyük saygı göstermesi gerekirken, Nyo Boto'nun bunu umursamamasından herkes pek hoşlanırdı. Her sabah onu kulübesinin önünde beline kadar soyunmuş, yere bağdaş kurmuş, güneşin tadını çıkarır, bir yandan da peruka yaparken görmek mümkündü. Ama gelip geçen erkekleri hiç bir zaman gözden kaçırmaz, birini görünce, hemen lâf atmaya başlardı. «Hah! Şuna bak! Bunlara da erkek diyorlar! Erkek bizim zamanımızdaki adamlara denirdi!» Kadının dilinden kurtulmak için bütün erkekler kaçışırdı. Bu, akşam üstüne kadar devam ederdi. Akşam üstü kadın uyuya kalır, bakması için ona emanet edilmiş çocuklar kadının horlamasını işittikçe gülüşürlerdi.

Bu arada ikinci kafo'ya mensup kızlar da ilâç olarak kullanılmak üzere bir takım otlarla yemekte kullanılacak baharat toplamak ve bunları kurutmak için güneşe sermek yoluyla analarına ve ablalarına yardım ederlerdi. Tahıl dövülürken çıkan kabukları, sapları süpürürlerdi. Analarının evde kül suyu ve palmiye yağından yaptıkları kırmızı sabunla köpürttükleri çamaşırları kayalara çarpmak suretiyle bu işe de yardım ederlerdi.

Erkeklerin işi bitip, bütün Gambia köylerinde kutlanacak olan festivale birkaç gün kaldığında, Juffure'da şurada burada müzik aletlerinin sesleri duyulurdu. Yirmi dört telli korayı, davulları, sukabağından yapılan balafonları çalanların çevresinde toplanan küçük küçük kalabalıklar çalınanları dinler ve alkışlarlardı.

Erkeklerin çoğunun işi artık hafiflemiş olduğundan baobab ağacının gölgesinde çömelip oturur, dinlenirlerdi. Ancak köyde birkaç kişi hanl hanl çalışmaktaydı. Bunlar, festivalde dans edecek olanların giyeceği korkunç maskeleri harızlıyorlardı. Bazılarıysa kolları ve ayakları vücuda çok yakın, başları dik hayvan ve insan heykelleri oyardı.

Kunta genellikle ağaçlara tırmanırken gördüğü azgın kızların şimdi sallana sallana yürümesini çok tuhaf buluyordu. Erkeklerin neden dönüp dönüp bunlara, ok ve yay bile kullanamayan bu beceriksiz yaratıklara baktıklarını anlayamıyordu.

Kızlardan bazılarının dudaklarının bir yumruk büyüklüğünde şiştiğini farketmişti. Bunların dudaklarının içleri dikenle delik deşik edilmiş ve üzerlerine is sürülmüştü. Köydeki bütün kızların on iki yaşından itibaren yaptığı gibi, Binta bile her gece içinde iyice dövülmüş fudano yaprağı bulunan bir bulamaç kaynatıp, soğutuyor ve ayaklarını, ellerinin ayasını buna batırarak simsiyah olmasını sağlıyordu. Kunta annesine neden böyle yaptığını sormuş, ama ondan «Haydi bakalım, bas git,» cevabını almıştı. Onun için babasına sordu. Adam, «Bir kadın ne kadar karaysa o kadar güzeldir,» dedi.

Kunta, «Ama neden?» diye sordu.

Omoro, «Bir gün anlarsın,» diye yanıtladı.

BÖLÜM 12

Kunta sabah sabah tobalonun sesiyle yataktan fırladı. Birazdan o, Sitafa ve arkadaşları yetişkinlerle birlikte, davullarına sanki canlıymışlar gibi bağıra bağıra vuran davulcuların toplandığı yere koşuyorlardı. Onların çevresine toplanan köylüler birazdan davulun temposuna uyarak kıpırdamaya, zıplamaya başladılar. Çok geçmeden herkes dans ediyordu.

Kunta ekim zamanı, hasat zamanı, ya da erkeklerin ava gitmesi, evlenmeler, doğumlar, ölümler vesilesiyle bu tür dansların yapıldığını çok görmüştü. Ama dansın ne olduğunu ilk kez şimdi anlıyordu. Köyde herkes sanki bedeniyle, kafasındaki bir mesajı gönderiyordu. Dönen, sıçrayan, kıvrananlardan bazısında maskeler vardı. Kunta, çığlıklar atarak, ellerini yüzünün önünde sallayarak, sonra sanki gözle görünmeyen bir şeyden korkmuş gibi gerilere doğru yatarak dans eden Nyo Boto'yu görünce gözlerine inanamadı.

Sonra dans edenler arasında tanıdığı öbür insanları da seyretti. Korkunç maskelerden birini giymiş olan imam, bir ağacın çevresinde yılan gibi kıvranıyor, oynuyordu. Nyo Boto'dan çok yaşlı olduğunu işittiği birçok insanın da titrek bacaklar, buruşuk kollar ve ıslak gözlerle birkaç adım olsun dansa katıldığını gördü. Hele babasını görünce gözleri büsbütün açıldı: Omoro dizlerini iyice kaldırıyor, ayaklarını yere vurunca tozu dumana katıyordu. Geri geri gidiyor, göğsünü yumruklayarak ileri hamle yapıyor, sıçrıyor ve güm diye yere düşüyordu.

Kunta davulun vuruşlarını yalnızca kulaklarında değil, bütün vücudunda, kollarında, bacaklarında duyuyordu. Sanki düşteymiş gibi, elinde olmadan bedeninin titremeye, ayaklarının, kollarının sallanmaya başladığını hissetti. Az sonra o da oynayanların arasına katılmış, artık gözü kimseyi görmez olmuştu. Sonunda yorgun argın yere yıkıldı.

Zorla yerden kalktı, dizleri titreye titreye kenara çekildi. Kendini çok tuhaf hissediyordu. Böyle bir hissi daha önce hiç duymamıştı. Şaşkın, ürkmüş, heyecanlanmış bir durumdayken yalnızca Sitafa'yı değil, kendi yaş grubundaki öteki arkadaşla-

rını da dans ederken gördü. Yeniden katıldı dansa. En gencinden en yaşlısına dek, köyde herkes sabahtan akşama kadar dans etti Ne dans edenler, ne de davulcular yemek için ya da bir şey içmek için durdular. Ancak bir an için soluk, alıp yeniden dansa ve davul çalmaya devam ettiler. Kunta akşam yatıp uyuduğunda davullar hâlâ çalıyordu.

Festivalin ikinci günü, köyün ilerigelenleri için bir geçit töreniyle başladı. Yürüyüşe katılanların başında arafang, imam, yaşlılar, avcılar, güreşçiler ve İhtiyar Heyeti'nin geçen hasat festivalinden sonra önemli işler yaptığını saptadığı kimseler vardı. Geri kalan herkes şarkılar söyleyerek, alkışlayarak bunların arkasında yürüyordu. Calgıcılar törendekileri dolaştıra dolaştıra köyün dışına kadar çıkardılar. Ziyaretçi ağacının çevresinden dolanıp köye dönerlerken Kunta ve onun kafo'sundaki çocuklar en öne koşarak kendi başlarına ayrı bir yürüyüş kolu oluşturdular. Flütlere, zillere ayak uydurarak bir aşağı bir yukarı yürüdüler, sağa sola selâmlar verdiler. Bu yürüyüşe katılan çocuklar sırayla onuruna yürüyüş yapılan insan pozuna girdi. Sıra Kunta'ya gelince, o da dizlerini iyice yukarı kaldıra kaldıra yürüdü. Doğrusu çok gururlanıyordu. Büyüklerin önünden geçerken gözüne Omoro ile Binta ilişti. Onların da oğullarıyla övündüklerini hissetti.

Her kadının mutfağından, gelene geçene yemekler ikram ediliyordu. Kunta ve arkadaşları kalabaş dolusu yemeklerden tıka basa karınlarını doyurdular. Kızarmış keçi ve av etleri boldu. Boşalan sepetleri yeniden yemiş doldurma görevini genç kızlar üstlenmişti.

Yemekten vakit bulduklarında oğlanlar köye gelen yabancıları karşılamak üzere ziyaretçi ağacına koşuyorlardı. Gelen yabancıların bazısı köyde kalıyordu, ama çoğu birkaç saat kaldıktan sonra bir başka köyün festivaline etişmek üzere aceleyle yola çıkıyordu. Senegalliler top top renkli güzel kumaşlar getirmişlerdi. Öbürleri en iyi kalite Nigeria kola cevizleri taşıyordu. Cevizlerin fiyatı her birinin boyuna göre saptanmıştı. Bolong yoluyla da endigo, deri, balmumu ve bal karşılığında tuz kalıpları satmak üzere tüccarlar geliyordu.

Dinsiz tüccarlar Juffure'da hiç kalmadan geçip gidiyorlardı. Çünkü onların sattığı tütünü, enfiyeyi, bal ve sudan yapılmış bi-

rayı Müslüman olan Mandinka'lar hiç bir zaman kullanmazlardı. Hiç durmadan gecen bir grup da hasat zamanı köylerinden kopup büyük köylere doğru giden başıboş gençlerdi. Tıpkı hasat mevsiminde Juffure'dan ayrılan bazı gençler gibi. Kunta ve arkadaşları bunların başlarında taşıdıkları bambu sepetlerin içinde ne olduğunu anlamak için bir süre yanlarında koşarlardı. Genellikle bu sepetlerde gelecek ekim mevsiminde köylerine dönmeden önce karşılaşmayı umdukları dostlarına armağan olarak verilmek üzere kumaşlar ve ufak hediyeler bulunurdu.

Köyde her gün davul sesiyle yatılıp davul sesiyle kalkılıyordu. Ve her gün yeni yeni çalgıcılar geliyordu. Bunların kimisi balafon, kimisi davul çalmakta ustaydı. Eğer kendilerine verilen hediyeler, çalınan müzik, oynanan danslar hoşlarına giderse, bir başka köye gitmeden önce Juffure'da durup onlar da bir şeyler calardı.

Öykücüler gelince, köylüler sessizleşir ve eski kralların, soylu ailelerin, savaşçıların, savaşların öykülerini dinlemek üzere baobab ağacının çevresine toplanırlardı. Bazen de bir derviş gelir, kehanette bulunur, Allah'ın gazabından söz eder ve ufak bir armağan karşılığı onu yatıştırmayı önerirdi. Şarkıcılar ince bir sesle eski Ghana, Songhai ve Mali Krallıklarının görkemini dile getiren şarkılar söylerlerdi. Herkesin önünde söyledikleri bu şarkılar bitince, bazı aileler bunları yaşlı aile büyükleri için kasideler söylemek üzere kulübelerine çağırırlardı. Güneşi görünce gözlerini kırpıştıran bu dişsiz yaşlılar kapının önüne çıkınca oraya toplananlar tarafından alkışlanırlardı. İşini bitiren şarkıcı, davulla haber göndermek suretiyle, kendisini ne zaman olsa Juffure'a çağırabileceklerini, cenazelerde, düğünlerde münasip şarkılar söyleyebileceğini bildirir ve sonra bir başka köye gitmek üzere derhal yola çıkardı.

Hasat festivalinin altıncı günü akşam üstü Juffure'da garip bir davul sesi duyuldu. Davulla söylenen bu hakaret dolu sözleri işiten Kunta derhal kulübeden dışarı fırladı ve baobab ağacının çevresine toplanmış öfkeli köylülerin yanına gitti. Yakında bir yerde çalındığı anlaşılan davul, güreşcilerin geldiğini ve Juffure'da güreşçi gecinen varsa, bunların bir yere gizlenmeleri gerektiğini söylüyordu. Birazdan Juffure halkı yeniden neşelendi

Çünkü şimdi Juffure'un davulu çalıyor ve o gelen güreşçilerin belâlarını aradıklarını söylüyordu.

Köylüler hemen güreş yerine toplandılar. Juffure'un güreşçileri dala denilen kısa kıspetlerini giydiler ve vücutlarına ezilmiş baobab yapraklarıyla ağaç küllerinden yapılmış kaygan bir madde sürdüler. O sırada dışardan gelen güreşçilerin köye girdiklerini gösteren bir gürültü duyuldu. Bu iri yarı yabancılar kendilerini yuhalayan kalabalığı umursamıyorlardı bile. Kendi davulcularının arkasından uygun adım yürüyerek doğru güreş alanına gittiler. Dala'larını zaten giymişlerdi. Beraberlerinde getirdikleri kaygan bir maddeyle onlar da birbirlerinin vücudlarını ovdular. Juffure güreşçileri de ortaya çıkınca kalabalığın gürültüsü o denli arttı ki, davulcular toplananlara biraz daha sakin olmalarını rica ettiler.

Sonra iki davul birden konuştu; «Hazır olun!» İki taraftaki rakip güreşçiler birer eş seçtiler. Davullar, «Başla!» emrini verdi. Rakip güreşçiler avının üzerine atlayacak kediler gibi birbirlerinin çevresinde dönmeye başladılar. Davulcular, güreşmek üzere birbirilerini kolloyan güreşçilerin çevresinde dolanarak, köyün eski ünlü güreşçilerinin adlarını sayıyor ve şimdi onların ruhlarının bugün güreş tutanları seyrettiğini söylüyordu.

Çiftler teker teker kapışmaya başladılar. Az sonra iki takım toz bulutları ve seyircilerin bağırışları arasında birbirleriyle boğuşuyordu. Kalkan tozdan neredeyse güreşçileri görmek imkânsızlaşıyordu. Bir güreşçinin ayağının kayarak düşmesi yenilgi sayılmıyordu. Güreşi kazanmak için güreşçinin rakibinin dengesini bozması, onu tutup havaya kaldırması ve yere vurması gerekiyordu. Böyle bir düşme olduğu zaman kalabalık ayaklanıyor bağırıyordu. Davulcu kazananın adını bildiriyordu. Tabii güreş alanı çevresinde toplanmış olan kalabalığın biraz ötesinde Kunta da arkadaşlarıyla güreşiyordu.

Sonunda bu da bitti. Yarışmayı yalnızca bir yenilgisi olan Juffure'lu güreşçiler kazandı. Güreşçilere yeni kesilmiş bir sığırın boynuzları ve ayakları armağan edildi. Etler kızartıldı ve kazanan da, kaybeden de birlikte yemeğe davet edildi. Halk yabancı güreşçileri güçlerinden ötürü kutluyordu. Evlenmemiş kızlar güreşçilerin ayak bileklerine ve kollarının üst yanına küçük ziller bağladı. Bir yandan bu ziyafet sürerken, üçüncü kafo'dan co-

cuklar güreş alanının kırmızıya çalan toprağını süpürerek düzeltiyor ve zemini seoruba'ya hazırlıyordu.

Güneşin sıcaklığı biraz daha azalınca, köylüler bu kez en yeni giysilerini giymiş olarak yeniden güreş alanının çevresinde toplandılar. Davullar boğuk bir sesle çalmaya başladı. İki takıma mensup güreşçiler yeniden alana çıktılar. Güreşçiler yere çöküyor, havaya sıçrıyor, kaslarını kendilerini hayran hayran seyredenlere gösteriyorlardı. Davullar birden daha şiddetli çalmaya başladı. Bu kez genç kızlar alana çıktılar. Halkın alkışları arasında güreşçilerin çevresinde cilveyle dolaşıyorlardı. Davulların temposu gittikçe hızlandı, kızlar da ona ayak uydurarak dans ediyorlardı.

Sonra kızlar yorgun düştükçe teker teker alandan dışarı çıktılar. Çıkan kız başına örttüğü renkli tiko'yu yere atıyordu. Herkes kimin hangi tiko'yu alacağını görmek için heyecanla bekliyordu. Bu, o güreşçinin tiko'sunu aldığı kızın dansını beğendiğini gösterirdi. Böylelikle daha sonra kızın babasıyla sığır ve keçi olarak ödenecek olan başlık sorununu görüşme hakkını kazanırdı. Kunta ve arkadaşları böyle şeylerle ilgilenmeyecek kadar küçük olduklarından, eğlence bitti sanıp sapanlarıyla oynamak için uzaklaşmışlardı. Oysa eğlence asıl bir dakika sonra yabancı bir güreşçinin tiko'lardan birini almasıyla başlayacaktı. Önemli ve mutlu bir olaydı bu ve köyden bir kızın bir yabancıya gitmesi ilk kez olmuyordu.

BÖLÜM 13

Festivalin son sabahı Kunta çığlık sesleriyle uyandı. Dundiko'sunu sırtına geçirerek hemen dışarı fırladı. Korkudan karnında sanki bir şey düğümlenmişti. Yakındaki kulübelerin birçoğunun önünde, korkunç maskeler ve uzun takma saçlar takmış, ağaç kabuklarıyla yapraklardan yapılmış giysiler giymiş beş altı adam atlıyor, sıçrıyor, mızraklarını sallıyor, korkunç çığlıklar atıyordu. Kunta bunlardan birinin haykırarak bir kulübeye dalmasını ve üçüncü kafo'dan tirtir titreyen bir çocuğu kolundan yakalayıp dışarı çıkarmasını korkuyla izledi.

İkinci kafo'dan arkadaşları da onun yanına geldiler ve hep birlikte bir evin köşesine saklanarak olup bitenleri seyrettiler. Üçüncü kafo'dan her çocuğun başından aşağı pamuklu bir torba geçirilmişti. Kunta ile arkadaşlarını gören maskeli bir adam, mızrağını sallayarak ve korkunç bir şekilde bağırarak onlara doğru koştu. Gerçi sonra durup yeniden başına torba geçirilmiş çocuğun yanına gitti ama, Kunta ve arkadaşları korkudan kaçışıp dağıldılar. Üçüncü kafo'dan olan bütün çocuklar toplanınca birer birer kölelere teslim edildiler ve yine bu köleler tarafından köyün kapısından çıkarılarak götürüldüler.

Kunta kendinden daha yaşlı olan bu çocukların erkek olmak üzere eğitilmek için alınıp götürüleceklerini işitmişti ama bu işin böyle yapıldığını hiç bilmiyordu. Üçüncü kafo'dan olan çocukların ve onları eğitecek olanların gitmesiyle köye hüzünlü bir hava çöktü. Bu olayı izleyen günlerde, Kunta ve arkadaşları bu gördüklerinden ve daha da önemlisi erkeklik eğitimiyle ilgili olarak işittikleri esrarlı söylentilerden başka hiç bir şey konuşmaz olmuşlardı. Sabahları arafang, akılları başka yerde olduğu ve ayetleri iyice ezberleyemedikleri için kafalarına vurup duruyordu. Okuldan sonra keçi sürüleriyle birlikte otlağa giderken istemeseler bile, çocukların aklına hep gelecek sefere evlerinden böyle alınıp itile kakıla köyden götürülecek çocukların kendileri olacağı geliyordu.

Üçüncü kafo'dan olan çocukların ancak on iki ay sonra, fakat bu kez erkek olarak köye döneceklerini hepsi duymuştu. Kunta birisinden, erkeklik eğitimi gören çocukların her gün dövüldüğünü işittiğini söylüyordu. Karamo adındaki bir çocuk, yiyecek olarak vahşi hayvan avlamak zorunda kalacaklarını anlatıyor, Sitafa'ysa, gece tek başına ormana gönderildiklerini ve kendilerinden yolu bulup dönmeleri istendiğini söylüyordu. Fakat en kötüsü ve her sefer işerken Kunta'nın aklına geleni, erkeklik eğitiminde foto'sunun bir parçasının kesilecek olmasıydı. Bir süre sonra, bunları konuşa konuşa erkeklik eğitimi gözlerinde o kadar büyümüştü ki, çocuklar bu konuyu ağızlarına almaz olmuşlardı. Zaten cesaretinden kuşkulanılmasın diye her biri korkusunu, içinde gizliyordu.

Kunta ve arkadaşları keçileri gütmede, otlağa gittikleri ilk güne oranla çok daha usta olmuşlardı. İşin en güç tarafının sa-

bahları olduğunu öğrenmişlerdi. Sabah serinliğinde ısıran, sokan sinekler hayvanları rahat bırakmazlardı. Bunlardan kurtulmak için keçiler derilerini, kulaklarını, küçük kuyruklarını oynatırlar, yerlerinde duramaz sağa sola dağılırlardı. Bu yüzden köpekler ve çocuklar onları yeniden bir araya toplamak için yırtınırlardı. Ama öğleden az önce güneş o kadar yakıcı olurdu ki, sinekler bile daha serin yerler aramak için uzaklaşırlardı. Yorgun düşmüş keçiler ancak o zaman rahat rahat otlayabilir ve çocuklar işin keyfini çıkarabilirlerdi.

Bu zamana kadar da artık sapan ve yine ikinci kafa'ya terfi ettikleri zaman babalarının onlara verdiği ok ve yayları kullanmakta hepsi usta olmuştu. Bir saat kadar avlanarak rasgeldikleri her türlü küçük hayvanı, tavşanı, sincabı, tarla faresini yakalarlardı. Öğleden sonra bunların derilerini yüzer, yanlarından ayırmadıkları tuzla içlerini iyice ovuşturur, yakmış oldukları ateşte kızartarak kendilerine bir güzel ziyafet çekerlerdi.

Bazen de köpekleriyle oynarlardı. Mandinka'lar bu Wuolo köpeklerini yüz yıllardan beri beslerlerdi. Bunlar Afrika'nın en iyi avcı ve bekçi köpeği olarak bilinirlerdi. Wuolo'ların ulumaları sayesinde gece karanlığında saldıran sırtlanların elinden sayısız, keçi ve sığır kurtarılmıştı. Kunta ve arkadaşları avcılık oynarken peşine düştükleri hayvan yalnız sırtlan olmazdı. Savanna'nın uzun otları arasında dolaşırken, suaygırı gergedan, fil, pars ve aslan avladıklarını hayal ederlerdi.

Bazen biri hayvanlar için ot ve gölgelik yer ararken birden arkadaşlarından fazla ayrılmış olduğunu farkederdi. İlk birkaç kez Kunta da, kendini arkadaşlarından fazlaca uzaklaşmış bulunca, hemen keçileri toplamış ve Sitafa'ya yakın olabileceği bir yere dönmüştü. Fakat bir süre sonra böyle yalnız kalmaktan hoşlanır olmuştu. Hiç olmazsa bu sayede hayal kuruyor, avcı olduğunu büyük bir hayvanın peşine düştüğünü hayal ediyordu. Ceylan, pars hatta aslan gibi sıradan bir hayvan değildi bu. Bütün hayvanların en vahşisi ve en korkuncu olan kudurmuş mandaydı.

Kunta'nın peşine düştüğü bu hayvan bütün ülkeyi o kadar korkutmuştu ki, onu öldürsün diye birçok avcı gönderilmişti. Ama bunlar en fazla onu yaralayabilmişler, buna karşılık hayvan da o korkunç boynuzlarıyla hepsinin teker teker karnını deşmişti.

Yaralı olduğu için daha da vahşileşen hayvan, tarlalarında çalışmakta olan birçok Juffure'luya saldırıp öldürmüştü. O sırada ünlü simbon, yani ünlü avcı Kunta Kinte ona güç versin diye balını yemek üzere ormanda bir arı kovanını dumana boğmakla meşguldü. Uzaktan gelen davul sesleriyle herkes ona doğduğu köyün halkını kurtarması için yalvarıyorlardı. Hayır diyemezdi.

Hayvanın izini bulabilmek için otları bile kıpırdatmadan yürüyordu. Ünlü avcılara yol gösteren altıncı hissinden yararlanıyordu. Çok geçmeden aradığı izleri buldu. Bu izler o ana kadar görmüş olduğu izlerin hepsinden çok daha büyüktü. Şimdi sessiz sessiz yürüyordu. Birazdan yeni yapılmış hayvan pisliğinin o iğrenç kokusunu da duydu. Bütün yeteneklerini kullanan Simbon Kinte, herkesin kolay kolay göremeyeceği bir yerde, otlar arasında gizlenmiş olan hayvanın iri vücudunu gördü.

Hemen yayını geren Kinte çok dikkatle nişan alıp oku attı. Manda çok kötü yara almış ama, bu, onu daha tehlikeli bir hayvan yapmıştı. Kinte sağa sola kaçarak, hayvanın umutsuzca yaptığı saldırıdan kendini kurtardı. Hayvan son bir gayretle dönüp yeniden saldırıya geçerken, Kinte ikinci bir ok daha savurdu. Manda ölü olarak yere yıkıldı.

Kinte'nin ıslık çalması üzerine, daha önce şanslarını denemiş fakat başaramamış olan avcılar, korkudan titreyerek ve ağızları bir karış açık, saklandıkları yerden dışarı çıktılar. Kinte onlara hayvanın derisini ve boynuzlarını kesip almalarını ve geri kalan kısmı köye götürmek için daha yardımcı çağırmalarını emretti. Köy halkı onu sevinçle bağırarak karşıladı. Ayağı yere değmesin diye yollara hayvan postları sermişlerdi. Konuşan davul, «Simbon Kinte!» diyor, çocuklar, «Simbon Kinte!» diye bağırışıyorlar ve başlarının üzerinde yapraklı ağaç dalları sallıyorlardı. Herkes bu büyük avcıya elini sürebilmek için itişip kakışıyordu. Çocuklar hayvan leşinin çevresinde dans ediyorlar, bağırıp çağırarak vurulduğu anda olanları taklit ediyorlardı.

Ve birden kalabalığın arasından Juffure'un, hatta bütün Gambia'nın en güçlü, en zarif, en kara kızı çıkıp Kinte'nin önünde diz çöktü ve ona bir kalabaş içinde su ikram etti. Fakat Kinte susamamıştı, onun için sırf kızın gönlü olsun diye parmaklarını ıslatmakla yetindi. Kız sevinçten uçacak gibi oldu ve gözyaş-

ları dökerek suyu içti. Böylelikle herkese, aşkının ne denli büyük olduğunu göstermiş oluyordu.

Sonra kalabalık arasından bir yol açıldı. Sopalarına dayana dayana kır saçlı Omoro ile Binta geliyordu. Simbon yaşlı annesinin onu öpmesine sabırla katlandı. Omoro ise oğluna sadece övünçle bakmakla yetindi. Bütün Juffure'lular, «Kinte! Kinte!» diye bağırıyordu. Hatta köpekler bile.

Bu havlayan onun köpeği miydi? «Kinte! Kinte!» Yoksa telâşla bağıran Sitafa mıydı? Kunta birden yerinden fırladı. Varlığını bile unuttuğu keçileri birinin çiftliğine doğru gidiyorlardı. Sitafa, öbür arkadaşları ve köpekleri dağılan keçileri elbirliğiyle, herhangi bir zarara yol açmadan toparlayabildiler. Ama Kunta o kadar utanmıştı ki, bir daha yeniden hayal kurması için en azından bir ay geçmesi gerekecekti.

BÖLÜM 14

Beş uzun ay sürecek olan kuraklık mevsiminin daha yeni başlamasına karşın güneş olabildiğince kızgındı. İnsan evin içinde de dışarıda, tarlada olduğu kadar terliyordu. Kunta her sabah keçileri otlağa götürmeden önce annesi, korunması için ayaklarının altına kırmızı hurma yağı sürüp sürmediğini kontrol ederdi. Yine de her akşamüstü otlaktan köye döndüğünde dudakları kuruyup çatlar, ayaklarının altı kavrulan topraktan yarılırdı. Köye döndüklerinde bazı çocukların ayakları kan içinde kalmış olurdu, ama ertesi sabah yine hiç yakınmadan köyden çok daha sıcak olan otlağa giderlerdi.

Güneş tam tepeye gelince çocuklar olsun, köpekler, keçiler olsun hepsi bitkin düşüp çalılıkların gölgesine sığınırlardı. Çocuklar günlük sporları ve eğlenceleri olan küçük hayvanları avlama ve bunları ateşte kızartma işini göze alamayacak kadar yorgun olurlardı. Çoğunlukla yalnızca oturup mümkün olduğu kadar neşeli olmaya çalışarak sohbet ederlerdi. Ama artık keçi otlatmak onlara eskisi kadar eğlenceli bir iş gibi gelmiyordu.

Gündüzkü sıcağa bakıp gece ısınmak için akşam üstü odaç toplamanın gerekeceğine, insan inanamazdı. Oysa, güneş batar batmaz ortalık gündüz ne denli sıcaksa, gece de o kadar soğuk olurdu. Akşam yemeğinden sonra Juffurelular yaktıkları ateşlerin çevresinde toplanırlardı; Omoro'nun yaşında olan erkekler bir ateşin çevresinde, daha yaşlılarsa biraz daha uzakta, bir başka ateşin çevresinde. Yine bir başka ateşin etrafında da kadınlar ve genç kızlar otururdu. Bunlardan ayrı olarak bir yerde de yaşlı büyükanneler oturup birinci kafo'dan olan çocuklara öykü anlatırlardı.

Kunta ve ikinci kafo'dan öbür çocuklar, birinci kafo'ya mensup çıplak çocukların yanında oturmayı bir zül sayarlardı. Onun için kıkır kıkır gülen o gürültücü gruptan olmadıklarını belli edecek kadar uzakta ama yaşlı büyükannelerin onları hâlâ ilgilendiren öykülerini duyabilecekleri bir yerde otururlardı. Kunta ve arkadaşları bazen öbür ateşlerin çevresinde oturanların konuştuklarına da kulak kabartırlardı. Genellikle daha çok sıcaktan söz edilirdi. Kunta yaşlıların bitkileri öldüren, ekini kavuran sıcaklardan, kuyu suyunun bozulmasından ya da büsbütün bitmesinden, yok olmasından, insanların kavrulmasından söz edildiğini işitmişti. Kunta'ya, yaşlılar her zaman her şeyin daha kötüsünü görmüş olduklarını iddia ediyorlarmış gibi geliyordu.

Sonra bir gün hava, soluk oldıkça sanki ciğerleri yakacak gibi ısınmıştı. O akşamsa örtülerin altında bile soğuk kemiklerine işlemişti. Artık harmattan yeli başlamıştı. Bu çok hızlı esen bir yel değildi. Keşke öyle olsaydı. Tersine hiç durmadan ama yavaş yavaş ve sıcak sıcak gece gündüz demeden on beş gün eserdi. Bu yel esmeye başlayınca Juffurelularda âsap diye bir şey kalmazdı. Bir süre sonra analar babalar, çocuklarına her zamankinden daha çok bağırmaya, ortada hiç bir neden yokken onları dövmeye başlarlardı, Geçimsizlik Mandika'lar arasında pek sık rastlanan bir olay olmamasına karşın, gündüz vakti kavgasız gürültüsüz bir saat bile geçmezdi. Özellikle Omoro ile Binta'nın yaşındaki genç karı kocalar arasında. Kavga olan evin önü birden dolar, kavga edenlerin anaları içeri dalardı. Biraz sonra bağırışmalar daha da artar ve dikiş sepeti, kalabaş, yemek pişirilecek kaplar, giysiler kapıdan dışarı fırlatılırdı. Sonra

kadınla anası dışarı çıkar eşyaları toplar ve kaynananın evine götürürlerdi.

İki ay kadar sonra bir gün, harmattan yine başladığı gibi birden son bulurdu. Bir günden az bir zaman içinde hava yeniden sakinleşir, gökyüzü iyice açılırdı. Ayrılan karılar yeniden kocalarının yanına dönerler, kaynanalar birbirlerine ufak armağanlar verirlerdi. Anlaşmazlıklar giderilirdi. Ama beş uzun ay sürecek olan kuraklık mevsiminin daha yarısı geçmiş olurdu. Kilerler yiyecek dolu olmasına karşın analar çok az yemek pişirirlerdi, çünkü kimsenin, hatta her zaman obur olan çocukların bile canı pek yemek istemezdi. Güneşin kavurucu sıcağı kimsede mecal bırakmazdı. Konuşmak isteyen bile olmazdı. Yalnızca yapılması zorunlu olan işler yapılırdı.

Köydeki büyükbaş hayvanların derilerinde şişlikler olur ve yaralar açılırdı. Sinekler bu yaralara yumurtalarını bırakırlardı Her zaman gıdaklaya gıdaklaya dolaşan tavuklara bir sessizlik gelirdi. Gagalarını, kanatlarını iyice açarak toprağın üzerine yan gelip otururlardı. Bu arada ortalıkta fazlaca maymun da görülmez, çoğu gölgesi daha çok olan ormanlara çekilirlerdi. Kunta, sıcakta gittikçe daha az otlayan keçilerin hem zayıfladıklarını, hem de daha sinirli olduklarını farketmişti.

Nedense ,belki sıcaktan, belki artık daha büyüdükleri için altı aydan beri bir arada keçi otlatan çocuklar, yavaş yavaş sürülerini alıp birbirilerinden uzaklaşmaya başlamışlardı. Kunta alnındaki terleri silip düşünüyordu. Bu insanlar güçlüğün birini atlatıp biriyle karşılaşıyorlardı. Ya insanı rahatsız eden, ya zor durumda bırakan, ya korkutan ya da yaşamı tehdit eden bir güçlük! İnsanı yakıp kavuran sıcak günleri ve onları izleyen o soğuk geceleri düşündü. Sonra aklına, birazdan başlayacak ve köyü bir çamur deryası haline getirecek, insanların yürüyerek gittikleri yere sandalla gitmesini gerektirecek olan yağmurlar geldi. Yağmura ihtiyaç vardı... tıpkı güneşe olduğu gibi. Ama her şey ya çok azdı ya da çok fazla. Hatta keçilerin yağ bağladığı, ağaçların yemiş ve çiçekle dolup taştığı zamanlarda bile, geçen yağmurlardan kalan yiyeceklerin sonu gelmiş olur, bunu açlık mevsimi izler ve insanlar açlıktan sapır, sapır dökülüp ölürlerdi. Tıpkı sevgili Yaisa Nine gibi.

Hasat mevsimi güzeldi... tıpkı onu izleyen hasat festivali

gibi... Ama bunlar o kadar kısa sürüyorlardı ki... Sürüeyle birlikte köye dönerken Kunta, Lamin'in yaşlarındayken kendisine anlatılmış olan ve atalarının karşılaştığı tehlikeleri, çektikleri korkuları dile getiren öyküleri anımsadı. Kunta, istediğin kadar geriye doğru git, yaşamın hiç bir zaman kolay olmadığı kanısındaydı. Belki hiç bir zaman da olmayacaktı.

Köyde her akşam, imamın önderliğinde yağmur için Allah'a dua ediliyordu. Sonra bir gün hafif bir rüzgâr tozları yerinden oynattı. Bütün Juffureliular heyecanlandı. Çünkü bu rüzgâr yağmurun yakında başlayacağını gösteriyordu. Ertesi gün köy halkı tarlalarda toplandı. Köylüler üst üste yığmış oldukları yaban otlarını yaktılar. Kalın dumanlar kıvrıla kıvrıla gökyüzüne doğru yükseldi. Isı neredeyse dayanılamayacak kadar artmıştı, ama herkes kan ter içinde kalmış olmasına karşın, sevinçle, neşeyle dans ediyordu. Birinci kafo'dan olan çocuklar, uğur olarak saklamak amacıyla havada uçuşan külleri yakalamak için birbirileriyle yarışıyorlardı.

Ertesi gün esen hafif rüzgâr bu külleri tarlalara dağıttı. Böylece toprak yeni bir ürün vermek için daha da zenginleşmiş oluyordu. Artık köylüler toprağı çapalamaya ve tohumların yerleştirilmesi için uzun oluklar halinde yollar açmaya vermişlerdi kendilerini.

BOLUM 15

Iki yağmur mevsimi daha geçmiş ve Binta'nın karnı yeniden büyümeye başlamıştı. Üstelik sinirleri de çok bozuktu, o kadar ki, Kunta keçileri gütme bahanesiyle her gün ondan, birkaç saatlığına da olsun, kurtulabildiği için Allah'a şükrediyor ve akşam üstü eve dönünce, başı her dakika belâya girip dayak yiyecek kadar küçük olan ve yalnız başına bir yere gitmesine izin verilmeyen Lamin'e acıyordu. Bu nedenle bir gün eve döndüğünde kardeşini yine ağlar görünce, annesine biraz da çekinerek, Lamin'i alıp bir yere gidip gidemeyeceğini sormuş ve Binta'dan hemen, «Tabii!» yanıtını almıştı. Bu hiç beklenmedik sevecenlik karşısında küçük Lamin'in neşesini gizlemesi olanaksızdı. Ama

Kunta dilini tutmadığı için o denli pişman olmuştu ki, annesinden onun işitemeyeceği kadar uzaklaşır uzaklaşmaz, kardeşini tekmelemiş, azarlamıştı. Lamin önce feryadı basmış, ama sonra ağabeyinin ardından küçük bir köpek gibi gitmeyi öğrenmişti.

Bundan sonra, Kunta, Lamin'in her akşam üstü, ağabeyi onu yeniden gezmeye götürür umuduyla, heyecanla kapıda beklediğini gördü. Kunta da hemen hemen her akşam üstü kardeşini gezmeye götürüyordu... ama canı istediği için değil. Binta iki çocuktan da kurtulduğu zaman rahatladığını o kadar açık bir şekilde belli etmişti ki, Kunta artık Lamin'i gezmeğe götürmezse dayak yiyeceğinden korkmaya başlamıştı. Sanki korkulu bir düş görüyordu, kardeşi bolongdan çıkmış dev bir sülük gibi onun sırtına yapışmıştı. Fakat bir süre sonra aynı kafo'dan olan bazı arkadaşlarının da küçük kardeşlerini yanlarında dolaştırdıklarını gördü. Küçükler, biraz uzakta ve kendi aralarında koşuşup kayna şırlar, ama gözlerini de kendilerini görmezden gelen ağabeylerinden ayırmazlardı. Ağabeyler bazan birden koşmaya başlarlar ve düşe kalka kendilerine yetişmeye çalışan küçüklerle alay ederlerdi. Ya da ağaca tırmanırlar, onların peşinden gitmeye çalışan küçükler yarı yolda yere düşünce kahkahayı basarlardı. Zamanla bu küçüklerin de onlarla birlikte bulunması, eğlenceli olmaya başladı.

Kunta bazen Lamin ile yalnız kalınca, onunla daha çok ilgilenmeye başlamıştı. Yerden ufacık bir tohum alır, koskoca ağacın bu tohumdan çıktığını anlatırdı. Ya da bir balarısı tutar, kardeşine arının nasıl soktuğunu, çiçeklerden nasıl özsuyu alarak bal yaptığını açıklardı. Lamin de artık Kunta'ya bir sürü soru sormaya başlamıştı. Kunta bunların çoğunu sabırla yanıtlardı. Küçük kardeşinin Kunta'nın her şeyi bildiğini sanmasının hoş bir yanı vardı. Kunta'ya sanki sekiz yaşından daha büyümüş gibi bir duygu veriyordu bu. Artık küçük kardeşine bir baş belâsı diye bakmaz olmuştu.

Kunta belli etmemeye çalışıyordu ama artık akşam üstleri keçilerle otlaktan dönerken Lamin'in onu heyecanla karşıladığını görmeye can atıyordu. Bir seferinde Lamin ile evden çıkarlarken galiba Binta onlara bakıp gülümsemişti. Gerçekten de artık Binta Lamin'e ikide bir, «Ağabeyin gibi davransana!» diyordu. Tabii sonra şunu ya da bunu yaptı diye Kunta'yı hâlâ dövüyordu.

ama eskisi kadar sık değil. Lamin'e de, terbiyesizlik ederse akşam üstü Kunta ile sokağa çıkamayacağını söylüyordu. O zaman Lamin bütün gün çok uslu davranıyordu.

Lamin'le birlikte evden her zaman uslu uslu çıkarlar, ama bir kez kendilerini dışarı attılar mı, önde Kunta, arkada Lamin koşa koşa birinci ve ikinci kafo çocuklarının yanına giderlerdi. Bir akşam üstü Kunta'nın arkadaşlarından biri koşarken Lamin'e çarpıp onu yere düşürmüştü. Kunta hemen oraya gitti, çocuğu bir kenara iterek, «Benim kardeşim o!» diye bağırdı. Birbirlerine girecek gibi oldular fakat başkaları onları kollarından tutarak ayırdı. Kunta Lamin'in elinden tutarak oradan uzaklaştı. Böyle burnu akan bir çocuk için, kendi kafo'sundan bir arkadaşına karşı kötü davrandı diye sonrada çok mahcup oldu Kunta. Ama işte o günden sonra Lamin her konuda ağabeyini taklit etmeye başladı. Kunta sözde bundan hoşlanmıyor gibi yapıyor, ama övünmüyor da değildi.

Lamin ağaçtan düşünce, Kunta ona ağaca nasıl tırmanılacağını öğretiyor, (Lamin'e onu döven bir çocuğa kendini saydırsın diye) nasıl güreşileceğini gösteriyordu. Parmaklarını ağzına götürerek ıslık çalmasını da öğretiyordu. Annelerinin hangi yapraklardan çay yapmak istediğini, bunları tek tek göstererek anlatıyordu. Evde bokböceğine rastlarsa, hırpalamadan dışarı bırakmasını, bu böceği öldürmenin büyük bir uğursuzluk sayıldığını, aynı nedenle horozların mahmuzlarına hiç dokunmaması gerektiğini söylüyordu. Yalnız ne yaparsa yapsın, Lamin'e güneşe bakarak zamanı anlamayı öğretemiyordu bir türlü. Sonunda, «Daha küçüksün, bir gün büyür, anlarsın,» diyerek öğretmekten vazgeçti. Lamin'e hâlâ kızdığı, onu dövdüğü oluyordu, ama dayaktan sonra her seferinde üzülüyor, hatta dundiko'sunu giymesine bile izin veriyordu.

Kardeşiyle böyle sıkıfıkı olunca, bir başka dertten daha bir ölçüde kurtuldu. Kunta her zaman kendi kafo'suyla, öteki kafolardaki çocuklar ve yetişmiş Juffurelular arasındaki kopukluktan rahatsız olmuştu. Hemen hemen her gün bir olay olmuş ve daha hâlâ ikinci kafo'ya mensup olduğu, yani henüz annesinin evinde yattığı onun kafasına kakılmıştı. Şimdi erkeklik eğitimi gören daha büyük yaştaki çocuklar, Kunta'nın yaşındakilerle her zaman alay etmişler, onları hep ezmişlerdi. Omoro gibi yetişkin-

lerse, Kunta'nın yaşıtlarına olsa olsa hoşgörüyle karşılanmaları gereken yaratıklar diye bakmışlardı. Annesine gelince... Otlağa gittiği zaman çoğu kez, bütün sevgisine karşın, büyüyünce annesine haddini bildireceğini düşünmüştü Kunta.

Onu ve arkadaşlarını asıl kızdıran şeyse, birlikte büyümüş oldukları ikinci kafo kızlarının daha şimdiden evlenmeyi düşünmeleriydi. Bir kızın ön dört yaşında, hatta daha da küçükken evlenebilmesi, buna karşılık erkeklerin en azından otuz yaşına kadar evlenememesi Kunta'ya dert olmuştu. Kısacası ikinci kafo'dan olmak Kunta ve arkadaşlarını, otlakta bulundukları saatların dışında, her zaman rahatsız etmişti. Onun bu sıkıntısını şimdi Lamin'le kurmuş olduğu ilişki hafifletiyordu.

Lamin'le yalnız olarak dolaştığından kendini oğlunun yanına alarak yolculuğa çıkmış bir baba gibi düşünürdü hep. Kardeşinin onu her şeyi bilen bir adam olarak görmesi, Kunta'nın yaşının gereğinden daha ağır başlı hareket etmesine neden olmuştu. Birlikte yürürlerken Lamin sürekli olarak ona sorular sorardı.

«Dünya nasıl bir şey?»

«Kimse bu soruyu yanıtlayabilecek kadar çok uzaklara gidebilmiş değil,» dedi Kunta, «Hiç kimse bilinmesi mümkün olan her şeyi bilemez.»

«Arafang ne öğretiyor size?»

Kunta Kur'an-ı Kerimin ilk ayetlerini Arapça olarak söyledi, sonra, «Şimdi de sen dene bakalım!» dedi. Kunta'nın tahmin ettiği gibi Lamin bu işi yüzüne gözüne bulaştırınca, bir babc sevecenliğiyle, «Zaman ister,» dedi.

«Neden kimse baykuşlara zarar vermez?»

«Çünkü ölmüş atalarımızın ruhları baykuşların içindedir.» Sonra kardeşine Yaisa Nineyi anlattı. «Sen çok küçüktün. Anımsayamazsın onu.»

«Ağaçtaki o ne kuşu?»

«Şahin.»

«Ne yer o?»

«Fare, kuş filân.»

«Gerçek mi?»

Bu kadar çok şey bildiğine Kunta'nın kendi de şaşmıştı. Bazen de Lamin, Kunta'nın yanıtlayamayacağı bir şey sorardı.

«Güneş yanıyor mu?» Ya da, «Babamız neden bizimle aynı evde yatmıyor?» gibilerinden.

Böyle durumlarda Kunta bir şeyler homurdanır ve susardı, tıpkı Kunta'nın sorularından bıkan Omoro'nun yaptığı gibi. O zaman Lamin bir daha ağzını açmazdı, çünkü Mandinka törelerine göre, kimse konuşmak istemeyen bir adamla zorla konuşmazdı. Kunta bazen de sanki başka şeyler düşünüyormuş gibi yapardı. Lamin bir kenara çekilir, sessizce otururdu ve ancak Kunta ayağa kalkınca kalkardı. Sorunun yanıtını bilmeyince Kunta ansızın konuyu değiştirirdi bir de.

Sonra ilk fırsatta, Lamin kulübeden dışarı çıkınca Binta'ya ya da Omoro'ya sorardı. Bu soruları neden sorduğunu onlara hiç bir zaman söylemezdi, ama galiba onlar durumu anlamışlardı. Gerçekten de küçük kardeşiyle daha çok meşgul olmaya başladıktan sonra Kunta'ya daha büyük bir insanmış gibi davranıyorlardı. Lamin hatalı bir hareket yapınca, artık onu Binta'nın önünde de olsa paylayabiliyordu. Örneğin, «Ne söylemek istiyorsan açık açık söylemelisin,» derdi. Ya da annesinin söylediği bir şeyi yapmak için hemen harekete geçmezse kardeşinin kıçına tokatı atardı. Binta bunları görmemiş, işitmemiş gibi davranırdı.

Artık Lamin anasının ya da Kunta'nın haberi olmadan pek bir şey yapacak durumda değildi. Bir de, onun bir sorusunu Kunta anasına ya da babasına sorduğunda hemen yanıtını alıyordu.

«Yere serili sığır postunun rengi neden kırmızı? Sığır kırmızı *değildir ki!*»

Binta: «Postu, kül suyu ve ezilmiş darıyla ben boyadım.»

«Allah nerededir?»

Omoro: «Allah güneşin geldiği yerdedir.»

BÖLÜM 16

Bir akşam üstüydü, Lamin Kunta'ya, «Köle ne demek?» diye sordu. Kunta homurdandı filân, fakat sustu. Derin düşüncelere dalmış gibi hiç konuşmadan bir süre dolaştı. Bu arada da acaba Lamin ne işitti de bu soruyu soruyor diye merak ediyor-

du. Kunta toubob'ların eline düşenlerin köle olduklarını biliyordu. Juffure'da bazı insanların da köleleri olduğunu konuşulurken işitmişti. Ama kölelik nedir, onu bilmiyordu. Daha önce de çoğu kez olduğu gibi bunu bilmemenin verdiği utanç, onu bu konuyu araştırmaya itecekti.

Ertesi gün Omoro kiler olarak kullanılmak üzere Binta'ya yapacağı kulübe için hurma ağacı getirmeye gideceği sırada, Kunta da onunla birlikte gelmek istedi. Babasıyla konuşmaktan çok hoşlanırdı. Hurma ağaçlarının bulunduğu loş koruya gelinceye kadar ne Omoro, ne de Kunta konuştu.

Ancak oraya vardıktan sonra Kunta, «Baba, kölelik nedir?» diye sordu.

Omoro önce sadece homurdanmakla yetindi. Bir süre koruda dolaşıp ağaçları inceledi.

Sonunda, «Köle olanla olmayanı ayırt etmek güçtür,» dedi. Seçtiği ağacı baltalarken, Kunta'ya köle olanların evlerinin damlarının, köle olmayanlarınkinden farklı bir bitkiyle kaplandığını söyledi.

Sonra gözlerini Kunta'ya dikip, «Ancak bir kölenin yanında kölelikten söz etmemeli,» dedi. Kunta bunun nedenini anlayamamıştı ama 'evet' anlamına başını salladı.

Ağaç devrildikten sonra Omoro baltasıyla ağacın kalın yapraklarını kesmeye başladı. Kunta iyice olmuş hurmalardan atıştırıyordu. Babasının bugün konuşma eğiliminde olduğunun farkındaydı. Artık Lamin'e kölelikle ilgili bütün bilgileri verebilecekti.

«Neden bazı insanlar köle de, bazıları değil?» diye sordu.

Omoro insanların çeşitli şekilde köle olabileceğini söyledi. Bazıları köle anneden doğmaydılar. Juffure'da yaşayan birkaç kişinin adını saydı. Bunlar Kunta'nın çok iyi tanıdığı insanlardı. Bir kısmı kafo'sundaki arkadaşlarından bazısının anaları, babalarıydı. Bazıları doğdukları köyde kıtlık olunca, açlıktan ölmemek için Juffure'a gelmiş, onlara yiyecek veren adamların kölesi olmuşlardı. Bir başka grup da -burada yine Juffure'lu bazı yaşlıların adlarını saydı, -bir zamanlar savaşta düşmanken, esir düşenlerden oluşuyordu. Omoro, «Ölecek kadar yürekli olmadıkları için köle oldular,» diye ekledi.

Hurma ağacının gövdesini güçlü bir adamın taşıyabileceği kadar büyük parçalara bölmeye başladı. Adını verdiği bu insanlar köleydi, ama, Kunta'nın da çok iyi bildiği gibi, Juffure'da saygı görüyorlardı. Omoro «Atalarımızın yasaları onların haklarının güvencesidir,» dedi. Sahipleri kölelere yiyecek, giyecek, yarıcı olarak çalışacağı bir tarla, hatta bir eş vermek zorundaydı.

«Ama bir de kendi davranışları sonucu köle olanlar vardır. İşte onlar hakir görülür,» dedi. Hüküm giymiş katilleri, hırsızları, suçluları kastediyordu. Sahipleri uygun gördükleri takdirde, bunları dövebilir ya da başka bir şekilde cezalandırırlardı.

Kunta, «Köle her zaman köle mi kalır?» diye sordu.

«Hayır, sahibiyle yarıcı olarak sürdüğü tarladan elde ettiklerini biriktirerek özgürlüğünü satın alan birçok köle vardır.» Omoro bu durumda olan birkaç Juffure'lunun adını saydı. Bir de kölesi olduğu aileden biriyle evlenip özgürlüğe kavuşanlara örnekler verdi.

Omoro taşımak için ağaç parçalarını kalın sarmaşıklarla sararken, bir yandan da bazı kölelerin sahiplerinden bile daha zengin olabildiklerini söyledi. Öyle ki, bunlardan bazısı köle satın almıştı, ün kazanmıştı.

Kunta, «Sundiata böyleydi!» diye bağırdı. Büyükannelerden ve öykücülerden, eskiden yaşamış ve birçok zafer kazanmış olan bu köle generali işitmişti.

Omoro başıyla doğruladı. Oğlunun bunu bilmiş olmasına memnun olduğu anlaşılıyordu. Kendisi de aşağı yukarı Kunta'nın yaşındayken Sundiata hakkında çok şey bilirdi. Çocuğu sınadı: «Peki Sundiata'nın annesi kimdi?»

Kunta övünerek, «Manda Kadın, Soğolon,» dedi.

Omoro gülümsedi. Sonra ağaç parçalarını omuzuna yükleyip yürümeye başladı. Kunta onun arkasından, hurma yiye yiye yola düştü. Yol boyunca Omoro, bu köle generalin bataklıklarda saklanmış kaçak kölelerden oluşan bir ordu kurarak Büyük Mandinka İmparatorluğu'nu nasıl kurmuş olduğunu anlattı.

«Erkeklik eğitimine gittiğin zaman sana daha çoğunu öğretecekler,» dedi. Kunta'nın içi cız etti.

Sundiata'nın sahibinden kaçmış bir köle olduğunu, sahiplerinden nefret eden kölelerin genellikle bu yola baş vurduklarını söyledi. Suçluluğu yüzünden köle olanların dışında, bir kölenin

rızası alınmadan onu bir başkasının satın alamayacağını anlattı.

Omoro, «Nyo Boto Nine de köledir,» dedi. Kunta'nın ağzındaki hurmalar neredeyse boğazına kaçacaktı. Bunu anlayamamıştı. Etrafına çıplak küçük çocukları alarak evinin önünde oturmuş, takma saç yapan, canı isteyince gelene geçene lâf atan Nyo Boto gözünün önüne geldi. «O kadın nasıl köle olabilir?» diye düşündü.

Ertesi akşam üstü keçileri ağıla koyduktan sonra Lamin'i de yanına alarak, arkadaşlarıyla karşılaşmamak için değişik yollardan geçerek Nyo Boto'nun kulübesinin önüne gidip oturdular. Kadın kendini görmeye gelenler olduğunu hissederek birazdan kapının önüne çıktı. Daha Kunta'ya bakar bakmaz kafasının içinde bir şeyler olduğunu anlamıştı. Çocukları eve alıp, hâl hatır sordu.

Çay önüne konuncaya kadar Kunta ağzını açamadı. Nihayet «Nine neden siz kölesiniz?» diye sordu.

Kadın birden irkilerek çocuklara baktı. Artık bir süre için konuşamama sırası ona gelmişti. Sonunda, «Anlatayım,» dedi.

«Yıllarca önce, buradan çok uzakta olan köyümde bir akşam uyandığımda evin damının alevler içinde yanarak çöktüğünü gördüm. O zaman genctim ve evliydim,» diye öyküsünü anlatmaya başladı. Alevleri görünce iki çocuğunu kapıp dışarı fırlamış. Çocukların babası bir kabile savaşında ölmüşmüş. Nyo Boto dışarıda toplanmış olan komşularının yanına gitmiş. Onların başında köle ticareti yapan beyazlarla bunların zenci yardımcıları varmış ve hepsi silâhlıymışlar. Büyük bir mücadeleden sonra kaçanlar kaçmış, ağır yaralılar ve yola dayanamayacak kadar yaşlı ya da küçük olanlar ve bu arada Nyo Boto'nun iki çocuğu öldürülmüş, geri kalanlar yola sürülmüş.

Kunta ile Lamin sıkı sıkıya elele tutuşmuşlardı. Kadın boyunlarından birbirlerine bağlanmış esirlerin dövülüşünü, günlerce yol yürümeye zorlanışını anlatıyordu. Daha hızlı yürümeleri için atılan kamçılar yüzünden her gün birçok kişi daha ölmüş. Birkaç gün sonra, bu sefer açlıktan ve bitkinlikten ölenler olmuş. Bazıları hâlâ yürümeye gayret edebilmiş ama yürüyemeyecek kadar yorgun olanlar vahşi hayvanlara yem olmak üzere kaderlerine bırakılmışlar. Tutsak kafilesi, yakılan, yıkılan, geriye sadece harabeleri kalan daha bir sürü köyden geçmiş. Hayvan ve insan

kemikleri varmış çevrede, 'Yola çıkanların ancak yarısı, kölelerin alınıp satıldığı en yakın yere dört günlük uzaklıkta bulunan Juffure köyüne varabilmiş.

Kadın, «Artık bir genç tutsak, bir çuval mısıra satılıyordu,» diye sürdürdü lâfını, «İşte beni de öyle sattılar. Onun için de bana Nyo Boto adı verildi.» Kunta bunun «mısır çuvalı» anlamına geldiğini biliyordu. Çok geçmeden, kadını satın alan adam ölmüş. «O zamandan beri de burada yaşıyorum,» dedi kadın.

Lamin öykünün verdiği heyecandan yerinde kıpırdayıp duruyordu. Kunta bir zamanlar annesini ve babasını da kucağında büyütmüş olan ve şu anda onlara tatlı tatlı gülümseyerek bakan yaşlı kadını her zamankinden daha çok seviyordu şimdi.

Nyo Boto Kunta'ya bakarak, «Ben Juffure'a geldiğimde baban Omoro birinci kafo'daydı,» dedi. «Onun annesi, yani Yaisa Nine benim çok iyi dostumdu. Anımsar mısın onu?» Kunta anımsadığını ve küçük kardeşine onun hakkında çok şeyler anlattığını söyledi.

Nyo Boto, «Güzel!» dedi. «Haydi, şimdi çalışmam gerekiyor, Siz de gidin bakalım.»

Çocuklar kadının ikramlarına teşekkür edip ayrıldılar. Binta'nın evine giderken ikisi de derin düşüncelere dalmışlardı.

Ertesi gün akşam üstü Kunta otlaktan döndüğünde Lamin'in Nyo Boto'yla ilgili birtakım soruları olduğunu gördü. Juffure'da hiç böyle bir yangın olmuş muydu? Bunu bilmek istiyordu. Kunta, böyle bir şey duymadığını, köyde de bunu gösteren bir belirtinin bulunmadığını söyledi. Kunta hiç beyaz adam görmüş müydü? «Tabii görmedim!» dedi Kunta. Ama babası ve amcalarının bir zamanlar nehir kenarından beyaz adamlarla gemilerini görmüş olduklarını söyledi.

Kunta derhal konuyu değiştirdi, çünkü toubob'lar konusunda pek fazla bir şey bilmiyordu. Keşke bir tanesini görebilmiş olsaydı. Tabii uzaktan. Çünkü toubob'lar hakkında işittiklerinden bunlara fazla yaklaşmanın doğru bir şey olmadığını öğrenmişti.

Daha geçenlerde ot toplayan bir kız -ondan önce de ava çıkmış iki adam- kaybolmuştu. Herkes bunları toubob'ların kaçırdığından emindi. Sonra, öteki köylerden davulla gelen mesajlardan çevrede bir beyaz adamın olduğu anlaşılınca, erkeklerin si-

lâhlanıp, nöbetçi sayısının bir kat arttırıldığını anımsadı. Böyle zamanlarda korkuya kapılan kadınlar da çocuklarını toplayıp köyün uzağında bir çalılıkta bazen günlerce saklanırlardı.

Kunta bir seferinde otlakta bir çalının altında otururken tesadüfen yukarı bakmış ve bir ağacın üzerinde yirmi, otuz maymunun *hiç kıpırdamadan, bir heykel* gibi oturduğunu görmüştü. O, maymunların hareketli olduğunu sanırdı. Oysa o sırada kıpırdamadan oturmuş, onun bütün hareketlerini dikkatle izliyorlardı. Keşke o da böyle bir ağaçta oturup, yerdeki toubob'ları seyredebilseydi.

Lamin'in bu soruyu sormasından bir gün sonra, sürülerle otlaktan döndükleri sırada Kunta bu konuyu arkadaşlarına açtı. Derhal hepsi bir şeyler anlatmaya başladı. Bir arkadaşları çok yürekli olan amcasının bir seferinde bir toubob'a **kokusunu** duyacak kadar yaklaştığını söyledi. Beyaz adam çok pis kokuyormuş. Toubob'ların kaçırdıkları insanları uzaklara götürüp yediklerini, çocukların hepsi işitmişti. Yalnız bazıları bunların kaçırdıklarını yemeyip, çiftliklerde çalıştırdıklarını duymuştu. Sitafa, buna, «Beyaz adamın yalanı!» dedi.

Kunta ilk fırsatta Omoro'ya, «Baba, kardeşlerinle nehirdeki toubob'ları nasıl gördüğünü anlatır mısın?» diye sordu. Hemen ekledi: «Lamin'in yanlış bir şey öğrenmesini istemiyorum.» Babası gülümsemiş miydi ne? Anlaşılan Omoro o sırada pek konuşmak istemiyordu. Yalnız birkaç gün sonra kök toplamak için köyün dışına gideceği sırada Kunta'yla Lamin'i de birlikte götürdü. Bu çıplak Lamin'in babasıyla birlikte ilk çıkışıydı. Onun için de çok sevinçliydi. Bunu ağabeyine borçlu olduğunu bildiğinden, onun dundiko'sunun kuyruğuna sıkı sıkı yapışmış olarak yürüyordu.

Omoro, kendinden daha yaşlı olan Janneh ve Saloum'un erkeklik eğitiminden sonra Juffure'dan ayrıldıklarını söyledi. Aradan uzun zaman geçince, bunlar uzak ülkeleri gezen ünlü birer gezgin olmuşlar. Juffure'a ancak yıllar sonra, davullarla gönderilen mesajlardan Omoro'nun büyük oğlunun doğum haberini alınca dönmüşler. Ad verme törenine yetişebilmek için gece gündüz durmadan yürümüşler. Eski kafo arkadaşlarıyla yeniden buluşmak çok heyecanlı olmuş. Ama işin acıklı yanları da varmış. Bazıları, toubob'lar tarafından delikli demirle öldürülen in-

sanlardan, yakılan köylerden, avlanırken, tarlada çalışırken kaçırılan köylülerden söz etmiş.

Omoro, ağabeylerinin çok kızdığını, toubob'ların ne yaptığını görmek ve böylece gereken önlemleri karaşlaştırmak için birlikte bir sefere çıkmalarını önerdiğini söyledi. Üç kardeş üç gün, Kamby Bolongo boyunca, çalılıklar arasında gizlenerek yol almışlar ve sonunda aradıklarını bulmuşlar. Nehirde yirmi kadar, büyük toubob teknesi varmış. Bunların her biri bütün Juffure halkını içine alacak kadar büyükmüş. Üzerlerinde on adam yüksekliğinde bir direk ve beyaz bir bez varmış. Nehirde demirlemiş olan bu koskoca teknelerin yakınında bir ada ve adada da bir kale bulunuyormuş.

Ortalıkta bir sürü toubob dolaşıyormuş. Bunların yanında kalede ve küçük teknelerde bir sürü zenci yardımcı varmış. Küçük teknelerle büyük teknelere endigo, pamuk, balmumu ve hayvan derisi taşınıyormuş. Omoro, götürülmek üzere yakalanmış olanlara yapılan muamelelerin anlatılamayacak kadar kötü olduğunu, bunların feci şekilde dövüldüklerini söyledi.

Omoro bir kaç dakika konuşmadan kaldı. Kunta babasının bir şey söylemeye hazırlandığını hissetti. Adam nihayet konuştu: «Şimdi eskisi kadar çok adam kaçırılmıyor.» Kunta bebekken bu yörelerin kralı Barra, köylerin yakılmasını, halkının öldürülüp kaçırılmasını yasaklamış. Bir süre sonra da bazı kralların emrindeki askerlerin, toubob'larla birlikte teknelerini yakmasıyla bu iş gerçekten son bulmuş.

Omoro, «Artık Kamby Bolongo'ya giren her toubob teknesi on dokuz pare top atarak Kral Barra'yı selâmlar,» dedi. Toubob'ların aldığı adamların çoğu artık Kralın adamları tarafından sağlanır. Bunlar suçlular, borçlular ya da krala karşı bir komplo hazırlayan kimselerdir. Omoro, «Nedense Kamby Bolongo'ya toubob gemileri gelince, bu suçları işleyenlerin sayılarında da bir artış olur,» dedi.

Omoro, «Ama insan kaçırma olaylarını bir kral bile tam olarak önleyemez,» diye devam etti. «Bizim köyden kaçırılanları siz de biliyorsunuz. Son birkaç ay içinde aramızdan üç kişi. Sonra öteki köylerden davulla gönderilen haberleri de duydunuz.» Çocuklarına ciddi ciddi baktı ve tane tane konuştu: «Şimdi size

söyleyeceklerimi can kulağıyla dinleyiniz... Çünkü dediklerimi yapmazsanız kaçırılırsınız ve bir daha da birbirimizi göremeyiz!» Kunta'yla Lamin daha da korkarak dinlediler. «Mümkün olduğu kadar yalnız kalmamaya bakınız,» dedi Omoro. «Mümkün olduğu kadar gece sokağa çıkmayın. Sonra ister gece olsun, ister gündüz, yalnız olduğunuz zaman büyük çalılıklara, otluklara yaklaşmayınız.»

Yaşadıkları sürece, «Hatta büyük adam olduğunuz zaman bile,» dedi Omoro, toubob'lara dikkat etmek zorundaydılar. «Genellikle sesi ta uzaklardan duyulan delikli demirle ateş eder. Köylerin dışında bir yerde çok duman varsa, ihtimal yemek hazırlamak için yaktığı ateştir bu. Hepsi de büyük ateşlerdir'. Toubob'un ne yana gittiğini anlamak için bıraktığı izleri incelemelisiniz. Yere bizden daha ağır bastığı için, bu izlerin bizimkilere ait olmadığını anlayabilirsiniz. Otları, küçük dalları kırar. Sonra onun daha önce bulunduğu bir yere yaklaşırsanız, kokusunu hâlâ alabilirsiniz. Islak tavuk gibi bir kokudur bu. Sonra dediklerine göre, bunların bulunduğu yerde, içinizde bir huzursuzluk duyar sınız. Böyle bir his duyarsanız durup bekleyin, genellikle onları çok uzaktan bile görebilirsiniz.»

Ama toubob'ları bilmenin yetmediğini söyledi Omoro, «Bizden de birçok adam onların emrinde çalışıyor. Bunlar bize ihanet eden insanlar. Ama kim olduğunu bilmiyorsanız, yüzüne bakmakla anlayamazsınız. Onun için çalılıklara çıktığınız zaman kimseye güvenmeyiniz.»

Kunta'yla Lamin korkudan kıpırdamadan oturuyorlardı. Babaları, «Bunlar size ne kadar söylense azdır,» dedi. «Unutmayın amcalarınız da, ben de, kaçırılan adamlara ne yaptıklarını gördük. Bizdeki kölelerle onların köle diye aldıkları adamlar arasında bu fark vardır.» Nehir kıyısında, bambu kafesler içinde ağır zincirlere vurulmuş insanlar gördüklerini söyledi. Önemli birileri izlenimi veren beyazlar gelince bunlar dışarı çıkarılıyormuş.

«Saçları traş edilmişti. Bütün vücutları, iyice parlayıncaya kadar yağlanmıştı. Önce yere çökertiyorlar, sonra hoplayıp zıplatıyorlardı, dedi Omoro. «Sonra hepsine ağızlarını açmaları için emir veriliyordu. Böylece dişlerine, boğazlarına bakıyorlardı.»

Omoro birden parmağıyla Kunta'nın apış arasına dokundu. Kunta zıplayıverdi. «Erkeklerin foto'larını çıkarıp bakıyorlardı.

Kadınların mahrem yerlerini bile inceliyorlardı.» Sonra toubob'lar kaçırdıkları insanları yeniden yere oturtup sırtlarını, omuzlarını dağlıyorlardı. Bu iş de bitince, büyük teknelere göndermek üzere kavga dövüş küçük kayıklara koyuyorlardı onları.

Omoro, «Ağabeylerimle yüz üstü yere kapanan, kumu tırmalayıp, ısıran insanlar gördük. Sanki vatanlarından bir parça alıp götürmek istiyorlardı,» dedi. «Ama hepsini döve döve sürüklediler.» Sandalda bile hâlâ bazılarının kamçılara, sopalara karşı koyduklarını ve sonunda bunların denize, beyaz karınlı, gri sırtlı, koca ağızlı balıkların arasına atıldıklarını, balıkların da hemen keskin dişlerini sırtlarına geçirdiğini ve suyun bir anda kıpkırmızı olduğunu söyledi.

Kunta'yla Lamin elele tutuşup birbirlerine iyice sokuldular. «Sizin bunları bilmeniz, annenizle benim bir gün sizin için bir beyaz horoz kesmemizden çok daha iyi.» Omoro oğullarına baktı. «Bunun ne demek olduğunu biliyorsunuz, değil mi?»

Kunta evet anlamına başını salladı. Zorla konuşarak, «Birisi kaybolunca yaparlar, değil mi baba?» diyebildi. Boğazı kesilmiş, kanı akan beyaz bir horozun çevresinde yere oturmuş Allah'a dua eden aileler görmüşlerdi.

Omoro, «Evet,» dedi. «Eğer beyaz horoz ölürken göğsünün üzerine düşerse, hâlâ umut var demektir. Ama çırpınıp sırt üstü düşerse bütün köy halkı gözyaşları arasında Allah'a dua eder.»

Kunta birden Lamin'in titrek sesini duyarak irkildi. «Baba büyük tekneler kaçırılan adamları nereye götürürler?»

Omoro, «Yaşlılar Jong Sang Doo'ya diyorlar,» dedi. «O ülkede köleler toubob koomi denilen iri yarı yamyamlara satılırmış. Onlar da bizleri yerlermiş. Bunun dışında kimse bir şey bilmiyor.»

BÖLÜM 17

Lamin babasının anlattıklarından, adam kaçırma, adam yemelerden o denli korktu ki, gece gördüğü korkulu düşler yüzünden Kunta'yı birkaç kez uyandırdı. Ertesi gün Kunta kardeşini ve

kendisini bu konuları fazla düşünmekten kurtarmak için ünlü amcalarından söz etmeye karar verdi.

«Amcalarımız da, adı bana verilen Kairaba Kunta Kinte'nin oğulları,» dedi gururla, «Ama onlar Sireng'den doğmuşlar.» Lamin şaşırdı. Kunta açıklamaya devam etti: «Büyükbabamızın ilk karısı o... Yaişa Nine ile evlenmeden önce ölmüş.» Kunta yere ağaç parçaları dikerek ailenin bireylerini anlattı. Ama Lamin'in yine de anlamadığını görünce amcalarının, babası Kunta'ya anlattığı zaman onu heyecanlandırmış olan serüvenlerini anlatmaya başladı.

Kunta, «Amcalarımız gezmeyi çok sevdiklerinden hiç bir zaman evlenmemişler,» dedi övünerek. «Aylarca gün ışığında yürür, yıldızların altında uyurlarmış. Babamın söylediğine göre, güneşin uçsuz bucaksız kumları yaktığı, yağmurun hiç yağmadığı yerlere gitmişler. Gittikleri bir başka yerde de ağaçlar o kadar sıkmış ki, gündüz bile gökyüzü görünmezmiş. Oradakilerin boyu Lamin'inkinden pek fazla uzun değilmiş ve üstelik Lamin gibi çıplak dolaşırlarmış... büyüdükleri zaman bile. Küçük, zehirli oklarla koskoca filleri öldürürlermiş. Bir başka yerde, bir devler ülkesinde de Janneh ile Saloum mızraklarını Mandinka'ların attığının iki kat uzağa atan savaşçılar, Juffure'daki en boylu adamın boyundan altı karış daha yükseğe sıçrayan dansçılar görmüşler.»

Yatmadan önce de ağzı açık bakakalmış olan Lamin'e, amcalarının Zimbabwe'den fildişi, değerli taşlar ve altınla dönerken yaptıkları uzun yolculukta haydutlarla mücadelelerini, yerinden sıçrayıp hayalî bir kılıcı sağa sola savurarak anlattı.

Lamin daha anlatması için çok yalvardı ama Kunta çocuğa yatmasını söyledi. Babası Kunta'ya yatmadan önce böyle öyküler anlatınca, o saatlarca uyanık yatar ve amcalarının serüvenlerini düşünürdü. Hatta bazen amcalarıyla birlikte bu garip ülkelere yolculuk yaptığını, Mandinka'lardan çok farklı insanlarla konuştuğunu, görüştüğünü hayal ederdi. Daha amcalarının adını duyunca heyecanlanırdı.

Birkaç gün sonra amcalarının adı Juffure'da duyulduğunda Kunta'nın içi içine sığmıyordu. Sıcak ve sakin bir akşam üstüy-

dü. Herkes kulübesinin kapısının önünde ya da baobab ağacının gölgesinde otururken birden komşu köyden bir konuşan davulun sesi gelmeye başladı. Büyükler gibi Kunta ile Lamin de söylenenleri anlamak için kulak kabarttılar. Lamin babasının adının geçtiğini duyunca hayret etti. Ama haberin geri kalan kısmını anlayabilecek kadar büyük değildi. Bunu ağabeyi ona fısıldadı. Güneşin doğduğu yöne doğru yürüyerek beş günlük uzaklıkta Janneh ile Baloum Kinte yeni bir köy kuruyorlardı ve ağabeyleri, Omoro'yu yeni ayın ikinci günü yapılacak kutsama törenine bekliyorlardı.

Davulla gönderilen mesaj bitti. Lamin'in kafasına bazı sorular takılmıştı. «Bunlar bizim amcalarımız mı? Köy nerede kurulacak? Babamız gidecek mi?» Kunta bu soruları yanıtlamadı. Hatta değil yanıtlamak, koşa koşa Jaliba'nın kulübesine gittiği için, soruları işitmedi bile. Jaliba'nın kulübesine başkaları da gelmişti. En son olarak, arkasında koca karınlı Binto olduğu halde Omoro da geldi. Herkes dikkat kesilmişti. Omoro Jaliba'yla biraz konuştu ve ona bir hediye verdi. Mesajları göndermekte kullanılan davul küçük bir ateşin yanında duruyordu. Derisi sıcaktan iyice gerilmişti. Az sonra Jaliba davula vura vura Omoro'nun mesajını gönderiyordu: 'Allah kısmet ederse Omoro yeni ayın ikinci gününden önce kardeşlerinin kurduğu yeni köyde olacak.' Bu olayı izleyen birkaç gün içinde Omoro nereye gitse, köylüler onu tarihe Kinte'lerin kurduğu yeni bir köy olarak geçecek olan bu girişimden ötürü kutluyorlardı.

Omoro'nun gidişine az kalmıştı ki, Kunta'nın aklına bir fikir geldi. Acaba babası onu da birlikte götürebilir miydi? Kunta artık başka bir şey düşünmez olmuştu. Kafasının bu denli meşgul olduğunu gören en iyi arkadaşı Sitafa bile onu rahatsız etmemeye bakıyordu. Kendisine hayran olan küçük kardeşine bile o kadar ters davranıyordu ki, o da Kunta'dan uzak duruyor, yanına yaklaşmıyordu. Ağabeyinin bu davranışına akıl erdirememişti. Kunta da kötü davrandığını biliyor ve üzülüyordu, ama elinde değildi.

Zaman zaman bazı şanslı çocuklara, babaları, amcaları, ya da ağabeyleriyle gitmeleri için izin verildiğini biliyordu. Ama bunların hepsinin sekiz yaşından daha büyük olduklarını da biliyor-

du. Atalar yasasına göre yalnız babaları olmayan çocuklara bazı ayrıcalıklar tanınmıştı. Bu durumda olan bir çocuğun herhangi bir adamın peşine takılmasına karşı çıkılmazdı. Hatta bu aylarca sürecek bir yolculuk olsa bile. Çocuk adamın iki adım gerisinde yürüdüğü, söylenen her şeyi yaptığı, hiç bir şikâyette bulunmadığı ve kendisi laf söylenmedikçe ağzını açmadığı sürece, adam nesi varsa onunla paylaşırdı.

Kunta bu hayalinden hiç kimseye, özellikle anasına söz etmeyecek kadar akıllıydı. Çünkü Binta'nın yalnızca böyle bir yolculuğa karşı çıkmakla kalmayıp, bir daha konuyu açmasını bile yasaklayacağından öylesine emindi. Tabii o zaman da Omoro Kunta'nın bunu ne denli çok istediğini hiç bir zaman öğrenemezdi. Demek ki, Kunta için bir tek umut vardı, o da, yalnız yakalayabildiği takdirde konuyu doğrudan doğruya babasına açmaktı.

En sonunda babasının gitmesine yalnızca üç gün kalmıştı Kunta kahvaltıdan sonra keçilerini gütmeye gideceği sırada, babasının Binta'nın kulübesinden çıktığını gördü. Adamın annesinin göremeyeceği, işitemeyeceği bir yere varmasını bekledikten sonra, bir an için keçileri başıboş bırakarak, deliler gibi babasının arkasından koştu. Yetiştiğinde soluk soluğa kalmıştı Durdu, başını kaldırıp baktı. Söyleyeceği her şeyi unutmuştu.

Omoro bir süre oğluna baktı sonra, «Şimdi annene söyledim.» dedi ve yürüyüp uzaklaştı.

Kunta ancak birkaç saniye sonra, adamın ne demek istediğini anlayabildi. Sevincinden bir çığlık attı. Sıçradı, tepindi, kendini yere attı. Ve sonra sürüyü toparlayıp hızlı hızlı otlağa götürdü.

Kendini güç belâ toparlayıp olanı biteni arkadaşlarına söyledi. Kıskançlıktan, önce her biri başını alıp bir yana gitti. Fakat öğleye doğru meraklarını yenemeyip yeniden etrafına toplandılar. Kunta ancak, konuşup konuşup sustuktan sonra, babasının haberin geldiği günden beri hep onu düşünmüş olduğunu farkedebildi.

O akşam üstü geç vakit eve geldiğinde, Binta onu yakalayıp paylamaya başladı. Kunta ne yaptığını sormaya vakit bulmadan kendini dışarda buldu. Binta'nın Omoro'ya karşı olan tutumu da Kunta'yı şaşırtacak kadar değişmişti. Bir kadının bir erkeğe saygısızlık yapamayacağını Lamin bile bilirdi. Buna karşın kadın,

söylediklerini Omoro'nun duyabileceğini bile bile, davullarla şu kadar insanın ortadan kaybolduğu haberlerinin geldiği bir sırada, üstelik de yanına Kunta'yı alarak yolculuğa çıkmanın doğru olmadığını hâlâ homurdanıp duruyordu. Sabah kahvaltısı için buğday kırığı döğerken havanelini davul çalarcasına hızla vuruyordu.

Ertesi sabah Kunta, yeniden azar işitmemek için kendini kulübeden dışarı attığı bir sırada, Binta'nın ufacık bir bebekmiş gibi Lamin'i yakalayıp öptüğünü, okşadığını, sıktığını gördü. Lamin kendisine böyle çocuk muamelesi yapıldığı için utanmış, ağabeyine şaşkın şaşkın bakıyordu. Ama ikisinin de yapabileceği bir şey yoktu.

Kunta dışarda, annesinden uzaktayken karşılaştığı her adam onu, bir büyükle birlikte uzun bir yolculuğa çıkmasına izin verilen en genç Juffure'lu olarak kutluyordu. Kunta ailesinden almış olduğu terbiye sonucu, onlara alçak gönüllülükle, «sağol!» demekle yetiniyordu; ama otlakta yani onların bakışlarından uzakta, arkadaşlarına, ertesi gün yolculuk ağacını geçince babasıyla nasıl yürüyeceğini göstermek için başının üzerine koyduğu bir torbayla dolaşıp duruyordu. Ne yazık ki, torba daha o üç adım atıncaya kadar başından üçkez düşüyordu.

O akşam eve dönerken, kafasında, yola çıkmadan önce yapmayı düşündüğü bir sürü şey vardı. Bunların başında da Nyo Boto'yu ziyaret geliyordu. Keçileri ağıla bıraktıktan sonra, Binta'nın kulübesinden mümkün olduğu kadar hızla kaçıp, Nyo Boto'nun kulübesinin önüne geldi, bağdaş kurup oturdu. Az sonra kadın kapıda göründü. «Bekliyordum gelmeni,» dedi ve çocuğu içeri davet etti. Bir süre konuşmadan oturdular. Kunta onu görmeye yalnız olarak gittiği zaman hep böyle olurdu. Kunta haz duyardı bu sessizlikten. Birinin çok genç, birininse çok yaşlı olmasına karşın, loş kulübede oturup, düşüncelere dalmak onları birbirilerine yaklaştırırdı.

Sonunda Nyo Boto, «Bak sana bir şey vereceğim,» dedi Karanlıkta, yatağının yanında duvarda asılı olan sığır derisi torbaya gitti ve kolun üst kısmına takılan bir muska çıkardı. «Bunu büyükbaban, baban erkeklik eğitimine gittiği zaman okutmuştu,» dedi. «Omoro'nun ilk oğluna, yani sana verilecekti. Yaisa Nine

onu, senin erkeklik eğitimin başlayınca verilmek üzere, bana emanet etti. Babanla yapacağın bu ilk yolculukla erkeklik eğitimin başlamış sayılır.» Kunta yaşlı kadına sevgiyle baktı. Ama ne denli uzağa giderse gitsin, o kadını daima yanında hissedeceğini anlatacak sözcükleri bulup söyleyemedi.

Ertesi gün sabah namazından dönen Omoro, çocuğun başında taşıyacağı torbayı Binta'nın hazırlamasını bekliyor, sabırsızlanıyordu. Kunta o gece heyecandan uyuyamamış ve kadının hıçkırıklarını işitmiş, ama annesinin onu ne kadar sevdiğini, kadının birden ona sarıldığı zaman anlayabilmişti.

Daha sonra sıra, arkadaşı Sitafa ile birlikte uzun uzun inceleyip talim ettiği hareketleri yapmaya geldi. Önce Omoro, sonra Kunta kapının önündeki toprakta ikişer adım attılar. Sonra durup geri döndüler, yerde, ayaklarının izi çıkan toprağı topladılar ve acı torbalarının içine attılar. Bu, adımlarının dönüp dolaşıp aynı noktaya gelmesini sağlayacaktı .

Omoro ile Kunta giderlerken, Binta Lamin'i koca karnına bastırmış, ağlayarak arkalarından bakıyordu. Kunta son bir kez dönüp arkaya bakacak gibi oldu, ama babasının öyle yapmadığını görünce gözlerini ileri dikti ve yürümeğe devam etti. Heyecanlarını belli etmenin bir erkeğe yakışmadığını anımsamıştı Köyden geçerken herkes onlarla konuşuyor, gülüyordu. Kunta, onu yolcu etmek için otlağa gidişlerini geciktirmiş olan kafa arkadaşlarına el sallıyordu. Sadece el sallamakla yetinmesinin, ağzını açıp bir söz söylememesinin nedenini arkadaşlarının anlayacağını umuyordu, çünkü artık onun için konuşmak yasaktı. Yolculuk ağacına geldiklerinde durdular ve Omoro, alt dalları bağlanmış bez parçalarıyla dolu ağaca iki bez parçası daha bağladı. Bu bezlerin her biri, bir yolcunun yolculuğunun tehlikesiz geçmesi için yaptığı bir duayı simgeliyordu.

Kunta içinde yaşadığı duruma henüz inanamıyordu. İlk kez annesinin kulübesinden uzakta bir gece geçirecekti, ilk kez Juffure'dan dışarı, sürüden kaçan keçilerden daha uzaklara çıkacaktı. İlk kez... daha bir sürü şey ilk kez olacaktı. Kunta bunları düşünüp duruyordu ki, birden Omoro'nun döndüğünü ve arkasına bile bakmadan hızlı hızlı ormana doğru yürüdüğünü gördü. Neredeyse başındaki torbayı düşürecek bir hızla yürüyerek ona yetişmeye çalıştı.

BÖLÜM 18

Omoro'nun iki adım gerisinden gidebilmek için Kunta'nın neredeyse koşması, babasının düzgün düzgün attığı her bir uzun adım için kendisinin çabuk çabuk iki adım atması gerekiyordu. Bu şekilde bir saat gittikten sonra artık ne eski şevki kalmıştı, ne de eski mecali. Başındaki torba sanki gittikçe daha ağırlaşıyordu. İçine bir korku girdi: Ya bunu sürdüremeyecek kadar yorgun düşerse? Ama kararlıydı; dizleri üzerinde yürüyünceye dek uğraşacaktı.

Yürüdükçe yer yer kaçışan yaban domuzlarına, tavşanlara, uçuşan kekliklere rastlıyorlardı. Ama Omoro'nun peşini bırakmaya niyeti olmayan Kunta'nın, fil gelse bakacak hali yoktu. Dizlerinden aşağı kasları ağrımaya başlamıştı. Yüzü gözü ter içindeydi. Başının da ter içinde kaldığını, torbanın ikide bir sağa sola kaymasından anlıyordu. Her seferinde iki elini kaldırıp torbayı yeniden düzeltmesi gerekiyordu.

Bir süre sonra küçük bir köyün yolculuk ağacına doğru yaklaştıklarını farketti Kunta. İçinden acaba bu hangi köy diye merak ediyordu. Babası söylese, adını duyduğu köylerden biri olduğunu mutlaka anlayacaktı. Ama Juffure'dan ayrıldıklarından beri Omoro bir kez olsun arkaya dönüp bakmamış, hatta bir tek sözcük bile söylememişti. Biraz sonra Kunta birinci kafo'dan çıplak birkaç çocuğun onları karşılamak üzere köyden dışarı fırladıklarını gördü. O da bir zamanlar böyle yapardı. Önce uzaktan el sallayan, seslenen çocuklar, daha sonra, bu kadar genç bir çocuğun babasıyla yolculuk ettiğini görünce şaşırdılar.

Kunta'nın iki yanında sıçrayarak yürüyüp onu soru yağmuruna tuttular. «Bu senin baban mı?» «Mandinka mısın?», «Hangi köydensin?» Yorgun olmasına karşın Kunta, tıpkı babası gibi çocukları umursamadan yürümesine devam edecek kadar olgunluk gösterdi.

Her yolculuk ağacında yol ikiye ayrılırdı. Bir tanesi köye girer, öbürü de köyün çevresinden dolanıp giderdi. Böylelikle köyle herhangi bir alış verişi olmayan bir yolcu, kabalık etmeden çekip gidebilirdi. Omoro ile Kunta'nın köyün dışından geçen yo-

la sapmaları, küçük çocukları üzdü ama köyde baobab ağacının altında oturmuş olan yaşlılar onlara sadece gözucuyla bakmakla yetindiler. Çünkü orada herkes Mandinka'ların yüceliklerini anlatan griot'u dinlemekle meşguldü. Kunta amcalarının yeni köyünde de birçok griot'un, kasidecinin, şarkıcının bulunacağını düşündü.

Terler Kunta'nın gözünün içine girmeye başlamıştı. Bu yüzden, gözünün yanmasını önlemek için sık sık gözlerini kırpıştırıyordu. Yola çıktıklarından bu yana güneş gökyüzünün ancak ortalarına gelmişti, ama bacakları şimdiden ağrıyordu. Başındaki torba da o denli ağırlaşmıştı ki, bu işin sonunu getiremiyeceğini düşünüyordu. Tam yavaş yavaş paniğe kapılmağa başlamıştı ki, Omoro birden durdu; başındaki yükü yol kenarındaki bir suyun yanına indirdi. Kunta sallanan ayaklarına hakim olabilmek için bir an durdu. Başındaki torbayı yakalayıp indirmek istedi ama elinden kaçan torba güm diye yere düştü. İşte rezil olmuştu. Babasının bunu işitmemiş olması imkânsızdı. Oysa Omoro yere diz çökmüş, kaynaktan su içiyordu. Sanki oğlunun orada olduğundan haberi yokmuş gibiydi.

Kunta ne kadar susamış olduğunun farkında olmamıştı. Diz çöküp su içmek için topallaya topallaya suyun yanına gitti. Ama ne kadar uğraştıysa bacaklarına söz dinletemiyordu. Sonunda yüzü koyun yatıp, dirseklerine dayanarak ağzını suya değdirebildi.

«Çok içme.» Juffure'dan ayrıldıklarından beri babası ilk kez ona bir şey söylüyordu. Kunta irkildi. «Biraz iç. Bekle. Sonra biraz daha iç.» Nedense babasına kızmıştı. «Peki baba,» demek istedi ama sesi çıkmadı. Soğuk sudan biraz içti, bekledi ve yine içti. Sonra suyun kenarında oturup dinlendi. Erkeklik eğitimi de herhalde böyle bir şeydir diye düşündü. Sırtını bir yere yaslayarak uyumaya başladı.

Birden uyandığında -ne kadar uyumuştu acaba?- Omoro ortalıkta görünmüyordu. Ayağa fırladı. Babasının başında taşıdığı büyük yükü yakındaki ağaçlardan birinin altında gördü. Demek ki fazla uzakta değildi. Bir yandan çevreye bakınıyor, bir yandan da her yanının nasıl ağrıdığını farkediyordu. Silkindi, gerindi. Kasları ağrıyordu ama kendini her zamankinden daha iyi his-

sediyordu. Kaynaktan bir kaç yudum su daha içmek için diz çökünce, suya yansıyan yüzünü gördü: İnce siyah bir yüz, iri ağız ve gözler. Önce gülümsedi, sonra bütün dişlerini göstererek sırıttı. Elinde olmadan gülmeye başladı. Birden başını kaldırdı. Omoro yanında duruyordu. Kunta mahcup bir durumda ayağa fırladı, ama babası başka şeylerle meşgulmuş gibiydi.

Ağaçların gölgesine oturup, tepelerindeki maymunların, papağanların çığlıkları arasında, torbalarında taşıdıkları ekmekleri ve Kunta uyurken Omoro'nun okla avlamış olduğu güvercinleri konuşmadan yediler. Yemek yerken Kunta, ilk fırsatta, kendisinin de ne kadar güzel avlanabildiğini, yemek pişirdiğini babasına göstermeyi düşünüyordu. Tıpkı kafo arkadaşlarıyla birlikte otlakta yaptıkları gibi.

Yemek bittiğinde güneş gökyüzündeki yolunun dörtte üçünü tamamlamıştı. Onun için, yeniden torbaları bağlayıp, başlarının üzerine yerleştirerek yola çıktıklarında, hava eskisi kadar sıcak değildi.

Bir süre yol aldıktan sonra Omoro, «Toubob, teknelerini buradan bir günlük mesafeye kadar getirir,» dedi. «Daha güneş batmadı, etrafı görebiliriz. Ama beklenmedik şeylerle karşılaşmamak için çalılıklardan, yüksek otlardan uzak kalmalıyız.» Omoro bıçağının kınını, ok ve yayını elledi. «Bu akşam bir köyde yatmalıyız.»

Babası yanında olduğu için kuşkusuz Kunto'nın korkmaması gerekiyordu; yine de kaybolan insanlar konusunda söylenenleri anımsayıp yüreği hop etti. Artık daha hızlı yürüyorlardı. Kunta keçiyolu üzerinde çakal pislikleri gördü. Çakalların çeneleri çok güçlü olduğundan kemikleri de parçalarlardı. Bu yüzden pislikleri bembeyaz olurdu. Yol kenarında rastladıkları antiloplar, heykel gibi kıpırdamadan oldukları yerde kalıyorlar, insanların geçmesini bekliyorlardı.

Bir süre daha gittikten sonra Omoro, «Filler,» dedi. Kunta çevresindeki ezilmiş çalılıkları, dış kabukları iyice kemirilmiş fidanları, uçlarındaki taze yaprakları yemek için fillerin gövdelerine dayanarak eğdiği, hemen hemen kökünden sökülmüş ağaçları o zaman farketti. Filler yiyecek bulmak için hiç bir zaman insanların, köylerin yakınına yaklaşmadığı için Kunta yalnız birkaç kez görmüştü bu hayvanı... O da çok uzaktan.

Sonu sanki gelmeyecekmiş gibi olan o keçiyolu boyunca yürürken Kunta'nın aklına örümceklerin bıraktığı ince ağlar geldi. Nasıl keçiyolu denen yollar insanların yürümesiyle oluşuyorsa, örümcekler de o uzun, ince telleri yürüyerek bırakıyorlardı. Acaba Allah böceklerin, hayvanların yaptıklarını da insanların yaptıkları gibi düşünüyor muydu? Böyle bir şeyi daha önce düşünmemiş olmak onu şaşırttı. Hatta Lamin'in ona böyle bir şey sormamış olması onu daha da şaşırttı, çünkü Lamin ona böcekten daha önemsiz şeyler bile sorardı. Neyse, Juffure'a dönünce kardeşine anlatacağı çok şey olacaktı... Çoban arkadaşlarının otlakta geçecek günlerini, aylarca doldurucak kadar çok şey.

Kunta o güne dek yaşadıklarından farklı bir yöreye girdiklerini farketmişti. Batan güneş o zamana kadar gördüğünden çok daha sık otlar üzerinde parlıyordu. Sonra, bildiği ağaçların arasına palmiyeler, kaktüsler de karışıyordu. Havada ısırgan sineklerin dışında, Juffure'daki papağanların ve güzel kuşların yerine, av arayan şahinler ve leş peşinde olan akbabalar uçuşuyordu.

İlerideki bir köyden yükselen dumanları gördüklerinde, güneş yeryüzüne iyice yaklaşmıştı. Yolculuk ağacına yaklaştıklarında işin içinde bir terslik olduğunu Kunta bile anlayabilirdi. Ağaca çok az çaput bağlanmıştı. Demek ki o küçük köyden yolculuğa çıkanlar az olduğu gibi gelen yolcular da köyün çevresinden dolanıp geçen yolu yeğlemişlerdi. Kendilerini karşılamaya gelen çocuk da yoktu.

Kunta, yaklaştıklarında, köyün boabab ağacının kısmen yanmış olduğunu gördü. Balçıktan yapılmış kulübelerin yarısından fazlası boştu. Bahçeleri çerçöp doldurmuştu. Çoğu kulübelerin kapısına yaslanmış, ya da önünde yatan köy halkının hemen hepsi yaşlı ya da hastalıklıydı. Çocuk olarak yalnız birkaç ağlayan bebek vardı. Kunta kendi yaşında, hatta Omoro'nun yaşında kimseye rastlamadı.

Yolcuları birkaç çelimsiz yaşlı karşıladı. İçlerinde en ihtiyarı, dişsiz ve yaşlı bir kadına yolcular için su ve kuskus getirmesini emretti. Kunta, her halde bu köle kadınlardan biridir diye düşündü. Derken ihtiyarlar, birbirlerinin sözünü keserek konuşmaya ve köyün başına gelenleri anlatmaya başladılar. Köleciler bir gece gelip gençleri ya öldürmüş ya da alıp götürmüştü. Yaşlı-

lardan biri önce Omoro'yu, sonra Kunta'yı göstererek, «Senin yaşındakilerden bunun yaşındakilere kadar,» dedi. «Bizlere dokunmadılar. Ormana kaçtık.»

Onlar cesaretlerini toplayıp dönünceye kadar, bırakıp gittikleri köy harap olmaya yüz tutmuştu. Ne yiyecekleri kalmıştı, ne de güçleri. Yaşlılardan biri, «Gençlerimiz olmadığı için öleceğiz,» dedi. Onlar konuştukça Omoro dikkatle dinliyordu. Sonra tane tane konuşarak, «Kardeşlerimin köyü buradan dört gün uzaklıkta. Sizi kıvançla bağırlarına basarlar,» dedi.

Ama hepsi hayır anlamına başlarını salladılar. En yaşlıları, «Burası bizim köyümüz. Hiç bir kuyunun suyu bununki gibi tatlı değildir. Hiç bir ağacın gölgesi bunlarınki gibi hoş değildir. Hiç bir mutfak kadınlarımızınki gibi güzel kokmaz,» dedi.

Adamlar özür dileyerek, konuklarının geceleyebilecekleri bir evleri olmadığını söylediler. Omoro, kendisinin de oğlunun da yıldızların altında yatmaktan hoşlandıklarını söyleyerek onları yatıştırdı. O akşam başlarında taşıdıkları torbadan çıkardıkları bir ekmeği, köy halkıyla da paylaşarak yediler. Kunta yapraklardan yapılmış yatağına yattığında işittiklerini düşünüyordu. Ya bu Juffure'un başına gelseydi... tanıdığı herkes, hatta Omoro, Binta, Lamin ve kendisi ölmüş olsaydı... Baobab ağacı yansaydı... bahçeler çöp dolsaydı... Kendini zorlayarak başka bir şey düşünmeye çalıştı.

Birden, gecenin karanlığı içinden, bir hayvanın saldırısına uğrayan bir yaratığın çığlığı duyuldu. Kunta insanın insana saldırısını düşündü. Sonra sırtlanların bağırışları, uluyuşları işitildi. Ama yağmur mevsiminde ya da kuru mevsimde, bolluk zamanında ya da kıtlıkta, yaşamı boyunca her gece sırtlanların uluduğunu duymuştu. Hatta bu gece o ses onu bir dereceye kadar rahatlatmıştı. Sonunda uyuya kaldı.

BÖLÜM 19

Gün daha yeni ışıyordu ki, Kunta uyanıp kalkmıştı. Yatağının yanında garip bir yaşlı kadın, catlak sesle, iki ay önce gönderdiği yemeklerin ne olduğunu soruyordu. Kunta'nın arkasında du-

ran Omoro, alçak sesle, «Keşke bilebilseydik nineciğim.» dedi. Yıkanıp yemek yedikten sonra yola düştüklerinde Kunta, Juffure'da tanıdığı, herkesin yüzüne gülerek bakıp, «Kızım yarın gelecek,» diyen yaşlı bir kadını anımsadı. Herkes kadının kızının birkaç yıl önce ortadan kaybolduğunu ve beyaz horozun sırt üstü düştüğünü biliyordu. Ama yolda kadının durdurduğu herkes ona, «Evet nineciğim, yarın,» derdi.

Güneş henüz pek fazla yükselmemişti ki, uzaktan birinin tek başına onlara doğru geldiğini gördüler. Bir gün önce de bir, iki yolcuyla karşılaşmış ve selâmlaşıp, gülüşmekle yetinmişlerdi. Ama bu yaşlının onlarla konuşmak istediği belliydi. Adam geldiği yönü göstererek , «Bir Toubob ile karşılaşabilirsiniz,» dedi. Omoro'nun gerisinde yürüyen Kunta'nın neredeyse soluğu kesilmişti. «Yanında eşyalarını taşıyan birçok adam var.» İhtiyar, toubob'un kendisini görüp durdurduğunu, ama yalnızca nehrin nerede başladığını sorduğunu söyledi. «Bittiği noktadan çok uzaklarda başladığını söyledim.»

Omoro, «Sana karşı bir kötü niyeti yok muydu?» diye sordu.

Yaşlı, «Çok iyi davrandı,» dedi, «Ama kedi oyun oynadığı fareyi sonunda daima yer.»

«Doğru,» dedi Omoro.

Kunta babasına, insanlar yerine nehirlerle ilgilenen bu garip toubob hakkında, sorular sormak isterdi, ama babası adama veda etmiş, patika boyunca yola koyulmuştu bile... Ve her zamanki gibi, Kunta'nın arkasında olup olmadığına bakmaya gerek bile görmemişti. Kunta babasının bakmadığına bu kez memnundu. Bakmış olsaydı, oğlunun başındaki torbayı iki eliyle yakalamış, ona yetişmek için soluk soluğa koştuğunu görürdü. Kunta'nın ayakları kanamaya başlamıştı, ama bunu babasına söylemek şöyle dursun, kendisinin bile farketmiş olmasının erkekliğe yakışmadığını biliyordu.

Aynı nedenlerle, o gün daha sonra bir erkek, bir dişi ve iki yavrudan oluşan bir aslan ailesiyle karşılaşınca duyduğu korkuyu da gizlemişti. Hayvanlar yola yakın bir yerde oturmuş dinleniyorlardı. Kunta aslanı, sürüden ayrılan keçileri bir hamlede parçalayan sinsi, korkunç bir hayvan diye bilirdi.

Ağrıyan ayakları izin verse, daha bir süre aslanları ve bu yörede bir yerde olan toubob'ları düşünürdü. O gece Omoro'nun konaklamak için seçtiği yere geldiklerinde çevrede yirmi aslan olsa Kunta'nın görecek hâli kalmamıştı. Yumuşak dal parçalarından yapılmış yatağına yatmasıyla uyuması bir olmuştu. Daha gün ışımadan babası uyandırdığında sanki birkaç dakika uyumuş gibi hihssediyordu kendini. Uykusuzluğuna rağmen, babasının gece yarısı yakaladığı iki tavşanı kahvaltı olarak hazırlamak üzere soyuşunda, temizleyişinde ve pişirişindeki zarafeti, hayranlığını açık açık belli ederek seyretmekten kendini alamadı. Çömelip babasının hazırladığı güzel yemeği yerken, bir yandan da kafo arkadaşlarıyla birlikte avladıklarını pişirmek için satırca uğraştıklarını anımsayıp, babasının ve öbür erkeklerin öğrenilmesi gereken her şeyi öğrenmeye nasıl vakit bulabildiklerini merak ediyordu.

Yolculuklarının üçüncü günü ayakları, bacakları, sırtı ve boynu, ağrıyordu. Daha doğrusu tüm vücudunu bir ağrı kaplamıştı. Ama bunu erkeklik eğitiminin başlangıcı saydığından canının yandığını belli etmemek için elinden geleni yapıyordu. Öğleye doğru ayağına bir diken battı. Kunta bağırmamak için dudaklarını ısırdı ve bağırmadı, ama öylesine topallıyordu ki, babasından gittikçe daha geride kalıyordu. Sonunda Omoro birkaç dakika dinlenmesi için yol kenarına oturup akşam kahvaltısını yapmaya karar verdi. Babasının ayağına sürdüğü macun ağrıyı önce dindirdi, ama tekrar yola çıktıktan az sonra ağrı da, kanama da yeniden başladı. Yalnız çok geçmeden yaraya dolan toprak kanamayı kesti ve sürekli yürüyüş ağrıyı azalttı. Böylelikle babasına yetişmesi mümkün oldu. Kunta pek emin değildi, fakat babası da hızını biraz azaltmış gibi geliyordu ona. O akşam konakladıklarında yara iyice şişmişti. Babasının sürdüğü bir macun sayesinde ertesi sabah yarada bir iyileşme görüldü. Ağırlığını o ayağının üzerine verince de çok ağrı duymuyordu.

O gün yola koyulduklarında, Kunta diken ve kaktüs dolu bölgeden çıktıklarını, Juffure'a daha çok benzeyen çalılık bir yöreye girdiklerini görerek biraz rahat etti. Burada, o güne kadar gördüklerinden daha geveze maymunlar ve daha çok renkli kuşlar vardı. Miss gibi kokan havayı ciğerlerine doldurunca, Kunta'nın, kardeşiyle birlikte bolong kıyılarına gidişleri ve oradan,

sandalla pirinç tarlasından dönmekte olan annesine ve öbür kadınlara el sallayışları geldi aklına.

Omoro her yolculuk ağacında köyün çevresinden dolanan yola sapıyordu. Ama geçtiği her köyde birinci kafo'dan çocuklar bir süre onların peşinden gelip, o köyle ilgili en son ve en heyecan verici haberleri yetiştiriyorlardı. Yine bu köylerin birinde küçük haberciler, «Mambo Jumbo!. Mumbo Jumbo!» diye bağırarak dışarı fırladılar, sonra da kendilerini görevlerini yerine getirmiş gibi hissetmiş olacaklar ki, yeniden koşa koşa köyden içeri girdiler. Çevreden dolanan yol köyün oldukça yakınından geçtiğinden Omoro ile Kunta, köy halkının, maskeli ve tuhaf kılıklı bir adamın birçok kadının birlikte tuttuğu çığlıklar atan bir diğer kadının sırtına sırtına sopa sallayışını seyrettiğini görebiliyorlardı. Sopanın her inişiyle seyirci kadınlar çığlıklar atıyorlardı. Birlikte keçi otlattığı arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalardan Kunta, kavgacı karısından bıkan bir kocanın sessizce bir başka köye gidip, bir 'mumbo jumbo' kiraladığını ve bunu kendi köyüne getirip, karısını herkesin içinde terbiye ettiğini biliyordu. Böyle bir terbiyeden sonra köyün bütün kadınları bir süre için adam gibi davranmasını öğrenirlerdi.

Bir başka yolculuk ağacına vardıklarındaysa Kinte'leri karşılamaya gelen hiç bir çocuk olmadı. Hatta ortalıkta kimse görünmediği gibi, kuş ve maymun seslerinden başka bir şey de duyulmuyordu. Kunta acaba buraya da mı esirciler geldi diye meraklanıyordu. Omoro'nun bu esrarlı durumu açıklamasını boşuna bekledi. İşin içyüzünü daha sonra uğradıkları köydeki geveze çocuklardan öğrendi. Dediklerine göre, köyün reisi halkı kızdıran o kadar çok şey yapmış ki, bütün köy halkı bir gece eşyalarını alıp başka köylerde yaşayan arkadaşlarının, akrabalarının yanına taşınmış. Reisi «boş» bırakmışlar. Şimdi reis geri dönmeleri için hepsine yalvarıyormuş ve bundan sonra çok daha iyi davranacağına yemin billâh ediyormuş.

Hava iyice kararmış olduğundan Omoro bu köye girmeye karar verdi. Baobab ağacının altında toplanmış olan köylüleri bu olayı konuşurken buldular. Çoğu, reisé birkaç gün daha ders verdikten sonra halkın köye döneceği kanısındaydı. Kunta haşlanmış pirinç ve yer fıstığıyla karnını doyururken, Omoro jaliba'ya gidip kardeşlerine davulla bir haber gönderme işiyle meşgul-

dü. Onlara bundan sonraki gün batışında orada olacağını, büyük oğlunu da birlikte getirdiğini bildirecekti.

Kunta zaman zaman, davullarla gönderilen mesajlarda bir gün gelip de kendi adının da geçeceğini düşlemişti. İşte şimdi adını gerçekten duyuyordu. Bu ses artık kulaklarından çıkmıyordu. Daha sonra konuk evinde bambudan yapılmış yatağına yattığında, yorgun olmasına karşın, Janneh ve Saloum'un köyüne doğru uzanan yol boyunca dizilmiş olan köylerdeki jaliba'ların da davullarına eğilip onun adını yinelediklerini düşünmekten kendini alamadı.

Davullarla gönderilen bu haberden sonra vardıkları her yolculuk ağacında kendilerini sadece çıplak çocuklar değil, yaşlı ve çalgıcılar da karşıladı. Omoro en yaşlının, kısa bir süre için bile olsa köye uğrayıp onur vermesi önerisini geri çeviremiyordu. Kinte'ler konuk evinde dinlendikten sonra boabab ağacının gölgesinde yemeğe çağırılıyordu. Yaşlılar Omoro'ya sorular sorarken, birinci, ikinci ve üçüncü kafo'dan çocuklar da Kunta'nın çevresinde toplanıyorlardı.

Birinci kafo'dan çocuklar ona hayran hayran bakıyorlardı. Kunta'nın yaşında olanlar ve daha büyükleri, onu hem kıskanıyorlar, hem de köyü ve gideceği yer hakkında ona sorular soruyorlardı. O da babası gibi ağır başlılıkla bu soruları yanıtlamaya çalışıyordu. Bütün umudu, ziyaretin sonunda köylülere, Gambia'nın ucu bucağı olmayan patikalarında babasıyla çok uzun yolculuklar yapmış bir *delikanlı izlenimi* vermekti.

BÖLÜM 20

Son uğradıkları köyde o kadar çok kalmışlardı ki, gideceksleri yere *Omoro'nun kardeşlerine söz verdiği* gibi gün batmadan önce varabilmek için yolun son bölümünü her zamankinden daha hızlı yürümeleri gerekmişti. Kunta terlemesine ve zorlanmasına karşın, başındaki yükü daha kolay taşıyabiliyor ve varacakları yere, birçok uzak köyü temsilen gelen önemli kişileri, jaliba'ları, griot'ları bildiren davul mesajlarını işittikçe daha da güçleniyordu. Davulların bildirdiğine göre, Wooli Krallığı'ndan bir griot

gelmişti oraya. Sonra, Kral Barra oğlunu göndermişti. Kunta bir yandan tozlu, sıcak yolu arşınlarken, bir yandan da amcalarının ne denli ünlü olduklarını düşünüyordu. Sonunda, yalnız gittikçe daha hızlı yürüyen babasına yetişmek için değil, son saatları bitmez tükenmez bulduğu için de adeta koşmaya başlamıştı.

Nihayet güneşin iyice kızarmaya başladığı sırada Kunta, çok da uzaklarda olmayan bir köyden bir dumanın yükseldiğini farketti. Dumanın şeklinden ve genişliğinden, sivrisinekleri kaçırmak için kurumuş baobab kabuklarının yakıldığı anlaşılıyor; bu da, köyde önemli ziyaretçiler bulunduğunu gösteriyordu. Kunta sevinçle bağırmak istedi. İşte varmışlardı! Az sonra, törenlerde çalınan tobalo davulunun gümbürtüsünü duydu. Kanısınca, köyden içeri giren her önemli kişi için davul bir kez çalınıyordu. Davul sesine tam tam dümbeleklerinin sesleri ve dans edenlerin çığlıkları karışıyordu. Sonra bir köşeyi dönünce, dumanın üzerinde yükseldiği köyü gördüler. Tam o sırada ileride, çalılıkların yanında duran bir adam da onları gördü ve ellerini sallamaya başladı. Sanki yanında genç bir çocukla gelen bir adamı gözlemek üzere oraya nöbetçi olarak dikilmişti. Omoro da adama el sallayınca, adam derhal davulunun önüne çöküp, «Omoro ve büyük oğlunun» geldiğini ilân etti.

Artık Kunta yürüdüğünün farkında bile değildi. Birazdan üzerine parçavralar bağlanmış yolculuk ağacı ve çiğnene çiğnene genişlemiş olan patika görüldü. Bütün bunlar, burasının şimdiden bir uğrak yeri haline gelen hareketli bir köy olduğunu gösteriyordu. Tam tam dümbeleklerinin sesi gittikçe arttı ve birden herkesin önünde, sıçraya sıçraya onları karşılamaya gelen, ağaç yaprakları ve kabuklarından yapılmış giysiler giyen dansçılar göründü. Kalabalığın içinden iki kişi koşarak ileri fırladığı sırada, köyün tobalo davulu da gümlemeye başladı. Kunta'nın önünde yürüyen Omoro'nun başındaki yük birden yere düştü. Babası da onlara doğru koşmaya başladı. Daha ne olduğunu anlamadan Kunta da başındaki yükü yere atmış ve koşmaya başlamıştı.

Gelen iki adamla babası sarmaş dolaş olmuştu. «Demek bu da yeni yeğenimiz?» İki adam da Kunta'yı sevinçle kucakladılar. Onlarla birlikte bütün kalabalık sevinç çığlıkları atarak köye doğru yürümeye başladı. Ama Kunta'nın gözleri, iki amcasından

başka hiç kimseyi görmüyordu. Omoro'ya benzeyen yanları olduğu kesindi. Ama daha kısa boyluydular ve kasları da daha çok gelişmişti. Daha yaşlı olan amcası, sanki çok uzaklara bakıyormuş gibi gözlerini kısıyordu. Her iki adam da bir hayvan kadar hızlı yol alıyordu. Sonra, Juffure ve Binta hakkında sorular sorarken de babasından çok daha hızlı konuşuyorlardı.

Bir aralık Saloum yumruğuyla Kunta'nın başına vurdu. «Adının verildiği günden beri onu görmedik. Şu haline bak şimdi. Kaç yaşındasın Kunta?»

«Sekiz yaşındayım, efendim,» diye terbiyeli terbiyeli yanıtladı.

Amcası, «Demek erkeklik eğitimine neredeyse hazırsın?» dedi.

Köyü çevreleyen bambu çitin önüne çalılar yığılmış ve aralarına, girmeye çalışacak hayvanları yaralaması için ucu sivri sopalar dikilmişti. Kunta'nın bütün bunları görecek hâli yoktu. Yaşıtı olan birkaç çocuğa da sadece göz ucuyla baktı. Amcaları onlara bu yeni güzel köyü gezdirirken, başlarının üzerinde bağırışan papağanları, maymunları, ayaklarının dibinde havlayan Woulo köpeklerini hemen hemen farketmedi bile. Saloum'un söylediğine göre her kulübenin özel bir bahçesi vardı ve pirince, kuskusa, akdarıya böcek girmesin diye kiler olarak kullanılan dolap, ocağın tam üzerine yapılmıştı.

Gördüklerini ve işittiklerini anlamak için sağa sola bakmaktan Kunta'nın neredeyse başı dönecekti. Bir iki sözcüğün dışında hemen hemen hiç anlamadığı bir Mandinka lehçesinin konuşulduğunu işitmek onun için hem şaşırtıcı, hem de ilginçti. Okumuş kişiler olan arafang'ların dışında, Kunta da öbür Mandinka'lar gibi başka kabilelerin, hatta en yakında yaşıyanların lehçelerini hemen hemen hiç bilmezdi. Ama kimin hangi kabileden olduğunu anlayacak kadar yolculuk ağacının dibinde bulunmuştu. Fula'ların yüzleri oval, saçları daha uzun, dudakları daha ince olurdu ve şakaklarında da yara izleri bulunurdu. Wolow'lar son derece karakterli ve içlerine kapanıktılar. Serahuli'lerin renkleri daha açıktı ve daha ufak tefek olurlardı. Jola'lar konusundaysa yanılmak olanaksızdı. Bütün vücudları yara izleriyle kaplı olurdu ve bakışları daha sertti.

Kunta bu yeni köyde yaşayacak olan o kabilelere mensup insanları tanıyabilmişti, ama hangi kabileye mensup olduğunu anlayamadığı daha bir sürü insan vardı. Bazıları satıcılarla pazarlığa tutuşmuştu. Yaşlı kadınlar tabaklanmış derilerin başına üşüşmüştü. Genç kadınlar sisal ve baobab'dan yapılmış başa takılacak süsleri inceliyorlardı. «Kola! Güzel mor kola!» diye seslenenlerin çevresini bu bitkiyi çiğnemekten ağzında sapsarı birkaç diş kalmış yaşlılar dolduruyordu.

Dostça itiş kakışlar arasında Omoro köyün önemli kişilerine ve ilginç yerlerden gelen temsilcilere tanıştırılıyordu. Kunta amcalarının bu adamların konuştuğu garip dilleri sıkıntı çekmeden konuşmasına hayran kalmıştı. Babasını ve amcalarını ne zaman isterse bulabileceğinden emin olduğundan kalabalığın arasına karıştı ve az sonra kendisini, dans etmek isteyenler için müzik çalan çalgıcıların arasında buldu. Daha sonra baobabların gölgesinde kurulmuş masalardaki ceylan ve sığır kızartmalarından atıştırdı. Etin tadı fena değildi ama Kunta'nın kanısınca, Juffure'da hasat festivalinde anaların yaptığı yemekler kadar lezzetli sayılmazdı.

Kuyunun başında bazı kadınların heyecanlı heyecanlı konuştuklarını görünce kulaklarını, gözlerini iyice açarak oraya yaklaştı. Anladığına göre, Kairaba Kunta Kinte adlı şeyhin oğullarının kurmuş olduğu bu yeni köyü ziyaret etmek üzere müridleriyle birlikte bir şeyh gelecekti. Büyükbabasından bu denli saygıyla sözedildiğini duymak Kunta'yı heyecanlandırdı. Daha sonra, çocuğun kim olduğunu bilmeyen kadınların, amcalarından söz ettiğini işitti. Kadınlardan biri onların artık bu yolculukları kesip evlenmesinin ve çoluk çocuğa karışmasının zamanı geldiğini söyledi. Bir başka kadın, «En büyük güçlük,» dedi. «Onlarla evlenmeye can atan bu kadar kadın arasından bir seçim yapabilmek.»

Kunta hep büyüklerin arasında dolaşmaktan ötürü biraz gariplik hissederek, kendi yaşıtı bir grup çocuğun yanına yaklaştı. Her nedense o çocuklara Kunta'nın o ana kadar büyüklerin yanında kalmış olması garip gelmemişti. Onlar daha çok bu yeni köyün nasıl kurulduğunu anlatmak istiyorlardı. Çocuklardan bi-

ri. «Her birimizin ailesi bu uzun yolculukları sırasında amcalarınla dost olmuştu,» dedi. Her biri şu ya da bu nedenle oturdukları köyden memnun değildi. Bir başka çocuk, «Büyükbabam bütün ailesinin ve çocuklarının ona yakın bir yerde oturamamasından yakınıyordu,» dedi. Bir başkası, «Bizim bolong'da iyi pirinç yetişmiyordu,» diye devam etti.

Sonra Kunta'nın amcaları bu adamlara yeni bir köy kurmak için tam istedikleri gibi bir yer bulduklarını söylemişler. Ve çok geçmeden Janneh ve Saloum'un dostlarının aileleri keçilerini, tavuklarını, seccadelerini ve öteki eşyalarını alarak yola koyulmuşlardı.

Az sonra hava kararadı. Kunta bu yeni edindiği arkadaşlarının o sabah toplamış olduğu dalların, çalıların yakılarak köyün aydınlatılmasını seyretti. Ona söylediklerine göre, bu bir kutlama töreni olduğu için yakılmış birkaç ateşin çevresine herkes bir arada oturacaktı. Yoksa normal zamanlarda yaşlı erkekler, kadınlar ve çocuklar ayrı ayrı otururmuş. Töreler bunun böyle yapılmasını gerektirirmiş. Önce imamın dua edeceğini, sonra da Janneh ve Saloum'un topluluğun ortasına gelerek gezileri ve serüvenleriyle ilgili öyküler anlatacağını söylediler. Onlarla birlikte, köyü ziyaret edenlerin en yaşlısı olan Fulladu'lu bir adam bulunacaktı. Adamın yüz yıldan daha yaşlı olduğu ve öğrenmek isteyenlere hayatta edindiği dersleri öğretmeye çalışacağı fısıldanıyordu.

Kunta tam imam duasını ettiği sırada koşup yanına yetişti. Duadan sonra birkaç dakika kimse bir şey söylemedi. Çekirgelerin sesleri duyuluyordu. Sonra yaşlı adam konuşmaya başladı. «En eski anılarımdan da en az yüz yıl önce denizin ötesindeki ülkelere Afrika'da bir altın dağının bulunduğu haberi erişti. Toubob'ların Afrika'ya gelmesinin birinci nedeni buydu.» Aslında altın dağı diye bir şey olmadığını, ama dere kenarlarında ve önce kuzey Guinea'da, sonra Ghana'da toprağın altında aklın almayacağı kadar çok altın bulunduğunu söyledi. Yaşlı adam, «Altının nerede bulunduğu hiç bir toubob'a söylenmedi,» dedi. «Çünkü toubob'un biri bir şey duydu mu, çok geçmeden hepsi duyar.»

Arkasından Janneh konuştu. Birçok yerde altın kadar değerli olan tuz cevherinin bulunduğunu söyledi. Saloum da, o da,

altınla tuzun aynı ağırlık ölçüleriyle değiş tokuş edildiğini görmüşlerdi. Tuz çok uzaktaki kumların altında, kaya parçaları hâlinde bulunuyordu. Başka yerlerde de suda erimiş tuz güneşte kurutularak, sonradan bloklar halinde toplanıyordu.

Yaşlı adam, «Bir zamanlar bir tuz kenti vardı,» dedi. «Adı Taghaza olan bu kentin halkı evlerini tuz bloklarından yaparlardı.»

Olduğundan çok daha yaşlı görünen bir kadın, adamın sözünü kesme cüretini kendinde bularak, «Daha önce gördüğünü söylediğin o kambur hayvanları anlatsana,» dedi. Kadının görünüşü Kunta'ya Nyo Boto'yu anımsatmıştı.

Herkes ateşe doğru eğilmiş dinliyordu. Uzaktan bir sırtlanın uluduğu duyuldu. Konuşma sırası Saloum'daydı. «Deve denilen bu hayvanlar uçsuz bucaksız kumların bulunduğu bir ülkede yaşarlar. Rüzgârı, güneşe, yıldızlara bakarak yollarını bulurlar, Janneh de, ben de bu hayvanlara üç ay kadar bindik ve bu süre içinde ancak birkaç kez su için durduk.»

Janneh, «Ama bu arada haydutlarla savaşmak için çok daha fazla durduk,» diye ekledi.

«Bir seferinde on iki bin develi bir kervana katılmıştık,» diye konuşmasını sürdürdü Saloum. «Daha doğrusu haydutlardan korunmak için bir arada yolculuk eden birden fazla kervandan oluşmuştu bu kervan.»

Kunta, Saloum konuşurken, Janneh'in tabaklanmış bir deri parçasını yaydığını gördü. Saloum iki gence işaret etti. Gençler derhal koşup ateşe odun attılar. Parlayan alevlerin ışığında Kunta da, öbürleri de deri üzerindeki çizgileri gösteren Janneh'in parmağını izleyebiliyorlardı. «Burası Afrika,» dedi. Sonra parmağıyla bir çizgiyi göstererek, «Burası batıdaki büyük su,» diye devam etti. Sonra büyük kum çölünü gösterdi. Bu, Gambia'dan birkaç kez daha büyük olan bir yerdi. Gambia da haritanın sol alt köşesini kaplıyordu.

Saloum, «Toubob'lar Afrika'nın kuzeyine at, porselen, baharat, kumaş ve insan yapısı bir sürü eşya getirir,» dedi. Sonra bu eşya develerle, eşeklerle Afrika'nın içlerine taşınıyordu. Janneh parmağıyla birtakım kentlerin harita üzerindeki yerlerini gösterdi. Saloum, «Bizim burada oturduğumuz şu sırada bir sürü adam başlarındaki torbalarla Afrika'ya özgü, fildişi, deri, zeytin, hurma,

kola, pamuk, bakır değerli taş gibi eşyayı toubob'ların gemisine taşımaktadır,» dedi.

Kunta işittiklerinden irkilmişti. İçinden yemin etti: Bir gün o da bu ilginç yerlere gidecekti, mutlaka.

«Şeyh!» Patikanın üzerindeki gözcü davulla şeyhin geldiğini haber veriyordu. Karşılamak üzere derhal bir grup kuruldu: köyün kurucusu olarak Janneh ve Saloum, sonra ihtiyar Heyeti üyeleri, imam, arafang ve de Omoro dahil olmak üzere öteki köylerden gelen temsilciler. Kunta da köyün onun boyunda olan çocuklarıyla bir aradaydı. Grubun önüne çalgıcılar geçti. Hep birlikte yolculuk ağacına doğru yürüdüler. Yürüyüş hızını, şeyh ile tam ağacın önünde karşılaşmak üzere ayarlamışlardı. Kunta yorgun argın gelen grubun önünde olan beyaz sakallı kapkara adama dikkatle bakıyordu. Hayvanları sürenler dışında kalan kadın, erkek ve çocukların başına büyük torbalar oturtulmuştu. Kunta'nın kanısınca yüz kadar da keçi vardı.

Şeyh kendisini karşılayanları kutsadıktan sonra eliyle işaret ederek ayağa kalkmalarını rica etti. Şeyh önce Saloum ve Janneh'i özellikle kutsadı. Janneh Omoro'yu, Saloum da Kunta'yı tanıttı. Omoro, «Bu, şeyh olan babamın adını taşıyan büyük oğlum,» dedi.

Kunta şeyhin ona bakarak Arapça birtakım şeyler söylediğini duydu, ama büyükbabasının adı dışında bu sözlerden hiç birini anlayamadı. Sonra adamın tüy kadar hafif ellerle başına dokunduğunu hissetti. Kunta daha fazla orada durmadı ve şeyh karşılama grubundaki öteki kimselerle konuşurken, o da kendi yaş grubundaki çocukların yanına gitti. Çocuklar şeyhin karılarını, çocuklarını, müridlerini ve kölelerini seyrederek yavaş yavaş gerilerde kaldılar.

Şeyhin karıları ve çocukları konuklara ayrılmış evlere çekildiler. Müridleriyse yere oturarak başlarında taşıdıkları torbaları açtılar, içinden hepsi şeyhe ait olan kitaplar, yazmalar çıkardılar ve çevrelerine toplananlara yüksek sesle okumaya başladılar. Kunta kölelerin ötekilerle birlikte köye girmediğini görmüştü. Onlar çitin dışında, sürünün başında kalmışlardı. Kunta ilk kez kölelerin öteki insanlardan uzakta kaldığını görüyordu.

Çevresinde diz çökmüş olanların çokluğu yüzünden şeyh yürümekte güçlük çekiyordu. Köy halkı olsun, seçkin konuklar

olsun, hepsi secdeye kapanıyor ve dertlerini dinlemesi için adama yalvarıyorlardı. Yakınında olanlar adamın eteklerine el sürmeye çalışıyorlardı. Kimi şeyhi köylerine çağırıyor, bazısı, İslâmiyet'te din ve hukuk birbirinden ayrılmadığından, hukuki konularda şeyhin bir karar vermesini istiyordu. Çocuklarına anlamlı bir ad verilmesini isteyen babalar vardı. Arafang'ı olmayan köylerden gelen bazı konuklar, şeyhin müridlerinin çocuklarına ders verip veremeyeceğini soruyorlardı.

Daha sonra müridler ufak, dört köşe deri parçaları satmaya başladılar. Bunları kapışanlar üzerine işaretini koyması için şeyhe uzatıyorlardı. Kunta'nın koluna takmış olduğu türden bir saphie muskasına bunları diktirenler, sürekli olarak Allah'a yakın olurlardı bu sayede. Kunta da Juffure'dan getirmiş olduğu iki deniz salyangozu kabuğunu vererek bu deri parçalarından bir tane aldı ve şeyhe *sokulmaya çalışan kalabalığın arasına karıştı.*

Cenabı Hak sayesinde Juffure'u kuraklıktan kurtaran büyükbabası Kairaba Kunta Kinte de bu şeyh gibi olmalıydı diye düşündü. Yaisa Nine ve Nyo Boto Nine, *ta* küçük yaşından beri ona böyle demişlerdi. Ama ilk kez şimdi anlıyordu büyükbabasının ve İslâmiyet'in ne denli önemli olduğunu. Şeyhin de işaretini aldıktan sonra, bu deri parçasını köyüne, Nyo Boto'ya götürecek ve kadından bunu ilk doğacak oğluna verilmek üzere saklamasını isteyecekti.

BÖLÜM 21

Kunta'ya gıpta eden kafo arkadaşları onun bu yolculuktan şişinerek döneceğini tahmin ettiklerinden, aralarında söyleşerek kararlaştırmamış olmalarına karşın, bu konuda kendisine hiç bir şey sormamak niyetindeydiler. Gerçekten de öyle yaptılar. İçlerinden de Kunta köyüne döndüğünde, arkadaşlarının ona sanki oradan hiç ayrılmamış gibi davranmalarına, konuyu açınca, konuşmayı kesmelerine, hatta en yakın arkadaşı Sitafa'nın öteki lerden de daha soğuk davranmasına kimbilir ne denli üzülecek diye düşündüler. Gerçekten de Kunta o kadar bozulmuştu ki,

o yokken doğmuş olan kardeşi Suwadu'yu bile gözü görmüyordu.

Bir öğle vakti, keçileri otlatırken Kunta arkadaşlarının bu kabalığına boş vermeye ve soğukluğu gidermeye karar verdi. Ondan uzakta oturmuş, öğle yemeğini yemekte olan arkadaşlarının yanına gitti. Yanlarına oturdu ve hemen konuşmaya başladı. «Keşke siz de benimle olsaydınız,» diye söze başladı ve göstereceklerı tepkiyi beklemeden yolculuğu anlatmaya koyuldu.

Yürüyüşle geçen günlerin zorluğunu, bütün kaslarının ağrıyışını ve aslanların yanından geçerken duyduğu korkuyu anlattı. Sonra geçtiği köylerden ve oralarda yaşayan insanlardan söz etti. O bunlardan söz ederken çocuklardan biri yerinden kalkıp keçilerini yeniden toparladı ve dönüşünde - farkında olmadan - Kunta'ya daha yakın bir yere gelip oturdu. Çok geçmeden Kunta konuşurken öbürlerinin de, heyecanlandıklarını gösteren sesler çıkardıkları işitiliyordu. Sıra tam amcalarının köyüne ulaştıklarını anlatmasına geldiğinde, sürüleri toplayıp köye dönme zamanı gelmişti bile.

Ertesi sabah okul bahçesinde çocuklar, bir an önce ders bitsin diye beklediklerini arafang'a hissettirmemek için uğraşıyorlardı. Sonunda keçileriyle birlikte kaldıklarında Kunta'nın çevresine toplandılar. Kunta onlara amcalarının köyünde oturan çeşitli kabilelere mensup insanlardan ve bunların dillerinden söz etmeye başladı. Tam Jannah ile Saloum'un gezdiği uzak ülkelerle ilgili öyküleri anlattığı ve arkadaşlarının can kulağıyla dinlediği sırada, otlağın sessizliği bir wuolo köpeğinin havlaması ve ürkmüş bir keçinin bağırmasıyla bozuldu.

Hepsi birden ayağa fırladı. Yüksek otların hemen yanında, ağzında bir keçi bulunan bir panterin iki wuolo köpeğine saldırdığını gördüler. Şaşkınlıktan donup kalmışlardı. Köpeklerden biri yana kaçarak panterin pençesindenkurtulmuştu. Öbür köpek delirmiş gibi sağa sola zıplıyordu. Panter yeniden sıçramaya hazırlanıyordu. Köpeklerin korkunç hırıltıları öteki köpeklerin havlamalarını, sağa sola kaçışan keçilerin bağırışlarını boğuyordu.

Bunun üzerine çocuklar sağa sola koşuşup, ürken keçilerin kaçışmasını önlemeye koyuldular. Ama Kunta gözü kararmış bir durumda, babasının pantere yakalanmış olan keçisinin ardına düşmek üzere yerinden fırladı. Tam panterle köpeklerin arasına

girdiği sırada Sitafa, «Dur, Kunta! Yapma!» diye bağırıyordu. Bu onu durdurmadı. Ama iki çocuğun bağırarak ona doğru koştuğunu gören panter önce birkaç adım geri çekildi, sonra peşinde iki köpek olduğu halde ormana doğru kaçmaya başladı.

Panter kokusu ve parçalanmış keçi Kunta'nın midesini bulandırmıştı. Keçinin boynundan aşağı kan akıyordu. Dili dışarı sarkmış, gözleri kaymış, daha kötüsü karnı yarılmıştı ve içerideki cenin hâlâ körük gibi şişip iniyordu. Panterin yaraladığı köpeklerden biri de inleye inleye sürünerek Kunta'ya yaklaşmaya çalışıyordu. Kunta kendini tutamayıp kustu ve sonra dehşet dolu gözlerle Sitafa'ya baktı.

Etrafına toplanmış, yaralı köpeğe ve ölü keçiye bakan çocukları hayal meyal görebildi. Sonra çocukların hepsi uzaklaştı. Yalnız Sitafa kalmıştı. Kolunu Kunta'ya doladı. İkisi de konuşmuyordu. Ama konuşsalar ne diyecekleri belliydi: Babasına bunu nasıl söyleyecekti? Sonunda Kunta konuşabildi. Sitafa'ya, «Keçilerime bakar mısın?» dedi. «Derisini babama götürmeliyim.»

Sitafa gidip öbür çocuklara bir şeyler söyledi ve iki çocuk birlikte inleyen köpeği alıp götürdüler. Sonra Kunta Sitafa'ya işaret ederek, öbür çocuklarla birlikte gitmesini söyledi. Kunta ölü keçinin yanına diz çöktü ve babasından gördüğü şekilde hayvanı yüzerek, derisini çıkardı. Keçinin ve yavrusunun üzerini otlarla örterek köyün yolunu tuttu. Bir kez daha dalmış ve güttüğü keçileri unutmuştu. Daha önce bir daha böyle bir şey yapmamak üzere and içmişti. Ama işte yine aynı yanılgıya düşmüş, ve keçi ölmüştü.

Bunun bir karabasan olmasını ve bir yerde bu uykudan uyanmayı çok isterdi ama sıfak post elinde duruyordu. Ölümü diledi ama atalarının ruhunun azap çekeceğini düşündü. Herhalde Allah, fazla övündüğü için onu cezalandırmıştı. Güneşin doğduğu yöne doğru dönerek diz çöktü ve Allah'dan af diledi.

Ayağa kalktığında, arkadaşlarının sürülerini topladıklarını, yola çıkmak üzere, topladıkları çalı çırpı demetlerini başlarına yerleştirdiklerini gördü. Çocuklardan biri yaralı köpeği taşıyordu. Öteki köpeklerden ikisi de fena yaralanmıştı. Sitafa Kunta'nın kendilerine baktığını görünce, başındaki yükü yere koyup ona

doğru yürümeye başladı. Ama Kunta ona öbürleriyle birlikte gitmesi için işaret etti.

Keçi yolunda attığı her adımla Kunta sona doğru, her şeyin sonuna doğru yaklaştığını hissediyordu. Zaman zaman kendini suçlu buluyor, zaman zaman dehşete kapılıyor ve zaman zaman her şeyi unutuyordu. Herhalde gönderilecekti. Binta'yı, Lamin'i ve Nyo Boto Nineyi çok arayacaktı. Hatta arafang'ın derslerini bile arayacaktı. Yaisa Ninesini, din adamı olan büyükbabasını düşündü. Şimdi adamın adını kirletmişti. Bir köy kurmuş olan amcalarını düşündü. Ateş için çalı çırpı toplamadığını hatırladı. Keçiyi düşündü... Hep sürünün başında giden ana, keçiyi... ve onun henüz doğmamış yavrusunu... Bütün bunları düşünürken bir yandan da babası aklından çıkmıyordu.

Birden kalakaldı. Soluk bile alamıyordu. Gözlerini, önünde uzanan keçi yolundan ayıramıyordu. Omoro koşarak ona doğru geliyordu. Çocuklardan hiç biri cesaret edip de ona bir şey söylemiş olamazdı. Nereden haber almıştı?

«Sen iyi misin?» diye sordu babası.

Sanki Kunta'nın dili damağına yapışmıştı. Sonunda, «Evet baba,» diyebildi. Ama Omoro daha cevabı beklemeden Kunta'nın karnını yoklamaya başlamıştı. Dundiko'sundaki kanın ona ait olmadığını anladı.

Doğrulup Kunta'nın elindeki deriyi aldı ve yere koydu. «Otur!» diye emretti. Kunta verilen emri titreye titreye yerine getirdi. Omoro da karşısına geçip oturdu.

«Bilmen gereken bir şey var,» dedi. «Herkes hata yapabilir. Senin yaşındayken ben de bir aslana keçi kaptırmıştım.»

Üzerindeki giysiyi kaldırarak sol kalçasını gösterdi. Açık renkli, derin yara izini gören Kunta irkildi. «Ben öğrendim. Sen de öğrenmelisin: Tehlikeli bir hayvanın üzerine hiç bir zaman gidilmez!» Gözlerini dikmiş Kunta'nın anlayıp anlamadığına bakıyordu. «Anladın mı?»

«Evet baba.»

Omoro ayağa kalktı, keçi postunu alıp ileriye, çalılıklara doğru fırlatıp attı. «Söyleyeceğim başka bir şey yok.»

Omoro'nun peşinden köye doğru giderken Kunta'nın başı dönüyordu. Suçluluk duygusu, rahatlamak geri planda kalmıştı. O anda en çok, babasını ne denli sevdiğini düşünüyordu.

BÖLÜM 22

Kunta on yaşına basmıştı. Onun yaşına gelen ikinci kafo'ya mensup çocuklar, beş yaşından beri günde iki kez gitmekte oldukları okulu tamamlamak üzereydiler. Okulu bitirme günü geldiğinde Kunta ve arkadaşlarının ana babaları okulun bahçesinde, köyün ihtiyarlarının bile önünde, bir sıra halinde oturmuşlardı. Ağızları kulaklarına varıyordu. Kunta ve arkadaşlarıysa arafang'ın önünde oturmuşlardı. Köy imamı onlar için dua ediyordu. Sonra arafang ayağa kalktı ve el kaldırıp kendilerine soru sorulmasını isteyen öğrencilerine baktı. Önce Kunta'yı seçti.

«Atalarının işi neydi Kunta Kinte?» diye sordu.

Kunte, «Yüzlerce yıl önce Mali'de,» diye rahatlıkla yanıtlamaya başladı. «Kinte'ler demircilik yaparlardı. Kadınlarsa çömlekçilik yapar ve kumaş dokurlardı.» Öğrenciler doğru yanıtladıkça orada bulunanlar memnunluklarını gösteren sesler çıkarırlardı.

Sonra arafang bir hesap sorusu sordu. «Bir şebeğin yedi karısı, her karısından da yedi çocuğu varsa ve her çocuk yedi gün süreyle yedişer yerfıstığı yerse, bu şebeğin bir kimsenin çiftliğinden kaç tane yerfıstığı çalmış olması gerekir?» Bütün öğrenciler doğru yanıtı bulabilmek için yırtınıyordu. En sonunda ilk olarak doğru cevabı veren Sitafa Silla oldu. Dinleyicilerin alkışları ve takdir bağırışmaları öteki çocukların homurdanmalarını bastırdı.

Sonra çocuklar adlarını Arapça yazdılar. Arafang yazılanları teker teker seyircilere gösterdi. Öteki çocuklar gibi Kunta konuşan işaretleri okumayı yazmaktan daha güç buluyordu. Kaç kez, konuşan işaretleri okumanın, konuşan davulu anlamak kadar kolay olmasını istemişlerdi. Konuşan davulu Lamin'in yaşındaki bir çocuk bile anlayabilirdi.

Arafang bu sefer her öğrenciyi teker teker kaldırdı. Sıra Kunta'ya gelmişti. «Kunta Kinte!» Bütün gözler ona çevrilmişti. Kunta en önde oturan ailesinin, hatta ilerideki mezarlıkta yatan atalarının, özellikle sevgili Yaisa Ninesinin onunla övündüğünü hissediyordu. Ayağa kalkıp Kur'an-ı Kerim'in son sayfasından

bir ayet okudu. Bitirince alnına götürüp, «Amin!» dedi. Okuma işi de bitince öğretmen her öğrencinin elini sıkıp, yüksek sesle, eğitimleri tamamlanan bu çocukların artık üçüncü kafo'ya geçtiklerini ilân etti. Herkes alkışlıyordu, Binta gibi öbür anneler de birlikte getirdikleri, içi güzel yiyeceklerle dolu kapların ve kalabaşların üzerlerini açtılar, Mezuniyet töreni bir şölenle son buldu.

Ertesi sabah keçileri otlağa götürmek için geldiğinde Omoro'yu onu bekler buldu. Kunta. Omoro biri erkek, biri dişi iki güzel keçiyi göstererek, «Okulu bitirdiğin için bunlar sana armağan,» dedi. Kunta daha doğru dürüst teşekkür bile edemeden, sanki ona her gün bir çift keçi armağan edermiş gibi yürüyüp gitti. Kunta heyecanını belli etmemek için kendini güç tuttu. Fakat babası gözden kaybolur kaybolmaz sevinçle öyle bir bağırıp sıçradı ki, kendisine armağan edilen iki keçi ve onları izleyen öbür keçiler koşarak etrafa dağıldılar. Hepsini toparlayıp otlağa gittiğinde, arkadaşları da sürülerini oraya getirmiş ve kendilerine armağan edilen keçileri göstererek caka satıyorlardı. Bu keçilere sanki kutsal hayvanlarmış gibi muamele ediyorlar ve onları en taze otların bulunduğu yerlere sürüyorlardı. Hepsinin kafasında bunlardan doğacak cins oğlaklar ve o oğlaklardan doğacak yeni oğlaklar vardı. Böylelikle hepsi babalarınınki kadar büyük ve değerli birer sürüye sahip olacaktı.

Bir ay geçmeden Omoro ve Binta, öteki ana babalar gibi bir üçüncü keçi daha hediye ettiler. Bu arafang'a çocuklarını yetiştirmiş olması karşılığı verilen bir armağandı. Daha varlıklı olsalardı bir dana bile verirlerdi. Ama öğretmenin, onların gücünün böyle bir armağana yetmediğini anlayacağından emindiler. Zaten Juffure'da kimsenin gücü böyle bir armağan vermeye yetmezdi. Burası çok varlıklı kimselerin bulunmadığı bir köydü. Hatta bazı ana babaların verdikleri bundan bile azdı.

Ayların geçmesini, mevsimlerin geçmesi izledi ve sonunda yeni yağmur mevsimi geldi. Kunta'nın kafo'sundakiler, Lamin'in kafo'sundaki çocuklara keçi çobanlığını öğrettiler. Çoktandır beklenilen bir tarih gittikçe yaklaşıyordu. Kunta ve arkadaşları yeni ekin festivalini hem korkuyla, hem de sevinçle bekliyorlardı. Festivalin sonunda üçüncü kafo'ya mensup çocuklar, yani on ile on beş yaş arasında bulunan çocuklar Juffuredan uzakta bir

yere götürülecekler ve ancak dört ay sonra ve de erkek olarak Juffure'a yeniden dönebileceklerdi.

Kunta da, öbürleri de bu sorunu fazla umursamıyorlarmış gibi görünmeye çalışıyorlardı, ama aslında bundan başka bir şey de pek düşünmüyorlardı. Bir belirti bulabiliriz umuduyla erkeklik eğitimiyle uzaktan yakından bir ilgisi olan herkesin söylediklerini, yaptıklarını büyük bir dikkatle izliyorlardı. Hele kuraklık mevsiminin başlarında bazı babaların birkaç günlüğüne sessiz sedasız Juffure'dan gitmesi ve sonra yine sessiz sedasız dönmesi çocukları iyice meraklandırıyordu. Üstelik Kalilu Conteh'in amcasının son eğitilen gruptan sonra beş yıldır hava koşullarının etkisine ve hayvanların insafına bırakılan erkeklik eğitim köyü Jujuo'nun onarıma ihtiyaç gösterdiğini söylemesi kaygılı fısıldaşmalara yol açıyordu. Ayrıca babalarının İhtiyar Heyeti'nin 'kintango' olarak, yani erkeklik eğitiminin sorumlusu olarak kimi seçeceğini tartışmaları daha heyecanlı fısıldaşmalara yol açtı. Kunta da, arkadaşları da babalarının, amcalarının ve ağabeylerinin kendi erkeklik eğitim dönemlerinin sorumlusu olan kintango'lardan saygıyla söz ettiklerini duymuşlardı.

Tam hasat mevsiminden önce annelerin üçüncü kafo'ya mensup çocuklarının baş ve omuz ölçülerini almaya başlamasını, arkadaşlar birbirlerine heyecanla haber verdiler. Kunta, beş yıl önce, daha yeni keçi çobanı olduğu sırada, beyaz külâh giymiş üçüncü kafo çocuklarının mızrak taşıyan, korkunç maskeli kankurang dansçıları tarafından itile, kakıla, çığlık çığlığa, tekmelene tekmelene götürülüşünü gördükleri zaman bütün arkadaşlarının ne denli korkmuş olduğunu aklına getirmemek için çok zorluk çekiyordu.

Az bir süre sonra tobalo yeni hasat mevsiminin başladığını ilân etti ve Kunta da, öbür arkadaşları gibi tarlalarda çalışan köylülere yardıma gitti. Bütün gün süren bu ağır işe razıydı. Yorucu uzun iş saatları sayesinde ileride kendini bekleyen akıbeti her an düşünmekten kurtuluyordu. Ama ekin toplama işi bitip de festival başlayınca, çalgıdan, danstan ve şölenlerden eskisi gibi ve öteki insanlar kadar zevk alamadığını farketti. Oysa eskiden ne denli eğlenirdi! Ama bu kez eğlence arttıkça o daha da mutsuzlaşmıştı. Öyle ki, festivalin son iki gününü bolong kıyısında yalnız başına oturup su yüzünde taş sektirerek geçirdi.

Festivalin biteceği günden önceki gece Kunta, Binta'nın kulübesinde sessizce yemeğini yerken Omoro arkadan içeri girdi. Kunta göz ucuyla babasının beyaz bir şey kaldırdığını gördü. Daha geriye dönmeye fırsat bulamadan babası başından aşağı çuval gibi bir küllâh geçirdi. Kunta korkudan bayılabilirdi. Babasının onu yakaladığını ve ayağa kalkması için kolundan çektiğini hissetti. Sonra alçak bir tabureye oturuncaya kadar geri geri itildi. Kunta oturtulduğuna memnundu, çünkü dizlerinin bağı çözülmüş, başı dönüyordu. Kesik kesik soluk aldığını farketti Kıpırdasa, tabureden yere düşeceğini biliyordu. Onun için çok sakin oturuyor, karanlığa alışmaya çalışıyordu. Soluğunun ılıklığını üst dudağında hissederken, bir yandan da bir zamanlar babasının başına da böyle bir külâh geçirilmiş olması gerektiğini düşünüyordu. O da acaba bu kadar korkmuş muydu? Korkabileceğini kabul etmiyordu. Onun için de kendini Kinte soyu için bir yüzkarası sayıyor ve utanıyordu.

Kulübe son derece sessizdi. Kunta bir yandan midesine kramp girmesine sebep olan korkuyu yenmeye çalışıyor, bir yandan da kulağını iyice açmış bir şeyler işitmeye çabalıyordu. Ne olursa olsun, birşey, Binta ortalıkta dolaşıyormuş gibi geldi ona, ama emin değildi. Lamin'in, ve hele burada olsa gürültü yapmaması imkansız olan Suwadu'nun nerede olabileceklerini düşündü. Bir şeyden emindi; Ne Binta, ne de başka biri, değil başına geçirilen küllâhı çıkarmak, onunla konuşamazdı bile. Bir bakıma da başlığı çıkarmadıklarına memnundu. Yoksa onun ne kadar korktuğunu, bu yüzden erkeklik eğitimine layık olmadığını anlayabilirlerdi.

Gençleri on iki ay içinde önce avcı, sonra savaşçı, sonra da erkek yapan bu eğitime dayanamayanların başına neler gelebileceğini Lamin bile bilebilirdi Ya başaramazsa? Bu eğitimi başarılı olarak bitirmeyenlerin, koca adam olsalar bile, yaşamları boyunca çocuk muamelesine tabi tutulduğu aklına geldi. Böyle birinden herkes kaçardı. Kendisi gibi korkaklar yetiştirmesin diye, köyde kimse ona kız vermezdi. O da, genellikle, köyden çıkıp giderdi. Artık bir daha ondan anası, babası, kardeşleri bile söz etmezdi. Kunta böyle bir durumun kendi başına gelmesini korkuyla düşündü. Böyle bir olasılığı düşünmesi bile kötüydü.

Bir süre sonra uzaktan davulların sesini ve dans edenlerin haykırışlarını duyduğunu farketti. Birazdan da imamın akşam ezanını okuduğunu işitti. Demek gece yarısına ve festivalin bitmesine az bir zaman kalmıştı. Çalgı sesleri kesildi. Kunta, köylülerin eğlenceyi kesip camie koştuklarını anladı.

Kunta namazın kılınıp biteceği zamana dek bekledi ama şarkılar yeniden başlamadı. İyice dinliyordu. Hiç bir ses yoktu.

Ekin festivali haftasında, güneşin ilk ışınları görünür görünmez tobalo çalardı. Onu bekledi. Sinirlenmeye başlamıştı. Davul sesi bir türlü duyulmuyordu. Sonunda uyuya kaldı. Tobalo sesi duyulduğundaysa ansızın yerinden sıçradı.

Artık başlığın içinde karanlığa alışmıştı. Duyabildiği sesler sayesinde sabah faaliyetlerini izleyebiliyordu. Bu sabah camide yeni başlayacak erkeklik eğitimi için de dua edileceğini biliyordu. Kulübenin içinde kıpırdanmalar duydu. Bu, Binta'ydı mutlaka. Görmediği halde onun olduğunu anlayabilmesi garipti. Sonra arkadaşı Sitafa'yı ve öbür arkadaşlarını düşündü. Şu ana kadar onları aklına getirmemiş olduğunu farketti. Onların da sıkıntılı bir gece geçirmiş olmaları gerektiğini düşündü.

Birazdan kulübenin dışında kora'ların, balafon'ların çalındığını, birtakım insanların gidip geldiğini, yüksek sesle konuştuğunu işitti. Birden kalbi duracak gibi oldu. Belli ki, biri içeri girmişti. Kendini toparlamaya vakit bulamadan biri onu bileğinden yakaladı, kulübenin kapısından dışarı, davul seslerinin ve çığlıklar atan insanların ortasına fırlattı.

Birden yumruklar yiyor, tekmeleniyordu. Kunta bir yolunu bulup kaçmaya hazırlanıyordu ki, güçlü fakat şefkatle tutan bir el onun elini yakaladı. Soluk soluğa kalmış olan Kunta artık yumruklanmanın ve tekmelenmenin de kesildiğini farketti. Gürültü daha uzaklaşmıştı. Başka bir çocuğun kulübesinin önüne gitmişlerdi anlaşılan. Kendisini tutan elin de, onu erkeklik eğitiminin yapıldığı yer olan jujuo'ya götürmesi için Omoro tarafından tutulan köleye ait olduğunu anlamıştı. Her baba başına başlık geçirilmiş oğlunu jujuo'ya göndermek için böyle bir köle tutardı.

Bir çocuk yakalanıp kulübeden dışarı fırlatıldıkça gürültü doruk noktasına çıkıyordu. Sanki köyün büyük, küçük bütün davulları oraya toplanmış çalınıyordu. Köle, Kunta'yı yakalamış,

«Dört ay!», «Erkek olacaklar!» gibi sözler haykıran kalabalığın arasından geçirerek götürüyordu. Elini uzatıp Omoro'ya, Binta'ya, Lamin'e, hatta o ufaklık Suwadu'ya dokunmayı ne kadar isterdi. Bu denli sevdiğini daha yeni anladığı bu insanlardan dört uzun ay uzak kalmak ne kötü şeydi. Kunta çıkan seslerden, davul seslerine ayak uydurmuş yürüyen insanlar arasına karıştıklarını anladı. Köyün kapısından dışarı çıkınca -bunu seslerin azalmasından anlamıştı- gözlerinden aşağı yaşlar boşandığını farketti.

Tıpkı kulübedeyken Binta'nın varlığını görmeden hissettiği gibi şimdi de önünde, arkasında yürüyen kofa arkadaşlarının da en az onun kadar korktuğunu hissediyordu. Nedense bunu farkedince, utancı biraz olsun azalmıştı. Başlığının beyazlığı içinde hızlı hızlı yürürken geride yalnız babasını, anasını, kardeşlerini, doğduğu köyü değil daha başka bir şeyler de bıraktığının farkındaydı ve bu onun hem üzülmesine, hem de dehşete kapılmasına neden oluyordu. Ama bundan kaçınılamayacağını biliyordu... Tıpkı daha önce babasının kaçınamadığı ve ilerde oğlunun kaçınamayacağı gibi.

BÖLÜM 23

Yeni kesilmiş bir bambu koruluğuna yaklaştıklarını anlamıştı. Herhalde oradan bir taş atımı kadar uzaktaydılar. Bunu bambunun kesilince çıkardığı o güzel kokudan anlamıştı. Yaklaştıkça, koku artıyordu. Önce bir çite geldiler. O da bambudan yapılmıştı mutlaka. Sonra içeri girdiler, ama hâlâ açıklıktaydılar. Birden davullar durdu ve yürüyüş bitti. Birkaç dakika için Kunta ve arkadaşları kıpırdamadan, ses çıkarmadan durdular. Kunta bulundukları yer ve saat hakkında bir fikir edinmek için bir belirti bulurum umuduyla kulak kesilmişti. Ama sadece maymun ve papağan sesleri duyabiliyordu.

Birden Kunta'nın başlığı çıkarıldı. Akşam üstü güneşinin ışığına alışması için gözlerini kırpıştıra kırpıştıra bekledi. Arkadaşlarını görmek için başını biraz olsun çevirmekten bile çekiniyordu, çünkü tam önünde grubu yöneten kırış kırış yüzlü Silla

Ba Dibba duruyordu. Kunta onu ve ailesini iyi tanırdı. Ama Silla Ba Dibba sanki onları ilk kez görüyormuş gibi bakıyordu. Kunta kintango'larının yani eğitmenlerinin bu adam olacağını anlamıştı. Dibba'nın iki yanında Ali Sise ve Soru Tura adlı iki genç adam vardı. Kunta onları da iyi tanıyordu. Soru Omoro'nun çok yakın bir dostuydu. İyi ki, bunlardan birinin yerinde Omoro bulunmuyordu. Yoksa oğlunun ne kadar çok korktuğunu anlardı.

Kafo'daki çocukların hepsi, yani yirmi üç çocuk, kendilerine öğretildiği gibi ellerini kalplerinin üzerine götürerek büyükleri geleneksel biçimde selâmladı: «Selâm!» Onlar da, «Selâm!» diye karşılık verdiler. Kunta başını oynatmadan çevreye bir göz attı. Birçok küçük, üzeri samanla örtülü kerpiç ev bulunan bir bahçe içindeydiler. Bahçe yüksek bambularla çevrilmişti. Evlerin, ihtimal zaman zaman Juffure'dan kaybolan babaları tarafından onarılmış yerlerini görebiliyordu. Bütün bunları kıpırdamadığı halde görebilmişti. Ama bir an sonra yerinden sıçrayacak gibi oldu.

Kintango birden yüksek sesle, «Juffure'dan çıkanlar çocuktu,» dedi. «Eğer erkek olarak dönmek istiyorsanız içinizdeki korkuyu atmalısınız. Çünkü korkak adam zayıftır. Zayıf adamsa ailesi, köyü ve kabilesi için bir tehlike kaynağıdır.» Sanki böyle sefil varlıklar görmemiş gibi hepsini yukarıdan aşağı süzdü ve arkasını döndü. O döner dönmez iki yardımcısı ellerindeki sopalarla çocukları ite kaka, döve döve kulübelere dağıttı. Tıpkı bir zamanlar onların keçileri güttükleri gibi.

Kunta ile dört arkadaşı, içinde hiç bir eşya bulunmayan kulübenin ortasında birbirine sokulmuş duruyorlardı. Korkularından, yedikleri dayağın acısını bile düşünecek halde değillerdi. Ve utançlarından birbirilerinin yüzlerine bakamıyorlardı. Bir süre için tehlikenin geçtiğini hisseden Kunta göz ucuyla yanındakilere baktı. Sitafa'yla birlikte, aynı kulübede kalmayı çok isterdi. Kuşkusuz şimdi yanında olanları da tanıyordu, ama hiç biri Sitafa gibi olamazdı. Üzülmüştü buna. Belki de bu bir rastlantı değil, diye düşündü. Bu kadar iyiliği bile onlara çok görüyorlardı herhalde. Açlıktan karnı guruldıyordu. İçinden, 'olur ki yemek de vermezler,' dedi.

Güneşin batmasından az sonra kintango'nun iki yardımcısı, «Haydi bakalım!» diye kulübeden içeri daldı. Sopalarla vura vu-

ra çocukları dışarı çıkardılar. Öbür kulübelerden çıkarılan çocuklar da oradaydı. Yeniden itile kakıla iyi kötü bir sıra oluşturdular. Her çocuk önündeki çocuğun elini tutuyordu. Herkes yerini alınca kintango yine onları şöyle bir süzdü ve çevredeki ormanda bir gece yürüyüşü yapacaklarını söyledi.

Emir verilince çocuklar düşe kalka yürümeye başladılar. Boyuna sopa yeyip duruyorlardı. «Manda gibi yürüyorsun!.» Bu söz Kunta'nın hemen yakınında birine söylenmişti. Sopa yiyen bir çocuk bağırdı. İki yardımcı birden karanlıkta, «Kimdi o?» diye haykırdılar ve bu kez daha çok vurmaya başladılar. Ondan sonra çocuklar ağızlarını açmaz oldular.

Az sonra Kunta'nın bacakları ağrımaya başladı. Ama babasıyla Janneh ve Saloum'un köyüne yaptığı yolculukta kasılmadan yürümesini öğrenmemiş olsaydı, mutlaka çok daha fazla ağrırdı. Herhalde öbür çocukların bacakları öyle ağrıyordur, diye düşünüp sevindi. Yalnız öğrendiği bu şeylerin açlığa ve susuzluğa yararı yoktu. Karnına kramp girmiş gibiydi. Başı dönüyordu. Çok şükür küçük bir akarsuyun yanında bir mola verildi. Çocuklar suya kapanıp avuç avuç içtiler. Ama birazdan iki yardımcı yönetici, birden bu denli çok su içmemelerini söyledi. Sonra başlarında taşıdıkları torbaları açarak hepsinin önüne birer et parçası attılar. Çocuklar ete sırtlanlar gibi saldırdı.

Kunta dahil, hepsinin ayakları şişmiş, parçalanmıştı. Ama karnına bir lokma yiyecek gitmiş olması Kunta.yı o denli rahatlatmıştı ki, ayağının ağrısı umurunda değildi şimdi. Ayışığında oturmuşlar, yalnızca, bakışıp duruyorlardı. Bu kez korkudan değil, yorgunluktan konuşamıyorlardı. Kunta'yla Sitafa da uzun uzun bakışmakla yetindiler.

Kunta ayağının ağrısını suda biraz olsun dindirmeye başlamıştı ki, kintango jujuo'ya dönme emri verdi. Sabaha karşı bambudan yapılmış çiti gördüklerinde Kunta'nın ayağında hiç kalmamıştı. Zor belâ kulübesine kadar yürüdü. İçeride kendisinden daha önce gelmiş olan bir çocuğa çarpınca dengesini yitirip yere düştü ve olduğu gibi uyuya kaldı.

Bunu izleyen altı gece her biri, bir öncekinden daha uzun olmak üzere sürekli yürüyüşler yaptılar. Su toplamış olan ayağının ağrısı artmıştı ama, nedense dördüncü geceden sonra bu-

nu pek umursamaz oldu. Bunun ötesinde içinde bir de yeni bir duygu vardı: Övünç. Altıncı yürüyüşte bütün çocuklar yeni bir şey farketmişlerdi: Gece yine eskisi gibi karanlıktı ama sırayı bozmamak için artık öndeki çocuğun elini tutmak ihtiyacını hissetmiyorlardı.

Yedinci gece kintango ilk dersini verdi: Orman içinde insanlar yollarını kaybetmemek için yıldızlardan nasıl yararlanabilirler? On beş gün içinde tüm çocuklar yürüyüş kolunu, yıldızlara bakarak kaybolmadan jujuo'ya götürmesini öğrenmişti. Kunta, lider olduğu gece önde yürürken az daha bir tarla faresine basacaktı. Korkmasına korkmuştu ama bu olay, artık onların hayvanlar tarafından bile işitilmeyecek kadar sessiz yürümesini öğrendiklerini gösteriyordu.

Kintango, Mandinka'lıların öğrenmesi gereken en önemli şeyin avlanmak olduğunu ve bunu da insanlara en iyi hayvanların öğretebileceğini söylemişti. Nitekim yürüyüş tekniğini yeterince öğrendikleri kanısına varınca kafo'yu on beş gün süreyle jujuo'dan oldukça uzakta bulunan çalılıklara götürdü. Orada, iyi bir avcı olmanın sırlarını öğreten sayısız derslerin arasında, uyumak için küçük barınaklar da yaptılar.

Kintango'nun yardımcıları onlara aslanların kısa bir süre önce nerede pusuya yatıp bir ceylanın üzerine atladıklarını, sonra ne yöne gittiklerini ve geceyi nerede geçirdiklerini gösterdi. Sonra ceylan sürüsünün bıraktığı izler geriye doğru izlenerek, hayvanların aslanlarla karşılaşmadan önce o gün nerelerde bulundukları ve neler yaptıkları çocukların kafasına iyice yerleşecek şekilde anlatıldı. Kayalarda kurtların ve sırtlanların saklandığı büyük çatlaklar gösterildi. Böylece avlanmada kullanılan ve daha önce akıllarına bile gelmemiş birçok yöntemi öğrendiler. Sözgelişi, usta bir simbon'un, yani usta bir avcının her şeyden önce, ani hareketlerden kaçınmasının son derece önemli olduğunu iç bir zaman bu kadar tam olarak anlayamamışlardı. Kintango, çevresi avlanacak hayvanlarla dolu olduğu halde gereksiz kıpırdanışları ve çıkardığı aşırı gürültüler yüzünden bunların teker teker kaçmasına sebep olan ve bu yüzden de açlıktan ölen bir avcının öyküsünü anlattı.

Çocuklar kuş ve öbür av hayvanlarının seslerini taklit etme derslerinde kendilerini o avcı kadar beceriksiz hissettiler. Her yanı onların yaptığı sözde hayvan sesi taklitleri doldurmuş ama ortalıkta hiç bir hayvan ya da kuş gözükmemişti. Sonra Kintango onlara hiç kıpırdamadan gizlenmelerini söyledi ve yardımcılarıyla birlikte hayvan seslerini taklit etti. İlk kulağa gelişte bu sesler çocukların çıkardığı seslerden hiç de farklı değildi. Ama çok geçmeden çevreleri, onları çağıran hayvanları arayan kuşlarla ve öbür av hayvanlarıyla dolmuştu.

Bir akşam üstü yine kuş gibi ötmeye çalışıyorlardı ki, kalın gagalı iri bir kuş öterek yakındaki çalılardan birinin üzerine kondu. Çocuklardan biri gülerek, «Bakın!» diye bağırdı. Öbür çocukların yürekleri ağızlarına geldi. O gevezenin yüzünden hepsi cezalandırılacaktı. Bu çocuk daha önce de böyle düşüncesizce hareket etmişti. Ama bu kez kintango hepsini şaşırttı. Çocuğun yanına gitti ve, «O kuşu bana diri olarak getir!» dedi. Kunta ve arkadaşları soluk bile alamıyorlardı. Çocuk sürüne sürüne, aptal aptal oturmuş sağa sola bakan kuşa doğru ilerledi. Tam üzerine atladığında kuş kanat çırparak hantal bedenini biraz kaldırdı, az bir şey havalandı. Çocuk telâşla yeniden atıldı ve sonunda çalıların arasında gözden kaybolup gitti.

Kunta ve arkadaşları yıldırımla çarpılmışa döndüler. Demek ki, kintango onlara her şeyi emredebilirdi. Bunun bir sınırı yoktu. Onu izleyen birkaç gün boyunca çocuklar, eğitime giderken çalılıklara geldiklerinde birbirilerine ve çalılıklara uzun uzun bakıyorlardı. Talihsiz arkadaşlarına acaba ne oldu, diye düşünüyorlardı. Daha önceki düşüncesiz hareketleriyle hepsinin başına belâ açan bu çocuğu şimdiki kadar hiç bir zaman sevmemişlerdi.

Bu olaydan sonra, dördüncü günün sabahı daha çocuklar yataktan yeni kalkıyorlardı ki, jujuo nöbetçilerinden biri köye doğru birinin yaklaştığını haber verdi. Birkaç dakika sonra davulla gönderilen mesajı aldılar: Gelen oydu. Sanki Fas'tan kardeşleri geliyormuş gibi çocuğu sevinçle karşıladılar. Çocuk zayıflamış, her yanı kirlenmişti. Yürürken sallanıyordu. Ama yine de gülüyordu. Eh, gülmek onun hakkıydı; çünkü kolunun altında gagası, kanatları ve ayakları sazla bağlanmış kuş vardı. Eskiden olduğundan daha kötü durumdaydı, ama canlıydı çocuk.

Kintango da geldi. Sözde çocuğa hitap ediyordu ama aslında hepsine birden konuşuyordu. «Bundan iki ders almalısın: Birincisi söyleneni yapmak, ikincisi her dakika ağzını açmamak. Erkekte bu nitelikler de aranır.» Çocuklar, ağır olduğu için ancak sıçraya sıçraya giden kuşun eninde sonunda yakalanabileceğini bilen kintangonun gülümsediğini ilk kez gördüler.

Koca kuş derhal kızartıldı ve çocuklar tarafından zevkle yendi. Onu yemeyen sadece, kuşun pişmesini bekleyemeyecek kadar yorgun olan yakalayıcısı oldu. Çocuğun o gece, hatta ertesi gün yatıp uyumasına izin verilmişti. Oysa o sabah Kunta ve arkadaşları avcılık dersi için yeniden çalılıklara gitmişlerdi. Ertesi gün ilk teneffüste, çocuk, ağızlarını açmadan onu dinleyen arkadaşlarına, kuşu iki gün ve bir gece kovaladıktan sonra, nasıl tuzağa düşürdüğünü anlattı. Hayvanın gagası dahil her yanını iyice bağladıktan sonra, kursta edindiği bilgilerle yıldızlara baka baka jujuo'ya dönmüştü. Bir süre için kafo arkadaşları onunla pek konuşmaz oldular. Kunta onu kıskanmadığını söylüyordu. Ancak çocuğu bu serüvenden ve kintangonun onu beğenmiş olmasından ötürü, öbür çocuklardan daha önemli saymaya başlamış gibi bir hali vardı. Bu yüzden de ilk güreş dersinde Kunta onu yakalayıp yere fırlattı.

Erkeklik eğitiminin ikinci ayında Kunta ve kafo arkadaşlarına ormanda yaşamak, köyde yaşamak kadar kolay geliyordu Hayvanların bıraktığı izleri bulmayı ve atalarının bir avcıyı hayvanlar için görünmez hale getiren dinsel tören ve dualarını öğrenmişlerdi. Yedikleri her lokma et, ya çocukların kurduğu tuzağa düşen, ya da onlar tarafından okla, sapanla avlanan bir hayvana aitti. Hayvanların postlarını eskisinden bir kat daha hızlı yüzüyorlardı. Ve yakaladıklarını, çok ince dalların altına yerleştirilmiş kuru otları çakmak taşıyla tutuşturarak yaktıkları ve hemen hemen hiç duman çıkarmayan ateşte pişirebiliyorlardı. Yemeklerde kızartma av etinden sonra genellikle kömür ateşinde kavrulmuş böcek yiyorlardı.

Bazen de hiç hesapta olmadığı halde birtakım dersler alıyorlardı. Hatta en önemli derslerini böyle öğrendikleri oluyordu. Bir gün dinlenme sırasında ok ve yayını deneyen çocuklardan biri, yanlışlıkla bir arı kovanını vurmuştu. Kovandan fırlayan öfkeli

arılar hepsini sokmuştu. Yine içlerinden birinin yaptığı hatayı hep birlikte ödemiş oluyorlardı. En hızlı koşanlar bile bu acı cezadan kendini kurtaramamıştı.

Daha sonra kintango onlara, «Bir simbon neyi vuracağını bilmeden okunu hiç bir zaman kullanmaz,» dedi. Çocuklara, birbirilerinin ağrıyan yerlerini shea ağacından çıkan bir yağla oymalarını emrettikten sonra, «Bu akşam o arılarla nasıl baş edileceğini göreceksiniz,» dedi. Ortalık kararınca çocuklar kovanın bulunduğu ağacın altına kuru otlar yığdılar. Yardımcılardan biri otları yaktıktan sonra, öteki de ateşe belirli bir çalıdan toplanmış kuru yapraklar attı. Yükselen boğucu dumanlar ağacın dallarına erişince binlerce arı çocukların etrafına dökülmeye başladı. Ertesi sabah çocuklara balın yenebilmesi için balmumunun nasıl eritilip ölü arıların nasıl ayıklandığı gösterildi. Balı yedikten sonra Kunta, ünlü avcıların ormanın ortasında acele bir şeyler yemek ihtiyacı duyduklarında, balın onlara sağladığı enerjiyi kendi içinde hissetti.

Eğitimlerinin sürüp gitmesine, her gün yeni bilgiler, yeni yöntemler öğrenmelerine karşın, yaşlı kintangoyu memnun etmek mümkün olmuyordu. Adam öyle şeyler istiyor, öyle sert bir disiplin uyguluyordu ki, çocuklar, eğer hiç bir şeyi umursamayacak kadar bitkin düşmemişlerse, öfkeyle korku arasında bocalayıp duruyorlardı. Çocukların birine bir emir verilip de, o emir anında ve yetkinlikle yerine getirilmezse, yine bütün kafa birden dayak yiyordu. Dövülmedikleri zaman da, yine ceza yerine geçmek üzere, gece yarısı birdenbire uyandırılıp, uzun bir yürüyüşe çıkmak zorunda bırakılıyorlardı. Ve bütün bunlar çocuklardan birinin bir hatası yüzünden oluyordu. O hatayı yapan çocuk eğer Kunta ve arkadaşları tarafından dövülmüyorsa, bu da kavga etmenin yeni cezalara yol açmasından korktukları içindi. Çünkü daha jujuo'ya gelmeden bile öğrendikleri ilk ders, Mandinka'ların kendi aralarında hiç bir zaman kavga etmemelerinin gerektiğiydi. Böylelikle çocuklar grubun başına belâ gelmemesinin ancak herkesin sorumluluğunu bilmesiyle mümkün olduğunu öğrendiler. Tıpkı bir gün kabilenin başına belâ gelmemesinden her birinin ayrı ayrı sorumlu olduğunu öğrenecekleri gibi. Kurallar artık daha az ihlâl ediliyordu. Sonra dayaklar azaldıkça, kintan-

godan korkmak yerine, ona, o ana kadar ancak babalarına duyduklarına benzeyen bir saygı duymaya başlamışlardı.

Yine de gün geçmiyordu ki, Kunta'ya ve arkadaşlarına öğrenecekleri daha çok şey olduğunu anımsatan bir durumla karşılaşmasınlar... Sözgelişi, belirli bir şekilde katlanıp kulübenin yanına asılmış bir bez parçasının, öbür Mandinka'lara bezi asan adamın ne zaman kulübesine dönmeyi tasarladığını anlattığını hayretler içinde kalarak öğrendiler. Ama Kunta'yı en çok 'sira kango' denilen gizli bir dil şaşırtmıştı. Erkeklerin kendi aralarında konuştukları, sözcüklerin seslerinin kadınların, çocukların ve Mandinka olmayanların anlayamayacağı biçimde değiştirilerek, otuşturulmuş bir dildi bu. Kunta babasının bazen başka bir adama Kunta'nın anlayamadığı bir şeyler, söylediğini işitmiş ama ne olduğunu sormaya cesaret edememişti. Sira kango'yu öğrendikten sonra çocuklar aralarında her şeyi bu dille konuşmaya başladılar.

Çocuklar Juffure'dan ne kadar önce ayrıldıklarını hesaplayabilmek için kulübelerinde bir kâseye her ay yeni bir taş atıyorlardı. Üçüncü taşı attıktan birkaç gün sonra bir akşam üstü aralarında güreşirlerken, bahçe kapısının önünde yirmi beş otuz adamın durduğunu gördüler. Babaları, amcaları, ağabeyleri filân gelmişti. Kunta aylardan beri ilk kez Omoro'yu görünce sevinçle yerinden fırladı. Gözlerine inanamıyordu. Ama sanki görünmez bir el onu tutuverdi. Olduğu yerde kaldı. Babasının sanki onu hiç görmemiş, hiç tanımıyormuş gibi davrandığını daha sonra farketti.

Yalnız bir çocuk babasını görünce, adını seslenerek ona doğru koştu. Çocuğun babası kintangonun yardımcılarından birinin elinden sopasını kapıp onu dövmeye başladı. Bir yandan da duygularını açığa vurdu, henüz erkek olamadı diye onu paylıyordu. Sonra kintango emir verdi ve bütün çocuklar yüzü koyun yere yattılar. Gelen adamlar yolculuk sırasında taşıdıkları sopalarla sırayla hepsini dövdü. Kunta dayağa pek aldırmıyordu. Nihayet bu da erkeklik eğitiminin bir parçasıydı. Ama babasına sarılamamak, onun sesini bile duyamamak Kunta'ya güç geliyordu. Sonra da içinde bu tür duygular olduğu için kendinden utanıyordu. Erkekliğe yakışmazdı böyle şeyler duymak.

Dayak faslı bittikten sonra kintango çocuklara, öğretildiği

şekilde koşmalarını, sıçramalarını, güreşmelerini emretti. Gelen konuklar gösterileri dikkatle fakat ses çıkarmadan seyrettiler. Sonra kintanga'yu ve yardımcılarını çalışmalarından ötürü övdüler ve dönüp çocuklarına bakmadan, basıp gittiler. Gelenlerin gitmesinden bir süre sonra çocuklar, bu kez akşam yemeğinin hazırlanışı sırasında somurttukları için, bir posta daha dövüldüler.

O akşam yatma zamandından az önce, biraz da isteksiz olarak güreştikleri sırada, kintango'nun yardımcılarından biri Kunta'nın yanından geçerken hafifçe fısıldadı: «Yeni bir kardeşin oldu. Adı Madi.»

O gece Kunta yatakta, 'demek dört kardeş olduk şimdi,' diye düşünüyordu... Dört kardeş, ana ve babası. Juffure'a döndüklerinde, babasından sonra ailenin en büyüğü o olacaktı. Yeni yeni şeyler öğreniyordu. Köye gidince de bunları, hiç olmazsa yasak olmayanları, Lamin'e öğretebilecekti. Tıpkı daha önce çok şey öğretmiş olduğu gibi. Lamin bunları Suwadu'ya, Suwadu da daha yüzünü bile görmemiş olduğu yeni kardeşine, Madi'ye öğretecekti. Sonra bir gün onun da oğulları olacaktı... ve her şey yeniden başlayacaktı... Uyumuştu.

BÖLÜM 24

Kintango bir sabah tüm kafo'yu toplayıp çocuklara, «Artık çocukluğu neredeyse geride bıraktınız,» dedi. «Erkek olarak yeniden doğuyorsunuz.» İlk kez onlara erkek demişti. Adam, «Aylarca birlikte öğrendiniz, birlikte yaşadınız, birlikte dövüldünüz. Şimdi artık her birinizin iki kişiliği olduğunu anlamaya başladınız,» diyordu. «Biri, kendi içinizdeki benliğiniz. Öbürüyse daha geniş kapsamlı, birlikte yaşadığınız insanlarla oluşturulan benlik. Bunu anlamadığınız sürece erkeklik eğitiminin bundan sonraki bölümünü, savaş eğitimini öğrenemezsiniz. Biliyorsunuz, Mandinka'lar eğer karşıdaki adamın niyeti savaşmaksa savaşırlar,» dedi. «Ve de mecbur kalırsak, kimse bizden daha iyi savaşamaz.»

On beş gün süreyle çocuklar savaş eğitimi gördüler. Ünlü

Mandinka savaş stratejileri, kintango ve yardımcıları tarafından toprağa çizilerek gösterildi. Daha sonra çocuklardan uydurma savaşlar yaparak bu stratejileri uygulamaları istendi. Kintango, «Düşmanınızı hiç bir zaman tamamen çevirmeyiniz,» diyordu. «Çünkü kaçacak yol bulamazsa. çok daha vahşice savaşır.» Çocuklara savaşın akşam üstünün geç saatinde başlaması da öğretildi. Bu sayede yenileceğini anlayan düşman, karanlıkta utanç duymadan kaçma olanağı bulabilirdi. Savaş sırasında gelip geçmekte olan şeyhlere, griot'lara, demircilere de hiç bir zaman kötülük etmemek gerekiyordu. Şeyh öfkelenince, Allah'ın gazabını onların üzerine çevirebilirdi. Griot ise hitabet gücünü kullanarak düşmanı coşturabilirdi. Nihayet öfkeli bir demirci düşmanın kırılan silâhlarını onarabilirdi.

Kintango'nun yardımcılarının gözcülüğünde çocuklar, savaşta kullanılan türden dikenli mızraklarla dikenli oklar yapmayı öğrendiler ve bunları gittikçe daha küçük hedeflerde kullandılar. Ormanda dolaşarak buldukları bazı bitkileri jujuo'ya götürdüler. Bunları kaynattıktan sonra elde ettikleri ağır sıvıya pamuk iplikleri daldırdılar. Sonra bu pamuğu oka sardılar. Bu oklarla açılan yaralara öldürücü zehirler akıtmak mümkündü.

Savaş eğitiminin son bölümünde kintango onlara, Manda kadın Sogolon'un oğlu, kölelikten gelme general Sundiaka'nın Kral Sumaoro'ya karşı yaptığı savaşı anlattı. Bu Mandinka'ların en büyük savaşıydı. Çocuklar bu savaşın öyküsünü daha önce de işitmişler ama hiç kimse kintango gibi anlatamamıştı.

Çocuklar her iki ordudan binlerce kişinin ölmesinin, yaralanmasının öyküsünü soluk almadan dinliyorlardı. Mandinka okçulara düşman ordusuna iki kanattan yaklaşmış ve sonunda Sumaoro'nın ordusu kaçmak zorunda kalmış. Kintango'nun dediğine göre, -bunu anlatırken çocuklar onun ilk kez güldüğünü görüyorlardı- bunu izleyen günler boyunca her köyde haber davulları, binlerce tutsak ve ganimetle yol almakta olan Mandinka ordusunun haberini vermişler. Köylerde halk saçları traş edilmiş, elleri arkalarından bağlanmış tutsakları yuhalamış, tekmelemiş. Sonunda Sundiata halkı toplamış ve fethettiği köylerin başkanlarını o kalabalığın önüne çıkarmış. Herkesin önünde onlara başkanlıklarını simgeleyen mızraklarını geri vermiş. Bundan sonra yüzyıl boyunca bütün bu köyler barış içinde ya-

şamışlar. Çocuklar o gece Mandinka olmaktan her zamankinden çok daha fazla övünç duyarak yatmaya gitmişlerdi.

Yeni eğitim dönemi başlayacağı sırada davullar, jujuo'ya iki gün içinde yeni konukların geleceğini bildirdi. Babalarını gördükleri tarihten bu yana epey zaman geçtiği için birisinin geleceği haberinin onlarca neşeyle karşılanması doğaldı. Ama bu kez haberi gönderen Juffure'un şampiyon güreş takımı olduğundan ve onlara özel ders vermeye geldikleri bildirildiğinden heyecan bir kat fazla olmuştu.

Ertesi gün akşam üstü davullar, beklenen konukların zamanından daha önce geldiklerini bildiriyordu. Yalnız çocukların sevinçleri kursaklarında kaldı çünkü güreşçiler gelir gelmez onları yakalayıp hızla yere vurmaya başladılar. Daha sonra güreş tutmaları için çocukları ikişer ikişer ayırdılar. Kunta dahil hepsi yara bere içinde kalmıştı. Güreşte bu kadar çeşitli oyun uygulanabileceğini ve de iyi uygulanırsa bunların, böylesine etkili olabileceğini ilk kez görüyordu, Kunta. Şampiyonlar çocuklara durmadan, iyi bir güreşçinin gücüne değil ustalığına güvenmesi gerektiğini söylüyorlardı. Çocuklar yine de oyunları gösteren güreşçilerin ustalıkları kadar kabaran kaslarına hayran kalıyorlardı. O akşam ateşin çevresinde toplandıklarında Juffure'dan gelen davulcu, yüzyıl geriye giderek eski ünlü Mandinka güreşçilerini saydı. Sonra çocuklar yatmaya gittiler; gelen güreşçiler de Juffure'a dönmek üzere yola koyuldular.

İki gün sonra bir başka ziyaretçinin geleceği haberi ulaştı. Bu kez haberi Juffure'dan gönderilen bir ulak getirdi. Bu, çocukların çok iyi tanıdığı, dördüncü kafo'dan biriydi. Ama üçüncü kafo çocuklarına, onları sanki hiç tanımıyormuş gibi davranıyordu. Hatta onlara bakmadı bile. Doğru kintango'ya gidip, ünü bütün Gambia'ya yayılmış bir griot'un jujuo'ya geleceğini ve orada bütün gün kalacağını bildirdi. Griot'un adı Kujali N'jai idi.

Üçüncü gün beklenen ziyaretçi, yanında ailesinden birkaç genç adamla birlikte geldi. Yaşlı bir adamdı. Hatta kintango'dan bile yaşlıydı. Etrafına toplanan çocuklara yere oturmalarını söyledikten sonra onlara bugünkü durumuna nasıl geldiğini anlatmaya başladı. Delikanlılığından bu yana atalarıyla ilgili bilgileri nasıl öğrenip aklında tuttuğunu söyledi. «Yüzlerce yıl önce yaşamış kralların, din adamlarının, avcıların ve savaşçıların büyük

başarılarını başka nasıl öğreteceğiz? Onları tanıyabildiniz mi?» diye sordu. «Tabii tanımadınız. Halkımızın tarihi işte bunun sayesinde geleceğe aktarılır.» Parmağıyla kafasını gösterdi.

Çocukların aklını çelen bir soruyu griot, onlar sormadan yanıtladı: Yalnız grict'ların çocukları griot olabilirlerdi. Hatta bu onların kutsal göreviydi. Erkeklik eğitiminden sonra bu çocuklar, tıpkı o sırada beraberinde bulunan torunları gibi, seçkin yaşlılarla birlikte dolaşır, çalışırlar, tarihsel adları, öyküleri tekrar tekrar dinlerlerdi. Zamanla her genç atalarının tarihinin bir bölümünü, tıpkı babasının ve ondan önce de büyükbabasının bildiği gibi kelimesi kelimesine öğrenirdi. Zamanı gelip de oğulları olunca, bu kez o, çocuklarına bu öyküleri anlatırdı. Bu sayede geçmiş çağların öyküleri sonsuza dek anılırdı.

Adamı hayranlıkla seyreden çocuklar aceleyle akşam yemeklerini yiyip yine onun çevresinde toplandılar. Yaşlı griot gecenin geç saatlarına kadar, yüzlerce yıl önce Afrika'da kurulmuş zenci imparatorluklarının tarihini, babasından öğrendiği gibi anlattı. Hepsi adamı heyecanla dinledi.

«Toubob'ların Afrika'ya adımlarını atmasından yüzyıllarca önce,» dedi. «Bir 'Benin İmparatorluğu' vardı. Bunun başında, bir dediği iki olmayan Oba adlı bir imparator bulunuyordu. Ama Oba bütün zamanını şer güçlerini yatıştırmak için gerekli fedakârlıkları yapmaya ve yüzlerce kadından oluşan haremine ayırdığından, asıl yönetim onun güvendiği danışmanlardan kurulu bir konseyin elindeydi. Griot, Benin'den önce de çok daha zengin olan Songhai adlı bir krallık olduğunu söyledi. Songhai'in başkenti Gao imiş. Gao'da alış veriş yapmak üzere bol bol altın getiren tüccarları eğlendirmek için yerli tüccarların ve prenslerin yaptığı güzel evler varmış.

«Bu bile en zengin krallık değildi,» dedi yaşlı adam. Ve Ghana'dan söz etti. Orada bütün bir kent kralın sarayına mensup olanlara aitmiş. Kunta kulaklarına inanamıyordu. «Ve her akşam,» diyordu, yaşlı griot, «Kral Kanissaai saraydan çıkınca binlerce ışık yakılır, yeryüzü, gökyüzü aydınlatılırmış. Ve her gece orada toplanan on binlerce insana, büyük kralın adamları yemek taşırlarmış.»

Griot sustu. Bir kola cevizinin yarısını ağzına attı, öbür ya-

rısını kintango'ya ikram etti. Gecenin ayazına karşı eteklerini biraz daha örterek öykülerini anlatmayı sürdürdü.

«Ghana bile zenci krallıklarının en zengini değildi,» dedi. «En zengini ve en eskisi Mali Krallığı'ydı.» Öbür imparatorluklar gibi Mali'de kentler, çiftçiler, zenaatçılar, demirciler, dericiler, dokuma boyacıları ve örücüler varmış. Fakat Mali'nin zenginliğini sağlayan, tuz, bakır ve altın ticaretinin yürütüldüğü uzun yollarıymış. «Mali enine boyuna dörder aylık yolları içine alabilecek büyüklükteydi,» dedi. «Ve en büyük kenti, efsanelere bile geçmiş olan Timbuktu'ydu!» Afrika'nın en büyük öğrenim merkezi olan bu kentte binlerce bilgin varmış. Gelip gidenlerle birlikte sayıları bunun da çok üstüne çıkarmış. Öyle ki, tüccarları kâğıt ve kitaptan başka bir şey satmazlarmış. Griot, «Bilgisinin hiç olmazsa bir bölümü Timbuktu'dan gelmemiş olan bir şeyh, ya da küçük bir köy öğretmeni bile yoktur,» dedi.

Sonunda kintango ayağa kalkıp griot'a bu bilgi şöleninden ötürü teşekkür etti. Jujuo'ya geldiklerinden beri ilk kez çocuklar, bu kadar erken yatmak zorunda kaldıkları için homurdanmaya cesaret edebildiler. Kintango bu terbiyesizliği görmezden geldi ve herkesin kulübesine çekilmesini emretti. Ama çocuklar yine de griot'a tekrar gelip kendilerini ziyaret etmesini rica etmeye vakit bulabildiler.

Adamın ziyaretinden altı gün sonra bile onlar hâlâ Griot'un anlattıklarını konuşuyor ve düşünüyorlardı ki, çok ünlü bir moro' nun kampa geleceği haberini aldılar. Moro, Gambia'da öğretmenlerin en büyüklerine verilen bir addı. Sayıları o kadar azdı ki, genellikle çocuklara değil, Juffure'daki arafang gibi öğretmenlere ders verirlerdi.

Bu önemli ziyaretçinin geleceği haberi kintango'nun bile huzurunu kaçırmıştı. Bütün jujuo'nun temizlenmesini ve toprağın, gelecek ziyaretçinin ayak izlerini taşıması için yapraklarla iyice düzeltilmesini emretti. Sonra çocukları bahçede topladı ve onlara, «Bizimle birlikte olacak bu adamın kendilerine de onur vermesi için yalnız sıradan insanlar değil, köy başkanları, hatta krallar bile birbirileriyle yarışırlar,» dedi.

Ertesi sabah moro geldiğinde başlarında birer torba taşıyan beş öğrencisini de birlikte getirdi. Kunta torbalarda Arapça kitaplar ve Timbuktu'dan kalma el yazması parşömenler olduğunu

biliyordu. Moro jujuo'nun kapısından içeri girince kintango ve yardımcılarıyla birlikte bütün çocuklar secdeye kapandılar. Moro önce cradakiler ve jujuo için dua etti. Sonra çocuklar adamın çevresine oturdular. Moro kitaplarını açarak okumaya başladı. Önce Kur'ân okudu. Sonra Musa'nın Tevrat'ı, Davud'un Zebur'u, Isa'nın İncil'i gibi o güne dek adlarını duymadıkları kitapları okudu. Moro bunları, Hıristiyanların bildiğini söyledi. Adam bir kitabı açarken ya da kaparken, her seferinde öpüp alnına koyuyor ve 'Amin' diyordu.

Okuma bittikten sonra onlara Hıristiyanların kitabında geçen olayları anlattı. Âdem'den, Havva'dan, Yusuf'dan, Musa'dan, Davut'tan Süleyman'dan, Habil'in ölümünden söz etti. Sonra daha yakın tarihlerde geçen, toubob'ların Büyük İskender dedikleri Djoulou Kar Naini'den bahsetti. Dünyanın yarısını ele geçirmiş büyük bir Kral'dı bu.

O gece yola çıkmak için ayağa kalkmadan önce çocukların namaz hakkında bildiklerini sınadı ve erkek olarak dönecekleri köylerinde ilk kez girecekleri camide nasıl hareket etmeleri gerektiğini anlattı. Nihayet yüklü programında bundan sonra yer alan köye gitmek üzere ayağa kalkınca, çocuklar kintango'nun öğrettiği, «Bir kuşak gelir... bir kuşak geçer. Allah ezelî ve ebedîdir,» ilâhisini okudular.

O gece kulübesinde uyanık yatarken Kunta bu kadar kısa zamanda öğrendikleri bu denli çok şeyin nasıl olup da birbirine bağlandığını düşünüyordu. Geçmiş bugüne, bugün geleceğe, ölüler yaşayanlara, yaşayanlar doğacaklara bağlanmıştı. Onu ailesinden, arkadaşlarından, köyünden, kabilesinden, Afrika'dan ayırmak, insanlar âlemini hayvanlar ve büyüyüp gelişenler âleminden ayırmak olanaksızdı. Ve hepsinin üzerinde Allah vardı. Kunta kendini hem çok ufak, önemsiz, hem de çok büyük hissediyordu. 'Belki de erkek olmak demek böyle hissedebilmektir,' diyordu.

BÖLÜM 25

Kunta gibi bütün çocukların korktuğu 'kasas boyo,' yani sünnet'in zamanı gelmişti. Sünnet bir çocuğu temizler ve onu

çocuk sahibi bir adam olmaya hazırlardı. Eninde sonunda bunun zamanının geleceğini biliyorlardı ama yine de habersiz yakalandılar. Bir öyle vakti kintango'nun yardımcılarından biri jujuo için normal sayılan bir emir verdi: Bütün çocuklar bahçede sıralanacaklardı. Söylenen derhal yerine getirildi. Ancak, öğle vakitleri pek ortalıkta görünmeyen kintango, kulübesinden çıkıp hepsinin önünde dolaşınca, Kunta'nın içi cız etti.

«Foto'larınızı uzatın!» diye emretti. İşittiklerine inanmadıklarından ya da inanmak istemediklerinden duraksadılar. Kintango, «Haydi!» diye bağırdı. Utana sıkıla hepsi başlarını öne eğip ellerini donlarına attılar.

Kintango'nun yardımcıları sırayı boydan boya dolaşarak her çocuğun fotosunun başına, üzerine dövülmüş bir yaprak sürülmüş olan kısa bir bez parçası sardı. Kintango, «Birazdan foto'larınızda hiç bir his kalmayacak,» dedi ve kulübelerine gitmelerini emretti.

Kulübelerde çocuklar utanç ve korku içinde konuşmadan beklediler. Akşam üstü geç vakit yeniden dışarı çağırıldılar. Orada durup köyün kapısından içeri giren adamları, babalarını, amcalarını, ağabeylerini seyrettiler. Omoro da aralarındaydı. Ama Kunta bu kez sanki onu görmemiş gibi davrandı. Gelen adamlar çocukların karşısına dizilip, «Bu iş yapılacak... Bize de yapılmıştı... Bizden önce babalarımıza da... Siz de bizim gibi erkek olacaksınız...» diye bir şarkı söylediler. Sonra kintango çocuklara yeniden kulübelerine dönmelerini emretti.

Ortalık iyice kararmak üzereyken jujuo'nun dışından davul sesleri gelmeye başladı. Yeniden dışarı çağırılan çocuklar yüzlerine maske takmış, on, on iki kankurang dansçısının sıçradığını, mızraklarını çocuklara doğru salladığını, garip sesler çıkardığını gördüler. Sonra birden, geldikleri gibi gittiler. Kintango korku içinde kalmış olan çocuklara jujuo'nun bambu çitine sırtlarını dayayarak yan yana oturmalarını emretti.

Babalar, amcalar, ağabeyler bu kez onların daha yakınlarına gelip durarak, «Yakında eve, çiftliklerinize döneceksiniz ve zamanı gelince evleneceksiniz...» diye bir başka şarkı söylediler. Kintango'nun yardımcılarından biri bir çocuğu çağırdı. Çocuk ayağa kalkınca, yardımcı ona bambudan örülmüş bir paravanın arkasına gitmesini emretti. Kunta ne yapıldığını görecek,

işitecek durumda değildi. Ama birkaç dakika sonra aynı çocuk, bacaklarının arasında kanlı bir bez olduğu halde dışarı çıktı. Hafifçe sendeliyordu. Bir başka yardımcı çocuğun koluna girerek onu yine bambu çitin önündeki eski yerine götürdü. Sonra bir başka çocuk çağırıldı. Sonra bir başkası, sonra bir başkası daha ve sonunda:

«Kunta Kinte!»

Kunta korkudan az daha altına edecekti. Ama kendini zorlayarak yerinden kalkıp paravanın arkasına gitti. Orada dört adam vardı. Bir tanesi Kunta'ya sırt üstü yatmasını emretti. Kunta yattı. Zaten titreyen bacakları artık onu taşıyamayacak hâle gelmişti. Adamlar Kunta'nın üzerine eğildiler sıkı sıkı tutup kalçalarını yukarı doğru kaldırdılar. Kunta gözlerini kapamadan biraz önce kintango'nun elinde bir şey tutarak üzerine doğru eğildiğini gördü. Birden bir acı duydu. Bu, beklediğinden çok daha fazlaydı ama, uyuşturucu ilâç sürülmeseydi herhalde dayanılması daha zor olurdu. Hemen sargılar sarıldı ve yardımcılardan birinin yardımıyla Kunta dışarı çıkarıldı. Orada, kendinden önce paravanın arkasına gitmiş olanlarla birlikte şaşkın şaşkın oturdu. Birbirilerine bakamıyorlardı. Ama en çok korktukları şey artık olmuş bitmişti.

Foto'ları iyileştikçe jujuo'nun havası daha da şenleniyordu. Ne de olsa artık basit bir çocuk olmaktan kurtulmuşlardı. Neredeyse erkek sayılırlardı. Kintango'ya olan saygıları da artmıştı. O da çocuklara bir başka gözle bakmaya başlamıştı. Kır saçlı, buruşuk yüzlü ihtiyarın bazen gülümsediği bile görülüyordu. Bazen de, o ya da yardımcıları Kunta'nın kafo'sundakilerle konuşurken, «Siz erkekler...» diye söze başlıyorlardı. İnanılması güç, fakat güzel bir sözdü bu.

Nihayet dördüncü ay da geldi. Kintango'nun emriyle Kunta'nın kafo'sundan iki üç kişi her akşam jujuo'dan çıkıp, gizlice Juffure'a kadar gidiyor ve kimseye görünmeden annelerinin kilerine girerek, taşıyabilecekleri kadar kuskus, kurutulmuş et, darı çalıp pişirilmek üzere kampa getiriyorlardı. Kintango, «Böylelikle her kadından, hatta annenizden bile daha kurnaz olduğunuzu kanıtlayacaksınız,» dedi onlara. Oysa o çocuklar bir bilselerdi ki, anneleri oğullarının geldiğini işittiklerini ertesi sabah komşularına anlatırken nasıl da eğleniyorlardı...

Artık akşamları jujuo'da yeni bir duygu ağır basıyordu. Hemen hemen her akşam bütün çocuklar kintango'nun çevresinde bir yarım daire oluşturacak biçimde otururdu. Adam da onlarla yine eskisi gibi son derece ciddi konuşuyordu. Yalnız artık onlara çocuk muamelesi yapmıyordu. Tersine onlarla köyün delikanlılarıyla konuşur gibi konuşuyordu. Bazen bir erkekte aranılan niteliklerden söz ediyordu. Yüreklilikten sonra, bunların en önemlisi dürüstlüktü. Bazen de atalarını anlatırdı onlara. Allah'ın rahmetine kavuşmuş olanlara taparcasına saygı göstermenin her canlı için bir borç olduğunu söylerdi. Bir seferinde çocuklara ailelerinin ölmüşleri arasında en iyi kimi anımsadıklarını sordu. Kunta Yaisa Nineyi söyledi.

Bir başka akşam da onlara, köylerinde yeni doğmuş çocukan en yaşlı adama kadar herkesin aynı derecede önemli olduğunu söyledi. Bu nedenle, artık erkek olduklarına göre herkese karşı aynı şekilde saygılı olmaları gerekiyordu. Tıpkı kendi iyiliklerini gözetir gibi Juffure'da yaşayan herkesin iyiliğini gözetmeliydiler.

«Juffure'a döndüğünüzde,» dedi kintango, «Köyün gözü, kulağı olacaksınız. Toubob'lara, vahşilere ve zararlı hayvanlara *karşı çitin ötesindeki tarlalarda nöbet tutacaksınız. Sonra bir de* kadınların, hatta öz annenizin yemek kaplarını temiz tutup tutmadığını kontrol edeceksiniz. Eğer kapları kirli bulursanız onları çok sert şekilde paylamanız gerekecek.» Bunları duyan çocuklar işbaşı yapmak için sabırsızlanıyorlardı.

İçlerinde en yaşlı olanı bile, köye döner dönmez çok önemli bir sorumluluk taşıyamayacak kadar genç olduğunu biliyordu. Ama yine de hepsi, on beş ilâ on dokuz yaş arasında bulunan delikanlılar olarak haberci görevi üstlenmeye can atıyordu, hani şu moro'nun geldiğini haber veren *delikanlı gibi. Kunta'nın yaşında* olanlar pek anlayamazdı *ama, haberci olabilecek* yaşa erişmiş olanların aslında istediği tek şey bu habercilik görevinden kurulmaktı. Yirmi yaşına basıp beşinci kafo'ya geldiklerinde gerçekten önemli işler yapacaklardı. Sözgelişi, öbür köylerle yapılan görüşmelerde köyün yaşlılarının temsilcisi olarak görev alabileceklerdi. Omoro'nun yaşındakiler, yani otuz ve otuzdan yukarı olanlar, her geçen yıl daha önemli görevler yaparlar ve sonunda o şerefli yaşlılar grubuna dahil olurlardı. Kunta babasının

İhtiyar Heyeti'nde dış çemberde oturuşunu çok defa görmüştü ve onun da bir gün iç dairede yerini alması için sabırsızlanırdı. Bu, iç dairede oturanların Allah'ın rahmetine kavuşmasından sonra olurdu ancak.

Kunta ve arkadaşları için son birkaç gün, o dört aydan da uzun geldi onlara. Ama nihayet dördüncü ay tamam olunca, kintango'nun yardımcıları, akşam yemeğinden hemen sonra onları sıraya dizdi.

Bekledikleri zaman gelmiş miydi? Kunta çevresine bakınıp babasını ve kardeşlerini aradı. Törene mutlaka onlar da gelirdi. Ama ortalıkta kimse görünmüyordu. Ya kintango neredeydi? Bütün bahçeyi gözleriyle taradı. Tamam işte adam jujuo'nun kapısında duruyordu. Birden dönüp kapıyı açtı ve «Juffure'un erkekleri, köyünuze dönünüz!» dedi.

Bir an için her biri sanki olduğu yere çakılmış gibi kaldı. Sonra sevinçle koşup kintango'ya ve yardımcılarına sarıldılar. Adamlar böyle hafifliklere sinirlenmiş gibi yapıyorlardı. Dört ay önce başındaki külah çıkarıldığında, Kunta bu yerden ayrılırken üzüleceğini ve şimdi karşısında duran şu yaşlı adamı seveceğini düşünse, dünyada inanamazdı. Ama işte gerçekten bu üzüntüyü de, bu sevgiyi de duyuyordu. Sonra çıkına köyü geldi ve o da arkadaşlarıyla birlikte koşa koşa jujuo'dan dışarı fırlayıp Juffure'un yolunu tuttu. Ama geride bıraktıklarını ve ileride kendilerini bekleyenleri düşününce, bu sevinç gösterileri son buldu. Birden daha ağırbaşlı oldular ve sesleri kesildi... Juffure'un yolunu bulmak için artık yıldızların yardımına ihtiyaçları yoktu.

BÖLÜM 26

Şafak vakti köyün kapısından içeri girdiklerinde köyün kadınları onları sevinç çığlıkları atarak karşıladılar. Genç erkeklerse aksine ağırbaşlı olmak için yavaş yavaş yürüyorlardı. Gülüşüp konuşmuyorlardı... hiç olmazsa başlangıçta. Kunta annesinin kendisine doğru koştuğunu görünce, o da fırlayacak gibi oldu ama tuttu kendini ve aynı tempoyla yürümesini sürdürdü. Yalnız yüzünde bir sevinç ifadesinin belirmesini önleyemedi. Sonunda Binta ona kavuştu. Gözleri dolmuş, oğlunun boynuna sarılıyor, yanaklarını okşuyor, boyuna adını mırıldanıyordu. Kunta

artık erkek olmuştu, onun için bu sevgi gösterilerine ancak kısa bir süre dayanabildi ve sonra annesini itti. Ama sanki kadının sırtına asılı duran küçük kardeşine bakmak istediği için yapıyormuş gibi davranmıştı. Elini kadının sırtına asılı torbaya sokarak çocuğu havaya kaldırdı.

«Demek Madi adlı kardeşim bu?» diye keyifle bağırdı.

Yanında Binta olduğu halde, kardeşini okşaya okşaya kulübeye doğru yürüdü. Gözleri faltaşı gibi, ağızları da bir karış açılmış bir sürü çıplak çocuğun arkalarından geldiğinin de farkındaydı. Çocuklar etraflarında dolanıyor, aralarına girip çıkıyorlardı. Binta da, öbür kadınlar da Kunta'nın çok güçlendiğini, çok sağlıklı göründüğünü söylüyorlardı. Kunta bunları işitmiyormuş gibi yapıyordu ama işittiği bu sözler ona bir müzik gibi geliyordu.

Kunta, 'Omoro nerede, Lamin nerede' diye düşündü... ama sonra birden aklına geldi. Küçük kardeşi keçileri alıp otlağa gitmiş olmalıydı. Birinci kafo'dan küçük bir çocuğun da Binta'nın eteğine tutunmuş olarak içeri girdiğini ancak kulübeye girip bir yere oturduktan sonra farkedebildi. Bu Suwadu'ydu! Kunta gözlerine inanamadı. Dört ay önce erkeklik eğitimine gittiğinde Suwadu, sürekli zırlamalarıyla Kunta'nın canını sıktığı zamanların dışında, hiç göze çarpmayan bir ufaklıktı. Dört ay içinde daha boylanmış ve tek tük bir şeyler söylemeye başlamıştı. O da artık adam olmuştu. Küçük bebeği Binta'ya vererek Suwadu'yu aldı ve havaya kaldırdı.

Sevişmeleri bittikten sonra Suwadu yeni gelenleri görmek için dışarı çıktı. Kulübeye bir sessizlik çöktü. Oğluyla övünen ve ona kavuştuğu için sevinen Binta konuşmak ihtiyacını duymuyordu. Ama Kunta bu ihtiyacı hissediyordu. Annesini ne kadar özlediğini, ona kavuştuğu için ne denli kıvanç duyduğunu söylemek isterdi. Yalnız bunları anlatacak sözcükleri bulamıyordu. Sonra bunlar, bir erkeğin annesi bile olsa, bir kadına söyleyeceği türden sözler değildi!

Sonunda, «Babam nerede?» diye sordu.

Binta, «Senin kulüben için dama örtülecek samanları kesiyor,» dedi. Bu heyecan içinde Kunta unutmuştu: Erkek olarak artık onun da bir kulübesi olacaktı. Dışarı çıktı ve hızlı hızlı, babasının ona her zaman dam örtmek için en iyi otların bulunduğu-

nu söylediği yere doğru seyirtti.

Omoro oğlunun geldiğini gördü. Babasının ona doğru ilerlediğini görünce, Kunta'nın yüreği ağzına geldi. Erkekçesine el sıkıştılar. Birbirlerinin gözünün içine baktılar. İlk kez iki erkek olarak karşılaşıyorlardı. Kunta heyecandan kendini kaybedecek gibi oldu. Bir süre sessiz kaldılar. Sonra Omoro, havadan sudan söz edermişçesine, Kunta için bir ev satın aldığını, evin daha önceki sahibinin evlenip kendisine yeni bir ev yaptığını söyledi. Evi şimdi görmek ister miydi? Kunta alçak sesle görmek istediğini söyledi. Birlikte yürüdüler. Daha çok Omoro konuşuyordu, çünkü Kunta hâlâ sözcükleri bulmakta güçlük çekiyordu.

Evin damı gibi duvarlarının da onarılması gerekiyordu. Ama Kunta kusurların hiç birini görmüyordu. Görse de umurunda değildi. Bu onun eviydi. Annesinkine göre köyün ta öbür ucundaydı. Çok memnun kaldığını dile getirmek şöyle dursun, belli bile etmemeye çalışıyordu. Omoro'ya onarma işini kendisinin yapabileceğini söyledi. Omoro duvarları Kunta'nın onarabileceğini, ama başlamış olduğu dam işini tamamlamak istediğini belirtti. Başka bir şey demeden dönüp ot kestiği yere doğru yürüdü. Kunta olduğu yerde kaldı. Aralarındaki yeni ilişkiyi sıradan lâflarla başlattığı için babasına teşekkür borçluydu.

Kunta akşam üstünün büyük bir bölümünü Juffure'un her yanını gezerek, çok iyi anımsadığı sevimli yüzleri, evleri, yerleri, köy kuyusunu, okul bahçesini, baobab'ı ziyaret ederek geçirdi. Köyünü ne denli özlediğini, ancak karşılaştığı her adamla selâmlaşmanın tadını çıkarınca anladı. Lamin'in bir an önce otlaktan dönmesini istiyordu. Sonra, kadın bile olsa, bir başka insanın daha özlemini çektiğini farketti. Nihayet, bir erkeğin böyle davranmasının doğru olup olmadığını düşünmeden kendini yaşlı Nyo Boto'nun eski külübesinin önünde buldu.

Kapıdan, «Nine!» diye seslendi.

İçeriden çatlak bir ses, «Kim o?» diye karşılık verdi.

Kunta, «Tahmin et bakalım, Nine!» dedi ve kapıdan içeri girdi.

Loş ışıkta kadını görmesi için bir süre beklemesi gerekti. Bir kovanın önünde çömelmiş, baobab kabuğu ıslatan kadın,

konuşmadan önce bir süre ona baktı. «Kunta!»

«Seni gördüğüm için mutluyum Nine.»

Nyo Boto bir süre için yine işine döndü. «Annen iyi mi?» diye sordu. Kunta, «Evet,» dedi.

Kadının sanki Kunta'nın bir süreden beri Juffure'da olmadığını, artık erkek olduğunu hiç farketmemiş gibi davranması karşısında biraz bozulmuştu.

«Burada değilken seni sık sık düşündüm... Koluma taktığın muskaya her dokunuşumda.»

Kadın başını işinden kaldırmadan bir şeyler homurdandı.

Rahatsız ettiği için özür dileyip kendini dışarı attı. Çok üzülmüş ve şaşırmıştı. Ama aslında bu davranışın Nyo Boto'yu çok daha fazla üzdüğünü neden sonra anlayabildi. Kadın ona artık eteğine yapışıp kendisinden yardım isteyen bir çocuk olmadığı için böyle davranmak zorundaydı.

Hâlâ üzgün üzgün eve doğru yürürken yabancısı olmadığı birtakım sesler duydu: Meleyen keçiler, havlayan köpekler, bağırışan çocuklar... İkinci kafo otlaktan dönüyordu. Lamin'in de aralarında olması gerekirdi. Çocuklar yaklaştıkça Kunta heyecanla tarıyordu gözleriyle onları. Sonra Lamin gördü onu. Adını çağırdı ve koşa koşa ona doğru geldi. Fakat ağabeyinin gayet soğuk duruşunu görünce olduğu yerde kaldı. Bir süre birbirilerine baktılar.

«Merhaba.»

«Selâm Kunta.»

Sonra yine bir süre daha bakıştılar. Lamin'in bakışlarında övünç vardı. Ama Kunta, az önce Nyo Boto'nun kulübesindeyken duyduğu acının izlerini de gördü. Lamin'in ne yapacağını bilmiyor gibi bir hali vardı. Kendine kalsa Kunta böyle davranmazdı ama bir erkeğe kardeşi saygı göstermeliydi.

Yine ilk konuşan Lamin oldu: «Senin o iki keçin iyice büyüdü. Yavruları var.» Kunta çok sevindi. Demek yakında üç dört, belki beş keçisi olacaktı. Ama gülmedi. Şaşırmış görünmedi. Yalnızca, «İyi bir haber bu,» dedi. Başka söyleyecek bir şey bulamayan Lamin, bir daha ağzını açmadan uzaklaştı. Dağılmaya başlayan sürüyü toparlamaları için wuolo köpeklerine seslenmeye başladı.

Kunta'nın yeni kulübesine taşınmasına yardım ederken Binta'-

nın yüzünde hiç bir ifade yoktu. Eski giysilerinin hep küçüldüğünü, yapacağı önemli işler arasında vakit bulup da ölçüsünü alması için Binta'ya gelirse ona yeni giysiler dikebileceğini söyledi. Oklarından ve sapanından başka pek eşyası olmadığından, Binta durmadan, «Bu da lâzım olabilir,» ya da, «Buna da ihtiyacın olabilir,» diye mırıldanarak, bir evde bulunması gereken türden eşyalar dolduruyordu. Kadın bir şey verdikçe, Kunta, babasından öğrendiği gibi, pek itirazı olmadığını gösterir cinsten homurdanıyordu. Binta bir ara Kunta'nın başını kaşıdığını görünce, isterse bit olup olmadığına bakabileceğini söyledi. Ama Kunta, «Hayır!» deyip kesinlikle reddetti ve onun bu şekilde reddetmesi üzerine kadının mırıldanmalarınıysa işitmezden geldi.

Kunta en sonunda uyuyabildiğinde gece yarısı olmuştu. Düşünmesini gerektiren o kadar çok şey vardı ki! Sabah horozların ötmesiyle uyandığında kendini sanki hiç uyumamış gibi hissediyordu. Sonra ezan okundu. Bu onun kafo arkadaşlarıyla birlikte camide kılacağı ilk sabah namazı olacaktı. Acele giyinip arkadaşlarıyla birlikte başları önde, seccadeleri koltuklarının altında, sanki bütün yaşamları boyunca yapageldikleri bir şeymiş gibi, yaşlıların arkasından camiden içeri girdi. Hepsi de içeride gözlerini dört açarak ötekilerin yaptıklarını aynen taklit etti. Duaları mırıldanırken pek fazla yüksek sesle okumamaya, pek de sessiz kalmamaya özellikle dikkat ettiler.

Namazdan sonra Binta yeni erkek olmuş olan oğlunun kulübesine kahvaltısını getirdi. Üzerinden dumanı tüten kuskusu oğlunun önüne koydu ve bir şey söylemeden dışarı çıktı. Kunta yine, yüz ifadesinden hislerini belli etmemeye dikkat ederek, homurdanmakla yetindi.

Kahvaltıdan sonra arkadaşlarıyla birlikte köyün gözü, kulağı olma görevini büyük bir özenle yerine getirdiler. Yaşlılar onların bu denli çabalarıyla hafiften eğleniyorlardı. Köyde bir kadın yoktu ki, arkasını dönünce yeni delikanlılardan birini kaplarının temizliğini, böcek bulunup bulunmadığını kontrol ederken bulmasın. Kulübelerin, köyü çevreleyen çitin etrafını dolaşıp, kendi ölçülerine göre onarım isteyen bir sürü yer buluyorlardı. İçlerinden en aşağı on iki kişi kuyudan su çekip, tuzlu ya da çamurlu olup olmadığını denetledi. Ne yazık ki, kuyuda aradıkları kusurları bulamamışlardı. Yine de böcekleri yemesi için kuyuya atılmış

olan balık ve su kaplumbağalarını alıp, yerine yenilerini koydular.

Kısacası bu delikanlılar köyün her yanında hazır ve nazırdılar. Derede çamaşır yıkarken Kunta'nın yaklaştığını gören Nyo Boto, «Bunlar da sinek gibi!» diye homurdandı. Onun orada olduğunu gören Kunta derhal yönünü değiştirip başka bir yana gitti. Bir de annesinin bulunabileceği yerlere pek gitmemeye özel dikkat gösterdi. Evet, Binta annesiydi, ama ne de olsa kadındı, ona ayrıcalıklı davranması doğru olmazdı.

BÖLÜM 27

Juffure o denli küçük ve yeni delikanlılık çağına eren bu insanların sayısı o kadar çoktuki, kısa bir süre içinde köydeki bütün evler, damlar, kaplar, kaçaklar denetlenmiş, temizlenmiş ve onarılmıştı. Kunta buna pek üzülmüyordu, çünkü böylelikle İhtiyar Heyeti'nin ona ayırdığı ufak tarlanın ekimi işiyle meşgul olmak için daha çok zaman bulabiliyordu. Delikanlıların hepsi artık kendi kuskusunu, yerfıstığını kendi yetiştiriyor, ürünün bir bölümünü yemek için saklıyor, kalanını da alış verişe ayırıyordu. Sürüsüne, tarlasına iyi bakan bir genç yirmi beşine geldiğinde varlıklı bir insan olabilir ve evlenmeyi düşünebilirdi.

Gelişinden sonra geçen birkaç ay içinde Kunta işlerini o kadar iyi idare etmiş, o denli kurnazca alış verişler yapmıştı ki, evi eşyayla dolmuştu. Artık Binta bile bu, kadar çok ev eşyası almış olmasını doğru bulmadığını açık açık söyleyip duruyordu. Ama Kunta kadının onun için on beş gün uğraşarak yaptığı bambu yatağın yüzü suyu hürmetine, bu saygısızca davranışlarını görmezlikten geliyordu.

Evinde bir sürü muskadan başka, belirli bitkilerden ve ağaç kabuklarından çıkarılmış esanslar da vardı. Her akşam yatmadan önce bunları sürüyordu. Bu esansların sihirli olduğuna inanılırdı. Ayrıca insanın bunlar sayesinde güzel kokması mümkündü. Kunta artık görünüşü kadar güzel kokmasına da önem veriyordu.

Kunta'nın ve arkadaşlarının erkeklik duygusunu rahatsız eden bir başka sorun daha vardı. Erkeklik eğitimi için gittikleri zaman geride bıraktıkları ve o zamana dek bir erkek çocuk gibi

azgınca oynayan kızlar, bu kadar kısa bir süre içinde iyice değişmişlerdi. Bir kere gelişmişlerdi. Her yanları oynuyordu. Mango büyüklüğündeki memeleri insanın gözüne giriyordu. Kollarına taktıkları bilezikleri, üzerlerindeki takıları göstermek için yapmadıklarını bırakmıyorlardı. Kunta ve arkadaşlarını asıl rahatsız eden onların bu davranışları değil, bunları kendilerinden en az on yaş daha büyük erkekleri kandırmak için yapmalarıydı. Kunta'nın yaşıtlarınaysa dudak büküyorlardı. Ya hiç yüzlerine bakmıyorlar ya da nerede karşılaşırlarsa gülüp onlarla alay ediyorlardı. Bu tür hava basmalar Kunta'yı ve arkadaşlarını o denli rahatsız etmişti ki, sonunda bu kızlara ve onlara can atan daha yaşlı adamlara yüz vermemeye karar verdiler onlar da.

Ama bazı sabahlar uyandığında Kunta'nın foto'su başparmağı gibi sertleşiyordu. Tabii daha önce de, hatta Lamin'in yaşındayken bile sertleştiği olmuştu. Ama şimdi içine bir başka his de geliyordu. Çok defa elini çarşafın altına sokup foto'sunu sıkı sıkı yakalıyordu. Artık foto'sunu bir kadınla ilişkili olarak düşünüyordu. Daha önce kadınla erkek arasında bazı şeyler yapıldığını duymuşlardı. Bir gece düşünde kendini bir hasat festivalinde seoruba dansı seyrederken gördü. Dans sırasında ince uzun boyunlu, simsiyah bir kız başörtüsünü yerden alması için Kunta'nın önüne attı. Kunta başörtüsünü alınca kız, «Kunta beni seviyor!» diye bağırarak eve kaçtı. Uzun görüşmelerden sonra iki tarafın aileleri gençlerin evlenmelerine izin verdi. Başlık parasında da anlaştılar. Omoro, «Doğru, güzel bir kız,» diyordu. «Ama ben onun asıl eş olarak değerini öğrenmek isterim. Güçlü mü, çalışkan mı? Geçimli mi? İyi yemek pişiriyor mu? Çocuklara iyi bakabilir mi? Ve en önemlisi kızoğlankız mı?» Bütün bu sorulara olumlu yanıtlar verildi ve başlık parasında anlaşılıp, evlenme günü saptandı.

Kunta yeni bir ev yaptı. İki tarafın anneleri konukları iyi ağırlamak için güzel yemekler pişirdiler. Düğün günü konukların, çocukların, keçilerin, papağanların, maymunların, tavukların gürültüsü tuttukları çalgıcıların sesini boğuyordu. Gelin tarafı gelince kasideci bu evliliğin birleştirdiği iki aileyi övücü konuşmalar yaptı. Hele gelinin en iyi arkadaşı, kızı yeni evinden içeri itince gürültüden geçilmiyordu. Kunta gülerek ve herkese el sallaya-

rak kızın arkasından eve girdi. Kız yatağa oturunca Kunta ona geleneksel bir aşk şarkısı söyledi. Sonra yumuşak yatağa yattılar, birbirilerine sarılıp öpüştüler. Sonra da olan oldu. Kendisine anlatılandan çok daha güzel bir şeydi bu. İçindeki his gittikçe gerildi... ve sonunda patladı.

Ansızın uykudan uyanan Kunta ne olduğunu anlamak için bir süre kıpırdamadan kaldı. Sonra elini yavaşça bacaklarının arasına götürdü ve ıslaklığı hissetti. Birden korkup yerinden fırladı. Bir bez bulup kendini ve yatağı temizledi. Karanlıkta oturdu. Önce korkmuştu. Sonra utandı. Sonra da sevindi. Nihayet gurur duydu. Acaba böyle bir şey arkadaşlarının başına da gelmiş miydi? Gelmiş olmasını hem istiyordu, hem de istemiyordu. 'Belki erkek olmak budur,' diye düşündü. Eğer öyleyse, hepsinden önce kendisinin erkek olmasını istiyordu. Ama bunu öğrenmenin imkânı olmadığını biliyordu. Bu olayı, hatta bu düşünceleri başkasına açamazdı. Sonunda yatıp, deliksiz bir uyku çekti.

BÖLÜM 28

Kunta bir akşam üstü yerfıstığı ektiği tarlanın kenarında oturmuş yemeğini yerken bir yandan da Juffure'daki bütün kadın, erkek, çocuk, keçi ve köpeği bildiğini düşünüyordu. Yeni görevlerini yerine getirirken de bunların her birini her gün gördüğünü, hepsiyle konuştuğunu düşündü. Peki, neden bu kadar yalnız hissediyordu kendisini? Öksüz müydü? Ona erkek muamelesi eden bir babası yok muydu? Onun ihtiyaçlarını karşılayan bir anası yok muydu? Onu örnek alan kardeşleri? Erkeklik aşamasına yükselmiş biri olduğu için hepsi ona hayranlıkla bakmıyor muydu? Küçükken çamurda birlikte oyun oynamış, daha sonra birlikte keçi otlatmış, sonra birlikte Juffure'a erkek olarak dönmüş arkadaşları yok muydu? On altı yaşına gelmeden yedi keçiye, üç tavuğa sahip olarak, tarlasını iyi işleyerek, evini süsleyerek büyüklerinin saygısını, kafo arkadaşlarının hasetliğini kazanmamış mıydı? Bunlara hayır demek mümkün müydü?

Yine de yalnızdı işte. Omoro, bir tek oğlu ve köy işlerinde de çok daha az sorumluluğu varken Kunta'ya daha çok zaman

ayırıyordu. Şimdi işleri çok olduğundan onunla eskisi kadar meşgul olamıyordu. Annesi Binta ise Kunta'nın kardeşleriyle haşır neşirdi. Zaten kadın olduğu için onunla pek fazla bir şey konuşamazdı. Lamin'le bile eskisi kadar sıkı fıkı değildi. O jujuo'ya gittiği zaman Lamin'le Kunta arasındaki ilişkinin benzeri Suwadu'yla Lamin arasında kurulmuştu. Lamin küçük kardeşine öncelleri kızarken sonradan bu kızgınlık yerini hoşgörüye, o da sevgiye bırakmıştı. Bir süre sonra birbirilerinden ayrılmaz olmuşlardı. Aralarında ne Kunta, ne de onlarla boy ölçüşemeyecek denli küçük, fakat onu yanlarına almadılar diye ağlayacak kadar büyük olan Madi girebiliyordu. Suwadu'yla Lamin'in evden zamanında kaçmasını beceremedikleri günlerde, Binta onlara, ayak altında dolaşmasın diye Madi'yi de almalarını emrederdi. Kunta, doğuş sırasına göre birbirinin arkasına düşmüş, köyü dolaşan bu çocukları görünce elinde olmadan gülerdi. Bu durumda önde giden iki çocuk somurtur, en arkadan gelen ve onlara yetişmek için zaman zaman koşmak zorunda olan Madi keyfinden gülerdi.

Artık Kunta'nın peşine takılan yoktu. Hatta yanında gelmeyi bile düşünen pek çıkmıyordu. Çünkü kafo arkadaşları yeni görevlerini yerine getirmekle meşguldüler, ya da onlar da Kunta gibi erkekliğin şimdilik pek de anlayamadıkları ödülleri yüzünden kendi içlerine kapanmışlardı. Doğru, kendilerine bir tarla verilmiş, keçi ve eşya sahibi olmaya başlamışlardı. Ama tarlalar küçüktü, iş çoktu ve edindikleri eşya da büyüklerinkine göre çok azdı. Tamam, köyün gözü, kulağı olmuşlardı, ama kapkacak onlar bakmasa da temizleniyordu. Tarlalara da, arada sırada gelen şebek ve kuş sürülerinin dışında musallat olan zararlı haayvan yoktu. Kısa sürede anlamışlardı ki, bütün önemli işleri yaşlılar yapıyordu ve delikanlılara yalnızca göz boyayıcı bir saygınlık kazandıran işler veriliyordu... Hatta delikanlılarla ilgilendikleri zaman bile, tıpkı genç kızlar gibi gülmemek için kendilerini zor tutuyorlardı. Kunta bir gün kendisinin de yaşlılar arasına karışacağını ve o zaman görevlerini hem daha ağır başlılıkla yürüteceğini, hem de bu delikanlılara karşı daha anlayışlı davranacağını düşünüyordu.

Kunta o akşam üstü içinde bir huzursuzluk duyuyor ve hatta kendisine acıyordu. Kulübesinden çıktı ve tek başına dolaşmaya

başladı. Gitmek için belirli bir yer seçmemişti. Ayakları onu kamp ateşi etrafında oturmuş yaşlı kadınların anlattığı öyküleri dinleyen çocuklara doğru götürdü. Ancak onlara, çocuklar tarafından görülmeyecek kadar yaklaştı ve ayağının dibindeki bir taşı incelemek istiyormuş gibi yere çömeldi. Öyküyü anlatan kadın, Kasoon kralının yaptığı savaşı daha iyi canlandırabilmek için ayağa kalkmış sıçrıyor, ellerini, kollarını sallıyordu. Kunta'nın çok defa dinlemiş olduğu bir öyküydü bu. Sonra gözüne en ön sırada oturmuş ve gözleri faltaşı gibi açılmış Madi ile arka sırada oturmuş Suwadu ilişti. Nedense üstüne daha çok hüzün çöktü.

İçini çekerek ayağa kalktı ve yine geldiği gibi, farkedilmeden uzaklaştı. Lamin ve arkadaşlarının oturup Kur'ân'dan ayetler okudukları ateşin ve Binta'yla arkadaşlarının oturup dedikodu yaptıkları ateşlerin yanında da aynı hüznü duydu. Yoluna devam ederek yaşlıların oturup önemli köy sorunlarını görüştüğü ateşin yanına yaklaştı. Birinci ateşin yanına yaklaşamayacak denli yaşlı olduğu gibi, bu ateşin yanına yaklaşamayacak kadar da gencti. Ama başka gidecek yeri yoktu. Çaresiz kalarak ateşten en uzakta olanlar arasına sokulup oturdu. Omoro'nun yaşında olanlar ateşe daha yakın oturuyorlardı. En yakındaysa İhtiyar Heyeti ve bu arada kintango vardı. Tam oturduğu sırada birisi, «Bizden kaç kişinin kaçırıldığını bileniniz var mı?» diye soruyordu. Yüzyıldan beri, yani toubob'ların zencileri kaçırıp zincirler içinde, denizin ötesindeki beyaz yamyamlar ülkesine götürmeye başladığı tarihten bu yana, ateş başında toplanıldı mı, konuşulan en önemli konu bu olmuştu hep.

Bir süre kimse konuşmadı. Sonunda İmam, «Allah'a şükürler olsun ki, eskisine oranla şimdi daha az,» dedi.

Öfkeli bir yaşlı, «Kaçırılabileceklerimizin sayısı azaldı da ondan,» dedi.

Kintango, «Ben davulları dinleyip kaybolanların sayısını tutuyorum,» dedi. «Benim tahminim, bolong'un bu yakasından her ay elli, altmış kişi.» Kimse konuşmuyordu. Kintango devam etti: «Tabii daha içerilerde ve nehrin üst tarafında kaybolanların sayısını tahmin etmemize imkân yok.»

«Neden sadece toubob'un kaçırdıklarını sayıyoruz?» diye

sordu arafang. «Yanan köyleri, baobabları da saymalıyız. Toubob götürdükleri kadar yangınlarla, savaşla da kayba yol açıyor.»

Herkes bir süre ateşe bakıp kaldı. Sonra bir başka yaşlı konuştu. «Bizimkiler yardım etmese toubob bunu tek başına başaramazdı. Mandinka'lar, Fula'lar, Wolof'lar, Jola'lar... Gambia'nın her kabilesinde hainler var. Çocukken bu hainlerin kendi cinsinden adamları, toubob'a yetişsinler diye dövdüğünü görmüştüm.»

En yaşlıları, «Toubob'un parası için birbirimize ihanet ediyoruz,» dedi. «Açgözlülük ve ihanet... Alıp götürdüklerine karşılık toubob bize bunları verdi.»

Bir süre kimse konuşmadı. Ateş çıtır çıtır yanıyordu. Sonra yine kintango konuştu: «Toubob'un parasından da kötü olan yanı, ayaküstü binbir yalan söyleyebilmesi ve bizi aldatması. Onlar bizi bu sayede yenebiliyorlar.»

Birkaç dakika geçti. Kunta'dan biraz daha yaşlı olan bir genç sordu: «Toubob hiç değişmeyecek mi?»

«Onlar ancak nehirler aşağıdan yukarı doğru akınca değişirler!» Bunu bir başka ihtiyar söylemişti.

Bir süre sonra ateş sönmeye yüz tuttu. Herkes yavaş yavaş kalkmaya, gerinmeye, iyi geceler dileyip evinin yolunu tutmaya başladı. Yalnız üçüncü kafo'dan beş genç en sona kaldı. Birinin görevi bütün ateşlerin küllerini toprakla örtmekti. Geri kalan dört genç -ki bunların arasında Kunta da vardı- Juffure'u çeviren yüksek bambu çitin ötesinde dört köşede gözcülük nöbetini devralacaktı. Ateşin çevresinde konuşulan bu heyecan verici sözlerden sonra, Kunta uyanık kalmak için fazla sıkıntı çekmeyeceğini biliyordu. Köydeki güvenliği bırakıp çitin ötesine geçmek doğrusu ona pek de çekici gelmiyordu.

Umursamazmış gibi bir hal takındığını umarak köyün kapısından çıktı, arkadaşlarına el sallayıp, çitin dışında yürümeye başladı. Gözcülük yapacağı noktaya geldi. Ayışığı geniş bir toprak parçasını iyice aydınlatıyordu. Kunta yerine oturdu. Mızrağını kucağına aldı. Elini dizlerine doladı. Bir yandan gözlerini kısmış bir kıpırdama olup olmadığını görmek için çevreyi kolluyor, öte yandan da çekirgelerin, gece kuşlarının, sırtlanların seslerini dinliyordu. Tabii ateşin başında konuşulanlar da aklından

çıkmıyordu. Sonunda kazasız belâsız sabahı buldu. Adeta kaçırılmadığına şaşırmış ve bir aydan beri ilk kez, kişisel sorunlarını hiç aklına getirmemişti.

BÖLÜM 29

Binta hemen her gün onu kızdıracak bir şey yapıyormuş gibi geliyordu Kunta'ya. Yalnız hareketleri ve söyledikleri de değil, ses tonu, bakış şekli... Kunta hemen anlıyordu ki, yine Binta'nın beğenmediği, doğru bulmadığı bir şey yapmıştı. Hele Kunta, Binta'nın ona yapmadığı bir şeyi kullanır ya da giyerse... Bir sabah kahvaltısını vermek için oğlunun evine geldiğinde, Kunta'nın Binta tarafından yapılmamış ilk dundiko'sunu giydiğini görünce elindeki sıcak kuskusu oğlunun üzerine dökmesine ramak kalmıştı. Bu dundiko'yu almak için Kunta bir sırtlan derisi vermişti. Bundan ötürü de kendini biraz suçlu hissediyordu. Onun için, annesinin çok üzüldüğünü farketmesine karşın, hiç bir açıklamada bulunmadı.

O günden sonra kadın her girişinde evde kendi emeği geçmemiş bir eşya olup olmadığına bakardı. Eve yeni bir şey gelmişse, Binta'nın görmemesi olanaksızdı. Böyle bir şey görünce sanki hiç aldırmıyormuş, hiç farketmemişmiş gibi bir tavır takınırdı. Bu da Kunta'yı deli ederdi. Oysa Binta'nın Omoro'ya da böyle davrandığını, ama sonra erkeğiyle kavgalı bütün Mandinka kadınları gibi, köy kuyusunun başına gidip öteki kadınlara başına gelen bu «felâketi» anlattığını biliyordu.

Bir sabah Binta kahvaltısını getirmeden önce, Kunta köydeki dul bir kadının ona hediye ettiği güzel bir sepeti tam kapının önüne, Binta içeri girince neredeyse onun ayağına takılacak kadar yakın bir yere yerleştirdi. Hediyeyi veren dul kadının adı Jinna M'Baki idi. Binta'dan biraz daha gençti. Kunta ikinci kafo'da keçi çobanlığı yaptığı sırada, kadının kocası avlanmak için gitmiş bir daha da geri dönmemişti. Jinna, Kunta'nın sık sık ziyarete gittiği Nyo Boto'nun evine yakın bir yerde yaşıyordu. Zaten birbirileriyle o yüzden tanıştılar. Kadının Kunta'ya değerli bir bambu sepet vermiş olmasının nedeni, Kunta'nın arkadaşları

arasında alay konusu olmuş, bu da Kunta'yı çok rahahtsız etmişti. Binta içeri girip de, örülüş biçiminden Jinna'ya ait olduğunu anladığı sepete gözü ilişince sanki akrep görmüş gibi irkildi, ama sonra derhal kendini topladı.

Ağzını açıp bir şey söylemedi, ama istediğini başardığından emindi Kunta. O artık bir çocuk değildi ve Binta da ona annelik yapmaya bir son vermeliydi. Binta da oğlunun artık ana kanadı altından çıkma zamanı geldiğini anlamış olmalıydı ki, fazlaca üstüne varmıyor, hatta ona belli ölçüde saygılı davranıyordu. Annesinin davranışlarındaki bu değişiklik karşısında Kunta da daha hoşgörülü olmaya başlamıştı. Giderek anasının yemeğini yediğine aldırmadığı gibi, başında bit aramasına da ses etmiyordu. Oysa daha önce kadının bit aramaya kalkışmasına fena halna halde bozulurdu. Sonra ara sıra annesinin evine gitmekte artık bir sakınca görmüyordu. Binta da yemek pişirirken gayet keyifliydi. Oğlu da annesine zaman zaman, sıradan bir şeymiş gibi, onun için yapabileceği bir şey olup olmadığını soruyordu. Varsa kadın söylüyor ve Kunta da bunu mümkün olduğu kadar çabuk yerine getiriyordu. Sonra Lamin ya da Suwadu gürültülü bir şekilde oynuyorsa, onlara bir bakması susmaları için yetiyordu. Madi'yi havaya atıp tutmak çok hoşuna gidiyordu. Lamin'e gelince, Kunta'yı Allah'tan sonra en büyük varlık olarak görüyordu. Kunta'nın yedi keçisine daha bir özenle bakıyor ve tarlasını işlemekte ona yardım ediyordu.

Kunta annesinin evde çalışması gerektiği zamanlar, ayak altında dolaşmasınlar diye üç çocuğu alıp dışarı çıkarıyordu. Böyle durumlarda Binta kapıda durur, onun Madi'yi omzuna alışına, Lamin'in arkadan horoz gibi dimdik yürüyüşüne, Suwadu'nun canını dişine takarak onu izleyişine gülerek bakardı. Bütün bunlar Kunta'nın hoşuna giderdi. O kadar hoşuna giderdi ki, bir gün böyle bir ailesi olmasını isterdi. Ama zamanı gelince tabii. Zamanın gelmesine de daha çok vardı.

BÖLÜM 30

İşleri olmadığı zamanlar Kunta ve kafo arkadaşlarının, ayda bir kez baobab ağacının altında yapılan İhtiyar Heyeti toplantıla-

rına gelip en dış çevrede oturmalarına izin verilirdi. Ağacın altında, tabaklanmış pöstekinin üzerine oturan altı ihtiyar, en azından ağaç kadar yaşlı görünürlerdi. Sanki aynı ağaçtan oyularak yapılmışlardı. Yalnız onlar abanoz gibi kapkaraydı ve üzerlerinde bembeyaz giysilerle bembeyaz takkeler vardı. Onların karşısına halledilmesi gereken dertleri ya da bir sonuca bağlanması gereken anlaşmazlıkları olanlar otururdu. Ellerinde bir dilekçeyle gelenlerin gerisinde Omoro'nun yaşında olanlar, daha arkada da Kunta' nın kafo'sundan olan yeni delikanlılar otururdu. En geride yse köydeki kadınların oturmasına izin verilirdi. Ama onlar aileden birinin davası görüleceği zaman gelirler, onun dışında pek uğramazlardı. Kırk yılda bir bütün kadınlar orada olurdu. Böyle bir durum, eğer ele alınacak dava iyi bir dedikodu konusu olabilecekse ortaya çıkardı. Öteki köylerle ilişkiler gibi sıradan yönetim işlerinin ele alınacağı oturumlara hiç bir kadın gelmezdi. Halkı ilgilendiren konulardaysa dinleyicilerin sayısı da, gürültüsü de artardı. Ama Heyet'in en yaşlısı, önündeki konuşan davula vurarak ilk dinlenecek kişinin adını bildirmek için boncuklarla süslü sopasını kaldırınca susardı herkes. Bu çağırmalar yaşa göre düzenlenir ve en yaşlının ihtiyacı önce karşılanırdı. Çağrılan kim olursa olsun, ayakta durur davasını anlatırdı. Yaşlılar o anlattığı sürece yere bakarlar ve dinlerlerdi. Anlatma bittikten sonra adam yere oturur ve varsa sorular sorulurdu.

Söz konusu olan bir anlaşmazlıksa, öbür taraf da davasını anlatırdı. Yine sorular sorulduktan sonra yaşlılar sırtlarını dönüp sorunu tartışırlardı. Bu bazen çok uzun bir zaman alırdı. Arada sırada yeniden sorular soran olurdu. Sonunda hepsi yüzlerini dinleyicilere döner, ilgililere ayağa kalkmasını işaret eder ve içlerinde en yaşlı olanı kararı açıklardı. Arkasından davulla, bundan sonra dinlenilecek olan kimse çağırılırdı.

Kunta gibi yeniler için bile bu oturumlar sıradan işlerden sayılırdı. Yeni doğan çocukları olan aileler, koca için daha büyük bir tarla, kadın için yeni bir pirinç tarlası isterlerdi. Bu istekler derhal yerine getirilirdi. Erkeklik eğitimi sırasında kintango onlara ihtiyar Heyeti'nin toplantılarını hiç bir zaman kaçırmamalarını, söylemişti. Bu toplantıları dinlemek yoluyla bilgilerini artırabilirlerdi. İlk oturumda Kunta önünde oturan Omoro.ya

baktı. En yaşlılardan olmamasına karşın kim bilir kaç karar duymuştur diye düşündü.

Kunta'nın katıldığı ilk oturumda bir toprak anlaşmazlığı görüşüldü. İki adam, başlangıçta biri tarafından ekilen fakat şimdi o adamın ailesinin sayısı azaldığından mülkiyet hakkı başkasına geçen bir toprakta dikili olan bazı ağaçların yemişleri üzerinde hak iddia ediyorlardı. İhtiyar Heyeti, «Eğer o dikmeseydi, şimdi yemiş filân olmazdı,» diyerek bunları eken adama verdi.

Daha sonraki oturumlarda Kunta çoğunlukla ödünç olarak verilen bir şeyin bozulması ya da kırılmasıyla ilgili davalar dinledi. Ödünç olarak veren, verdiklerinin değerli ve sağlam olduğunu iddia ediyordu. Ödünç olarak alan, eğer tanıkları yoksa, onarım parasını ödemeye ya da yenisini almaya mahkûm ediliyordu. Kunta, büyü yaparak kısmetlerini kapayanlardan yakınan davacılar da dinledi. Bir tanesi, bir adamın horoz mahmuzuyla kendisine dokunarak çok ağır hastalanmasına neden olmasından yakınıyordu. Genç bir kadın yeni kaynanasının mutfağına büyü yaptığını, bu yüzden onun mutfakta pişirdiği yemeklerin kötü çıktığını iddia etmişti. Bir dul kadınsa yaşlı bir adamın kendisine askıntı olduğunu, kadının yüz vermemesi üzerine yoluna toz haline getirilmiş yumurta kabuğu serptiğini ve bu yüzden de başının belâdan kurtulmadığını söylemişti. Bu büyü iddiası yeterli delillerle anlatıldığında, İhtiyar Heyeti en yakında bulunan bir büyücüye davullarla haber göndererek Juffure'a çağırmaya ve kötü adamın yaptığı büyüyü bozmasına karar verdi. Bunun parasını da kötü adama ödettirdi.

Kunta borçlu olan kişilerin borçlarının, gerekirse elindeki mallarını satarak ya da satılacak bir şeyi yoksa, borç bitinceye kadar borçlu olduğu adamın yanında köle gibi çalışarak ödettirildiğini gördü. Sahiplerinin kötülüğünden, kötü yemek veya ev vermesinden ya da kölenin ürününden yasal paydan fazlasını almasından yakınmaları dinledi. Buna karşılık kölelerinden, ürettiklerinin bir kısmını sakladığı için, ya da çiftlik araçlarını kasten kırdığı için şikâyette bulunan köle sahipleri vardı. İhtiyar Heyeti bütün bu iddiaları kılı kırk yararcasına inceler, tarafların geçmişlerini araştırır ve bir karara varırdı. Geçmişi, sahibininkinden daha iyi olan köleler de yok değildi.

Kölelerle sahipleri, her zaman, yalnız anlaşmazlık nedeniy-

le gelmezlerdi İhtiyar Heyeti'ne. Kunta bazen sahibiyle birlikte gelen kölenin, sahibin ailesinden biriyle evlenmesi için Heyete baş vurduklarını da görmüştü. Sonra, evlenmek isteyen herkesin önce İhtiyar Heyeti'nin iznini alması gerekirdi. Aralarında yakın akrabalık bağları olan çiftlerin evlilik istekleri derhal geri çevrilirdi. Evlenmelerinde böyle bir sakınca olmayanlaraysa bir aylık bir bekleme süresi verilir, bu süre içinde köylülerin evlenecek çiftler hakkında iyi ya da kötü bilgiler vermek üzere Heyet üyelerinden birine baş vurması beklenirdi. Taraflar çocukluklarından bu yana, iyi bir aile terbiyesi aldıklarını gösterecek şekilde mi davranmışlardı? Kendi aile bireyleri de dahil olmak üzere, herhangi bir kimseye gereksiz kötülük yapmışlar mıydı? Gerçeği her zaman tam olarak söylememek ya da hile yapmak gibi bir eğilimleri var mıydı? Kız geçimsiz olarak mı tanınırdı? Adamın keçileri gaddarca dövdüğü olur muydu? Böyle bir sakınca varsa evliliğe izin verilmezdi, çünkü bu kötü huyların bunlardan doğacak çoluk çocuğa geçtiğine inanılırdı. Ama Kunta daha Heyet toplantılarını izlemeden de biliyordu ki, genellikle evlilik izni verilirdi, çünkü evlenecek çiftin aileleri, Heyet'e baş vurmadan önce bu konuları inceletirler ve cevaplar olumluysa çiftin evlenmesine izin verirlerdi.

Kunta toplantılarda bazen ana babalara çocukları hakkında herkesin söylediklerinin duyurulmadığını da öğrenmişti. Örneğin, bir tanığın evlenmeyi planlayan bir gencin keçi çobanlığı yaptığı sırada, kimsenin görmediğini sanarak kendisinden bir sepet çaldığını söylemesi üzerine evlilik başvurusunun geri çevrildiğini görmüştü. Henüz çocuk olduğu düşünülerek bu suç o zaman ilgililere duyurulmamıştı. Eğer duyurulmuş olsaydı yasa gereği olarak sağ eli kesilirdi. Kunta sonunda hırsızlığı ortaya çıkan bu gencin dehşet içinde kalmış olan anasının, babasının ve evlenmeyi düşündüğü kızın önünde hüngür hüngür ağlayarak suçunu itiraf etmesini olduğu yerde donup kalarak görmüş, seyretmişti. O delikanlı bir süre sonra Juffure'dan ayrılmış bir daha da ondan haber alınamamıştı.

Heyet toplantısını birkaç ay izledikten sonra Kunta buraya daha çok evlilerle, özellikle iki, üç, dört karı almış olanlarla ilgili sorunların geldiği kanısına varmıştı. En çok zina suçlarına

rastlanıyordu; eğer kocasının iddiasını doğrulayan başka tanıklar ya da sağlam kanıtlar varsa, suçlu olan adama çok ağır cezalar verilirdi. Eğer koca yoksul, suçlu adam zenginse, İhtiyar Heyeti adamın sahip olduğu her şeyi teker teker ve sonunda koca, «Yeter artık!» deyinceye kadar ona vermesini emredebilirdi. Genellikle de kocalar adamın elinde tamtakır bir ev kalıncaya kadar, «yeter» demezlerdi. Ama çoğunlukla iki taraf da yoksul olurdu. Bu durumda Heyet suçlunun, kadınla olan ilişkisinin süresine göre belirli bir zaman için aldatılan kocanın kölesi olarak çalışmasını isteyebilirdi. Kunta bir seferinde, bu işten birkaç kez ceza yemiş bir adama Heyet'in, gün ve yer saptayarak onun hışmına uğramış en son koca tarafından otuz dokuz kırbaç atılmasına karar verdiğini duyunca adeta irkilmişti.

Kunta Heyet önünde haklarının yendiğini iddia eden karıların, kocaların öfkeli konuşmalarını dinledikten sonra, evlenmeye eskisi kadar hevesi kalmamıştı Erkekler karılarının kendilerine yeterince saygılı davranmamasından, tembelliğinden, sıralarını geldiğinde kendileriyle yatağa yatmamasından yakınırlardı. Kadın bu iddialara karşı kendini yeterli bir şekilde savunamazsa ve onu doğrulayacak tanıklar gösteremezse, Heyet genellikle kocaya karısının kulübesine gidip kapının önüne karısına ait üç parça eşya koyup, tanıkların önünde üç kez, «Boş düştün!» diye bağırmasını emredebilirdi.

Bir kadın tarafından ileri sürülebilecek en ağır iddia, kocasının erkeklik gücünün olmamasıydı. Böyle bir iddianın ileri sürüleceği önceden haber alınırsa, bütün kadınlar toplantıya doluşurlardı. Böyle bir iddia karşısında Heyet, biri iddiayı yapan kadının, biri adamın akrabası olmak, biri de Heyet üyeleri arasından seçilmek üzere üç kişiyi görevlendirirdi. Bunlardan, belirli bir süre içinde karı kocayı yataktayken izlemeleri istenirdi. Üç kişiden ikisi kadının haklı olduğu sonucuna varırsa, kadın boşanmaya hak kazanırdı. Ve ailesi çeyiz olarak vermiş olduğu keçileri geri alma hakkını elde ederdi. Ama iki görevli, adamın iyi iş gördüğü kanısına varırsa, koca yalnız keçileri geri almak hakkını kazanmaz, karısını döver ve isterse boşayabilirdi.

Kunta'nın erkeklik eğitiminden dönmesi üzerinden geçen yıllar içinde onun ve arkadaşlarının sonucunu en çok ilgiyle bekledikleri dava, kendi kafo'larından ama daha yaşlı iki delikanlıy-

la, iki dul kadın hakkında dedikodularla başlamış olanıydı. Dava sonunda, Heyet'in önüne geldiğinde, bütün Juffure halkı, en iyi yeri kapabilmek için erken saatlarda toplöntının yapılacağı yere gelmişti. Önce sıradan bazı kişisel sorunlar halledildi. Sonra bir yıl önce boşanmış olan, ama o gün el ele, gülerek Heyet'in önüne gelip yeniden evlenme izni isteyen Dembo Dabo ile Kadi Tamba davasına bakıldı. En yaşlı üye, «Bir yıl önce ayrılmak için ısrar ettiniz. Onun için bu arada ikiniz de birer defa evlenmeden yeniden evlenmenize izin verilemez,» diye kararı söyleyince yüzlerindeki gülüşden iz kalmadı.

Davul bundan sonraki davaya girecek olanların adlarını ilân edince arka sıralarda oturanların gürültüsü kesildi: «Tuda Tamba ve Kalilu Conteh, Fanta Bedeng ve Sefo Kela!» Kunta'nın kafo'sundan olan iki delikanlıyla iki dul ayağa kalktılar. Dullardan daha uzun boylu olanı, Fanta Bedeng, ne söyleyeceğini daha önceden hazırlamış gibi hepsinin adına konuşmaya başladı. Ama hâlâ heyecanlıydı. «Tuda Tamba otuz iki yaşında, Bense otuz üç yaşındayım. Bu yaşta bizim artık evlenmemiz kolay olmaz,» dedi ve kendisiyle Tuda Tamba için, Sefo Kela'ya ve Kalilu Conteh'ye yemek pişirmek, onlarla birlikte yatmak üzere teriya dostluğu kurma izni verilmesini istedi.

Yaşlıların çoğu dördüne de çeşitli sorular sordu. Dullar kararlı bir şekilde yanıtladılar bu soruları. Kunta'nın arkadaşlarıysa, her zamanki hallerinden farklı olarak biraz tutuktular. Sonra İhtiyar Heyeti üyeleri alçak sesle aralarında konuştular. Dinleyiciler o kadar heyecanla ve sessizce bekliyorlardı ki, yere bir fıstık düşse herkes duyabilirdi. Sonunda en yaşlı olanı konuştu: «Cenabı Hak kabul eder. Siz dullar yararlanabileceğiniz birer erkeğe kavuşursunuz, siz delikanlılar da daha sonra evlenince yararlanacağınız tecrübeler elde edersiniz.»

En yaşlı üye boncuklu sopasını önündeki konuşan davula iki kez sert sert vurdu ve en arka sırada oturup aralarında fısır fısır konuşan kadınlara ters ters baktı. Ancak onlar sustuktan sonra yeni çağrılacak olan ad ilân edildi: «Jankeh Jallon!» Bu sadece on beş yaşında bir kız olduğu için davası en sona atılmıştı. Kız kendisini kaçıran toubob'un elinden kurtulup yeniden köye döndüğü zaman bütün Juffure bayram etmişti. Evli olma-

masına karşın birkaç ay sonra karnı şişmeye başladı. Gebe kalmıştı. Bütün köy dedikoduyla çalkalanıyordu. Genç ve güçlü bir kadın olduğu için, yaşlı bir adam onu üçüncü ya da dördüncü karı olarak alabilirdi. Ama daha sonra çok açık renkli bir çocuk doğurdu. Saçları da bir garipti. O günden sonra Jankeh Jallon nereye gitse herkes eşyasını toplayıp ondan uzaklaşıyordu. Şimdi gözleri yaş dolu olarak ayağa kalkmış üyelere soruyordu: «Bu durumda ne yapabilirim?» Bu çok güç bir sorun olduğundan Heyet üyleri arkalarına dönüp görüşme yapmadılar. En yaşlı üye sorunu gelecek ayın toplantısına kadar düşüneceklerini söyledi. Bu sözlerden sonra, Heyet'in beş üyesi ayağa kalkıp gitti.

Oturumun bu şekilde son bulmasına memnun kalmadığı için Kunta, arkadaşlarının çoğu ve öbür dinleyiciler ayağa kalkıp, aralarından konuşa konuşa evlerinin yolunu tuttuğu halde uzun süre oturduğu yerde kaldı. Binta akşam yemeğini getirdiğinde onun kafasında hâlâ bir sürü soru vardı. Yemeğini yerken ne o annesiyle konuştu, ne de annesi onunla, Daha sonra, o gece köyün dışında nöbet beklemek onun sırası olduğundan, mızrağını, okunu, yayını alıp, wuolo köpeğiyle, nöbet tutacağı yere gittiğinde hâlâ düşünüyordu: O teni açık renk, saçı bir garip olan çocuğu, herhalde ondan da tuhaf olması gereken babasını ve eğer kaçmasaydı toubob'un Jankeh Jallon'u yeyip yemiyeceğini düşünüyordu.

BÖLÜM 31

Kunta iyice gelişmiş olan yerfıstığı tarlalarının ortasında, ayışığında, dikili direğe tırmandı ve yerden iyice yüksekte bulunan gözcü platformuna oturdu. Silahlarını ve davul için ertesi sabah ağaç keserken kullanacağı baltasını yanına yerleştirdi. Tarlalar arasında sağa sola gidip etrafı koklayan köpeğini izlemeye başladı. Yıllarca önce ilk gözcülük görevini yaparken, otlar arasından bir fare geçse mızrağına sarıldığını şimdi çok iyi anımsıyordu. O zaman her gölgeyi bir maymun, her maymunu bir

panter, her panteri bir toubob sanıyordu. Sonunda gözleri seçmesini öğrendi. Zamanla bir aslanın kükremesiyle bir leoparın bağırmasını ayırt edebilecek duruma gelmişti. Ama bu uzun geceler boyunca gözlerini açmasını öğrenmesiyse o kadar çabuk olmadı. Sık sık düşünceye dalar ve böyle olunca da nerede olduğunu, görevinin ne olduğunu çoğunlukla unuturdu. En sonunda hiç olmazsa, düşüncelere dalsa bile, görevini ihmal etmemeyi öğrenmişti.

Bu gece aklı Heyet'in arkadaşları için uygun gördüğü teriya arkadaşlığına takılmıştı. Arkadaşları kaç aydan beri durumlarını Heyet'e götüreceklerini söylemekteydiler ama ne Kunta, ne de öbür arkadaşları onlara inanıyordu. İşte şimdi söylediklerini yapmışlardı. Belki şu anda yatakta o iki dulla birlikte teriya denilen şeyi yapıyorlardı. Kunta birden toparlanıp bunun nasıl bir şey olabileceğini gözünün önüne getirmeye çalıştı.

Kadınların eteğinin altında olanlar konusunda bildiklerini Kunta kafo arkadaşlarının konuşmalarından öğrenmişti. Evlilik görüşmelerinde kız babasının, en iyi başlık parasını alabilmek için, kızın bozulmamış olduğu teminatını verdiğini biliyordu. Sonra kadınların kanamayla, kanla ilgili bir yanları olduğunu da biliyordu. Her ay bir kanama olurdu onlarda... Ve de çocuk doğurdukları zaman. Bir de evlendikleri gece. Ertesi sabah, yeni evlilerin annelerinin kulübeye gidip, çiftin üzerinde yattığı çarşafı bir sepete koyup, kızlığın delili olarak bu kanlı çarşafı imama gösterdiğini ve imamın da ancak ondan sonra bu evliliği kutsadığını herkes bilirdi. Eğer çarşaf kanlı değilse, yeni damat iki anneyle birlikte evden dışarı fırlar ve tanıkların huzurunda üç kez, «Seni boşuyorum!» derdi. Kunta bunu da biliyordu.

Teriya'da bunların hiç biri yoktu. Bu, erkeklik eğitimini yeni bitirmiş bir delikanlının bir dulla yatması ve onun pişirdiği yemekleri yemesiydi. Kunta Jinna M'baki'nin, dünkü Heyet toplantısı biterken onun hakkında neler düşündüğünü açık açık belli edercesine bakışını düşündü. Farkına bile varmadan sertleşen foto'sunu sıktı. Ama kendini tuttu ve fazla oynamadı. Yoksa bu, kadının isteklerine razı olmak anlamına gelirdi. Böyle bir şeyi düşünmek bile insana utanç verirdi. Kadının sırnaşıklığından hoşlanmıyordu. Yalnız artık erkek olduğuna göre teriya'yı düşünmesinde sakınca yoktu. Heyet'teki yaşlılar da bunun utanılacak bir

şey olmadığını verdikleri kararla göstermişlerdi.

Kunta aklına, Lamin'le yaptığı bir yolculuktan dönerken bir köyde gördüğü kızlar geldi. On kadar kız vardı. Hepsi kapkarayd. Dar elbiseler giymişler, renkli bilezikler ve boncuklar takmışlardı. Göğüsleri dimdikdi. O geçerken çok garip davranmışlardı. Kunta o bakınca kızların başlarını çevirmesinin bir ilgisizlik belirtisi olmadığını, kızların Kunta'nın onlarla ilgilenmesini istedikleri anlamına geldiğini daha sonra anlayabilmişti.

Kadınlar akıl almaz yaratıklar, diye düşündü. Juffure'da bulunan onun yaşındaki kızlar, başlarını çevirecek kadar bile onunla ilgilenmezlerdi. Acaba onun ne olduğunu iyi bildiklerinden miydi bu? Yoksa acaba Kunta'nın, göründüğünden daha genç, kızların ilgisine değmeyecek kadar genç olduğunu bildiklerinden miydi? Belki geçtiği o köyde gördüğü kızlar yanına küçük bir çocuğu almış yolculuk eden bir adamın en aşağı yirmi, yirmi beş yaşında olabileceğini düşünüyorlardı. Yine de onun gerçek yaşını bilen bir dul ona asılabiliyordu. 'Belki de daha yaşlı olmadığım için şanslıyım,' diye düşündü Kunta. Daha yaşlı olsaydı, öbür köydeki kızlar gibi ona pas verip dururlardı. Oysa bu kızların aklında da tek bir şey vardır: Evlilik. Hiç olmazsa Jinna M'Baki teriya arkadaşlığından fazlasını bekleyemeyecek kadar yaşlıydı. Evlenmeden onunla yatmaya, ona yemek pişirmeye razı kadınlar olduktan sonra neden evlenmek istesindi? Bir nedeni olmalıydı bunun. Belki ancak evlenince insanın oğlu olduğundandı. Çocuk sahibi olmak iyi bir şeydi. Ama dünyayı babasından, arafang'dan, kintango'dan değil, amcaları gibi doğrudan doğruya kendisi biraz gezip dolaşıp öğrenmedikten sonra çocuklarına ne öğretebilirdi?

Amcaları bile, daha evlenmemişti. Oysa onlar babasından daha yaşlıydılar ve onların yaşında olan birçok kişi ikinci karılarını almışlardı. Acaba Omoro bir ikinci karı almayı düşünüyormuydu? Bu fikir Kunta'ya o denli tuhaf gelmişti ki, yerinden doğruldu. Acaba annesi bunu nasıl karşılardı? Neyse yine ilk karı olarak Binta, ikinci karıya yapması gereken işleri buyurmak durumundaydı. Her halde onu adamakıllı çalıştırırdı. Omoro'yla hangisinin ne vakit yatacağını da o ayarlardı. İki karı arasında acaba geçimsizlik olur muydu? Yok, yok. Kintango'nun, üzerine

alınan öbür karılarına bar bar bağırıp evde huzur bırakmadığı bütün köyce bilinen birinci karısı gibi olamazdı Binta.

Kunta uyuşmasınlar diye ayaklarını platformun kenarından sarkıttı. Wuolo köpeği hemen altında, yerde toparlanmış yatıyordu. Ayışığında tüyleri parlıyordu. Köpeğin aslında tavşan uykusu uyuduğunu, son zamanlarda her akşam yerfıstığı tarlasına musallat olan şebeklerin geldiğini hissettiği vakit derhal havlayıp saldırmak üzere burnunun, kulaklarının çevreyi sürekli olarak kolaçan ettiğini çok iyi biliyordu. Uzun gözcülük görevi sırasında Kunta'nın en çok hoşuna giden, uzakta bir panterin hücumuna uğrayan bir şebekin çıkardığı homurtuları duymaktı. Hele bu homurtular çığlığa dönüşürse... Çünkü bu şebekin paçayı kurtaramadığını gösterirdi.

Fakat Kunta platformun kenarına oturmuş tarlaları gözlerken ortalık sakindi. Çevrede görünen tek hayat belirtisi, bir hayvanı korkutmak, ihtimal ineklerine fazlaca yaklaşan bir sırtlanı kaçırmak için Fulani kabilesinden bir sığırtmacın sağa sola salladığı sarı ışıktı. Fulani'ler sığırtmaçlığı o kadar iyi bilirlerdi ki, onların hayvanlarıyla adeta konuştukları söylenirdi. Omoro, Kunta'ya Fulani'lerin emeklerinin karşılığının bir parçası olarak ineklerin boynundan biraz kan alarak bunu sütle karıştırıp içtiklerini söylemişti. Ne garip insanlar diye düşündü Kunta. Ama Mandinka'lardan olmamalarına rağmen yine de onun gibi Fulani'ler de Gambia'lıydılar. Ya bu ülkenin sınırları dışında olan insanlar... Kimbilir onlar ne kadar gariptiler.

Lamin'le birlikte çıktıkları yolculuktan döndükten bir ay sonra Kunta yeniden yollara düşmek arzusuna tutulmuştu... Bu kez gerçek bir yolculuğa çıkmak istiyordu. Kafo'sundaki arkadaşlarından bazılarının yerfıstığı ve kuskus ürünü toplanır toplanmaz bir yerlere gitmeyi tasarladıklarını biliyordu, ama hiç biri çok uzaklara gitmeye cesaret edemiyordu. Kunta'nın aklında Mali denilen o uzak ülkeye gitmek vardı. Omoro'nun ve amcalarının söylediklerine göre, Kinte klanı üç yüz ya da dört yüzyıl önce oradan gelmişti. Anımsadığına göre ataları demirciymişler, yani savaşı kazandıran demir silâhları, çiftçiliği kolaylaştıran demir araçları yaparlarmış. Bu ilk Kinte ailesinden gelenler ve onların yanında çalışan herkes Kinte soyadını almıştı. Bu

klandan bazısı daha sonra Mauretania'ya göç etmişti. Kunta'nın din adamı olan büyükbabası da orada doğmuştu.

Bu tasarısını iyice kararlaştırmadan önce bunun kimse tarafından, hatta Omoro tarafından bile duyulmasını istemediği için Mali'ye götüren en iyi yolu, gizli kalmasını rica ederek, yalnız arafang'a sormuştu. Adam toprağın üzerine bir harita çizip, sonra da parmağıyla göstererek, Kamby Bolongo'nun kıyısından altı gün kıble yönüne doğru gidilince Samo adasına gelindiğini söylemişti. Ondan sonra nehir daralıp birden sola dönüyor ve menderesler çizerek uzanıyordu. Nehir kadar geniş birçok bolong ile birleşiyordu. Birçok yerde bitkilerin sıklığından, bataklık olan kıyıları görünmüyordu. Bazı yerlerde ağaçlar on adam boyundaydı. Buralarda maymunlar, su aygırları, büyük timsahlar ve kalabalık şebek sürüleri olduğu görülmüştü.

Fakat zor koşullar altında iki üç gün sürecek bir yolculuktan sonra Kunta'nın bir ikinci büyük adaya gelmesi gerekiyordu. Bu adanın kıyıları, üzerinde yer yer küçük çalılar ve ağaçlar bulunan alçak yarlar şeklinde yükseliyordu. Nehrin kıvrılıp uzayan kıyısını izleyen patikadan giderek Bansang, Karantaba ve Diabugu köylerine varılıyordu. Ondan az sonra da Gambia'nın doğu sınırını geçip Fulladu Krallığı'na giriliyordu. Orada, yarım gün kadar yürüdükten sonra Fatoto köyüne geliniyordu. Kunta çantasından arafang'ın vermiş olduğu deri parçasını çıkardı. Derinin üzerinde arafang'ın Fatoto'daki meslekdaşının adı yazılıydı. O adam on, on iki günlük yolculuktan sonra onu Senegal'a götürecek yolu gösterebilirdi. Oradan sonra da Mali ve ülkenin merkezi olan ve Kunta'nın gitmek istediği yer, Ka-ba geliyordu Arafang, Kunta'nın Mali'de kalacağı günlerin dışında, gidip gelmenin bir ay kadar süreceğini hesap etmişti.

Kunta evinde toprağın üzerine bu haritayı, Binta gelmeden önce, o kadar çok çizip incelemişti ki, şimdi yerfıstığı tarlaları içindeki gözcü noktasında bütün ayrıntılarıyla hepsini gözünün önüne getirebiliyordu. Yolda ve Mali'de kendisini bekleyen serüvenleri aklına getirdikçe başka şey düşünemez oluyordu. Bu sırrını neredeyse Lamin'e açacak olmuştu. Sırrı birisiyle paylaşmak için değil, onu da birlikte götürmeyi düşündüğü için. Lamin'in ağabeyiyle daha önce yapmış olduğu yolculuktan ötürü ne kadar övündüğünü biliyordu. O yolculuktan bu yana Lamin de erkeklik

eğitiminden geçmişti. Artık çok daha iyi bir yol arkadaşı olabilirdi. Ama Kunta'nın onu da birlikte almaktan asıl amacı bir yol arkadaşına duyduğu ihtiyaçtı.

Bir ara Kunta karanlıkta kendi kendine gülmeye başladı. Aklına, zamanı gelip de bu sırrı öğrenince Lamin'in yüzünün alacağı şekil gelmişti. Tabii Kunta haberi fazla önemli bir şey değilmiş, o sırada aklına gelmişmiş gibi söyleyecekti. Ama daha önceden sorunu herhalde pek de hafife almayacak olan Omoro'ya açması gerekecekti. Aslında Omoro'nun çok memnun olacağını, Binta'nın bile, merak etse de, eskisinden daha az telaşlanacağını biliyordu. Acaba Binta'ya Mali'den ne getirirse, onu altın doldurulmuş güvercin teleklerinden daha memnun edebileceğini düşündü. Belki güzel kaplar ya da bir top kumaş. Omoro ve amcaları Mali'de yaşamış olan eski Kinte kadınlarının güzel kaplar yapmak, güzel kumaşlar dokumakla ün saldıklarını işitmişti. Belki Kinte klanına mensup kadınlar orada hâlâ güzel şeyler yapıyorlardı.

Mali'den dönünce, bir başka yıl, bir başka yolculuk yapmayı tasarlayabileceği aklına geldi. Amcalarının, hörgüçlerinde su taşıdıklarını söylediği o garip hayvanlardan oluşan kervanların bulunduğu ucsuz bucaksız kumların ötesine gidebilirdi. Kalilu Conteh'nin ve Selo Kefa'nın o çirkin teriya dulları olabilirdi. Oysa Kunta Kinte, Mekke'ye bile gidebilirdi. Kutsal kentin bulunduğu yöne bakıp dalan Kunta tarlaların ötesinde bir sarı ışığın sürekli yandığını farketti. Orada bulunan Fulani'li sığırtmacın kahvaltısını hazırladığını farketti. O ana kadar doğuda ufkun hafif hafif aydınlandığına dikkat bile etmemişti.

Silâhlarını alıp eve yollanmak için eğildiğinde baltayı gördü ve davul için, ağaç kesmeyi kararlaştırdığını anımsadı. Ama çok yorgundu. Ağacı belki yarın keserdi. Yok olmaz... Ormana giden yolun yarısında bulunuyordu zaten. Eğer bu işi hemen yapmazsa, bir dahaki gözcülük görevine kadar yapmayacağını biliyordu. Sonra yorgunluğa teslim olmak, boyun eğmek erkekliğe yakışmazdı. Bacaklarının uyuşup uyuşmadığını kontrol ettikten sonra yere indi. Köpeği onu bekliyor, hafif hafif havlayarak kuyruğunu sallıyordu. Sabah namazını kıldıktan sonra kalktı, gerindi, sabah havasını ciğerlerine doldurduktan sonra bolong'a doğru yola koyuldu.

BÖLÜM 32

Yabani çiçeklerin bildiği kokuları burnunda buram buram tüterek koşuyordu. Koştukça güneşin ilk ışıklarıyla çiğlerin parlattığı otlar bacaklarını ıslatıyordu. Başının üzerinde daireler çizen atmacalar av arıyorlardı. Tarlaların çevresindeki hendekler kurbağalarla canlanmıştı. Kuşları rahatsız etmemek için dallarına kargalar dolmuş olan bir ağacın uzağından geçti.

Soluk soluğa koşarak ilerliyordu. Bolong'un kıyısından içeri lere kadar uzanan çalılıklara yaklaştıkça bur..unu güzel kokular doldurmaya başlamıştı. Onu gören yaban domuzları homurdanıyorlardı. Bu gürültü şebeklerin bağırmasına yola açtı. Şebeklerin erkekleri, dişilerini ve yavrularını arkaya çektiler. Küçükken onların seslerini ve hareketlerini taklit ederdi. Şebekleri çok kızdırırdı bu. Ama artık çocuk değildi ve Allah'ın bütün yaratıklarına saygılı davranmayı öğrenmişti. Kendisine de en az o kadar saygılı davranılmasını isterdi.

Bolong'a yaklaştıkça pelikanlar, leylekler geceyi geçirdikleri yerlerden havalanıyorlardı. Kunta'nın wuolo köpeği su yılanlarını, kahverengi kurbağaları kovalıyordu.

Gece gözcülük yaptıktan sonra buraya gelmek ihtiyacını duyunca, hep yaptığı gibi Kunta, bir süre bolong'un kenarında durdu. Bugün yeşil suların üzerinden bir mızrak boyu yukarıda uçan bir balıkçıl kuşunu seyretmek istemişti. Belki kuş çok daha küçük bir av arıyordu ama Kunta burada daha çok kujalo denilen büyük balıkların bulunduğunu biliyordu. Kunta bunları avlayıp annesine götürmeyi pek severdi. Binta bu balığı soğan, pirinç ve acı domatesle pişirirdi. Zaten henüz kahvaltı etmediği için bu balığı da aklına getirince karnı büsbütün guruldamaya başladı.

Su boyunca bir süre daha gittikten sonra yaşlı bir mangrove ağacına giden bir patikaya saptı. Ağaca varınca dallara tutuna tutuna ağacın tepesine yakın bir yere çıktı. Burada oturmaktan her zaman hoşlanırdı. Berrak günlerde bu noktadan bolong'un bir kısmı ve daha ötede kadınların işlediği pirinç tarlaları, emzirme çağındaki çocuklar için yapılmış barınaklar görünürdü. Acaba o küçükken annesi onu hangi barınağa koyardı, diye

düşündü. Her yerden çok burası sabahın erken saatlarında Kunta'yı huzura kavuştururdu. Köydeki camiden çok burada herkesin ve her şeyin Allah'ın elinde olduğunu içinde duyardı. Sonra bu ağacın tepesinden gördüğü, kokladığı her şeyin insanların anımsayabileceği çok eski tarihlerden beri burada olduğunu ve onun çocuklarının ve çocuklarının çocuklarının atalarına kavuşmasından sonra da burada olacağını düşünürdü.

Bolong'tan güneşe doğru bir süre daha gittikten sonra, davulu için uygun bir ağaç bulup kesmeyi umduğu koruya doğru yürüdü. Korunun çevresi insan boyunu aşan otlarla çevrilmişti. Taze ağaç bugünden itibaren kurumaya başlasa, bir buçuk ayda, yani o Lamin ile birlikte Mali'den döndüğünde hazır olabilir, diye düşündü. Korudan içeri girdiği sırada göz ucuyla, bir şeyin hareket ettiğini gördü. Bu bir tavşandı. Köpeği otların arasına kaçan hayvanın peşine düşmüştü. Belliydi ki, köpek karnı aç olduğu için değil, eğlenmek için koşuyordu, çünkü deliler gibi havlıyordu. Wuolo köpeklerinin açken avlandıkları sırada hiç ses çıkarmadıklarını bilirdi. Bir süre sonra köpeği de, tavşanı da işitmez oldu. Ama Kunta, avdan bıkınca köpeğin kendisine döneceğini biliyordu.

Kunta korunun ortalarına doğru yürüdü. Orada düzgünlük, yuvarlaklık ve büyüklük bakımından elverişli olan çok daha fazla ağaç bulabilirdi. Korunun ortalarına yaklaştıkça bastığı yumuşak toprak ayaklarına hoş geliyordu. Ama güneş henüz sık yaprakları geçip içerilere girebilecek kadar yükselmediği için hava nemli ve soğuktu. Baltasını çarpık bir ağaca dayayarak ağaç aramaya başladı. Zaman zaman duruyor, eğiliyor, elleriyle yokluyor ve kuruyup küçülme payını da hesaba katarak davulu için yeterince büyük bir ağaç arıyordu.

Elverişli sayılabilecek bir ağaç görüp eğildiği sırada bir çatırdı ve arkasından da bir papağanın bağırmasını işitti. 'Herhalde köpeğim dönüyordur,' diye düşündü. Ama birden aklına büyük bir köpeğin dalları böyle kırmayacağı geldi ve hemen geri döndü. Birden hayal meyal bir sopanın havaya kalktığını, beyaz bir yüzün kendisine doğru geldiğini gördü. Arkasından daha başka ayak sesleri de işitti. Toubob! Tekme attı. Adamın karnına geldi. Yumuşacıktı. Adamın inlediğini işitti. Tam o sırada ağaç

gövdesi gibi ağır bir şey Kunta'nın kafasına ve omuzuna çarptı. Canı yanarak döndü. İki büklüm olmuş yerde yatan beyaz adam geride kalmıştı. Büyük bir çuvalla kendisine doğru koşan iki karaderili gördü; aynı anda kısa kalın bir sopa savuran, fakat Kunta kenara kaçtığı için ona vuramayan bir beyaz adamın yüzünü yumrukladı.

Bir silah olsa, diye düşünüyordu, herhangi bir silah. Bir yandan da diziyle, dirseğiyle vuruyor, tırmalıyordu. Sırtına vurulan sopayı hissetmiyordu bile. Dördü birden yere yıkıldı. Hepsinin ağırlığıyla alta düşen Kunta'nın sırtına gelen bir diz darbesi soluğunu kesti. Dişlerini birisine geçirdi, ısırıp eti kopardı. Tırnaklarını birinin yüzüne geçirdi. Parmağıyla adamın gözünü oydu. Feryadını duydu. O sırada yine sopayla Kunta'nın başına vuruldu.

Gözü kararadı. Bir köpeğin hırladığını, bir toubob'un bağırdığını işitti. Sonra köpeğin çığlıklarını duydu. Güç belâ ayağa kalktı. Başından kanlar akıyordu. Sopalardan kurtulmak için sağa sola eğilirken eliyle gözünü kapatmış bir karaderili, elinde, silâh köpeğinin önünde duran bir toubob gördü. Geri kalan iki kişi de, ellerinde sopalarla onun etrafında dönüyorlardı. Kunta ikinci toubobla saldırdı. Yumruklarıyla, başına inmekte olan sopanın hızını kesti. Yakalayıp almak istedi. Neden bunları işitmemişti, duymamıştı, hissetmemişti...

Tam o sırada kara adam sopasıyla Kunta'ya bir kez daha vurdu. Kunta diz üstü çöktü ve toubob elinden kurtuldu. Yeniden yerinden fırlayan Kunta'nın gözü hiç bir şey görmüyordu. Artık yalnız kendi canını kurtarmak için boğuşmuyordu. Omoro! Binta! Suwadu! Madi! bunların hepsi için boğuşuyordu. Toubob'un elindeki kalın sopa şakağında patladı. Ve o zaman her şey kararadı.

BÖLÜM 33

Kunta, 'acaba aklımı mı oynattım,' diye düşünüyordu. Kendisine geldiğinde karanlık, sıcak, leş gibi kokan, ağlama, hıçkırık, çığlık ve kusma seslerinin doldurduğu bir yerde, iki kişi-

nin arasında, çıplak ve zincirlenmiş olarak sırt üstü yattığını farketti. Karnında ve göğsünde kendi kusmuğunun sıcaklığını ve kokusunu hissediyordu. Dört gün önce yakalandığı zaman yediği dayaktan vücudunun her yanı ağrıyordu. Ama en çok ağrıyan, ellerine, ayaklarına bağlanmış olan zincirlerin yeriydi.

Şişman, kıllı bir fare yanağına sürtündü ve burnunu uzatıp ağzını kokladı. Kunta irkilip ağzını iyice yumdu. Fare korkup kaçtı. Kunta öfkeyle, hırsla, elini, ayağını bağlayan zincirleri koparmaya çalıştı. Zincirlerin bir ucunun bağlı olduğu yanındaki adamın feryadını duydu. Hırsından ve can acısından yerinden fırlamaya çalışırken başını, hem de ormanda toubob'un vurduğu yeri, sert bir tahtaya çarptı. O ve yanında olup da yüzünü göremediği adam soluk soluğa kalıncaya dek bileklerindeki demirleri birbirilerine vurdular. Sonunda ikisi de bitkin düştü. Kunta yeniden kusacak gibi oldu. Kendini tutmaya çalıştı, ama olmadı. Ekşi bir sıvı dudaklarının kenarından aşağı aktı. Kunta, keşke ölsem, diye düşünüyordu.

Aklını ve gücünü koruyabilmek için kendine hakim olması gerektiğini söyleyip duruyordu. Bir süre sonra, yeniden hareket edebileceğini hissedince sol eliyle zincire vurulmuş olan sağ elinin ve ayağının bileklerini yokladı yavaş yavaş. Kanıyorlardı. Zinciri hafifçe çekti. Anlaşılan biraz önce vuruşmuş olduğu adamın sol ayak ve el bileğine bağlanmıştı. Kunta'nın solunda, sürekli olarak inleyen bir başka adam yatıyordu. O kadar sıkışık bir durumda yatıyorlardı ki, bir tanesi biraz oynasa, kolları, ayakları, omuzları birbirine dokunuyordu.

Biraz önce başını vurmuş olduğunu anımsayarak Kunta dikkatle doğruldu. Oturacak kadar bile yer yoktu. Başının gerisinde ahşap bir bölme vardı. 'Tuzağa düşmüş bir kaplana benziyorum,' diye düşündü. Sonra erkeklik eğitimi sırasında, jujuo'da karanlıkta oturup bekleyişini anımsadı. Ağlayacak gibi oldu, ama kendini tuttu. Çevresinde duyduğu bağırmaları, inlemeleri dinlemek için kendini zorladı. Odada, eğer bu bir odaysa, kimi yakınında, kimisi uzağında olmak üzere daha bir sürü insan vardı. Biraz daha dikkatle dinledi. Boğuk boğuk seslerin bazısı, üzerinde bulunduğu kıymıklı tahtaların altında geliyordu.

Diller de farklıydı. İleride bir Fulani Arapça, «Allah'ım bana

yardım et!» diye bas bas bağırıyordu. Serere kabilesinden bir adam, ailesinin bireylerine ait olması gereken bir takım adlar sayıyordu. Ama daha çok Mandinka duyuluyordu. Ve hepsini bastıran, yetişkin erkekler arasında geçerli olan gizli dil 'sira kango' idi. Bütün beyazlara ölüm diliyordu. Başka sesler de vardı, ama hıçkırıklar arasında söylendiği için Kunta ne sözcükleri, ne de bunların hangi dillere ait olduklarını anlayabiliyordu. Yalnız bazılarının Gambia dışından olduğunu biliyordu.

Kunta bunları dinlerken, bir yandan da bağırsaklarını boşaltmak istediğini unutmaya çalıştığını farketti. Ama artık kendini daha fazla tutacak durumda değildi. Ve altını kirletti. Kendinden, odanın bu pis kokusuna yaptığı katkıdan iğrenerek ağlamaya başladı. Sonra yine kustu. Bu kez pek fazla bir şey gelmedi ağzından ama öğürmeye devam etti. Ne günahı vardı da böyle cezalandırılıyordu? Allah'tan cevap istiyordu. Davulu için ağaç kesmek üzere ormana gittiği gün kıldığı sabah namazından sonra hiç dua etmemiş olmak yeterli bir günah mıydı? Zaten secdeye bile varacak yeri yoktu. Kaldı ki, kıblenin ne yanda olduğunu da bilmiyordu. Gözlerini kapayıp Allah'tan af ve yardım diledi.

Sonra bir süre yatıp ağrılarını dinledi, yalnızca. Bunlardan birinin, midesinden gelenin, açlık duygusundan ibaret olduğunu farketti. Yakalandığı günün önceki gecesinden beri bir lokma bir şey yememişti. Kendini, arkada iki zenci, önde o garip renkli saçları olan acaip kıyafetli iki toubob olmak üzere bir patikada yürürken bulduğu günden bu yana uyuyup uyumadığını anımsamaya çalıştı. Birden gözlerini açıp, başını salladı. Farkında olmadan uyumuştu. Ter içindeydi. Kalbi çarpıyordu. Yoksa bu pis kokulu karanlık dünya da bir karabasan mıydı? Hayır, şimdi anımsadığı ormandaki o sahne gibi, bu da gerçekti.

Koruda zenciler ve toubob'larla amansızca boğuştuktan sonra, kendine geldiğinde, ağzının ve gözlerinin bağlanmış olduğunu anımsadı. Elleri arkasına götürülüp bağlanmış, ayak bileklerine de düğümler atılmıştı. Kurtulabilmek için deliler gibi uğraşmaya başlayınca, her tarafından kanlar gelinceye dek sivri sopalarla dürtülmüştü. Sonra kolundan tutularak ayağa kaldırılmış ve sıçraya sıçraya yürümeye zorlanmıştı.

Bolong'un kıyısında bir yerde bir tekneye itilmişti. Gözleri kapalı olduğu halde, kürekleri çeken karaderililerin homurtularını

duyuyordu. Kendini kurtarmaya çalıştıkça, toubob'dan dayak yiyordu. Yeniden karaya çıkmışlar ve bir süre daha yürümüşlerdi. Sonunda o gece vardıkları bir yerde Kunta'yı yere itip, sırtı bir bambu çite gelecek şekilde bağlamışlar, gözlerini açmışlardı. Ortalık karanlıktı ama yine de önünde ayakta duran toubob ile, biraz ilerde yere oturmuş onun cinsinden bir takım adamların yüzlerinin rengini görebiliyorlardı. Toubob ona, ağzıyla bir parça koparması için bir et parçası uzatmıştı. Kunta başını yana çevirmiş, ağzını sıkı sıkı kapatmıştı. Toubob öfkeyle girtlağını yakalayıp ağzını zorla açmaya çalışmış, Kunta açmamakta direnince toubob yüzüne bir yumruk atmıştı.

Gecenin geri kalan bölümünde Kunta'yı rahat bıraktılar. Gün doğacağına yakın, Kunta başka ağaçlara bağlanmış birtakım yüzler daha seçti. Kendisi gibi yakalanmış insanlar... Altı erkek, üç kız ve iki çocuk. Başlarında silâhlı karaderililer ve toubob'lar nöbet bekliyordu. Kızlar çıplaktılar. Kunta ancak gözlerini kaçırabiliyordu. O ana kadar çıplak bir kadın görmemişti. Erkekler de çıplaktılar. Yüzlerinde ölümcül bir nefretin belirtileri vardı. Acı bir sessizlik içinde oturuyorlardı. Yedikleri kamçıların açtığı yaralardan akan kanlar, üzerlerinde kurumuştu. Kızlarsa ağlıyordu. Bir tanesi yakılan köyünde ölmüş olan sevdiği insanlar için, bir başkası kolları arasında hayali bir çocuk tutmuş, sallana sallana inliyordu.

Birden öfkeden kuduran Kunta ileri geri giderek bağlarını koparmaya çalıştı. Ama bir sopa darbesiyle yeniden kendini kaybetti. Bilinci yerine geldiğinde kendisinin de çırılçıplak kaldığını, saçlarının kesildiğini, vücuduna kırmızı palmiye yağı sürüldüğünü gördü. Öğleye doğru koruya iki toubob daha geldi. Karaderili işbirlikçilerin hepsinin yüzü gülmeye başladı. Yakalananları bağlı oldukları yerlerden çözüp, bağırarak sıraya girmelerini emrettiler. Yeni gelen toubob'lardan biri kısa boylu, tıknazdı. Saçları beyazdı. İkincisi ona tepeden bakacak kadar boyluydu. Yanağında bir bıçak izi vardı. Ancak herkes daha çok beyaz saçlıya gülüyor, saygı gösteriyordu.

Beyaz saçlı hepsine teker teker baktıktan sonra eliyle Kunta'ya ileri çıkmasını işaret etti. Kunta'nın korkudan geriye doğru gitmesiyle sırtına bir kamçı yemesi bir oldu. Arkadan işbirlikçi bir karaderili onu yakalayıp yere diz çöktürdü ve başını geriye

doğru çekti. Beyaz saçlı toubob sakin bir şekilde Kunta'nın dudaklarını aralayıp dişlerini inceledi. Kunta ayağa fırlamaya çalıştı, ama bir kamçı daha yedi. Sonra, kendisine söylendiği gibi ayağa kalkıp durdu. Toubob elleyerekten gözlerini, göğsünü, karnını yokladı. Aynı parmaklar foto'suna dokununca Kunta yana kaçtı. Ama iki kamçı daha yedi ve işbirlikçi karaderililer tarafından öne doğru eğildi. Dehşet içinde kalmıştı. Kaba etlerinin iyice aralandığını hissediyordu. Sonra beyaz saçlı toubob Kunta'yı bir kenara itti. Teker teker öbür tutsakları, hatta ağlayan kızların mahrem yerlerini muayene etti. Sonra onlara çitle çevrili yerde koşmaları, hoplayıp sıçramaları buyruldu.

Hepsini bu şekilde izledikten sonra, beyaz saçlı toubob ile uzun boylusu bir kenara çekildiler ve aralarında alçak sesle konuştular. Az sonra beyaz saçlı adam, toubob'lardan birine içlerinde Kunta'nın da olduğu dört erkek karaderiliyle iki kızı işaret etti. Öbür toubob hayret etmiş gibi hareketler yaparak ötekileri gösterdi. Ama beyaz saçlı kesin bir biçimde başını salladı. Bu tartışmalar sürerken Kunta öfkeden kuduracak gibi oluyordu. Bir süre sonra beyaz saçlı toubob bir kâğıda bir şeyler yazdı. Öbür toubob kâğıdı istemeye istemeye kabul etti.

İşbirlikçi karaderililer boğuşan, bağıran Kunta'yı oturttular. Kunta gözlerini faltaşı gibi açarak bakıyordu. Toubob'lardan biri, beyaz saçla adamın birlikte getirmiş olduğu bir demiri ateşten aldı. İki omzu arasına yapışan kızgın demirin acısıyla Kunta avaz avaz bağırıyordu. Bambu koruluğu sırayla tüm karaderililerin çığlıklarıyla yankılandı. Daha sonra sırtlarına çıkan 'LL' şeklindeki yanık çizgiler kırmızı palmiye yağıyla ovuldu.

Bir saat içinde hepsi yeniden yola koyulmuştu. Yanlarında sıçraya sıçraya yürümeyi beceremeyenleri kırbaçlamaya hazır olan işbirlikçi karalar vardı. O akşam suyun üzerine sarkan mangrove'ların altına gizlenmiş iki tekneye vardıklarında Kunta'nın sırtı kamçılardan çizgi çizgi olmuştu. Kaçırılanlar iki gruba ayrıldılar. İşbirlikçi karaların kürek çektiği tekneler, gecenin karanlığında ağır ağır yol alırken, toubob'lar herhangi bir direnişi kamçıyla karşılamak üzere hazır bekliyorlardı.

Kunta gecenin içinde büyük bir karaltının ortaya çıktığını görünce, onun için bunun son fırsat olduğunu düşündü. Bağır-

malar, çığlıklar arasında kendisini kurtarmak için fırladığında tekneyi devirecek gibi olmuştu. Ama öbürlerine zincirle bağlı olduğundan suya atlaması olanaksızdı. Tekne o büyük karaltının yanına yanaştığı sırada karnına, sırtına, kafasına yediği kamçıları, sopaları neredeyse farketmedi bile. Sancılar arasında yüzünü kan kapladığını, toubob'ların bağırdığını duyuyordu. Her yanını halatlarla sardılar. Yapacak bir şeyi kalmamıştı. Bir ip merdivenden itilerek, çekilerek yukarı çıkarıldıktan sonra, sağa sola kıvranarak özgürlüğüne kavuşmak için bir kez daha uğraştı. Yine kamçılar yedi. Toubob'ların bunaltıcı kokuları, kadınların çığlıkları arasında birtakım eller onu yakaladı.

Gözkapakları iyice şişmiş olan Kunta çevresini birtakım ayakların, bacakların sardığını gördü. Bir yandan kollarıyla yüzünü korumaya çalışırken başını zor belâ yukarı kaldırdığında, aynı beyaz saçlı toubob'un sakin bir şekilde defterine birtakım notlar aldığını gördü. Sonra havalandığını ve bir yere yatırıldığını farketti. Başını kaldırdığında birtakım direkler ve beyaz bezler gördü. Oradan, dar bir yerden itilerek karanlık bir odaya götürüldü. Bir anda inanılmayacak kadar kötü bir kokuyla ve çığlıklarla karşılaştı.

Beyazlar onu ağlayan iki adamın arasına itip ellerini, ayaklarını zincirlerken Kunta kusmaya başladı. Dehşete kapılmış olduğu halde, ilerde parlayan ışıklardan toubob'ların onunla gelen adamları bir başka yere yerleştirdiğini anladı. Birden kafasının içi bomboş oldu. Düş gördüğünü sandı... Ve sonra çok şükür gerçekten düş görmeye başladı.

BÖLÜM 34

Kunta ancak ambar kapağının açıldığını işitince gece mi, gündüz mü olduğunu anlayabiliyordu. Kapağın sesini duyunca, zincirlerin izin verdiği tek hareketi yapıp başını kaldırınca, dört toubob gördü. Bunlardan ikisi elerinde kırbaç, ışık tutarak sıralar arasında ilerleyen öbür iki toubob'u izliyordu. Önceki adamlar ellerindeki kaplarda taşıdıkları yiyecekleri, birbirine zincirle bağlanmış her iki karaderilinin arasındaki pisliğin ortasına bırakıve-

riyorlardı. Kunta yaralarının verdiği acı kadar açlıktan rahatsız oluncaya dek, açlıktan ölmeyi tercih ederek, yemek gelince ağzını yummuş, bir şey yememişti. Kunta'nın bulunduğu kattakilerin beslenmesi bitince, ışıklardan toubob'ların aşağı indiklerini anladı.

Toubob'lar arada sırada ve genellikle geceleri yeni aldıkları köleleri getirmek için gelirlerdi. Ağlaya, inleye gelen bu insanlar itilerek sıralardaki boş yerlere götürülüp zincirlenirlerdi.

Bir gün yemekten az sonra Kunta tavandan gelen ve ötekilere benzemeyen boğuk bir ses duydu. Etraftaki adamların bazısı da aynı sesi farketti. İnlemeler birden kesildi. Kunta dikkatle dinledi. Sanki yukarıda birçok adam koşuşuyordu. Sonra daha yakınlarında, karanlıkta, ağır bir şey yukarı çekiliyormuş gibi bir ses daha duyuldu.

Kunta, üzerinde yattığı tahtalardaki titreşimi vücudunda hissetmeye başladı. Birden sanki içi daraldı ve donup kaldı. Yine çıkan seslerden, etrafındaki adamların da zincirlerini zorlayarak doğruldukları anlaşılıyordu. Birden sanki bütün kanı başına hücum etmiş gibi hissetti. Bulundukları yerin neden hareket ettiğini anladı ve paniğe kapıldı. Onları alıp götürüyorlardı. Zincire vurulmuş adamların hepsi bağırarak Allah'a, meleklerine seslenıyor, başlarını tahtalara vuruyor, zincirlerini zorluyordu. Kunta, «Allah'ım, sana namazda kusur etmeyeceğim. Ne olur, duy sesimi!» diye haykırdı.

Bu bağırmalar, ağlamalar, dualar hepsi teker teker bitkin düşünceye dek sürdü. Kunta artık Afrika'yı bir daha hiç görmeyeceğini biliyordu. Sallantılar bazen iki yanında bulunan zincirlenmiş adamların bedenlerine değmesine yol açacak kadar belirli olmaya başlamıştı. O denli çok bağırmıştı ki, sesi çıkmıyordu artık. Bu yüzden ancak içinden, «Kahrolsun beyazlar ve onlara yardım eden işbirlikçi karaderililer!» diye bağırabiliyordu.

İçin için ağladığı sırada ambar kapağı yeniden açıldı ve ellerinde yemeklerle dört beyaz adam yeniden içeri girdi. Kunta yemek yememek, böylelikle açlıktan ölmek umuduyla yeniden ağzını yumdu. Ama o sırada kintango'nun avcıların ve savaşçıların öbür adamlardan daha güçlü olmak için iyi yemek yemek zorunda olduklarını söylediği aklına geldi. Yemek yememek, toubob'u öldürecek güçten kendini yoksun bırakmak demekti. Onun

için bu kez yanındaki adamla onun arasına konan bulamacı o da avuç avuç yemeye başladı. Yemeğin mısır unuyla palmiye yağı karışımını anımsatan bir tadı vardı. Boğazından geçen her lokmayla, boğazının daha önce yemek yemiyor, diye sıkılan yerleri acıyordu. Ama, yine de kap boşalıncaya dek yutmaya devam etti. Bir süre yemeğin midesine oturduğunu, sonra yavaş yavaş gırtlağına doğru yükseldiğini hissetti. Çok geçmeden yediklerinin hepsini çıkarmıştı. Duyduğu seslerden öbürlerinin durumlarının da farklı olmadığını anlıyordu.

Işıklar Kunta'nın yattığı sıranın sonuna doğru yaklaşırken, bir adamın avaz avaz bağırdığı, Mandinka ile beyaz adamın dilinin karışımı bir şeyler söylediği duyuldu. Arkasından elinde yiyecek kabı olan toubob'un kahkaha attığı işitildi. Sonra kamçı sesleri geldi. Yanlış mı duymuştu? Bir Arfikalının toubob dilini kullandığını işitmemiş miydi? Aralarında bir de işbirlikçi mi vardı? Kunta toubob'ların işbirlikçileri çok defa aldatıp, sonunda zincire vurduklarını duymuştu.

Beyaz adamların aşağıya indiği andan, yeniden boş kaplarla yukarı çıktıkları ana kadar hiç bir ses duyulmadı. Sonra ambar kapağı kapanır kapanmaz çeşitli dillerden konuşmalar bir uğultu halinde yükseldi. Kunta'nın yattığı yerin altından zincir sesleri, canı yanan bir adamın bağırışı, Mandinka dilinde söylenen küfürler işitildi. Kunta adamın, «Beni toubob mu sandın?» diye bağırdığını işitti. Yine itişme, kakışma sesleri, feryatlar duyuldu. Sonra gürültü azaldı. Yalnızca bir adamın soluk almakta güçlük çektiğini gösteren sesler, hırıltılar geliyordu. O da kesilince ortalığı bir sessizlik kapladı.

Kunta'nın kafası zonkluyor, kalbi çarpıyordu. Etrafındakiler, «İşbirlikçi! İşbirlikçilere ölüm!» diye bağırıyorlardı. Kunta da bağıranlara katıldı. Birden ambarın kapağı açıldı, içeri ışıklarla ve kamçılarla bir grup toubob girdi. Herhalde aşağıdan gelen gürültüyü duymuşlardı. Seslerin artık kesilmiş olmasına karşın, adamlar bağırarak sağa sola koşmaya, önlerine geleni kamçılamaya başladılar. Beyazlar ölüyü bulamadan gittikten sonra sessizlik bir süre daha devam etti. Sonra ölü adamın yanındaki ranzada yatan adamın keyifli keyifli güldüğü duyuldu.

Bu olaydan sonra verilen yemek sırasında hava çok gergin-

di. Toubob'lar işin içinde bir bit yeniği olduğunu hissetmiş gibi kamçılarını her zamankinden daha fazla savurup duruyorlardı. Ayağına bir kamçı yiyen Kunta da sıçrayıp bağırdı. Artık öğrenmişti: Eğer kamçı yiyince bağırmazsa, bağırıncaya kadar daha sert vuruyorlardı. Sonra verilen yemeği avuçlayıp yemeye, bir yandan da sıralar arasında dolaşan ışığı izlemeye başladı.

Beyazlardan biri öbürlerine seslenince herkes sustu. Işıkların aceleyle o tarafa doğru gittiği görüldü. Sonra beyazlardan biri sıraların arasından koşarak yukarıya çıktı. Birazdan yanında iki beyazla geri döndü. Kunta zincirlerin çözüldüğünü işitti. Beyazlardan ikisi bir cesedi sürükleye sürükleye yukarı götürdü. Öbürleriyse ellerindeki kapları çarpa çarpa sıraların arasında dolaşıyorlardı.

Yemek dağıtan ekip aşağıya indiği sırada, dört beyaz daha geldi ve doğru işbirlikçinin zincirlenmiş olduğu yere gitti. Kunta ışıkların iyice yukarıya kaldırılmış olduğunu görüyordu. İki beyaz bağıra çağıra kamçılarını olanca güçleriyle indiriyorlardı. Dövülen adam kimse inat ediyor, bağırmıyordu. Yalnız canı yanıp sağa sola kaçmaya çalışırken zincirlerin çıkardığı sesler duyuluyordu. Kamçıların çıkardığı sesler Kunta'nın bile kanını dondurmuştu. Fakat adam inat ediyor, ağzını açmıyordu.

Toubob'lar basbas bağırıyorlardı. Sonunda dayak yiyen adam dayanamadı. Önce Foulah dilinde bir küfür savurdu. Arkasından ne olduğu anlaşılmayan ama Foulah dilinde olmayan bir şeyler söyledi. Kunta'nın aklına Mandinka'ların sürülerini güden o sakin, uysal Foulah'lar geldi. Kamçılanma faslı, dayağı yiyen adamın sadece inler hâle gelmesine dek sürdü. Sonra da, kötü kokudan kusacak gibi olan beyazlar küfürler ederek dışarı çıkıp gittiler.

Ambarda yalnızca Foulah'ın inlemeleri duyuluyordu. O sırada birinin gayet iyi anlaşılan Mandinka diliyle, «Acısını paylaşın! Burada aynı köyün halkıymış gibi davranmalıyız!» dediği duyuldu. Bu yaşlı bir adamın sesiydi. Haklıydı. Kunta dayak yiyen Foulah kadar bu acıyı duymuştu. Bir yandan ölmek istiyordu. Bir yandan da, 'hayır, öcümü alıncaya dek yaşamalıyım,' diye düşünüyordu. Sakinleşebilmek için kendini zorladı. Ama uzun

zaman aldı bu. Sırtındaki dağlama izi dışında vücudundaki ağrıları duymaz olmuştu. Sadece önündeki seçenekleri görüyordu. Ya bu karabasanı anımsatan yerde hepsi birden ölecek, ya da ne yapıp yapıp beyazları öldüreceklerdi.

BÖLÜM 35

Yaraların acısı ve bitlerin sebep olduğu kaşınma gittikçe dayanılmaz olmuştu. Pislik içinde pireler, bitler bütün ambarı kaplayacak kadar çoğalmıştı. Bunlar en çok vücudun kıllı yerlerine toplanıyorlardı. Kunta'nın koltuk altları ve foto'sunun çevresi sanki yanıyordu. Zincirli elinin yetişemediği yerleri serbest olan eliyle kaşıyıp duruyordu.

Hâlâ zaman zaman yerinden fırlayıp kaçmayı düşünüyor, sonra kahrından gözleri yaşarıyor, ancak uzun zaman sonra sakinleşebiliyordu. Işın en kötü yanı yerinden kıpırdayamayışıydı. Zincirlerini dişleriyle ısırıp koparmak istiyordu. Kafasını toparlayabilmek için, ne olursa olsun bir şey düşünmesi gerekiyordu. Yoksa aklını oynatacaktı. Bağırmalardan anlaşıldığına göre, ambarda bu duruma düşmüş olan başkaları da vardı.

Sakin sakin yatıp yanındaki adamların soluk alışlarını dinleyerek, hangisinin uyuduğunu, hangisinin uyanık olduğunu anlayabiliyordu artık. Şimdi dikkatini daha uzaktakilerin soluklarını dinlemeye verdi. Bu tekdüze sesleri dikkatle dinlemek suretiyle, bir süre sonra kimin nerede olduğunu kestirebilmeye başladı. Çok garip bir hisli bu. Sanki kulakları gözlerinin görevini yapmaya başlamıştı. Arada sırada, karanlığı dolduran inlemeler, küfürler arasında bir başın tahtaya çarptığını duyuyordu. Bir başka ve tekdüze bir ses daha vardı. Arada bir kesiliyor, sonra yeniden başlıyordu. İki metalin birbirine sürtünmesi gibi bir sesti bu. Bir süre bunu dinledikten sonra, Kunta birisinin zincirleri birbirine sürte sürte koparmaya çalıştığı sonucuna vardı. Zaman zaman iki adamın bağırıp çağırmasını ve ellerindeki, kollarındaki zincirleri birbirilerine sürtmesinin sebep olduğu sesleri de duydu.

Zaman kavramı kalmamıştı Kunta'da. Çevrelerindeki sidik,

kusmuk ve dışkı birbirine karışarak, üzerinde yattıkları tahtaları iyice örtmüştü. Tam artık buna dayanamayacağını sandığı sırada ambara bağıra çağıra sekiz beyaz adam girdi. Yemek yerine ellerinde uzun saplı bir tür çapa ve dört büyük boru vardı. Ve şaşılacak şey, çırılçıplaktılar.

Bu çıplak toubob'lar içeri girer girmez, öbürlerinden daha beter kusmaya başladılar. Derhal ikişer kişilik ekipler halinde sıralar arasına dağılarak ellerindeki çapaya benzeyen aletlerle yerleri kazıyıp, pislikleri o borulara doldurdular. Borular doldukça, onları yerde sürükleye sürükleye dışarı çıkarıp boşaltıyor ve sonra geri geliyorlardı. Yüzlerini buruşturmuşlardı. Vücudlarına yerden kazıdıkları pislikler bulaşmıştı. Sonunda çıkıp gittiklerinde ambarın boğucu havasında zerre kadar değişiklik olmamıştı.

Daha sonra içeri her zaman yemek getiren dört kişiden çok daha fazla beyaz adam girdi. Sayıları belki yirmiyi buluyordu. Kunta korkudan donup kalmıştı. Başını sağa sola çevirerek bazısının elinde kamçı, silâh bulunan, öbürleri ışık tutan toubob'ların zincire vurulmuş insanların bulunduğu sıraların başına dikildiğini gördü. Sonra birtakım tıkırdılar duydu. Korkudan kahroluyordu. Birden zincire bağlı olan sağ ayağı oynadı. Beyazlar onu serbest bırakmışlardı. Neden? Şimdi nasıl korkunç bir şey olacaktı? Kıpırdamadan yatmaya devam etti. Zincirin ağırlığından kurtulan sağ ayağını daha hafif hissediyordu; artık alışmış olduğu zincirin ağırlığından kurtulmuştu. Bu tıkırdıları daha bir süre dinledi. Sonra beyazlar bağırıp, kamçılarını şaklatmaya başladılar. Kunta bunun, üzerinde yattıkları sıralardan inmeleri anlamına geldiğini anladı. Onun bağırışına, çeşitli dillerden bağırmalar karıştı. Herkes yerinde doğruluyordu.

Karalar çifter çifter sıraların arasında yürümeye başlayınca, kamçıların da şakladığı duyuluyordu. Kunta bir yandan kamçıyı yiyor, bir yandan da Wolof kabilesinden olan zincir arkadaşıyla kucaklaşıyordu. Sonra birtakım eller onları yakaladı ve yattıkları yerden indirerek kamçıların altında inleyen insanların doldurduğu sıraların arasına soktu. Açılan ambar kapağından gelen ışıktan toubob'ların karaları ikişer ikişer yakalayıp yukarı çektiklerini gördü. Kunta yanındaki Wolof'luyla birlikte, daha fazla dövülmemek için yalvararak, yola düştü.

Aşağı yukarı on beş günden beri ilk kez gördüğü gün ışığı Kunta'ya bir şamar gibi indi. Ağrılara rağmen, gözlerini kapatmak için ellerini yukarı kaldırdı. Ayakları yürüdükleri yerin hafif hafif sallandığını hissediyordu. Işığın acısına rağmen güç belâ yürüyerek ciğerlerini ilk kez deniz havasıyla doldurdu. Bu temiz hava onu adeta rahatsız etti. Güverteye çöktü. Birlikte zincire vurulmuş olduğu adam da, o da kusmaya başladılar. Her taraftan kusma sesleri, zincir sesleri geliyor, toubob'ların bağırmaları duyuluyordu.

Birden bir kamçı şaklaması işitip kenara büzüldü. Ama arkadaşı kendini kurtaramadı ve bağırdı. Kamçılar ikisi de ayağa kalkıncaya dek inmeye devam etti. Kunta kaçacak bir yer var mı, diye etrafa bakındı. Bu sırada yeniden başına vuruldu. Adamlar onları, içeriye doğru itiyordu. Orada birkaç toubob uzun bir zinciri her birinin ayağındaki demirin halkasından sırayla geçiriyordu. Gemideki karaderililerin ve beyazların sayısı, Kunta'nın tahmin ettiğinden çok daha fazlaydı. Beyazlar gün ışığında daha soluk, daha iğrenç duruyorlardı. O garip, uzun saçları sarı, siyah ya da kırmızıydı. Bazısının ağzının etrafında, çenesinin altında kıllar vardı. Şişmanı, zayıfı, yüzünde bıçak yarası izi olanı, gözsüzü, dişsizi görülüyordu.

Beyazların çoğu güverte kenarına dizilmişti. Kiminin elinde kamçı, kimisinde uzun bıçak, kiminde delikli uzun demirler vardı. Onların arkasında uçsuz bucaksız mavi deniz görülüyordu. Yukarıdan gelen sesin ne olduğunu anlamak için başını kaldırdı. Ses uzun direklere gerilmiş büyük bezlerin rüzgârla dalgalanmasından çıkıyordu. Rüzgâr zaman zaman bezleri dolduruyordu. Gerilerinde uzun bambulardan tekneyi enlemesine kesen bir barikat yapılmıştı. Barikatın tam orta yerinde ucu onlara doğru dönük, büyük bir demir boru ve bir sürü de, toubob'ların elindekiler gibi daha küçük ince, içi delikli demirler vardı.

Ayağındaki demir zincire bağlanırken Kunta ilk kez yanındaki Wolof'lu arkadaşına doğru dürüst bakma olanağını buldu. O da Kunta gibi baştan aşağıya pislik içindeydi. Aşağı yukarı Omoro'nun yaşındaydı. Yüzünde kabilesine özgü hatlar vardı. Ve rengi çok karaydı. Yediği kamçılardan sırtı kanıyordu. 'LL' şeklinin bulunduğu yerden de irin akıyordu. Bu arada Wolof'un

da onu incelediğini farketti. Çevresindekilerin yüz hatlarından, dövmelerinden hangi kabilelere mensup olduklarını kestirebiliyordu. İçlerinde Foulah'lar, Jola'lar, Serere'ler, Wolof'lar vardı. Ama çoğunluğu Mandinka'ydı. Kunta işbirlikçiyi öldürdüğünü sandığı adamı da gördü. Bu bir Foulah idi. Yediği kamçıların açtığı yaralardan yakan kanlar kurumuş, bütün vücudunu örtmüştü.

Birazdan hepsini daha ileride bir yere götürdüler. Orada birbirine zincirlenmiş on kişi denizden aldıkları suyla yıkanıyorlardı. Bir başka toubob'da adamların bağırmalarına aldırış etmeden onları fırçalıyordu. Tuzlu su yaralarına dokununca Kunta da feryadı bastı. Hele sert fırçalarla fırçalandığı sırada avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Fırça sadece üzerindeki kirleri almıyor, yaralarının kabuklarını da koparıyordu. Kunta ayağının dibinde biriken suların pembemsi bir renk aldığını gördü. Yıkama işi bitince hepsini güvertenin ortasına götürüp oturttular. Kunta başını kaldırınca maymun gibi direklere tırmanan insanlar gördü. Canının yanmış olmasına karşın kirlerden temizlenmek ve güneş ışığı iyi gelmişti.

Birden çığlıklar duyup irkildiler. Barikattan doğru iki beyaz adamın önünde yirmi kadar kadın geliyordu. Bunların çoğu 14-19 yaşları arasındaydı. İçlerinde dört tane de çocuk vardı. Hepsi çıplaktı. Ortalıkta olan toubob'ların ağızları kulaklarına varıyordu. Kimisi foto'sunu elliyordu. Kunta silâhlı olmasına karşın en yakındaki adamın üstüne atlamamak için kendini zor tuttu. Yumruklarını sıkıp, derin derin soluyordu. Dehşet içinde kalmış olan kadınlara bakamıyordu.

Küpeşteye yakın olan bir toubob açılıp kapandıkça garip bir ses çıkaran körük gibi bir şeyle oynamaya, bir başkası da Afrika'dan getirdiği bir davulu çalmaya başladı. Geri kalan beyaz adamlar sıraya dizildiler. Ayaklarına bir ip bağladılar. Sonra davulun temposuna uyarak hep birlikte sıçramaya başladılar. Bir yandan da zincire vurulmuş karaderililere gülerek işaretle sıçramalarını söylediler. Karalar korkudan taş kesilip kıpırdamayınca, yüzlerinden o gülüş gitti. Yeniden kamçılarını kullanmaya başladılar.

O sırada kadınların en yaşlısı, Mandinka dilinde, «Sıçra!»

diye bağırdı. Bu Binta'nın yaşında bir kadındı. İleriye fırlayıp sıçramaya başladı. Yine «Sıçra!» diye bağırdı. Gözlerinden nefret okunuyordu. «Sıçra ve toubob'ları gebert!» Kadının ne demek istediğini anlamaya başlayan çifter çifter zincire vurulmuş erkekler de sıçramaya başladılarö Derken, önce kadın, sonra öbür kızlar bir şarkı tutturdular. Şarkının melodisi ne denli tatlıysa, sözleri de o denli acıydı. Toubob'ların her gece kadınları geminin tenha, karanlık yerlerine götürüp, köpek gibi kullandığı anlatılıyordu şarkıda. Hepsi gülerek, «Toubob fa!» (Toubob'u öldür!) diye bağırıyordu. Sıçrayan çıplak erkekler de onlara katıldı: «Toubob fa!» Beyaz adamlar bile onları gülerek seyrediyor, elleriyle tempo tutuyorlardı.

Kunta birden, muayene edildiği, dövüldüğü, sırtının dağlandığı sırada orada bulunan beyaz saçlı toubob ile yanında bulunan uzun boylu, yüzünde bıçak yarası izi bulunan adamın kendisine doğru geldiğini gördü. Dizlerinin bağı çözüldü. Onları görünce öbür çıplak karalar ve hatta beyaz adamlar seslerini kesip derlendiler, toparlandılar. Yalnız rüzgârla dolup boşalan yelkenlerin çıkardığı sesler duyuluyordu şimdi.

İri yarı adam bağırarak bir şeyler söyledi ve beyaz adamlar zincire vurulmuş karalardan uzaklaştılar. İri yarı adamın kemerinde bir halka içinde, öbür toubob'ların zincirleri açarken kullandıkları araçlardan vardı. Daha sonra beyaz saçlı adam çıplak karaların arasına girdi. Hepsini dikkatle gözden geçirdi. Cerahatlanmış yara filân gördüğünde iri yarı adamın taşıdığı kutudan aldığı bir merhemi sürüyordu. Bazen de iri yarı adam bileklerdeki zincirlerin altına sarı bir toz döküyordu. Adamlar kendisine doğru yaklaştıkça Kunta çok daha fazla korkmaya başladı. Ama onlar sadece yaralarının bakımını yapıp gittiler. Kunta'yı tanıdıklarını belli eden bir davranışları olmadı. Bir aralık toubob'lar arasında bağırışmalar işitildi. Kunta ile birlikte gemiye gelmiş olan kızlardan biri, kendisini zaptetmek isteyenlerin elinden kurtularak küpeşteden aşağı atladı. Beyaz saçlı toubob ve yanındaki iri yarı adam bağırıp çağırdı ve kızı ellerinden kaçıranları kırbaçladı.

Yelken direğindeki toubob'lar bağırarak denizde bir noktayı gösterdiler. Denize atlayan kızın suya batıp çıktığı yerde ve çevresinde köpek balıklarının dolaştığı görülüyordu. Sonra bir çığ-

lık daha duyuldu. Çok daha yürek parçalayıcı bir çığlıktı bu. Birden sular dalgalanıp köpürdü ve kız gözden kayboldu. Suda bulunduğu yerde yalnızca bir kırmızılık kalmıştı. Karadeililer, ilk kez olarak yerlerine kamçılanmadan götürüldüler ve zincirlendiler. Kunta'nın başına ağrı girmişti. O temiz havadan sonra içerinin kokusu daha da kötü geldi. Gün ışığından sonraysa çok daha karanlıktı burası. Biraz sonra yeni gürültüler duyuldu. Kunta artık sesleri yorumlamasını öğrenmişti. Bu gürültüden, aşağıdaki adamların güverteye çıkarıldığını anladı.

Az sonra kulağının dibinde bir mırıltı işitti. «Jula?» Kunta'nın yüreği ağzına geldi. Wolof dilini çok az bilirdi. Ama Wolof'ların ve öbür bazı kabilelerin genellikle Mandinka'lı olan tüccarlara ve gezginlere jula dediklerini biliyordu. Başını biraz çevirip yanındakinin kulağına yaklaştırarak, «Jula. Mandinka,» diye fısıldadı. Wolof bir süre hiç cevap vermedi. Kunta heyecanla bekliyordu.

Adam nihayet konuştu: «Wolof. Jebou Manga.» Kunta bunun adı olduğunu anladı.

«Kunta Kinte,» diye karşılık verdi.

Konuşma ihtiyacı duyduklarından, arasıra fısıldaşarak, bir birilerinin dilinden birkaç sözcük öğrenebilmek için kafalarını yoruyorlardı. Yeni konuşmasını öğrenen çocuklara benziyorlardı.

Kunta, Wolof dilinde işitmiş olduğu kelimeleri hatırlamak için uğraşıp duruyordu. Yanındaki Wolof'un da aynı şeyi yaptığını hissetmişti. Adam, Kunta'nın dilini çok daha fazla biliyordu. Bu mırıldanmaların, fısıldaşmaların başka yerlerden de geldiğini farketti. Günlerce birlikte yolculuk ettikten sonra, gün ışığında ilk kez birbirilerinin yüzlerini görenler konuşmak arzusu duyuyorlardı. Mırıltı şeklinde konuşmalar gittikçe yaygınlaştı. Artık ambara bir toubob gelince ancak, ortalık sessizleşiyordu. Hatta bu sessizliğin niteliği de farklıydı. Yakalanıp zincire vuruldukları tarihten bu yana ilk kez aralarında bir birlik havasının doğduğu hissediliyordu.

BÖLÜM 36

Bir daha dışarı çıkarıldıklarında Kunta orada arkasında yürüyen, ama aşağıda sol gerisinde yatan adamın yüzünü görmek

için özellikle geriye baktı. Serere kabilesinden biriydi bu. Kunta'dan çok daha yaşlıydı. Bu adamın geceleri inlemesi bazen Kunta'yı bıktırır, içinden gidip onu dövmek gelirdi. Ama şimdi çoğu cerahatlanmış yaralarını görünce zaman zaman böyle düşündüğü için utandı kendinden. Serere de dikkatle Kunta'ya bakıyordu. Gözleri nefret doluydu. Bu sırada ilerlemesi için Kunta'nın sırtına bir kamçı patlatıldı. Kamçının şiddetinden yere düşecek gibi oldu Kunta. Kan beynine çıkmıştı. Tıpkı bir hayvan gibi bağırarak ileri atladı. Atlamasıyla birlikte zincire takılıp yere düşmesi ve yanında kendisine bağlı olan adamı da birlikte düşürmesi bir oldu. Toubob Kunta'yı da, Woluf'u da kamçılamaya başladı. Kamçı her seferinde vücutlarını bıçak gibi kesiyordu. Kunta yuvarlanarak kaçmaya çalıştı. Kaburgalarına bir tekme yedi. Güç belâ geri çekildiler, ayağa kalkıp deniz suyuyla yıkanmaya giden arkadaşlarının arasına karıştılar.

Az sonra yıkanırken, daha sonra da davul ve o körük gibi işleyen aletin çıkardığı sese ayak uydurup sıçrarken, can acısından bağırıyordu. O da, Wolof da yedikleri son dayaktan o kadar zayıf düşmüşlerdi ki, iki kez kapaklanacak gibi oldular. Ama yeniden kamçılanıp tekmelenince zor zor sıçramalarına devam ettiler. Kunta hırsından kahrolduğu için kadınların «Toubob fa!» diye şarkı söylediklerini bile farketmemişti. En sonunda ambardaki yerine zincirlendiğinde o hâlâ toubob'u öldürmek hırsıyla yanıp tutuşuyordu.

Yine birkaç günde bir, sekiz çıplak toubob aşağı inip kölelerin yattıkları yerde birikmiş olan pislikleri topluyor, ellerindeki borulara dolduruyordu. Kunta bunlara, ellerinde tuttukları sarı ışıklara nefretle bakıyordu. Herkesin midesi bozulduğundan pislikler yattıkları sıralardan yere taşmaya başlamıştı. Bazen toubob'lar bunlara basıp kayarlar, yere düşerlerdi.

Son kez güverteye çıktıklarında, Kunta, ayağındaki yara mikrop kaptığı için çok topallayan bir adam görmüştü. Baş toubob yaranın üzerine bir ilaç koymuştu. Ama bunun da yararı olmamış, adam bütün gece inlemişti. Ertesi gün adamı güverteye, ancak yardımla çıkarabildiler. Kunta yaranın önceleri grimsi bir renkteyken, şimdi çürümeye başladığını ve açık havada bile pis koktuğunu farketti. O gün öbürlerini aşağı indirdikleri za-

man adamı yukarıda tuttular. Birkaç gün sonra kadınlar, adamın ayağının kesildiğini, ona bakması için yanına kadınlardan birinin verildiğini ama adamın o gece öldüğünü ve cesedinin denize atıldığını, şarkıyla anlattılar. O günden sonra zencilerin yattığı ranzaları temizlemeye gelen toubob'lar, kova kova sirkenin içine sıcak metal parçaları atmaya başladılar. Çıkan dumanlar odanın havasını bir süre için temizliyordu. Ama sonra pis kokular yeniden ağır basıyordu. Kunta bu kokuyu hayatı boyunca ciğerlerinden ve üstünden atamayacağını hissediyordu.

Ambardaki insanlar aralarındaki konuşmayı ilerlettikçe, toubob'lar çıkar çıkmaz başlayan fısıldaşmalar gittikçe daha büyük bir uğultu halini almaya başlamıştı. Anlaşılmayan sözcükler kulaktan kulağa fısıldanarak, birden fazla dil bilen biri anlamını açıklayıncaya dek ranza boyu tekrarlanıyordu. Bu arada herkes daha önce konuşmadığı dillere ait yeni yeni sözcükler öğreniyordu. Aralarında anlaşabildikleri ve toubob'dan gizli bir şey yapabildikleri için heyecanlanan insanlar, zaman zaman bu heyecanla yerlerinden fırlamaya kalkıyor ve bu yüzden başlarını tavana çarpıyorlardı. Saatlarca fısıldaşan bu insanların arasında bir kardeşlik havası doğmuştu. Aslında çoğu farklı kabile ve köylerden geldikleri halde böyle bir fark yokmuş gibi hissetmeye başlamışlardı.

Toubob'lar onları güverteye götürmek için geldiklerinde zincire vurulmuş bu insanlar sanki bir törendeymişler gibi yürürlerdi. Bir defasında dönüşlerinde, birden fazla dil bilenlerden birçoğu punduna getirip sıraların sonuna yerleştiler. Bu sayede çeviriler daha kolay yapılacaktı. Beyazlar zincire vurulmuş bu adamları birbirinden ayırt etmediği ve etmeye de çalışmadığı için bu değişikliğin farkında bile olmamışlardı.

Sorular ve bunlara verilen yanıtlar bütün ambara yayılıyordu. «Nereye götürülüyoruz?» Bu soru herkesin acı acı mırıldanmasına yol açardı. «Oradan hiç dönen var mı ki bize söylesin?» «Çünkü yediler onları.» «Kaç zamandır buradayız?» sorusu üzerine herkes birbirini tutmayan birtakım tahminlerde bulundu. Sonunda, yanında bulunduğu küçük bir hava deliği sayesinde günlerin hesabını tutmayı başaran biri doğru yanıtı buldu: Tekne on sekiz günden beri yoldaydı.

Beyaz adamların sık sık yemekle ya da yerleri kazımakta

kullanılan araçlarla gelmeleri yüzünden, bazen bütün bir gün, tek bir soruya verilen yanıtların ambarın her yanına yayılmasıyla geçiyordu. Tanıdık arayanların soruları yinelenip duruyordu. Bir gün birisi, «Barrakunda köyünden kimse var mı?» diye sordu. Sonra kulaktan kulağa fısıldanarak sevindirici yanıt geldi. «Ben varım. Adım Jabon Sallah.» Bir gün de Kunta heyecandan ölecek gibi oldu. Wolof kulağına, «Juffure'dan kimse var mı?» sorusunu fısıldadı. Soluk soluğa, «Evet, Kunta Kinte burada,» yanıtını gönderdi. Karşılık almak için aşağı yukarı yarım gün, adeta soluk almaktan korkarak bekledi. «Evet bu adı söylemişlerdi. Matem tutan köyün davullarından işitmiştim.» Kunta beyaz horozun başında toplanmış yaşlı ailesini, haberi duyan köylülerin Omoro'ya, Binta'ya, Lamin'e, Suwadu'ya, Madi'ye koşmasını sonra köy davulunun uzaktaki insanlara Juffure'dan Kunta Kinte adlı bir delikanlının kaybolduğunu duyurmasını gözünün önüne getirerek ağlamaya başladı.

«Bu teknedeki toubob'lar nasıl öldürülebilir?» sorusuna günlerce yanıt arandı. Silâh olarak kullanılabilecek herhangi bir şeyi olan, ya da böyle bir şeyin varlığını bilen var mıydı? Kimse olumlu bir yanıt veremedi. Güvertede toubob'ların bir baskında yararlanılacak bir aracını ya da zaafını gören var mıydı? Yanıt yine olumsuzdu. Bir nebze işe yarayabilecek bilgi, zincire vurulmuş erkekler dans ederken şarkı söyleyen kadınlardan geldi. Teknede otuz beyaz adam vardı. Aslında insana daha çok varmış gibi geliyordu, ama kadınlar bunu daha iyi bilebilecek durumdaydılar. Yine onların bildirdiğine göre yolculuğun başında daha çok beyaz adam varmış, fakat beşi yolda ölmüş. Hepsini beyaz kumaşlara sarmışlar ve denize atmışlar. Bu arada beyaz saçlı adam bir kitaptan bir şeyler okumuş. Kadınlar yine şarkı söyleyerek, beyaz adamların genellikle kadın yüzünden sık sık sıra kavgası yaptıklarını ve birbirilerini çok fena dövdüklerini de bildirdiler.

Erkekler bu şarkılar sayesinde gemide olup bitenlerin hemen hemen hepsini duyuyorlardı. Sonra duyduklarını ambarda uzun uzun konuşuyorlardı. Bir aralık, aşağıdakilerle ilişki kurulduğu haberi de geldi. Heyecan verici bir haberdi bu. Kunta'ya yakın bir yerdeki delikten aşağıya, «Orada kaç kişi var?» sorusu sorulunca, ortalık sessizleşmişti. Bir süre sonra Kunta'nın katına

gelen yanıt duyuldu: «Altmış kişi kadar olduğumuzu sanıyoruz.»

Nereden olursa olsun, elde ettikleri her haberi, sanki hayatto tek amaçları buymuş gibi yayıyorlardı. Yapılacak haber olmadığı zaman, ailelerinden, köylerinden, işlerinden, çiftliklerinden, avlarından söz ederlerdi. Sonra sık sık da beyazların nasıl ve ne zaman öldürülebileceğini görüşürlerdi. Bu yüzden aralarında anlaşmazlıklar çıkardı. Bazısı, sonuç ne olursa olsun, güverteye ilk çıkışlarında toubob'lara saldırılması gerektiğine inanıyorlardı. Bazılarıysa daha elverişli bir zamanı, beklemenin daha iyi olacağı kanısındaydılar. Sert tartışmalar oluyordu. Bir seferinde bu tartışmalardan biri, yaşlı bir adamın bağırarak, «Dinleyin beni. Dillerimiz, kabilelerimiz farklı olabilir. Ama aynı ülkedeniz. Burada hepimiz aynı köyün halkıymışız gibi davranmalıyız,» demesiyle kesildi.

Mırıldanmalardan herkesin bunu doğru bulduğu anlaşılıyordu. Bu sesin daha önce de, dar zamanlarda yerinde tavsiyelerde bulunduğu işitilmişti. Belli ki, gün görmüş, tecrübeli, akıllı bir adama aitti bu ses. Az sonra ambarın her yanında, fısıltıyla adamın, evvelce köyünün alcala'sı olduğu söylendi. O adam yeniden konuşarak iyi örgütlenmiş ve silâhlı olan toubob'ları yenebilmek için, bir önder ve saldırı planı üzerinde anlaşmaya varılması gerektiğini söyledi. Yine mırıldanmalardan, bu öneriyi ambarda bulunan herkesin doğru bulduğu anlaşılıyordu.

İnsana huzur veren bu dayanışma duygusu Kunta'yı rahatlatmıştı. Bu rahatlık içinde pisliği, kokuları, bitleri ve fareleri adeta unutmuştu. Sonra korku veren yeni bir haber duydu. Aşağı katta işbirlikçi daha vardı. Kadınlardan biri, bu işbirlikçinin, gözleri bağlı olarak bu gemiye getirilmesine yardım eden karalar arasında bulunduğunu söylemişti. Kadın yine şarkıda, gözlerinin açıldığında ortalığın kararmış olduğunu, beyaz adamın işbirlikçiye içki verdiğini ve adam bu içkiyi içip sarhoş olunca, toubob'un katıla katıla gülerek onu ambarlardan birine attığını bildirdi. Bu işbirlikçinin yüzünü kesin bir şekilde betimleyemeyeceğini, ama adamın aşağıda bir yere zincirlenmiş olduğundan ve şu anda tanınıp öldürülmek korkusu içinde kıvranoğından emin olduğunu sözlerine ekledi. Erkekler aralarında, bu adamın bir yere kadar toubob'un dilinden anlayabileceğini ve

canını kurtarmak için işiteceği saldırı planlarını beyaz adamlara bildirebileceğini görüştüler.

Zincirlerini sallayarak şişman bir fareyi kovan Kunta ilk kez olarak, o ana dek bir işbirlikçiyle karşılaşmamış olmasının nedenini düşündü. Buldu da: bunlar, yakalanıp derhal öldürülmekten korktukları için köylerde oturamazlardı. Babasının ve öbür yaşlıların köyde ateşin başında oturup bu tehlikelerden söz ettiklerini anımsadı. O zaman hangi tehlikeden söz edildiğini anlayamamıştı. Ama şimdi yaşlıların köyün güvenliliği üzerinde neden bu kadar durduklarını daha iyi anlıyordu. Yaşlı adamlar ortalıkta ne kadar çok işbirlikçi olduğunu iyi biliyorlardı. Babaları beyaz adam olan o pis renkli 'sasso borro' çocuklarını tanımak kolaydı. Ama hepsini değil. Kunta'nın aklına köyündeki, toubob'un eline düşen ve sonra kaçan kız geldi. Acaba bu konuda İhtiyar Heyeti nasıl bir karar verdi diye düşündü.

Şimdi ambardaki konuşmalardan bazı işbirlikçi karaların beyazlara sadece endigo, altın ve fildişi sağladığını öğrenmişti. Ama bunların sayısı çok azdı. Geri kalan yüzlerce işbirlikçi köyleri yakmak, insanları kaçırmak işinde toubob'lara yardım ediyordu. Ambardakilerden bazısı çocukların şekerle kandırılıp, sonra da başlarına bir çuval geçirilerek yakalanışını anlattı. Kimisi de işbirlikçilerin kendilerini kıyasıya dövdüklerini söyledi. Adamlardan birinin gebe olan karısı yolda ölmüştü. Bir başkasının çocuğu yediği kamçıların açtığı yaralardan ölmek üzere yolda terkedilmişti. Kunta bunları işittikçe daha da kuduruyordu.

Yattığı yerde, babasının onu ve Lamin'i, hiç bir yere yalnız gitmemeleri konusunda uyaran sesini sanki yeniden işitiyordu. Keşke babasının uyarılarına dikkat etmiş olsaydı. O sesi bir daha hiç duyamayacağını düşünerek büsbütün yeise kapıldı. Yaşamının bundan sonraki bölümünde artık yalnızca kendi kafasını kullanması gerekecekti.

«Allahın dediği olur!» İlk kez alcala'nın söylediği bu söz bütün koğuşu dolaştı ve sonunda solunda yatan adamdan Kunta'ya geldi. Kunta sağa dönüp Wolof'a fısıldadı. Bir süre bekledi ama adamın kendi sağındakine bu sözleri tekrarlamadığını farkedince, belki yeterince yüksek sesle söylemediğini düşündü ve yeniden fısıldamaya başladı. Ama Wolof ansızın ambardaki herkesin duyabileceği şekilde, «Bu da Allah'ın emriyse, ben şey-

tanı tercih ederim,» diye bağırdı. Karanlığın içinde başka yerlerden de Wolof'a hak veren sesler geldi. Yer yer tartışmalar çıktı.

Kunta çok fena sarsılmıştı. Birlikte zincire vurulduğu adam bir kâfirdi, oysa Kunta için Allah, yaşam kadar önemliydi. O ana dek kendisinden daha yaşlı olan zincir arkadaşının dostluğuna ve düşüncelerine saygı göstermişti. Ama artık aralarında bir dostluk olamayacağını biliyordu.

BÖLÜM 37

Yukarıda, güvertede kadınlar, yine şarkıyla, birkaç bıçak ve silâh olarak kullanılabilecek bazı şeyler çalmayı becerdiklerini anlattılar. Bunu işiten erkekler ambara döndüklerinde eskisinden çok daha kesin bir şekilde iki gruba ayrıldılar. Hiç gecikmeden toubob'lara saldırılmasını savunan grubun önderi korkunç bir görünüşü olan bir Wolof'du. Güvertedeyken adamın zincirler içinde deli gibi dans edip, törpülenmiş sivri dişlerini, onu gülüyor sanan toubob'lara gösterişini herkes farketmişti. Acele edilmemesini, daha beklenilmesini savunanların önderiyse işbirlikçi karaderiliyi boğmuş olan Foulah idi.

Wolof'un görüşüne katılanlardan bir bölümü, beyazlar büyük bir grup halinde ambara indiği zaman onlara saldırılmasını istiyordu. Çünkü karanlıkta beyazlardan daha iyi görürlerdi. Sonra orada yapılacak bir saldırının baskın yanı da ağır basardı. Buna karşı çıkanlarsa, dışarıda çok sayıda beyaz adam kalacağını ve bu adamların onları ambarda fare gibi öldürebileceklerini ileri sürüyorlardı. Wolof ile Foulah arasındaki tartışmalar bazen gürültülü bir hâl alır, o zaman alcala işe karışırak daha alçak sesle tartışmalarını isterdi.

Hangi tarafın görüşü benimsenirse benimsensin, Kunta ölümüne boğuşmaya hazırdı. Artık ölüm onu korkutmuyordu. Köyünü ve ailesini bir daha göremeyeceğini anladıktan sonra, o zaten kendini ölmüş sayıyordu. Şimdi tek korkusu bir tane toubob bile öldürmeden ölmekti. Ama iki önderden birini seçmek gerekirse, Kunta daha çok sırtında kamçı izleri bulunan ihtiyatlı Foluah'yı yeğlerdi. Ambardakilerin çoğunun da böyle düşündü

ğü kanısındaydı. Kunta bu insanların çoğunun Mandinka olduğunu öğrenmişti. Foulah'ların kendilerine yapılan ciddi bir haksızlığın öcünü almak için gerekirse yıllarını, hatta tümünün birden yaşamını feda edebileceklerini Mandinka'lar bilirlerdi. Eğer birisi bir Foulah öldürüp kaçarsa, ölen adamın oğulları katili bulup öldürünceye dek rahat etmezlerdi.

Alcala, «Bir önder seçip onun arkasında yekvücud olmalıyız,» dedi. Wolof'dan yana olanların öfkeli öfkeli homurdandıkları işitildi. Çoğunluğun Foulah'dan yana olduğu anlaşılmıştı. Adam ilk emrini verdi: «Beyazların yaptığı her şeyi atmaca gibi izlemeliyiz. Ve sırası gelince savaşçı olmalıyız.» Onlara, güvertede zincirli olarak dans ederken neşeli durmalarını salık veren kadının dediğini yapmalarını tavsiye etti. Böylelikle beyaz adamların aldığı önlemlerin gevşemesini sağlayabilirler ve onlara baskın yapmak daha kolaylaşırdı. Sonra herkes gözüyle çevreyi tarayıp, sırası gelince kapıp silâh gibi kullanabileceği bir şeyler bulabilmeliydi. Kunta bundan memnun olmuştu, çünkü o daha şimdiden güvertede, küpeşteye yarım yamalak bağlanmış bir sopa kestirmişti gözüne. Niyeti bunu kapıp en yakın beyaz adamın karnına saplamaktı. Bunu düşündükçe eliyle hep o sopayı tutuyormuş gibi olurdu.

Beyazlar ambar kapağını açıp, bağıra çağıra, kamçılarını şaklatarak aşağı inince, Kunta yabani bir hayvan gibi kıpırdamadan kalırdı. Erkeklik eğitimi sırasında Kintango'nun söylediklerini unutmamıştı: Her avcı Allah'ın hayvanlara doğrudan doğruya öğrettiklerinden ders almalı, yani saklanıp, kendisini öldürmek isteyen avcıyı izlemeliydi. Kunta yattığı yerde saatlarca beyazların acı vermekten nasıl hoşlandıklarını düşünürdü. Aklına hep onların, karaları, özellikle sırtları yaraya kaplı olanları kamçılarken gülüşmeleri gelirdi. Sonra geceleri kadınları zorla geminin karanlık köşelerine götürmelerini düşünürdü. Hırsından kahrolurdu.Duymadığı halde kadınların çığlıkları kulaklarında çınlıyordu sanki. Beyazların kendilerine göre kadınları yok muydu? Onun için mi başkalarına ait kadınların peşine köpekler gibi düşüyorlardı? Bu adamların hiç bir şeye saygıları yoktu. Hatta taptıkları bir tanrıya bile.

Kunta'nın beyazları ve beyazları öldürme yollarını düşünme-

sine ara verdiren tek şey, cesaretleri gittikçe daha da artan farelerdi. Kanayan ya da akan bir yarayı ısırmak için dolaşırlarken bıyıklarını bacaklarının arasında hissederdi. Bitlerse daha çok yüzünü ısırırlar, göz kenarında birikmiş çapakların ya da burnundan akan sümüklerin üstünde dolaşırlardı. Kunta durmadan kıpırdanmak durumundaydı. Eline geçirebildiklerini ezmeye çalışırdı. Fakat onu en çok rahatsız eden, sürekli olarak sırt üstü yatmaktan ötürü omuzlarındaki, dirseklerindeki, kalçalarındaki ağrılardı. Güvertede öbür adamların sırtındaki pişik yerlerini görmüştü. Şimdi gemi normalden biraz daha fazla sallansa ambardakilerin hepsi birden feryada başlıyordu.

Sonra güvertedeki adamların bazısının zombie'leştiğini farketmişti. Bunların yüzlerinden, artık hiç bir şeyden korkmadıkları, çünkü ölmeyi ya da yaşamayı umursamadıkları belli oluyordu. Beyaz adamlardan kamçı yedikleri zaman bile son derece ağır davranıyorlardı. Kirleri fırçalandıktan sonra, sıçrayıp dans edecek halleri kalmazdı. Öyle durumlarda beyaz saçlı toubob, bunlara kaygıyla bakar ve adamlarına onları rahat bırakmalarını söylerdi. Zombie'ye benzeyen bu insanlar o zaman yere otururak alınlarını dizlerine dayarlardı. Sırtlarındaki yaralardan irinler akardı. Baş toubob adamların başlarını geri itip ağızlarına bir şeyler koyardı. Artık zombie'ye benzeyen bu insanlar, verilenleri kusup çıkarırlardı. Kimisi bir yana yığılıp kıpırdamadan kalırdı. O zaman beyazlar onları yeniden ambara götürürlerdi. Bunların bazısı öldü. Zaten onlar daha ölmeden Kunta bu insanların yaşama isteğini yitirdiklerini, ölüme can attıklarını anlamıştı.

Foulah'nın talimatına uyarak Kunta da, öbürleri de, canlarının yanmasına aldırmadan, çok keyifliymişler gibi dans ediyorlardı. Bu sayede beyazların daha sakinleştiği, kamçılamanın azaldığı görülüyordu. Sonra onları güvertede de daha çok tutuyorlardı. Kunta ve arkadaşları kova kova deniz suyuyla canları yanarak yıkandıktan ve fırçalandıktan sonra yere oturur, beyaz adamların güverte boyunca nasıl dizildiklerini, hemen yakalayabilmek için silâhlarını nasıl yakın bir yerde tuttuklarını izlerlerdi. Beyazlardan birinin silâhını bir an için küpeşteye dayayarak bırakması, kaçakların hiç birinin gözünden kaçmazdı. Böyle güvertede oturup, toubob'ları öldürmeyi hayal ettiği sırada, bir yandan da barikatın arasından uzanan büyük metal borunun nasıl bir

silâh olduğunu merak ederdi. Bildiği bir şey vardı: Kaç kişinin yaşamına mal olursa olsun, nasıl kullanıldığını bile bilmediği bu silâh ele geçirilmeliydi. Kuşkusuz çok tehlikeli bir silahtı, bu. Yoksa beyazlar onu oraya yerleştirmezlerdi.

Gemide birkaç beyazın başında durup, önlerindeki yuvarlak madenî bir kutuya bakarak, biraz sağa ya da biraz sola çevirdikleri tekerleği de merak ediyordu. Bir seferinde aşağıdayken alcala şöyle demişti: «O adamlar ölünce gemiyi kim kullanacak?» Foulah bunu, «Gemiyi kullanan beyazların canlı yakalanmaları şart,» diye yanıtlamıştı. «Mızraklarımızı gırtlaklarına dayarız. Ya bizi ülkemize götürürler, ya da öldürler.» Yurdunu, evini, ailesini bir daha görebileceğini düşünmek bile Kunta'nın ürpermesine yetmişti. Yalnız beyazların ona yaptıklarını unutabilmesi için çok, hem de pek çok yaşlanması gerekecekti.

Kunta'yı korkutan bir şey de onların güvertede artık büs bütün başka türlü dans ettiklerini beyazların anlamaları olasılığıydı. Dans ederken, hareketleriyle ellerinde olmadan kafalarında yatan düşünceyi, yani zincirleri koparıp, beyazları dövmek, boğmak, öldürmek istediklerini belli etmemeleri güçleşiyordu. Yerlerinde sıçrayışları bile değişmişti. Ama çok şükür, dans bitince kendine hakim olabildiğinde, beyaz adamların her şeyden habersiz, yine keyifli keyifli sırıttıklarını görüyordu. Sonra bir gün, hepsinin güvertede bulunduğu bir sırada, korsalar olsun, onların başında duran beyazlar olsun, hep birden ayağa fırladılar. Suyun yüzü küçük kuşlara benzeyen uçan balıklarla dolmuştu. Belki yüzlerce balık uçuşuyordu. Kunta ağzı bir karış açılmış bakıyordu ki, birden bir çığlık işitti. Arkasına döndüğünde sırtında dövmeler bulunan o korkunç yüzlü Wolof'un bir beyazdan delikli demiri kaptığını gördü. Demiri bir sopa gibi savurarak beyaz adamın beynini dağıtıverdi. Öteki beyazların donup kalmasından yararlanarak, bir tanesini daha güverteye serdi. Bunları o kadar hızla yapıyordu ki, uzun bir bıçakla başı uçuruluncaya dek beş beyazı temizleyiverdi. Kafasından da, vücudundan da kanlar fışkırıyordu. Gözleri hâlâ açık ve hayretle bakıyormuş gibiydi.

Telâş ve bağırmalar arasında bir sürü beyaz adam daha olay yerine koştu. Kimisi kapılardan fırlamış, kimisi maymunlar gibi yelken direklerinden aşağı inmişti. Kadınlar çığlık atıyorlardı. Zincire vurulmuş adamlar bir daire oluşturacak biçimde toplan-

mışlardı. Delikli demirlerden ateş ve duman fışkırıyordu. Sonra birden, büyük fıçı şeklindeki boru korkunç bir duman ve gürültü çıkararak patladı. Herkes çığlık atıp, korkudan birbirinin üzerine yığıldı.

Barikatın arkasından beyaz saçlı adam ve yüzünde yara izi bulunan arkadaşı, öfkeyle bağırarak dışarı fırladılar. İri yarı olanı, en yakındaki beyaz adama bütün gücüyle vurdu. Adamın ağzın dan burnundan kanlar boşandı. Sonra bütün beyaz adamlar hep birden bağıra çağıra, bıçaklarını, kamçılarını sallayarak, zincire vurulmuş karaları ambar ağzına sürdüler. Kunta da sürülenler arasındaydı. Ona vurulan kamçıları hissetmiyordu bile. Gözü hep Foulah'daydı, Adamın bir işaret vermesini bekliyordu. Ama daha göz açıp kapayıncaya kadar bütün karaderililer aşağı indirilmişler ve ambardaki yerlerine zincirlenmişlerdi.

Orda yalnız değildiler. Karışıklık arasında bir de beyaz adam aralarına kapatılmıştı. Karanlıkta sağa koşuyor, sola koşuyor, sıralara çarpıyor, korkudan bağırıyor, düşüp kalkıyordu. Bir hayvan gibi böğürüyordu. Derken birisi, «Toubob fa!» diye bağırdı, ötekiler de, «Toubob fa!» Toubob fa!» diye bağırmaya başladı. Katılanların sayısı arttıkça, sesleri de daha yükseliyordu. Beyaz adam onların ne söylediğini anlamış gibiydi. Yalvarmayc benzeyen birtakım sesler çıkarıyordu. Kunta donmuş gibi, kıpırdamadan yatıyordu. Başı zonkluyor, vücudu ter içinde, soluğunu tutuyordu.

Birden ambarın kapısı açılıp on kadar toubob içeri daldı. Kırbaçlarını rasgele vurmaya başladılar. İçeride yanlışlıkla kalmış olan toubob'ı da karanlıkta seçememişlerdi...

Acımasızca şaklayan kırbaçlar altında, karalar yine zincirlerinden çözülüp tekmelenerek güverteye çıkarıldılar, Onlara, Wolof'un başsız ve yumuşak bir yığın haline gelmiş vücudunu dört toubob'un kırbaçlamasını seyrettirmek istiyorlardı.

Çıplak vücudları kan ter içinde kalan ve yaraları sürekli kanayan karalar ses çıkarmadan öylece durdular. Artık her toubob iyice silâhlanmış, gözlerinde ölüm saçan bir öfke, karaları çevreleyen zincire tutunmuş, hızlı, hızlı soluyordu. Sonra kırbaç-

lar yine şakladı, çıplak karaderililer aşağıya iteklenerek yerlerine zincirlendiler.

Uzun bir süre hiç kimse fısıldaşmaya bile cesaret edemedi. Kunta kafasına üşüşen düşüncelere yeniden takılacak kadar korkusunu yitirince, Wolof'un cesaretini ve savaşçılığını takdir edenin yalnız kendisi olmadığını da farekttı. Foluah'ın her an, «Saldırın!» demesini beklemiş, oysa ondan hiç bir işaret gelmemişti.

Kunta üzgündü. Yapılacak şeyler denenmiş, her şey bitmişti. Ölümü beklemekten başka çare yoktu. Sanki önlerindeki günler daha iyi mi olacaktı? Bu kokuşmuş karanlıkta yaşamı sürdürmek için bir neden var mıydı?

Eskiden olduğu gibi şu zincir arkadaşıyla konuşup anlaşmak istedi umutsuzca. Ama Wolof bir kâfir değil miydi?

Başarısızlıktan doğan kızgın homurdanmalar, Foulah'ın önerisiyle kesildi: Yine saldıracaklardı. Evet, hem de toubob'un hiç beklemediği bir anda. «Bir çoğumuz ölecek,» dedi Foulch, «Tıpkı bizim için ölen kardeşimiz gibi. Ama aşağıdaki kardeşlerimiz öcümüzü alacak.»

Kararsız mırıldanmalar onaylamaya dönüşüyordu. Kunta uzanarak karanlıkta eğelenen zincirlerin sesini dinlemeye koyuldu. Haftalardır toubob görmesin diye eğeleri pislikler arasında gizlemişlerdi. Aklına hep o koca tekerleği döndüren adamların yüzleri geliyordu. Çünkü yalnız onların hayatları bağışlanacaktı.

Ambardaki bu upuzun gecede, Kunta ve arkadaşları birden garip sesler işitmeye başladılar. Şimdiye dek hiç böylesini duymamışlardı. Tam başlarının üzerinden geliyordu. Ambara birden sessizlik çöktü, herkes dikkat kesildi. Kunta sert dalgaların gemiye her zamankinden daha hızla vurduğunu anlamıştı. Ardından güverteye pirinç dökülüyormuş gibi bir ses daha duyuldu. Yağmur yağıyor olmalıydı. Kunta korkunç bir fırtınaya tutulduklarından emindi şimdi. Güvertede koşuşanların ayak sesleri işitiliyordu. Geminin sağa sola her yatışında, Kunta ve ambardakilerin korku çığlıkları birbirine karıştı. Adamlar yuvarlanıyor, yaralı omuzlarını, dirseklerini, kaba etlerini sert döşemelere çarpıyorlardı. Sıcak ve keskin sızılar başından aşağı yayılırken, Kunta çığlıkların doruk noktasına vardığı korku kargaşasında,

ambar kapısından içeri sızan suları zor farketti. Sızıntı gitgide artarken, yukarıda, ambarın üstüne kalın bir örtü yayıldığını işitti. Az sonra da sızıntı azalarak damlacıklara dönüştü, Ama bu kez Kunta terlemeye, öğürmeye başladı. Toubob delikleri kapamayı başarmış, ancak içerisi havasız kalmıştı. Sıcaklık giderek artıyordu. Adamlar boğulacak gibi öksürüyor, kusuyor, zincirlerini yerlere vurup panik içinde bağırışıyorlardı.

Kunta'ya burnu, genzi ve ciğerleri yanık pamuklu dolmuş gibi geldi. Zincirlerden çıkan vahşi, çılgın seslerin ve ürkütücü feryatların arasında, barsakları ve mesanesinin boşaldığını farketmedi bile.

Dalgalar tekneye dev tokmaklar gibi vuruyor, sarsıntılar zincirleri birbirine bağlayan ağaç çivileri zorluyordu. Koca gemi bir daha hiç çıkmamacasına denize gömülür gibi oluyor, sonra üstüne boşanan sağanakların altından inanılmaz bir biçimde doğruluyor, kocaman dalgaların kucağında bir aşağı bir yukarı sallana çatırdaya yol alıyordu. Zincirlenmiş adamlar bayılıp kendilerini koyuverdikçe, ambardan gelen feryatlar da gitgide azaldı.

Kunta ancak kendini güvertede bulunca hayatta olduğunu farketti. Derin bir solukla tertemiz havayı içine çekti. Her yanının sızlamasına aldırmaksızın sırt üstü uzandı olduğu yere. Artık gözyaşlarını tutamıyordu, hem de toubob'ların önünde... Az ilerde, ayışığı altında ruhlar gibi görünen adamlar, beyaz ve kocaman örtüyü sarmaya çalışıyorlardı. Kunta bir gürültü duyup başını çevirdi. Bir sürü toubob zincirleri birbirine dolaşmış çıplak karaderilileri ambarın ağzından sürüyerek çıkarıyor, sonra kütük dizercesine sıra sıra fırlatıyordu.

Kunta'nın zincir arkadaşı sallanarak titriyor, hırıltılı bir sesle öğürüyordu. Kunta yani başında, beyaz saçlı şefin ve dev yapılı toubob'un sağa sola bağırışlarını, küfredişlerini duydu; ama öğürmesine engel olamıyordu o da. Aralıksız sağanak altında gemi hâlâ sallanıyordu. Dengesini bulmakta zorluk çeken şef toubob'u biri elinde fenerle arkasından izliyor, çıplak adamların yüzünü çevirip ışığı yaklaştırıyordu. Şef toubob da onların bileklerine dokunuyor, bazen küfürler arasında bir emir verince, öteki toubob'lar da adamı kaldırıp denize atıyorlardı.

- Kunta'nın anladığına göre, bunlar ambarda ölen karaderililerdi. Her zaman, her yerde hazır ve nazır olan yüce Allah'ın nasıl da burada bulunmadığını sorup duruyordu kendi kendine. Sonra böyle bir soruyu sormanın bile ne denli günâh olduğunu ve kendisinin, şu yanında sızlanıp, homurdanan dinsizden farkı kalmayacağını düşündü. Ama çok geçmeden kötü düşüncelerinin yerini, denize atılanların ruhu için ettiği dualar aldı. Onlar daha şimdiden atalarına kavuşmuşlardı. Onları kıskanıyordu.

BÖLÜM 38

Şafak sökerken, hava soğudu ve berraklaştı, ama geminin sallanması durmadı. Kâh sırt üstü, kâh yüzü koyun uzanmış insanlarda hiç bir hayat belirtisi görünmüyordu. Kimisi sırtındaki kaba etlerindeki ağrılardan kurtulmak için oturmuştu. Kunta önündekilerin kan içinde kalmış sırtlarına donuk donuk bakıyordu. Birden başını çevirince, bacakları açılmış, uygunsuz yerleri pelte gibi ortaya dökülmüş bir kadına takıldı gözleri.

Arada bir uzanmış adamlar doğrulmaya çalışıyor, kimi başaramayıp yine devriliyordu. Kunta oturanlar arasında Folulah'ı seçebildi. Yarası ağırdı ama sanki olan bitenlerin kendisiyle ilgisi yokmuş gibi bir hâli vârdı. Kunt'a ötekileri tanımadı, bir kat aşağıdakiler olmalıydılar. Foulah'ın, Aşağıdakiler bizim öcümüzü alacaklar,' dediği bunlardı işte. Saldırmak... Kunta'nın saldırmayı düşünmeye bile gücü yoktu.

Çevresindeki yüzlerde, hatta zincir arkadaşınınkinde bile ölüm okunuyordu. Nedenini bilmiyordu, ama çok emindi öleceklerinden. Zincir arkadaşı Wolof'un yüzü, omuzları, kolları grileşmişti. Seyrek soluk alışlarında burnundan hırıltılar geliyordu. Kunta'nın ona baktığını anlıyor olmalıydı ki, tanıma belirtisi göstermeyen gözlerini araladı. O bir kâfirdi ama Kunta ona dokunmak için uzattı ellerini...

Ağrıları daha dinmemişti, yine de ılık güneş Kunta'ya iyi geldi. Arkasına bakınca oturduğu yerde, sırtından akıp birikmiş kan gölcüğüne gözü takıldı. Toubob'lar da hasta ve yorgundular. Ellerinde kovalarla fırçalar pislikleri, kusmukları temizliyorlar,

bunları fıçılara doldurup denize döküyorlardı. Gün ışığında Kunta soluk, kıllı derilerini seçebildi.

Bir zaman sonra kaynamış sirke ve katran buharının kokusu etrafa yayıldı. Şef toubob zincirli adamlar arasında dolaşıp, bezlere sürülmüş merhemi, sarımsı tozu yaralara kapatıyor, Kunta ve bir çoğunun ağzını açıp, siyah bir şişedeki sıvıyı zorla içiriyordu.

Gün bitiminde, ayakta kalabilenlere küçük bir fıçıda kırmızı hurma yağıyla pişirilmiş darı verdiler. Sonra toubob'lar seren direğinin dibinde duran fıçıdan su getirerek herkese bir kepçe içirdiler. Yıldızlar görünmeye başlarken, yeniden eski yerlerine zincirlenmişlerdi. Kunta'nın çevresinde ölülerden arta kalan boş yerler, alt kattaki en ağır hastalarla doldurulmuştu. Bunlar eskisinden çok daha yüksek perdeden seslerle inlemeyi sürdürüyorlardı.

Bundan sonraki üç gün boyunca Kunta ambardakilerle birlikte acı içinde, kusa kusa olduğu yerde yatıp kaldı. Ateşler içindeydi; birçokları gibi sık sık öksürük nöbetlerine de tutuluyordu. Boynu ateş gibi, tüm vücudu tere batmıştı. Kalçasına sürünen fareyi hissedinceye dek, sonsuz bir uyuşukluk denizinde yüzüyor gibiydi. Boşta olan eli yıldırım hızıyla farenin kafasını kapmıştı. Inanası gelmiyordu. İçinde birikmiş tüm öfkenin kollarından, ellerine doğru akışını duydu. Farenin kıpırdanışına, ince sesine hiç aldırmadan sıktı, sıktı. Ta ki parmaklarının arasında iskeletinin kırılışını, hayvanının gözlerinin fırlayışını hissedene dek. Ancak ondan sonra ellerini açabildi.

Sonraki günler şef toubob ambara tek başına girmeye başladı. Her gelişinde zincirini çözecek, cansız bir beden bulabiliyordu. Pis kokular arasında öğürerek, ışığı getirmeleri için bağırıyor, hâlâ canlı olanlara merhem sürüyor, siyah şişesindeki sıvıyı içiriyordu.

Kunta sırtına her dokunduğundan, dudaklarına sıvının her değişinde acıdan bağırmamak için zor tutuyordu kendini. Kavuniçi ışık altında, toubob'ların yüzleri şimdiye dek tanıdığı her yaratıktan sonra soluk görünüyordu. İçinde yattığı bu pisliği nasıl unutmayacaksa, bu yüzler de bir daha çıkmamak üzere belleğine yerleşmişti. Pislik ve ateş içinde geminin karnında yatarken, Kunta kaç aydır burada olduğunu anımsayamıyordu. Belki

altı ay, belki bir yağmur mevsimi olabilirdi. Günlerin hesabını tutan adamlar da ölmüşlerdi. Sağ kalanlarlaysa aradaki haberleşme kesilmişti.

Bir kez Kunta yarı uykusundan sıçrayarak uyanmış, bu adsız korkuyu, ölümü yanı başında hissetmişti. Sonra zincir arkada şının alıştığı mırıltılarının kesildiğini farketti. Kunta uzanarak eli ni yanındaki adamın koluna dokundurduğunu anımsadı. Çok zaman geçmiş gibiydi. Şimdiyse dokunduğu bu soğukluk ve katılık karşısında korkudan dona kalmıştı. Titreyerek yerine uzanırken, 'dinsiz ya da değil,' diye düşündü. Beraber konuşmuşlar, beraber uyumuşlardı ya. Şimdi yapayalnızdı...

Toubob'lar yine aşağı inip kaynamış tahıl dağıtırlarken öğürtü ve homurdanmaların gittikçe yaklaştığını duyarak irkildi. Biri Wolof'un vücudunu dürtüyor, küfrediyordu. Ama yine iki kişilik yiyecek verildi. Açlıktan midesi kazınmasına karşın Kunta yemeği düşünemedi bile.

Daha sonra iki toubob gelip Wolof'un el ve ayaklarındaki zincirleri çözdüler. Vücudun sürüklenerek taşındığını, yukarıda yere küt diye bırakıldığını işitti, Kunta. Wolof'dan kalan boş yeri görmemek için dönünce, uzanmaktan tutulmuş kaslarındaki acıya dayanamayıp bağırdı. Yerde kımıldamadan yatarken Wolof'un köyündeki kadınların ağlamalarını duyar gibiydi. «Toubob Fal» diye kokuşmuş karanlığa haykırdı. Elleri Wolof'un boş zincirlerini çekiştiriyordu .

Güverteye çıktıklarında Kunta'nın bakışları, Wolof'u ve kendisini döven toubob'a takıldı. Bir an gözleri karşılaştı; kininl gözlerinde, kasılmış yüzünde okuyan toubob, bu defa kırbacını Kunta'nın sırtında şaklatmadı. Şaşkınlığı geçince, Kunta güvertede sağa sola bakınmaya başladı. Fırtınadan beri ilk kez kadınları gördü. İçi sızladı: Yirmi kişiydiler, şimdi on iki kişi kalmışlardı. Yalnız dört çocuğun hepsi kurtulmuştu. İçini buruk bir avuntu kapladı.

Adamların sırtları çok kötüydü, onun için temizlik yapılmadı. Davulun sesiyle, hafif, hafif dans ettiler, yalnızca. Kadınlar acılarına rağmen, bazı toubab'ların örtülere sarılıp denize atıldıklarını şarkılarında elden geldiğince anlatmaya çalıştılar.

Kırbaçlamalar giderek azalmaya yüz tutmuştu. Adamlar tut-

saklardan ürkmüş görünüyorlardı; güverteye her getirildiklerinde onları yanyana zincirliyor, bıçakları, sopaları ellerinde, sanki her an saldırı olacakmış gibi tetikte bekliyorlardı. Fakat Kunta, tüm varlığıyla toubob'lardan nefret etmesine karşın, onları öldürmeyi de pek düşünmüyordu artık. Güçsüzlüğü, yaşamasını bile önemsizleştirmişti. Güvertede öylece yatıp kalıyor, gözlerini bile açmıyordu. Derken şef toubob'un ellerini sırtında hissediyor, duygusuzca deniz havasını soluyor; içindeki acı, ölüp atalarına kavuşma özlemine dönüşüyordu.

Arada sırada ambardan fısıldaşmalar gelince, Kunta, 'konuşacak neler buluyorlar acaba', diye düşünürdü. Zincir arkadaşı, toubob'ların dilini çevirenler ölüp gitmişti. Ayrıca konuşmak için güç gerekiyordu, oysa günbegün kötüye gidiyorlar, kanlı, ürkütücü, sarımsı bir dışkı çıkarıyorlardı.

Toubob'lar bu kokuşmuş, irinli dışkıyı farkedince çok telâşlandılar. Biri koşa koşa merdivenlerden kayboldu. Birkaç dakika sonra şef toubob görünmüştü. Öğürtüler arasında, adamları zincirlerinden çözüp yukarı çıkarmalarını emretti. Sonra toubob'lar ellerinde ışıklar, çapalar, fırça ve kovalarla aşağı doluştular. Küfürler ederek hasta adamların kaldığı bölmeleri temizlediler, kazıdılar, kaynamış sirke döktüler, tekrar tekrar kazıdılar, hastaların yerini değiştirdiler.

Bulaşıcı hastalık için yapılan her şey boşunaydı. Salgın giderek yaygınlaştı. Kunta başında, sırtında sancılar duyuyor, ateşten titriyordu. Karnı sıkışıyor, çamur gibi kanlı irinler çıkarırken bağırsakları dışarı fışkırıyormuş gibi oluyordu. Acıdan yarı baygın haldeydi. Sayıklarken söylediklerine kendi bile inanamıyordu: «Omoro- ikinci halife Ömer, Muhammed'den sonra üçüncü -Kairoba - karioba barış demektir...»

Sonunda sesi titremeler arasında kayboldu, ötekilerin inlemelerine, iç çekişlerine karıştı. İki gün içinde ambardaki hemen hemen herkes hastalanmıştı.

Artık ortalık öylesine pisliğe bulanmıştı ki toubob'ların Allahın günü kovalarca sirkeli katranla ambarı yıkamaları bile yeterli değildi. Her gün dışarı çıkarılan tutsaklar, merdivenlere tutuna tutuna tırmanıyor, güverteye yığılıp kalınca oraları da pisletiyorlardı. Temiz hava, hatta ambardaki sirkeli katran koku-

su bile, salgının üzerlerine sinen şu pis kokusunu bir türlü gideremiyordu.

Kunta'ya sayıklamalar arasında, Yaisa Nine yatakta son kez konuşurken görünüyordu. Küçücüktü o zamanlar, Nyo, Boto birinci kafo'daki çocuklara masallar anlatırdı. Nehirde kapana kısılmış timsah ve onu kurtarmaya giden çocuk...

Sonunda adamlar yürüyemez oldular. Toubob'lar onları güverteye taşıyor, bir işe yaramayan merhemlerini sürüyorlardı. Kadınlardan da her gün birileri ölüyordu, hattâ toubob'lardan bile. Dört çocuktan ikisi kalmıştı. Toubob'lar da güç ayakta duruyordu artık.

Günler birbirine kovaladı, geceler gündüzlere karıştı. Bir gün ayakta kalabilenler, suyun üzerine halı gibi serilmiş, göz alabildiğine uzanan altın sarısı renginde topraklar gördüler. Kunta denizin sonsuza dek sürüp gitmeyeceğini biliyordu. Bir gün yeryüzünün öbür kenarına geleceklerdi elbet, ama umurunda değildi bu. İçinde bir şeyler sonuna yaklaşıldığını söylüyordu. Tek kestiremediği, ölümün nasıl geleceğiydi. Beyaz yelkenlerin boşaldığını, artık sert rüzgârların esmediğini farkediyordu. Direklere tırmanan toubob'lar ipleri çekiştirerek yelkenleri bir oraya, bir buraya döndürüyor, en hafif meltemlerden bile yararlanmak istiyorlardı. Ancak ne yaparlarsa yapsınlar yine de geminin yolunu artıramıyorlardı.

Toubob'ların sabrı tükenmişti. Beyaz saçlı toubob bile her zamankinden fazla bağırıyor, küfrediyor, öbür toubob'ları dövüyordu. Zincirlenmiş insanlarsa çok ender hırpalanıyor, hatta her gün bir kap dolusu su içebiliyorlardı. Bir gün güverteye çıktıklarında yüzlerce balık yakalandığını gördüler. O gece yedikleri kaynamış darıyla taze balık çok lezzetliydi. Kunta aç kurt gibi kılçıklarına kadar yalayıp yuttu balıkları.

Artık atlattıkları korkunç olayları anımsayabiliyordu. Gözleri çapak çapak uzanmış yatarken, nasıl olup da canlı kalabildiğini düşünüyordu hep. Bazen sağdan, soldan Allah'a yakarışlar duyar, ama bunların kimlerden geldiğini pek önemsemeden horultulu bir uykuya dalardı. Juffure'daki tarlaları, bolong'un durgun yüzeyinden sıçrayan balıkları, kömürde kızarmış ceylan budunu, balla tatlandırılmış cayın fokurdayışını yeniden yaşardı düşünde. Ağzı ekşimiş, abuk sabuk tehditler savururken, ailesini

son bir kez görebilmek için kaderine yalvarırken, kendini uyanmış bulurdu. Omoro, Binta, Lamin, Suwadu, Madi, hepsi kalbine taş gibi çökmüştü. Onlara acı verdiğini bir an bile aklına getirmek istemezdi. Bütün bunları unutmak için başka şeylere dalmaya çalışır ama beceremez, sonunda yapacağı davula takılır kalırdı. Kendini oğaç kesmeye giderken görür, sonra her şey birbirine karışarak yitip giderdi.

Sağ kalanlar içinde bölmesinden yardımsız doğrulup yukarı çıkabilenlerin sonuncusuydu Kunta. Başını ayakları arasına almış, yere hafifçe ilişmiş bir halde temizlenmek için sırasını beklerdi. Toubob'lar artık insanın canını yakmayan bol sabunlu süngerler kullanıyorlardı.

Hepsinin içinde en sağlıklı kalanlar kadın ve çocuklardı. Karanlıkta fare, pire, bit, pislik içinde zincirlenmiyorlardı hiç değilse. Aralarında Kerewan köyünden bir Mandinka vardı. Adı Mbuto'ydu. Öyle onurlu duruyordu ki, sanki çıplak değil de alımlı giysiler içindeydi. Toubob'lar ona hiç dokunmamış, çirkin sözler söylememişlerdi. Kunta onun okşayıcı ellerini hissedince, «Anne, anne,» diye fısıldadı. Kunta kendi başına yemek bile yiyemez olmuştu sonunda. Elleri kalkmıyordu. Güvertedeki adamlar onu doyuruyorlardı. Bir keresinde tırnaklarıyla tavayı tırmalarken görmüşler, toubob yanına gelip tavayı kaptığı gibi ağzına lapayı boca etmiş, Kunta bunu güçlükle yutabilmişti.

Birkaç gün sonra Kunta içinde serin meltemin soluğunu duydu. Büyük yelkenler yeniden dalgalanmaya başladı. Direk tepelerinde toubob'lar maymun gibi oradan oraya sallanıyorlardı. Çok geçmeden gemi de köpükler çıkararak, suyu yara yara ilerlemeye koyuldu.

Ertesi gün toubob'lar her zamankinden çok erken ortalığa doluşmuşlardı. Heyecanları, hareketlerinden ve sözlerinden apaçık belliydi. Ambara koşuştular, zincirleri çözüp herkesi yukarı çıkardılar. Merdivenlerden sıra sıra çıkarken, Kunta kadınların, çocukların, hepsinin ayakta olduğunu farketti. Toubob'lar gülüyor, bağırışıyorlardı. Yol yol çizik sırtların arasından Kunta kısık gözlerle bakınca, ancak görebildi...

Bulanıktı ama Allah'ın toprağıydı. işte. Toubob'un da ayağını bastığı bir toprağı vardı. Ataları, 'Toubobo Doo,' diyordu buralara, yani gün doğumundan batımına dek uzanan toubob topra-

ğı... Tüm vücudu sarsıldı, Kunta'nın. Alnında terler birikmişti. Yolculuk buraya kadardı demek. Güçlüklerden sıyrılabilmişti. Akan gözyaşlarının ardından kıyı gri, sisli göründü. Ama için için biliyordu ki, gelecek, şimdiden daha iyi olmayacaktı.

BOLÜM 39

Ambara dönünce kimsenin ağzını bıçak açmadı. Sessizlikte geminin suları yarışını, üstte koşuşanların ayak seslerini işitebiliyordu Kunta. Ansızın bir Mandinka Allah'ın adını anmaya başladı. Yavaş, yavaş ötekiler de ona katıldılar. Dua ve yakarmalara, tüm güçleriyle şıngırdattıkları zincir sesleri de eklenince, Kunta bu gürültü arasında kapının açıldığını bile duymadı. Toubob'lar fenerlerle gelmiş, herkesi ite kaka yukarı çıkarıyorlardı. Sert kıllı fırçalarla, bağırışlara aldırmaksızın, kabuklaşmış kirleri vücudlarından kazımaya başladılar. Şef toubob aralarında dolaşıyor, üzerlerine sarı bir toz serpiştiriyordu. Temizliği yeterli bulunca, yanındakilere geniş, düz fırçalara emdirilmiş siyah bir şeyi sürmelerini işaret etti. O şey, Kunta'nın hayalarına değdiği zaman, kan beynine sıçramış, yere yapışıvermişti.

Ateşte yanıyor gibiydi. Bağırışmalar itişmeler sürüp gidiyordu. O ara biri kafasına vurdu. Doğrulup bakınca, 'bizleri yiyecekler galiba,' diye düşündü. Herkesi ite kaka çömeltiyorlar, başlarına beyaz köpüğümsü şeyler sürüyorlar, pırıldıyan küçük bıçaklarla saçlarını kazıyorlardı. Yüzleri kan içinde kalmıştı.

Sıra Kunta'ya gelince, kaburgalarına bir tekme yiyip, çığlıklar atarak var gücüyle kendini savundu. Baygınlığı geçince onun da başını köpürtüp kazıdıklarını farketti. Sonra herkesi yağlayıp parlattılar, iki deliği olan, içine ayakların ve edep yerlerinin girdiği garip bir kuşak giydirdiler. Son olarak şef toubob'un denetimi altında yüzü koyun zincirlendiler. Güneş tam tepelerindeydi.

Kunta uyuşmuş yatıyordu. Ona öyle geliyordu ki, sonunda etini yemeden, kemiklerini emmeden, ruhunu Allah'a teslim ettirmeyeceklerdi. Sessizce dua ederken, şef toubob'un bağırışlarıyla gözlerini araladı. Direklerde toubob'lar kahkahalar ata-

rak ipleri çözüyorlardı. Koca beyaz yelkenler bir anda açılarak aşağı düştüler.

Havada yeni, garip kokular dolaşmaya başladı. Gözleri yarı kapalı olarak yere uzandığı için nereden geldiğini anlayamadığı sesler duyuyordu. Geminin dışından geliyor olmalıydı. Sesler çoğaldıkca, dualar, mırıldanmalar da artıyordu. Sonunda Kunta tanımadığı bir sürü toubob'un vücudlarının kokusunu aldı. O anda sert bir şeye toslayıp sarsıldılar. Afrika'dan ayrılalı beri, dört buçuk ay sonra, ilk kez koca gemi durmuştu.

Zincirli adamlar korkudan dona kalmışlardı. Kunta elleriyle ayaklarını sarmalamış, gözleri sımsıkı kapalı oturuyor, bu pis kokuları duyamamak için soluğunu tutmaya çalışıyordu. Güverteye birileri atlayınca gözlerini açtı. İki yeni toubob burunlarını beyaz bir bezle kapamış orada duruyordu. Şef toubob yanlarına gelince hararetle el sıkıştılar, Artık sırıtıyordu. şef toubob. Onları memnun etmek ister bir hali vardı, Toubob'lar zincirlerini çözüp ayağa kalkmalarını söylerken, Kunta sessizce Allah'ın koruyuculuğuna sığınıyor, ona yalvarıyordu. Herkes, artık vücudlarının bir parçası olan zincirlere yapışıyor, kolay bırakmak istemiyordu. Ama yine kırbaçlar kafalarında, sırtlarında şaklayınca bir anda doğruldular.

Geminin yanaştığı limanda sürüyle toubob durmuş, gülüşerek onlara işaret ediyor, dört bir yandan koşuşanlar da onların yanına geliyordu. Kırbaç altında, geminin yan tarafına dayanmış eğik tahtalardan ötekilerle birlikte inen Kunta, toubob toprağına ayak basınca bacaklarının titrediğini hissetti. Toubob'lar onların sırayı bozmamalarını sağlamaya çalışıyor, çünkü içlerinden biri düşünce önünde ve arkasındakiler de yıkılıyordu. O zaman kırbaçlar şaklamaya başlıyor, kalabalıktan yükselen bağırış çağırışlar arasında adamlar doğrulup yürümeye devam ediyorlardı.

Eşeği andıran koca hayvanların çektiği iki ve dört tekerlekli garip araçlara binmiş toubob'lar geçiyordu yanlarından. Pazar yerine benzeyen kalabalıkta, içi renkli şeyler, sebze ve meyvalarla doldurulmuş sepetler taşıyan bir toubob gördüler.

Kunta bir anda düşüncelerinden sıyrıldı. Gemide toubob'ları öldürmeyi planladıklarından beri ilk kez olumlu bir duyguya kapılmıştı. Aklı fikri tek şeyde toplanıyordu: Kaçmak. Ama önce

her şeyi kabullenerek, hiç umut kalmamış gibi, toubob'a yenilmiş görünmeliydi.

Peki kaçmayı başarsa bile, nerelere gidecekti? Tanımadığı bu topraklarda nerede gizlenebilecekti? Ayucunun içi gibi bildiği Juffure'da olsa her şey çok kolaydı. Toubob'ın ormanları var mıydı? Olsa bile avcılar yolları işaretlemişler miydi? Kunta tüm bu zorluklara zamanı gelince göğüs germeye karar verdi.

Sabahın ilk ışıkları içeri dolarken, uykusu arasında, bir karaderilinin su ve yemek bıraktığını sezdi. Midesi açlıktan gerilmişti ama yemek öyle pis kokuyordu ki, daha ilk lokmada kusacak gibi oldu. Yemeğini bırakıp boş gözlerle etrafına bakındı. Gemideki arkadaşları kabuklarına çekilmiş, sanki hiç bir şeyi görmüyor, duymuyor gibiydiler. Kunta geldiklerinde içeride olan şu beş adama bakmaya başladı. İkisinin yırtılmış toubob giysileri crasından açık kahverengi derileri görünüyordu. Kunta büyüklerinden duymuştu: Bir toubob'la karaderili bir kadının çocukları böyle olurdu. Adam öne kapaklanmıştı. Başında da kurumuş kan vardı. Lekeli toubob giysisi içinde bir kolu kırılmış gibi duruyordu.

Üstünden buharlar çıkan yeni yemek gelene dek uyudu Kunta. Bu ötekinden de beter kokuyordu. Görmemek için gözlerini kapattı ama arkadaşları aç kurtlar gibi kaplara saldırınca, 'O kadar da kötü olmamalı,' diye aklından geçirdi. Mademki buradan kaçacaktı, güçlü olmalıydı. Zorla yemesi gerekiyordu. Lapayı isteksizce çiğnedi. Tası yeniden doldururken, kendinden iğreniyordu. Öğürtü geldi ama yiyeceği içinde ne denli tutarsa, o kadar çok yaşardı.

Sonraki günler günde üç kez bu kokulu yemeği yemeye zorladı kendini. Kapalı pencereden şimdiye dek altı gün ışığı, beş gece geçtiğini saymıştı. İlk dört gece, yakında bir yerden, herhalde gemiden tanıdığı kadınların çığlıklarını duymuştu. Burada çaresiz, kendi kadınlarını korumaktan aciz öylece oturuyorlardı. Bu gece daha da kötüsü, kadınlardan hiç ses gelmiyordu: başlarına bir iş mi gelmişti acaba?

Aşağı yukarı her gece toubob giysileri içinde başka bir karaderili içeri atılıp zincirleniyordu. Duvara dayalı duruyor ya da yere kıvrılıp yatıyorlardı; nerede olduklarını, başlarına ne geleceğini umursamaz gibiydiler. Sabah olunca burnunu paçavray-

la tıkamış toubob içeri giriyor, tutsakları tekmeliyor, küfürler ediyor, sonra birini alıp götürüyordu.

Kunta karnı doyunca düşünmemek için hemen uyumak istiyordu. Birkaç dakikalık uyku bile, bu sonu olmayan dehşeti, bu nedeni bilinmez Allah emrini unutturuyordu ona. Uyku tutmadığı zaman köyünü, ailesini düşünmemeye çalışıyordu. Biliyordu ki, biraz daha düşünse hıçkıra hıçkıra boşanacaktı.

Baştan aşağı giyinmiş bir toubob nefretle baktı onlara. Bir başkası elleriyle işaretler yaparak onlarla eğleniyordu. Bir kadın toubob'un saman rengi saçlarını gördü Kunta. Gemideki toubob'ların zenci kadınlara aç aç baktıklarını anımsamıştı. Toubob'un kendi kadını da vardı anlaşılan; ama o renkteki saçlısını görünce, neden Afrika kadınlarını tercih ettiğini anladı.

Bir grup toubob deliler gibi haykırarak iki horozun dövüşünü seyrediyordu. Gemide rastlamadığı iki kara adam görünce, Kunta yıldırımla çarpılmışa döndü. Ya Mandinka ya da Serere olmalıydı bunlar. Toubob'un ardından sessizce yürüyüşlerini seyretti. Buralarda yalnız değildiler demek ki. Toubob'un ülkesinde canlı kalabilen karaderililer olduğuna göre belki onlar da kellelerini kurtarabilirlerdi. Kunta koşup kucaklaşmak istedi onları. Ama yüzleri ifadesizdi; korkulu bakışlarını yere dikmişlerdi. Kokularını duydu Kunta, sonra bir gariplik sezdi. Silâhsız, hatta ardına bile bakmayan toubob'un peşine takılmış, uslu uslu yürüyorlardı. Aklı karıştı. Kaçmaya ya da toubob'u öldürmeye bile kalkışmayan karaderililer...

Daha fazla düşünmeye fırsat kalmadan, büyükçe, açık yerleri demir çubuklarla çevrilmiş, duvarları kerpiçten olan bir evin önünde buldular kendilerini. Geniş bir odaya doldurulurken, Kunta ayakları altında sert toprağın soğukluğunu hissetti. İçeride az ışık vardı. Kendi renginden beş kişi köşeye çömelmişti. Duvarlardan çıkan, kalın, demir bölmelere elleri ayakları zincirlenirken, dönüp bakmadılar bile.

Kunta ötekilerle birlikte yere çöküp gemiden indiklerinden bu yana gördüğü, duyduğu, kokladığı şeyleri yeniden şaşkın şaşkın düşünmeye daldı. Biraz sonra bir karaderili içeri girip kimseye bakmadan, yiyecek, içecek bir şeyler koydu önlerine ve hemen sıvıştı. Boğazı kupkuruydu Kunta'nın. Tatsız tuzsuz sudan

biraz içti. Demir çubuklarla çevrilmiş açıklıktan gün ışığının azalmasını, gecenin gelişini izlemeye koyuldu. Beklemek, bilinmedik korkular getiriyordu içine. Gemiyi yeğliyordu, orada neler olabileceği belliydi çünkü. Toubob, elinde fenerle içeri girince sesler kesiliverdi. Arkasında başka bir toubob, anlamadıkları dilden bağıran bir karaderiliyi kırbaçlıyordu. Yeni gelen de zincirlendi. Korku ve acıdan boğuk boğuk inliyordu adam.

Neredeyse gün doğacaktı. Kunta'nın kulağında kintango'nun gür sesi yankılanıyordu; «İnsan hayvanları inceleyip, onlardan ders alacak kadar akıllıdır.» Bu sözler o denli çarpıcıydı ki, Kunta birden doğruldu. Allah'ın bir emri miydi bu? Hayvanlardan neler öğrenebilirdi insan? İşte burada, kendisi de kapana kısılmış bir hayvan değil miydi? Aklına kapandan kaçabilen hayvanlar geldi. Hangileriydi bunlar acaba? Çok geçmeden aklına geldi: Kapandan kaçabilenler, yakalandıklarında telaşa kapılmadan sessiz sakin bekleyebilen, avcıları gelene dek gücünü tüketmeden tüm dikkatini ve enerjisini yapacağı en son hamleye verebilen hayvanlardı.

BÖLÜM 40

Yedinci sabah kahvaltıdan sonra iki toubob ellerinde bir sürü giysiyle geldi. Zincirlerini çözüp çözüp teker teker herkese nasıl giyinileceğini gösteriyorlardı. Bir giysi bacakları ve kalçaları örtüyordu, öteki de vücudun üst kısmını. Kunta bunları giyer giymez düzelmeye yüz tutmuş yaraları yeniden sızlamaya başlamıştı.

Dışarıdan giderek artan sesler geliyordu. Pencerenin önünde bir sürü toubob toplanmış, konuşup gülüşüyordu. Kunta ve arkadaşları yeni bir durumla karşı karşıya olduklarını sezinlediler.

Toubob'lar içeri girip, daha önce getirmiş oldukları beş adamı çözdüler. Bu işin, adamların başlarından ilk kez geçmediği belliydi, çünkü olanları umursamaz bir halleri vardı. Zaman ilerledikçe dışarıdaki gürültüler kesildi; birinin yüksek sesle bağırmaya başladığı duyuldu. İçerdekiler hiç bir şey anlamadan kulak kesilmiş dinliyorlardı. «Sağlam! Sağlıklı! Güler yüzlü! Hele şu

gençliğe bir bakın!» Başka toubob sesleri girdi araya: «Üç yüz elli!... Dört yüz!... Beş yüz!...» Adam yine bağırıyordu: «Hadi, altı yüz diyen yok mu? Şuna bakın hele, katır gibi çalışkandır!»

Kuntanın boğazı düğümlendi; yüzü gözü ter içindeydi. Dört toubob içeri girip onun tarafındaki zincirleri çözmeye başladılar. Bağıranlara, kısa deri kamçılarla vuruyorlardı. Birden başı çatlayacak gibi geldi Kunta'ya; zincirlerinin çözüldüğünü duydu. Her şey yatıştığında, kapı önünde dizilmiş altı karaderilinin en önündeydi.

«Bunlar Afrika ağaçlarından yeni toplandı daha!» diye bağıran adam, çevresinde yüzlerce toubob olan tahta bir çıkıntının üzerinde duruyordu. Gözler Kunta'nın sırasına doğru çevrildi. Adam kamçısıyla göğüslerini, kalçalarını dürtükleyip bağırıyordu: «Maymun gibi hareketli! Her işe yarar!» Birden Kunta'ya işaret ederek yanına çağırdı. Kunta donmuş, titremekten başka hareket yapamıyordu. Kırbaçların kaba etlerinde şakladığını duyunca öne atıldı. Toubob elindeki demir halkalara, zincirin boşta kalan ucunu kilitlemişti bile.

«En iyi kalite... Genç ve uysal!» Kunta şaşkınlıktan kalabalığın kendisini çevrelediğini anlamamıştı. Sopalarla dürtüklüyorlar, sıkışmış ağzını açıp kenetlenmiş dişlerine bakıyorlar, elleriyle pazularını, sırtını, göğsünü, cinsel organlarını yokluyorlardı. Biri geri çekilerek, garip garip bağırmaya başladı: «Üç yüz dolar... üç yüz elli!» Toubob gülüyordu. «Beş yüz... Altı yüz!» «Bu şans kaçırılmaz! Yedi yüz elli mi dediniz bayım?»

«Yedi yüz elli» dedi birisi.

«Sekiz yüz!» Kalabalıktan biri çıkıp bir şey söylediğinde yanındaki toubob onun söylediğini birkaç kez yineliyordu. Gürültüler bitmeden başka yerden, «Sekiz yüz elli!» diye bir ses geldi. Sonra başka da bağıran olmadı. Kunta'nın zincirini çözüp, öne doğru çıkan toubob'a doğru ittiler. Aklından bir an, 'tam zamanı', diye geçti Kunta'nın. Ama kaçamayacağını biliyordu, ayakları bile kıpırdamamıştı yerinden. Toubob'un arkasında duran karaderili zincirlerini yakalamıştı. Kunta'ya onu tanıyormuş gibi geldi. Evet, Wolof'lara benziyordu. 'Kardeşim, sen de benim toprakların'dan geldin...' Oysa adam, Kunta'yı görmezlikten gelerek zincirini tutuyor, kalabalığın arasında yürürlerken çekiştiriyordu. Aralarından sıyrılıp, gemiden gelirlerken gördüğü, o eşe-

ğe benzeyen hayvanların çektiği dört tekerlekli, büyük kutunun yanında durdular.

Kara adam öfkeli sesler çıkararak Kunta'yı kaldırdığı gibi kutudaki saman yığını arasına fırlattı. Zincirinin boştaki ucunu, hayvanın arkasında bir yere kilitlemişti. Kunta'nın gözleri bir daha görmek istemiyormuşcasına sımsıkı kapalıydı. Özellikle şu pis işbirlikçi karaderiliden nefret ediyordu.

Uzunca bir zaman, toubab gelinceye dek beklediler. Toubob bir şeyler mırıldandı, sonra ön tarafa bindiler. Karaderili elindeki deri kırbacı şaklatınca hayvanlar yürüyen kutuyu çekmeye başladılar.

Kunta başını yavaşça kaldırıp önde oturanlara baktı. Toubob tahta sıranın bir kenarında dik oturuyordu. Kara, öbür yana ilişmişti. İkisi de dikkatle öne bakıyor, sanki aynı yerde oturmuyormuş gibi davranıyorlardı. Altlarında, ucu görülmeyen ama bir yere sımsıkı bağlı olduğu belli zincir duruyordu. Kunta, 'Kaçmanın zamanı değil,' diye aklından geçirdi.

Yanındaki saman balyası çok keskin kokuyordu. Ama Kunta önde oturan toubob'un ve karaderilinin de kokusunu alabiliyordu. Hiç ses çıkarmadan bakmak istiyordu onlara, ama doğrulmak, başını kaldırmaktan korkuyordu.

Sırt üstü yatarken birden toubob başını çevirince gözgöze geldiler. Kunta'nın yüreği buz keserken, toubob'da hiç bir belirti yoktu. Başını yeniden öne çevirdi sadece. Cesaretlenen Kunta doğruldu. İleride şarkılar söyleyen bir kalabalık üzerlerine doğru geliyordu. Yine bir toubob kutuya binmiş, önündeki hayvana bağlı zincirlerin ardısıra yirmi kadar kimi kahverengi, kimi karaderili adam yürüyordu. Daha yakından bakınca aralarında yalnız iki kadın gördü. Geri kalanı üstleri çıplak erkeklerdi. Hepsi de kederli bir şarkı tuturmuştu. Kunta ne denli dikkatle dinlerse dinlesin şarkının sözlerinden hiç bir şey anlamıyordu. Birbirlerine dokunacak kadar yakın geçtiler ama kimse başını kaldırıp bakmadı. Sırtları kamçılardan yol yol olmuş adamların bazılarının hangi kabileden olduğunu anlayabiliyordu Kunta. İşte Foulah, Youba, Mauretain, Wolof, Mandinka... Bir de babaları toubab olma şansızlığına uğrayanlar...

Bir zaman sonra toubob arkaya yaslanarak torbadan ekmek

ve Kunta'nın hiç bilmediği türden yiyecekler çıkarıp kesti ve aralarına koydu. Karaderili yerken arkasına dönüp Kunta'ya uzun uzun baktı, sonra biraz ekmek uzattı. Ekmeğin kokusu Kunta'nın ağzını sulandırmıştı ama başını öteye çevirdi. Adam lokmayı ağzına atarken omzunu silkti. Kunta açlığını düşünmemeye çalışarak uzaklardaki tarlaları seyretmeye daldı. İnsanlar eğilmiş, çalışıyorlardı anlaşılan. 'Karaderili olmaları gerek,' dedi kendi kendine.

Güneş batmaya başlarken yeni bir kutu yaklaşıyordu. Arkasında birinci kafo yaşında çocuklar, yırtık giysiler içinde yedi erkek, üç kadın yürüyordu. Neden şarkı söylemiyorlardı acaba? Yüzlerinde derin bir keder görünce, 'Toubob onları nereye götürüyor?' diye meraklandı.

Alaca karanlıkta, küçük siyah yarasalar kaçışıyorlardı, tıpkı Afrika'daki gibi. Toubob, kara adama bir şey söyledi, kutu ince, dar bir yola saptı. Uzakta ağaçlar arasında büyük beyaz bir ev göründü. Allah bilir, onu neler bekliyordu? O evde mi karnını doyuracaktı? Cansız gibi sırt üstü uzandı ve öylece kaldı.

BÖLÜM 41

Kutu eve yaklaştıkça, Kunta etrafta karaderililer olduğunu hissetti. Kolları üzerinde doğrularak, alaca karanlıkta kutuya doğru gelen üç kişiyi farketti. Taşıdıkları fenerleri gemiden tanıyordu ama bunlar daha parlak, daha güçlüydü. Kunta ne olduğunu anlamadan, üç kara kutuya sıçrayıp oturdular. Bir başka toubob da öne tırmanırken, adamlar Kunta'yı görmek için feneri yüzüne tuttular. Toubob'lar birbirini selâmlayıp, elerini kenetlediler. Sonra arabadan atlayıp, yan yana eve doğru yola koyuldular.

Kunta'da bir umut ışığı yanıp söndü. Acaba karaderililer onu serbest bırakacaklar mıydı? Kutunun kenarlarına tırmanıp ona güldüklerini görünce, yavaş yavaş umudunu yitirdi. Bunlar eşekler gibi toubob hesabına çalışıp, kendilerinden olanla alay edi-

yorlardı. Ne biçim karaderiliydi bunlar? Nereden gelmişlerdi? Afrikalıya benziyorlar ama Afrikalı olamazlardı!

Kunta içindeki 'şu dört karanın boğazını sıkma' dürtüsünü zorlukla dizginledi. Kasları gerilmiş halde dizleri üzerinde doğ rulup geri geri gitmeye çalıştı. İki karaderili onu kaldırıp yana deviriverdiler birden.

Kin ve acıyla dolu yatarken, onu hemen kalın bir direğe kilitlediler. Biri kap içinde su ve garip kokulu yemek bıraktı. Kunta ağzının sulandığını hissediyordu ama başını bile kıpırdatmadı. Adamlar güldüler, onun bu haline. Sürücü gelip zinciri çekiştirdi; sanki kaçmanın olanaksız olduğunu anlatmak istiyordu Kunta'ya. Suyu ve yemeği göstererek bir şeyler söyledi, sonra dördü de gülerek uzaklaştılar.

Kunta karanlıkta yere serilmiş, yatıyordu. Hayalinde, zincirleri umutsuzca koparmaya çalışışı, var gücüyle kaçışı canlanıyordu. Bir köpeğin koklaya koklaya yaklaştığını hissetti. 'Düşman değil o,' diye düşünürken, dişlerinin kapta çıkardığı sesleri duyarak yemeğini yediğini farketti. Kaplan gibi atıldı üzerine, kaçan köpek havlamaya başlamıştı. Kapının açılmasıyla birlikte birisi nin elinde fenerle koşması bir oldu. Kunta soğuk soğuk sürücünün gelişini, zincirleri kontrol edişini seyretti. Loş ışık altında, yemeğin yendiğini gören adamın hoşnutluğunu okudu gözlerinde. Sonra çekip gitti.

Kunta biraz bekleyip su içti. Hiç bir tat alamadığı gibi, gücü vücudundan akıp gitti sanki. Boş bir istiridye kadar güçsüzdü. Zincirleri kırma düşüncesi de uçup gitmiş, Allah'ın onu niçin görmediğini düşünmeye koyulmuştu. Neden? Günah mı işlemişti? Önemsiz bile olsa yalnış ya da doğru yaptığı her şeyi yeniden inceleyip gözden geçirdi, ta ormanda davul yapmak için ağaç kesmeye gidip dalların çıtırtısını duyana dek... Şu sonuca vardı: Tüm yaşamında hep dikkatsizliği yüzünden cezalandırılmıştı. Etrafı dinliyordu. Dal çıtırtılarını, gece kuşlarının ötüşünü, havlayan köpeği, bir farenin onu dvlayan hayvanın ağzında kemiklerinin çıtırdadığını...

Hiç uyumadan, şafak sökene dek yattı. Sonra sızlayan bacaklarına aldırmadan dizleri üzerinde doğrulup sabah namazını kılmaya başladı. Her secde edişinde dengesini yitiriyor, ne denli güçsüz düştüğünü anlayabiliyordu.

Ortalık aydınlanırken, dört adamın ayak seslerini işitti. Kunta'yı çözüp yürüyen kutuya taşıdılar. Toubob yerinde hazır bekliyordu. Çok geçmeden yeniden anayola çıkıp yola koyulmuşlardı.

Kunta'nın gözleri, tahta döşemenin altına kilitlenmiş zincire, oradan da karaderilinin ve toubob'ın sırtına kayıyordu hep. Şunları hemen oracıkta öldürmek isteğiyle yanıp tutuşuyordu. Ama eğer yaşamak istiyorsa, şimdiye dek olduğu gibi sakin durması, kendini kontrol etmesi, usanmadan beklemesi ve tüm gücünü toplayarak en uygun anda kullanması gerektiğini düşündü.

Öğlene doğru yolda bazı sesler duyunca yerinde doğruldu. Ormanın içinden geliyordu ses. Adamlar ağaçları kesiyorlardı. Koca kütükleri sıra sıra yol kenarına dizmişlerdi. Öteden yanan kuru çalılıkların kokusunu aldı Kunta. 'Toubob, gelecek ekin yılı için toprağı hazırlıyor olmalı,' dedi içinden. Tıpkı Juffure'daki gibi. İleride, tahtadan yapılmış küçük bir kulübe göründü. Temizlenmiş toprakta toubob çift sürüyordu; ötede iki toubob, çevrelerinde domuzlar ve tavuklar yemlenirken ağaç altında çömelmişti. Kulübenin kapısında kırmızı saçlı bir kadın toubob vardı; birkaç çocuk yürüyen bir kutuyu kovalayarak oynaşıyorlardı... İlk kez bir toubob ailesi gören Kunta gözlerine inanamadı.

Yol boyunca, gece konakladıkları yerlere benzeyen, sanki ikisi üst üste binmiş koca evlere rastlıyorlardı. Hepsinin önünde ağaçlar kadar yüksek direkler dikilmiş, etraflarına küçük küçük evler serpiştirilmişti .Bunlar karaderililerin evleriydi herhalde. Tüm bunları çevreleyen uçsuz bucaksız pamuk tarlaları görünüyordu. Hasat zamanı olmalıydı; tarlaların belirli yerlerinde beyaz pamuk kümeleri vardı.

Bu arada, yol kenarından yürüyen çok garip insanlara rastladılar. Kunta önce bunları karaderili sandı ama yaklaştıkça kızıl - kahverengi olduklarını gördü. Uzun saçları arkalarından ip gibi sallanıyordu. Örtülere gizleniyormuşcasına sarınmış, hızlı hızlı yürüyorlar, sırtlarında oklarla yaylar taşıyorlardı. Bunlar ne toubob, ne de Afrikalıya benzetebildi Kunta. Kimdi bunlar? Yanlarından geçen kutuya bile bakmıyorlardı.

Güneş batarken, Kunta yüzünü doğuya dönerek, sessizce akşam duasını etti. İki gündür ağzına tek lokma koymadığı için çok bitkindi. Tam uzandığı sırada durdular. Sürücü [illegible] indi

kutunun kenarına bir fener astı. Gün boyunca ilk kez toubob konuştu, öbürü yanıtlandı. Sonra sürücü Kunta'ya örtünmesi için bir şeyler fırlattı. Kunta kıpırdamadı bile. Yerlerine yeniden yerleşip örtündüler ve yola devam ettiler.

Soğuktan titremesine karşın, sırf onlara yenildiğini göstermemek için örtüye uzanmıyordu. 'Hem örtün diyorlar, hem de zincir altında tutuyorlar beni. Bunları yapan da benim topraklarımın insanı,' diye düşündü Kunta. Ne olursa olsun buradan kaçmalıydı. Kaçarken ölmek bile güzeldi. Juffure'u düşünmeye çalıştı. Hani bir de yeniden oralara dönecek olursa, tüm Gambia'ya toubob ülkesinin nasıl olduğunu bağıra bağıra anlatacaktı.

Soğuktan her yanının uyuştuğu sırada, anayoldan küçük taşlı bir yola saptılar. Karanlıklar arasındaki kocaman, beyaz, cinlerle dolu gibi görünen eve doğru gidiyorlardı. Kunta bir gece önce olanları anımsayıp ürperdi. Ama evden onları karşılamaya gelen ne toubob'lar, ne de karaderililer vardı. Toubob arabadan aşağıya atlayıp gerinerek uyuşan kaslarını gevşetirken, sürücüye bir şeyler söyledi, sonra beyaz eve doğru ağır ağır yürüdü.

Yakındaki kulübelere doğru ilerleyen kutu gıcırdayarak yol alırken, henüz ortalıkta hiç kimsenin görünmemesi şaşırtıcıydı. Kunta sızılarını unutmuş, dikkat kesilmişti. Kulübenin önünde durdular. Sürücü aşağı inip elindeki fenerle kapıya gitti. Kunta umutlanmıştı. Ok gibi sıçramaya hazır bekliyordu ama adam geri döndü. Kunta'yı çözüp, zinciri eline alarak kutunun arkasına doğru geldi. Zincirle hafifçe dokunup Kunta'ya bir şeyler söyledi. Adam beklerken, Kunta olduğundan daha bitkinmiş gibi elleri üzerinde yavaşça emekleyerek geri geri çekiliyordu. Adamın sabrı taşmıştı. Kutunun arkalığına dayanarak, Kunta'nın bacağını yakalayıp çekmek istedi. Kunta'nın tam beklediği andı işte. Tekmeyi yapıştırdığı gibi adamı boylu boyunca yere seriverdi.

Hemen ellerini sürücünün boğazında kenetledi; bir sırtlanla boğuşuyormuşcasına yırtıcılaşmıştı. Adam, boğuk sesler çıkarıp, debelenerek, elleriyle Kunta'nın yüzünü, kollarını tırmalıyor, gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Her nasılsa, Kunta adamın boğazını daha fazla sıkmak için gerekli gücü kendinde buldu ve adam kendinden geçene dek ellerini hiç gevşetmedi.

Köpekler havlıyordu. Kunta bir gölge gibi adamın ve yerdeki fenerin üzerinden atlayıp iki büklüm koşmaya başladı. Aya-

ğının altında mısır saplarının çıtırtısını duyuyordu. Uzun zamandır kullanmadığı kasları acı içindeydi ama soğuk hava vücuduna iyi gelmişti. Bir yerde durup, artık özgür olmanın zevkiyle barbar bağırmamak için kendini zor tutuyordu.

BÖLÜM 42

Ormanın başlangıcındaki çalılar, böğürtlenler Kunta'nın ayağını kesmişti. Bunları elleriyle ayırarak, düşe kalka ormanın içine, daha derinliğine doğru koşuyordu. Ya da öyle sanıyordu; çünkü az sonra ağaçlar giderek seyrekleşti. Kunta küçük çalıların arasında durdu. Önünde uzanan başka bir pamuk tarlası, daha ötede beyaz bir ev vardı. Panik içinde gerisin geriye koşmaya başladı. Bütün yaptığı iki toubob'un toprakları arasındaki minicik koruyu geçmekti demek. Bir ağaca yaslandı. Kalbi delice çarpıyor, tüm vücudu titriyordu. Ayışığı altında her tarafının dikenlerden yara bere içinde kaldığını farketti. Ay batmak üzereydi, şafak sökecekti birazdan. 'Ne yapacaksam hemen yapmalıyım,' diye aklından geçirdi.

Çok uzağa gidecek gücü yoktu. En iyisi ağaçların sık olduğu bir yer bulmaktı. Ellerinin de yardımıyla koştu, koştu... Sonunda istediği yere geldi. Ciğerleri çatlayacak gibiydi ama ağacın birine tırmansa çok iyi olacaktı. Yerde halı gibi yumuşacık yaprakları farekdince, bundan vazgeçti hemen: Ağaçlar yaprak dökmüşlerdi. Kolayca görülebilirdi. En doğrusunun toprakta gizlenmek olduğuna karar verdi.

Gün ışırken, kendini bir çukura atabildi. Soluğunun hırıltısından başka hiç ses yoktu etrafta. Yerfıstığı tarlalarına, köpeğiyle geceleri gözcülük ettikleri yere benziyordu burası. Bir köpek uludu. Belki de ona öyle geliyordu. Dikkat kesilince, yeniden hem de iki köpeğin ulumalarını duydu. Burada duramazdı. Güneşin doğduğu yöne dönerek, «Allah'ım koru beni,» diye dua etti. Köpek sesleri yaklaşıyordu. 'En iyisi hiç kıpırdanmamak!' diye aklından geçirirken, yeniden hem de çok yakından havladılar. Biraz daha orada durursa yakalanacağını anlayan Kunta, hemen çalılara atılarak, daha uygun, daha korunmalı bir yer bul-

mak için sürünerek ilerlemeye başladı. Her kıpırdayışında dikenlerin acısını hissediyordu. Köpek sesleri o denli yaklaşmıştı ki, yanlarındaki insanların bağırmaları bile duyuluyordu.

Kunta sürünerek yavaş ilerliyebiliyordu. Ayağa kalktı. Hızlı ve ancak heyecanının olanak verdiği ölçüde sessiz, tüm gücüyle koşmaya başladı. Müthiş bir patlama duyunca kendini önündeki fundalığa fırlattı.

Artık köpekler ağaçlığın kenarında havlıyorlardı. Kokuları bile geliyordu ama Kunta kıpırdayamıyordu. Fundalığı eşelemeye başladılar. Kunta doğrularak, üzerine atlayan köpeklerle boğuşmak istedi. Havlayarak, salyalar saçarak, etine dişlerini geçirerek Kunta'yı alaşağı ettiler. Geri geri kaçmaya çalışan Kunta da ellerini pençe gibi kullanıyor, yırtıcı hayvanlar gibi boğuşuyordu. Çok yakından bir patlama daha oldu. Adamlar küfür ede ede bıçaklarını, çalılığın içine saplayıp çıkarmaya başladılar.

En önde şu elinden kaçtığı karayı gördü. Bir elinde koca bir bıçak, öbüründe küçük bir sopa ve ip vardı. Katil suratlıydı. Kunta sırt üstü yatmış, haykırmamak için çenesini kenetlemiş, bıçakların onu doğramasını bekliyordu. Kara adamın hemen arkasında beraber geldikleri toubob vardı. Kıpkırmızı kesilmişti. Tanımadığı başka bir toubob, elleriyle onu gösterdiği an, Kunta bir patlama sesi bekledi. Hiç bir şey olmadı ama, işbirlikçi karaderili sopasını kaldırarak deli gibi atılmıştı üzerine.

Şef toubob'un sesiyle durdu uncak. Köpekler de çekilmişlerdi. Bir şeyler konuştular. Karaderili elindeki ipi çözerken, Kunta başına vurulan bir şeyle kendinden geçti. Çalılıktan sürüklenerek çekildiğinin, düşe kalka yürütüldüğünün farkında bile değildi. Ancak kırbacın acısıyla kendine gelebildi.

Ormanın kıyısında o eşeğe benzeyen hayvanların yanına geldiklerinde, Kunta son bir kez daha koşmaya davrandı, ama kıçına tekmeyi yiyip yere kapaklandı. Sırtında şef toubob'un kırbacı şaklıyordu. Acıdan titriyor, her vuruş sanki onu ikiye bölüyor, ama bağırmayı da kendine yediremiyordu. Sonunda dayanamıyarak avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı.

Dayak bittiğinde Kunta yere serilmiş, kalmıştı. Adamlar onu kaldırıp hayvanın sırtına yüklediklerinde artık hiç bir şeyin farkında değildi ve daha sonrasını hatırlamadı.

Ayıldığında -ne kadar zaman geçmiş olabilirdi ki?- kolları

bacakları iki yana açılmış, her biri ayrı ayrı zincirlenmiş halde bir kulübede yatıyordu. Kıpırdamak istediğinde her yanı tutuşuyor sandı.

Tam üstündeki dört köşeli, küçük bir delikten içeri gün ışığı girmekteydi. Garip sesli bir boru ötünce kıpırdanmaların artışını, kulübenin dışındaki ayak seslerini duydu. Bir yerden yemek kokuları geliyordu. Açlıktan midesi kasıldı. Kaçmayı beceremediği için de kendi kendine kızıyordu. Bu dinsizlerin toprağını daha fazla inceleyip, öğrenmeden kaçma şansı yoktu insanın.

Kulübenin kapısı gıcırdayarak açılınca, kapıda beliren adamın şu elinden kaçıp yine yakalandığı kara olduğunu, kokusundan anladı. Uyuyormuş gibi yaptı. Adam yanına gelip bir tekme salladı. Sonra, elindeki yiyeceği çenesinin tam altına gelecek şekilde yerleştirdi, ardından kapıyı çarpıp dışarı çıktı.

Yemeğin kokusu, duyduğu acılar kadar rahatsız etti Kunta'yı. Tam uzanacakken, bu pis kokunun domuz etinden geldiğini anladı, boş midesini teneke tabağa boşaltıverecekti az kalsın.

Gün boyunca, gözünü kırpmadan şu Afrikalıya benzeyip, domuz eti yiyen karaderilileri düşündü. Allah'ın adını ağızlarına bile almayan kâfirlerdi bunlar. 'Eğer farkında olmadan domuz eti yersem ya da domuz eti değmiş bir tabağa ağzımı sürersem affet beni Allah'ım,' diye yalvardı.

Gece olurken, o garip boru yeniden öttü. Ayak sesleri, yemek kokuları yine başladı. O zenci gelip de Kunta'nın tabağındakilerin olduğu gibi durduğunu görünce, tabağı kapıp başından aşağı geçirdi. Homurdanarak yenilerini bıraktı, çekti gitti.

Kunta yemek konusunda ne yapacağını düşünüyordu. Kapı yine açıldı. Bu kez toubob gelmişti. Hareketleriyle yemeğini yemezse daha çok dayak yiyeceğini anlatmak istiyordu.

Kunta tırnaklarını toubab'ın bastığı toprağa geçirerek gözlerini kapattı ve için için toubob'ın kendisine, ailesine lânetler yağdırmaya başladı.

BÖLÜM 43

Kulübede dört gün, üç gece geçmişti. Her gece, yakınlarda bir yerden hüzünlü şarkılar söylendi. Şarkı söyleyerek, toubob

toprağında zaman harcamak... Nerede olduklarını umursamadan uslu uslu oturuyorlardı demek. Kaç kişiydiler acaba? Ne biçim insanlardı bu karaderililer?

Kunta ayak ve el bileklerinden zincirlenmiş olarak yerde yatıyor ama hafifçe kımıldanabiliyordu. Zincirlerin ucu, kulübenin tavanına kadar uzanan dört tane uzun ve bacakları genişliğinde direğe bağlanmıştı. Direklerin yerinden oynatılaması bile olanaksızdı. Zincirin kelepçelere bağlandığı yerdeki küçük deliklere gözü takıldı. Toubob bunların içine metalden bir çubuk sokup klik diye çeviriyor ve ne yaparsa yapsın çözülmüyordu artık. Dişlerini geçirip ısırmayı denediyse de beceremedi. Dişleri çatırdamış, beynine oklar saplanmıştı. Aklından kötü ruhları kovmak için çamurdan bir fetiş yapmak bile geçti.

Beşinci sabah, kalk borusundan sonra, her günkü giysileri içinde karaderili yine göründü. Elinde kalın, demir zincirli iki kelepçe vardı. İlk önce, bileklerine kelepçeleri taktı, sonra zincirlerini teker teker çözdü. Boşta kalınca Kunta fırlamak istedi. Ama adam bu kez hazırlıklıydı, yumruğu yapıştırdı.. Kunta doğrulup, davranacakken bu sefer bir tekme yedi. Günlerdir sırt üstü, hareketsiz uzanmak nasıl da gücünü eritmişti. Anlaşılan bu adam, kendisinin daha üstün olduğunu kabul ettirene dek dövecekti Kunta'yı.

Soluğu kesilince, kalkmasını işaret etti karaderili. Sonra beklemeden, kelepçelerindeki zincirleri çekerek Kunta'yı ayağa dikti.

Gün ışığına çıkınca, bir an kör gibi önünü göremedi, sonra yavaş yavaş tek sıra halinde yürüyen kara adamları seçti. 'At'a binmiş - o hayvana öyle dediklerini duymuştu - bir toubob'un peşine takılmış gidiyorlardı. Kunta, çalılıklarda onu yakalayan toubob'u kokusundan tanıdı.

Karalar on, oniki kişi kadar vardı. Kadınlar saçlarına kırmızı, beyaz bezler bağlamışlar, erkeklerin çoğunun başında hasır şapkalar, ellerinde uzun bıçaklarla tarlalara doğru gidiyorlardı. Şarkıları bunlar söylüyordu işte. Kunta içinde nefret duydu Etrafa bakındığında, on kadar küçük kulübe saydı. Evler Juffure'daki gibi kerpiçten yapılmamıştı. Damlarındaki sazlıklar da güzel kokmuyordu. Hem öyle yerlere yapılmıştı ki, büyük beyaz evden her an hepsi görülebilirdi.

Adam, parmağıyla Kunta'nın göğsünü dürtükleyerek. «Sen, sen Toby.» dedi birkaç kez. Sonunda Kunta kendi için çok gerekli olan bir şeyin toubob diliyle anlatılmak istendiğini düşündü. O donuk donuk bakarken, karaderili kendi göğsüne vurarak, «Ben Samson.» dedi. «Sam -son. Sen, Toby, Toby, To-by.» Adamın söylediklerini anlamıştı Kunta ama hiç belli etmiyor, avazı çıktığı kadar, «Benim adım Kunta Kinte, Omoro'nun ilk çocuğu, kutsal Kairoba Kunta Kinte'nin torunu,» diye bağırmak istiyordu. Kunta'nın görünüşdeki bu salaklığından sabrı tükenen kara adam, omuzlarını silkti. Kunta'yı bir kulübeye sokup yerdeki kovayı gösterdi. Önüne bir bez parçası, biraz da sabun fırlattı. Kunta yıkanabileceği için sevinçliydi. Sonra adam, toubob giysileri ve hasır bir şapka tutuşturdu eline. Dışarı çıktılar. Başka bir kulübede Kunta lapayla mango çöreklerini andıran ekmekten yedi. Sonra sallanan bir koltuğa oturmuş, kurumuş mısır sapları ören ihtiyarın olduğu başka bir kulübeye girdiler. Kunta, süpürge yapıyor olmalı, diye aklından geçirdi. Karaderili onu dolaştırıyor, sağı solu gösteriyordu.

Adam eline Kunta'nın herkesin elinde gördüğü cinsten bir bıçak alıp tarlaları işaret etti. Uzakta eğilip kalkan kadın ve genç karaderililer görüyordu. Daha yaşlılar bıçaklarla sapları kesiyor, ötekiler de ekini toplayıp, diziyorlardı. Hepsi kan ter içindeydi.

Yaklaştıkça, Kunta erkeklerin vücudunda tıpkı kendinkindeki gibi dağlama izi var mı diye baktı. Yalnız kırbaç izleri görülüyordu. 'At'ına binmiş toubob onları farkedince, üstlerine doğru geldi. Kunta'nın yanında durup, herkesin yaptığı gibi sapları toplamasını işaret etti. Sonra kırbacını yüzüne vurarak, boyun eğmezse başına neler geleceğini göstermek istedi. Kunta çaresiz eğilip iki sap kopardı. Önündeki adam durmaksızın bıçağıyla kesmeye devam ediyordu. Eğildi, iki sap daha aldı. Etraftaki insanların bakışını üzerinde hissediyordu.

Toubob aralarında dolaşıyor, istediği gibi çalışmayanları kırbaçlıyordu. Kunta uzakta yolu gördü. Sıcak güneş altında, yüzünden ter damlarken arada bir başını kaldırıp yoldan geçmekte olan birkaç yürüyen kutuya bakıyordu. Öbür tarafta kaçmaya kalkıştığı orman uzanıyordu. Kunta hayatında hiç bu kadar küçük ve dar orman görmemişti. Niçin kaçamadığını yavaş

yavaş anlıyordu artık. Yeniden kaçarsa silahı olmalıydı mutlaka. Köpeklerle, insanlarla başka türlü baş edilmezdi. 'Ama ister köpek, ister yaralı yaban domuzu, isterse aç aslanlar olsun, Omoro'nun oğlu Kunta'yım ben,' dedi içinden. Uzaktan boru sesini duyduklarında güneş çoktan batmıştı. İnsanlar telâşla koşup sıraya dizildiler. Kunta onlara bakıp bu dinsizlerin hangi kabileden olduklarını anlamaya çalışıyordu.

Şu beyaz adam da az kafasız değildi hani. Fulanilere tarlada ekin toplattırıyor da sığırlarla uğraştırmıyordu. Oysa herkes bilirdi ki, Fulani ve sığır sözcükleri bile aynı anlama gelirdi. Sığırtmaçlıkta üstlerine yoktu, Fulani'lerin.

'At'lı toubob üstüne doğru seyirtirken, Kunta davranıp sıraya girdi. Yanındaki yaşlı kadın yüzüne iğrenerek bakıyordu. Kunta o denli içerlemişti ki, tükürmemek için zor tuttu kendini. Zincir şıngırtıları arasında yürümeye başladıklarında, uzaktan bir köpek havlaması geldi. Kunta, kendisini kovalayanları düşündü, biranda yüzü asıldı. Afrika'da yakalanırken, ölen köpeğini anımsamıştı.

Kulübesine döndüklerinde güneşin doğduğu yöne doğru diz çöktü. Tarlada namaz kılamamıştı. 'At'lı toubob kırbaçlar diye korkmuştu. Kunta ibâdetini bitirince, sıra kango dilinde konuşarak, atalarından ona sabır vermesini istedi. Sonra 'Samson' onu dolaştırırken gizlice çaldığı tavuk tüyünü çıkarıp bakarak taze yumurta bulmayı düşledi. Şu tüy ve yumurtayla kötü ruhlar için ne güzel bir fetiş olurdu.

Köyünde son ayak bastığı yeri kutsamasını isteyecekti fetişten. Eğer tutarsa, Juffure'da bir gün son bastığı yerde ayak izi belirecekti. Oralarda herkesin ayak izi belliydi. Böylece. Kunta Kinte'nin yaşamakta olduğu hemen anlaşılacaktı. O zaman ailesi geri dönmesini beklerdi. Belki yüzüncü kez yakalanışı aklına geldi. Kendisini uyaran dalın çıtırtısını bir adım önce duysaydı ne olurdu sanki. Gözlerinden yaşlar boşandı. Dört aydır yüzü bir kez olsun gülmemişti.

Burda böyle yaşayamazdı ki. Ağlamak için fazla yaşlı değil miydi? On yedi yağmur mevsimi yaşındaydı. Gözyaşlarını silerek yere uzandı. Uyumaya çalışıyor ama aklından bir türlü 'To-by' sözcüğü çıkmıyor. «Omoro gibi olamayacak mıyım ben hiç?» diyerek yerleri yumrukluyordu.

Babası onu hâlâ düşünüyor muydu acaba? Ya annesi? Lamin, Suwadu ve Madi neler yapıyorlardı? 'Juffure'u çok seviyorum,' dedi uykuyu beklerken.

BÖLÜM 44

Kunta'nın bileklerindeki zincirler canını yakıyordu. Ama özgürlüğün yolu, ne isterlerse yapmak ve salak görünmekten geçtiği için bu acılara dayanmak zor değildi. Gözleri, burnu, kulakları yeni olan her şeye açıktı. Her silâhı kullanacak, toubob'un her zayıflığından yararlanacaktı, yeter ki boyun eğdiğini sanıp, bileklerindeki zincirlerini çözsünler. Bütün istediği buydu.

Her sabah, boru sesiyle uyanıp hemen dışarı fırlıyordu. Tüm karaderililer gözlerini kırpıştırarak ağır ağır ortaya çıkıp, kovalardaki sularla yıkanıyorlardı. Sonra hep beraber yemeği dağıtan yaşlı kadının kulübesine gidiyorlardı. Kunta, domuz eti olmaması koşuluyla ne pişmişse tıkınıyor, gözleri fıldır fıldır etrafta kolayca çalınabilecek bir silâh arıyordu hep. Yaşlı kadının elleriyle yemek yememesi için verdiği şu ucu yuvarlak teneke şey belki de silâh olabilirdi. Bir de yaşlı kadın yemek yerken küçük dikenli metal bir şey kullanıyordu. Kadının boş bulunduğu bir sırada uzanıp kolaylıkla alınabilirdi bu. 'O parlak metal şeyden iyi silâh olur,' diye aklından geçirdi.

Artık sabahları tarlaya çiğ düşüyor, güneş doğmadan tarlanın üzerindeki pusular dağılmıyordu. Büyük denizlerin ötesinde, bu kadar uzakta bile güneşle ay -Juffure'daki güneş daha sıcak, ay çok daha parlaktı aslında- yine doğuyor, kayboluyor ve Kunta'nın Allah'ın varlığına olan inancı hiç sarsılmıyordu. Allah'ın varlığından haberleri bile olmayanlar şu karaderili adamlardı. Güneş tam tepelerine yükseldiğinde boru yine ötüyor, bu kez ata benzeyen hayvanların çektiği tahta kızaklarla yemek getiren aşçı kadının gelişini haber veriyordu. Kunta bu hayvanlara 'katır' dendiğini işitmişti. Yemek dağıtılırken, dikkatle koklamadan yemiyordu hâlâ. Ama hep sebze veriliyordu zaten. Ekmeklere de alışmaya başlamıştı. Karaderili kadınları havanlarda taş tokmaklarla mısır döverken görmüş, içinden 'tıpkı Afrika'daki gibi,' demiş-

ti. Yalnız onların tokmakları tahtadan yapılırdı. Bazı günler hoşuna giden yemekler verilirdi, sözgelişi, yerfıstığı, kanjo, bir de 'siyah bezelye' dedikleri şeyler, Kara adamlar 'karpuz' denilen, kocaman meyvaya bayılıyorlardı. Mangoları, ekmek ağaçlarını (Artocapus), Afrika'da her çalılığa, ağaçlara baktığında kolayca görünen o nefis meyvaları, Allah esirgemişti onlardan.

Arada sırada 'Efendi' denilen toubob, at üstünde tarlalara bakmaya gelir, oradaki toubob'larla konuşurdu. 'Gözcü' denilen toubob'lar da aynı karaderililer gibi o adamdan çekinir, korkarlardı.

Her gece uyumadan önce olan bitenleri düşünürdü Kunta Kırbaç altında çalışan karalar bu hayatı umursamaz görünüyorlardı. Bu çok şaşırtıcıydı. Toubob'u gördükleri zaman hemen işe koyuluyor, ne söylenirse hemen yerine getiriyor, maymunlar gibi davranıyorlardı. Belki de hayatta yalnızca toubob'un kulübelerini, tarlalarını ve o pis domuz kokularını bildikleri için böyleydiler Toubob için ter dökeceklerine, kendileri için çalışmak akıllarına bile gelmiyordu.

Aralarında ne kadar kalırsa kalsın Kunta onlar gibi olmayacaktı. Havlayan köpekleri, bodur çalılıkları düşünüyor, bu lânetli topraktan kaçabilmek için her gece daha iyi planlar kuruyordu. En önemlisi, saklanacak yerler bulmak için çevreyi tanımaktı.

Geceleri bu düşünceler arasında yarı uyanık geçiyordu. Yine de ilk horoz ötüşünden önce kalkardı Kunta. Buradaki kuşlar cılızdı; ötüşleri, kulakları tırmalayarak Juffure'da gün doğuşunu müştuluyan papağanların yanında hiç kalırlardı. Juffure'da maymunlar ağaç tepelerinden kızgın kızgın bağırışıp ellerindeki dalları aşağı savururlardı. Ne maymun, ne papağan ne de keçi vardı burada, yalnız domuzlar vardı.

Domuzların homurtusu, kendilerine benzeyen toubob'ların dilinin aynıydı. Bir cümle Mandinka dili işitmek için her şeyin verebilirdi Kunta. Gemideki Müslüman olmayan insanları bile bunlara yeğ tutuyordu. Nereye düşmüşlerdi acaba? Toubob, dilinden anlamadıkları için kendisi gibi yapayalnızdılar herhalde.

Toubob'u tanımak, iyi kaçış planları kurmak için bu garip dili de bilmek gerekiyordu. Kunta'nın herkesden habersiz, öğ-

rendiği şeyler vardı tabii: 'Domuz,' 'karpuz,' 'siyah bezelye,' 'efendi,' 'gözcü' ve özellikle herkesten işittiği 'Kutsal Efendi.'

Toubob'un evindeki kadınlara, «Hanım Efendi» dendiğini de işitmiş, hatta kurbağa karnı renginde sevimli birisini evin yanındaki çalılıklarda çiçek toplarken görmüştü.

İşittiği öteki sözcüklerden de bir anlam çıkarmaya çalışıyor ama hiç belli etmiyordu. Özellikle ilgisini çeken bir şey, günde belki yüz kez karaderili adamlara bağıran toubob'un dedikleriydi. Şu, 'pis zenci' ne demekti acaba?

BÖLÜM 45

Mısırın kesilip toplanması bitince, 'gözcü' onlara her gün değişik işler yaptırmaya başlamıştı. Bir gün Kunta'ya çalılar arasından olgunlaşmış Mango renginde, Juffure'daki kadınların kuruttuğu su kabaklarına benzeyen sebzeyi toplayıp 'araba' ya - yürüyen kutuya böyle diyorlardı - yüklemek görevi verildi. Bu sebzeye de 'kabak' diyorlardı.

Kabakları arabaya yükleyip 'Ahır' denilen koca eve götürecekti. Kimisi ellerinde baltalarla koca ağaçları kesiyor, yakmak için odun topluyor, kimisi büyük yapraklı bitkiler üstünde çalışıyordu. Şu kâfirlerin içtiği tütün kokusunu hemen almıştı Kunta.

Ahıra arabayla gidip gelirken kadınların adaçayına benzer bitkileri toplayıp paketlediklerini, bazı bahçe bitkilerinin örtülere yayıldığını, tıpkı köyündeki gibi kış için bir sürü şeyin kurutulduğunu gördü. Yosunları bile önce, kaynar suya daldırıp sonra yerlere seriyorlardı. Kunta neden böyle yapıldığını anlayamamıştı

Ağıla benzer bir yerden geçerken kesilen domuzların kokusu midesini döndürdü. Derisini de atmıyorlardı. Hele hayalarını çıkarıp çitin üstüne astıklarını görünce, şaşkınlıktan küçük dilini yutacaktı neredeyse.

Kabakların taşınması bittikten sonra, birkaç kişiyle birlikte ağaçlara çıkıp, dalları sallayarak cevizleri düşürme işine gönderildi. Ağaçların altında birinci kafo yaşlarındaki çocuklar düşen cevizleri topluyorlardı. Kunta gece yemek için kaşla göz

arasında giysisinin altına bir tanesini gizleyiverdi. Eh, tadı da hiç fena değildi hani.

Bu işler de bitince, onarım başladı. Kunta çitleri onaran birine yardımcılık etti. Kadınlar büyük evin ve kendi kulübelerinin genel temizliğini yaptılar. Kunta çamaşır yıkarlarken görmüştü onları bir kez. Çamaşırları geniş bir leğende kaynatıyorlar, sabunlu su içinde elleriyle çitiliyorlardı. Taşlara vura vura doğru dürüst yıkamayı bilmiyorlardı ki...

Gözcünün kırbaçları giderek azaldı. Juffure'daki gibi hasat kazasız belâsız kaldırılmış, etrafta hoş bir hava esmeye başlamıştı. Gün bitiminde, daha boru çalmadan, biri zıplayıp oynayarak şarkı söylemeye başlıyor, ötekiler de ona katılıyordu. Gözcü gelip birkaç kırbaç vuruyordu ama pek kızmadan. Şaka yapıyor gibiydi. Kunta boru çaldıktan sonra sıra sıra yürüdükleri zamandan daha fazla iğreniyordu onlardan şimdi.

Geceleri hemen kapının önünde sırt üstü uzanıp bileklerinin acısını unutmaya çalışıyordu. Juffure'daki hasat zamanını aklından bir çıkarabilseydi... Orada gece, ateşlerin çevresinde her taraflarını sivrisinekler sokmuş insanlar oturup uzun uzun konuşurlar, sözlerin arasına uzaktan leopar ve sırtlanların sesleri karışırdı...

Afrika'dan ayrılalı beri hiç davul sesi duymamıştı. Herhalde toubob izin vermiyordu. Ama neden? Davul seslerinin, köydeki minicik çocuklardan dişleri dökülmüş ihtiyarlara kadar herkesin kanını kaynattığını görüp ürkmüş müydü toubob? Savaşcıların, güreşçilerin kollarını nasıl güçlü yaptığını duymuş muydu acaba? Ya da davul sesleriyle o çiftlikten öbürüne anlaşılmaz bir dilden haberlerin yayılacağından mı korkmuştu?

Buradaki budalalar davuldan ne anlarlardı ki? Kunta karaderililerin bu denli çaresiz olduklarını düşünmek bile istemiyordu. Oysa yaptıkları şeylerin çoğu Afrikalıya benziyordu. Bağırışları, el kol hareketleri, yüzlerinin konuşurkenki şekli tıpkı Afrikalılar gibiydi. Yürüyüşlerinin, gülerken tüm vücutlarının sarsılmasının Juffure'dakilerden hiç bir farkı olmadığını biliyorlar mıydı?

Kunta Afrikalı kadınların saç örgüsünü düşündü. Bunlara benziyordu ama renkli eşarp bağlamazdı Afrikalılar. Ayrıca çocukların büyüklere saygı göstermesini, kendi köyünün çocuk yetiştirme yöntemleriyle aynı buluyordu. Yaşlı olanlarda süre-

gelen gelenekler vardı. Geceleri oturup dişlerini çöp parçasıyla karıştırmaları, örneğin. Juffure'da o çöp parçası limon çiçeği kökü olurdu ya, neyse... Şarkı söylemeyi, dans etmeyi sevmeleri bile benziyordu. Peki, bu karaderililer nasıl rahat edebiliyorlardı burada?

Bir gece aklına gelen şey onu ansızın uykusundan uyandırdı. Belki atalarından bağı koparak kaybolmuş bu kabileye, nereden geldiklerini, kim olduklarını anlatmak için buraya gelmişti. 'Bu, Allah'ın emri mi,' dedi Kunta karanlığa bakarak. Kutsal büyükbabasını yanında hissederek yüksek sesle, «Kairoba Kunta Kinte... Bana bir görev mi verdin?» dedi. Kendi sesini duyuyordu. Toubob toprağında, Allah'ın adını anışı ve yediği kırbaçların acısıyla haykırışı bir yana, ilk kez konuşuyordu.

Ertesi gün toplanırlarken, 'Günaydın' demek istedi -herkes sabahları birbirini görünce bu sözle selâmlaşıyordu - Artık birçok sözcük öğrenmişti. Çoğunu da anlayabiliyordu ama konuşabildiğini belli etmek pek işine gelmiyordu.

Onlarla ilgilenmeye başladıkça, bu insanların toubob'a karşı davranışında bir gariplik olduğunu sezmek güç olmadı. Toubob'u dinlerken sırıtmaya çalışan adamların yüzü, toubob sırtını, çevirdiği anda asılmaya başlıyordu. Çalıştıkları araçları bilerek kırıyorlar, gözcü onların bu tür sakarlıklarına küfürü basarken nasıl olduğunu anlamamış gibi davranıyorlardı. Tarlalarda toubob'un emirlerini hemen yerine getiriyorlardı ama aynı işi kendileri için yapsalar çok daha hızlı çalışabilirlerdi.

Bu adamların, Mandinka'nın 'sira kango' dili gibi kendilerine özgü gizli bir haberleşme yolları olması gerekti. Bazen tarlada, başlarıyla kısa, kesin hareketler yapıyorlar, gözcü aralarında atla dolaşırken birinin mırıldandığını, kısa aralıklarla öbürü, sonra bir başkası tekrarlıyordu. Şarkı söylerken bile tıpkı gemideki gibi bir haber ilettiklerinden emindi Kunta.

Gece çöküp büyük evdeki ışıklar söndürülünce, birkaç kişinin yerlerinden kedi gibi sessizce kaçtıklarını saatlar sonra döndüklerini duyuyordu. Nereye gidiyorlar, niçin dönüyorlardı? Dönmek için deli olmalıydı insan. Ertesi gün tarlada, kaçanlar acaba kimlerdi, diye bakınıyor, onları tanımak istiyordu.

'Akşam yemeği'nden sonra Kunta'nınkinden iki kulübe öte-

de, kadınlı erkekli oturulup konuşulurdu. Karanlıkta kimisinin içtiği tütün çubuklarının ateşi parlardı. 'Aynı Juffure'daki gibi,' derdi Kunta. Tabii onun köyünde ne kadınlar erkeklerle,beraber oturur, ne de dinsizlerin içtiği tütün kullanılırdı ama yine de benzetirdi işte.

Artık Kunta karanlıkta bile kimin konuştuğunu anlayabiliyor, kimin umursamaz, kimin asık yüzlü olduğunu biliyordu. Bu gece toplantılarının bazı özelliklerini sezmişti. Genellikle ilk konuşan büyük evde yemek pişiren kadın olurdu. Erkek ve kadınlı Lizi'di'lerinin söylediklerini anlatır, sonra Kunta'yı yakalayan zencinin, gözcüyü taklit edişi duyulurdu. Kıkırdaşmalar gelir, ama büyük evden duyulmasın diye hemen kesiliverirdi bunlar.

Sonra kendilerinden konuşurlardı. Neler söylendiğini anlamaz, kiminin yılgın, kiminin saldırgan açıklamalarından bir şeyler çıkarmaya çalışırdı. Kunta konuşmaların ardından bir kadın ağlaması duyulduğu için, 'Başlarından geçenleri anlatıyorlar,' diye düşünürdü. Kısa bir sessizlikten sonra bir kadın şarkı söylemeye başlar, yanındakiler de ona katılırdı. Kunta, «Nobody knows the trouble I'd seed» (Neler çektiğimi kimse bilmez) şarkısının sözlerini hiç anlamaz, yalnız hüzünlü havasını sezerdi.

Daha sonra aralarındaki en yaşlı adamın sesi duyulurdu. Sallanan sandalyesinde oturup mısır sapı ören ve boruyu çalan adamdı bu. Herkes eğilir, bir şeyler mırıldanırdı. Dua mı ediyorlardı? Ama Allah'ın adı bile geçmiyordu ki. Kunta gemideki yaşlı alcala'nın söylediklerini anımsadı. «Allah her dili bilir.» Dua devam ederken herkesin yinelediği tek sözcük vardı; 'Oh Lord.' Belki de bu 'Oh Lord' onların Allah'larıydı.

Birkaç gün sonra gece rüzgârları iyice soğumaya başladı. Ağaçlardaki yaprakların tümü dökülmüştü. Titreyerek tarlaya gitmek için sıraya girdiğinde, gözcü herkese ahıra gideceklerini söyledi. Kadın ve erkek efendiler de oradaydı. Karalar, iyi giyimli başka toubob'ların da bağırış ve el çırpışları arasında iki gruba ayrılarak, dizilmiş mısırları çözüp, içinden beyazlaşmış, kurumuş olanları seçme yarışı yaptılar.

Ayrı masalarda yemeklerini yedikten sonra, gece dua ettiren adam, eline telli bir müzik aleti aldı. Kunta bunu eski bir kora'ya benzetmişti. Yaşlı adam ince bir çubuğu alete sürerek

garip sesler çıkarmaya başladı. Tüm karadeililer dans ediyor, kenardaki toubob'lar da alkış tutuyordu. Birden toubob'lar ayağa kalktılar. Karadeililer çekilip onlara yer açarken, ortaya gelerek deli gibi dans etmeye başladılar. Hayatlarındaki en güzel gösteriyi seyrediyorlarmış gibi zenciler de zıplıyor, alkış tutuyor, bağırışıyorlardı.

Kunta, Nyo Boto'nun bir öyküsünü anımsadı. Köyün kralı tüm müzisyenleri toplayıp en güzel şarkıları, kendisi, halkı, hatta köleleri için çalmalarını ister. Müzik bitince herkes göklere doğru bağıra bağıra ondan daha iyi bir kral olmadığını, ilân ederler.

Kunta, gece kulübesine dönünce, karadeililerle beyazların birbirilerine ne denli çok gereksinmeleri olduğunu düşündü. Yalnız ahırda dans ederken değil, her zaman, toubob ne kadar karalara yakın olursa, o denli mutlu görünüyordu, hatta onları döverken bile...

BÖLÜM 46

Kunta'nın sol bileğindeki yara canını fena yakmaya başlamıştı. Topalladığını farkeden gözcü demir kelepçenin altında kalan yarayı görmek istedi, sarı irin akan yaraya baktı, sonra başını kaldırarak Samson'a kelepçeyi çıkarmasını işaret etti.

Acı dinmemişti ama kelepçenin çıkması ona her şeyi unutturmuştu. O gece herkes uyuduktan sonra dışarı fırlayıp ikinci kez kaçmayı denedi. Tarlayı bu kez ters yönde koşarak geçti. Ormanın o yönde daha geniş olduğunu öğrenmişti artık. Dereye ulaşıp karşıya geçerken, uzaktan bir ses duydu. Ayak sesleri yaklaşırken çıt çıkarmadan bekledi. «Toby! Toby!» Samson'un sesiydi bu. Hemen bir sopa kaptı. Samson'un siluetini derenin öte yanındaki çalılıkların üstünde yürürken gören Kunta soğukkanlıydı. Kaçışından Samson sorumlu tutulacaktı. Onun için peşindeydi adam. Samson yaklaştıkça Kunta taş gibi hareketsiz

bekledi. Tam önünde durunca, elindeki sopayı havada sallayarak üstüne atıldı. Samson da onu duyup hemen kenara çekilmiş, sopadan kıl payı kurtulmuştu.

Kunta bu güçlü kuvvetli adamın elinden kolay kurtulamayacağını anlamıştı. Ayak bileğinin acısından değil kaçmak, doğrulamıyordu bile. Samson'un ağırlığını üstünde hissetti. Yumruklar yalnızca midesine, göğsüne geliyor, Kunta her vuruşta kapanıyor, bir pençe gibi kullanabildiği ellerini Samson'a doğru çaresizce savuruyordu. Güçlü bir yumruk yiyince devrildi kaldı.

Soluk soluğa yerde yatarken Samson elindeki iple ellerini bağladı. Çiftliğe doğru ite kaka bir yürüyüş başladı. Kunta kapaklanıp düştükçe, küfrediyor, tekmeyi basıyordu.

Tek yapabildiği, sarhoş gibi sendeleye sendeleye Samson'un ardından gitmekti. Adamın her vuruşunu elini kolunu bile oynatmadan bekliyor, kendinden iğreniyordu. Şafaktan biraz önce kulübeye geldiklerinde, Samson son kez bir tekme atıp, Kunta'yı samanların üstüne savurdu, sonra çekti gitti.

Kunta bitkindi, ama yine de dişleriyle ipi kemirmeye başladı. Yenilgiyi kabullenmek istemiyordu. İpleri çözebildiğinde, boru sesi duyulmaya başlamıştı bile. Kunta çocuklar gibi ağlıyordu. Başaramamıştı yine.

Sonraki günlerde sanki hiç bir şey olmamış gibi davrandılar ama ikisi de birbirilerinden nefret ediyorlardı. Kunta yakından izlendiğini ve Samson'un, yine toubab'lara yaranmak için, en küçük hatasından yararlanacağını biliyordu. Giderek daha hızlı, daha eksiksiz çalıştı. Toubob'ların iyi çalışıp, etrafa gülümseyenleri pek denetlemediğini anlamıştı. İnsanın bu topraklarda, ne denli terlerse, o denli az kırbaç yediğini fark ettikçe, Kunta da acı acı gülümsüyordu.

Bir gün, işten sonra ahırın yanından geçerken, kesilmiş kütükler arasına gizlenmiş bir kama buldu. Etrafı kolaçan edip kimsenin görmediğinden emin olduktan sonra, kamayı kaptığı gibi giysisinin altına gizledi. Hızlı hızlı kulübesine giderek, döşemede bir delik buldu ve kamayı bunun içine yerleştirip üstünü toprakla örttü.

Kaybolan kamanın anlaşılacağı ve kulübelerin aranacağı endişesi Kunta'yı gece boyunca uyutmadı. Ertesi gün kamanın

kaybolduğunu gösteren hiç bir belirti yoktu ve Kunta'nın içi biraz olsun rahatlamıştı.

Gözcünün her sabah dağıttığı ve gün bitiminde toplayıp özenle saydığı, o uzun bıçaklara göz dikmişti şimdi.

Bıçağı eline bir geçirebilse, çalıkları daha kolay kesebilir, gerekirse bir köpeği, hatta bir insanı bile gözünü kırpmadan öldürebilirdi.

Bir ay kadar sonra, soğuk bir akşam üstü Kunta tarlaların öte yanındaki çitleri onaran birine yardım ediyordu. Gökten tuza benzer bir şeyler yağdığını görünce çok şaşırmıştı. Tuz önce hafif hafif, sonra hızlı ve büyük taneler halinde üstlerine dökülürken, yanındaki zenci, «Kar!» diye bağırdı. Eğilip de dokununca bu şeyin soğukluğunu duydu Kunta. Birazcık alıp ağzına attı, 'daha da soğuk , tatsız bir şey', dedi içinden. Kokusu da yoktu; ellerinde suya dönüşüyor, oysa yerlerde bembeyaz duruyordu.

Tarlayı geçene dek 'kar' durmuş, erimeye başlamıştı bile. Yeniden işe koyuldular. Bu kez 'tel' denilen ince metal sicimleri çite geriyorlardı. Uzun otlarla kaplı bir yere gelince durdular biraz. Adam bıçağıyla 'tel' leri keserken, Kunta da en yakın ağaçlarla bulunduğu yer arasındaki uzaklığı kestirmeye çalışıyordu. Samson yakınlarda değildi. Gözcü de öteki tarladaydı nasıl olsa, Kunta telin bir ucunu tutup, çömelmiş adamın ensesine bakarken, soluğunun hızlandığını hissetti. İçinden duasını ederken, ellerini kenetleyip tüm gücüyle adamın ensesine vurdu. Adam oracığa yığılmıştı. Hemen ellerini ayaklarını telle sarıp, bıçağı kaptı. Tam saplarken durakladı bir an. 'Bu Samson değil,' diye aklından geçti. Saplamaktan vazgeçip ağaçlığa doğru koşmaya başladı. Hafiflemişti, sanki düşünde koşuyor gibiydi.

Birkaç dakika sonra bıraktığı adamın çığlıklarını duydu. Keşke öldürseydi onu. Heyecanı giderek artıyordu. 'İlk önce koşup, uzaklaşmalı,' diye karar verdi. Gizlenecek bir yer sonra da bulunabilirdi; hem gece karanlığında kolay olurdu. Daha hızlı koşmalıydı, çok daha hızlı. Artık, beyaz adamın toprağını tanıyordu, Afrika'dan bildikleriyle de ormanda, uzunca bir zaman kolaylıkla yaşardı. Kapanlar kurabilir, tavşanlar yakalar, hiç duman çıkarmadan ateş yakıp pişirebilirdi. Gece çökene dek, hayli yol almıştı Kunta. Dere yatağını çoktan aşmıştı ama yine de koşuyordu. Karanlık iyice basınca, çalılıkların yoğun, kolay kaçıla-

bilecek bir yerinde durdu. Oturup köpek seslerini duymaya çalıştı. Etraftan hiç ses gelmiyordu. Bu kez başarabilecek miydi acaba?

Yüzünde soğuk bir şeyler hissetti. 'Kar' yine yağıyordu. Çok geçmeden her yer bembeyaz olmuştu. Karın sessiz yağışı çoğaldıkça, 'İçine gömüleceğim galiba,' diye Kunta'yı bir telaş aldı. Kanı donuyordu sanki. Hemen davranıp daha korunmalı bir yer bulmak için koşmaya başladı.

Hayli uzaklaşmıştı ki, birden takılıp düştü. Yaralanmamıştı. Ancak arkasına bakınca, ayağının kara gömülüp bıraktığı izlerin kolaylıkla seçilebiliğini, kör bir adamı bile onu izleyebileceğini kuş kuyla gördü. Tek çözüm daha uzaklara gitmekti. Hızını artırmayı denedi fakat uzun bıçak giderek ağırlaşıyordu sanki. Çalılıkları kesebilir ama 'kar'ı eritemezdi ki. Kunta gün ağarmaya başlarken, uzaktan borunun sesini işitti. Bu beyazlığın içinde iyi bir korunağın bulunamayacağı korkusu içine çökmüştü.

Köpek sesleri duyulmaya başladığında, başından aşağı kaynar sular indiğini hissetti. Kaplan gibi ileri atıldı ama sesler gittikçe yaklaşıyordu. Belki yüzüncü kez arkaya bakışında, sonunda gördü onları. Bir silâh sesi geldi. Bu, Kunta'yı daha da hızlandırdı. Köpeklerin yanıbaşında, dişlerini göstererek üzerine atıldığını görünce, bıçağını savurarak bir tanesinin karnını deşiverdi. Öteki köpek kolunu dişliyordu. Hemen dönüp iki gözü arasına bıçağını sapladı.

Tam ileri atılmıştı ki, atlı adamların sesi duyuldu. Atların giremeyeceği yüksekçe bir çalılık bulup kendini içine attı. Çalıların içinde sürünerek ilerlemeye çalışıyordu. Ta ki bacağında o dayanılmaz acıyı hissedip, kıpırdayamayıncaya dek. Başının üstünden kurşunlar uçuşup ağaçlara saplanıyorlardı. 'Ölmeliyim artık, bir erkek gibi ölmeliyim,' diye aklından geçirdi. Arkasında yeni bir patlama duyunca, sanki bir devden yumruk yemiş gibi sarsıldı. Yerde debelenirken, gözcü ve başka bir toubob'un, silâhları ellerinde üstüne doğru geldiklerini görebildi. Kunta, 'Doğrulursam belki bir kez daha ateş ederler' umuduyla kıpırdamak istiyor ama beceremiyordu.

Öteki toubob elinde silâhı, tetikte beklerken, gözcü yanına geldi. Kunta giysileri çekiştirilerek soyuldukça, bacağından damlayan kanın 'kar' üstündeki kırmızılığını seçebiliyordu. Giysileri

tüpü çıkınca, gözcüden esaslı bir yumruk yedi. Yerde kıpırdamadan yatarken, onu doğrulttular, sürükleyip bir ağaca yüz üstü yasladılar. Bacakları önüne alınarak sımsıkı bağlandıktan sonra Kunta kırbaç vuruşlarını omzunda duymaya başladı. Etini parçalıyorlarmış gibiydi. Yüzünü ağaca iyice yaslamış, her vuruşta sarsılarak bağırıyordu. Sonunda dayanamayarak sırt üstü devrildi; içini, uçurumdan aşağı yuvarlanıyormuş gibi bir duygu kaplamıştı. Altındaki karın soğukluğunu hissetti bir an, sonra her şey karardı.

Kendine geldiğinde kulübesinde zincirlenmiş haldeydi. En küçük bir kıpırdanışla bile acıdan beyninde şimşekler çakıyordu. Üstelik, domuz kokan bir örtüye sarmışlardı. Aşçı kadın içeri girip yemeğini getirince, kadına tükürmek istedi Kunta. Ama yüzündeki merhameti görünce yapamadı.

İki gün sonra sabah sabah ortalığa yayılan şenlik sesleriyle kendine geldi. Büyük evin dışında toplanan 'zenciler' «Efendi'den Noel hediyesi isteriz!» diye bağrışıyorlardı. Bu adamların kutlayacak neleri olabilirdi? Kunta ölmeyi, atalarına kavuşmayı düşünüyordu yalnızca. Kokuşmuş toubob toprağındaki sefaletten bıkmıştı artık. Temiz bir soluk bile alamaz olmuştu. Onu bir erkek gibi değil de, soyarak çırçıplak dövmeleri aklına geldikçe, her yanını ateş basıyordu. İyileşir iyileşmez öcünü alacak, ya yine kaçacak, ya da ölecekti.

BÖLÜM 47

Kunta kulübesinden dışarı çıkabilecek duruma gelince, çoğu zencinin ondan ürktüğünü sezdi. Gözlerini ondan kaçırıyorlar, karşılaşınca yollarını değiştiriyorlar, onunla beraber görünmemeye özen gösteriyorlardı. Yalnız boruyu çalan adam ve aşçı kadının davranışlarında hiç bir değişiklik olmamıştı.

Samson da görünürlerde yoktu. Nereye gittiğini bilmiyordu ama Kunta onun yokluğundan memnundu. Birkaç gün sonra Samson'a, hem de güleç bir durumda bir şeyler onarırken rastlayınca, neşesi kaçtı.

Kunta, ötekilerden daha çok göz altında olduğunu biliyordu. Onun için hiç ses etmeden, ne derlerse yapmaya çalıştı. Sabah kulübeden tarlaya, gün bitiminde tarladan kulübeye, içinden söküp atamadığı acısını hep yanında taşıyordu.

Gece yalnızlığını unutmak için, sanki karşısında ailesi varmış gibi onlarla konuşuyordu. «Baba,» derdi. «Bu karaderililer bize benzemiyorlar. Etleriyle, kemikleriyle başkalarına ait bunlar. Soluk alışları bile toubob için. Kendilerinin olan tek şeyleri yok, çocukları bile.» Sonra sanki annesi yanındaymış gibi, «Anne,» derdi. «Bu kadınlar başlarını sarıyorlar ama başörtülerini bağlamasını bile bilmeden. Çoğu, yemeklerini pis domuz etiyle ya da domuz yağıyla pişiriyor. Birçoğu da toubob'larla yatıp kalkmış, şu gördüğün, rengi dönmüş çocukları peydahlamış.»

Lamin, Suwadu ve Madi ile de tek tek konuşur, toubob'un, köydeki en akıllı olanlarının bile anlayamıyacağı kadar acımasız olduğunu anlatırdı hep. «En vahşi orman hayvanının insana verdiği korku bile toubob'un tehlikesi yanında hiç kalır,» derdi.

Böylece aylar geçti. Saçaklardaki buzlar yerlere düştüler. Önce su olup sonra kayboldular. Koyu renkli topraktan yeşil çimenler fışkırmaya, ağaçlar tomurcuklanmaya, kuşlar yine ötmeye başlamışlardı. Tarlaları sabanlayıp, uçsuz bucaksız diziler biçiminde ekini ekmek zaman yaklaşıyordu. Sonunda güneş toprağı öyle ısıttı öyle ısıttı ki, sıcaktan adım atamaz oldular. Kıpırdamadan durunca, toprak ayaklarını pişirmeye tabanlarında kabarcıklar çıkarmaya başlamıştı.

Kunta aksatmadan işini yapıyor, üzerindeki denetimin hafiflemesini bekliyordu. Toubob'lardan biri ya da gözcü ortalıkta görünmediği anlarda bile, Kunta'ya sanki onu kolluyorlarmış gibi geliyordu. Bu denli gözaltında kalamazdı. Toubob'un zencilere sanki onlar insan değil de, eşyaymış gibi davranışı işine yarayabilirdi belki. Toubob için tek önemli şey, karaderililerin nasıl çalıştıkları ve davrandıklarıydı. Kunta, 'şimdilik en iyisi hiçbir sorun çıkarmadan, göze çarpmadan çalışmak', diye karar verdi.

Kendinden iğrenmesine karşın herkes gibi davranmaya başlamıştı. Yanına bir toubob gelince gülümseyemiyordu ama işbölümünden kaçmayan, pek arkadaş canlısı olmasa da çalışkan biri olarak göze çarpıyordu artık. Yeni sözcükler öğrenmişti. Yanında konuşulan her şeyi dikkatle dinliyor, yanıtlamasa da

anladığını belli eden davranışlarda bulunuyordu.

Toubob toprağı verimliydi. En önemli bitkileri olan pamuk, hemencecik büyüyüp yetişiyordu. Çiçekleri sert, yeşilimsi tohumlara dönüşüp kabuk bağlıyor, sonra patlayıp her biri tüylü yumaklarla kaplanıyordu. Göz alabildiğince uzanan bu beyaz deniz Juffure'dakilerini bile gölgede bırakabilirdi. Artık hasat zamanı gelmiş, kalk borusu yine erkenden çalmaya başlamıştı. 'Tutsak' lar daha yataklarından kalkmadan, yalnız uyarı için kırbaçlanıyordu.

Kunta tarlada, pamukları durmaksızın toplayıp sırtındaki torbasına dolduruyordu. Kambur gibi eğilerek çalışmanın, sırtındaki yükü sanki daha hafiflettiğini ötekilere bakarak öğrenmişti. Torbalar dolunca, dizilerin sonunda bekleyen arabalara götürüp boşaltıyorlardı. Kunta, çoğu gibi, günde ortalama iki kez torbasını doldururdu. Ama sırtlarını daha da eğip toubob'a yaranmak isteyen, gün bitiminde üçüncü kez torbayı arabalara yetiştirmek için paralanan zenciler de vardı.

Pamuk, çiftlikteki depolara taşınırdı. Daha büyük tarlalardan toplanan tütünse çiftlikte kalmıyor, arabalarla anayoldan bir yerlere götürülüyordu.

Kunta arabaların nereye gittiklerini bilmiyordu ama uzakta, iyi bir yer olmalıydı. Samson ve öteki sürücülerin, dört gün sonra, geri geldiklerindeki keyifli hallerinden sezmişti bunu.

Kunta, 'O denli uzağa gidiyorlarsa şu arabalara ben de bir binebilsem,' diye umutlanmıştı. Özgürlüğü çok yakındı sanki. Arabalardan birinin içine gizlenmek için bir yol bulmalıydı ama kimse görmeden bunu becermek olanaksızdı. Öteki çiftliklerden gelen arabaları kollamak için, geceleri yolu görebilecek yerlere dek gidip bakmıştı. Geçen arabaların yaktıkları ışıkları gördüğünden emindi artık.

Her an tetikteydi. Tütün arabalarını en ufak inceliklerine kadar öğrenmişti. Pamukları toplarken, çevrelerinde dolanan gözcüye bile gülümsüyordu, bir aksaklık çıkmasın diye. Tüm derdi, yola çıkıp karanlıkta sezdirmeden bir arabaya atlamak ve türtün yapraklarının arasına gizlenebilmekti. Yaşamı boyunca uzak durduğu şu dinsizlerin bitkisini koklayıp ona dokunmak bile umurunda değildi. Kaçabilmenin başka bir yolu olmadığı için Yüce Allah onu bağışlardı herhalde.

Bir gece tutsakların toplanıp oyalandıkları 'baraka'nın arkasındaki ağaçlıkta, Kunta bir tavşan avladı. Kaçarken yanına yiyecek bir şeyler alması gerektiğini düşünerek, özenle derisini soyup etini kuruttu. Başka bir gün küçük bir taşla gizlediği bıçağı bileği. Hepsinden önemlisi, büyü bile hazırlamıştı. Kötü ruhlarla baş edebilmeye yarayan, tavuk tüyü... İnsana güç veren at kılı... Şans için bir kuşun lâdes kemiği... Kunta bütün bunları çuval bezinden yaptığı kesesine yerleştirmiş ve o gece hiç uyumamıştı.

Ertesi gün tarlada çalışırken, yorgunluğunu değil de heyecanını gizleyememekten korkuyordu. Beklediği an gelmişti. Gece yine kaçacaktı. Yemekten sonra, cebine bıçağı ve kurutulmuş tavşan etini yerleştirir, büyüsünü sağ koluna bağlarken, Kunta'nın elleri tir tir titriyordu. 'Baraka'daki olağan toplantıda konuşulanlara zor dayandı o gece. Konuşmalar hiç bitmeyecek gibi uzamıştı. Kunta beklenmedik bir olay çıkıp da her şeyi altüst edecek diye kendini yiyip bitirmiş, herkes uyuduktan sonra sessizlik basıncaya dek rahat edememişti.

Kulübesinden çıkmadan önce son kez etrafı dinledi, sonra karanlığın içine doğru atıldı. İki büklüm koşarken bıçağını sımsıkı elinde tutuyordu. Anayolun dönemecindeki çalılıklara ulaşmadan hiç durmadı. Hızlı hızlı solurken. 'Ya bu gece hiç araba geçmezse?' diye aklından geçiyordu. Ansızın tüyleri diken diken oldu. Ya adamların başlarına buna benzer olaylar gelmiş de, tetikte bekliyorlarsa? 'Hepsini göze almalıyım artık,' dedi Kunta kendi kendine cesaret vermek istercesine.

Daha ışığını bile görmeden, uzaktaki arabanın sesini duymuştu. Dişleri kenetlenmiş kasları gerili, sıçramaya hazır bekliyordu Kunta. Araba zar zor ilerliyordu. Önüne gelene dek sanki saatlar geçmişti. Önde oturan kişinin karaltısını seçti. Çalılıktan çıktı. Arabanın arkasından eğilerek yürümeye başladı. Sarsıntıda, arabaya tırmanışının anlaşılmaması için yol üstünde bir çukurdan geçmelerini bekliyordu. Tam istediği anı yakalayınca,

sıçrayıp tütün yığınına doluverdi. Başarmıştı.

Tütün yaprakları umduğundan daha sık yerleştirilmişti ama hiç ses çıkarmadan kendine bir yer açabildi. Üzerindeki ağırlığa karşın rahat edebilmek için kıpırdanabiliyor, soluk alabiliyordu. Sonunda en rahat biçimi bulmuş, yaprakların sıcaklığından uykusu bile gelmişti.

Büyükçe bir çukur Kunta'yı birden kendine getirdi. Araba nereye gidiyordu acaba? Yol ne kadar sürerdi? Geldiklerinde yine görünmeden inebilecek miydi arabadan? Yoksa yine izlenecek, kovalanacak mıydı? Bunu neden daha önce düşünmemişti? Samson, köpekler, silâhlı touboblar, aklına sabit bir resim gibi yerleşmişti. Kunta irkildi. Geçen defa başına gelenleri anımsayarak, 'Artık yaşamım bu kez başarmama bağlı,' diye düşündü.

Düşündükçe de, içinde arabayı terketme isteği artıyordu. Başını dışarı çıkarabilecek kadar yaprakları aralamıştı. Ay ışığında, her yanın tarlalarla çevrili olduğu görülüyordu. Şimdi aşağı atlayamazdı. Ne denli uzağa giderse, köpeklerin izini bulması o denli güçleşirdi. Yaprakları yine örtüp kendini rahatlatmaya çalıştı. Ama yoldaki her çıkıntıda, araba duracak diye yüreği hop ediyordu.

Uzunca bir aradan sonra Kunta yaprakları yine aralayıp şafağın sökmekte olduğunu gördü. İşte tam sırasıydı. Allah'a dua edip, tüm vücudu ortaya çıkıncaya dek bıçağıyla deliği büyüttü ve arabanın bir çukura rastlayıp sallanmasını bekledi. Bekleyişi sonsuza dek uzamış gibi geldi Kunta'ya ama sonuda, aşağı atladı ve bir anda çalılıklar arasında kayboldu.

Uzakta iki toubob çiftliğini ve hiç yabancısı olmadığı beyaz evleri görünce, geniş bir yay çizerek gitmesi gerektiğini düşündü. Gün doğar, kalk boruları işitilirken Kunta giderek sıklaşan çalılıklar içinde koşuyordu. Yoğun ağaçlık yaklıştıkça hava da gittikçe soğudu.

Kunta dişlerini sıkmış bıçağını savuruyor, çalılıkları kesip kendine yol açıyordu. Bıçağı bir tüy kadar hafif geliyordu eline. Sabahın ilk ışıkları süzülürken küçük bir pınara rastlamış, hemen durmuştu. Yosun tutmuş kayalar arasından sızan su içini ferahlatmıştı. Eğilerek birikintiden su içerken kurbağalar kaçıştılar. 'Emin bir yer burası,' diye karar verdi Kunta. Sonra cebindeki kurutulmuş tavşan etini çıkararak yemeye koyuldu. Her yanı

baharla çevriliydi sanki. Etrafında kuşların ve kıpırdanan böceklerin seslerinden başka hiç bir ses yoktu. Yemeğini yerken onları dinledi.

Gün ışığının ağaçlardan süzülüşünü, yeşil yapraklar arasından altın rengi pırıltılar saçışını seyretti. Her şey yolundaydı ve dinlenebildiğine memnundu.

Öğleden sonraya dek koştu Kunta. Yalnızca kısa bir dua için durdu, sonra yine ileri atıldı. Gece, karanlık basınca yaprakların üstüne yığıldı, kaldı. Gözlerinden uyku akarken, ertesi gece kendine ağaçtan, üstü sazlarla kaplı bir barınak yapmayı düşledi. Çünkü gece sık sık, vahşi hayvan homurtularıyla irkilerek uyanmış, sabahı beklemişti.

Düşen ilk gün ışıklarıyla Kunta kalktı, bıçağını yeniden biledi ve hemen yola koyuldu. Eskiden kullanıldığı belli olan bir patikaya çıkınca irkildi. Yeniden ormana doğru yön değiştirerek daha hızlı koşmaya başladı. Arada sırada yılanlara da rastlıyordu Kunta. Toubob çiftliklerindeyken, yılanlara saldırılmazsa ya da bir köşeye sıkıştırılmazlarsa, onlardan zarar gelmeyeceğini öğrenmişti. Korkmuyordu onun için. 'Köpekler çıkmasın da ne olursa olsun,' diyordu kendi kendine. İnsanlardan bile, köpekten korktuğu kadar korkmuyordu.

Sık sık yoğun çalılıklarla çevriliyor, bıçağıyla kesemeyince, yolunu değiştirmek zorunda kalıyordu. İki kez bıçağını bilemek için mola vermişti. Bu arada tavşan eti ve böğürtlenle karnını doyurmuş, ağaç diplerindeki bitkilerin yapraklarını emerek, birazcık ağzını ıslatabilmişti. O gece yine bir pınar kenarında, yattığı anda uyudu Kunta. Hayvan seslerini, gece kuşlarını hiç duymamış, terli vücudunda dolaşıp kimi kez ısıran böcekleri bile farketmemişti.

Sabah uyanınca, nereye gitmekte olduğunu ilk kez düşündü. Nerede olduğunu bilmiyordu ki! Hiç bir toubob ve zencinin olmadığı bir yer bulmak istiyordu. 'Güneşin doğduğu yöne gitmeli,' diye aklından geçirdi. Afrika da o yöndeydi. Ama yakalanmazsa bile büyük denizi nasıl aşardı? Hadi diyelim küçük bir kayık buldu, ama büyük deniz çok tehlikeli değil miydi? İçine korku düşmüştü. Artık koşarken dualar ediyor, elleriyle kolundaki büyüsüne dokunuyordu.

Gece çalılıklar arasında uyurken, düşünde Mandinka'nın büyük savaşçısı Sundiata'yı gördü. Afrikalı efendisinin elinden kaçıp bataklıkta gizlenmişti. Sonra öteki kaçaklarla birlikte bir ordu oluşturarak tüm Mandinka'yı fethedip imparatorluk kurmuştu, bu büyük savaşçı. Kunta belki buradaki toubob toprağında da gizlenmiş Afrikalılara rastlayabilirdi. Niçin olmasın? Sonra bir gemi çalarlar, ya da sayıca yeterli olurlarsa, gemi bile yaparlar ve anavatana ulaşırlardı.

Kunta'nın düşü kulak tırmalayıcı bir sesle bozuldu. Yok... yok... olamazdı!. Dikkat kesildi. Evet, köpek havlamalarıydı bunlar. Yıldırım gibi çalılıklara atıldı, düşe kalka ilerlemeye başladı. Yorgun düşünce, ellerini bıçağından ayırmadan durdu, yine dinledi. Bu kez kuşlar ve böceklerden başka hiç ses yoktu.

Duyduğu gerçekten köpek sesleri miydi? Bunu düşünmek bile kanını donduruyordu Kunta'nın. Yoksa ona mı öyle gelmişti? Yine koşmaya başladı. Hemen uzaklaşmalıydı buradan. Bir süre sonra yalnız koşmaktan değil, korkudan da yorgun düşmüştü. Biraz kestirmeliydi. Birazcık. Sonra daha iyi koşabilirdi.

Ter içinde birden doğruldu Kunta. Nerdeyse karanlık basıyordu. Bütün gün uyuya kalmıştı demek! Onu uyandıran şeyin ne olduğunu düşünerek çevresine bakınırken, köpek havlamaları, hem de daha yakından yine geldi. Kunta ileri atıldı. Deli gibi gidiyordu. Kendini topladığı anda bıçağını unuttuğunu anladı. Geri döndü. Karmakarışık fundalıkların arasında yeri eliyle yokluyor, hemen oracıkta olduğunu bilmesine karşın bir türlü bıçağını bulamıyordu.

Havlamalar yaklaştıkça umudunu yitiriyor, bu kez de yakalanırsa neler olacağını sezerek çılgınca aramasını sürdürüyordu. Yumruğu kadar bir taş bulabildi yalnızca. Yaşı kaptığı gibi geri döndü, çalılıklara kendini attı.

Bütün gece ormana doğru her yanını keserek, düşe kalka, koştu, koştu. Arada bir soluklanmak için duruyor, köpek havlamaları yine duyulunca, kendini kaybederek koşmaya başlıyordu.

Omzu üstünden köpekleri görünce, yinelenen bir karabasanda sandı kendini. Artık tükenmişti. Sırtını bir ağaca yaslamış, bir eliyle koşarken ağaçtan kopardığı bir dalı, öbürüyle de taşı kavramış, köpekleri bekliyordu.

Köpekler üstüne doğru koşarken, Kunta vahşi bir çığlık ata-

rak elindeki dalı savurdu. Köpekler havlayarak geri geri gidip durdular. Şaşırmışlardı. Atlı iki toubob göründü arkalarından.

Kunta onları hayatında ilk kez görüyordu. Genç olanı silâhını çekti ama daha yaşlısı durmasını söyleyerek atından indi ve Kunta'ya doğru yürüdü.

Kunta vahşi gözlerle yeni gelene bakıyordu. Yakalandığı koruda, büyük gemide, hapiste, satıldığı yerde, çiftlikte, yakalanışında gördüğü tüm toubob yüzleri ,aklından bir bir geçiyordu. Üzerine gelen toubob kamçısını vurmak için gerilirken. Kunta var gücüyle taşı savurdu.

Toubob'un çığlığının hemen ardından, bir silâh sesi, kulağının dibinde patladı. Köpekler de üstüne atılmışlardı. Toprakta yuvarlanarak boğuşurlarken, Kunta'nın gözleri arada bir yüzü gözü kan içinde kalmış toubob'a ilişiyordu.

Kunta vahşi hayvanlar gibi hırıldarken, touboblar köpekleri çağırdılar ve ellerinde silâhları yaklaşmaya başladılar. Kunta yüzlerine bakarak artık öleceğini anlamıştı ama umursamıyordu. Biri silâhla beklerken, öteki Kunta'yı bağlamaya çalıştı, ama Kunta Arapça ve Mandinka diliyle, bağıra çağıra debeleniyordu. Adamın tek başına gücü yetmemişti. Sonra ikisi birden onu ağaca bağlayıp giysilerini çıkardılar. Öldüresiye dövseler bile gık dememek için hazırlandı Kunta.

Birden yaralı toubob durdu; gülümsemeye benzer garip bir anlam vardı yüzünde. Genç olana bir şeyler söyledi. O da gülümseyerek onayladı. Atına giderek eyerin altında bağlı duran küçük bir avcı baltasını çözdü. Çürümüş bir ağaç kütüğü keserek, Kunta'nın önüne kadar taşıdı.

Yaralı olan toubob elleriyle bir şeyler anlatmak istiyordu. Kunta'nın cinsel organlarını ve ayağını, sonra kendi belindeki bıçağını ve baltayı gösterince, Kunta böğürmeye başladı. Can evinden gelen bir ses, 'Bir erkek, ancak çocuğu olabilirse erkektir,' diye bağırıyordu. Hemen kasıklarını tuttu Kunta. Touboblar şeytanca gülüyorlardı.

Biri Kunta'nın altına kütüğü sürerken, öteki, ayağını sımsıkı bağladı. Kunta'nın çırpınışları boşunaydı. Yaralı olanın baltayı kaldırıp ayağına yıldırım gibi indirdiğini gördü. Kunta baltanın derisini, kasını hatta kemiğini bile kestiğini duyarken, içgüdüyle

öne uzanıp ayağının geri kalan yarısını tutabilmek için davrandı. Kanların fışkırdığını da görebildi. Sonra büyüyen karanlık onu yuttu.

BÖLÜM 49

Kunta sonraki saatlarda sık sık bilincini yitirdi. Gözleri kapalı, yüz kasları gerilmişti. Açılmış ağzından salyalar akıyordu. Daha ölmemişti. Acı başını çatlatıyor, vücudunda dolaşarak bacağına uzanıyordu. Bacağı dağlanmış gibiydi Kunta'nın. Ancak göz kapaklarının kıpırdandığı anlarda neler olduğunu anlıyor, gerilmiş yüzlü toubob'u, yıldırım hızıyla inmeye hazır baltanın duruşunu, kütük üstünde düşecek gibi asılı kalan ayağının bir parçasını tek tek anımsıyor, sonra yine karanlığın kurtarıcılığına sığınıyordu.

Gözlerini açtığında kendini tavandaki bir örümcek ağına bakarken buldu. Göğsünden, el ve ayak bileklerinden bağlanmıştı. Bir şeyler giydirilmiş, başının ve sağ ayağının altına yumuşak destekler konmuştu. Katran kokusu geliyordu bir yerlerden ve Kunta bu iğrenç kokuyu iyi tanıyordu.

Kapı açıldı; uzun boylu bir toubob elinde siyah çantasıyla içeri girdi. Yüzü kızgındı, ama kime kızdığı hiç belli olmuyordu. Eliyle sinekleri kovalayarak Kunta'nın üstüne eğildi. Ayağına dokunulduğu anda Kunta kadın gibi çığlıklar atıyor, göğsündeki ipleri çekiştiriyordu. Sonra toubob elini Kunta'nın alnına koydu, bileklerini tutup bir süre bekledi. Ayağa kalkıp sert bir sesle, «Belli!» diye bağırdı.

Karaderili, kısa, iri yapılı bir kadın içeri girerek bir kap su getirdi. Kunta onu bir yerden tanıyor gibiydi. Belki de düşünde yüzünü suyla ıslatırken görmüştü onu. Toubob onunla saygılı bir şekilde konuştu, sonra çantasından bir şeyler çıkarıp suyla karıştırdı. Zenci kadın eğilip bir eliyle Kunta'nın başını hafifçe doğrultarak suyu içirdi. Kunta yapılanlara hiç karşı koymamıştı.

Su içerken sağ ayağının sarılmış olduğu gözüne çarptı. Sargılar kurumuş kanlardan pas rengi olmuştu. Doğrulmak istedi

ama kasları isteğini yerine getiremiyordu. Zenci kadın Kunta'nın başını yavaşça bıraktı. Sonra toubob bir şeyler sordu. Kadın yanıtladı. Beraberce dışarı çıktılar.

Kunta daha onlar gitmeden uyumuştu. Gözlerini açtığında, nerede olduğunu kestiremedi. Sağ bacağı yanıyor gibiydi. Değil doğrulmak, kıpırdayınca bile acısına güç dayanıyordu. Aklından puslu resimler, düşünceler geciyor, daha doğru dürüst görünmeden yitip gidiyorlardı. Binta'nın gülümseyişi... Ona yaralandığını ama önemli bir şey olmadığını; iyileşir iyileşmez eve döneceğini söyleyişi... Yüksekte uçan kuş kümelerinden birinin ansızın bir mızrağa çarpışı... Ve çığlıklar atarak boşluğa düşenin kendisi oluşu...

Yeniden uyandığında, 'Bu ya bir karabasan ya da gerçekten ayağımda bir şeyler var,' diye düşündü. Tüm sağ yanı tutulmuş, genzi kupkuruydu. Dudakları ateşten çatlamıştı. Biri nasıl olur da başkasının ayağını kesebilirdi? Ne hakla? Toubob'un bir cinsel organlarını, bir ayağını gösterişini anımsıyor, her yanını ter basıyordu. Sonra topuklarını bükmeyi denedi. Kan beynine sıçramıştı. Acının dinmesini beklerken, 'Bu acıya nasıl dayanılabilir!' diye düşünüyordu. Oysa dayanıyordu işte, Kunta toubob'un tekrar gelip suya her ne karıştırmışsa ona bundan yine içirmesini, acısına bir çare bulmasını istedi.

Yerde kıvrılıp inlerken kapının açıldığını duydu. Gelen zenci kadındı. Elindeki ışık, kara yüzünü aydınlatıyordu yalnızca, Gülümseyerek sevecen sesler çıkaran kadın, kulübenin kapısını gösterip, o uzun boylu adamın yine gelerek ona su içireceğini ve Kunta'nın rahatlayacağını söylemek istiyordu. Kunta o toubob'un doktor olduğunu anladı ama belli etmedi.

Kadın çömelip Kunta'nın alnını ıslak bir bezle ovuşturmaya başlamıştı. Kunta'da bu yakınlıktan hoşnut kaldığına ait hiç bir belirti yoktu. Sonra ona yaptığı çorbadan içireceğini anlatmak istedi kadın. Kunta çorbayı yudumlarken, bu iyiliksever yüze hâlâ kızgınlık duyuyordu. Kadın toprağı elleriyle eşeleyerek içine uzun, yağ gibi bir şey koydu, sonra tutuşturunca içerisi aydınlandı. Kunta'ya başka bir isteği olup olmadığını sordu. Kunta öfkeyle bakarken dışarı çıktı kadın.

Gözlerini ateşten ayırmaksızın, kendini toubob kıyımı yapan

bir orduda savaşırken gördü. Önüne gelen her toubob'u öldürüyor, sonra kendisi de yaralanıp ruhunu Allah'a teslim ediyordu.

Bell geldiğinde Kunta'nın sararmış gözlerine baktı. Yanına oturarak ateşten yanan alnını okşadı. Kunta donuk donuk bakıyor, bir haftadır burada olmasına karşın en ufak bir dostluk belirtisi göstermiyordu. Kadın dışarı çıkıp bir süre sonra elinde iki bez, katlanmış bir yorgan, ısıtılmış bir kap suyla geri geldi. Yaprakların, yabani otlarla karıştırılmış sıcak pelteyi Kunta'nın göğsüne sürdü. Pelte çok sıcaktı, Kunta inleyerek üstünden atmak istedi. Bell, usulca bezleri pelteyle ıslatarak yine işini sürdürdü. Sonunda yorganı Kunta'nın üstüne örttü.

Bell oturmuş, önlüğüyle Kunta'nın yüzündeki terleri siliyordu. Kadının bezleri aldığını, göğsünü temizleyip yorganı örtüğünü, sonra çekip gittiğini Kunta yarı baygın olarak hissetti.

Uyandığında yorgan altında kıpırdayamıyordu ama ateşinin düşer gibi olduğunu anladı. Ancak Kunta hiç kimseye minnet duymak istemiyordu. Kadının bunları nereden öğrendiğini merak etmekten kendini alamadı. Çünkü Kunta hastalanınca Binta da atalardan kalma bu yöntemleri uygulardı. Karaderili kadın sürdüğü şeyin bir toubob ilâcı olmadığını Kunta'ya kolaylıkla hissettirmişti. Kimsenin bundan haberi bile yoktu; çok emindi Kunta.

Toubob ne diye çağırmıştı onu? «Bell». Zenci kadının yüzünü anımsamaya çalıştı. Az sonra da Bell'in en çok kendi kabilesinden birine benzediğini anlamakta gecikmedi. Hayalinde onu Juffure'da kahvaltı için kuskus döverken, bolong'da kürek çekerken, hasattan sonra pirinçleri taşırken canlandırmaya çalıştı. Sonra bu kâfiri, kendi köyüyle ilgiliymiş gibi düşündüğü için aptallığına kızdı.

Gittikçe ağrıları hem azalıyor, hem de sürekliliğini yitiriyordu. En çok ayaklarını kıpırdatınca acı çekiyordu artık. Ama şu sineklere dayanmak güçtü. Acı cekmesine karşın sarılı ayağına vızıldayarak konan sinekleri arada bir kovmaya çalışıyordu. Bitmek tükenmek bilmez bir vızıltıydı bu.

Kunta nerede olduğunu düşünmeye başlamıştı. Yalnız yattığı kulübeden değil, dışarıdan gelen seslerden de eski çiftlikte olmadığı belliydi, Kunta yatarken yemek kokularını, gece konuşmalarını, şarkılar ve duaları, kalk borusunu duyabiliyordu.

Her gün uzun boylu toubob geliyor, sargılarını değiştirirken canını yakıyordu. Bell de günde üç kez yemek ve su getirirdi. Hep Kunta'ya gülümseyerek içeri girmiş, elini alnında gezdirmişti. Kunta bu zencilerin de kötülükte toubob'dan aşağı kalmadıklarını, Bell'in her gelişinde, kendini inandırmaya çalışmıştı. Gerçi bu zenci kadın ve uzun boylu toubob'dan bir kötülük görmemişti ama onu öldüresiye döven Samson zenci değil miydi? Ya onu kırbaçlayan, kurşunlayan, ayağını kesen touboblar? Gücü yerine geldikçe, on yedi yağmur yaşında birinin, koşup zıplayacak, her yere tırmanabilecek kadar sağlıklı birinin, burada çaresiz, kütük gibi yatmasına dayanamıyordu bir türlü. Her türlü düşünce ve sabrın ötesindeydi bu. Kimse kolay anlayamazdı Kunta'yı.

Toubob gelip ellerindeki ipleri çözünce, Kunta ağırlaşmış kollarını kaldırabilmek için saatlarca uğraştı. Parmaklarını bıkıp usanmadan tutukluğu geçene dek oynattı. Ancak sonunda, kolunu kaldırabildi. Kunta dirsekleri üstünde doğrulup ayağındaki sargılara bakmak için de bir o kadar zorlandı. Ayağı kalabaş gibi kocamandı ama sargıları değiştiğinden bu yana daha az kanlıydı. Dizini oynatabilmekse hâlâ dayanılmayacak bir acı veriyordu.

Kunta, Mandinka dilinde kaba sözler söyleyip su kaplarını devirerek tüm hıncını Bell'den aldı. Toubob toprağında birisiyle ilk kez yüksek sesle konuşuyordu. Kadının bakışlarındaki sıcaklığın buna rağmen kaybolmayışı Kunta'yı daha da öfkelendirmişti.

Üç hafta sonra, toubob, sargılarını açmaya geldiğinde, Kunta'ya oturabileceğini söyledi. Ayağındaki sarılaşmış sargılar açılırken acıdan bağırmamak için kendini zor tutmuştu. Şişik topuğunu, ayağının yarısının kahverengimsi bir kabukla kaplandığını görünce, neredeyse bayılacaktı. Sonra toubob bir toz serpiştirdi ve bu kez ayağını hafifçe sararak çıktı, gitti.

Sonraki günlerde Bell, toubob'un söylediği gibi oturması için Kunta'yı uyardığı halde sözünü hiç dinletemedi. Üç gün sonra toubob yanında, üstü yuvarlak, kalın değneklerle gelince Kunta'nın kalbi hızla çarpmaya başladı. Juffure'da da sakat insanlar böyle yürürlerdi. Toubob değnekleri koltuğunun altına alarak, sağ ayağını sürüye sürüye nasıl yürümesi gerektiğini gösterdi.

İkisi de gidene dek Kunta yerinden kıpırdamadı. Sonra du-

varlara tutunarak doğruldu. Her yanını ter basmıştı. Değneklerle dengesini yitirmeden ancak birkaç adım atabildi...

Ertesi gün Bell kahvaltısını getirdiğinde, yerdeki izleri görerek sevincini belli etmek istedi ama Kunta'nın hemen kaşları çatıldı. Şu izleri silmeyi unuttuğu için kendi kendine kızıyordu. Bell gidene dek yemeğe elini sürmedi. Daha sonra güçlenmesi gerektiğini anımsayarak yemeye karar verdi. Birkaç gün içinde de kulübede bir yere tutunmadan seke seke yürüyebiliyordu Kunta.

BÖLÜM 50

Çiftlik, ötekinden çok değişikti. Kunta koltuk değnekleriyle kapı önüne çıkıp sağa sola bakınınca değişikliği farketti. Zencilerin evleri beyaza boyanmıştı. Eski kulübesinden çok daha rahattı. İçlerinde küçük bir masa, teneke tabakları koymak için bir raf, maşrapa, 'kaşık', toubob'un yemek yediği ve Kunta'nın en sonunda söylemeyi becerebildiği 'çatal' ve 'bıçak' vardı. Öte yandan, şu 'çatal' ve 'bıçak' gibi sivri şeylerin, el altında dolaşmasına toubob'un niçin izin verdiğini anlamak da güçtü. Yerde yattığı hasır, içi saman dolu kumaş bir kılıfla kaplanmıştı. Kimi kulübelerin arkalarında bahçeleri vardı. Toubob'un evinin yanındaki küçük kulübenin önünde, yuvarlak bir çiçek bahçesi göze çarpıyordu.

Kunta 'baraka'nın hangi kulübe olduğunu öğrenmiş, sabahları herkes işlerine dağılıp kimsenin olmadığından emin olduktan sonra, içine bile girmiş, bakınmıştı. Dönerken dengesini hiç yitirmediği için de ayrıca sevinçliydi.

Birkaç hafta sonra çevredeki kulübelere girip çıkarak kolaçan etmeye başladı. Hele, Bell'in aşçı olmadığını öğrenince hayli şaşırmıştı. Kunta ayağı kalkalı beri ortalarda yoktu Bell. Yemeğini getirmiyor, onu görmeye bile gelmiyordu. Kunta 'Nerelerde acaba?' diye düşünürken, bir gün büyük beyaz evden çıkarken gördü onu. Kapının önünden geçti, gitti. Bell ya Kunta'yı gerçekten görmemişti ya da görmezlikten gelmişti. 'Zaten

onlardan biriydi işte,' diye düşünen Kunta yine de içerlemişti ona. Arada bir uzun boylu toubob'u da siyah çantası elinde, arabasıyla zencileri hızlı hızlı bir yerlere götürürken görüyordu.

Kunta artık kapının önünde duruyor, tarladan ayaklarını sürüye sürüye dönen karaderililerden çekinmiyordu. Öteki çiftliği anımsayarak, atlı toubob'un elinde kırbacıyla onları niçin sıraya dizmediğini soruyordu kendi kendine. Zenciler Kunta'yı hiç umursamadan yanıbaşından geçip kulübelerine girerler, birkaç dakika sonra yine dışarı çıkıp bu kez şarkı söylemek için toplanırlardı. Kadınlar inekleri sağıyor, tavuklara yem veriyorlar, çocuklar da evlerine su ve yakacak odun taşıyorlardı.

Bu zencilerin ötekilerden daha iyi koşullarda yaşamalarına karşın, yine de bunun yitik bir kabile olduğu, gün geçtikçe Kunta'nın kafasını kurcalamaya başlamıştı. Tek tasaları, dayak yemeden yaşamak, yiyecek ve yatacak bir yer bulmaktı.

Yaşamlarından bu denli hoşnutlarsa, kaderlerine böylesine boyun eğiyorlarsa, Kunta ne yapabilirdi ki. Sanki içinde bir şeyler ölüyordu her gün. Ama koşullar ne olursa olsun, yine kaçmayı deneyecekti. Böylesine yaşamak istemezdi. Juffure'dan ayrılışının onikinci ayında, Kunta kendini olduğundan daha yaşlı hissediyordu.

Daha kimse Kunta'ya iş vermemişti. O da sanki çok işi varmış, kendisiyle uğraşıyormuş, hiç kimsenin yardımına gerek duymuyormuş gibi davranıyordu. Ne Kunta onlara güveniyordu, ne de onlar Kunta'ya. Geceleri tek başına kulübesinde karanlığa bakıyor, yalnızlığından kurtulmayı düşlüyordu. Sanki bir hastalık yayılmıştı içine. Sevgiye gereksinmesi olduğunu anlamıştı artık. Ve bundan utanıyordu.

Bir gün uzun boylu toubob'un iki kişilik arabasıyla, avluya yeni bir kahverengi derilinin geldiğini gördü Kunta. Adamın bir eli katılaşmış beyaz çamurla kaplıydı. Kunta, bir hastalığı olduğunu anlamakta gecikmedi. Adam sağlam eliyle garip şekilli bir kutuyu arabadan indirip boş olan kulübeye doğru yollandı.

Bu olay Kunta'nın öylesine ilgisini çekmişti ki, ertesi gün doğru o kulübeye gitti. Adamın kapı önünde duracağını hiç düşünmemişti. Bakıştılar. Adamın yüzünde hiç bir anlam bulamadı Kunta. «Ne istiyo'sun?» Kunta ne diyeceğini şaşırdı. «O Af-

rika zencilerinden di'il misin sen?» Adamın söylediklerinde anladığı tek bir sözcük vardı o kadar. Kıpırdamıyordu. «Hadi bas!» Kunta sert söyleyişten, 'git' dendiğini farketmişti. Kızgın kızgın, topallayarak kulübesine döndü.

Kahverengi deri: aklına geldikçe içerliyordu. Toubob dilini konuşabilse hemen gidip, «En azından senin gibi kahverengi değil, kara deriliyim,» derdi. Sonraki günler, dışarı çıktığında o yöne doğru hiç bakmadı Kunta. Ama, her gece yemekten sonra orada toplanılıyordu. Kahverenkli adamın durmaksızın konuşuşu geliyordu kulağına. Kimi kez gülüşüyorlar, sonra bir sessizlik oluyor ve o adama sorular sorulmaya başlıyordu. Kimdi bu adam acaba?

İki hafta sonra Kunta kulübesinden çıktığında, kahverengi derili adamın da dışarıda oturmuş mısır sapları ördüğünü gördü. Eli iyileşmiş gibiydi. Kunta hemen içeri döndü. Aklında adama söyleyemediği aşağılayıcı sözler uçuşuyordu. Yeniden dışarı çıktığında, kulübenin tam önünde duruyordu adam. Sanki aralarında hiç bir şey olmamış gibi örgüsüne devam ediyor, yan gözüyle de Kunta'yı süzüyordu. Birden başıyla içeri gelmesini işaret etti.

Kunta böyle bir davranışı hiç beklemiyordu, ama ses çıkarmadan adamın dediğini yaptı. İçeri girince, adam bir sandalye göstererek oturmasını söyledi. Kendisi de mısır saplarını örmeye koyuldu. Uzun ve etkili bir aradan sonra kahverengi adam konuşmaya başladı. «Senin için söylenenleri duydum. Şansın varmış, hâlâ yaşıyorsun. Seni gebertmek o beyaz adamın yasal hakkıydı. Tıpkı keman çalmaktan yorulduğum için benim elimi kırdığı gibi. Ve yasa diyor ki, birini kaçarken yakaladın mı istediğini yap. Bu yasa her altı ayda bi' beyazların kilisesinde söylenir. Şimdi beni başlatma bu yasalardan. Yeni bi' yasa mı çıkacak aç bi' mahkeme, sonra aç bi' kilise, tabii Hıristiyansan. Virginia mibuslarının tek yaptığı zencilere karşı yeni yasa çıkarmak zaten. Ne silâh taşıyabilirsin, ne de sopa. İzin kâğıdın yoksa yandın, yakalanırsan yersin yirmi kırbaç... Beyazların gözüne bile baksan on kırbaç... Otuz kırbaç, beyaza elin kalkarsa. İşte yasa böyle der. Beyazlar yanında dua edilmez, cenaze töreni bile toplantı sayılır. Yalanını yakalarlarsa kulağını uçurabilirler. İki kez yalan söylersen, iki kulağın, gider. Beyazı ge-

bertirsen, sallandırırlar seni, bi' zenciyi öldürürsen yalnızca kırbaçlanırsın Yasa zencilere okuma yazma ö'retilmesine de karşıdır. Davul çalmak, o Afrika şeyleri, yasak! Anladın mı!»

Kunta söylenenleri anlamıyordu; adam da bunu biliyordu, ama konuşmaktan hoşlanıyor gibiydi. Kahverengi adamın yüzüne baktıkça, söylediklerini dinledikçe Kunta sanki birlikte kahkahalar atacaklarımış ya da ağlayacaklarmş gibi bir duyguya kapıldı. Bir insanın ona bir şeyler anlatması güzeldi.

«Bak aya'nda bi' şi yok. Burada elleri kolları kesik ne zenciler gördüm ben. Kemikleri bile ortadaydı. Hâmileler, yüz üstü yatırılıp az mı dayak yediler? N'apılırsa yapılsın, gebertilsen bile, beyaz adam haklıdır. Yasa bö'le işte.»

İçeri birinci kafo grubundan bir çocuk girmişti. Elinde bir tabak yemek vardı. Kunta'yı orada görünce hemen dışarı koşup ona da yemek getirdi. Kunta ve kahverengi adam sessizce yemeklerini yediler. Sonra Kunta gitmek için doğrulurken adam daha kalmasını söyledi.

Çok geçmeden öteki zenciler içeri doluşmaya başladılar. Kunta'yı görünce şaşkınlıklarını gizleyemiyorlardı, hatta Bell bile. Herkes gibi o da hafifçe selâmlamıştı; Kunta'ya, sanki yüzünde sıcak bir gülümseme varmış gibi geldi. Karanlık basarken kahverengi adam yine öyküler anlatmaya başlamıştı. Kunta öykünün bittiğini sonunda sorulan sorulardan, gülüşmelerden anlıyordu. Kimi sözcüklere de hiç yabancı değildi.

Kunta kulübesine karmakarışık duygular içinde döndü. O gece uyuyamadı. Bir zamanlar elinde mango çöreği tutup, Lamin'in ona da vermesi için yalvarmalarına aldırmazken, Omoro' nun söylediklerini anımsadı. «İnsan avucunu sımsıkı kapatınca kimse elindekini alamaz, ama elin doluyken sen de başka bir şey yakalayamazsın!» Kunta şimdiye dek çelişkili davrandığını anlıyordu artık.

Başına ne gelirse gelsin, bu karaderililer gibi olamayacağını biliyordu ama onlarla ilişkilerini geliştirmeliydi. Her gece kahverengi adamın kulübesine gitmemek için kendini zor tutuyordu. Ama akşam üstleri, adam tek başınayken, oraya gitmekten çekinmiyordu artık.

«Elim düzeldi, keman çalmaya başlamalıyım bu günlerde,» diye konuşmaya koyuldu adam. «Ha, biliyo' musun... Beyazlar,

siz Afrikalıların, sağda solda dolaşıp birbirinizi öldürüp yemekten başka hiç bi' işe yaramadığınızı söylüyo'lar.»

Kunta'nın karşı geleceğini umarak adam susmuştu. Ama Kunta duygusuzca ona bakıyor, kolundaki muskasıyla oynuyordu.

«Ne dedi'mi anlıyo' musun? Şu kolundaki o şeyi at bi' yana,» dedi muskayı göstererek. «Sana yararı yok artık. Gerçekleri gör ve otur oturduğun yerde, tama'mı Toby?»

«Kunta Kinte,» diye bağırdı Kunta. Kızgınlıktan kendini tutamamıştı.

«Bak sen hele, bizimki konuşabiliyo'muş!» Adam gerçekten şaşırmıştı. «*Bana bak... Şu Afrika alışkanlıklarını bıraksan iy'* edersin. Hem beyazları, hem zencileri ürkütüyo.' Senin adın Toby... Bana da 'keman çalan' anlamına gelen Fiddler derler.» Kendini göstererek, «Söyle baki'im, Fidd-ler,» diye heceledi. Kunta anlamıştı ama bilmezlikten geliyordu. «Fiddler... Tamam mı Fidd-ler...» Bir kolunu öne doğru uzatıp öbür elini de ortasına sürttü. Bu kez Kunta gerçekten anlamamıştı.

Adam kalktı, köşede duran o garip şekilli çantasını açarak içinden kahverengi, tahta, bir ucundan öbür ucuna dört tel gerilmiş bir alet çıkardı. Kunta, 'öteki çiftlikte, yaşlı adamın çaldığı müzik aletinin aynı,' diye geçirdi içinden.

«İşte, keman,» diye açıkladı adam. Kulübede yalnız oldukları için Kunta söylemeye çekinmedi, «Ke-eman.»

Kahverengi adam memnun memnun aletini kutusuna yerleştirdi. Etrafa bakındı, sonra eliyle göstererek, «Kova,» dedi. Kunta yineledi, «Kova.» «Şimdi... Su.» «Su,» dedi Kunta.

Birkaç sözcük daha öğrendikten sonra, adam eliyle hepsini bir bir gösterdi; Kunta da yanıtladı. «Kova su, kiman, sandalya, mısır sapı...» Kimini doğru söylüyor, kimini yarım yamalak heceliyor, kimisine de hiç dili dönmüyordu. Kahverengi adam bıkmadan Kunta ile geceye dek uğraştı. Sonra gülümseyerek, «Göründüğün kadar salak di'mişsin,» dedi.

Bu dersler haftalarca sürdü. Artık Kunta hem söylenenleri anlıyor, hem de kahverengi adama derdini anlatabiliyordu. Ona en çok, niçin adını ve ailesini unutmak istemediğini, neden özgür olmak için kaçarken ölmeyi burada köle olarak kalmaya yeğlediğini söylemek isterdi. Daha o kadar sözcük öğrenmemişti

ama kahverengi adam onu dinledikten sonra başını sallamış, ne dediğini anladığını belirtmişti. Bir akşam üstü Kunta yine kulübeye gidince, yeni bir konuğa rastladı. Konuk, büyük beyaz evin yanı başındaki çiçekli kulübede oturan yaşlı bir adamdı. Selâmlaştıktan sonra yaşlı adam konuşmaya başladı.

«Fiddler bana dört kez kaçtığını söyledi. Gördün mü bak ne hale gelmişsin. Sen de benim gibi öğreneceksin sonunda. Gençken o kadar çok kaçmıştım ki... Ta ki kaçacak hiç bir yer olmadığını öğrenene dek... İki eyalet öteye bile kaçmıştım. Önünde sonunda yakalayıp geriye gönderiyo'lar adamı. Tanıdığım herkes kaçmayı denedi, evlât... Ama bi' kişi bile başaramadı. Zamanla yatışıyo' insan, oysa en güzel yıllarını olmayacak bi' şey için harcıyo', Bunların hepsini denedim ve yoruldum artık. Yıllardır kötü, tembel, kafa ütülüyen biri olarak yaşadım. Efendi'm beni çoktan sepetleyecekti ya ama satılsam beş para etmem ki. N'aparsın. Eh... Ben de bahçeye bakıyorum. Ha! Bell, Efendi'den duymuş, yarın seni benim yanıma vereceklermiş.»

Kunta'nın bir şey anlamadığını farkeden Fiddler, belki yarım saat uğraşarak, Kunta'ya yalın bir dille yaşlı adamın dediklerini açıkladı. Aklı karışmıştı Kunta'nın. Bu adam, buradan kaçabilmenin olanaksız olduğunu söylüyordu. Ona öğüt veriyor, vazgeçmesini istiyordu. 'Topal bir bahçıvan olarak kalmak,' dedi Kunta içinden. Her yanını ateş basmıştı. Toprakla uğraşmak bir zaman için iyi gelebilirdi.

Ertesi gün yaşlı bahçıvan Kunta'ya ne yapması gerektiğini öğretti. Sebzelerin arasında çıkan yabani otları temizlediler. Domateslerin kurtlarını, patateslerin böceklerini ayıkladılar. Yan yana çalışmaktan hoşnuttular ama pek konuşmuyorlardı. Kunta'nın yeni bir iş yapmasını istediği zamanlarda yaşlı adam genellikle elleriyle işaretler yapıyor, Kunta da hiç bir şey demeden söyleneni yerine getiriyordu. Bu sessizlik hoşuna gidiyordu, Kunta'nın. Bütün gün Fiddler'ın çenesinden kurtulamadığı için, başı şişmişti zaten.

Gece, yemekten sonra kapının önünde otururken, Gildon gelerek bir çift ayakkabı uzattı Kunta'ya. Gildon atların, katırların kayış işlerini zencilerin ayakkabılarını yapan adamdı. «Efendi'nin isteğiyle senin için özel yaptım,» dedi. Kunta başıyla te-

şekkür etti. Ayaklarına böyle bir şey giymek garip geliyor, elinde evirip çevirip bakıyordu. Sonra giymeyi denedi. Sağ ayakkabısının ucu pamukla doldurulmuş olmasına karşın, yine de tam uymuştu. Adam eğilip bağcıklarını bağladı ve Kunta'ya yürümesini söyledi. Sol ayağı çok rahattı ama yürürken sağ ayağında karıncalanmalar oluyordu. Adam Kunta'nın tedirginliğini anlayarak, ayakkabının iyi olduğunu, rahatsızlığın Kunta'nın sakat ayağından geldiğini ve zamanla alışacağını söyledi.

Geç vakte kadar Kunta yeni ayakkabılarıyla yürüdü ama sağ ayağı hâlâ alışmamıştı. Pamuğun birazını çıkardı, yeniden denedi. Bu kez daha rahattı. Sağ ayağı üzerine abandı, hiç acımıyordu. Oysa acıya öyle alışmıştı ki. Artık koltuk değnekleriyle yürümeyecekti. Kunta'nın yüzü güldü.

O hafta içinde Efendi'nin at arabası bir yolculuktan döndüğünde, sürücü koşa koşa Fiddler'a gelip bir şeyler söyledi. Fiddler da yanındaki Kunta ya dönüp Efendi William Waller'ın Kunta'yı satın aldığını bildirdi. «Luther diyo' ki... bizim Efendi kardeşinden, yani önceki sahibinden seni senetle almış.» Kunta'nın duyguları yüzünden yine belli değildi ama bir sahibi olmasından utanıyordu. Bir tek şey için sevinç duyuyordu, o da artık eski çiftliğe dönme tehlikesinin kalmamış olmasıydı. Luther gittikten sonra, Fiddler kendi kendine mi, yoksa Kunta ya mı söylediği belli olmayan bir şekilde, «William Efendi iyi bir insandır derler. Eh, daha nicelerini gördüm ben! Aslında hiç biri bize yaramaz. Biz zencilere karşıdır hepsi,» dedi.

BÖLÜM 51

Artık, her gün iş bittikten sonra Kunta kulübesine dönüyor. akşam yemeğine dek elinde sopasıyla toprağına resimler çiziyor, bir şeyler yazıyordu. Fiddler'da toplanma zamanı gelince kalkıyor, yazdıklarını siliyor, doğru oraya yollanıyordu. Dersleri ve duaları beraber olmalarını engellememişti. Hem kendi kişiliğini koruyabilmiş, hem de tek başına kalmamıştı. Afrika'da kalsaydı Fiddler gibi birinin yanına gidip gelmeyecek miydi sanki? Belki bu, daha ilgi çekici bir müzisyen; Afrika'da olsaydı o köyden o

köye dolaşan, Kora ya da Balafon çalarak şaşırtıcı öyküler anlatan bir ozan olurdu; ama burada başka çaresi yoktu.

Tıpkı Afrika'daki gibi burada da, bir bardağa her sabah çakıl taşları koyarak geçen günlerin hesabını tutmaya başladı. İlk önce öbür çiftlikte geçirdiği günler için on iki renkli taş koydu. Bu çiftlikte kaldığı günler için de altı taş daha ekledi. Juffure'dan ayrıldığında onyedi yağmur mevsimi yaşındaydı. Tek tek sayarak ikiyüz dört taş daha seçti. Sonra hepsini topladı: Artık on dokuz yağmur yaşındaydı Kunta.

Kendini çok yaşlı hissediyor olmasına karşın demek ki daha genç bir erkekti. Bahçıvanın dediği gibi, kaçabilme umuduyla tüm ömrünü geçirmek için daha çok zamanı vardı. Bu kesin yazgı içini ürpertti Kunta'nın. O yaşlı bahçıvan gibi olmayı hiç istemiyordu. Yaşlı adam öylesine tükenmişti ki, öyle yemeğinden sonra çalışamıyor, tüm iş Kunta'ya kalıyordu.

Sabahları Kunta kendini kaptırmış çalışırken, elinde sepetiyle Bell gelir, büyük beyaz evde o gün pişireceği sebzeleri seçerdi. Kunta'ya hiç bakmamaya çalışır, yanından geçerken bile tek kelime söylemezdi. Kunta'nın aklı karışıyordu. Onu yaşatmaya çalışan, her gece Fiddler'da toplanıldığında ona gülümseyen bu kadın değil miydi? Bell, Efendi istediği için ona özenle bakmıştı anlaşılan. Fiddler'a gidip bunu dilinin döndüğü kadar anlatmak, onun ne diyeceğini duymak istiyordu. Öte yandan böyle bir konuyu konuşmak sıkıcı gelebilirdi her ikisine de.

Bir gün yaşlı adam bahçeye gelmeyince, Kunta belki hastalanmıştır, diye kaygılandı. Kulübesine gidip bakabilirdi ama Bell'in her an çıkıp gelebileceğini ve kimseyi bulamazsa hoş karşılamayacağını düşünerek bahçeyi sulamaya, temizlemeye koyulmuştu.

Birkaç dakika sonra Bell göründü. Kunta çapası elinde, onu dikkatle izlerken, kadın hiç bakmamıştı bile. İşi bitince durakladı, sağa sola bakınıp Kunta'yı görünce elindeki sepeti yere bırakmış ve bir şey söylemeden çekip gitmişti. Böylece Kunta'dan yaşlı adamın her gün yaptığı işi yapmasını, sepeti eve taşımasını istiyordu. Kunta'nın kanı beynine sıçradı. Juffure'da kadınlar başlarında yük taşırlarken, erkekler bir köşede onları izlerlerdi. Çapasını fırlatıp tam üstüne yürürken Bell'in, Efendi'nin evinde çalıştığını anımsayarak durdu. Dişlerini gıcırdatıp yerde

duran sepeti kaptı. Bell'in ardından gitti. Kapıya gelince Bell sepeti ondan almış, sanki orada Kunta yokmuş gibi davranıp hiç bir şey demeden içeri girmişti.

O günden sonra Kunta bahçıvan oldu. Yaşlı adam ancak yürüyecek gücü bulabildiği günlerde geliyor, biraz çalışıp gidiyordu. Juffure'daki yaşlılar da güçsüzlüklerinden utanıp çalışıyormuş gibi davranırlar, sonunda zorla bir köşeye oturtulurlardı. Adam da onlara benziyordu. Kunta'nın yeni işinde tek hoşlanmadığı şey, her gün Bell'in sepetini taşımaktı. Söylene söylene kapıya dek Bell'i izler, sepeti sertçe eline tutuşturduktan sonra hızlı hızlı bahçeye dönerdi. Arada bir Bell'in pişirdiklerinin kokusu ortalığa yayılıp Kunta'nın ağzını sulandırırdı ama ondan nefret ediyordu.

Kunta takvim bardağına yirmi ikinci taşı atana dek hiç bir önemli olay olmadı. O gün kapıda, Bell içeri girebileceğini söylemişti. Biraz durakladıktan sonra Kunta gidip sepeti masaya bırakmış, çevresinde gördüklerinden duyduğu şaşkınlığı gizleyerek 'mutfak'tan çıkacakken, Bell koluna dokunup eline bir şey tutuşturmuştu. Kunta iki dilim ekmeğin arasına konmuş soğuk ete bakarken, Bell, «N'o... hiç sandviç görmedin mi? Korkma seni yemez, sen onu yi'ceksin. Hadi bakalım şimdi dışarı,» demişti.

Sonraki günlerde Bell, Kunta'ya sepeti taşıdığı için yiyecek şeyler vermeye başladı. Genellikle mısır ekmeğiyle kaynamış taze hardalı bir tabağa koyup eline tutuştururdu. Kunta hardal tohumlarını, inek gübresiyle karıştırılmış toprakta kendisi yetiştirmişti. Mısır saplarına dolanarak büyüyen bezelyeleri de Bell pişirince aynı derecede severdi. Bell hiç domuz eti vermez, Kunta da, «Benim domuz eti yemediğimi nereden biliyor acaba?» diye merak ederdi. Ama Bell ne verirse versin silip süpürüyordu Kunta. Tabağı geri götürünce, Bell'i ya 'soba'nın başında -içinde ateş yanan demir şeye öyle deniyordu- ya da yerleri silerken bulurdu. Ona bir şeyler söylemek ister ama beceremez, anlaşılmayan hırıltılar çıkararak teşekkür ettiğini belirtirdi.

Bir pazar akşamı yemekten sonra, Kunta tıka basa dolmuş midesini ovuşturarak Fiddler'a gitmiş, konuşmanın arasında Fiddler, «Hey bizimkine bak seen, göbek bağlıyo'l» demişti.

Haklıydı Fiddler: Kunta, Juffure'dan ayrılalı beri kendini bu denli sağlıklı hissetmemişti.

Fiddler aylarca aralıksız örgü örerek kırık elinin parmaklarını güçlendirmişti. Artık geceleri keman çalabiliyordu. O garip aleti çenesinin altına sıkıştırıyor, bir ucundan bir ucuna lifler bağlanmış bir çubukla sürte sürte çalıyordu. Her şarkı bitiminde seyirciler çılgınca alkışlıyor, bağırıp çağırıyorlardı. «Bu bi' şi' di'il,» diyordu Fiddler. «Daha parmaklarım açılmadı!»

Yalnız kalınca Kunta sordu, «Parmak açılmak ne demek?» Fiddler parmaklarını hızlı hızlı oynatarak, «Bö'le işte. Anladın mı?» dedi. Kunta başını salladı. «Ne şanslı zencisin sen,» diye Fiddler devam etti. «Bütün gün bahçede dolaş dur. Nerdee bö'le ra'at iş!»

Kunta anladı ama hoşuna gitmemişti. «İş zor,» dedi. Sonra sandalyedeki kemanı göstererek. «Bundan zor!» diye ekledi. Fiddler'in hoşuna gitmişti bu, gülerek, «İy' bi' adamsın sen Afrikalı.» dedi.

BÖLÜM 52

*Aylar çabuk geçti. O uzun sıcak mevsimi, 'yaz'ı geride bı*rakmışlar, hasat zamanı beraberinde bir sürü işle yaklaşmıştı. Herkes tarlada çalışırken, Kunta'ya da bahçe işlerinin yanı sıra tavuklara, domuzlara bakmak görevi verilmişti. Pamuk toplama zamanında dizilerin sonunda bekleyen arabaları sürdü Kunta. Domuza bakmanın dışında fazladan verilen her iş, topallığını unutturduğu için Kunta'nın umurunda değildi. Gece olmadan kulübesine dönmez olmuştu. Kimi kez yemek yemeği bile unutuyordu. Hasır şapkasını, ayakkabılarını çıkarıp, ağrıyan yarım ayağını ovuyor, hemen oracığa kıvrılıp daha teri bile kurumadan uyuyup kalıyordu.

Artık pamuklar toplanmış, sapsarı tütünler kurutulmak için asılmış, koyunlar ve domuzlar kesilerek ceviz odunlarında yavaş yavaş kızartılmıştı. Herkes 'Hasat Dans'ını bekliyordu o gece.

Kunta cesaretlenip toplantıya gittiğinde eğlencenin tam doruğuna erişilmişti. Fiddler'in parmakları açılmış, kemanını

son hızla çalıyordu. İki sığır kemiğini belirli aralıklarla birbirine çarpan biri, «Eş seçin!» diye bağırdı. Çiftler aceleyle Fiddler'in önünde toplandılar. Kadınlar ayaklarını erkeklerin dizlerine koyarak ayakkabıların bağlanmasını beklediler. Fiddler, «Eş değiştirin!» diye bağırdığı zaman herkes çılgınlaşmıştı sanki. Dans edenlerin ayaklarının ve bedenlerinin hareketlerini izlediğinde Kunta ekin ekişlerini, ağaç kesişlerini, pamuk toplayışlarını, tırpanı sallayışlarını, samanı arabaya dolduruşlarını, her şeyi apaçık görüyordu. 'Tıpkı Juffure'daki gibi,' diyerek farkında olmaksızın topuklarını yere vurmaya başlamıştı ki, biri görecek diye ödü koptu, hemen durdu.

Bu arada herkes dördüncü kafo grubu yaşlarında bir kızı izlemeye koyuldu. Kız tüy gibi oradan oraya dönüyor, başını sallıyor, elleriyle bir şeyler anlatıyordu. Az sonra tüm dans edenler soluklarını toplamak için yanlara çekildiler. Kızın eşi bile ona güç dayanıyordu. O da vazgeçince herkes kızı alkışlamaya başladı. Efendi'nin kıza yarım dolar ödül verdiğini görünce, bağırış çağırışlar daha da arttı. Efendi Fiddler'ı selâmlayarak curcunanın ortasında onları yalnız bıraktı. Ama dans hiç bitmeyecek bütün gece süreceğe benziyordu.

Kunta yatağında yatmış o geceyi düşünürken kapısı çalındı. «Kim o?» diye sordu. Çünkü şimdiye dek kulübesine yalnız iki kişi girmişti. Kapıyı açınca Fiddler'la karşılaştı, ağzı leş gibi içki kokuyordu. Kunta, onun üç ayaklı sandalyeye oturuşunu, hiç durmaksızın konuşuşunu, sarhoş diye hiç sesini çıkarmadan dinlemek zorunda kaldı.

«Efendi'nin selâmını gördün mü? Bu kadar iy', çaldığ'mı ner'den bilsin! E'er beyazların da dinlemesi için bi' şi'ler ayarlamazsa... n'oluyim. Hey bak dinle, Richmond'dan Sy Gilliant diye birini duydun mu? Ner'den duyacaksın tabi! Dünyanın en iyi zenci kemancısıdır o. Ben onunla beraber çaldım. Sy, beyazların balolarından başka hiç bir yerde çalmaz. Yani 'At Yarışı Balosu filân. Onu kemanı elinde, resmi giysili, kahverengi perukalı halini görmeliydin. Tanrım o ne havalar! Bir yanda London Briggs flüt, klarinet çalıyor... O danslar... Ne çalarsak çalalım beyazların çılgınca dans edişi...!»

Richmond'daki şarkıcıları, en tanınmış 'piyanist' ve kemancı'ları, 'Avrupa'dan gelen toubob'ları dinleye dinleye nasıl çalmayı

öğrendiklerini, efendilerin çocuklarına ders vermek için çiftliklere nasıl kiralandıklarını, alkolün etkisi geçene dek belki bir saat bıkmadan anlattı durdu, Fiddler.

Sonraki günlerde yepyeni işlere sıra geldi. Kadınlar erimiş don yağını odun külü suyuyla kaynatınca oluşan kahverengi karışımı, dört gece bekletip soğuttular, sonra kalıplar halinde dökerek sabun yaptılar. Erkekler elmaları, şeftalileri, hurmaları mayalayarak konyak denilen pis kokulu bir içki yapıp fıçılara, şişelere koydular. Kimisi de kırmızı toprakla su ve domuz kıllarını karıştırıp kulübelerindeki çatlakları onardı. Kadınlar mısır saplarıyla kendilerine, kaz tüyü ve kurutulmuş yosunla Efendi'ye yataklar, şilteler diktiler. Efendi'nin getirdiği beyaz pamuklu kumaşlar, sarı, mavi, kırmızı boyalarla boyandı. Tıpkı Juffure'daki gibi çalılıklara, fundalıklara, çitlere asılıp kurutuldu.

Her geçen gün havalar soğumaya başlamıştı. Gökyüzü gri bulutlarla kaplıydı artık. Çok geçmedende kar yağmaya başladı. Kunta karı, olağanüstü bulmasına karşın pek de sevmiyordu. Önceki yıl duyduğu 'Noel' sözü yine herkesin ağzındaydı. Şarkılar söylemek, danslar etmek, yemekler yemek, birbirine hediyeler vermek güzeldi de, işin içine bir de Allah'ları karışmıştı. Kunta hele şu kâfirlerin bayramı kazasız belâsız bir geçsin diye Fiddler'a bile gitmiyordu. Görüştükleri zaman da Fiddler bu konuyu hiç açmadı.

Bahar yavaş yavaş geldi, ekim zamanı yaklaştı. 'Bu sıralar Juffure'daki topraklar ne bereketlidir,' diye düşünüyordu Kunta. İkinci kafo grubundan çocuklar bu yeşil mevsimde keçileri otlamaya çıkarmışlardı herhalde. Buradaki zenci gençler de garip sesler çıkaran 'koyun'ları kovalıyor, daha yaşlılar tüylerini kırparlarken, hayvanın başına kim oturup kaçmasına engel olacak diye kavgalar yapıyorlardı. Kunta toplanan bu yünlerin temizlendiğini, tarandığını ve kadınların bunları eğirerek kış giysileri ördüklerini Fiddler'dan öğrenmişti.

Bahçeyi çapalama, tırmıklama ve ekme işleri Kunta'nın tüm zamanını alıyordu. 'Temmuz' ayına dek çalıştılar, pamukların büyümesini, mısırların irileşmesini heyecanla beklediler. İş ağırdı ama geçen mevsimden kalma yiyecekleri vardı, en azından aç değildiler. Daha ekinlerin olgunlaşmadığı bu zamanlarda Juf-

fure'da herkesin karnı açlıktan guruldar, bitki köklerinden, sokuçanlardan, ne bulunursa her şeyden çorba yaparlardı.

Ekinleri toplama işi temmuz ayının ikinci 'pazar' günü bitti. O gün Efendi'nin de onayı alındıktan sonra, çiftlikteki zenciler arabalara doluşup açık havada dinsel toplantı yapmak için bir yerlere gittiler. Çevrede kimsecikler kalmamıştı. Kunta yine kaçabilirdi ama öğrendiklerine bakılırsa hiç bir yere gidemezdi. Eli kolu bağlı oturmaktan utanıyordu Kunta. Bu kez de yakalanırsa artık öldürüleceğine göre yaşamı olduğu gibi kabullenmesi gerekti! Ailesini artık hiç göremeyeceği düşüncesi büyüdükçe büyüyordu içinde. Tek umudu kalmıştı, o da ailesini bir gün burada yeniden kurup sürdürebilmekti.

BÖLÜM 53

Göz açıp kapayıncaya kadar bir yıl daha geçiverdi. Kendi takvimindeki taşlardan Kunta artık yirmi yaşında olduğunu öğrenmişti. Soğuklar yaklaşıyor, 'Noel' sözcüğü yine ortada dolaşıyordu. Zencilerin Allah'ına hâlâ ısınamamıştı ama o denli eğleniyorlardı ki, Kunta kendi Allah'ının da bu şenliği izlemesine bir itirazı olmayacağını düşündü.

Aralarından biri yeni doğmuş çocuğunu gidip görmek, üç kişi de yakınlarına gitmek için Efendi'den yazılı izin aldılar. Geride kalanların hepsi harıl harıl çalışıyor, yeni giysiler dikiliyor, şenliklere hazırlanıyorlardı. Büyük evde, fokurdayan kazanlarda tavşanlar pişti, domuz rostoları yapıldı. Kunta'nın buraya gelene dek hiç görmediği hayvanlardan, Beli süslü yemekler hazırlamıştı. Önce duraksayan Kunta sonra nefis kokulara dayanamayıp, domuz eti dışında hepsinden tek tek tatmıştı. Efendi'nin zencilere ayırdığı iki fıçı alkollü elma suyu, 'şarap' ve 'viski' ile de hiç ilgilenmemişti.

İçkiler en başta Fiddler olmak üzere herkesce sünger gibi içilip bir anda yok edildi. Sarhoşlar kıkırdadı. Küçük çocukların kurumuş domuz bağırsaklarını sopalara geçirerek ateşte patlatmalarına kahkahalar atıldı. Kunta da, 'Ne anlamsız şeylere gülüyorlar,' diye kızdı, durdu.

En sonunda bol yemek ve içmek günü gelmişti. Öğle yemeğine Efendi'nin konuklarının gelişini, zencilerin toplanıp büyük evin önünde şarkılar söyleyişini, Efendi ve konuklarının kapıya çıkararak kendilerinden geçmiş gibi onları dinleyişini, Efendi'nin Bell ile haber göndererek Fiddler'ı çağırışını ve onun keman çalışını, Kunta kulübesinin önünde kıpırdamadan izledi.

Kunta karaderililerin her söylenileni hemen yerine getirişlerine kızmıyordu ama neden severek yaptıklarını da hâlâ anlamıyordu. Beyazlar, tutsaklarını ödüller verecek kadar seviyorlarsa onları niçin özgür bırakmıyorlardı? Zencilerin sırtını sıvazlamak, onları bir süs eşyası gibi hoşnut tutmak beyazların da işine geliyordu demek. Bu haliyle kendinin onlardan kalır yeri var mıydı sanki? Giderek bu yaşam biçimine alışmıyor muydu?

Fiddler'a aklı takıldı. Onun kâfirler gibi içkiye düşkün oluşunu beğenmiyor, her şeyi açıkça söyleyişini yadırgıyordu ama Fiddler'in dedikleri doğruydu hep. Şu kaba saba, saygısız şakaları da fazla geliyordu. Hele Kunta'ya zenci deyişi. Ama ona konuşmayı o öğretmemiş miydi? Onun yakınlığı, şu yaban ellere dayanamadığı günlerde Kunta'yı kurtarmamış mıydı? Kunta birden Fiddler'ı daha yakından tanımak istediğini anladı. Onunla çok iyi arkadaş olabilirlerdi. Uygun bir anında aklını kurcalayan her şeyi ona söylemeye karar verdi.

Bir pazar ikindi vakti Fiddler'ın kulübesine girince, onu bir köşede sakin sakin oturur buldu. Selâmlaştılar. Bir süre sessizlik hiç bozulmadı. Sonra Kunta birden, «'Vergi' ne demek?» diye sordu. Sürücü Luther, Efendi'yi beyaz arkadaşlarına her götürüşünde bundan söz ettiklerini duymuş, Kunta da ondan işitmişti. «Vergi, beyazların aldığı her şeyde fazladan ödedikleri paradır,» diye yanıtladı Fiddler. Sesinin tonundan kötü bir gününde olduğu belliydi. Kunta, 'Şimdi sırası değil,' diye aklından geçirdi. Yine sessizce oturdular. Kunta sonunda dayanamayıp ağzındaki baklayı çıkardı. «Da' önce ner'deydin?»

Fiddler uzunca bir süre Kunta'yı süzdükten sonra, «Herkes benimle ilgileniyo.' Kimseye bi' şi' anlatmadım. Oysa sen başkasın,» dedi ve gözlerini hiç ayırmadan devam etti. «Niye başkasın biliyo' musun? Çünkü hiç bi' şi'den haberin yok. Onun 'çin..! Yakalayıp ayağını kesmişler, anladık... Ama tek acı çeken

sen di'lisin ki. Onun 'çin sana söyli' cem... Kafanı ağrıt'mıyım, ha?» Sesi kızgındı. «Yok,» dedi Kunta.

Fiddler öne eğilerek yalnız ikisinin duyacağı bir sesle «*Efendimi Kuzey Ca'lina da boğdum ben. Kimse görmedi, o gece de tüydüm. Kızılderililerle yaşadım uzun bi' zaman. Ortalık yatışınca Virginia'ya gelip keman çalmaya başladım.*»

«Virginia, ne?» diye Kunta araya girdi.

«Sen hak'katen bi' şi' bilmiyo'sun. Bak, Virginia üstünde yaşadığın kolonidir, tabii buna yaşamak denirse!»

«Koloni, ne?» dedi Kunta bu kez.

«Ne salaksın sen yav... Dinle, bu ülkede on üç koloni vardır. Güneyde Ca'linas, kuzeyde Maryland Pennsylvania, New York, ötekileri ben de görmedim. Ama or'da zenciler özgürmüş, ö'le diyo'lar. Ben, şahsen yarı özgür sayılırım. Hep bir Efendi bulmalıyım kendime, yo'sa yakalarlar!»

Kunta anlamamıştı ama söz arasına girmemek için bir şey sormadı.

«Sen hiç kızılderili gördün mü?»

Kunta biraz düşündü, «Evet,» dedi.

«Beyazlardan önce bur'dalardı. Colombus diye biri gelmiş, buraları keşfetti diyo'lar, beyazlara kalırsa. Ama kızılderililer zaten bur'dalarsa, bu nasıl keşif, ben anlamıyorum.» Fiddler konuşmaya enine boyuna girmişti artık. «Beyazlar kendilerinden öncekileri adamdan saymazlar. Vahşi derler.» Birden sustu. Kendi bilmişliğinden kendisi zevklenmişti.

«Hiç kızılderili çadırı gördün mü sen?» Kunta başını hayır anlamında salladı. Fiddler üç parmağını dik tutarak üstünü bir bezle sardı. «İşte parmaklarım çadırın direkleri, bez de direkleri saran hayvan derisi. Anladın mı? Kızılderililer bu evin içinde yaşarlar.» Kunta gülümsedi, Fiddler umursamadan devam etti, «Afrika'dan geldiğin için avlanmayı falan en iy' sen bildiğini sanıyo'sun di' mi? Ama kimse kızılderililer gibi avlanıp saklanamaz. Biri bi' yere giderse haritasını hemen çizer aklına. Bi' da' da unutmaz. Analar da sizin or'daki gibi bebelerini sırtlarında taşırlar, biliyo'musun?» Kunta şaşkınlığını gizleyememişti ama Fiddler'in duracağı yoktu.

«Kızılderililerin kimisi zencileri sever, kimisi sevmez, ama ikisinin de beyazlardan çektiği va'! Beyazlar onların toprakları

peşinde... Zenciler de or'da gizleniyo'lar ya, hiç hoşlanmıyo'lar bu işten.» Fiddler Kunta'nın gözlerine bakarak, «Siz de aynı haltı yediniz, beyazları topraklarınıza kolayca kabul edip, yedirip içirdiniz.. Onlar n'aptı? N'aptılar biliyo'musun: Kıçınıza tekmeyi attılar işte!»

Fiddler yine susmuştu. Çok geçmeden patlayıverdi. «Bak, Afrika zencisi... Senin gibi davranan üç beş herif daha tanıdım. Seni niye ayrı tutuyorum, bilmiyorum ama... Canımı sıkıyo'sunuz. Buraya gelip bizlerin de aynı sizin gibi davranmamızı istiyo'sunuz. Biz Afrika'yı görmedik, görmek de istemeyiz, tamam mı?» Kunta'nın bakışları dondu, susup kaldı.

Tek söz etmeden kulübesine döndü, Kunta. Biraz düşününce kızgınlığı yatışmıştı. Fiddler gerçek yüzünü göstermiş, ona güvenmeye başlamıştı ya, bundan sevinç duymalıydı. Anayurttan ayrılalı beri, karşılaştıkları arasında, ilk kez birisini anlıyordu artık.

BÖLÜM 54

Sonraki günlerde Kunta bahçede çalışırken, Fiddler'ı birazcık tanımanın ne denli zamanını aldığını, oysa daha bilmediği ne kadar çok yanı olduğunu düşünüyordu. Arada sırada ziyaret ettiği bahçıvanda da aynı maskenin var olduğunu görmüştü. Bell'i de hiç tanımıyor gibiydi. Mutfakda ona yemek verdiği zamanlar çok önemsiz şeyler konuşuyorlardı ama genellikle Kunta dinliyordu. Sanki tam bir şey söyleyeceklerken vazgeçip susuyorlarmış gibi geliyordu Kunta'ya. İkisi de ağzı sıkı insanlardı ama sanki Kunta'nın yanında bilerek öyle davranıyorlardı. 'Bahçıvanı da, Bell'i de daha iyi tanımalı,' diye düşündü Kunta. Bahçıvanı ilk gördüğünde hemen lafı açıp, 'devriye' nedir, diye sormuştu. Onun konuya böyle dolaylı giriş biçimiyle Fiddler alay ediyor, 'Mandinka yöntemi' diye Kunta ile eğleniyordu.

«Hayatları boyunca hiç zenci köleleri olamamış, yoksul, aşağılık beyazlara öyle denir!» dedi bahçıvan kızgın kızgın. «Eski bir Virginia yasasına göre, yollarda yazılı izin kâğıdı olmadan dolaşan zencileri yakalayıp, deliğe tıkmak için karakollar kurul-

muştur. Buralarda çalışan yoksul beyazlar da, kendileri zenci kölelere sahip olamadıkları için bunları yakalayıp canını çıkarırlar. Asıl onlar beyazların yollarda başıboş gezen zencilerin bir araya gelip isyan çıkarmasından ödleri kopar. Onun 'çin herkesin önünde basarlar sopayı, aklı başına gelsin diye.»

Kunta'nın ilgisi bahçıvanın da hoşuna gitmişti; konuşmasını sürdürdü. «Bizim Efendi bö'le şi'leri sevmez. Onun 'çin bur'da gözcü yoktur. Zencileri hırpalamak istemediğini, herkesin kendi kendine gözcülük etmesini ve eğer yasaları çiğnemezsek, kolay anlaşaca'mızı hep sö'ler bize.»

Kunta, 'bu yasalar nedir acaba,' diye aklından geçirdi ama konuşmayı kesmek de istemiyordu. «Denizin öte yanından, İngiltere'den buraya gelmeden önce de zengin insanlarmış, onun' 'çin bizim Efendi bö'le işte. Ötekiler bir avuç topraklarında, para kazanmak için üç beş zenciyi gebertinceye kadar çalıştırırlar!»

«Çoğu çiftliklerin beş altı zenciden fazla kölesi yoktur, evlât. Biz bur'da yirmi kişiyiz. Bak, üç beyazdan ikisinin bu kadar zencisi yokmuş. Ben duyduğumu söylüyom tabi. Elli yüz köleli büyük çiftlikler Lousiana, Miss'ippi, Alabama ve pirinç yetişen Geo'gia kıyılarındaymış.»

Kunta birden, «Kaç yaşında, sen?» dedi.

Bahçıvan yüzünü ona çevirerek, «Herkesin sandığından daha yaşlı,» diye yanıtladı. «Çocukken kızılderili savaş çığlıklarını bile duyduğumu hatırlıyorum.»

Bahçıvan gülümsedi sonra başını yere eğerek, «Ah yah, ta-ir unbam, boowah!» diye bir şarkıya başladı. Kunta az kalsın küçük dilini yutuyordu. «Kee lay zee day nic olay, man lun dee nic o lay ah wah nee!» Yaşlı adam durdu. «İşte anam bunları söylerdi. O da Afrika'dan gelen anasından öğrenmiş. Hangi yörenin diline benziyo,' biliyo'musun?»

«Serere kabilesini andırıyo'.» dedi Kunta. «Ama ben Serere dilini duydum, yalnız büyük gemide gelirken!»

Bahçıvan telâşla etrafa bakınarak, «Bu şarkıları keselim, biri duyar da Efendi'ye gidip sö'ler bakarsın. Beyazlar Afrika dilleri konuşturmazlar adama.»

Kunta tam adama, 'Sen Gambia'lısın. Kalkık burunlu, düz du-

aaklı ve tüm kabileler içinde en karaderili olan Jolof soyundansın,' diyecekti ki tuttu dilini. Bahçıvan bunlardan söz etmek istemiyordu. Kunta hemen konuyu değiştirip adama nereden geldiğini sordu. Kısa bir sessizlikten sonra bahçıvan isteksizce, «Zenciler çok konuşmayı sevmezler,» dedi. Konuşmaya daha karar verememiş gibi yavaş yavaş, «Güçlü kuvvetli biriydim,» diye başladı. «Bacağımla demirleri eğerdim. Bir katırı bile çökertecek şeyleri taşırdım. Koca adamları belinden tuttuğum gibi tek elimle kaldırabilirdim. Ya...! Öyle ölümüne çalışmışım ki, eski Efendim buraya olan bir borcu için beni teklif etmiş, bu da almış.» Bahçıvan susmuştu. «Artık tükendim, geri kalan kısacık zamanımda dinlenmek istiyorum.»

Kunta'yı süzerek «Bunları sana söylemek zor geliyor ama göründüğüm kadar da tükenmiş dilim hani...» dedi. «Öyle davranmazsam Efendi beni satabilir diye korkuyorum. Sen de bahçeyi idare ediyo'sun.» Bir an durakaldı. «Eğer istersen gelip yardım edeyim, elimden geldiği kadar tabi'» diyerek üzgün üzgün sözünü bitirdi.

Kunta yaşlı adama teşekkür ederek yardımına gerek olmadığını söyledi, sonra izin isteyerek yanından ayrıldı. Kulübesine dönerken ömrünü tüketmiş bu yaşlı adama daha iyi davranabileceğini düşünüyor, ona yardım etmek istiyordu.

Ertesi gün Bell ile de böyle şeyler konuşabilir miyim diye onun da ağzını aradı. Bell'in en çok sevdiği konu 'Efendisi' olduğu için, onun şimdiye dek neden hiç evlenmediğini sorarak söze başlamıştı Kunta.

«Kim? O mu? Evlenmediğini kim söyledi. Buraya ilk geldiğim yıl Priscilla adında ufak tefek, güzel mi güzel bir kadınla evlendi Efendimiz. Zavallı kadın ilk doğumunu yaparken, gitti. Bebeği de öldü... Ah ah, ne kötü zamanlardı onlar. Efendi de bi da'a kendini toplayamadı. Kendine kastı varmış gibi çalıştı durdu, çalıştı durdu. O zamandan beri birinin bir yeri ağrısa hemen yardımına koşar. Kedilere bile dayanamaz! Fiddler'a, sana kim baktı sanıyo'sun? Ayağına yaptıkları için deliye dönmüştü. Kendi öz kardeşine bile kızıp seni onun elinden aldı. Kardeşinin tuttuğu adamları öldürmeye kalkmışsın, ö'le demişler!»

Kunta çıt çıkarmadan Bell'i dinlerken, buradaki beyazların da kişisel derinlikleri olduğuna inanmaya başlıyordu. 'Beyaz

adamların da insanca korkuları varmış demek, hiç öyle görünmüyorlar ama,' diye aklından geçirdi. Beyazların dilini yeterince konuşabilse, Bell'e yaşlı Nyo Boto'nun kapana kısılmış timsah öyküsünü anlatırdı. Kunta Nyo Boto'nun öyküyü bitirişini anımsadı: «Dünyada iyilik eden çoğu kez kötülük bulur!»

Kunta eve gitmek için tam arkasını dönecekken, aklına uzun zamandır Bell'e söylemek istediği şey geldi. Ona övgü sunuyormuş gibi davranarak, kahverengi derisine karşın, güzel bir Mandinka kadını gibi olduğunu söyledi.

Bu büyük övgünün yanıtı hemen geldi. «Neler zırvalıyo'sun sen bak'iym! Şu Afrika zencilerini de ner'den bulup getirirler bur'lara, bilmem!»

BÖLÜM 55

Aralarında geçen bu olaydan sonra, belki de bir ay Bell, Kunta'ya tek söz söylemedi. Derken, bir sabah koşa koşa bahçeye gelerek Kunta'yı buldu ve, «Şerif şimdi gelmiş, Efendi'nin kuzeyde, Boston diye bi' yerde büyük bi' kavgaya karıştığını söylemiş. Denizin ötesinden gelen Kralın vergi memurları va' ya, işte onlarla... Kimbilir ne kadar üzülmüştür?» diye haber verdi. Heyecandan gözleri irileşmişti.

Akşam yemeğinden sonra herkes Fiddler'ın kulübesininde toplandı. Aralarında en yaşlı olan bahçıvan'ın ve dünya işlerini en çok bilen Fiddler'in bu konuda ne diyeceklerini duymak istiyorlardı.

«Ne zaman olmuş?» diye biri atıldı. «Bilmem ama kuzeyde olan biteni haber alana dek çok zaman geçer,» dedi bahçıvan. Fiddler da ekledi. «Virginia'dan Boston'a en hızlı atla bile on günden önce gidilmezmiş, ben ö'le duydum.»

Gece çökerken Efendi'nin arabası dönmüş, sürücü Luther öğrendiklerini anlatmak için doğru yanlarına gelmişti. «Diyo'lar ki, vergiden usanan Boston'lular, Kral'ın askerlerine saldırmışlar. Onlar da ateş etmişler. İlk ölen de bir zenciymiş. Adı da Crispus Attucks'muş. Herkes bu olaya Boston Katliamı adını takmış.»

Sonraki günlerde bu olay üstüne yine konuşuldu. Kunta o kadar uzakta olanların herkesi neden böylesine ilgilendirdiğini merak ediyordu. Her iki üç günde bir zenciler «yooo- hooo- ahhoooing» diye bağıra bağıra koşuyorlar, yeni öğrendikleri söylentileri önüne gelene anlatıyorlardı. Luther yolculuklarında, zencilerden, öbür sürücülerden, onların efendilerinden duyduğu her şeyi günü gününe anlatıyordu.

«Beyazların hiç gizlisi saklısı yoktur,» demişti Fiddler bir gün. «N'aparlarsa yapsınlar ortalıkta onları dinleyecek bi' karaderili vardır. Yemek yiyip, konuşurlarken, salak gibi görünen hizmetçi her dediklerini duyar da kimse bunu farketmez. Kızdıklarında, korktuklarında karaderililerin yanında bağırıp çağırırlar. Burunlarının dibinde biri varken bile mektuplarını yüksek sesle okurlar. Yani, o gün ne olup bitmişse karaderililerin hep haberi vardır!»

Kuzeyden gelen haberler sonbahara dek ilgiyi hiç azaltmadan sürdürdü. Luther beyazların tek sıkıntısının vergiler olmadığını söylüyordu. Diyordu ki: «Bazı yerlerde karaderililer çok kalabalıkmış. Kralın onları özgürlük vaadiyle kışkırtmasından beyazların ödü kopuyor. Ama gerçek şu... Artık beyazlar korkuyo'lar, geceleri kapılarını kilitleyip alçak sesle konuşuyo'larmış.»

Geceleri Kunta özgürlüğün ne demek olduğunu düşünüyordu. Anlayabildiği kadarıyla özgürlük, insanın bir efendisi olmaması, istediğini yapması, dilediği yere gidebilmesiydi. Beyaz adamların denizin ötesinden karaları tutsak olarak getirip sonra özgür bırakmaları saçma sapan, hiç bir zaman gerçekleşmeyecek bir şeydi.

Noel'den önce *Efendi'nin yakınlarını getiren sürücü, Bell'*in yanında, mutfakta yemek yerken, «Georgia'da duydum,» diye söze girmişti. «George Leile adında bi' karaderili Savannah nehri kıyısında karalar için bi' kilise açacakmış. Beyazlar izin bile vermişler bu işe. Karaderililer için bi' kilise de ilk kez duyuyorum..!»

Bell, «Bur'da, Virginia'nın hemen yanında Petersburg'da da varmış. Kuzeydeki beyazlardan n'aber?» diye sordu.

«Çok önemli beyaz adamlar Philadelpia'da bi' toplantı yapmışlar. Toplantıya ne diyo'lardı, baki'm... Temsilciler Meclisi...»

Bell bunu duymuştu. Aslında, *Efendi'nin 'Virginia Gazetesin-*

den okumuş, hemen bahçıvan ve Fiddler'a söylemişti. Bell'in biraz okuyabildiğinden Kunta'nın haberi bile yoktu. Kunta'ya Afrika'dan geldiği için güveniyorlardı, ağzının sıkı olduğundan da emindiler ama yine de söylememişlerdi Bell'in biraz okuyabildiğini. Efendi'nin bundan en küçük bir kuşkusu bile olsa, Bell'in başına neler geleceğini biliyorlardı: Bell hemen satılırdı!

Philadelphia'da olanlardan sonra bir yıl ,yani 1775 boyunca hiç haber alınamadı. Kunta'nın artık anladığı tek şey, denizin ötesinde, İngiltere adında bir ülkeyle bu beyaz adamların bir alıp veremediği olduğuydu. Efendi Patrick Henry'nin «Ya özgürlük, Ya ölüm!» dediğine bakılırsa, beyazların da bir özgürlük sorunu olduğu belliydi. Ama Kunta'ya göre, beyazlar zaten özgür görünüyorlardı.

Bir ay kadar sonra, William Dawes ve Paul Revere adında iki beyazın at üstünde her yeri dolaşarak, Kralın askerlerinin 'Concord'da silâh depolarını havaya uçuracaklarını bildirdikleri ve halkı topladıkları haberi geldi. Çok geçmeden de 'Lexington' ve 'Minutemen'de yüzlerce Kral askerinin öldürüldüğünü duydular. İki gün sonra da Bunker Tepesi savaşı çıkmıştı. Luther bir gün gelip binlerce askerin öldüğünü, artık Temsilciler Meclisi'ndeki beyazların askerlerle, 'yaralarından akan kanlar görülmesin diye kırmızı ceketler giyiyorlar,' diyerek alay ettiklerini anlattı.

«Beyazlarla yan yana çarpışan zencilerin de işi zormuş,» diye devam etti Luther. «Virginia'daki efendiler tutsaklarına hiç güvenmiyorlarmış, en yaşlı zencilere bile!...»

Temmuz ayında Luther bir yolculuktan dönünce, yeni haberleri öğrenmek için herkes çevresini sardı.

«George Washington diye bir efendi ordu toplamaya başlamış,» dedi Luther. «Arkadaşlardan öğrendim, onun da bi' çiftliği, bir sürü karaderili tutsağı varmış. Ha... New England'da Kral'ın kırmızı ceketlilerine karşı savaşmaları için zencileri salıvermişler.»

Fiddler, «Biliyorum,» diye atıldı. «Fransız ve Kızılderili savaşlarındaki gibi karaderileri öne sürüyo'lar, onlar da gidip ölüyo'lar... Savaş biter bitmez de yine karaderililerin yakasına yapışırlar, bilirim ben...»

«Orası kesin di'il,» dedi Luther. «Quakers denilen beyazlar Philadelphia'da esirliğe karşı çıkan bir örgüt kurmuşlar, biliyo'musunuz? Neden onlar bizim tutsağımız, diye soruyo'larmış.»

Fiddler, «Ben de!» diye lafı gediğine koydu.

Bell'in kıpır kıpır halinden bir şeyler bildiği hemen belli olmuştu. Çok geçmeden de Efendi'nin ona bir şey söylemediğini ama konukları geldiğinde, kapıyı kilitleyip gizli gizli konuşurlarken, anahtar deliğinden dinlediğini itiraf etti. «Ben o adamı anasından daha iyi tanırım,» diye böbürlenerek dilinin altındakini söylemeye başlamıştı ki, Fiddler sabırsızca atıldı. «Neler konuştular onu söyle.»

«Bu gece İngilizlerle savaşmaktan başka bi' çare kalmadığını söylüyo'lardı. Büyük gemilerle bi' sürü askerin buraya gönderileceğinden korkuyorlarmış. Virginia'da iki yüz bin karaderilinin İngilizlerce kışkırtılması karşısında mahvolurlarmış... Efendi dedi ki, 'Krala saygım sonsuz ama bu vergilere de dayanmak çok zor,' ö'le dedi işte.»

Luther sözünü keserek, «General Washington ordusuna artık karaderilileri almıyo'muş. Onlar da 'biz niye savaşmayalım, biz de bu vatanın çocukları di' miyiz,' diye karşı çıkıyo'larmış...» dedi.

«Tabi almazlar. Savaşacak bi' sürü beyaz var, adamlar deli mi karaderilileri serbest bıraksın!» Son sözü yine Fiddler söylemişti.

İki hafta sonra gelen haberler daha da ilginçti. Virginia'daki İngiliz valisi, çiftlikleri terk edip İngiliz askerlerine katılan karaderililere özgürlük vaat ediyordu.

Bell hemen yetiştirmişti. «Efendi yemeğe gelen konuğunu dinlerken put gibi kaldı. Adam böyle şeyleri konuşanları, en ufacık bi' şüphede bile zincire vurmak gerektiğini, şu vali Lord Dunmore'u da gebertmenin zamanı geldiğini söyledi durdu.»

Efendi'ye gelen konukların atlarını doyurma ve sulama işi Kunta'ya verilmişti. Gelenler, yorgunluktan ağzı köpük içinde kalmış atlarından yıldırım gibi iniyorlar, doğru Efendi'ye çıkıyorlardı. Bazıları arabalarını bile kendileri kullanıyordu. Kunta bir kez Fiddler'a, onu buraya sekiz yıl önce getiren, Efendi'nin kardeşi John Waller'ı gördüğünü, ilk bakışta tanımasına karşın adamın hiç bir belirti göstermeden yanından geçip gittiğini söyledi.

«Ne şaşıyo'sun?» dedi Fiddler, «Bi' de sana, n'aber, mi diyecekti...»

Bir gün Bell yine anahtar deliğinden işittiklerini anlatmış, Georgia, Güney Carolina ve Virginia'daki zencilerin hiç bir güvenlik tedbirine kulak asmadan çiftliklerini terk ettiklerini ve Lord Dunmore'a katıldıklarını söylemişti. «Beyazlar artık her yerde kaçmayı engellemek için tazılar yetiştirmeye başlamışlar,» demeyi de unutmamıştı.

Yine o hafta içinde Efendi, Bell'i oturma odasına çağırmış, Virginia Gazetesi'nden bir haberi yavaş yavaş ona okumuş ve gazeteyi de eline tutuşturarak arkadaşlarına göstermesini istemişti. Bell gazeteyi yanlarında okurken, kimse haberden korkmamış ama fena halde içerlemişti. «Siz, zenciler sakın yasalara karşı gelip kendinizi tehlikeye atmayın... Bizi terk ederseniz, istesek de, istemesek de olacağı biliyorsunuz!»

Bell gazeteyi geri götürmeden önce kulübesinde tek başına okumuş ve her yerde zenci isyanları olduğunu öğrenmişti. Akşama dek gazetenin gelmediğini gören Efendi ona öyle bir bağırdı ki, Bell ağlaya sızlaya özür dilemek zorunda kaldı. Bu arada yeni haberi de duyup hemen dışarı taşımıştı: «Isyana kalkışanlara ya da teşvik edenlere Virginia Temsilciler Meclisi kararıyla ölüm cezası verilir.»

O yıl Noel çok sönük geçti. Lord Dunmore'un bayrağı altına zar zor, beş on serseri toplayabildiğini duyuyorlardı gazetelerden. Bir hafta sonra inanılmayacak bir haber yayıldı ortalığa. Dunmore ve ordusu Norfolk kentinin hemen boşaltılmasını istemiş, istedikleri olmayınca da kenti ateşe verip taş üstünde taş bırakmamışlar. Yine Bell anlatıyordu; «Kentte ne su, ne yiyecek varmış, salgın hastalıktan herkes kırılıyo'muş, sokaklar ölülerle doluymuş...!»

Kunta bu korkunç olayları düşünüyor, hepsinin kaçınılmaz bir nedeni olduğuna ve Allah'ın buna rıza göstermesinde bir hayır bulunduğuna, başlarına ne gelecekse Allah'tan geleceğine inanıyordu.

1776 yılının ilk aylarında, Kunta ve ötekiler, Ingiltere'der General Cornwallis diye birinin geldiğini, York Nehrini boylu boyunca geçerken çıkan bir fırtınada tüm gemilerinin battığını öğrendiler. Temsilciler Meclisi'nin yine toplandığını, Virginia dele

gelerinin İngiltere'den kopmayı savunduklarını da duymuşlardı. Luther 4 temmuzda bir yolculuktan dönene kadar da ufak tefek haberlerle yetindiler. «Gördüğüm herkes, Bağımsızlık Bildirisi diye bir şeyden söz ediyor, çocuklar...» demişti Luther. Birkaç gün sonra da beyazların Baltimora'da Kral'ın gerçek boyutlarda bir kuklasını sokaklarda dolaştırıp yakarken, «Zalim!... Zorba!» diyerek bağırdıklarını, Richmond'da halkın havaya ateş edip, ellerindeki meşaleleri birbirilerine sallayarak yollara döküldüğünü yine Luther'den öğrendiler. Kimseden çıt çıkmazken bahçıvanın sesi duyuldu, «Bizim için çok şey değişmeyecek... Ha İngiltere, ha burası, ikisi de beyazların di'il mi?»

Yazın sonlarına doğru, gece toplantılarının birinde, artık orduya trampetçi, bandocu ve öncü kuvvetler için karaderililerin alındığını söyledi Bell.

«Öncü kuvvetler de neymiş?» diye sordu birisi.

Fiddler yanıtladı, «En önden gidip, en önce ölecek olanlara öncü kuvvetler denir!»

Luther'in yeni haberi çok geçmeden ulaşmıştı: Virginia yakınlarında aralarında bir sürü karaderili olan iki ordu büyük bir savaş yapmışlardı. Karaderililer, işbirlikçiler ve kırmızı ceketlilerden oluşan İngiliz ordusu, beyazlar ve karalardan oluşan Koloni ordusunu bir köprüde sıkıştırmış ama Billy Flora adındaki bir zenci köprüyü uçurarak Koloni askerlerini kurtarmıştı. tı.

«Bir köprüyü uçurmuş, ha? Cesur zenciymiş doğrusu.» dedi bahçıvan.

1778'de Fransızlar, Koloni ordusuyla birlikte İngilizlere karşı savaşmaya başlayınca, Bell çok iyi bir haber getirdi. Koloni ordusuna katılacak karaderililer savaştan sonra özgür olacaklardı.

«Bunu Geo'gia ve Güney Ca'lina dışında bütün kentler, onaylamış,» demişti Bell.

«Bu ikisi yok mu!... Al birini vur ötekine, zaten!» diye suratını astı Fiddler.

Kunta tutsaklıktan nefret etmesine karşın, beyazların vereceği silâhları da pek istemiyordu. Bir kez onlardan çok daha kalabalıktılar, en büyük direnişi bile kolaylıkla basatırabilirlerdi. Kendi ülkesinde de toubob, bazı kötü düşünceli kabile reislerini,

kralları silahlandırıp karaları karalara düşürmemiş miydi? Kendi ülkelerini bölmüşler, kendi insanlarını öldürmemişler miydi?

Bir kez Bell yine Efendi'den duyduğu bir haberi iletmiş, binlerce özgür karaderilinin efendileriyle omuz omuza çarpışarak öldüğünü söylemişti. Luther de kuzeyde bölüklerin sırf zencilerden oluştuğunu, hele subayları bile karaderili olan bir tanesine 'Amerika'nın Övüncü' dendiğini anlatmıştı.

«Subayın adı da Middleton'muş,» Fiddler'a bakarak, «Ne'ciymiş, biliyo'musun?» dedi.

«Ne demek o?»

«Senin gibi keman çalarmış, yaa... Ha'di bakalım tam kemanı eline almanın zamanı!»

Sonra Luther yolculuklarının birinde öğrendiği şarkıyı mırıldanmaya başladı. O denli kulakta kalıcıydı ki çok geçmeden herkes Luther'e katılmıştı. «Yankee Doodle, at üstünde kasabaya gelmiş...» Fiddler de keman çalmaya başladığında, tüm gençler el çırpıyor, dans ediyorlardı bile.

1781 mayısında kırmızı ceketliler Efendi Thomas Jefferson'un Monticello çiftliğini ele geçirip yağma ettiler. Luther, «Virginia'daki beyazlar zor durumdaymış ama General Washington'un ordusu da nerdeyse gelmek üz'reymiş, bi' sürü zenciyle beraber hem de...» dedi. Ekim haberlerine göre, artık Washington ve Lafayette, Yorktown'da Cornwallis'e karşı saldırıya geçmişlerdi. Aynı ay içinde Virginia, New York, Kuzey Carolina, Maryland ve öbür kentlerde büyük ve kanlı savaşlar olduğunu duydular. Birkaç hafta sonra, karaderililer bile gelen zafer haberleriyle sevinçten oynayıp zıplıyorlardı.

«Cornwallis kuşatılmış, savaş bitiyor, özgürüz artık!»

Efendi'nin yüzü gülüyordu, sık sık yaptığı yolculuklardan Luther'e uyuyacak bile zaman kalmıyordu.

«Nereye gitsem karalar da beyazlarla birlikte sevinç içinde,» demişti Luther. Özellikle kendi zenci kahramanları için sevinç gösterileri yapıyorlardı. «Billy Flora terhis olup Norfolk'a dönerken yer yerinden oynamış.»

Bir gece Bell heyecanlı heyecanlı, «Philadelphia, Birleşik Devletler'in başkenti olmuş... Efendi'den duydum,» demişti. Luther de yeni haberini söylemeyi unutmamıştı bu arada. «Efen-

di Jefferson da bi' yasa çıkarmış... Diyo'muş ki: İsteyenler karaderili kölelerini serbest bırakabilir. Ama Quakers, köleliğe karşı olan örgütler, ve kuzeydeki özgür karaderililer ona karşı çıkıyorlarmış, 'peki, ya bunu istemeyenler kölelerini serbest bırakmazlarsa, o zaman n'olacak,' diye...»

Yedi Yıl Savaşları, General Washington'un ordusu dağıtmasıyla 1783'de, böylece bitmişti. «Artık barış gel'cek.» Bell öyle diyordu.

Ama Fiddler aynı kanıda değildi. «Bu beyazlar oldukça, barış marış gelmez. Çünkü öldürmekten başka hiç bi' şeye akılları ermez.» Bakışları çevresindeki yüzlerde dolaştı. «Bakın söyledi'mi unutmayın, Fiddler dediydi dersiniz, biz zenciler için hiç bi' şi' değişmeyecek...»

Herkes dağıldıktan sonra Kunta ve bahçıvan söyleşiye daldılar. Birbirilerine iyi geceler dilerlerken, bahçıvan, «Geldiğinden beri çok şey öğrendin evlat...» dedi. «Sahi... Buraya geleli ne kadar oldu?» Kunta susmuştu, anımsamıyordu ki...

O gece kulübesinde Kunta takvimindeki taşları teker teker sayarak onikişer onikişer ayırmıştı. Bahçıvanın sorusunun yanıtını bulduğu anda şaşkınlıktan az daha küçük dilini yutuyordu. On yedi yıldır buradaydı...! Artık otuz dört yaşındaydı Kunta! Allah ona neler göstermişti? Beyaz adamların toprağında Juffure'da yaşadığı kadar kalmıştı demek... Hâlâ Afrikalı mıydı? Yoksa Amerikalı karaderili denilebilir miydi ona? Bir erkek bile değildi. Babasını son gördüğü zaman o da bu yaştaydı. Oysa Kunta, çocuksuz, kadınsız, ailesiz, ülkesini bile karıştırmış bir durumda yaşıyordu. Geçmişteki hiç bir şey gerçek gibi görünmüyordu Kunta'ya. Gelecek de önemsizdi. Gambia uzakta kalmış bir düşdü sanki. Yoksa hâlâ düş mü görüyordu? Hiç uyanamayacağı bir düş...

BÖLÜM 56

Kunta geleceğini düşünürken, yayılan bir haber çiftliği alt üst etti. Şerif kaçarken yakalanan bir hizmetçiyi, Efendi'ye getir-

miş ve kilitli odalarda, dayak zoruyla konuşturulan kız ona yardım edenin Luther olduğunu açıklamıştı. Bell soluk soluğa bu haberi yetiştirdi ama geç kalınmıştı.

Yıldırım gibi karaderililerin kulübesine dalan adamlar, Luther'i kıskıvrak yakaladılar. Efendi bunun doğru olup olmadığını Luther'den sordu, o da korku içinde suçlamayı kabul etti. Bir anda yüzü kıpkırmızı kesilen Efendi tam tokadı yapıştıracaktı ki, Luther'in yalvarmalarına dayanamayıp kolunu indirdi ve ağlamaktan kan çanağına dönmüş Luther'in gözlerine uzun uzun baktı.

Sonunda çok yavaş bir sesle, «Şerif, bu adamı alıp deliğe tıkın. Ilk kurulacak esir pazarında satacağım onu,» dedi ve tek söz daha etmeden, Luther'in hıçkırmalarına da aldırmadan, döndüğü gibi eve doğru yürüdü.

Efendi'nin yeni sürücüsü kim olacak, diye günlerce söylentiler dolaştı. Sonunda bir gece Bell gelerek, Efendi'nin Kunta'yı hemen görmek istediğini söyleyince hiç kimse şaşırmamıştı. Kunta Bell'i izleyerek eve doğru yürüdü. Ürküyordu. On altı yıldır ona tek söz etmemiş olan Efendi, mutfaktan başka hiç bir odasını görmediği büyük eve onu çağırmış, bir şeyler söyleyecekti.

Kunta mutfaktan hole girince pırıl pırıl döşemeleri, duvar kâğıdıyla kaplanmış yüksek duvarları görünce gözleri yuvalarından dışarı uğradı. Bell cımalı tahta kapıyı tıklattı, Efendi'nin sesi duyuldu, «Girin.» Bell içeriye süzülüp Kunta'yı buyur etti. Onu ilk etkileyen, odanın büyüklüğü oldu: aşağı yukarı bir ahır kadar vardı. Sonra, cilâlanmış tahta döşemedeki halıları, duvarlardaki resim ve kilimleri, pırıl pırıl parlayan koyu renkli mobilyaları, dolaplardaki dizi dizi kitapları yavaş yavaş seçebildi. Efendi koltuğa oturmuş, gaz lambasının solgun, yeşil ışığı altında kitabını okuyordu. Okuduğu yeri kaybetmemek için kitabın satırları arasına koyduğu parmağını kımıldatmadan başını kaldırdı ve Kunta'ya baktı.

«Toby, yeni bir sürücü arıyorum. Sen buralarda yetişmiş birisin, bana bağlısın da...» Masmavi bakışları sanki Kunta'yı deldi geçti. «Bell içki içmediğini söyledi, beğendim bunu... Davranışlarını da izledim...» Efendi sustu. Bell Kunta'yı dürtükledi. «Evet, efendim,» dedi Kunta.

«Luther'in başına gelenleri biliyorsun.»

Kunta yineledi, «Evet, efendim.»

Efendi'nin sesi soğuk ve sertti. «Hiç dinlemem, hemen satarım... Derhal!»

Bir an sessizce durdular. Efendi kitabına okumaya hazırlanarak, «İyi öyleyse... Yarın Newport'a gideceğim. Sen öğrenene dek, ben sana yolu gösteririm,» dedikten sonra bakışlarını Bell'e çevirdi. «Üstüne giyecek doğru dürüst şeyler ver, Fiddler'a da söyle Toby'nin işini bundan böyle o yapacak.»

Bell, «Evet, efendim,» dedi ve çıktılar.

Kunta giysilerini alıp Fiddler ve yaşlı bahçıvanın denetiminde giyindi. Kolalanmış, ütülenmiş çadır bezinden pantalonu ve pamukludan gömleği pek de kötü sayılmazdı hani. Ama siyah kordondan kravatını bağladıkları zaman Kunta kendini saçma sapan biri gibi hissetti.

«Newport işte şurası, Spotsylvania Adliye binasının hemen yanı,» dedi bahçıvan. «Waller ailesinin büyük evlerinden biri!»

Kunta gibi kendisine de yeni işinin ne olacağı söylenmiş olan Fiddler, bu arada gözlerini Kunta'dan ayıramıyordu. Biraz kıskançlığını, biraz da hoşnutluğunu gösteren bir ses tonuyla, «Artık önemli bi' zencisin. Önceden n'olduğunu sakın aklından çıkarma, tamam mı?» dedi.

Bunca olaydan sonra, beyazların karşısında onurunu hiç yitirmemiş birine bu öğüt gereksizdi. Kunta bahçesinden dışarı çıkıp, dünyasını genişleteceği için sevinçliydi yalnızca. Bu sevinci de yeni işinin curcunası içinde çok geçmeden kayboldu.

Hastaları tarafından günün her saatinde çağrılabilen Efendi, hemen Kunta'ya haber yolluyor, o da atları hazırlıyor, kimi zaman çiftlikten çok uzaklara kadar dar, dönemeçli, belli belirsiz yollardan geçerek gidiyorlardı. Bazen şanslarına sapa yerler de düşüyor, bahar yağmurlarından çamur deryası haline gelmiş yollarda Kunta becerisini göstererek eski izleri buluyor, atlar soluksuz kalana dek gidecekleri yere zar zor ulaşabiliyorlardı.

Bir sabah, Efendi'nin kardeşi John at üstünde dörtnala gelerek beklenilenden iki ay önce olmasına rağmen karısının doğum sancılarının başladığını bildirdi. Efendi John'un atı o denli yorgundu ki, Kunta ikisini de eve arabayla götürdü. Kunta kapıda efendisini beklerken içerden yeni doğmuş bebeğin ağlayışı

duyuldu. Efendi'yi eve götürürken de bu sağlıklı bebeğe Anne adı verildiğini öğrendi.

O yaz ve sonbahar zorlu geçti. Çevreyi saran salgın hastalıkla uğraşalım derken Kunta da, Efendi de sağlıklarını yitirdiler. Ilaç olarak kinin kullanılıyordu. Sonunda kaybettiklerinden daha çok hastayı kurtarmışlardı ama Kunta'nın yaşamı da, büyük evlerin mutfaklarında, garip kulübelerde, ahırlarda, çatı aralarındaki sonsuz bekleyişlere dönüşmüştü sanki. Geç saatlarda eve dönüyorlar, kimi zaman da gelir gelmez yeni bir hasta evine doğru yollanıyorlardı.

Yine de Efendi her gün hastalarla uğraşmaz, o zamanlarda da Kunta'ya, eve gelen konukları geri götürmek, yakınlara haber vermek işleri düşerdi. Hele yazın ve bahar aylarında çiçekler, böğürtlenlerle kaplanmış çayırlarda tıngır mıngır gitmek pek keyifli olurdu. Bazen Efendi, arabanın gölgeliği altına sığınıp, kestirir, önlerinden kaçışan bıldırcınları, çayır kuşlarını, kardinalleri umursamazdı. Kunta'nın arada bir, boa yılanlarının sıyrılarak yoldan çekilişlerini, büyük av kuşlarının kanatlarını çırpa çırpa öldürdükleri tavşanların üstünden havalanışlarını gördüğü oluyordu. En hoşuna giden şey, tarlanın ortasında tek başına duran bir yaşlı meşe ya da bir sedir ağacıydı. Onları Afrika'daki baobablara benzetir, böyle yerlerde bir zamanlar mutlaka konaklandığını söyleyen Juffure'daki yaşlıları anımsardı.

Efendi'nin en sık gittiği yer Enfield'deki yakınlarının çiftliğiydi. Yavaş yavaş akan dar bir derenin yanı başına kurulmuş, sık ağaçlarla çevrili bu koskoca eve, uzun bir yan yoldan girilir, ön çimenliğindeki kara ceviz ağacının önünde durulurdu.

İlk aylarda, yeni gördüğü çiftliklerin mutfaklarında karnını doyuruyordu Kunta. Özellikle Enfield'de onu tıpkı Bell'in yaptığı gibi hiç konuşmadan süzen şişman, kibirli, kapkara hizmetçi, Hattie Mae çok ilgisini çekmişti. Kunta'nın suskun, sert halini görenler zaten kolaylıkla yanaşamazlardı ona ama Hattie'nin güzel yemeklerini altı yedi hafta sessiz sessiz yedikten sonra kadının artık konuşmak istediğini anlamıştı.

«Ner'de olduğunu biliyo'musun?» diye yemeğin ortasında soruverdi kadın. Sonra bir yanıt bile beklemeden devam etti. «Burası Waller'lerin Birleşik Devletler'deki ilk evidir. Yüz elli yıldır bur'da yaşıyo'lar!» Kunta susuyordu. Kadın, evin ilk yapıldı-

yerlerken, Kunta mutfakta önlüğünün kuşağında bir anahtar zinğında şimdikinin yarısı kadar olduğunu, sonradan derenin yanındaki binanın buna eklendiğini, şöminedeki taşların bile İngiltere'den getirildiğini gururlanarak anlattı. Ama bütün bunlar Kunta'yı etkilememişti.

Sürücülüğe başladığı gün gittikleri Newport'a ara sıra yeniden uğradıklarında zamanın akışını anlıyordu Kunta. Tam bir yıldır sürücülük yapıyordu.

Efendi'nin yaşlı amcasının ve halasının oturduğu Newport'daki ev de Enfield'dekine benziyordu. Beyazlar yemek odasında yerlerken, Kunta mutfakta önlüğünün kuşağında bir anahtar zincirı sallanan aşçının karşısında tıkınırdı. Kilerin ve evdeki yiyecek depolarınınkinden başka bir de tüm odaların ve dolapların anahtarlarıydı bunlar. Çiftliklerdeki bütün hizmetçiler bu anahtarların şıngırtısıyla ne denli güvenilir biri olduklarını kanıtlarlardı sanki ama Newport'takinin şıngırtısıyla kimse boy ölçüşemezdi.

Çok geçmeden bu aşçı da Enfield'deki gibi Kunta'ya alıştı ve bir gün ses çıkarmamasını söyleyerek, küçük bir odaya gizlice götürdü onu. Kurum kurum kurunarak kapının kilidini açtı ve içerideki üniformaları, gümüş mühürü, tabanca ve kılıcı, bir zırhlı elbiseyi ve Albay Waller'in dua kitabını gösterdi.

Kunta'nın şaşkın bakışlarına aldırmaksızın açıklamalara başladı kadın, «Enfield'i Albay yaptırmış, ama kendisi bur'da gömülüdür,» dedi. Sonra Kunta'yı dışarıdaki mezar taşının önüne götürdü. Kunta'nın merakla duruşunu sezmiş, yine bilgiçliğini takınmıştı, «Ne yazıyo' bilmek ister misin?». Kunta başını evet anlamında salladı. Kadın da okudu: «Albay John Waller'in aziz anısına... Newport Paganel, Buckinghamshire'dan 1635'de Virginia'ya gelmiş olan John Waller ve Mary Key'in üçüncü çocukları, beyefendi...»

BÖLÜM 57

Bir gün Efendi John'un çiftliğinden daha yeni döndüğünde, Bell yanına yaklaşarak, «Son günlerde bizim Efendi bu sevimsiz kardeşini neden ö'le sık görüyo'?» diye sormuştu. Kunta'nın

yorgunluğunu umursamayıp üstelemişti. «Pek seviştiklerini ummazdım da..!»

Kunta isteksizce yanıtladı. «Bana ö'le geliyo'ki Efendi yeni doğan bebeği çok seviyo'.»

«Tabii küçük yumurcak...» dedi Bell. «Efendi'ye kendi çocuğunu hatırlatıyo' Miss Anne.»

Kunta bunu düşünmemişti. Hâlâ toubob'un bir insan gibi duyguları olabileceğini kabul etmek istemiyordu sanki.

«Bu kasımda bi' yaşını dolduracak, di'mi?»

Kunta şaşırdı. Tüm anımsadığı, iki çiftlik arasında araba izlerine baka baka kıçı ağrıyarak gidip geldiğiydi. Bell'e, Efendi John'un bu hafta konuk olarak geleceğini, kendisinin de bu fırsattan yararlanarak bir hafta dinleneceğini söyledi.

Bir hafta geçip Efendi John ve ailesi eve dönerken, Efendi'nin bebeği havalara zıplattığını, oynaşıp gülücükler almadan da annesine bırakmadığını, Bell büyük bir içtenlikle Kunta'ya anlatmıştı. Kunta'nın umurunda değildi böyle şeyler ama Bell'in bunları niçin ona anlattığına da bir anlam veremiyordu.

Birkaç gün sonra, Efendi'nin Newport yakınlarındaki bir hastasından dönerlerken, Kunta sapması gereken bir yola sapmayınca paparayı yedi. Kunta'nın aklı hastanın evinde gördüğü bir şeye takılmıştı. Efendi haklıydı ama arabayı doğru yola soktuktan sonra bile arka bahçedeki şişman, Wolof kabilesine mensup birisine benzeyen kadını düşünmekten kendini alamadı Kunta. Kadın bir kütüğün üstüne oturmuş, iri göğüsleriyle biri beyaz biri karaderili iki bebeği emziriyordu. Bu şaşırtıcı görüntüyü daha sonra bahçıvana anlattığında, yaşlı adam, «Buralarda bir zenci anadan süt emmemiş ya da en azından büyürken bir karaderili dadısı olmamış hiç bir efendi yoktur, evlât...» demişti.

Kunta öteki çiftliklere gide gele aynı bu görüntüdeki iğrençliğe, eşit yaşlardaki kara ve beyaz çocukların oynadıkları oyunlarda tanık oldu. Beyaz çocuklar, efendicilik oynamaya, karaderililerin sırtlarına binmeye, onlarla okulculuk oynayıp okuma yazma öğretmeye bayılıyorlardı. Karalar bir yanlışlık yapınca kıkırdaşıyorlar, onların aptallıklarıyla alay ediyorlardı. Tüm bunlara karşın, yine de öğle yemeğinden sonra beyaz ve kara çocuklar birlikte aynı şiltelerde uykuya yatıyorlardı.

Kunta bunları izledikten sonra, bahçıvana, Bell ve Fiddler'a

yüz yıl yaşasa bile toubob'u hiç bir zaman anlayamayacağını söyledi. Onlar da kahkahalar atarak böyle şeylerin olağan olduğunu ve tüm yaşamı boyunca buna benzer şeyler göreceğini belirttiler.

Kunta'ya kimi zaman, birlikte büyüyen beyaz ve zencilerin biribirilerine ne denli bağlı olduklarını anlattılar. Özellikle Bell, beyaz kızların beraber büyüdükleri zenci kızlar satılınca üzüntülerinden nasıl hastalandıklarını, ana babalarının tüm öğütlerine karşın eğer arkadaşları geri gelmezse nasıl günbegün güçsüz düşüp yataktan çıkmaz olduklarını anlatmıştı.

Fiddler, büyük denizin ötesinden efendilerin çocuklarına müzik öğretmeye gelen beyazlara baka baka zenci çocukların keman ve piano çalmayı öğrendiklerini yine laf arasında söyledi. Bahçıvan da, eskiden yaşadığı bir çiftlikte, 'arkadaşımdan ayrılmam,' diye tutturan bir beyazın öyküsünü anlatmaya başladı. «Babası istemeye istemeye William ve Mary Kolejine yolladı zenciyi de, na'psın. O zenci sonradan döndüğünde, or'da beyazlarla aynı odada uyuduğunu, aynı sınıfta ders yaptığını anlatırken kulaklarımla duydum... Okuyup yazmak bi' yana kolejde şiir yazmayı bile öğrenmişti. Bize de okurdu. Tam o sıralarda ben başka bi' yere satıldım. Kimbilir başına neler gelmiştir?»

«Gebertmemişlerse iyidir,» dedi Fiddler. «Beyaz adamlar bö'le zencilerden bir isyâna önayak olur diye hep şüphelenirler. Bizim Afrikalı sürücüye de söylediğim üz're, insan öğrenmeye hiç hevesli di'ilmiş gibi davranmalı. Ağız kapalı, kulaklar açık... İşte en iyi öğrenme yolu!»

Kunta söylenilenlerin ne denli doğru olduğunu, bir gün Efendi ve arkadaşını çiftlikler arasında gezdirirken anladı. Sanki önlerinde Kunta oturmuyormuş gibi öylesine rahat ve olağanüstü şeylerden konuşuyorlardı ki. Kunta kulaklarına inanamadı. Pamuklu kumaş talebinin çok artmasına rağmen zencilerin tarlalarda yavaş çalıştıklarını söylüyordu Efendi'nin arkadaşı. Tutsak getiren gemi şirketlerinin akıl almaz paralar istediğini ve ancak zengin çiftçilerin bunu verebildiğini düşünüyordu her ikisi de.

«Bu parayı versen bile, köle sayısı arttıkça sorunlar da artıyor,» dedi Efendi. «Hiç farkında olmadan, acaba bir ayaklanma

olacak mı diye telaşa kapılıyor, insan.»

Arkadaşı onu onaylayarak, «Savaşta onlara da silâh vermek kötü oldu,» dedi. «Artık bunun sonuçlarına katlanmalıyız!» Sonra Fredericksburg yakınlarındaki bir çiftlikte, eski zenci askerlerin ayaklanacaklarını bir hizmetçiden öğrenip nasıl bastırdıklarını anlattı. «Tüfekleri, kalın demirleri, hatta mızrakları bile varmış,» diyordu Efendi'nin arkadaşı. «Geceleri yakıp yıkacaklar, gündüzleri de gizleneceklermiş. Elebaşılardan biri sonunda öleceklerini bildiklerini, ama savaşta beyaz adamlara neler yapılabildiğini anladıktan sonra bunun bir önemi olmadığını söylemiş!»

«Demek, nice suçsuz insanların canına kıyacaklarmış,» diye yanıtladı Efendi. «İlk tutsaklar geldiğinden bu yana iki yüzün üstünde ayaklanma olayı olmuş. Bir yerden duymuştum. Zaten beyazların sayısını bile yakında aşacak olan bu zenciler, en büyük sorunumuzdur, yıllardır herkese söyler dururum bunu.»

«Haklısın... Kimin sadık olduğunu, kimin boğazını kesmeye hazırlandığını kestiremiyor insan. Seninkiler bile öyle... Birine bile güvenebilir misin? Onların doğasında var bu!»

Kunta'nın sırtı tahta gibi sertleşmişti, konuşulanlardan.

«Inan ki, bir doktor olarak gördüğüm beyaz hastalarımın çoğunun, ayrıntıları boş ver şimdi ama, ölümünü şüpheli buluyorum!»

Kunta'nın oracıkta olduğunu bilmesine karşın Efendi'nin söylediği bu sözlerden sonra, nerdeyse atın gemlerini elinden düşürüyordu. İki yıldır hizmetçilerin, aşçıların ona fısıldayarak, güleç bir yüzle anlattıkları olaylar, kafasından bir bir geçmeye başladı. Ona beyazların yemeklerine buzlu cam, arsenik ve öteki zehirlerin katıldığını söylememişler miydi? Yeni doğmuş çocukların başlarına iğneler batırarak öldüren hizmetçileri duymamış mıydı? Beyaz adamlar, 'ne yapalım kader böyle,' dememişler miydi bu olaylara? Bir gün kendisi bile küçük bir çocuğu hırpalayan bir zencinin satılmak için gönderildiğini görmemiş miydi?

Kunta'ya buralardaki kadınlar, erkeklerden daha asiymiş gibi geliyordu. Belki de onları küçük düşüren beyazlara karşı kişi-

sel öclerini almakta daha inatçı, duygularını daha belli eder görünüyorlardı. Ama erkekler sanki daha az kindardılar. İşlerini gizlilik içinde yapıyorlardı. Fiddler bir kez, kızını iğfal eden bir gözcüyü babanın nasıl ağca asarak öldürdüğünü anlatmıştı. Oysa beyazların karalara yaptığı vahşet hiç anlatılmaz, yalnızca onların ayaklanışlarından söz edilirdi.

Waller çiftliğinde buna benzer olaylarla hiç karşılaşılmamıştı, ama Spotsylvania çevresindeki bazı çiftliklerde karaderililerin silahlandıklarını ve öteki çiftliklere haber salarak toplanıp bir eylem biçimi üstünde anlaşmak istediklerini duymuştu Kunta. Oysa hepsi sözde kalmış, hiç bir olay da olmamıştı. Ayağı sakat olduğu için Kunta'yı çağırmamışlardı belki, ama onlara katılmadığına memnundu. Böyle bir ayaklanmanın başarılması olanaksızdı, bunun farkında bile değillerdi. Efendinin dediği gibi bir gün karaderililer beyazlardan daha kalabalık olacaklardı ama daha güçlü değil! Öyle mutfak bıçaklarıyla, üç beş çalınmış tüfekle, beyazların düzenli ordusuyla baş edilebilir miydi?

Kunta'ya göre karaların en büyük düşmanları yine kendileriydi. Aralarında birkaç genç asi vardı ama çoğunluğu, beyazların güçleri hakkında en ufak bir bilgisi bile olmayan, çocuklarının hayatlarını umursamayan, beyazlar kadınlarını samanlığın arasında sıkıştırırken yüzünü öte yana çeviren budalalardı. Kendi çiftliklerinde Efendi bir yıl için, başlarında kimseyi bırakmadan çekip gitse yine de böyle şeyler olmazdı. Çünkü rahattılar. Arada bir tek kişilik direnişlere rastlanır, kendi aralarında bol bol şikayet ederlerdi ama işte o kadar.

Kunta, 'artık onlara benziyorum, galiba...' diye aklından geçirdi. Belki de olgunlaşmış, yaşlanmıştı. 'Ner'den biliyim' diyordu Kunta. Ama bildiği tek şey, artık kaçmak ve dövüşmek değil, yalnız kalıp, kendi işiyle haşır neşir olmak istediğiydi. Ölüme koşa koşa gidenlerden hoşlanmıyordu artık.

BÖLÜM 58

Efendi'sini çiftlikteki bir hastaya götürmüş, bir meşe ağacının dibinde uyuklayarak onun dönmesini beklerken, Kunta paydos borusunun sesiyle birden uyandı. Öyle güzel uyumuştu ki,

zenciler tarladan gelene dek gözlerini ovuştura ovuştura zor ayılmıştı. Yirmi otuz kişi kadar vardılar. Onların önünden geçip yıkanmaya gidişlerini izledi. Dikkatli bakınca kendini hâlâ düş görüyor sandı: Aralarında bir erkek, bir kadın ve iki de genç olmak üzere dört beyaz vardı.

«Bunlara, kontratlı beyazlar denir,» demişti evin aşçısı, Kuntanın şaşkın bakışları arasında. «İki aydır bur'dalar. Denizin öte yanından gelmişler. Efendinin verdiği yol parasına karşılık olarak yedi yıl bur'da çalışacaklarmış... Eh, ancak daha sonra öteki beyazlar gibi özgür olacaklarmış.»

Kunta, «Karaların kulübelerinde mi kalıyorlar?» diye sordu.

«Yoo, şur'da, ötede kırık dökük bi'evleri var. Ama bizim yediğimiz yemeklerden tıkınıp, tarlada da bizim gibi çalışıyo'lar.»

Kunta konuşmaya hevesliydi. «Nasıl insanlar acaba?» diyerek yine sordu.

«Hep bi' aradalar. İşlerini yapıp ses etmiyo'lar. Hani fena da sayılmazlar,» diye yanıtladı aşçı.

Kunta'ya sanki bu beyaz tutsaklar bazı beyazlardan daha mutluymuş gibi geldi. Çoluk çocuk tek odalı kulübeciklere tıkılmış, daracık bir yerde yaşayan beyazları da duymuştu Kunta. Hatta zenciler onlar için şarkılar bile söylerlerdi. «O Lord, beni yoksul bi' beyaz yaratacağına zenci yarat, razıyım ben...!» Kunta görmemekle birlikte kimi beyazların açlıktan bir deri bir kemik kaldığını, çocukların dişlerinin döküldüğünü duymuştu. Besledikleri sağlıksız domuzlar gibi de kokarlarmış. Arada sırada Efendi bazı yoksul beyazların evindeki hastalara bakmaya gittiğinde, evin erkeğinin bir ağaç altında elinde içki şişesi, yanında havlayan köpeğiyle bekler görünce, Kunta çiftlik sahiplerinin de, zencilerin de neden bu beyazlara, «Tembel, beceriksiz, beyaz ayaktakımı!» dediklerini anlardı.

Efendi ile çevredeki kasabalara gittiklerinde, daha sabah sabah yollara dökülen yırtık pırtık giysili, ceplerindeki içki şişesini yudumlayıp tütün içen, bir köşeye çömelip kağıt oynayan, zar atan, naralar atıp bağırıp çağıran bir sürü beyaz görürdü Kunta. Bunlar, kutsal şeylere saygısızlık etmekten, edep dışı davranmaktan sakınan Müslümanlar gibi değillerdi.

Hele akşama doğru iyice çileden çıkıyorlardı. Bir şarkı tuttu-

ruyorlar, caddelerde bir aşağı bir yukarı yürüyerek önlerine çıkan her kadına ıslık çalıp laf atıyorlar, arada bir de küfürleşip kavgaya tutuşuyorlardı. Çevrelerinde toplanmış bağırıp çağıran seyircilerin önünde, bu kavgalar hiç bir zaman kulakları ısırılmadan gözleri şişirilmeden, her yanları yara bere içinde kalmadan da sona ermiyordu. Kunta'ya kalırsa en vahşi hayvanlar bile bunlardan daha onurluydular.

Bazı yoksul beyazların kanlarını dövmekten, ırza geçmekten hapse gönderildiklerini Bell söylememiş miydi? Kunta birbirilerini silahla vuran iki kişinin altı ay tutsak olarak çiftliklerde zorla çalıştırıldığını bile duymuştu. Aralarındaki bu vahşeti ne denli severlerse sevsinler, yine de karaderililerle uğraşmaktan daha çok hoşlandıklarını iyi biliyordu Kunta. Zincir ardadaşlarıyla gemiden indikten sonra, kadınlı erkekli beyazlar ellerindeki sopaları sallayarak onlara küfredip bağırmamışlar mıydı? Efendi John'un çiftliğindeki gözcünün kırbaçlarını, tutsak yakalayıcıların ayağını kesişlerini unutmak kolay mıydı? Yollardaki devriyelerin kaçakları ne hale koyduklarını da öğrenmişti Kunta. Ama yine de bu yoksul beyazların, karaderilileri sevmeyişlerini bir türlü anlayamıyordu. Belki de Fiddler'in dediği gibi, onlar yaşamaya çabalarken öteki beyazların varlıklı olmalarını kıskanıyorlardı. Her şey ötekilerdeydi: Para, güç, mal mülk, hatta karaderililer bile. Kunta bu yoksullara acıma duymuyor, yalnız ellerindeki baltayla, hayatından bile daha değerli bir şeyi, özgürlük umudunu kestikleri için yıllar sonra bile olanları anımsadıkça içi buz kesiyordu.

1786 yazının sonlarına doğru bir gün, Kunta çiftliğe, duydukları ve gördüklerinden şaşkın bir durumda döndü. Kasabada, beyazlar her köşe başında toplanmış gazetede yazan haberleri okuyorlar, küfürler ediyorlardı. Kunta çok geçmeden bu olağanüstü durumun nedenini öğrenmişti. Yıllardır sayıları çoğalan zenci özgürlüğü yanlısı Quaker'ler artık zencilere yardım etmeye, onları saklayıp kuzeye kaçırmaya başlamışlardı. Herkes sokaklarda, şüphe edilenlerin yakalanmasını, katranlanıp tüylenerek cezalandırılmasını, hatta asılmasını bar bar bağırıyordu. Kunta, bu Quaker'lerin belki sadece birkaç zenciyi kaçırmış olabileceklerini, yakalanmadan daha büyük işler çevirmenin olanaksız-

lığını düşünmüştü. Ama beyaz dostlara da gerek vardı ve bu habere için için sevinmişti.

O gece ne olup bittiğini arkadaşlarına anlattı. Fiddler, geçenlerde bir dans partisinde çalarken, bir avukatın efendileri toplayıp, John Pleasant adındaki varlıklı bir Quaker'in iki yüz kadar zencisini nasıl özgür bıraktığını söylediğini ve herkesin ağzının bir karış açık kaldığını anlattı. Daha sonra gelen Bell, «Yemekte konuklar 'Massachusetts'de tutsaklığın feshedildiğini ve öteki eyaletlerin de bu karara katılacağını konuştular,» diye günlük ev raporunu verdi.

Kunta sordu: «Feshetmek ne demek?»

«Bir gün karaderililer özgür olacak demek!» diye yanıtladı. bahçıvan.

BÖLÜM 59

O gün arkadaşlarına getirecek yeni bir haberi olmasa da, Kunta, Fiddler'in kulübesinde, ateşin yanı başında oturup çene çalmaktan çok hoşlanıyordu artık. Ama sezdiği bir şey de vardı: Bell ve bahçıvanla olduğu gibi, Fiddler'la sık sık konuşmaz olmuşlardı.

Aralarında bir soğukluk yoktu ama her şey eskisi gibi değildi, sanki. Bahçeyle uğraşmak bile Fiddler'ı Kunta'ya daha yakınlaştırmamıştı. Kunta üzülüyordu buna. Fiddler, yeni bilgi kaynağı olan, dışarıda olan bitenin haberini getiren Kunta'ya, onun bu yeni biçimine alışamamış gibiydi.

Kimse Fiddler'i suskunlukla suçlamıyordu ama giderek o ünlü konuşmaları azaldı, seyrekleşti, onlara keman bile çalmaz oldu sonunda. Yine surat astığı bir gecenin sabahında Kunta, Bell'e giderek ona Fiddler'ın bir şeye kırılıp kırılmadığını sordu.

«Adama bak nelerle uğraşıyo'... Dört aydır her gece beyazların partilerinde keman çaliyo' Fiddler. Eskisi gibi gevezelik etmiyo'muş bi' de! Çalgıcılık yaptığında gecede bi'buçuk dolar alıyo'muş, Efendi yarısına konsa bile, yetmiş beş sent eder. Sen de tutmuş, gırtlakları sıkılsa bi' kuruş bile veremeyecek bizlere neden çalmıyo' diyo'sun.»

Bell sobanın üstünden Kunta acaba gülüyor mu diye baktı. Gülmüyordu Kunta, oysa gülmesini isterdi Bell. Yalnızca bir kez gülümsediğini görmüştü zaten; o da kuzeye kaçtığını duyduğu bir tutsak için.

«Duydum ki Fiddler özgürlüğünü satın almak için para biriktiriyo'muş,» diye devam etti Bell.

Kunta soğuk soğuk yanıtladı. «O kadar parası olunca adamcağızın kulübeden dışarı adım atacak hali kalmaz.»

Bell güldü.

Çok geçmeden bir gece Fiddler'i partide çalarken dinleyince, Kunta, 'özgürlüğünü kazanamasa bile yine de denemeye değer', diye düşündü. Tam Efendi'yi eve bırakmış, öteki sürücülerle bir ağaç altında konuşmaya dalmışken, karanlık çimenlikten Fiddler yönetimindeki müzisyenlerin çalgı sesleri gelmişti. Öyle canlı çalıyorlardı ki, kimse yerinde duramıyordu.

Kunta oturduğu yerden, büyük holün verandaya açılan kapılarında döne döne dans eden genç çiftlerin siluetlerini seçebiliyordu. Dans bitince herkes, üstü mumlarla süslenmiş ve zencilerin ancak bir yılda yiyebilecekleri bolluktaki yemeklerle donatılmış, upuzun bir masaya oturdu. Beyazlar karınlarını doyurduktan sonra arta kalanları aşçı, tepsilere koyarak sürücülere gönderdi. Efendinin her an gitmek isteyebileceğini düşünen Kunta, tavuk budunu ve kremalı tatlıyı bir lokmada yuttu. Oysa bembeyaz giysiler içindeki efendiler ellerinde uzun sigarlar, şamdanların ışığıyla parıldıyan bardaklardan arada bir şarap içerek saatlerce sohbet ettiler. Kadınlar da uzun, beyaz giysiler içinde mendillerini düşürüyor, arkalarından ayrılmayan hayranlarına gülümsüyorlardı.

Efendi'yi ilk kez böyle bir partiye götürdüğünde, Kunta'yı karmakarışık duygular kaplamıştı. Korku, hırs, kıskançlık, nefret, hayranlık ve hepsinden önemlisi etkisini bir hafta boyunca bile yitirmeyen sonsuz bir yalnızlık duygusu... Böyle bir bolluğun var olabileceğine, insanların böylesine yaşayabileceklerine inanası gelmiyordu. Onların gerçek olmadığını, beyazların kendilerine güzel bir düş, güzel bir yalan uydurduklarını anlaması için daha çok zaman gerekecekti Kunta'ya. İyiliklerin kötülükler üstüne kurulamadığını, kan, ter ve analarının sütüyle onlara yaşama kolaylığı sağlayanlara birer insan gibi davranılmazsa bütün bu

iyiliklerin ancak bir düş olduğunu, Efendi'sini böyle yerlere götüre götüre kavradı sonunda.

Düşüncelerini Bell ve bahçıvana anlatmak istiyordu ama taubob dilini hâlâ yeterince bilmiyordu. Ayrıca buralıydı onlar ve Kunta gibi yabancı olan ve özgür doğmuş birinin gözleriyle bakamazlardı olaylara. Kunta onun için kimseye bir şey söylemedi. Bütün bunları kendine saklarken, bunca yıl sonra hâlâ yalnız olmadığına inanmak istiyordu.

Üç ay sonra Enfield'deki yakınları Efendi'yi 'Şükran Günü' balosuna davet ettiler. Yol üstünde bir sürü hastaya uğradıkları için her zamanki gibi geç kalmışlardı. Baştan aşağı ışıklandırılmış yan yola girdikleri zaman duyulan seslerden eğlencenin çoktan başlamış olduğu anlaşılıyordu. Durduklarında kapıcı Efendi'nin arabadan inmesine yardım etmiş ve Kunta da kendisine tenbih edilecek bir şey var mı diye dikkat kesilmişken, işte tam o anda, çok yakında birinin davula benzer ama daha küçük bir qua qua çaldığını duydu. Tonundan hemen anladı Kunta; çalan bir Afrikalıydı.

Efendi kapıdan içeri girene dek kıpırdıyamadı. Sonra tüm gücüyle evin arkasına doğru koşmaya başladı. Ses giderek büyüyor, ileride bu önemli günü kutlamak için izin alıp toplanan zencilerin ortasından geliyordu herhalde. Kunta bir anda daire biçiminde oturan zencilerin ortasına daldı ve karşılaştı adamla. Bir mandolin, bir de sığır kemiği çalan iki kişinin ortasında, elinde qua qua'sı, zayıf, gri saçlı, kapkara bir adam duruyordu. Göz göze geldiler. Öteki zencilerin hayret dolu bakışları ve kıkırdaşmaları arasında kucaklaştılar.

«Selamün aleyküm.»

«Aleykümselam.»

Sanki Afrika'dalarmış gibi sözler çınladı kulaklarında. Ayrılınca, Kunta adamın kollarını bırakmadan, «Seni da' önce hiç görmedim,» dedi.

«Bir çiftlikten yeni satıldım buraya.»

«Benim Efendi, seninkinin kardeşi olur,» diye devam etti Kunta. «Ben, onun sürücüsüyüm.»

Çevredeki zencilerden mırıldanmalar gelmeye başlamış, bu Afrika töreninden canları sıkılmıştı. Müzik istiyorlardı. Kunta ve

arkadaşı, belki biri gidip beyazlara haber verir diye onları daha çok kışkırtmak istemediler.

Kunta, «Yine gelirim,» dedi.

«Selamün aleyküm,» diyerek yerine oturdu qua qua çalgıcısı.

Kunta ayakta durarak müziği biraz dinledi, sonra kalabalığın arasından yere baka baka geçerek, heyecanlı bir biçimde Efendi'yi beklemeye gitti.

Sonraki haftalar Kunta hep o qua qua çalgıcısını düşündü. Acaba hangi kabiledendi? Gambia'dan gelirken gemide öğrendiği kabilelerden değildi. Hele bir Mandinka hiç olamazdı. Gri saçlarından hayli yaşlı olduğu belliydi. Omoro şimdi bu kadar yaşlanmış mıydı acaba? Qua qua çalgıcısıyla birbirilerini nasıl da ilk görüşte tanımışlardı? Toubob dilini de biliyordu, buralara ondan daha önce gelmişti anlaşılan. Kimbilir başından neler geçmişti?

Kunta sürücülük yapalı beri birkaç Afrikalı daha görmüştü ama Efendi'nin yanında kıpırdayamamıştı bile. Bir cumartesi günü esir pazarından geçerlerken bir Mandinka gördüğünden kesinlikle emindi. Belki Efendi şüphelenir diye bu olayın üstünden altı ay geçene dek bir daha oralara uğramamıştı. O gün olanları anımsadı Kunta. Zincirli bir Jola kadını çığlık çığlığa bağırmış, Kunta başını döndürünce, onun gözlerini arabada oturan kendisine çevrilmiş, yardım dilerken bulmuştu. Utancından atları öylesine bir kamçılamıştı ki, araba birden sallanarak ileri atılmış ama Efendi hiç bir şey söylememişti.

Bir kez de Efendi'yi Temsilciler Meclisi'ne götürdüğünde, arabada beklerken Afrikalı bir tutsakla karşılaşmıştı, ama adam daha yeni geldiğinden toubob dili bilmiyordu, yöresel dilleri de tutmadığı için anlaşamamışlardı. Qua qua çalgıcısı yirmi yıldır konuşabildiği ilk Afrikalıydı Kunta'nın.

Aradan iki ay geçip 1788 baharı geldiğinde, Kunta Efendi'nin her yere gittiğini ama Enfield'deki yakınlarına uğramaya fırsat bulamadığını sezmişti. Ondan kendisi için izin almayı düşündü, ilk kez. Sonra bir sürü soruyu yantılamak zorunda kalacağı için vazgeçti. Enfield'deki aşçı Liza'yı görmek istediğini söylese, Efendi kendi yakınlarına bunu çıtlatacak, onlar da Liza'ya; derken, işler sarpa saracaktı. Liza'nın zaten kendisinde gözü ol-

duğunu bildiği için bu düşünceden vazgeçti.

İçi içine sığmayan Kunta olanları Bell'e söyleyemediği için aralarında bir sürtüşmedir gidiyordu. Bell Afrikalı olan her şeyi iterdi ama belki bahçıvan'a ya da Fiddler'a durumu anlatabilirdi. Sonunda hiç birinin, yirmi yıldır kendi topraklarından biriyle konuşamamanın ne demek olduğunu anlamayacaklarını düşünerek sustu.

Bir pazar günü yemekten sonra Efendi Enfield'e gideceklerini söyleyince, Kunta yerinden öyle bir sıçradı ki, Bell şaşkınlıktan küçük dilini yutuyordu az kalsın.

Enfield'de mutfağa girince, Liza'yı yemek pişirirken buldu. Hemen, «Nas'sın.» deyip aç olmadığını ekledi. Liza da yumuşak bir sesle, «Ner'lerdeydin?» diye sordu ama ardından hemen yüzünü asarak, «Senin Afrikalıyla olanları Efendi bile duydu. Bazı zenciler söylemiş ama Efendi'den hiç bi' ses çıkmadığına göre, korkacak bi' şi yok,» dedi. Kunta'nın elini tuttu. «Bi' dak'ka bekle hele,»

Kunta sabırsızlıktan patlayacak gibiydi. Sandviçlerin sırası mıydı şimdi? Yine de durdu, Liza'nın elini sıka sıka sandviçleri vermesini bekledi.. Sonra kadın kapıya doğru giderken bir an durakladı. «Bana hiç sormadın ama anam Afrikalıydı. Belki de on'çin senle, bö'le iy' anlaşıyoruz!» Kunta'nın gitmek istediğini anlayarak eliyle gösterdi. «Şu bacası yıkık kul'beyi görüyo'musun? İşte orası... Efendi de ortalıkta yok, akşama doğru gelir anca'...»

Kadın daha sözünü bitirmeden, Kunta dışarı çıkmıştı bile. Az sonra kulübenin kapısını çalıyordu

Tanıdık bir ses, «Kim o?» dedi.

«Assalamün aleyküm,» diyen Kunta hemen içeri daldı.

BÖLÜM 60

İkisi de Afrikalı olduğundan, bu anı ne denli beklediklerini hiç belli etmediler. Yaşlı adam tam Kunta'ya sandalyeye oturmasını söyleyecekti ki Kunta'nın bağdaş kurup yere oturduğunu görünce, vazgeçti. Mumu yaktı. Her şeyin köylerindeki gibi ol-

masına sevinerek o da çöküp Kunta'nın yanına oturdu.

«Ben Akan kabilesindenim, Gana'dan geldim yani... Beyazlar, bana Pompey diyo'lar ama gerçek adım Boteng Bediako. Çook zaman oldu buralara geleli. Altı çiftlik değiştirdim, bu sonuncusu olur, inşallah. Sen neler yaptın, bak'im.»

Kunta Gana'lıların konuşma biçimlerine uyarak yaşlı adama, Gambia'nın Juffure köyünden bir Mandinka olduğunu, ailesini, yakalanışını ve kaçışlarını, ayağının kesilişini, daha önceleri bahçıvanlık yapıp şimdiyse sürücü olduğunu bir bir anlattı.

Yaşlı adam büyük bir ilgiyle Kunta'yı dinledi. Kunta'nın sözü bitince de, tıpkı Ganalıların yaptığı gibi konuşmadan önce biraz düşündü, sonra, «Hepimiz korku içindeyiz. Akıllı olan bunlardan ders alır,» dedi. Söylediklerinin önemini anladı mı diye Kunta'yı baştan aşağı süzerek yine konuşmaya koyuldu. «Yaşın kaç?» Kunta otuz yedi olduğunu söyledi.

«Pek göstermiyo'sun. Benimki altmış altı.»

«Siz de göstermiyo'sunuz.»

«Senin yaşın kadar yıldır bur'dayım ben. Önceden bilmem gereken çok şeyi daha yeni yeni öğreniyorum. Sizin or'larda nineler öyküler anlatırlar ya...» «Evet, anlatırlar,» dedi Kunta. «Ben de sana bi' tane anlatayım, bizimkilerden.» Yaşlı adam yine sustu, yutkundu ve anlatmaya başladı.

«Bizim Akan reisinin, büyük fildişi sandalyesinde nasıl oturduğunu, arkasında, birinin nasıl şemsiyeyle onu güneşten koruduğunu, hâlâ dünmüş gibi anımsarım. Or'da bir yerde de reisin tek konuştuğu adam dururdu. Kim ne söylemek isterse önce bu adama gider, o da reise iletirdi. Reisin ayağı dibinde de bir çocuk hazır bekler, onun haberlerini halkına ulaştırırdı. Çocuk koca bir kılıç taşır, uzaktan bu kılıçı görenler de gelenin kim olduğunu hemen anlarlardı. İşte o çocuk bendim... Onun için de beyazlar kolay yakaladı beni...»

Kunta'nın tam bir şey diyeceğini sezen Ganalı eliyle onu susturuverdi.

«Öykü daha bitmedi... Diyice'm şu: Reisin şemsiyesinin üstünde, yumurta tutan bir el oyması dururdu. Reisin gücünü, insanların yararına kullanmasının bir simgesiydi bu. Konuştuğu adam da elinde bir kutu tutardı. Yaşamın sabır anlamına geldiğini simgeleyen bir kaplumbağa oyulmuştu bu kutunun üstü-

ne.» Ganalı bir soluk aldı. «Kaplumbağanın üstünde de bir arı oyması vardır. Kaplumbağanın kabuğuna hiç bir şeyin kolay kolay giremeyeceğini anlatmak isterdi bu arı oyması... İşte sana söylemek istediğim şey... Beyaz adamların toprağında, insan kabuk altında ve sabır içinde yaşar...»

Yaşlı adam eğer Afrika'da kalsaydı, reis olmasa bile ya bir alcala ya da bir kintango olurdu, diye aklından geçti Kunta'nın. Ama duygularını söyleyemedi; yalnızca yaşlı adamın gözlerine bakarak sustu.

Ganalı gülümseyerek, «Sende de var galiba bu kabuk,» dedi. Kunta'nın dili tutulmuştu sanki. Ganalı yine gülümsedi sonra o da sustu.

«Bizim or'larda siz, Mandinka'lılardan iyi gezgin ve tacir olur derler.» Ganalı onun konuşmasını istiyordu artık.

Sonunda Kunta'nın sesi çıkabildi. «Haklısınız... Amcalarım gezgindiler, anlattıklarına bakılırsa görmedikleri yer kalmamış, Bir kez babamla Juffure'dan çok uzaklara gitmiştik. Ben aslında Mekke'ye, Timbuktu'ya, Mali'ye de gitmek istiyo'dum ama olmadı işte...»

«Afrika'yı bilirim,» dedi Ganalı. «Reisimiz akıllı hocalardan ders aldırmıştı bana. Onlardan öğrendiklerime, bunca yıldır burada duyduklarıma göre, çoğumuz Batı Afirka'dan getirilmişiz... Senin Gambia'dan, benim Gine kıyılarına kadar uzanan bölgeden... Sen hiç beyazların «Altın Sahili» diye bir yerden söz ettiklerini duydun mu?»

«Hayır»

«Volta'nın oraları... Çok altın varmış da onun için adı ö'le olmuş... O kıyıdan beyazlar, Fanti ve Ashanti kabilesindeki insanları getiriyorlarmış. Ashantiler çok asidirler, bur'daki çoğu ayaklanmaları onlar çıkarmışlar. Yine de akıllı ve güçlü oldukları için beyazlar onlardan vazgeçemiyo'lar...»

«Yorubalılar, Dahomeyliler ve Nijeryadaki İbolar, hepsi o esir kıyısının içerisinde kalırlar,» dedi yaşlı adam. Kunta İboların çok mert olduklarını duyduğunu söyledi.

Ganalı onayladı. «Otuz kadar İbo'nun, Lou'siana'da el ele tutuşup, şarkılar söyliyerek dosdoğru nehre yürüdüklerini ve boğulduklarını duymuştum bir zamanlar.»

Kunta'nın aklından Efendi'nin artık dönebileceği geçti. Ay-

rılmayı düşünürken, Ganalı, «Tabii, bur'larda kimseyle bö'le konuşulmuyo'. Arada sırada qua qua çalarak yalnızlığımı giderebiliyorum. Meğer sana haber iletiyo'muşum, bak hele...» diye Kunta'nın gözlerine bakarak ayağa kaktı. Liza'nın verdiği sandviçleri bile yemeyi unutmuşlardı, bu arada. «Boş ver.» dedi Ganalı, «Aslında şimdi bizim or'larda konuşuyor olsaydık, sana ağaçtan oyulmuş bir hediye vermem gerekirdi.»

Kunta aynı alışkanlığın Gambia'da da olduğunu, yalnız onların kurutulmuş mango tohumlarını oyduklarını söyledi. «Keşke elimde mango tohumları olsa da bi' köşede yetiştirsem,» diye de ekledi.

«Daha gençsin, kendi tohumlarını bir kadında yetiştirmeyi düşünsene...» dedi yaşlı adam. Gülümsüyordu.

Kunta ne diyeceğini şaşırmış öyle dururken, Ganalı sol elini uzattı, Afrikalıların yaptığı gibi el sıkıştılar.

«Selamın aleyküm.»

«Aleyküm selam.»

Kunta dışarı çıktığında gece olmuştu. Efendi'yi eve götürürken, uzun zamandır bu denli güzel bir gece yaşamadığını düşünüyordu.

BÖLÜM 61

«Dün Toby yanımdan geçerken, 'Hey, bize gelsene' dedim... Adamın bana bakışını gör'cektin, bi' laf konuşmadı bile. Nesi var biliyo'musun?» diye Fiddler bahçıvana soruyordu. Bahçıvanın bir fikri yoktu. Beraberce Bell'e danıştılar. Bell, «Bilmem... Hasta falan olsa bize söylerdi dl'mi? O kadar garip davranıyo'ki... ben de uğraşmıyorum....» dedi.

Efendi Waller bile sürücüsünde bir şeyler olduğunu sezmişti. Belki de hastadır diye düşündü önceleri. Bir gün dayanamayıp sordu. Kunta asık suratla, «Hayır efendim,» dedi. 'İşini aksatmadığı sürece önemli değil herhalde,' diye düşünüp bir daha da sormadı Efendi.

Kunta ise Ganalıyla konuştuktan sonra içindeki cevherin artık kaybolmaya başladığını anlamıştı. Günbegün direncinin azal-

dığını, her şeyi kabullendiğini ve kim olduğunu artık düşünmediğini hissediyordu. Yeni şeyler öğrendiği, zencileri tanıdığı bir gerçekti ama onlar gibi olamıyordu işte... Ganalıyı gördükten sonra Fiddler, bahçıvan ve Bell ona itici geliyordu. Onlara daha yakınlaşmak istemezdi. O hâlâ Gambialı, bir Afrikalıydı ama yalnız anılarında... Aylarca Juffure'u aklına bile getirmediği zamanlar oluyordu, artık. Kimbilir ne kadardır Allah'ın adını bile doğru dürüst anmamıştı.

Toubob dilini konuşabildiği için Mandinka sözcüklerini unutmaya başlıyordu. Hatta toubob diliyle düşünüyordu. 'Bu çok gülünç bir şey,' diye aklından geçirdi Kunta. Mandinka alışkanlıkları giderek buradaki karaderililerin davranış biçimine dönüşüyordu. Tek onur duyduğu şey, yirmi yıldır domuz etini ağzına koymamış olmasıydı.

Kendilerine 'zenci' diyen bu insanlardan ne farkı kalmıştı? Yalnız onurunu koruyabilmişti yirmi yıldır, o kadar... Onlar nereden geldiklerine bile kayıtsızdılar; Kunta'nın tek tek saymayı öğrendiği atalarını bir kez olsun düşünmemişlerdi. Moritan ya'dan Mali'ye göç eden Kinte'lerden başlayarak, Gambia'daki ana babasına kadar bir bir herkesi aklından geçirdi Kunta.

Ya çocukluk anıları... Kunta arkadaşlarının adlarını düşünüyor ama bir tekini bile anımsayamıyordu. Aklına yüzleri geldi. Juffure'dan geçen gezginlere kim daha önce yetişip yolu gösterecek diye yarış edişleri, ağaçlardaki maymunlarla oynaşmaları, kim daha çok mango çöreği yiyecek' diye iddiaya tutuşmaları, hepsini dünmüş gibi anımsıyordu da tek bir ad gelmiyordu aklına.

Efendi'yi bir yere götürürken düşünmekten başı çatlayacak gibiydi. Ancak daha sonra adlar yavaş yavaş belirmeye başladılar: Evet, Sitafa Silla Kunta'nın en iyi arkadaşıydı bir zamanlar! Ya, hiç sezdirmeden papağanı yakalayan Kalilu Conteh... Safo Kela da köyün İhtiyar Heyeti'nden o dulla cinsel ilişkide bulunmak için izin istemişti.

Ötekilerin yüzlerini de, adlarını da zar zor hatırlıyordu. Kintango'nun adı Silla Ba Bibba idi! İmamınki Kujali Demba! Üçüncü kafo'dayken Kur'ân âyetlerini öyle güzel okumuştu ki, Omoro'yla Binta sevinçten ne yapacaklarını şaşırmış, köyün arafangı olan Brima Cesay'a koca bir keçi armağan etmişlerdi. Bunları

anımsamak hoşuna gitmişti Kunta'nın. Oysa aradan yıllar geçtiğini, çoğunun ölmüş bile olabileceğini düşündükçe keyfi kaçtı. Onları bir daha hiç göremeyeceğini biliyordu. Kunta yıllardır ilk kez o gece ağladı.

Birkaç gün sonra Temsilciler Meclisi önünde bir sürücüyle konuşurlarken, adam, kuzeyde 'Zenci Birliği' diye bir örgütün tüm karaderilileri özgür bırakıp Afrika'ya götürmek istediğini anlattı. Artık karaları çok paraya satın almış olan efendilerin bu işe razı olmayacaklarını bile bile yine de Kunta'nın içi kıpırdadı. Oysa Fiddler'in özgür bir insan gibi Afrika'ya gideceğine, Virginia'da tutsak olarak kalmayı yeğleyeceğini biliyordu. Özgürlük sözünün geçtiği her haberi bilen Fiddler'a bir sormalıydı bunu.

Çiftlikte iki aydır kimseyle konuşmamıştı. Onları çok sevdiğinden, onlara gereksinmesi olduğundan değil de, bir kenara atılmak istemediğinden bu kopuşu sürdürmemek gerekti. Ertesi gün Kunta Fiddler'ı gördüğünde başıyla selâm verdi ama Fiddler sanki ortada kimse yokmuş gibi yürüdü gitti. Aynı gün bahçıvan yanından geçerken yüzünü çevirdi. Kunta kırılmıştı. O gece suçluluk duygusuyla kulübesinde bir aşağı bir yukarı yürüdü, durdu. Sabah uyanır uyanmaz doğru Fiddler'a gitti.

Fiddler kapıyı açtı, soğuk, soğuk, «Ne'stiyo'sun?» dedi.

«Hiiç, geciyo'dum da...» Kunta şaşkınlıktan yutkunup duruyordu.

Fiddler yere tükürerek, «Bana bak zenci,» dedi, «Dediimi iyi dinle. Üçümüz de seni konuşuyo'ruz. Anlamadığımız ne biliyo'musun? Bazen zencisin, bazen di'il. N'oldu sana? Hasta mısın nesin?»

Kunta ayakkabılarına bakıyordu. Fiddler yumuşadı, kapıdan çekilerek, «Madem geldin, gir bakalım içeri... Ama unutma, bi' daha kıçını çevirirsen geberinceye dek konuşmam senle!» dedi.

Oturdular. Fiddler'in umurunda bile olmayan uzun bir sessizlikten sonra, Kunta şu Afrika'ya geri dönme konusunu açtı ve, «Hiç ö'le şey olur mu?» diye soğuk bir yanıt aldı. Yine sustular.

Fiddler Kunta'nın çok kırıldığını anlamıştı, sırf gönlünü almak için söze başladı. «Sana hiç duymadığın bi' haber veri'im. New York'da zenciler gidip okuma yazma öğrensiler diye bi' okul açılmış.»

Kunta eski arkadaşının yeniden konuşmaya başlamasına sevinmişti ama aklına bir şey takılmış, Fiddler'ın dediklerini duymuyordu bile. Birkaç dakika sonra Fiddler birden susup, «Boşuna mı konuşuyorum, ha?» diye sordu.

«Ha?» Kunta irkildi.

«Sana beş dakika önce bi' şi' sormuştum.»

«Af'idersin, bi' şi' düşünüyo'dum da.»

«Bak dinlemeyi bilmiyo'san sana öğreti'im.» Fiddler kollarını kavuşturarak arkasına yaslandı.

«Ne dediğini söylemi'cek misin?»

«Unuttum,» dedi Fiddler. «Peki sen ne düşünğünü unuttun mu?»

«Önemli bi' şi' di'ildi. Aklımdan geçti yalnızca.»

«İstersen söyle ha? İçinde kalmasın.»

«Yok... Konuşmaya de'mez.»

«Hım... N'apiim... Eğer ö'le düşünüyo'san.»

«Ama çok kişisel bi' konu bu.»

Fiddler'in gözleri parladı. «Yoksa bi' kadın mı?»

«Öyle bi' şi diil canım...» Kunta kıpkırmızı kesilmişti. Biraz sessiz durdu sonra, «İşe geç kalıca'm, gitsem iy' olur,» diye ayağa kalktı.

«Ne zaman istersen gelebilirsin.»

Fiddler nasıl anlamıştı acaba? Yolda aklı fikri bu soruday-dı Kunta'nın. Çok geçmeden de Ganalının, o tohumları ekme öğütü Kunta'nın aklından çıkmaz olmuştu.

BÖLÜM 62

Ganalıyı tanımazdan önce, 'Eğer Juffure'da yaşasaydım, şimdi bir kadınım, dört beş çocuğum olurdu' diye Kunta'nın sık sık düşündüğü olmuştu tabii. Geceleri bu duyguyla uykusundan uyanıverir, kasıklarında sıcak, yapışkan sıvıyı ve dikilmiş erkeklik organını görüp utanırdı. Sonra sırt üstü uzanır, tutsakların arasında birbirinden hoşlanan erkek ve kadınların evlenmed de rahatlıkla yatıp kalktıklarını düşünürdü. Kunta'nın da e'

memek için birkaç haklı nedeni vardı. Bir kez böyle önemli bir olayı, zenci tanıklar önünde süpürgelerin üstünden atlayarak gerçekleştirmek, Kunta'ya saçmasapan geliyordu. Kimi zaman sevilen hizmetçilerin, hanım ve erkek efendilerin tanıklığında, beyaz giymiş bir rahibin önünde evlendiğini duymuştu ama kâfir işiydi bu. Sonra Mandinka geleneklerine göre bir evlilikte en uygun yaş gelin için ondörtle onaltı, damat için de otuzdu. Oysa bunca yıldır beyaz topraklarında kıkır kıkır gülüp, aptalca davranmayan değil onaltı yaşında, yirmi beş yaşında bir kadına bile rastlamamıştı Kunta. Hele pazar günleri ya da bir eğlence olduğu, zaman, kadınlar yüzlerini öyle bir boyayıp pudralıyorlardı ki, Juffure'da ki küllere bulanmış ölüm danscılarından daha suratsız oluyorlardı.

Enfileld'deki Liza gibi yirmiyi aşmış kadınların çoğu büyük evlerde aşçılık yapıyordu. Aralarında dişe dokunan bir Liza'dan başkası yoktu. Liza evlenmemişti, üstelik Kunta'yı istediğini belli eden davranışlarda da bulunuyordu. Yine de onu uykusundan uyandıran o sıcak düşlerde Liza'yı gördüğünü kadın bir duyarsa, utancından yerin dibine girerdi Kunta.

'Hani olmaz ya... Ama evlensem bile yine ayrı çiftliklerde yaşayacağız' diye düşünüyordu Kunta. Çoğu çiftler de böyleydi. Erkek cumartesinden izin alıp karısını görmeye gider, pazar akşamı yorgun argın dönerdi. Kunta karısının yanında olmasını istiyordu, onun için Liza'dan caydı. Ama Liza tatlıydı, konuşkandı, hani sırf hafta sonu görüşseler bile evlenmeye değerdi.

Kunta bu konuyu defalarca düşündü. Liza'yla evlenmek için kendi kendine ne bahaneler uydurursa uydursun, sanki bir şeyler karar vermesini engelliyor gibiydi. Sonunda bir gece kafasına dank etti. Evet düşünülecek bir kadın daha vardı.

Bell!..

Onunla evlenmek için insan delinin biri olmalıydı: Kırkını bile geçkindi o.

Bell...

Kunta uzun zamandır tanırdı Bell'i. Ama düşlerinde bir kez olsun onu görmemişti. Onun onursuz, itici hallerini aklına getirdi. Sebze sepetini taşıdığı zamanlar nasıl da tek söz etmeden sırtını dönüp içeri girerdi? Ona Mandinka'lılara benzediğini söyleyip,

gönlünü almak istediğinde ne biçim davranmıştı? Ayrıca kavgacının, kendini beğenmişin tekiydi. Çenesi de hiç durmazdı.

Yine de ölüm döşeğindeyken, günde beş altı kez Kunta'ya bakmamış mıydı? O yapraklardan yaptığı ilâcı bir anda ateşini indirmişti. Bell hem sağlıklı, hem güçlü, hem de iyi bir aşçıydı aynı zamanda.

Kunta, Bell'i düşünmeye başladıkça ona karşı daha sert oldu. Nerede karşılaşsalar, onunla hiç ilgilenmez görünüyor, sorduklarını yanıtlamıyordu bile. Bell de onun bu haline bir anlam verememiş, ama o da yüzünü asmıştı.

Bir gün Fiddler ve bahçıvanla sohbet ederken, Kunta, konuşmayı sezdirmeden Bell'e getirince, sesine her zamanki umursamaz havayı vererek sordu. «Peki, nerden geldi bu kadın?» İkisi de ortada ne döndüğünü anlayarak pis pis sırıtınca, Kunta'nın başından aşağı kaynar sular döküldü sanki.

«Senden iki yıl önce geldi. Ama böyle şeyleri hiç konuşmadık. Yani senden fazla bi' şi' bilmiyorum,» dedi bahçıvan. Fiddler da onunla geçmişi hakkında hiç konuşmadıklarını söyledi.

Kunta bir an rahatladı. Her şeyin belli olduğunu sanmıştı ama adamların konuşmalarında o hava sezilmiyordu. Birkaç dakika sonra Fiddler kulaklarını karıştırarak, «Ne komik!» dedi bahçıvana. «Uzun zamandır erkekler ondan hiç söz etmez olmuşlardı!» Bakışları Kunta'ya takılmıştı.

«Ee... Biz düşünüyoruz ki Bell'le sen, herkesin yaptığı şeyleri niçin yapmayasınız?»

Kunta kızdı. Ağzını açtı, tam bir şey söyleyecekti ki, hiç sesi çıkmadı.

Fiddler hâlâ kulaklarını karıştırarak, «Eh Bell'in koca kıçını idare etmek herkesin harcı değildir,» dedi.

Kunta konuşacakken, bu kez bahçıvan daha otik davrandı. «Bana bak, kaç yıldır bi' kadına dokunmadın?»

Dünya başına yıkıldı Kunta'nın. Fidller sırıtarak, «En azından yirmi yıl olmalı,» dedi.

«Aman Tanrım... Seninki kurumadan birini bulsan iy'edersin.»

«Tabii, hazırlıklıysan,» diye Fiddler ekledi. Kunta'nın sesi çıkmadı ama koşarak dışarı kaçtı. Fiddler arkasından bağırıyordu. «Korkma canım, Bell'e gidersen o seni kurutmaz!»

BÖLÜM 63

Sonraki iki gün Kunta, Efendi'yi bir yere götürmediği zamanlarda, arabayı yağlayıp cilâladı. Tüm bu işleri ortada yaptığı için kimse onu köşesine çekilmekle suçlayamazdı ama, işin aslında Fiddler ve bahçıvanın söylediklerinden sonra onlarla görüşmek istemiyordu, Kunta.

Ayrıca yalnızken Bell'i daha iyi düşünebiliyordu. Aklına onun olumlu yönleri gelince yavaşlayıp duruyor, hoşlanmadığı yönlerini bulunca da ateş gibi çalışmaya devam ediyordu. Bell'in evden raporları getirişi yıllarca ilgisini çekmemiş miydi? Efendi'nin onu sürücü olarak seçmesinde de Bell'in parmağı vardı mutlaka. Çiftlikteki herkesi toplasa, Bell'in Efendi üzerinde yaptığı etkiyi beceremezlerdi. Kunta'nın aklına önceleri bir anlam veremediği ufak tefek şeyler de geliyordu. Bahçede çalışırken gözünün deli gibi kaşındığını gören Bell, hemen ertesi gün ıslak yapraklar getirip onu iyileştirmemiş miydi?

Aklına Bell'in tütün içtiği gelince hızlı hızlı arabayı temizlemeye koyuluyor, sanki onu unutmak istiyordu. Ayrıca karalar arasında ne zaman bir fırsat çıksa Bell hemen dans etmeye başlardı. Bu daha da can sıkıcıydı. Kunta onun kendinden geçerek dans edişini değil de, kıçını garip bir şekilde sallayışını beğenmiyordu. Fiddler da, bahçıvan da onun için alay etmemişler miydi Kunta'yla. Bell'in kıçı kimseyi ilgilendirmezdi tabii, ama biraz daha kendine saygısı olsa fena mı olurdu? Hele konuşması Nyo Boto'dan da beterdi. İnsanın eleştiriyi sevmesi güzeldi de, Juffure'daki gibi bildiklerini kadınlar arasında söylese daha iyi değil miydi?

Kunta artık arabayı temizlemeyi bitirmişti. Oturduğu yerdeki ceviz ağacından tahtayı kaldırıp altındaki böcekleri temizlemeyi düşündü. Parmağıyla ceviz oturmalığa vurunca tahtadan çıkan sesin hiç değişmeyişi şaşırtmıştı Kunta'yı. Bu kadar

güzel bir tahta yıllardır boşu boşuna duruyordu. Tahtayı yerinden söküp çıkardı, ortalıkta kimsenin olmadığını anlayınca, sırtladığı gibi kulübesine taşıdı.

O gece yemeğini bile kulübesine götürdü, değerli ağaca baka baka yedi. Kunta mum ışığı altında cevizin dört yanını incelerken ne yediğini bile anlamamıştı. Tahtaya baktıkça, Omoro'nun Binta'ya oyarak yaptığı havan ve tokmağını görür gibi oluyordu.

Işi olmadığı zamanlar yavaş yavaş bu güzel tahtayı oymaya başladı. Bir hafta sonra, yirmi yıldır bu işi yapan bir kimseyi izlememesine karşın parmaklarının gösterdiği beceri hoşuna gitmişti. Havanın iç ve dış oymalarını bitirince, iş tokmağını yapacak dalı bulmaya kalmıştı. O da bulunduktan sonra Kunta, eğe, bıçak ve cam parçalarıyla bu işin de üstesinden geldi.

Artık havan ve tokmağı yapılmış, iki haftadır Kunta'nın kulübesinde bir köşede duruyordu. Arada sırada Kunta'nın gözü eserine takılıyor, 'acaba Juffure'dakiler kadar güzel oldu mu?' diye kendi kendine soruyordu. Bunları ne için yapmıştı? Bir sabah Bell'e Efendi'nin o gün bir yere gidip gitmeyeceğini sormaya gittiğinde, Kunta havan ve tokmağını yanına alırken bile ne yapacağına karar vermiş değildi. Bell kapının arkasından soğuk soğuk yanıtladı. O sabah Efendi bir yere gitmeyecekti. Kunta, Bell arkasını döner dönmez havanı ve tokmağı merdivenlere bırakıp var gücüyle koşmaya başladı. Bell ne oluyor diye geri dönünce gözüne merdivendekiler takılmış, dışarı çıkmıştı.

Kunta'nın koşarak kayboluşunu izledi. Sonra havanla tokmağı yerden aldı. Elindekilere hayranlıkla bakarken birden her şeyi anladı. İçeri girdi. Ağlıyordu.

Yirmi iki yıldır, ilk kez bir erkek ona kendi eliyle bir şeyler yapmış, vermişti. Kunta'ya sert davrandığı için kendi kendine kızdı. «Anlamalıydım,» diye söylendi. «Fiddler ve bahçıvana onun hakkında bir şey sorarken, sırıtmalarından anlamalıydım.» Peki ama Kunta gibi ağzı sıkı, içe dönük biri nasıl olur da onlara anlatırdı böyle şeyleri?

Öğle yemeğinden sonra Kunta yine Efendi'yi sormaya geldiğinde nasıl davranmalıydı ona? Daha o ana dek çok zaman vardı. Oysa şimdiden karmakarışık duygular içindeydi Bell. Kunta da kulübesine gitmiş, çökmüş kalmıştı. İçinde iki kişi kavga

ediyordu sanki. Heyecanlı ve mutlu olan birine, ötekisi neler saçmaladığını soruyordu. Neden bunu yapmıştı? Acaba Bell ne düşünüyordu? Yemekten sonra oraya gitmekten korkuyordu.

Sonunda saat geldi, Kunta ölüme gidiyormuş gibi kalkıp yürümeye başladı. Basamaklardaki havanın alındığını görünce içi hop etti Kunta'nın. Daha tel kapıdan içeri girmeden, havanın yere, sanki kimin olduğu belli değilmiş gibi bırakıldığını gördü. Aylardır ona kapıyı açmamış olan Bell'in yaklaştığını farkedince, 'Bunlar kötü belirtiler' dedi içinden. Bell içeri girmesini söyledi, ama Kunta yere çakılmış gibi duruyor, kıpırdayamıyordu. «Efendiden yeni bir haber var mı?» diye sordu. Bell de başını hayır anlamında salladı. Kunta gitmek için tam dönerken, Bell, Efendinin bütün gün mektup yazdığını söyledi, ne dediğini bilmeden. Sonra Kunta'nın gideceğini hissedip, havanı göstererek «Bu ne?» diye sormuş bulundu.

Kunta o anda dünyanın başka bir yerinde olmak isterdi. Ama yüreklice yanıtladı, hem de kızgın bir ses tonuyla, «Senin için, tahıl öğütesin diye yaptım...» Bell gevşedi. Kunta da arkasını dönüp hemen sıvıştı oradan.

İki hafta boyunca, günlük olağan konuşmaların dışında tek kelime etmediler. Ancak daha sonra bir gün Kunta'ya mısır ekmeğinden yapılmış bir çörek verdi. Kunta mırıldanarak teşekkür edip hemen uzaklaştı ama çok sevinmişti. Kuşkusuz Bell mısraları havanda dövmüştü. Öğle yemeğinden sonra na söyleyeceği şeyleri iyice ezberleyip yine mutfağın yolunu tuttu. «Akşam yemeğinden son'a seninle konuşmak istiyorum.» Bell umursamıyormuş gibi, «Benim için farketmez,» dedi.

Bell'in neler söylediği, neler yaptığı akşam yemeğine dek Kunta'nın aklında uçuştu, durdu. Acaba Bell farklı mı düşünüyordu? Eğer öyleyse neden Kunta'ya havanında dövülmüş çöreği vermişti? Nerede konuşacaklardı? Bell şurası ya da burası dememişti ki. Herhalde kulübesinde bekleyecekti. Ya Efendi'yi bir hastaya çağırırlarsa? Bu saata kadar çağırmamışlardı ya... Kunta derin bir soluk alıp dışarı çıktı. Kimse nereye gittiğinden şüphelenmesin diye yanına koşum takımlarını da almıştı. Bell'in kulübesinin önüne gelince sağa sola bakındı, sonra kapıyı çaldı.

Daha parmakları kapıya değer değmez Bell kapıyı açıp dı-

şarı çıkmıştı bile. Kunta'nın elindeki koşum takımlarını görünce hiç bir şey sormadı, Kunta da bir şey söylemedi. Birlikte arkadaki çite doğru yürüdüler. Kunta ayağının bir çalıya takıldığını sanarak irkildi. Oysa ortalıkta çalı falan yoktu, Bell'e sürünmüştü yalnızca. Kunta koşup kaçmak istedi bir anda. Aklına söyleyecek hiç bir şey gelmiyordu. Şu anda yeryüzünde Bell'den başka herkesle konuşmaya razıydı.

Sonunda sessizliği bozan Bell oldu. «Beyazlar General Washington'u başkanlığa seçmişler, biliyo'musun? John Adams da yardımcısı seçilmiş.»

Kunta bir şeyler söylemesi gerektiğini anlamıştı. Sonunda, «Dün Efendi'yi, kardeşinin kızına götürdüm biliyo'musun?» diyebildi. Bell'in bildiğini biliyordu. Aptallığına kızdı.

«Tanrım, o çocuğu ne kadar da seviyo'...» dedi Bell. Miss Anne konusu açıldığında söyleyebildiği tek şey buydu zaten. Aralarındaki sessizliğin büyümesine fırsat vermeden ekledi. «Efendi'nin kardeşi için neler duyduğunu bilmiyorum ama Spotsylavania'nın en büyük tüccarıdır o. Bizim Efendiyi de hiç işine karıştırmaz.» Bir soluk aldı. «Herkesin sandığından çok daha fazla şey bilirim ben. Olup bitenleri hiç kaçırmam...»

Sonra Kunta'nın yüzüne baka baka devam etti. «Sana hiç duymadığın bi' şi' söyli'im. Ayağını kesenler onun tuttuğu adamlardı ya, senin üzerlerine taşla saldırdığını söylemişler, o da hiç ses çıkarmamış... Dün gibi geliyo' sanki. Şerif bi' koşu buraya gelip Efendi'ye haber vermişti. Ner'deyse ölüyo'muşun. Bu ayakla işime yaramaz diyen Efendi John'a çok kızmış, bizimki. Para yerine, hani havuzlu, her zaman önünden geçtiğin çiftlik var ya, işte onu vermiş... Seni alıp buraya getirmiş.»

Kunta hemen o çiftliği anımsadı, anlatılanlar ilgisini çekmişti. «Ama Waller ailesi birbirilerine çok yakındır, böyle işler aralarını bozmaz,» diye devam etti Bell. «Virginia'daki en eski aile de onlardır. İngiltere'den gelmeden önce de çok ünlülermiş. Aralarında şairler bile var. Neydi bakayım... Hah! Efendi Edmund Waller... Buralara ilk gelenleri John Waller diye biri. Kral ona bu büyük toprakları verdiğinde daha on sekizindeymiş John Waller.»

Bell konuştukça Kunta'nın gerilimi azalıyordu. Son söyle-

diklerini daha önce duymuştu ama yine de onu dinlemek hoşuna gidiyordu.

«Herneyse, sonunda John Waller, Miss Mary Key adında biriyle evlenmiş ve bu Enfield'deki evi yaptırmış. Üç oğulları olmuş, üçü de okumuşlar, hukukçu olmuşlar ve Spotsylavania yöresini örgütlemişler. Newport'u yaptıran da bu üç çocuktan biri... onun da altı çocuğu olmuş, işte bö'le bö'le aile genişlemiş. Senin tanıdıklarından başka daha yüzlerce Waller var bu ülkede. Hepsi de saygıdeğer insanlarmış, aralarında doktorlar, şerifler, papazlar, tüccarlar var. Devrimde hepsi de savaşmışlar, krala karşı... Kim bilir daha bilmediğim neler var onlar hakkında...»

Kunta dalmış Bell'i dinlerken, «Ha'di artık dönelim,» dedi Bell. Geri dönerlerken Bell susuyor, Kunta'nın aklındakileri söylemesini bekliyordu Kulübeye gelince yüz yüze gelerek bir an sessizce durdular. Sonunda Kunta, «Evet, gerçekten geç oldu,» dedi. Elinde koşum takımlarıyla öylece duruyordu. «Neyse, yarın görüşürüz,» diyerek döndü ve yürümeye başladı. Bell kapıda durup, 'acaba, sandığım şeyleri mi söyleyecekti' diye aklından bir an geçirdi, sonra o da içeri girdi.

Artık Kunta işi olmadığı zamanlar Bell'e gidiyor, o mutfakta çalışırken gevezelik ediyorlardı. Kunta'yı yanında görmek Bell'in de hoşuna gidiyordu. Bir gün Bell, «Bak ne öğrendim,» dedi. «Efendi vasiyetnamesini nasıl yazacakmış biliyo'musun? Biz, tutsakları Miss Anne'a verecekmiş, ama eğer evlenmezse. Eğer evlenirse bizlerin kendi karısına kalmamızı isteyecekmiş. Arkasından koşan bi'sürü kadın var ama Efendi hiç birine yüz vermez. Bi'daha evleneceğini hiç sanmam.» Bir an sustuktan sonra, «Tıpkı benim gibi!» diye de ekledi.

Kunta neredeyse elindeki çatalı düşürüyordu. Yanlış duymadığından emindi. Bell daha önce biriyle evlenmişti demek... Bakire olmayan bir kadından nasıl olur da karısı olmasını isterdi? Kunta hemen kendini dışarı attı. Bunu da hesaba katarak yeniden düşünmesi gerekiyordu.

İki hafta sonra bir gün Bell, Kunta'yı kendi kulübesinde yemeğe davet edince Kunta ne diyeceğini şaşırdı. Şimdiye dek annesinden ve ninesinden başka hiç bir kadınla aynı evde yalnız kalmamıştı. Tam, bu doğru olmaz' diyecekti ki, Bell 'şu sa-

atte gel' diye söylemişti bile.

O gece gitmeden önce baştan aşağı birkaç kez yıkandı Kunta. Kurulanıp giysilerini giyerken, kendi köyünün bir şarkısını mırıldanıyordu, 'Mandumbe, ne güzel boynun var...' Ne yaptığının farkına varınca, Bell'in hiç de güzel bir boynu olmadığını düşündü. Ama yanında olmak hoşuna gidiyordu ya, bu yeterdi Kunta'ya.

Bell'in kulübesi büyük evin yanındaydı. Önüne çiçekler ekmişti Bell. Mutfaktaki pasaklılığın yanında, kulübenin içi çok temizdi. İki odası, tahta kepenklerle kaplı iki penceresi vardı. 'Kapısına perde gerilmiş oda, yatak odası olsa gerek' diye Kunta hiç o yana bakmıyordu. Oturdukları masada sofra kurulmuş, iki mumla aydınlatılmıştı. Sandalyeler yüksek arkalıklı ve hasırdandı.

Bell, Kunta'ya eğer isterse sobanın yanındaki sallanan iskemleye oturabileceğini söyledi. Kunta çok rahat davranıyormuş havasında gitti oturdu.

«O kadar işim vardı ki sobayı bile yakamadım!»

Kunta nereye koyacağını şaşırdığı elleriyle kendisine yapacak bir iş çıktı diye sevinç içinde ayağa kalktı. Sobanın kapağını açınca, Bell'in önceden odunları dizip aralarına pamuklar yerleştirdiğini anlamasına rağmen hiç sesini çıkarmadı, sobayı yaktı.

«Seni neden davet ettim bilmem... Her taraf karmakarışık, yemek de hazır di'il,»

«Benim için acelesi yok,» dedi Kunta. Tencerede fokurdayan tavuğun kokusu geliyordu. Bell yemeği getirince Kunta aç kurt gibi saldırmış, ve Bell, «Daha var,» diye yeminler ederek tabağına yeniden koydukça durmadan atıştırmıştı.

Sonunda, «Burama kadar doydum,» dedi Kunta, her şeyi silip süpürünce. Önemsiz üç beş konuşmadan sonra da gitmek için ayağa kalktı. Kapıda bakıştılar ama hiç bir şey söyleyemediler birbirilerine. Bell yüzünü çevirdi, Kunta da ağır ağır kulübesine doğru yürüdü.

O günden sonra Kunta kendini hafiflemiş hissetti. Artık ortalıkta, Kunta'nın mutfakta Bell'le beraberken gülümsediğine dair sözler dolaşmaya başlamıştı. Geldiğinden bu yana ilk kez

neşeli görünüyordu Kunta. Haftada iki kez Bell'e yemeğe gidiyordu. Kunta arada bir, «Bu kadar sık olmaz,» diye mazeretler bulmak istemesine karşın, yine de Bell'e, «Hayır,» diyemiyordu.

Konuşmaları çoğunlukla tekdüzeydi ama ikisi de umursamıyordu. Bell'in en sevdiği şey, Efendi'den söz etmekti, tabii. Hiç bıkmadan ondan konuşur ama Kunta'nın ilgisi bir an olsun azalmazdı.

«Efendi ne garip,» diyordu Bell. «Sanki bankalara inanırmış gibi görünür, sonra gelir parasını evde gizler... Yerini de benden başka kimse bilmez. Zencilere de bir garip davranır. Onlar için yapmayacağı yoktur sanki, ama en küçük bir olayda da hemen satıverir. Luther'e yaptığı gibi, işte...»

«Daha neleri vardı baki'im... Bak, Fiddler'ı sırf zenciler için bur'da tutuyo', yoksa çoktaan satılmıştı. Sonra, lâfını hiç esirgemez bizim Efendi. O büyük çiftlik sahiplerine, zenci çocuklarını sattıkları için, gözümün önünde, 'Bö'le şey olmaz!' diye bağırdığını duydum.»

Kunta, can kulağıyla dinlemese bile yine başını sallar, Bell'in sözünü hiç kesmezdi. Bell arada sırada Fiddler ve bahçıvana da yemek yapar, Kunta'dan kapları onlara götürmesini isterdi. Kunta onları eskisi gibi sık sık görmüyordu. Onlar da Kunta'ya hak veriyorlardı. Sohbetlerinde Bell'in adı hiç geçmez, sanki bundan özenle sakınırlardı. Oysa Kunta onların her şeyi bildiklerinden emindi ve bundan da rahatsız oluyordu. Ama ne yapılabilirdi?

Bell'le artık daha ciddi şeyler konuşmanın zamanı gelmişti. Özellikle şu duvarda asılı duran ve 'O Lord' dedikleriyle bir yakınlığı olan 'Isa' resmiyle ilgili şeylerden... Bir gün nasılsa o resimden söz açınca, Bell tüm ciddiyetini takınarak, «Bak, öldükten sonra herkesin gideceği iki yer var: Cennet ve Cehennem. Hangisine gideceğin de artık senin davranışına kalmış...» demişti. Bir daha da o konuda ağzını açmadı Bell. Bu yanıt Kunta'yı rahatsız etmişti ama düşündükçe, ne kadar yanlış yolda olursa olsun yine de Bell'in inançlarına saygı göstermesi gerektiğini kabul ediyordu. Kendisi de tüm yaşamı boyunca Allah'ın adını anacağını, o sarsılmaz inancı içinde taşıyacağını söylemiyor muydu? Sonunda, onun kadar inançlı olan ve kendisine iyi davranan bir kadının, kâfir bir Hıristiyan da olsa kalbini kır-

mamasi gerektiğini düşündü. Bunu Allah da bağışlardı herhalde.

Bell'le araları o denli iyiydi ki, Kunta ona yeni hediyeler vermek istiyordu. Bir gün Miss Anne'i hafta sonu için almaya giderken, yolda durup sazlıkların arasından uygun otlar seçti. Eve döner dönmez de Mandinka desenleriyle süslenmiş bir paspas örmeye koyuldu. Sonuç umduğundan da iyiydi. Bell'e hediyesini verdiği zaman, kadın, «Emin ol, bu paspasa kimsenin ayağı değmeyecek!» diye bağırıp yatak odasına koşmuş, birkaç dakika sonra da elleri arkasında bir şey saklayarak Kunta'nın yanına gelmişti. «Sana Noel hediyesi olarak yapmıştım ama neyse,» dedi Bell.

Ellerini açınca, Kunta kendisi için örülmüş yün çorapları gördü. Bell öyle düşünceliydi ki, sağ çorabı yarım yapmış, öbür yarısını da yünle doldurmuştu. İkisi de hiç bir şey söylemeden öylece kaldılar. İçeriden yemeğin nefis kokusu geliyordu ama Kunta açlığını düşünemiyordu bile. Garip bir his dolaşıyordu içinde. Bell ellerini tuttu, bir üfleyişte mumları söndürdü. Kunta'nın içinde bir pınar doğdu sanki. Yatak odasına girip yatağa uzandılar. Bell yol gösterdi, birbirilerine dokundular ve otuz dokuz yıllık yaşamında Kunta ilk kez bir kadını kucakladı.

BÖLÜM 64

«Efendi'ye söylediğim zaman, inanmadı,» dedi Bell. «Ama evliliğin İsa'nın gözünde kutsal bir şey olduğunu bildiğini ve iyi düşünmemiz gerektiğini söyledi.» Oysa Efendi bu konudan Kunta'ya tek bir söz bile etmemişti! Bir gece Bell, koşa koşa Kunta'nın kulübesine gelerek, «Evlenmekte kararlı olduğumuzu söyledim Efendi'ye, o da kabul etti,» dedi.

Haber ortalığa hemen yayılmış, Kunta tebriklerden usanç getirmişti. Hele Miss Anne'ın amcasına hafta sonu için gelir gelmez Bell'den bu haberi öğrenip de bar bar, «Bell, evleniyormuş! Bell evleniyormuş!» diye bağırmasını duyunca Kunta neredeyse gidip Bell'i paralayacaktı. Bir yandan da Mandinka'lı-

ların doğumdan sonra en önem verdikleri şey olan evliliğe, hoşnutsuzluk göstererek saygısız davranmak istemezdi. Bu yaygaraya ses çıkarmamak gerekiyordu yani.

Bell, Noel'den önceki pazar günü için Efendi'den Kunta'yı serbest bırakmasını rica etmişti. Pazar günü en uygundu, tatil olduğundan arkadaşları kolaylıkla düğüne gelebilirlerdi. «Efendi'ye söylesek, düğünün büyük evde yapılmasına bile razı olur. Ama sen hoşlanmazsın, biliyorum. En iyisi ön bahçede yaparız, ha?» dedi Bell ve gidip her şeyi ayarladı.

Pazar günü tüm zenciler, Efendi, Miss Anne ve ana babası düğün için hazırdılar. Oysa Kunta için düğünün tek onur konuğu Enfield'ten buralara kadar gelmiş olan Ganalı'ydı. Kunta, Bell'le avlunun ortasına doğru yürürken Ganalı'yla selâmlaştılar ve uzun uzun baktılar birbirilerine. Sonra Bell'in en iyi arkadaşı, çiftliğin çamaşırcısı Sukey Teyze ortaya çıkarak, herkesin yaklaşmasını söyledi. «Şimdi sizlerden, Tanrı'nın kurduğu bu yuva için dua etmenizi istiyorum. Tanrı onları ayırmasın. Tanrı onlara iyi ve sağlıklı yavrular versin.» dedi. Sonra tüm ciddiyetini takınarak, önlerindeki çim tepeciğe süpürgeyi yerleştirdi ve Bell'le Kunta'ya kolkola girmelerini işaret etti.

Kunta boğulacak gibi hissetti kendini. Juffure'daki evliliklerde yapılan o danslar, edilen dualar, her yana haber salan davullar, aklından bir bir geçiyordu. Sukey Teyze'nin sesi uzaklardan geliyor gibiydi. «Şimdi, ikiniz de birbirinizi eş olarak kabul ediyor musunuz?» Bell yumuşak bir sesle, «Evet,» dedi. Sukey Teyze gözlerini Kunta'ya çevirince Bell kolunu çimdikledi, Kunta da kendini, «Evet,» demeye zorladı. «Peki öyleyse,» dedi Sukey Teyze. «Şimdi İsa'nın gözü önünde kutsal evlilik toprağına atlayın!»

İki gündür şu süpürgenin üstünden kazasız belâsız atlamaya çalışıyorlardı zaten, onun için güç olmadı. Kunta onaylamıyordu ama Bell eğer atlarken bir tarafları değerse, o evlilikten hayır gelmeyeceğini ve kim değerse ilk onun öleceğini defalarca söyleyerek, uyarmıştı onu. Başardıktan sonra herkes bağırdı, alkışladı yeni evlileri. Sukey Teyze onları susturarak, yine konuşmaya balşamıştı. «Erkek yuvasına bağlı olmalı, Tanrı öyle diyor... Birbirinize yalan söylemek yok artık.» Gözlerini Kunta'ya çevirerek devam etti. «Ve iyi bir Hıristiyan olun...» Son-

ra Efendi'ye dönüp, «Sizin de bu güzel günde söyleyeceğiniz bi' şi' var mı?» dedi.

Efendi olmasa da olur gibisinden bir an durdu, sonra ortaya çıkarak «Bell iyi bir kadın ve o'nun kişiliğinde iyi bir erkek bulacak. Kendi adıma bu yeni aileye yaşamları boyunca iyi şanslar dilerim,» dedi. Bu sözlerden sonra başta Miss Anne olmak üzere, herkes zıplayıp, bağırışmaya başladı. Annesi, Miss Anne'i hemen çekiştirerek eve soktu ve Waller'ler zencileri kendi hallerine bıraktılar.

Önceden Sukey Teyze ve Bell'in öteki arkadaşları yemek hazırlamışlardı. Uzun bir masada toplanarak, Kunta ve Ganali'dan başka herkes Efendi'nin hediye olarak gönderdiği konyağı yudumlamaya başladı. Bir yandan Fiddler durmaksızın keman çalıyordu. Kunta onun nasıl hem çalıp, hem içtiğini düşündü ama Fiddler işini ayarlıyordu işte. Daha şimdiden bir hayli içmişti. Kunta, Bell'in de içkisinin arka arkaya dolup boşaldığını görünce canı sıkıldı. Bell ayağa kalkıp arkadaşlarına, «Belki on yıldır gözüm vardı onda,» deyişi ve herkesin içinde Kunta'ya sarılıp tam dudağından şap diye öpüşü de Kunta'yı çileden çıkarmaya yetti. O gece tüm konuklar ayrılana dek diken üstünde oturmuştu. Sonunda yalnız kalmışlar, Bell ona doğru yalpalayarak yürümüş ve dili dolanarak, «Eh artık ineği aldın, istediğin kadar sütünü sağabilirsin,» demişti...

Kunta haftalar sonra Bell'in nasıl güçlü ve sağlıklı bir kadın olduğunu gözleriyle gördü. Geceleri, karanlıkta elleriyle Bell'in koca kıçını yoklamış ve gerçekten onun olduğunu, hani kadınların arkalarına kıçları büyük görünsün diye koydukları yastıklardan kullanmadığını anlamıştı. Onu henüz çıplak görememişti karşısında; Bell mumları söndürmeden hiç soyunmuyordu ama göğüslerini seyretmesine de ses çıkarmazdı. Bell'in bir çocuğu beslemeye yetecek kadar iri göğüsleri olmasını seviyordu Kunta. Bir gece kadının sırtındaki kırbaç izlerini farkedince, Bell, «Tıpkı anam gibi, ben de bu izleri mezara dek taşıyaca'm. Ama benim sırtım, seninkinden daha iyi...» demişti. Kunta kendi sırtını, yirmi yıl önce yediği kırbaç izlerini gerçekten unutmuştu.

Kunta herkesinki gibi saman değil de, pamukla doldurulmuş yataklarında, Bell'in kendi elleriyle diktiği yumuşacık yor-

ganlar altında ve onun sıcaklığını yanıbaşında hissederek uyumaktan büyük bir zevk duymaya başladı. Bell'in yıkayıp, kolalayıp ütülediği gömlekleri her zaman hazırdı, yeni bir çift çorap da örmüştü ona; ayakkabısı bile cilâlanıyor, parlatılıyordu, artık. Bütün bunlar yepyeni şeylerdi Kunta için.

Yıllarca Efendi'yi craya buraya götürüp, getirdikten sonra soğuk bir yemeği tek başına, yemek zorunda kalmışken, şimdi Bell'in hazırladığı, —tabii ki domuz eti dışında— güzel yemekleri yemek için doğru evlerine koşuyordu Kunta. Beyaz tabaklarda, büyük evden getirilmiş çatal bıçaklarla adam gibi yemenin de ayrı bir zevki vardı doğrusu. Bell'in ona sağladığı bu hoş rahatlığı, bunca yıldır neden akıl etmediğine kızıp duruyordu. Yaşamın bu denli iyi, her şeyin birkaç ay öncesine göre yalnızca birkaç kulübe ötede bu denli değişik olabileceğine inanası gelmiyordu Kunta'nın.

BOLÜM 65

Evlendikten sonra bu denli yakın yaşamalarına karşın, Bell ona bütünüyle güvenmiyor gibi, geliyordu Kunta'ya. Mutfakta ya da evlerinde konuşurlarken, tam Kunta'ya bir şey söyleyecekken, birden konuyu değiştiriyordu sanki. Kunta çok içerlemişti, yalnız onuru yüzünden kızgınlığını açık etmiyordu. Bahçıvan ve Fiddler'dan öyle şeyler duyuyordu ki, bu haberler ancak Efendi'nin kapı deliklerinden dinlenirse, bilinebilirdi. Kunta onların bilmelerine kızmıyordu ama niçin Bell ona anlatmıyordu? Neden kendi kocasından bazı şeyleri gizliyordu?

Oysa Kunta'nın eldum elalı gizlisi kapaklısı yoktu. Hem Bell'e, hem de ötekilere hep açık davranmıştı. Dışardan duyduğu her haberi de iletmişti. Kunta birkaç hafta hiç haber getirmemenin belki bir yararı olur diye düşündü. Bell 'ne var ne yok' diye sorduğunda, 'hep aynı şeyler.' diye geçiştirmeye başladı. Kasabadan yeni döndüğü bir gün, Efendi'nin bir arkadaşına, «Benjamin Rush adında bir doktorun yardımcısı olan James Dedham diye bir zenci tutsak, tıp bilgisini öyle geliştirmiş ki, adam da onu özgür bırakmış. Gazetede okudum,» dediğini söy-

ledi Kunta. «Kendini yetiştirerek iyi bir doktor olan tek zenci o di'il ki,» dedi Bell. «Ner'den biliyo'sun. Efendi gas'tede daha yeni okudum dedi. Hem seni de görmedi ki ondan sonra.» Kunta kızmıştı.

«Benim de bi' bildi'im var elbet.» Bell fısıldar gibi yanıtlamış, hemen konuyu değiştirmişti.

Kunta öyle kızdı öyle kızdı ki, bir hafta ağzını açıp tek söz etmedi Bell'e. Neden sonra bir pazar gecesi yemekten sonra Bell ellerini beline koyarak, «Sana uzun zamandır söylemek istediğim bi' şi' var,» diyebildi. Sonra hiç konuşmadan gidip içeriden Virginia Gazetesi'ni getirerek masanın üstüne bıraktı. Kunta herkesin yaptığı gibi, Bell'in de sayfalara bakmaktan hoşlandığını sandı bir an. Temsilciler Meclisi önünde Efendi'lerini beklerken, koca gazeteyi açıp okuyormuş gibi yapan, aslında tek kelime okuyamadıklarından emin olduğu bir sürü zenci görürdü, Kunta. Ama Bell'in kurum kurum kurunduğunu farkedince ne diyeceğini sezmişti sanki.

«Biraz... okuyabiliycrum.» Bir an sustu Bell. «Ama Efendi bunu duyarsa beni hemen satar.»

Bell'in nasıl olup da hiç bir şey sormadan çok şey bildiğini şimdi anlıyordu Kunta ama şaşırmamıştı. «Çocukken öğrendim,» diye devam etti Bell. «Eski efendimin çocukları, okulculuk oynarken öğrettiler. Bi' öğretmen gibi davranmaktan hoşlanırlardı. Efendiler de zencilerin salak olduğunu sandıkları için hiç umursamadılar. N'apıyım.»

Kunta, Temsilciler Meclisi yakınlarında gördüğü bir zenciyi anımsadı. Adam yerlere atılan kâğıtlardaki efendilerin imzalarını taklit ederek düzenlediği sahte izin kâğıtlarını zencilere sattığı için üç yıl yemişti.

Bell parmağını okumaya çalıştığı gazetenin ön sayfası üstünde gezdirerek sonunda, «Bak, dinle,» dedi. «Temsilciler Meclisi yine toplanmış.» Gazeteye daha yakından baktı. «Yeni vergi yasası çıkarmışlar.» Kunta hayran olmuştu. Bell başka bir yazıyı söktükten sonra, «Bur'da da Ingiltere'den Afrika'ya bir sürü zencinin geri döndüğünü yazıyo',» dedi. Yüzünü gazeteden kaldırıp Kunta'ya baktı. «Senin için, başka bir şey daha okuyım mı?» Kunta başını salladı. Bell mırıldana mırıldana birkaç dakika daha uğraştı, sonra, «Ha, pek emin değilim ama Ingiltere'de

Sierra Leone diye bir yere dört yüz zenci gönderildi, diyo' galiba,» dedi.

Bell okumaktan yorulunca iç sayfaları açarak Kunta'ya bir bölüm gösterdi. «Bak, kaçan zencilerin renkleri, ellerinde, ayaklarındaki izler, boyları, adları yazılı bur'da. Kimlere ait oldukları ve yakalayana verilecek para da şur'da yazıyor. Gördün mü? Ben şimdiye dek bu gas'tede belki beş yüz tane kaçak saydım. Efendiler öyle kızıyo'lar ki canlısına on, ölüsüne de on beş dolar ödül veriycrlar bazen...» Güldü gazeteyi katlayıp eline aldı. «Artık o zenci doktoru Efendi nasıl okuduysa, benim de aynı şekilde okuduğuma inandın mı?»

Kunta bunun bir tehlikesi olup olmadığını sordu.

«Çok dikkatliyim,» diye yanıtladı Bell. «Ama bi' kez yüreğim ağzıma gelmişti.» Yutkundu. «Çalışma odasında güya toz alıyo'dum, ama aslında kitaplıktan bi' kitap çekmiş bakıyo'dum. Tam o anda Efendi içeri girmesin mi? Elim ayağım buz kesti. Belki bi' dak'ka süzdü beni Efendi. Sonra bi' şi' demeden gitti. O günden beri, o oda hep kilitli durur.»

Bell susmuştu ama Kunta aklından yine neler geçtiğini anlar gibiydi. Yatmadan biraz önce Bell masaya oturdu, cebinden bir kalem, kâğıt çıkardı ve bir şeyler yazmaya başladı.

«Bu ne biliyo'musun?» diye sordu Kunta'ya. Kunta, «Yoo,» dedi. «Bur'da adım yazıyo'. B-e-l-l. » Kunta uzun yıllardır toubob yazısını hiç merak etmemişti.

«Bak bu da senin adın. K-u-n-t-a.» Kunta yakından yazıya bakınca, 'Amma da garip şekiller,' diye aklından geçirdi. Sonra Bell kâğıdı buruşturup, sobanın içine attı. «Yazı yazarken yakalanmak hiç istemem,» diye gülümsedi.

Birkaç hafta boyunca her gece Bell yazıp okuyabildiği için sanki yüksekten bakıyormuş gibiydi. Beyazlar gibi burada doğma büyüme zenciler de, Afrikalıları ağaçtan daha yeni inmiş kara cahiller olarak görüyorlardı demek. Kunta bir gece sobanın altındaki külleri yere serip, düzelttikten sonra, Bell'in ne oluyor gibisinden bakışları arasında, cebinden bir çöp çıkardı ve Arap harfleriyle kendi adını yazmaya başladı .Bell daha bitirmeden atılmıştı. «O, ne?» Kunta anlattı. Sonra külleri karıştırıp, sobanın altına itti, sallanan sandalyesine, kurularak Bell'in yazmayı nerede öğrendiğini sormasını bekledi.

Bütün gece Kunta anlattı, Bell dinledi. Köyündeki çocukların nasıl eğitildiklerini; kurutulmuş otlardan nasıl kalem yapıldığını; suyla, tencere dibindeki isi nasıl karıştırarak mürekkep olarak kullandıklarını; arafang denilen hocalarını, onun her günkü derslerini, eğitim sonunda herkesin kolaylıkla Kur'ân ayetlerini okuyabildiğini, hatta kimisinin Kur'ân'ın bazı ayetlerini ezberlediğini bir bir anlattı Kunta.

Konuya ısındıkça daha güzel konuştu, daha güzel konuştukça yıllardır Afrika için en ufak bir ilgi göstermeyen Bell'in ilgisi giderek büyüdü. Sonunda masayı göstererek, «Buna ne dersiniz?» diye sordu. Kunta nerdeyse Afrika'dan ayrılalı beri Mandinka dilini konuşmamıştı, ama daha masa sözcüğünü düşünmeden ağzından 'meso' dökülüverdi.

«Peki sandalye?» Kunta 'sirango' dedi. Öyle sevinmişti ki ayağa kalktı, odada dolaşarak her şeyin adını söylemeye başladı. Sobaya sokunup 'kalero' dedi. Masadaki muma 'kandio' dedi. Bell de heyecanlanmış Kunta'nın arkasından yürüyor, o gösterdikçe kafasını sallıyordu. «Ayakkabı, boto.» Su kabağını gösterdi: «Mirango.» Bahçıvanın ördüğü sepete 'tarango' dedi. Yatağı gösterdi, 'kunglarang' diye. Pencere, 'janerango.' tavan, 'kankarango'ydu.

Bell, «Aman Tanrım!» diye bir çığlık attı. Doğrusu Bell'den böylesine bir saygı beklemiyordu Kunta.

«Şimdi, kunglarang'a yatmak zamanı,» dedi Kunta övünerek. Üstündekileri çıkarmaya başlamıştı bile. Bell de soyundu, gülerek kollarını Kunta'nın boynuna doladı. O gece her şey çok güzel geçmişti.

BÖLÜM 66

Kunta, Fiddler ve bahçıvanı artık eskisi gibi göremiyor, boş zamanlarını Bell'e ayırıyordu. Onlar da Kunta'ya sanki daha değişik davranmaya başlamışlardı. Aslında Kunta'yı Bell'in kollarına atıp evlendirenlerin, onun evine gösterdiği bu yakınlığa

da sevinmeleri gerekirdi. Kunta onlardan uzaklaşırken, bir yandan da Beli'le evlenmekle onlara benzediğini hissediyordu. Eski arkadaşların sohbetlerinde, yıllar geçtikçe, karşılıklı güven ve ciddi konular, eğlencenin yerini almaya başlamıştı.

«Amma da korkuyorlar, ha...» demişti Fiddler bir gece. «Şu nüfus sayımında zenciler daha kalabalık çık'cak diye beyazların ödü kopuyo'.»

Kunta, Virginia'daki beyazların nüfusunun zencilerden ancak birkaç bin fazla olduğunu söyledi. «Beli gas'tede okudu,» demeyi de ihmâl etmedi.

«Ama beyazların işi özgür zencilerle, bizlerle değil,» dedi Fiddler. «Virginia'da kaç özgür zenci varmış, biliyo'musun? Altmış bin... Artık tutsakların sayısını söylemenin gereği yok. Daha zengin yerlerde, kıyılarda bu sayı çok fazlalaşıyo,' tabii.»

Bahçıvan lâfa karıştı. «Evet, bazı yerlerde iki zenciye bi' beyaz düşüyo'muş. Şeker pancarı yetiştiren Lou'siana Deltasında, Miss'ippi'de, pirinç yerlerinde, Alabama, Geo'gia. Eminim ki, çoğu zenciyi de saymamışlardır, cr'larda.»

«Bazı çiftlikler öyle büyükmüş ki, ikiye bölüyo'larmış daha kolay çekip çevrilsin diye. Efendiler de kentlerde yaşayan politikacılar, iş adamları, avukatlar olduğu için, oralarda pek oturmak istemiyo'larmış, karıları da yılın birkaç günü dışında uğramazlarmış bile,» dedi Fiddler.

«Biliyo'musunuz çocuklar, kentlerde yaşayan beyazların çoğu zencilere iyi davranırlarmış.»

Bahçıvanın sözünü Fiddler hemen kesti. «Tuh! İyi davranırlarmış. Her zaman tutsaklığa karşı olan beyazlar vardı. Palavra bunlar... palavra... Virginia'da on yıl önce tutsaklık kalktı da n'oldu? Biz hâlâ aynıyız, hâlâ gemiler dolusu satılık zenci geliyo' dışardan.»

«Peki, ner'ye kaybcluyo,' bu kadar adam?» diye Kunta sordu. Bahçıvan yanıtladı. «Her çiftlik zenci dolu di'il tabii. Çoğunda yüksul beyazlar da çalışıyo'. Zaten toprakları da az. Bizim söylediğimiz büyük çiftlikler.»

«Bak,» dedi Fiddler Kunta'ya dönerek. «Çok zenci olan bir ülke de Batı Antiller'miş. Artık nasıl insanlarsa onlar? Denizin ötesinde senin geldiğin yer tarafındaymış.» Kunta başını salladı. «Hernoyse,» diye devam etti Fiddler. «Bir Efendi'nin bazen

bin tutsağı bile varmış or'larda. Yine gemilerle sizin or'lardan zenciler taşıyıp yollarda helâk ediyorlarmış adamları. Gebermesinler diye de yerlerinde besleyip, güçlendirirler, sonra bur'lara getirip daha pahalıya satarlarmış. Işe bak, sen?»

Yaşamları boyunca Virginia ve Kuzey Carolina'dan adımını bile dışarı atmamış bu iki adamın nasıl olup da yeryüzünü böylesine iyi bilmelerine hayret ediyordu Kunta. Kendi yalnız Afrika'dan buraya gelirken değil, Efendi'ye sürücülük yaparken de onlardan daha çok yer görmüştü. Oysa onların bilgilerine erişmek şöyle dursun, her konuşmalarında bile yeni yeni şeyler öğreniyordu. Cahilliği Kunta'yı rahatsız etmezdi, çünkü öğrenmeye açıktı onların yanında. Bir gün Bell'e bu konuyu açtığında, «Bahse girerim ki Virginia'daki zencilerin yarısı ner'de olduklarını bile bilmezler,» dedi Bell. «Richmond ve Kuzey'den başka bir yer adı duymamışlardır, ömürlerinde. Oldukları yeri de bilmezler ha. Eh, beyazların da işine geliyor bö'lesi.»

Kunta, 'Ne kadar doğru sezgileri var,' diye aklından geçirirken Bell'in sorusunu duydu. «Eğer fırsat bulsan yine kaçar mısın?» Kunta nasıl yanıtlıyacağını bilemedi. Sonunda, «Uzun zamandır, hiç düşünmedim bunu,» diyebildi.

«Aklımdan neler geçtiğini hiç ummazsın,» dedi Bell. «Kuzey'e kaçanlar gibi biz de özgür olabilsek diye düşünürüm bazen. Efendi ne kadar iyi olursa olsun, eh bi' genç olsaydık, hemen bu gece gitmeye hazırdım ben.» Kunta şaşkın şaşkın bakarken, Bell fısıldar gibi, «Artık kendimi yaşlı ve korkak hissediyorum,» dedi.

Bell'in aklından geçenleri okuması yumruk yemiş gibi sarstı Kunta'yı. Evet, kaçmak için artık çok geçti. Dayak yemeği göze alamıyordu artık. Korkuyordu, o inanılmaz günleri yeniden yaşamaktan korkuyordu. Kunta sessizce, düşünerek, koşmaktan yaralanan bacaklarını, yüreği ağzında soluyuşunu, o köpek havlayışlarını, tüfek patlamalarını, baltanın ayağına inişini bulanık bir biçimde yeniden yaşadı.

Bell ona neleri anımsattığını anlamıştı. Özür dilercesine kalktı, yatmaya gitti. Kunta neden sonra Bell'in yokluğunu farketmiş, münasebetsizce düşüncelere dalarak aralarındaki konuş-

mayı kestiği için canı sıkılmıştı. Bunca yıl hor gördüğü zenciler de onun gibiydiler demek. Sevdiklerinden başka hiç kimseye de bu ezici yaşamdan söz etmiyorlardı ama nefretleri Kunta'nınkinden aşağı kalmıyordu. Bell'den gidip özür dilemek, bu acıyı nasıl paylaştığını, içindeki sevginin giderek nasıl büyüdüğünü ona anlatmak isteği uyandı yüreğinde. Sessizce odaya girerek soyundu, yatağa girip ellerini tuttu Bell'in. O gece umutsuzluğun yarattığı bir şiddetle seviştiler.

BÖLÜM 67

Bell'in hareketlerinde bir gariplik vardı birkaç haftadır. Çok az konuşuyordu ama keyfi yerindeydi. Arada sırada Kunta'yı tuhaf bakışlarla süzüyor, arkasını döner dönmez de yüksek sesle iç çekiyordu. Sandalyede otururken, kendi kendine gülüyor, arada şarkılar mırıldanıyordu. Derken bir gece yatarlarken Kunta'nın ellerini tutarak, karnına koymuş, Kunta da orada bir şeylerin kıpırdadığını hissedince, sevinçten havalara uçmuştu.

Efendi'yi nereye götürdüğünün bile farkında değildi artık Kunta. Arabada her an, sırtında bağlanmış bir çocukla, bolong'dan pirinç tarlalarına kürek çeken Bell'in hayalini görüyordu. Binta'yla Omoro ilk çocuklarının heyecanını nasıl yaşadılarsa, Kunta da aynı duygular içindeydi. Toubob topraklarındaki güçlüklere karşın, her şeyiyle Juffure'dakiler gibi gerçek bir erkek olarak yetiştirecekti onu. Çocuğuna destek olmak, bir babanın görevi değil miydi? O da olacaktı işte. Kızlar nasıl annenin denetiminde büyüyüp, evlenecek çağa gelince gelin olup giderlerse, erkek çocuklar da eğer iyi yetiştirilirse ailenin adını ve ününü taşırlar, ana babaları yaşlanınca onlara bakmaktan başka bir şey düşünmezlerdi.

Bell'in hamileliği, Kunta'nın aklını Ganalı'dan bile daha çok Afrika'ya yöneltmişti. Bir gec yanında Bell'in olduğunu bile unutup, saatlerce takvimindeki taşları sayarak, tam yirmi iki buçuk yağmur mevsimidir anayurttan ayrı olduğunu hesapladı. Bell de, Kunta'nın yarı sağır, boş boş bakışına alışmış, pek ağzını açmaz olmuştu. Bir gece Kunta'yı sandalyesinde o durumda gören Su-

key Teyze'ye, «Kusura bakma, benimkinin kafası yine Afrika'da,» demiş, kendi kendine söylenerek gidip yatmıştı.

Yine öyle sessiz gecelerin birinde, Bell uyuduktan sonra inlemeler, ah'lamalar duyan Kunta birden kendine geldi. Acaba zamanı gelmiş miydi? Doğru Bell'in yanına koştu. Bell sağa sola kıvrılarak uyuyordu. Kunta onu okşadı. Bell gözlerini açtı; ter içinde, soluk soluğa kalmıştı. Hemen doğrularak Kunta'nın boynuna sarıldı. «Oh Lord, şu karnımdaki çocuktan ödüm kopuyo.'» Kunta anlamamıştı. Bell düşünde, doğacak ilk çocuğunu beyazların satın almaya karar verdiklerini gördüğünü söyledi. Kunta, «Efendi Waller hiç öyle bir şey yapmaz,» diyerek karısını yatıştırdı. Sonra yanına yattı, Bell sakinleşip yeniden dalıncaya kadar okşadı onu.

Oysa Kunta uyumamıştı. Daha doğmamış bebeklerin hediye olarak başkalarına verilişi, kumar masalarında, horoz dövüşlerinde çocukların borç para yerine kullanılışı gibi şeyler bir bir aklından geçiyordu. Hattâ Fiddler bir keresinde, on beş yaşındaki hamile bir genç kızın ölüm döşeğinde olan efendisinin, doğacak ilk beş çocuğunu kendi beş kızına köle olarak vermesini vasiyet ettiğini anlatmamış mıydı? O sıralar esir pazarlarında altı aylık sağlıklı bir bebek için iki yüz dolar fiyat biçmiyorlar mıydı?

Kunta'nın aklı hep bunlarla meşgulken, Bell üç ay sonra bir gece Miss Anne'in ona neden şişmanladığını sorduğunu söyledi ve gülerek ekledi: «Ben de ona, 'tatlım içimdeki fırında pasta pişiyorum,' dedim.»

Bell'in şu şımarık çocuğa yüz vermesini anlayamıyordu Kunta. Şu küçük efendiler, uzun efendiler zincirinin parçasıydılar, yalnızca. Şimdi de Kunta ve Bell Kinte'nin çocukları doğunca, geleceğin efendisi olan bu çocuklarla oyunlar oynayacaktı. Kunta bazı çiftliklerde tutsaklarla, efendi çocuklarının birbirilerine ikizler kadar benzediğini düşündü. Eh, babaları bir olduğuna göre, benzemeleri de doğaldı. Kunta bu düşüncesini Bell'e söylemedi ama içinden ne pahasına olursa olsun Efendi'den çocuğuna ve karısına gelecek her türlü kötülüğe direnmek için and içti.

Zenci pazarlarında 'melez' kadın tutsakların çok para ettiğini Kunta kendi gözleriyle görmüştü. 'Melez' erkek çocukları için de ortalıkta dönen öyküleri, onların büyüyünce beyazlara çok benzediklerini ve kanındaki tohumları bir beyaz kadına aşılamamaları için doğar doğmaz yok edildiklerini de duymuştu. Bu kanı karışık insanlardan ne zaman söz edilse, Bell'den doğacak çocuğun daha şimdiden karaderili olacağını bildiğinden dolayı Allah'a şükürler ederdi.

1790 yılının ekim ayında bir gece Bell'in doğum sancıları başladı. Efendi'nin ona ebelik yapacağını, hattâ gerekirse Mandy adındaki zenci kadını bile yanına alacağını Bell önceden bilmesine karşın yine de Kunta'yla hemen haber yollamadı. Sancı arttıkça bağırmamak için mendilini dişliyor, Kunta'nın elini tüm gücüyle sıkıyordu.

Sancıdan soluk alabildiği bir sıra ter içinde Kunta'ya döndü ve, «Daha şimdiden sana söylemem gereken bi'şi' var,» dedi. «Buraya gelmeden önce daha on altı yaşlarındayken, iki çocuk doğurmuştum!» Kunta donup kalmıştı. Bunu bilseydi, kesinlikle evlenmezdi onunla. Hem neden daha önce söylememişti Bell? Aldatılmış hissediyordu kendini. Konuşmak istiyor ama diyecek bir şey bulamıyordu. Bell iki çocuğunun da satıldığını söylerken, ağlamaya başlamıştı. «Biri yeni yürüyo'du, öteki de daha bi' yaşında bile di'ildi.» Bell anlatmak istiyordu ama ağrı bıçak gibi yeniden saplanınca kasıldı, kaldı. Sancı çözüldükten sonra, Kunta'nın aklından geçenleri okumuş gibi, «Bilmek ister misin bilmem... Babaları ne Efendi'ydi ne de gözcü. Benim yaşımda, tarlada çalışan bir zenciydi,» dedi.

Yeniden sancı başlamış, bu kez Bell ağzını açmış sessiz çığlıklar atıyordu ki, Kunta doğru Mandy'nin kulübesine koştu. Kapıyı gümleterek, yüksek sesle ona bağırdıktan sonra, hiç zaman kaybetmeden soluğu büyük evde aldı. Efendi gürültüden uyanmış, Kunta'nın yüzünü o durumda görünce ne olduğunu sormadan, «Hemen geliyorum,» demişti.

Zenci kulübelerinin sessizliği arasında Bell'in haykırışları yankılanınca, Bell'in ondan gizlediği şey aklından uçup gitmişti bile. Mandy Kunta'yı dışarı çıkarmıştı. Kunta'nın tek düşüncesi, içeride neler olup bittiğiydi. Afrika'da doğum kadınların işi sayıldığından, Kunta neler yapıldığını şöyle böyle duymuştu

ancak. Yere açılan örtülere kadın diz çöker, sonra da kanlar temizlensin diye suyla yıkarlardı onu. Acaba şimdi içeride aynı şeyler mi yapılıyordu?

Kunta, Omoro ile Binta'nın şimdi büyükanneyle, büyükbaba olduklarını ama torunlarından habersiz, onu hiç görmeden yaşayacaklarını düşündü. Çocuğu da dedesiz büyüyecekti.

İçeriden değişik bir çığlığın geldiğini duyar duymaz Kunta irkildi. Birkaç dakika sonra kapı açılmış, Efendi'yi karşısında görmüştü. «*Eh, bir hayli güç oldu. Ne de olsa kırküç yaşında* Bell,» *dedi* Efendi. «*Ama birkaç günde toplar kendini.* Hemen içeri girme. Bırak Mandy sağı solu temizlesin, sonra görürsün kızını.»

Bir kız çocuğu! Mandy çıkıp içeri girmesini söylediğinde, Kunta hâlâ kendinde değildi. Sessizce eve dalıp yatak odasının kapısındaki perdeyi aralayınca, orada olduklarından emin oldu. Çıtırtıdan Bell göz kapaklarını kıpırdatmış, gülümsemek istemişti. Kunta hemen Bell'in ellerine sarıldı. Ama gözlerini yanında yatan bebekten ayıramıyordu. Kapkara, tam bir Mandinka'ydı bebek. Kız çocuğu. Allah öyle istemişti. Kendi çocuğuydu işte. Yüzyıllardır güçlü bir nehir gibi akan Kinte'lerin kanının, bir kuşak daha süreceğinden engin bir onur duydu Kunta.

Aklına ilk gelen şey ona ne ad konacağı oldu. Afrika'daki babaların yaptığı gibi, Efendi'den izin alıp sekiz gün düşünemeyeceğini biliyordu ama çocuğun adı onun nasıl biri olacağını etkileyeceği için üstünde çok durulması gerekirdi. Kunta adı ne olursa olsun, soyadını Efendi'den alacağını anımsayınca, ona gerçek adını öğreteceğine Allah'ın önünde and içti.

Sonra hiç konuşmadan dışarı çıktı. Sabahın ilk ışıkları belirirken, Bell'le ilk kez buluştukları çitlere doğru yürüdü. Bell'in iki çocuğu da satılmıştı. Demek ki şimdi Bell'in korkusunu giderecek, onu yeniden bu acılara boğmayacak uygun bir Mandinka sözcüğü bulmalıydı. Birden aklına geldi! Aklında sözcüğü evirip çeviriyor ama bir türlü sesli söylemeye cesaret edemiyordu .Doğru da olmazdı zaten Mandinka törelerine göre. Ama bebeğin adını bulmuştu. Kunta aceleyle eve dönau.

Kunta bir ad düşündüğünü söyleyince, Bell yorgunluğuna aldırmaksızın karşı koydu, «N'acelen var? Ne koyacakmışız? Daha hiç konuşmadık ki bunu!» Kunta, Bell'in inadını bildiği için

yavaş yavaş, kararlı ama en uygun sözlerle, çocuğun adını verirken bazı törelerin yerine getirilmesi gerektiğini, babanın özenle seçtiği bu adı çocuğunun kulağına fısıldamadan kimseye söyleyemeyeceğini anlattı. Ayrıca, «Efendi bir ad düşünmeden bu işi bitirmeliyiz,» dedi.

«Haa... şimdi anladım. Dopdolu olduğun Afrika düşleriyle belâ yaratmaktan başka bir şey yapmayacaksın demektir. Senin o dinsiz adlarından biri bu çocuğa verilmeyecek, anladın mı?»

Kunta ok gibi dışarı fırlayınca, kapıda Sukey Teyze ve Mandy'ye tosladı.

«Tebrikler Toby. Bell'e göz kulak olmaya geliyorduk da.» Kunta homurdanarak yol verdi, sonra dışarı çıktı. Cato adındaki zenci, kuyudan su çekip kahvaltıdan önce yıkansınlar diye sabah zilini çalmaya gidiyordu. Kunta, 'nereden geldiklerini bilmeyen, Afrikalı olan her şeyden şeytan görmüş gibi bucak bucak kaçan şu zencilerden ne kadar uzaklaşsam kârdır' diye düşünerek yönünü değiştirip ahıra gitti.

Atları doyurdu, sularını verip tımar ettikten sonra, Efendi acaba bir yere gidecek mi diye sormak için büyük eve yollandı. Bell'in yerine Sukey Teyze duruyordu mutfakta. «Bi' şi' var mı?» diye sordu. Kadın hiç konuşmadan başını şalladı. Ona yiyecek bile vermemişti. 'Bell, Sukey Teyze ve Mandy'ye her şeyi anlatmış' diye aklından geçirerek, ahıra döndü. Artık herkes duyardı ama Kunta çekinmiyordu bundan.

Bir şeyler yapmalıydı, böyle saatlarca ahırda başıboş duramazdı ki. Hemen koşum takımlarını çıkararak, her zamanki vakit öldürme işini yapmaya, koşum takımlarını yağlamaya koyuldu. Daha iki hafta önce yağlamıştı ama hiç önemi yoktu bunun. Eve dönmek, Bell'i ve bebeği görmek istiyordu, ama öte yandan da Kinte'nin karısı nasıl çocuğuna toubob adı koyar diye de içi içini kemiriyordu.

Öğleye doğru Sukey Teyzeyi Bell'e yiyecek götürürken gördü. Kunta'nın da karnı zil çalıyordu. Ambarın arkasında daha yeni toplanmış patateslerin ufaklarından üç dört tanesini çiğ çiğ yiyerek açlığını bastırdı.

Eve dönerken gece olmak üzereydi. Kapıyı açtı. Hiç ses

yoktu. Belki de uyuyorlardı. Mumları yakmak üzere tam masanın üstüne eğilmişken, içeriden Bell'in sesi duyuldu.

«Sen misin?»

Bell'in sesinde kızgınlık yok gibiydi. Mumu aldı, yatak odasının perdesini aralayınca Bell'in yüzündeki ifâdenin de kendininkinden pek farklı olmadığını gördü.

«Bak bana,» dedi Bell. Hiç zaman kaybetmeden konuya girmişti. «Efendi'yi senden daha iyi tanırım ben. Bu Afrika saçmalıklarınla onu deliye döndürüp üçümüzü de sattıracaksın!» Tehlikesi ne olursa olsun çocuğuna bir toubob adı verdirmeyeceğini ve törelerini harfi harfine yerine getireceğinden emin olabileceğini Kunta sert bir sesle söyledi. Onaylamamasına karşın Kunta'nın kararlılığından yılan Bell, «Ne büyüsü hazırlayacaksın, peki?» diye sordu umutsuzca. Ona yalnızca birkaç dakika için bebeği dışarı çıkaracağını söyledi Kunta. Çocuğun uyanmasını beklemesi, ağlamaması için hiç olmazsa emzirdikten sonra alıp götürmesi koşuluyla kabul etti Bell. Aslında bebek daha iki saat uyanmazdı; hem o sıralarda da tüm zenciler ortada olur, Kunta belki çekinir diye düşünmüştü. Bunca acı sonunda dünyaya getirdiği çocuğunun adını Kunta ona danışmadan nasıl seçerdi? O Afrika saçması bir adla çıkıp gelirse ne yapacaktı?

Kunta bir örtüye sımsıkı sarılmış çocuğuyla ancak gece yarısı dışarı çıkabildi. Yapacağı onurlu görevle uyumsuz bulduğu için zenci kulübelerinden iyice uzaklaşmıştı. Sonra ay ve yıldızların altında, bebeğin kundağını açarak, kulağına eğildi. Yavaş yavaş, Mandinka dilinde fısıldadı. «Senin adın Kizzy, senin adın Kizzy, senin adın Kizzy.» Kinte'lerin aynı ona da yaptığı gibi töreyi yerine getirmişti. Kızının damarlarında Afrika kanı dolaşıyordu, kim olduğunu anlayan ilk kişi o olacaktı. Kunta biraz daha yürüdükten sonra kızı yüzü göğe gelecek biçimde kaldırdı, yine Mandinka dilinden üç kez bağırdı. «İşte, senden daha yüce olan tek şeyi gör.»

Kulübeye dönünce, Bell telâşla örtüleri açıp bir şey oldu mu diye baştan aşağı yokladı bebeğini. Görünürde hiç bir şey yapmamıştı Kunta. Bebeği yatağa yatırdıktan sonra bir sandalyeye oturup ellerini beline koyarak sordu.

«Peki, söyle bakalım.»

«Neyi?»

«Afrika adını canım. Bebeğin adı neymiş?»

«Kizzy.»

«Kizzy? Böyle bir ad duyulmuş şey mi?»

Kunta, Kizzy'nin Mandinka dilinde 'yerinde durmak', 'kıpırdamamak' anlamına geldiğini ve Bell'in satılan iki çocuğuna benzememesi için bebeğe bu adı verdiğini sakin sakin anlattı.

Bell yatışmamıştı. «Başımıza dert açtın,» diye inat ediyordu. Ama Kunta'nın gözlerine bakınca susmayı seçti. Anneannesinin adı da Kibby idi. Eh, bu ad bir hayli benziyordu ona. Eğer sıkışırsak Efendi'ye öyle söyleriz diye düşündü.

Ertesi sabah Efendi Bell'e bakmaya geldiğinde, bu yeni adı öğrenince gülmemek için zor tutmuştu kendini ama yalnızca, «Garip bir ad,» demiş, böylece Bell'in içi rahatlamıştı.

Efendi eve döner dönmez kilitli çekmeceden siyah, büyük bir İncil çıkarmış, çiftlik kütükleri sayfasını açıp mürekkepli kalemle not düşmüştü: «Kizzy Waller. Doğumu 12 Ekim 1790.»

BÖLÜM 68

«Kara bir oyuncak bebeğe benziyor,» diye kıkırdadı Miss Anne, Kizzy'i doğduğundan üç gün sonra ilk kez mutfakta Bell'in yanında görünce. «Benim olabilir mi?»

Bell gülümsedi. «Tatlım, o bana ve babasına ait ama hele bi' büyüsün, istediğin kadar oynayabilirsin on'la.»

Ve oynadı da... Kunta ne zaman 'Efendi beni istiyor mu' diye mutfağa gitse, Efendi'nin şu dört yaşındaki keten tohumu saçlı yeğenini Kizzy'nin sepetine eğilmiş, onunla konuşurken buluyordu. «Aman ne şirin şeysin sen, biraz büyü de bak seninle neler oynayacağız, duyuyor musun? Hadi biraz büyü.» Kunta kıza hiç karışmadı ama bir toubob çocuğunun Kizzy'yi, olağanüstü, canlı bir oyuncak bebek olarak görmesini, onu dünyaya betiren adama hiç danışmadan istediği gibi oynamasını kendine yediremiyordu doğrusu. Buna karşın Bell sanki kocasının değil de, Efendi'nin duygularıyla ilgileniyor, geceleri Miss An-

ne'ın nasıl Efendi'nin ölmüş çocuğunun yerini aldığını ballandırarak anlatıyordu.

«Ah Tanrım, onu anımsamak acı veriyor insana,» dedi Bell bir gece şaka yollu. «Zavallı Misis Priscilla, şuncacık bi' Kuş gibi şarkılar mırıldanarak doğumunu beklerdi. Sonra o gün geldi; hem kendisi, hem çocuğu öldüverdiler. Miss Anne olmasa, bizim Efendi kimbilir n'apardı?»

Efendi'nin yalnızlığı Kunta'nın umurunda değildi. Ama onun sırf Miss Anne'a karşı olan ilgisi azalır, o kız da sık sık buralara gelip Kizzy'le oynaşmaz diye için için evlenmesini istiyordu.

Böylece aylar geçti. Miss Anne yine haftada iki kez Efendi'ye geldi, yine Kizzy ile oyunlar oynadı durdu. Onları oynarken görmezden gelmekten başka yapılacak hiç bir şey yoktu Kunta için. O kızın Kizzy'i sıkıştırdığını, öptüğünü, okşadığını düşündükçe deli oluyor, Afrika'da dedelerinden kalma bir deyişi anımsıyordu: «Kedi sonunda, oynadığı fareyi yer!»

Yaza doğru Kizzy emeklemeye başlamıştı. Kunta ile Bell bezle sarılmış kıçını sallaya sallaya yerlerde emeklemesini sevinçle izliyorlardı artık. Miss Anne yine kulübeye gelince, «Ha'di Kizzy, ha'di,» diye etrafında dört döner, Kizzy hem ona gösterilen bu ilgiye, hem de oyuna bayılır, gücü yettiğince hızla emekleyip anlaşılmaz sesler çıkararak ellerini çırpardı. Bell bu oyuncukları sevmesine karşın Kunta eve gelip Miss Anne ile karşılaşacak ve bütün gece somurtacak diye içi giderdi yine de. Kunta'yı bu ilişkiyi onaylamaya, ancak böyle davranırsa Kizzy'e hiç bir zarar gelmeyeceğine ne yapıp yapıp inandırmaya çalıştı. Kunta da inanmış göründü.

Yine o günlerde, çoğu Fransız olan otuz bin beyazın, Afrika'dan getirilmiş yarım milyon kadar zenciyi yönettiği, onları şeker pancarı, kahve, kakao yetişen büyük tarlalarda çalıştırdığı bir adadan, 'Haiti'den ilginç haberler duyulmaya başladı. Bir gece sohbet ederlerken, Bell Efendi'nin yemekte konuklarına, «Haiti'de zengin sınıfın krallar gibi yaşamasına karşın, çoğu beyazın bir tane bile zenci tutsağı yok,» dediğini söyledi.

«Düşünsen bi,' bö'lesi de duyulmuş mu doğrusu,» dedi Fiddler alay ederek.

«Şişşt» diyen Bell gülerek konuşmasını sürdürüyordu. «Haiti'de beyaz adamlarla, zenci kadınlardan otuz bine yakın melez doğmuş, bunlara 'rengi bozuk'lar deniyormuş. Hepsi de Fransız olan babalarından özgürlüklerini satın almışlar. Konuklardan birinin dediğine göre, nüfus kayıtlarındakilere rüşvet yedirip atalarının Afrikalı değil de, Haitili ya da İspanyol olduklarını kanıtlıyo'larmış. Adanın beşte biri de, çocuklarını Fransa'da okutan, tatilini Avrupa'da geçiren, bu melezlerin elindeymiş. Yoksul beyazları bilem küçümsüyo'muş bunlar.»

Fiddler, «Anlatacaklarıma hayret edeceksiniz,» diye Bell'in sözünü kesti. «Geçenlerde bir partide keman çalarken duydum: Efendiler yine Haiti'den konuşuyo'lardı. Yoksul beyazlar bu melezlerden öylesine nefret ediyo'larmış ki, Fransız hükümetine başvurarak melezler için gece sokağa çıkma yasağı koymuşlar. Aynı giysileri giymeleri, aynı kiliseye gitmeleri bilem yasaklanmış. Tabii n'olmuş sonunda? Herkes zenci tutsaklara yüklenmiş. Yarım milyon zencinin durumu buradan da berbatmış.» Fiddler örnekler verip bu sefaleti açıklamanın arkadaşlarını ürkütüceğini düşünerek vazgeçti.

Sekiz, dokuz ay süren bu korkunç öykülerin yanı sıra 1791'de Haitili tutsakların kanlı bir isyan çıkardıklarını Kunta kasabadan duymuştu. Binlerce beyazın öldürüldüğü, çiftliklerin yağma edildiği, tüm kuzey Haiti'nin yanıp kül olduğu, bu arada, hayatlarını kurtarabilen beyazların da yakaladıkları zencilerin derilerini bile yüzdükleri, gelen haberler arasındaydı. Ağustos ayına doğru sağ kalabilen beyazların adayı terk etmek için hazırlandıklarını işittiler.

Fiddler yine bir gece toplantısında, «Sanki isyan Virginia'daymış gibi ödleri patlıyo,' bizim beyazların bu işten,» dedi.

Gerçekten de artık Kunta her kasabaya inişinde, kilise çıkışları ve yol ağızlarında toplanmış beyazların, yanlarından geçen bir zenci yüzlerine dikkatlice baksa, bu korkuyu apaçık görebilirdi. Efendi bile, nereye gitmek istediğini söylemek dışında, Kunta'ya başka bir lâf etmemeye başlamıştı. Bir hafta sonra Spotsylavania Temsilciler Meclisi yolların denetlenmesine, zencilerin izin kâğıtlarının kontrol edilmesine ve şüpheli görülenlerin içeri tıkılmasına karar verdi. Efendiler de bir araya gelip yaklaşmakta olan Zenci Hasat Şenlikleri'ni iptal ettiler. Çiftlik-

lerde ancak beyazların denetiminde olursa, dans ya da dua için bir araya gelmeleri onaylanıyordu. «Efendi böyle deyince, pazarları Sukey Teyze ve Mandy'le dua edebilir miyiz diye sordum, hiç sesini çıkarmadı,» dedi Bell yine bir toplantıda.

Bell, Efendi'nin işe yaramaz diye attığı gazetelerden saatlarca uğraşıp yeni bir haber sökmeye çalıştığı için, o günlerde Kunta ve Kizzy geceleri birlikte oyun oynayabiliyorlardı. Zaten Haiti'den gelen haberler de giderek azaldı. Ayaklanmanın bastırıldığından, sürekli yaygınlaşan yasaklardan başka bir şey duyulmaz oldu.

Hasat zamanı gelmişti artık. Beyazlar hayatlarından memnun görünüyorlardı. Fiddler yeniden büyük evlerdeki partilere keman çalmak için gitmeye başladı. «Efendiler galiba pamuktan çok para kazandılar bu yıl, herkes geberinceye deh dans ediyo',» diyordu Fiddler.

Ne var ki, beyazları yeniden üzüntülere boğan yeni olaylar gecikmemişti. «Beyaz hainlerin 'tutsaklığa karşı' olan örgütleri çağalıyor!» diye efendilerin avaz avaz bağırdıklarını duymuştu Kunta.

«Sana iyi beyazlar var diye söylemedim mi kaç kez,» dedi Bell. «Bunlar Afrika'dan ilk tutsak gemileri geldiğinden beri, karşıdırlar bu işe!» Kunta 'acaba Bell nereden geldiğini anımsıyor mu?' diye aklından geçirdi, ama ses etmedi. «Artık çoğu beyaz böle düşünüyo,» diye devam etti Bell. «Efendiler, bile yaptıkları şeylerden utanıyo'lar. Tabiî, bunların çoğu Hıristiyan.»

Kunta'yı, kurnaz bir bakışla yine süzdü Bell. «Bizim çocuklarla pazarları yalnızca dua edip, şarkı söylediğimizi mi sanıyo'sun? Beyazları konuşuyoruz tabi. Örneğin Quaker'leri... Onlar devrimden önce de tutsaklığa karşıydılar. Aralarında bi' sürü Efendi bilem vardı. Din adamları, 'zenciler de insandır, herkes gibi özgür olmalıdırlar,' diye konuşup durunca Quaker'ler tutsaklarını bırakıverdiler. Hatta kuzeye kaçmalarına bile önayak oldular. Şimdi de, 'eğer tutsakları bırakmazsanız, kiliseden çıkarılacaksınız' diye hep söyler, din adamları.»

«Methodist'ler de iyi insanlardır. Hıristiyan olan zencileri tutsak yapmak Tanrı'nın yasalarına aykırıdır diye Baltimore'da koca bi' toplantı yapmışlardı ya! Bizim Efendi gibi Baptist ve

Prespiteryen olanlar daha tam gönüllü değiller, anladığım kadarıyla.»

1792 yılının yazında bu konu hâlâ güncelliğini yitirmemişti. Efendi'yle arabasına binen tüm avukatlar, politikacılar ve efendilerin konuştuğu tek şey şuydu:

Tutsakları sindirmeyi becerenlerin dediğine bakılırsa, onların Afrika'dan, ormandan gelen doğal tembellik, aptallık ve pisliklerinin yerine disiplin duygusu, ahlâk ve iş sevgisi aşılamak, başaranları ödüllendirmek, karşı çıkanlara da yasa ve cezaları uygulamak Tanrı'nın bilgiyle donattığı her Hıristiyanın görevıydi. Bu görüşe karşı olanlarsa, en küçük bir ihmalin bile tutsakların nasıl hile ve onursuzluk yapmalarına yol açtığını, yaşamlarında bir kez bile çiftlik yönetmemiş olan kölelik aleyhtarı örgütlerin bütün bunların neye mal olduğunu hiç anlayamayacağını, tutsak çalıştırmanın gerçekten bir dert olduğunu söyleyip duruyorlardı.

Kunta ise hiç kulak asmıyordu bu saçmalıklara. Yalnız efendilerin önlerinde oturmuş araba sürerken, kendi ülkesindeki insanların neden oraya her ayak basan toubob'u öldürmediklerine bir yanıt arıyor ve bulamıyordu.

BÖLÜM 69

Sıkıntılı bir ağustos günü öğleden sonra Sukey Teyze, koşa bahçeye gidip Fiddler'a, «Galiba bahçıvan öldü,» derken hıçkırarak ağlıyordu. Sabah kahvaltısına gelmedi diye pek meraklanmamıştı ama adam öğle yemeğinde de görünmeyince doğru kulübesine gitmiş, kapıyı çalarak seslenmiş, hiç ses alamayınca da Fiddler'a sormaya gelmişti. Fiddler'ın da haberi yoktu.

O gece Fiddler, «Bö'le bi' şi' bekliyo'dum zati,» demişti Kunta'ya. Kunta'nın da o gün içine doğmuştu sanki. «Yatağında ö'le masum yatıyo'du ki,» dedi Fiddler. «Hafif gülümseyerek, uyuyo'muş gibiydi. Ama Sukey Teyzeye bakarsan gitmiş cennette uyanmış olması gerekirmiş.» Fiddler sonra bu acı haberi

tarladakilere nasıl ilettiğini, grup başı Cato'nun nasıl gelip onu yıkadığını anlattı Kunta'ya. Yaşlı bahçıvanın hasır şapkasını geleneksel bir yas imgesi olarak kapısının önüne asmışlar, o ara Cato ve arkadaşları mezar kazmaya gitmişlerdi bile.

Hem bahçıvanı kaybettiği, hem de Kizzy doğalı beri onu ziyaret etmediği için Kunta evine dönerken çok üzgündü. Artık iş işten geçmişti. Bell'i ağlarken bulacağından emindi ama nedenini duyunca büsbütün şaşırmıştı Kunta. «Hiç görmediğim babam gibiydi, benim!» Bell hıçkırıyordu. «Onu buralarda dolaşırken görmemeye nasıl dayanırım ben!» Sessizce yemeklerini yediler. Sonra Kizzy'i yanlarına alıp geceyarısına dek sürecek clan toplantıya gittiler.

Kunta kucağında kıpır kıpır kıpırdanan Kizzy ile beraber herkesten ötede oturmuştu. Belki bir saat süren dua ve ağıtlardan sonra, Mandy'nin alçak sesle, «Bahçıvanın bir yakını olup olmadığını bilen var mı» diye soruşuyla fısıldaşmalar başladı. «Annesini hiç görmemiş, bana bi' zamanlar söylemişti,» dedi Fiddler. «Ailesinden yalnız bu kadarcık söz ettiğini anımsıyorum.» Fiddler'in ona en yakın kişi olduğunu bildiklerinden, haber ulaştırılması gereken hiç kimse olmadığından emindiler, artık.

Yeni bir dua okundu, yeni bir ağıt söylendi. Bir ara Sukey Teyze, «Sanki hep Waller'lerle beraber olmuş gibiydi. Bizim Efendi'yi çocukken sırtında gezdirdiğini anlatmıştı bana. Neden Efendi'nin onu yanına aldırdığını, kimseye bırakmadığını iyi anlıyorum,» dedi.

«Efendi çok üzgündü, 'Yarın sabah yarım gün çalışmayacaksınız,' dedi bana.» Bell'in bu sözlerine Ada karıştı. «Zaten sabah gömec'ez onu. Kimi Efendiler de daha ölümüzün eti bilem soğumadan tarlaya çalışmaya gönderirlermiş insanı.»

«Waller'ler iyi insanlardır. Öyle şey yapmazlar,» diye onu yatıştırdı Bell.

Sonra bazı efendilerin çiftlikte uzun zaman çalışan aşçılara, çocuklarını emziren dadılara nasıl özenli cenaze törenleri düzenlediklerini konuştular, aralarında.

Kunta, 'Ah ne yürek ferahlatıcı, bu pis hayata karşılık —biraz geç de kalınmış olsa— ne güzel bir ödül,' diye aklından geçirdi. Bahçıvanın buraya nasıl güçlü, kuvvetli bir seyis yama-

ğı olarak geldiğini anımsadı. Yıllar sonra Efendi Waller onun dilediğince zaman öldürmesine izin vermişti. Kunta'nın yardımcılığında, sebze bahçesinde çalışmıştı, tükeninceye dek. Son günlerde de hasırdan sandalye tabanları, yelpazeler örmüş durmuştu. Kunta aynı yaşlarda birine daha rastlamıştı çiftliklerin birinde. O da hâlâ ısrarla bahçeye taşınmasını ister, ancak çömelerek fideleri temizlemeye çalışırmış. 'Bunlar yine de şanslı insanlar,' diye düşündü Kunta. Berbat bir çiftliğe düşüp, yaşlanınca yirmi otuz dolara yoksul beyazlara satılıp çalışırken ölmek de vardı.

Herkes son duayı okumak için ayağa kalkınca Kunta düşüncelerinden sıyrıldı. Neredeyse sabah oluyordu. O gece ancak birkaç saat uyuyabildiler.

Sabah, kahvaltıdan hemen sonra Fiddler, bahçıvanın kulübesine giderek yıllarca önce Efendi'nin verdiği elbiseleri yaşlı adama giydirdi. Öteki üç beş giysiyi bir gece önce yakmışlardı. Kunta, Bell'den bunun nedenini sordu. «Ölü birinin giysisini giyersen, sen de ölürsün!» diye yanıtladı Bell.

Cato bahçıvanın cesedini geniş bir tahtaya bağlamıştı. Çok geçmeden Efendi de elinde kara kaplı İncil'iyle göründü. Bahçıvanı taşıyan iki tekerlekli katır arabasının peşinden yavaş yavaş yürüyen zencilerin de arkasından gitti Efendi. Zenciler Kunta'nın şimdiye dek hiç duymadığı ağıtlar söylüyorlardı. Arada konuşulanlardan zencilerin 'cinler' dedikleri, Afrika'daki kötü ruhlar gibi bir şeyden korktukları açıkça belli oluyordu. Afrikalılar da mezara yaklaşmaktan çekinirlerdi ama bu ölüden korktuklarından değil, onları rahatsız etmemek içindi. Mezara gelip, çukurun bir yanında Efendi, öte yanında zenciler durunca, Sukey Teyze duaya başladı. Ardından Perl adındaki zenci kadın hüzünlü bir şarkı söyledi: «Hadi artık yorgun ruhum, bugün cennetten haber aldım... Hadi acele et, yorgun ruhum... Günahların affedildi, özür artık ruhun...» Şarkı bitince Efendi başını yere eğerek, «Josephus, iyi ve sadık bir yardımcıydın, Tanrı ruhunu kutsasın, Amin,» dedi. Tüm bu acıların arasında Kunta bahçıvana 'Josephus' denmesini garipsemişti. Bahçıvanın gerçek adı neydi acaba? Ya Afrika'daki soyunun? Acaba bahçıvanın kendisi bile bunları biliyor muydu? Cato ve yardımcılarının bahçıvanın bedenini, yıllarca uğraşıp tohumlar büyütmeye çalıştığı

toprağa indirmelerini yaşlı gözlerle izlediler. Küreklerle toprak attılar üstüne. Kunta yutkundu. gözlerinden yaşlar akmasına engel olamıyordu. Kadınlar inlemeye, erkekler de hıçkırarak ağlamaya başladılar.

Mezarlıktan dönerlerken Kunta Juffure'u anımsadı. Orada ölen birinin ailesi ve en yakın dostları küllere, tozlara bulanıp kulübelerinde çığlık çığlığa dövünürken, ötekiler dışarıda dans ederlerdi. Afrikalılar sevinçsiz bir acıyı, yaşamsız bir ölümü düşünemezlerdi bile. Bu duyguyu Yaisa Nine öldüğü zaman babası anlatmıştı Kunta'ya.

Sanki dün söylenmiş gibi aklındaydı Omoro'nun sözleri: «Kes artık ağlamayı Kunta. Anneannen, köydeki önceden ölmüşlerle, şimdi yaşayanlarla ve daha doğmamış olanlarla beraber artık!» Kunta bunları Bell'e anlatmak isterdi ama o anlamazdı ki. Yalnız Kizzy'e öğretme şansı vardı. Evet, hele kızı bir büyüsün, ona hiç göremeyeceği ülkesinin her şeyini anlatacaktı.

BÖLÜM 70

Bahçıvanın ölümü Kunta'yı çok etkilemişti. Bir gün Bell Kizzy'yi yatırdıktan sonra onu bir köşeye çökerek, «Bana bak Kunta, bahçıvan için ne hissettiğini biliyorum ama artık bizim de yaşamakta olduğumuzu bi' anlasan, ha?» dedi. Kunta boş boş bakıyordu. «Artık yeter canım... Pazar günü Kizzy iki yaşına basacak, babasının aklı hâlâ bi' karış havada!»

«O zamana dek bi' şi'im kalmaz,» dedi Kunta. Bell'in bu yaşgününü hatırlatışına sevinmişti. Çam ağacından bir *Mandinka bebeği oymak için daha* beş günü vardı. Juffure'daki abanoz yontmalar gibi oluncaya dek uğraştı Kunta. Sonra bebeği yağ ve lamba isiyle iyice parlattı. Pazar gecesi Sukey Teyze ve Mandy'nin de katılacağı bu yaşgünü töreni için Bell çoktan Kizzy'nin yeni etekliğini bitirmiş, pastasını yapıp üstüne dikilecek iki mumu bile bulmuştu. Oysa tüm bu hazırlıklar Efendi John'nun sürücüsü Roosby'nin gelişiyle suya düştü.

Miss Anne'ın ertesi gün amcasına geleceğini öğrenen Bell, durumu sezip heyecandan dudaklarını kemirmeye başlamıştı

bile. «Konuk odasını hazırla,» dedi Efendi. «Pazar günü için neden pasta falan yapmıyorsun? Yeğenim kızının yaşgünü olduğunu söyledi, 'Bizim evde kutlayabilir miyiz,' diye de izin istedi benden. Gece de yanında kalmasını istiyormuş. Bence hiç bir sakıncası yok. Yatağın yanına, yere Kizzy için bir şilte hazırlarsın...»

Kunta bu haberi duyunca kan beynine sıçramış, kızgınlıktan Bell'e hiç bir şey söylememişti. Fırlayıp ahıra gitti, samanların arasına gizlediği yontuyu çıkarıp bakmaya başladı. Kizzy'ye böyle şeyler olmayacak diye Allah önünde and içmemiş miydi? Oysa ne yapılabilirdi şimdi? Şu karaderililerin, 'toubob'la baş etmek, kar yağdığı zaman topraktan çiçek açtırmak gibi boşuna bir uğraştır,' demelerini anlıyordu artık. Elindeki oyuncak bebeği kaldırdığı gibi duvara çarpmak geldi içinden. Ama Kizzy'e bunu yapmamalıydı. Ya yeniden kaçmayı denemek? Bell bile söylememiş miydi? Gelir miydi acaba? Gelse bile, bu yaşta, bu yarım ayakla, yanlarında doğru dürüst yürüyemeyen bir çocukla nereye dek gidebilirlerdi? Oysa çevreyi artık ezbere biliyordu Kunta. Belki de...

Oyuncak bebeği yerine koyarak eve döndü. Bell konuşmak için ondan daha tez davranmıştı. «Kunta neler hissettiğini biliyorum ama dinle bi'! Şu çocuk var ya, Noah, bak Kizzy'den birkaç yaş büyük, daha şimdiden tarlada çalıştırıyorlar onu. Olacağı bu işte. Ne düşünürsen düşün, her şeyi olduğu gibi kabul etmek zorundasın.» Her zamanki gibi Kunta sesini çıkarmadı ama çeyrek yüzyıllık tecrübesiyle, tarlada çalışmanın, çiftlik hayvanı olmaktan başka bir anlama gelmediğini biliyordu. Kızını böyle bir yaşama koyuvermektense ölmeyi yeğlerdi.

Haftalar sonra bir gece eve dönerken, Bell'i kapıda elinde bir bardak sütle beklerken buldu. Kunta sallanan sandalyede yemeği beklerken, Bell hiç sormadan gelip sırtını ovmaya başladı. Uzun yoldan geldikten sonra Kunta sırtının ovulmasından çok hoşlanırdı. Yemekte önüne de Afrika lapası konunca Kunta, Bell'in onu yumuşatarak bir şeyler söylemek istediğini sezdi. Yemekte her zamanki şeylerden konuştular; Kunta tetikteydi. Tam yatağa yatmadan önce Bell kollarını boynuna dolayıp, derin bir göğüs geçirince, 'İşte beklenen an,' dedi Kunta içinden.

«Kunta nasıl diicemi bilmiyorum ama Efendi senden Kizzy'yi yarın Miss Anne'a götürmeni istedi. Dönerken de alacakmışınız.»

Bu kadarı da fazlaydı. Kizzy'nin aptal bir kucak köpeği olmasını bekleyemezdi artık. Kunta sinirini kontrol etmeye çalışarak, sandalyesinden fırladı, Bell'in kollarını iterek kapıyı çarpıp çıktı. O gece Kunta'yı ahırda, Bell'i evde hiç uyku tutmadı; ikisi de ağladılar.

Ertesi gün Efendi John'un evinin önünde Kunta daha Kizzy'yi arabadan indirmeden Miss Anne koşa koşa yanlarına geldi. İki çocuk birlikte oynaşarak gittiler. Kizzy babasına 'hoşça kal' demeyi bile düşünememişti. Kunta ardında çocukların uzaklaşan cıvıldamalarını duyarak ana yola doğru arabayı sürdü.

Yirmi mil uzaklıktaki bir hasta evi önünde, Efendi'yi akşama dek beklemişti. Sonunda Efendi'nin o gece dönmeyeceğini öğrenince Kizzy'yi almak için geri geldi. Miss Anne'in Kizzy'nin gece kalması için annesine yalvara yakara rica edişini izledi Kunta. Kadın, «Başımı ağrıtıyorsunuz, gürültünüzden bıktım,» deyince Kunta çok kızdı ama kızını buradan götüreceği için de daha iki adım atmadan yatışmıştı.

Beraber çiftliğe dönüyorlardı. Kunta'nın kızına adını taktığı geceden bu yana ilk kez yalnız kalabilmişlerdi. Kizzy'i sorumlu, kendi çocuk yetiştirme yöntemlerine uygun biri olarak eğiteceğini plânlarken, şimdi Kunta kendini aptal gibi hissediyor, nasıl davranması gerektiğini bile kestiremiyordu. Birden Kizzy'yi kucağına oturttu, onun ellerini, bacaklarını üstünde hissetti. Fıldır fıldır dönen bakışlarıyla babasını izliyordu Kizzy. 'Ağırlaşmış mı acaba' diye Kunta şöyle bir tarttı onu, sonra dizginlerini pamuk gibi ellerine tutuşturunca Kizzy cıvıldamaya başladı.

«Güzel kızım benim,» dedi sonunda. Kizzy ona baktı. «Tıpkı kardeşim Madi'ye benziyo'sun.»

Kizzy hâlâ ona bakıyordu. «Baba!» dedi Kunta parmağıyla kendini göstererek. Kizzy bu kez parmağına baktı. «Baba!» diye yineledi Kunta. Kizzy aldırmadı, atlara bakıyordu şimdi. «Deh!» dedi babasını taklit edercesine, sonra babasını göster-

di. Kunta'nın asılmış yüzünü görünce de sustu. Eve kadar hiç ses çıkarmadılar.

Birkaç hafta sonra yine Miss Anne'dan dönerlerken, bu kez Kizzy minicik parmağıyla Kunta'ya dokunarak «Baba!» demişti. Kunta heyecanlandı. «Ee to mu Kizzy leh!» dedi kızının parmacığını ona doğru çevirerek. «Senin adın Kizzy.» Sustu. «Kizzy!» Kizzy kendi adının söylendiğini anlayarak gülümsedi. Kunta bu kez kendini göstererek, «Kunta Kinte,» dedi. Yüzü ekşidi Kizzy'nin, bir şey anlamamıştı. «Baba,» dedi yine. İkisi de güldüler.

Yaza doğru Kizzy hem babasının arabasına binmeye bayılıyor, hem de onun öğrettiği sözcükleri dikkatle dinliyordu. Kunta bu gelişmeden umutlanmıştı. Kizzy bir gece Sukey Teyze'nin yanında, öğrendiği bir Mandinka sözünü söyleyince, Bell Kunta'yı hemen bir köşeye çekerek, bar bar bağırdı. «Hiç kafan çalışmaz mı senin, be adam? Dinle beni, o pis şeylerine bulaştırmayacaksın kızımı, ta ıam mı? Afrikalı değil o! Bunu kafana iyice sok!» Bu sözler üstüne Kunta neredeyse dövecekti Bell'i. Hem kocasına yüksek sesle bağırıyor, hem de kökenini yadsıyordu bu kadın. Toubob'dan korkmadan bir soluk bile alınamaz mıydı buralarda? Kendini güç tuttu Kunta. Belki de Kizzy'yi arabada gezdirmesini bile yasaklarlardı. Ama Bell böyle bir şeyi Efendi'ye söyleyemezdi. Yok böyle şey olamazdı, çekinirdi Bell. Toubob toprağında doğmuş bir kadınla evlenmenin ne anlama geldiği, bu olaydan sonra, günlerce Kunta'nın aklından çıkmadı.

Bir gün sürücü arkadaşı, Haiti'de o ayaklananların elebaşıları olan Toussaint'den en son haberleri ulaştırmıştı. Toussaint en büyük savaşçıları, «Büyük İskender»i, «Jul Sezar»ı, kendi efendisinin verdiği kitaplardan okumuştu. Aynı efendi, sonra onu İngiliz, Fransız ve İspanyolların elinden kurtarıp 'Birleşik Devletler'e yollamıştı. Zaten son birkaç aydır Toussaint, Kunta için büyük bir kahramandı. Kunta, bu adamı o efsanevi Mandinka savaşçısı Sundiata'ya benzetiyordu. Çiftliğe dönüp herkese haber vermek için yanıp tutuşurken Bell'i telâşla yolunu bekler buldu.

Kizzy ateşler içinde yanıyordu, yüzü şişmişti. Bell, «Efendi kabakulak dedi, çocuklarda hep olurmuş, meraklanacak bi' şi' de yokmuş,» deyince rahatladı Kunta. Miss Anne'nin birkaç

hafta için çiftliğe gelmesi yasaklandığı zaman Kunta bu hastalığa için için sevindi bile.

Hastalığının üçüncü gününde Miss Anne, Kizzy'ye bir bebek yolladı. Kizzy yatakta onu yanına yatırıp bayıldı artık. «Çok güzelsin,» diye diye sevip, okşuyordu. Kunta hınçla ahıra koştu, kendi oyduğu yontma bebek hâlâ yerindeydi. Biraz tozunu temizledikten sonra övünerek kızına getirdi. Sevinçten uçuyordu Kizzy. Bell de bundan çok hoşlanmıştı. Ama çok geçmeden toubob bebeği yine Kizzy'nin gözdesi olmuştu. Kunta Kizzy'e hiç bir kez bu denli içerlediğini anımsamıyordu.

Çok geçmeden Kizzy'nin sağlığı düzelmiş, iki kızın arkadaşlıkları yeniden başlamıştı. Annesi gürültüden şikâyetçi olduğundan, daha çok Miss Anne Kizzy'ye geliyordu. Bir gün kadının çocukların azgınlıklarından bayılacak hâle gelerek kızlara, «Zenciler gibi davranıyorsunuz!» deyince, Miss Anne'ın, «Onlar bizden daha çok eğleniyorlar anne, kaybedecekleri bir şey yok ki bizim gibi!» diye yanıtladığını, evin aşçısı Omega'dan duymuştu Kunta. Ama her iki kız da Efendi'nin çiftliğinde pek eğleniyorlardı doğrusu. Bağırış çağırışlarına karışan görüşen yoktu. İstedikleri her yere gidebiliyorlardı.

Bir gün Kunta evde yokken, Kizzy babasının takvim taşlarını göstermek için Miss Anne'i eve getirdi. Bell evdeydi. «Çek ellerini baki'im babanın taşlarından,» diye bağırmıştı. Kızlar korkuyla kaçıştılar.

Ertesi gün Efendi Bell'i çalışma odasına çağırıp çok sert bir sesle, «Miss Anne, sizin evde gördüğü bir şeyden sözetti bana. O her ay maşrapaya konan taşlar, hangi büyüymüş bu? Anlat bakalım?» dedi.

Bell kekeledi, «Taşlar? Hangi taşlar Ef'em?»

«Ne dediğimi pekâlâ anlıyorsun!»

Bell gülmeye çalıştı. «Oh! Anladım, yok Efendim, o büyü falan di'il. Benim Afrikalı, kaç yaşında oldu diye günlerini sayıyor onlarla Efendim.»

Bell'in hemen mutfağa dönmesini söylerken Efendi'nin sert ifadesi hiç değişmemişti. Bir yolunu bulur bulmaz Bell doğru eve koşup Kizzy'i Kunta'nın kucağından kaptığı gibi ellerine vurmaya başladı. «O kızı bi'da' buraya getirmek falan yok. Kafanı koparırım senin anlıyo'musun?»

Kizzy ağlayarak odaya kaçınca Bell bu kez Kunta'ya döndü. «Şu taşlardan zarar gelmez, ben de biliyorum, ama şu Afrika şeylerini kıza öğretme demedim mi ben sana Kunta.» Yalvarır gibiydi. «Efendi böyle şeyleri hiç unutmaz.»

Kunta kendini öyle güçsüz hissediyordu ki, yemeğini bile doğru dürüst yiyemedi. Yıllarca Efendi'ye sürücülük yapmıştı ama yine de yaşını hesaplamak için yaptığı şu şey, şüpheleri üstüne çekebiliyordu anlaşılan.

Miss Anne'ın gelip gitmeleri yine başlayınca sanki hiç bir şey olmamış gibi davrandılar. Kunta ne zaman bir işi çıkıp da mutfağa gitse, Bell'in ikisini de doyurduğunu, sonra aynı yatakta öğle uykusuna yattıklarını görüyordu. Eğer Miss Anne o gece evine dönmeyecekse, yatma saati gelinceye dek dünyada Kizzy'i bırakmıyordu. Sonra Bell büyük eve gidiyor, kızlara tavşan kardeşin, tilki kardeşi nasıl oyuna getirip kapana kıstırdığına ait bir öykü anlatıp onları uyutuyordu.

Giderek derinleşen bu dostlukta, kapana kısılanın Kizzy olacağından korkuyordu Kunta. Kizzy çocukluğunu eğlenceli geçiriyordu, bunu da düşünmek gerekirdi tabii. Bir toubob oyuncağı olmazsa, Noah gibi, daha o yaşta tarlada çalıştıracaklardı Kizzy'i. Oysa şimdi Bell'in gözü önünde zıplıyor, oynuyordu.

Bell acaba hiç korkmaz mıydı Kizzy'nin geleceğinden? Geceleri Kizzy'i kucağına oturtup, o 'Isa' şarkılarından mırıldanırken, gözlerindeki bakışından Kunta bu korkuyu anlardı. Kızının bir toubab'a bu denli yakınlaşmasını istemiyordu Bell, onu adeta uyarıyordu. Böyle bir arkadaşlığın Kizzy'e, hatta Bell ve Kunta'ya bile neler getireceğini kestiremiyorlardı.

BÖLÜM 71

Ayda iki kez, pazar günleri Kunta, Efendi'sini Waller'lerin toplantı evlerindeki kiliseye götürürdü. Yalnız Waller'ler değil, tüm önemli ailelerin böyle toplantı evleri olduğunu, Fiddler'dan biliyordu zaten. Yalnız bu toplantılara sağdan soldan, öteki yoksul ailelerin, devriyelerin de katıldığından habersizdi Kunta.

Dışarıdan duyulan dualar ve şarkıların arasında hep uzun ve sıkıcı vaazlar olurdu. Sonra herkes dışarı çıkmaya başlar, birer birer papazın elini sıkar, birbirilerini şapkalarıyla selâmlarlar, sanki beyaz doğmakla eşitmişler gibi davranırlardı. Ancak ağaçlar altında piknik yemeklerini yerlerken, yoksullar ve devriyeler bir yana, efendiler öteki dağılırlardı.

Kunta, Efendi'sini bekleyip olanları seyrederken, Bell'in de tutsaklar arasında bu 'İsa Toplantıları'nı ayarladığını, yalnız her nedense, o toplantıların çok gürültülü patırtılı geçtiğini düşünürdü. Toubab'ların şimdiye dek gördüğü tek üstünlüğü, sessizce ibadet etmeleriydi.

O aralar, 'açık hava âyinine' gideceklerini söylemişti Bell. Kunta yaz başında herkesin katıldığı bu âyinlere gitmemek için her yıl mazeretler uydurmasına karşın, Bell de her yıl ona gelip gelmeyeceğini sormaktan bıkmamıştı. Kunta açık hava ayinlerinde, Bell'in o dinle ilgisi olduğundan öte, ne olup bittiğini bilmek de istemezdi.

Bell yine ısrar etti. «Aslında her yıl, görmek için yanıp tutuştuğunu biliyorum! Hani şimdiden haber vereyim de, gelip gelmeyeceğini iyi düşün!» Sesinde alay vardı. Kunta yeni bir tartışmaya girmemek için «Bi' düşüni'im,» dedi. Oysa gitmek falan aklının ucundan geçmiyordu.

Toplantıdan bir gün önce Efendi'yi eve getirirken, «Yarın seninle işim yok Toby,» dedi Efendi. «Ama Bell'e ve öteki kadınlara yarın âyine gitmeleri için izin verdim, onları arabayla götürmende hiç bir sakınca yok!»

Bu Bell'in işiydi kuşkusuz. Eve dönüğünde daha kapıda karşılanmıştı.

«Kizzy Hıristiyan olurken, seni başka bi' yolla oraya getiremezdim ki.»

«N'olurken?»

«Hıristiyan. Yani kiliseye katılacak!»

«Hangi kiliseye? Senin şu 'Oh Lord!' kilisesine mi?»

«Yine başlama. Miss Anne onunla birlikte kiliseye gitmek istiyo' ama kızımın Hıristiyan olması gerek önceden, di'mi?»

«O da kiliseye gitmeyiversin.»

«Yine anlamıyorsun di' mi Afrikalı? Onların kiliselerine

girebilmek bir lütuftur. Hayır der demez ikimizi de pamuk toplamaya gönderiverirler alimallah!»

Sabah Kunta onları kiliseye götürürken dimdik oturuyor, arkadan gelen kadınların seslerine hiç kulak asmıyordu. Bir süre aralarında gülüşüp, konuştuktan sonra şarkılara başladılar. Sallanıyorlar, ellerini dizlerine vuruyorlar, arabayı da sallıyorlardı ama Kunta ağzını açıp tek söz etmedi. Kizzy'nin minicik sesini bile duyuyordu aralarında. Aslında Kizzy'i toubab çalmamıştı, onu öz annesi armağan ediyordu onlara.

Kalabalık arabalar sağdan soldan görünmeye başlamışlardı; içlerindekiler birbirilerine el sallıyorlar, çığrışıyorlardı yan yana giderken. Her yanı çiçeklerle örtülmüş kamp yerinde, on - oniki kadar arabanın daha önceden gelmiş, bir o kadarın da yolda olduğunu gördü Kunta. Herkes inmiş, birbiriyle sarılıp, öpüşüyordu. Toubob toprağında bu kadar karaderiliyi bir arada görmemiş olan Kunta dikkat kesildi.

Kadınlar ağaçların altında yiyecek sepetlerini açarlarken, erkekler de çayırın ortasındaki küçük tepeciğe yollandılar. Kunta arabanın yanında oturuyor, her şeyi izleyebiliyordu. Çok geçmeden erkekler tepede yan yana oturmuşlar, yalnız aralarında en yaşlı görünen dört kişi ayakta kalmıştı. Ayaktakilerden kapkara derili, gri sakallı biri, sanki önceden haberleşmiş gibi, kadınların olduğu yöne doğru bağırmaya başladı. «İsa'nın çocuklarına sesleniyorum!»

Kunta gözleri ve kulaklarına inanamayarak, tüm kadınların başlarını çevirerek adama, «Evet Lord,» deyip erkeklerin oturduğu tepeciğe doğru koşuşmalarını ve yere oturmalarını izledi. 'Tüm olup bitenler, Juffure'daki İhtiyar Ho,.t toplantılarına benziyor,' diye aklından geçirdi Kunta.

Yaşlı adam yine bağırdı: «Hepiniz İsa'nın çocukları mısınız?»

«Evet, Lord!»

Ayakta kalan öteki üç adam sırayla bağırmaya başladılar: «Sonsuza dek Tanrı'nın köleleriyiz, biz.»

«Evet, Lord!» dedi tüm kalabalık.

«Hazır mısınız' İsa, bekle geliyoruz!»

«Evet Lord!»

«Kutsal Babc ızın söylediklerini unutmayın. Aramızda ya-

bancı olmasın!»

Kunta heyecanlanmıştı, tüm bu yanıtlamalardan sonra gri sakallı adam yeniden konuşmaya başladı.

«Tanrı'nın çocukları! Ona her inananın sonunda gideceği bir Cennet vardır. Ona inananlar, o kutsanmış topraklarda sonsuza dek yaşarlar. İncil'de böyle diyor: Kuzular da, aslanlar da o kutsanmış toprakta yanyana yaşayacaklar.» Yaşlı adam başını göğe doğru kaldırıp elleriyle göstererek, «Ne efendiler, ne de tutsaklar olacak orda! Yalnız Tanrı'nın çocukları olacak!» diye bağırdı.

Birden üç, beş kadın yerinden fırlayarak, «O Jesus!, O Jesus! O Jesus!» diye tepinmeye başladı. Kadınların ardından erkeklerin çoğu çığlıklar atıp dövünerek onlara uydu. Kunta Bell'in de onların arasında olduğunu görünce, utancından kıpkırmızı kesildi. Biri, «Ben Tanrı'nın çocuğuyum,» diyerek yere kapaklanmış, debeleniyordu, sonra herkes ona katıldı. Arada sırada içlerinden biri doğrulup göğe doğru ellerini kaldırıyor, «Tanrım, İsa koru beni!» diye haykırıyordu.

Kunta bütün bunların ne anlama geldiğinden habersizdi. Ancak köyündeki gibi, içlerindeki kötü ruhları atanların danslarına benzer bir şeyler olup bitiyordu. Çığlıklar giderek azalıp herkes yorgunluktan bitkin bir halde, yere serilince, 'tıpkı köydeki dansların bitişi gibi' diye düşündü Kunta.

Sonra yavaş yavaş doğruldular, inler gibi bağırmaya başladılar:

«Sırtımın acısı Tanrı'ya yaklaştırdı beni. 'Ayağa kalk, dik dur' dedi bana ve tüm acılarımı dindirdi!»

«Benim ruhumu kurtarınca, biricik sevgimi, herkesden alıp ona verdim!»

Sonunda yaşlı adam uzun bir dua okudu. Kalabalık, «Amin!» diye bağırdıktan sonra tüm gücüyle bir şarkıya başladı:

«Benim ayakkabılarım var, senin ayakkabıların var, Tanrı'nın çocuklarının, hepsinin ayakkabıları var. Cennete gidince, ben de ayakkabılarımı giyip, yürüyeceğim Tanrı topraklarında!»

Şarkıyı söylerken hepsi ayağa kalkmışlar, rahibin arkasından yavaşça yürüyerek, çayırın ötesindeki dereye doğru gitmişlerdi.

Rahip derenin yanında herkese yüzünü dönerek, «Evet, günahkâr kardeşlerim. Şimdi kutsal Jordan Nehrinde temizleneceğiz!» dedi.

«Evet,» diye bağrıştılar.

«İçimizdeki cehennem ateşlerini, kutsanmış toprakların, kutsal suyuyla söndürme zamanıdır şimdi!»

«Her şeye kâdir olan hakkına şu suya dalıp, yine O'nun adıyla doğrulmaya hazırız. Önceden vaftiz olanlar, siz çökün.»

Kunta on kişinin yere çöktüğünü şaşkınlıkla izledi. Ötekiler suyun kenarında sıraya girdiler. Rahip ve yaşlı bir adam, su dizlerine gelinceye dek ilerleyip sıradaki ilk genç kıza seslendiler. «Hazır mısın çocuğum?» Kız başını salladı. «Gel, öyleyse!»

Kıyıdaki öteki iki yaşlı adam, kızın ellerinden tutarak rahibe doğru götürdüler. Rahip sağ elini kızın yüzüne dayamış, ötekiler de omuzlarından tutmuştu. «O Lord, bu çocuğu iyice temizle,» dedi rahip ve kızı arkası üstü itti. Adamlar, kız bütünüyle suya dalıncaya dek, elleriyle bastırdılar.

Sudan kabarcıklar çıkıp, kız debelenmeye başlayınca, adamlar onu daha da bastırarak «Evet, tamam!» diye bağırdılar.

Rahip, «Oldu,» dedi. Kızı zor zaptederek çıkarıverdiler sudan. Soluk soluğaydı zavallı kız; her yanından sular akıyordu, ellerinden kurtulacak hâli bile kalmamıştı. İki yaşlı adam kızı taşıyarak kıyıda bekleyen annesinin kollarına bıraktılar.

Yirmisinde bir gencin sırasıydı şimdi ama çocuğun korkudan kıpırdayacak gücü yoktu. Çocuğu çeke çeke rahibin yanına götürdüler.

Orta yaşlı bir adama, onikisinde bir kıza, yürüyemeyecek kadar yaşlı bir kadına da bu işlemlerin uygulanışını, Kunta şaşkınlıktan ağzı bir karış açık seyretti. Neden yapıyorlardı bunu? Çok gaddar bir Tanrı olmalıydı, kendisine böyle inanılmasını isteyen! Neredeyse boğulacak biri nasıl temizlenirdi? Kunta'nın aklı yanıtlayamadığı sorularla iyice karışmıştı ki, sonuncu adam da sudan çıkarıldı.

Kunta bitti diye düşünürken, rahip ıslanmış yüzünü elleriyle kurulayıp, «Aramızda bu kutsal günde çocuğunu İsa'ya takdis ettirecek var mı?» dedi. Dört kadın ayağa kalktı, önlerinde elinde Kizzy'i tutmuş Bell duruyordu.

Kunta doğruldu. Böyle bir şey yapamazlardı, hiç kuşkusuz! Bell'in hızlı hızlı suya doğru yürüdüğünü görünce, Kunta yarım ayağıyla yirmi beş yıldır ilk kez deli gibi koştu. Bell Kizzy'i elinden tutmuş rahibe verirken soluk soluğa yetişti. Tam bağıracaktı ki, rahibin konuştuğunu duyunca susmak zorunda kaldı.

«Aziz Isa... Buraya sürüne bir kuzu daha katmak, ona hoş geldin demek için toplandık. Kızın adı neydi, kız kardeşim?»

«Kizzy, saygıdeğer efendim.»

«Tanrım...» diye sol eliyle Kizzy'in gözlerini kapadı rahip.

«Hayır!» Kunta avazı çıktığı kadar bağırmıştı.

Rahip durdu, bir Bell'e, bir de Kunta'ya baktı. Kizzy ağlamaya başlamıştı. «Bi' şi' yok kızım korkma,» diye fısıldadı Bell. Kunta herkesin bakışını üstünde hissetti.

Sessizliği Bell bozdu. «Saygıdeğer efendim, bu benim Afrikalı kocamdır. Anlamaz o, ben sonra kendisine anlatırım. Siz lütfen devam ediniz.»

Kunta donup kalmıştı.

«Tanrım, bu kutsal suyla kızı takdis et... Adını bi' kez daha lütfen?»

«Kizzy.»

«Kizzy'i takdis et ve kutsal topraklarına kabul buyur Tanrım.» Rahip sağ elini suya daldırıp, Kizzy'nin yüzüne bir avuç su serpti. «Amin.»

Bell Kizzy'i kucağına aldı, kıyıda bekleyen Kunta'nın önüne getirdi. Kunta kendini budala yerine koymuştu. Utanıyordu. Bakışları Bell'in çamur içinde kalmış ayaklarından yukarı doğru kalktı, göz göze geldiler. Bell ağlıyordu. Kizzy'yi Kunta'nın kucağına vererek, «İşte bu kadar. Yalnız biraz ıslandı,» dedi. Sonra yarı şaka yollu ekledi: «O kadar koştun ki acıkmışsındır. Ben de tabi. Ha'di yemeğe gidelim. Sana kızarmış tavuk, yumurta ve sütle yaptığım o' tatlıdan getirdim.»

«İyi,» dedi Kunta yalnızca.

Büyük bir ceviz ağacının gölgesinde oturup bir güzel yemeklerini yediler.

BOLUM 72

Bir gece Bell, «Artık yedi yaşındasın Kizzy,» dedi. «Yaşıtların tarlada bütün gün çalışıyo'lar. Noah'a baksana. Sen de büyük evde bana biraz yardımcı olmalısın.» Babcsının bu konularda ne düşündüğünü bilen Kizzy, Kunta'ya belli belirsiz baktı. «Anneni duydun!» dedi Kunta kesin bir dille. Önceden Bell'le konuşup, Kizzy'nin yalnızca Miss Anne'ın oyun arkadaşı olarak kalmasını değil, Efendi'nin gözüne çarpacak işler de yapmasını kararlaştırmışlardı. Ayrıca Juffure'da kızlar annelerinden bir sürü şeyler öğrenip iyi bir gelin adayı olurlarsa, babaları damatlardan daha yüksek başlık parası ister diye, Kizzy'nin Bell'in yanında çalışması Kunta'yı için için sevindirmişti. Birkaç gün sonra Bell, Kizzy'nin gümüşleri parlattığını, yerleri sildiğini, Efendi'nin yatağını bile yaptığını, sevinerek Kunta'ya bildirdi. Her şeye rağmen Kunta aynı sevinci paylaşmıyordu. Kızının toubab'a yakınlaşmasına, onun işlerini yapmasına hâlâ inatçı bir gururla direndiğini, bir türlü anlamak istemiyordu Bell. Hele bir gün Kizzy'i Efendi'nin geceleri içine işediği, beyaz kavanozu boşaltırken görünce korktuğu başına geldi diye çileden çıktı Kunta.

Bell'in Kizzy'e verdiği öğütleri dinlerken de hırsı kabarıyordu Kunta'nın. «Bak, şimdi beni iyi dinle. Efendi gibi insanların yanında çalışmak her zenci kıza nasip olmaz. Tamam mı? Bunu kafana iy'ce yerleştir. Bütün iş ne biliyo'musun? Efendi daha sana şöyle yap demeden, sen yapmış olacaksın. Bundan böyle sabah erken kalkar, benimle büyük eve gelirsin. Sana ilk önce Efendi'nin pantolon ve ceketlerinin tozunu almayı öğretirim. Ama dikkat ha, düğmeleri koparmak yok...»

Hiç bir gece geçmiyordu ki, Bell bu saçmasapan derslerini Kizzy'ye öğretmesin. «Ayakkabılarımı boyamak için n'aparım biliyo'musun?» diyordu Bell. «Birayı, lâmba isi, donyağı ve parça şekerle iyice karıştırırım. Bir gece bekler, sonra yine iyice karıştırırım, ayakkabılara sürünce de cam gibi olur!»

«Eğer, bi' kaşık karabiberi şekerle ezip, inek sütü kaymağıyla yumuşatırsan, sonra bi' kavanoza koyup odaya bırakırsan artık or'lara hiç sinek gelmez, tamam mı?»

Kunta böyle ev hanımı inceliklerini dinlemeye hiç dayanamıyor, soluğu Fiddler'da alıyordu. Oysa Kizzy çok ilgiliydi bu gibi işlerle. Birkaç hafta sonra Bell, sobanın demir ayaklıklarının, Kizzy cilâlıyalı beri çok güzel göründüğünü ve Efendi'nin hoşuna gittiğini söyledi.

Tabii, Miss Anne ne zaman gelse Kizzy'nin onunla oynamasına izin veriyordu Efendi. Kızlar sıçrayıp hopluyor, ip atlıyor, saklambaç oynuyorlardı. 'Zencicilik' diye de bir oyun bulmuşlardı kendi kendilerine. Ham karpuzları kırıp suyunu saçlarına, yüzlerine buluyorlardı. Giysilerini kirlettikleri için bir gün dayak bile yediler.

Miss Anne döndükten sonra, ilk birkaç gün için Bell Kizzy'i zor zaptediyordu. Kızının o günlerde çalışmak istemeyişine Kunta'nın aldırdığı yoktu. Kizzy'i Efendi John'lara götürürken, onunla arabada yalnız kalabildiği için de memnundu artık. Bell'in haberi olmadan Kizzy'e kendi istediklerini öğretiyordu bu yolculuklarda.

Yollarda giderken gördükleri şeyleri Mandinka dilinden söylerdi Kunta. Bir ağacı gösterir: «Yiro,» der, yola «Silo,» derdi. Otlayan bir ineği görürlerse, «Ninsemuno,», bir köprüden geçerlerse, «Salo,» diye açıklardı Kunta. Bir kez, sağnağa yakalanmışlar, Kunta, «Sanjio,» diye haykırmıştı. Güneşin adı «Tilo» idi. Kizzy tüm bunları, kusursuz söyleyene dek yinelerdi, Kunta. Çok geçmeden Kizzy de iyice ilgilenmiş, her gördüğü şeyin Mandinka dilinde nasıl söylendiğini sorar olmuştu. Daha arabaya biner binmez, Kizzy artık başlıyordu: «Başıma ne denir?», «Kungo.» Saçlarını gösterip sorar, «Kuntinyo,» yanıtını alırdı. Burnunu tutunca, «Nungo»; kulaklarını sıkınca, «Tulo»; ayaklarıyla tapınmeye başlayınca, «Sinkumba,» derdi Kunta gülerek.

Bir gün yanı başından geçtikleri dereyi sormuştu Kizzy. Kunta, «Ona, bolongo denir,» diye yanıtlamış, kendi ülkesinde 'Kamby Bolongo' adlı bir dere kıyısında oturduklarını anlatmıştı. Yine o dereden geçerlerken Kizzy bağırdı: «Kamby Bolongo!» Tabii, burasının Mettaponi Deresi olduğunu, Gambia ile bir ilgisi bulunmadığını anlaması güç işti Kizzy'nin ama anımsaması bile yeterdi. Kunta 'Kamby Bolongo'nun daha büyük bir akarsu olduğunu açıkladı. O suyun, ne denli bereket getirdiğini anlatmak isterdi kızına. Oysa nasıl becerilebilirdi bu! İçinde balıkla-

rın sıçradıklarını, üstünde binlerce kuşun cıvıldadığını anlatabildi yalnızca. Allah'ın bir zamanlar çekirgeleri o nehrin üstüne nasıl indirdiğini, güneşin bile kapkara göründüğünü, sonunda sert rüzgârların onları bu felâketten kurtardığını Yaisa Ninenin öykülerinden duyduğu şekilde anlattı Kunta.

«Benim ninem var mı?» diye sordu Kizzy.

«Hem de iki tane... Benim annem ve annenin annesi.»

«Neden bizimle beraber di'iller?»

«Ner'de olduğumuzu bilmiyo'lar ki.» dedi Kunta. «Sen ner'de olduğumuzu biliyo'musun bakalım.»

«Arabadayız,» diye yanıtladı Kizzy.

«Yani, ner'de yaşıyoruz dedim canım.»

«Efendi Waller'in evinde.»

«O ner'deymiş bakalım?»

«Orda,» dedi Kizzy eliyle yolu göstererek. Canı sıkılmıştı, hemen konuyu değiştirdi. «Bana geldiğin yerlerdeki böcekleri filân anlatsana, baba.»

«Bizim or'lardaki kırmızı karıncalar, yapraklara binip, nehri geçerlerken, askerlerin yürüyüşü gibi bi' ses çıkarırlar. Bi' insan boyundan daha yüksek tepecikler kurup içinde yaşarlar.»

«Amma korkunç! Üstlerine bastın mı hiç?»

«Yoo. Her yaratığın, senin gibi yaşamaya hakkı var. Şu çimenlerin bile insanlar gibi bi' ruhları vardır Kizzy.»

«Ben de çimenlere hiç basmam, hep arabada dururum.»

Kunta gülümsedi. «Benim geldiğim yerde araba yoktu ki. Nereye gitsek, yürürdük. Bi' kez amcamlara gitmek için babamla, Juffure'dan tam dört gün yol yürümüştük.»

«Ner'den? Juffure'dan mı?»

«Sana ner'den geldiğimi o kadar söyledim ya...»

«Afrika'dan di'mi? Gambia'dan geldiğini anlatmadın mı?»

«Gambia, Afrika'nın bi' ülkesi, Juffure da Gambia'da bi' köy.»

«Ner'de babacığım onlar?»

«Büyük denizin ötesinde.»

«O deniz ne kadar büyük?»

«Dört ayda bi' ucundan, öteki ucuna gittik.»

«Babacığım, sen bir yıla ne diyo'dun?»

«Yağmur mevsimi.»

Kizzy kıkırdadı. «Peki, büyük denizi nası' geçtiniz?»

«Kocaman bi' gemiyle.»

«O gördüğümüz, dört adamın balık tuttuğundan da mı büyük?»

«Yüz adamı bile alır içine o. Koca gemiydi.»

«Niye batmadı?»

«O kadar istedim ki!»

«Niye?»

«Birbirimizin başına pisliğimizi yapacak kadar hastaydık da onun için.»

«Niye tuvalete gitmediniz?»

«Toubob bizi zincirle bağlamıştı da ondan.»

«Toubob kim?»

«Beyaz adam.»

«Kötü bi' şi' mi yaptınız da zincirlediler sizi?»

«Ormanda dolaşıp, kendime davul yapmak için ağaç arıyordum, kaçırdılar beni, buraya getirdiler.»

«Kaç yaşındaydın?»

«On yedi.»

«Annene, babana gelebilir misin diye sordular mı?»

«Becerebilselerdi onları da alırlardı. Bugüne dek ailem ner'de olduğumu bilmiyo'.»

«Kardeşlerin var mıydı?»

«Üç tane. Belki şimdi daha da çoğalmışlardır. Şimdi hepsinin, sen boyda çocukları vardır, herhalde.»

«Bi' gün görecek miyiz onları?»

«Bi' yere gidemeyiz.»

«Ama şimdi gidiyoruz ya?»

«Evet Efendi John'a; akşama dek gitmezsek de köpeklerini salarlar peşimize.»

«Merak mı ederler bizi?»

«Yoo. Biz onların malıyız da onun için.»

«Benim, senle annemin malı olduğum gibi mi?»

«Sen çocuğumuzsun. O başka.»

«Miss Anne da beni çocuğu olarak istiyo'.»

«Sen onun oyuncağı di'ilsin.»

«Ama ben de onunla oynuyorum. En iyi arkadaşı olduğumu söyledi.»

«Hem tutsak, hem de en iyi arkadaş olunmaz.»

«Neden, baba?»

«Çünkü arkadaşlar birbirinin malı di'ildir.»

«Annemle sen birbirinizin malı di'il misin? Hem de arkadaşsınız.»

«Aynı şey di'il. Biz birbirimize aitiz çünkü istiyoruz, seviyoruz.»

«Ama ben de Miss Anne'ı seviyorum. Ona ait olmak istiyorum.»

«Ö'le şey olmaz.»

«Neden?»

«Büyüyünce, mutlu olamazsın.»

«Siz de olmazsınız di'mi?»

«Tabii.»

«Babacığım, ben sizden ayrılamam ki.»

«İnşallah kızım, biz de senden.»

BÖLÜM 73

Yıllardır, Kunta şafaktan önce, daha herkes uyurken kalktığından, tutsaklar arasında 'O Afrikalı karanlıkta bile kedi gibi görür' derlerdi. Kunta'nın söylenenler umurunda değildi, yeter ki ahıra gidip sabah namazını kılmasına karışmasınlar. Sonra atlara saman verir, o sıralarda da Bell ve Kizzy uyanıp yıkanmış ve giyinmiş olurlar, tarlada çalışanların başı Cato ve Ada'nın çocuğu Noah da zenciler için kalk zilini çalmaya giderdi.

Her sabah Noah, «Günaydın,» derdi Kunta'ya. Noah'ın sesi öylesine ciddiydi ki, Afrika'daki Jeloff'ların suratsızlığına benzetirdi bunu Kunta. Jeloff'lar da sabah sabah birini selâmladığı zaman, akşama dek bir daha ağızlarından güzel bir söz çıkmaz denirdi. Kunta'yla Noah hiç konuşmazlardı, ama ciddi halleriyle, işine bakıp kimseyle dalaşmamasıyla, az konuşup gözünün hep açık olmasıyla bu çocuk, Kunta'ya kendi gençliğini anımsatırdı. Kunta, Noah'ı, aynı kendisinin yaptığı gibi Miss Anne ile Kizzy'nin sıçrayıp, oynamalarını gözlerken görmüştü. Sonra birbirilerini farketmişler, bir şey olmamış gibi davranmışlardı. Her ikisi de, birbirilerinin aklından geçenlerden çekinmişti.

Noah on yaşında, Kizzy'den iki yaş daha büyüktü. Çiftlikte çocuk olarak yalnız onlar vardı. Oysa arkadaş olamıyorlardı. Ne zaman karşılaşsalar, birbirilerini görmezlikten geldiklerini farketmişti Kunta ve nedenini bilmiyordu. Ancak öğrenmiş olduğu süregelen bir alışkanlık vardı: ev hizmetçileriyle tarlada çalışan tutsaklar birbirileriyle pek kaynaşamıyorlardı.

Nedeni ne olursa olsun, Noah tarlada ötekilerle beraberken, Kizzy de büyük evde yerleri silip süpürüyor, bibloların tozunu alıyor, Efendi'nin odasını düzeltiyordu. Cumartesileri Miss Anne gelince Kizzy tüm işlerini çarçabuk bitirir, akşama dek oyunlar oynarlardı. Efendi öğle yemeğine kalırsa, Miss Anne'la beraber yemek ister, Kizzy de başlarında yelpazeyle sinekleri savuştururdu.

«Efendi'nin yanında kıkırdaşırken bi' görürsem kıçınızı yakarım sizin!» diye Bell kızları önceden defalarca uyardığı için uslu dururlar, Bell, içeri girip çıktıkça yaramazlık ediyorlar mı diye göz ucuyla süzerken bile gülüşmezlerdi.

Kunta, Kizzy ile Miss Anne'ın arkadaşlığından o denli irkilmiyordu artık. Yalnız Kizzy'nin Efendi'nin işlerini yaptığını anımsamak istemiyor, Miss Anne ortalardayken de ahırda atlarla uğraşmayı yeğliyordu. Pazar öğleden sonrası gelince, Miss Anne evine döner, Efendi de bir konukla oturur, Bell ve Sukey Teyze 'Isa Toplantıları'na giderler, Kunta da kızıyla üç beş saat yalnız başına kalmak fırsatını bulurdu.

Hava iyiyse, Kunta'nın kızına 'Kizzy' adını verdiği yere doğru yürürlerdi. Ortalıkta kimsenin olmadığından emin olduktan sonra Kunta, kızının pamuk gibi ellerini tutar, konuşmaya gerek duymadan yürürler, koca bir ağacın gölgesinde Kizzy'nin mutfaktan getirdiği bisküitleri atıştırırlardı. Neden sonra konuşmak akıllarına gelirdi.

Çoğunlukla Kunta anlatır, Kizzy de arada sözünü keserek «Peki, niye?» diye sorar dururdu hep. Bir gün Kunta daha ağzını açmadan Kizzy atılmıştı: «Bana Miss Anne dün ne öğretti biliyo'musun?»

O şımarık beyaz çocuğun neler öğrettiğini hiç merak etmiyordu aslında ama Kizzy'i gücendirmemek için, «Sö'le bakalım,» dedi Kunta.

«Peter, Peter kabak yer, çok fingirdek bi' karısı var. Onu

kabağın içine tıkmış, kadın hiç kaçamamış...»

«Bu mu?» diye sordu Kunta.

Kizzy başını salladı. «Beğendin mi?»

Tam Miss Anne gibilerinden beklenildiği gibi tümüyle budalaca bir tekerlemeydi ama, «Iyi söylüyo'sun,» dedi Kunta.

«Benim gibi söyleyemeyeceğine bahse girerim,» diye Kizzy gözlerini kırptı.

«İstemem ki.»

«Ha'di baba, benim için n'olur, bi' kez.»

«Bö'le saçma sapan şeylerle uğraştırma beni.» Sesi biraz yüksek çıkmıştı. Kizzy hiç vazgeçmeden, üsteleyip durunca Kunta onunla birlikte söyledi. Bu arada, 'Kur'ân'ın en güzel sözlerinden, kızıma okusam,' diye aklından geçirdi. Oysa Kizzy Peter Peter'den ne anlıyorsa, Kur'ân'dan da o kadar anlayacağı için vazgeçti. Ama bir öykü anlatabilirdi şimdi. Kizzy küçük çocukla timsahı önceden bildiği için, tembel kaplumbağanın, aptal bir leopara onu taşıması için yalvardığı öyküyü anlatmaya başladı.

«Bu öyküleri ner'den öğreniyo'sun babacığım?» diye sordu Kizzy öykü bitince.

«Senin yaşındayken Nyo Boto adındaki yaşlı bi' kadın anlatırdı.» Birden Kunta'nın aklına Nyo Boto'nun yüzü gelince kahkahalar atmaya başladı. «Başı damdazlaktı! Yumurtaya benzerdi. Dişleri de yoktu! Ama ö'le bi' dili vardı ki, yılan gibiydi. Bizleri de kendi çocukları gibi severdi.»

«Peki, kendi çocukları yok muydu?»

«Juffure'a gelmeden önce varmış ama bi' savaşta ölmüşler.» Kunta, kimbilir belki Bell'in çocuklarına da aynı şey olmuştur diye anımsayınca sustu. Uvey kardeşleri olduğu Kizzy'e söylenebilirdi ama bu kimseyi mutlu etmezdi. Bell bile o geceden sonra, kayıp kızlarından hiç söz etmemişti. Kunta da annesinden koparılıp kaçırılmamış mıydı? Ya Afrika'dan getirilen binlerce insan?

«Bizi bur'lara çıplak getirdiler,» diye mırıldandı. Kizzy şaşkınlıktan açılmış gözlerle Kunta'ya baktı. Kunta'nın ağzından kelimeler ardarda dökülüyordu: «Adlarımızı bile değiştirdiler. Senin gibi burada doğanlar kim olduklarını unuttular! Oysa ben ne kadar Kinte'ysem, sen de o kadar Kinte'sin! Bunu hiç unutma,

e mi kızım? Ataların yüzlerce yağmur mevsimi önce Mali'den gelmişlerdi, gezgindiler, kutsal kişiydiler. Ne dedi'imi anlıyo'musun Kizzy?»

«Evet, babacığım,» dedi Kizzy bir şey anlamadan.

Sonunda Kunta yere Arap harfleriyle adını yazdı. «Bak işte, bu benim adım. Kun-ta Kin-te,» dedi eliyle yazdıklarını heceleyerek. Kizzy çok sevinmişti. «Baba n'olur benimkini de...» Kunta yazdı. Kizzy gülerek ellerini çırptı. «Bana da bö'le yazmayı öğreticen mi?»

«Yoo... Doğru olmaz,» dedi Kunta sertçe.

«Niye?»

«Afrika'da yalnız erkekler yazmayı öğrenir. Kızlar hiç gerek duymazlar, bur'da da ö'le.»

«Peki, annem niye yazıp okuyo' ö'leyse?»

Kunta'nın yüzü asıldı, çok sert bir biçimde yanıtladı: «Bi' daha bö'le şeylerden söz ettiğini duy'mayım. Anlıyo'musun? Karışmak yok... Beyazlar hiç birimizin okuyup yazmasından hoşlanmazlar!»

«Niye?»

«Çünkü ne kadar az bilirsek, başlarına o kadar az dert açarız da ondan.»

«Ben kimsenin başına dert açmam ki.»

«Hemen eve dönmezsek, annen ikimizin de başına ö'le bi' dert açar ki görürsün!» Kunta kalkmak istedi, oysa Kizzy önündeki çakıl taşlarıyla dalgın dalgın oynuyordu. «Sana bi' şey di'im mi? O taşı al, sakla. Gelecek ay, takvimime sen atarsın onu, tamam mı? Hadi şimdi gidelim.»

Dö·ərlerken, Kizzy sevinçten uçuyordu.

BÖLÜM 74

Kizzy, yine Kunta'nın takvimine bir taş attığı sıralarda, bir yıl sonra 1800 yazında, Efendi bir işi çıktığı için Fredericksburg'a gideceğini, o burada yokken çiftliğe kardeşinin göz ku

lak olacağını Bell'e bildirdi. Hem ailesinden ayrı kalacağı, hem de çiftliğe hoşlanmadığı birinin bakacağı için Kunta herkesden çok üzülmüştü bu habere. O sabah atları ahırdan çıkarırken Bell yanına gelmiş, sanki düşüncelerini okumuş gibi, «Efendi de kardeşini pek sevmez, ama ben bu gibilerle nasıl geçinileceğini iyi bilirim. Zaten bi' haftacık, canım... Bizim için üzülme,» demişti.

«Yok, aklıma bile gelmedi bu,» dedi Kunta yalanını gizlercesine. Kizzy'i kucaklarken, «Sakın yeni taşı unutma, e mi?» diye fısıldadı kulağına. Dokuz aydır bunu bilmesine karşın Bell de duymazlıktan geldi.

Efendi'nin yokluğundan iki gün sonra, her şeyin olağan geçmesine rağmen yine de Bell, Efendi John'un yaptıklarını kuşkuyla izlemekteydi. Adam gece geç yatıp öğleye dek uyuyor, ağabeyinin en iyi viskilerinden içiyor, kokulu sigaralarını aşırıp küllerini yerlere silkiyordu. Yine de Bell'e hiç karışmamıştı. Yalnız başına oturup duruyordu. Ama üçüncü gün, Bell mutfağı süpürürken dörtnala bir atlının geldiğini duydu.

Atlı geldiği gibi yine aceleyle gider gitmez Efendi John, Bell'i çalışma odasına çağırdı. Adam herkesin arka bahçede toplanmasını söyleyince, Kunta'yla Efendi'ye bir şey olduğunu sanan Bell çok korkmuştu.

Herkes toplandığında Efendi John elinde bir tabancay'la ön kapıda göründü. Yüzlerini soğuk soğuk süzdükten sonra bağırmaya başladı: «Şimdi Richmond'dan, zencilerin beyazları öldürmek, kenti yakıp yıkmak için ayaklandıkları haberi geldi. Tanrı'ya şükürler olsun birkaç akıllı zenci efendilerine haber vermişler de ayaklanma bastırılmış, suçlular bir bir yakalanmaya başlamış. Devriyelerin hiç bir asiyi burada yakalamalarını istemem. Sizleri her zaman yakından gözleyeceğim, anlıyor musunuz? Hiç bir şekilde toplantı istemem, geceleri de dışarı çıkmak yasaktır! Kardeşim gibi sabırlı da değilimdir bilesiniz. Dediklerime uymayan iki gözünün ortasına kurşunu yer. Hiç bir doktor da kurtaramaz sizi! Hadi, şimdi basın bakalım!»

Efendi John da sözünün eriydi doğrusu! Sonraki iki gün at sırtında dolaşarak tarlaları denetledi, geceleri herkes yatınca elinde bir silâhla sabaha dek bekledi. Yemeğini bile yemezden önce zorla Kizzy'ye tattırıyordu. Gazeteyi okuduktan sonra he-

men yakıyor, biri onu görmeye gelince Bell'i bile evden çıkarıp, camları kapıları iyice kontrol etmeden konuğuyla konuşmuyordu.

Kimse ayaklanma hakkında en ufak bir şey öğrenememişti. Efendi'yle beraber olduğu için Kunta'yı merak etmiyorlardı ama Fiddler, onlardan bir gün önce Richmond'daki bir baloda çalmaya gitmişti; o kudurmuş beyazların elinden nasıl kurtulacaktı acaba?

Efendi ve Kunta işlerini üç gün önceden bitirmek zorunda kalıp sağsalim dönmüşlerdi ama Fiddler'dan hiç bir haber yoktu. Efendi döndükten sonra herkese surat asmasına karşın çiftlikteki olağanüstü durum biraz olsun düzelmişti. Fredericksburg'dan gelen haberleri de Kunta'dan öğrendiler: Ayaklanma Gabriel Prosser adındaki özgür bir zenci demirci ustası tarafından bir yıl önce plânlanmıştı. Adam iki yüz kişiyi silâhlandırmış yine de başaramamıştı. Ama beyazların ellerinden kurtulabilmişti. Yollar devriye doluydu ve her yakaladıklarını sorgusuz sualsiz içeri atıyorlardı.

Kunta'yı dinleyince, «Bizi öldürseler de şu zenci sorunundan kurtulsalar, bari,» dedi Bell.

«Fiddler döndü mü?» Heyecandan arkadaşını sormayı bile unutmuştu Kunta.

«Hayır... Çok korkuyoruz ama o becerikli adamdır, bi' şi'ler yapar herhal.»

«Nee? Daha gelmedi mi?» Kunta telâşlanmıştı.

Fiddler ertesi gün de gelmeyince, Efendi Kunta'ya bir kâğıt yazarak şerif'e götürmesini söyledi. Kunta Efendi'nin dediğini yerine getirmişti, çiftliğe dönerken hep Fiddler'i düşünüyordu. Onu bir daha görebilecek miydi acaba? İçki içmesine, küfür etmesine karşın yine de onu çok severdi. Bu güne dek sevgisini ona anlatamadığı için tam kendine kızarken, bir beyaz adam sesiyle irkildi. «Hey, pis zenci!» Devriyelerden biri olmalıydı.

«Nereye kaçtığını sanıyorsun sen, ha?» Kunta arabayı durdurdu, ses nereden geliyor diye aranmaya başladı. Ortalıkta kimseler yoktu.

«Eğer izin kâğıdın yoksa, ayvayı yersin!» Birden gizlendiği yerden üstü başı yırtılmış, her yanı çamur içinde kalmış bir

durumda Fiddler göründü.

Kunta arabadan aşağı atladı, iki arkadaş hemen sarmaş dolaş olup kahkahalarla gülmeye başladılar.

«Sen, benim tanıdığım Afrikalının kötü bi' kopyasısın!» diye Fiddler takıldı Kunta'ya. «Benim bildiğim kadarıyla o sevgisini bö'le belli etmezdi.»

«Neden bö'le yaptım bilmem,» dedi Kunta utanarak.

«Tabiî yapacaksın yahu, senin asık yüzünü görmek için taa Richmond'dan buraya geldim.»

Kunta'nın aklı başına gelmişti. «Sahi, yolculuk çok mu zor oldu Fidddler?»

«Zor da söz mü? Ner'deyse meleklere keman çalacaktım.»

Arabaya biner binmez Fiddler durmaksızın konuşmaya başlamıştı: «Richmond'daki beyazlar korkudan deliye dönmüşlerdi. Askerler izin kâğıdı olmayan zencileri dak'kada içeri tıkıyo'lardı, bi' görsen. Ben çok şanslıydım, çoook... Devriyeler sokaklarda kudurmuş köpekler gibiydi, yakaladıklarının kim olduğuna bile bakmadan basıyo'lardı sopayı. Daha baloda çalarken, ayaklanma haberi gelince beyazların bağrışmalarını duyacaktın hele bi'. Bizlere bilem silâh çektiler ama ben mutfağa kaçtım o kargaşalıkta. Herkes gidene dek de kıpırdamadım. Sonra pencereden aşağı inebildim, ışıktan sakınarak koştum durdum. Kentin tam kenarındayken arkamdan sesler gelmesin mi? 'Bunlar zenci olamaz,' diyorum kendi kendime ama arkama bakacak zaman yok ki, n'apayım... Artık dualar filân ediyorum içimden, baktım ki bi' merdiven boşluğu, yuvarlanarak zor attım kendimi. O kadar dar bi'yer ki... Önünü de görmüyo'sun. Yalnız koşuşan devriyelerin 'Yakalayın şu pis zenciyi,' deyişi geliyo'. Geri geri sürünürken, baktım yumuşak bi' şi'ye dokundum, bi' el ağzımı kapattı, 'Bi'dahaki kez kapıyı çal, e mi! Adamın teki... Ö'le yerleşmiş ki, öteki bahara dek kıpırdamadan ö'le durabilir or'da. Neyse... Adama şans dileyip doğru ormana kaçtım. Bu anlattıklarım beş gün önce oluyo', biliyo'musun? Çiftliğe gelece'm ama yollar devriye dolu. Ancak geceleri gizlice yol aldım. Dün de devriyeler beni yakalamasın mı! Aman Tanrım! Ben keman çalarım diyorum anlamıyo'lar. Sonunda 'Çal da bi' dinleyelim, bakalım' dediler. Bak Afrikalı, sana bi' şi' di'im... Ben hiç bö'le keman çalmamıştım! Yolun ortasında ö'le bi' konser ver-

dim ki herifler tepinmeye başladı. Dans etmekten yerlere serilene dek de durmadım. Ancak ö'le kurtuldum ellerinden. Belki sen gecersin diye dünden beri de bur'da bekliyorum. Eh, artık karşındayım, gördüğün gibi!»

Çiftliğe geldiklerinde, çiftlik bayram yerine dönmüştü.

BÖLÜM 75

Ayaklanmanın lideri Gabriel Prosser de yakalandıktan sonra, Richmond'dan gelen haberlerin heyecanı da giderek söndü ve Efendi'yle arkadaşlarının, dolayısıyla zencilerin de en güncel konusu politika oldu. Efendi Thomas Jefferson'un, Efendi Alexander Hamilton tarafından nasıl desteklenerek Başkan seçildiğini, Efendi Aaron Burr ile Efendi Hamilton'un can düşmanı olmalarına karşın Efendi Burr'un nasıl başkan yardımcısı olabildiğini Kunta, Bell ve Fiddler saatlarca tartıştılar.

Efendi Burr hakkında kimse bir şey bilmiyordu ama Kunta'nın bir sürücü arkadaşından öğrendiğine göre, Monticello çiftliğinin sahibi Virginialı Efendi Thomas Jefferson için tutsakları, «Bundan daha iyi bir Efendi olamaz» diyorlarmış. «Yine aynı sürücü dedi ki,» diye devam etti Kunta. «Efendi Jefferson çiftliğinde gözcü kullanmıyo'muş. Tutsaklar çok iyi yemek yiyo'larmış, herkesin de bi' iş öğrenmesini istermiş çiftliğinde.» Sonra arkadaşlarına, Efendi Jefferson'un bir yolculuktan döndüğünde tutsakların onu nasıl çiftliğin bir mil dışında karşılayıp eller üstünde kapıya dek taşıdıklarını anlattı, Kunta.

Fiddler burun kıvırarak, «Bur'larda herkes Efendi Jefferson'un, yanında çalışan Sally Hemings adlı bir melezden iki çocuğu olduğunu biliri» dedi.

«Tutsaklığın hem beyazlar hem de bizim için kötü bi' şi' olduğunu söylermiş,» diye atıldı Kunta. «Adam bizi özgür bırakacakmış ama bur'daki beyazların işlerini almayalım diye Afrika'ya göndermeyi düşünüyo'muş bizleri, yoksa işler karışır diyo'muş.»

«Efendi Jefferson onu esir tüccarlarına söylesin,» dedi Fiddler. «Gemilerin hangi yöne gideceğini bilmiyo' onlar galiba!»

«Doğru,» dedi Kunta. «Bu aralar tutsak satışı ö'le hızlanmış ki, aileler bile dağıtılıp güneye satılıyo'larmış. Geçen gün yolda bi' esir tüccarı gördük, adam Efendi'ye şapkasını çıkarıp selâm verdi ama Efendi kılını bile kıpırdatmadı.»

«Hıhh, n'aparsan yap tüm kasabalar onlarla kaynıyo,'» dedi Fiddler. «Fredericksburg'a son gittiğimde benim gibi sıska ve yaşlı birinin satıldığını gördüm, gri sakalları vardı, adama altı yüz dolar verdiler. Baktık, yaşlı adam bar bar bağırıyor: 'İnsanlarıma bur'ları cehennem yaptınız! Kıyamet günü geldiğinde göreceksiniz, cehennem neresiymiş! Ne kadar yalvarsanız boşuna olacak o gün! İlâçlarınız, silâhlarınız, dualarınız bile hiç bir işe yaramayacak!' diye. Din adamıydı herhalde, çekip götürdüler.»

Bell heyecanlanmıştı, hemen atıldı: «O yaşlı adamın sırtında koca bi' yara var mıydı? Ha? Aklaşmış sakallı, sıska biriydi di'mi?»

«Ha, evet ö'leydi. Ner'den biliyo'sun?»

Bell ağlar gibi Kunta'ya bakarak, «O adam Kizzy'i takdis eden rahipti,» dedi...

Ertesi gün Kunta, Fiddler'in kulübesinde sohbet ederken kapı çalındı, gelen Cato'ydu. Tarlada çalışanların başı olan Cato, bahçıvan öleli beri, yakın arkadaşları olmuştu. «Yalnız bi' şi' söyliyecektim,» dedi Cato. Sesi çok durgundu. «Şu Güney'e satılan zencileri anlatıp durmasanız iyi olur çocuklar. Herkes korkudan çalışamaz oldu...»

Cato'nun bu uyarısını aralarında konuştuktan sonra hiç kimseye, hattâ Bell'e bile bu korku uyandıran haberleri anlatmamaya karar verdiler.

Çok geçmeden Bell bu suskunluğu anlamış, «N'o çocuklar? Dilinizi mi yuttunuz,» diye sormuştu. Haberlerin bilerek konuşulmadığını sezdirmemek gerekir diye, bu kez hoşa gitmeyecek ayrıntıları yontup öyle konuşmaya karar verdiler. Genellikle devriyeleri aptal yerine koyarak Kuzey'e kaçan zencilerin öykülerini anlatıyordu Kunta. Hele bir melez kasapla, zenci yamağının kaçışını öyle zevkle dinlediler ki... Adamlar bir araba çalmışlar, melez iyi giyinerek arkasına kurulmuş, zenci sürücüsüne küfürler ede ede güpegündüz herkesin içinden Kuzey'e kaçıp özgürlüklerine kavuşmuşlardı. Efendisinden yalnızca bir-

kaç dakika önce Kuzey'e kapağı atan bir zencinin öyküsüne de kahkahalarla gülmüşlerdi. Kızgınlıktan deliye dönmüş Efendi hemen bir polise başvurarak, «İşte bu zenci benim tutsağımdır,» diye onu gösterince, bizim zenci tüm soğukkanlılığını takınmış, «Aman, Tanrım bu adam da kim? Şimdiye dek hiç rastlamadım!» diyerek toplanan kalabalığı inandırıp neredeyse Efendi'sini olay çıkarmaktan içeri attırıyormuş...

Ondan yardım dileyen Afrikalı genç kızı aklından silemeyen Kunta yıllardır esir pazarından geçmemeye özen göstermişti. Oysa bir gün, Efendi'yi Temsilciler Meclisi'ne götürürken yolun ortasına kurulmuş esir pazarından geçmek zorunda kaldılar.

«Evet baylar... Böylesine rastladığınız şimdiye dek!» diye satıcı bağırırken, yardımcısı genç bir kadını platforma çıkarmıştı bile. «Bulunmaz bir aşçı...» Kadının gözleri beyazlar arasında dolaşmış, aradığını bulunca deli gibi haykırmaya başlamıştı: «Efendi Philip! Philip! Sen daha çocukken babana yaptıklarımı unuttun galiba? Şimdi yaşlandım ama n'olur bırakma beni! Daha çok çalışırım Efendi Philip... Güney'e yollama beni...»

«Arabayı durdur, Toby!» Efendi emretmişti.

Kunta'nın elleri birden buz kesti. Bunca yıl hiç bir esir pazarını izlememiş olan Efendi neden şimdi düşüncesini değiştirmişti? Yeni birini mi satın alacaktı yoksa? Kadının yalvarmalarına mı dayanamamıştı?

Kalabalığın bağırış çağırışları arasında kadın yedi yüz dolara satıldı. «Tanrım, İsa yardım et bana,» diye bağırırken yanına gelenlere, «Çek ellerini üstümden, pis zenci,» deyince herkes kahkahalarla gülmüştü. Kunta dudaklarını ısırdı. Şimdi de ağlayan bir melez kadınla çocuğunu çıkarmışlardı ortaya. «Bakın, ikisi bir adam fiyatına... ya da biri bedava, nasıl isterseniz öyle düşünün!» diye sırıttı satıcı. Kadın ve çocuğu bin dolar etmişti.

Sıradaki tutsağı görünce yerinden fırladı Kunta. Kizzy'den sadece birkaç yaş büyük, her yanı zincirlenmiş, korkudan gözleri büyümüş bir kızı çekerek ortaya çıkarmışlar, satıcı hemen övmeye başlamıştı: «İyi yetişmiş bir hizmetçi... Tabi isterseniz çok iyi bir odalık hem de...!» demişti göz kırparak. Üç beş kişi kızı yoklamak için yanına yaklaştılar.

«Yeter, hadi gidelim buradan,» dedi Efendi. Zaten neredeyse Kunta kimseye sormadan o işi yapacaktı!

Yolları bile farketmedi Kunta dönerlerken. Ya o kız Kizzy olsaydı? Bell de o kadın gibi iyi bir aşçı değil miydi? Ya ikisini de satarlarsa? Ya da Kunta'yı götürürlerse? Tüm bunlara karşı ne yapılabilirdi?

Çiftliğe dönünce bir gariplik olduğunu sezdi Kunta. 'Belki de serin yaz akşamlarından' diye düşündü, ama ortalıkta kimseler görünmüyordu. Arabayı yerine kor koymaz doğru mutfağa, Bell'in yanına gitti. Bell onun geldiğini farketmemişti bile. «Iy' misin Bell?»

«Ooh, Kunta,» diye ona doğru atıldı Bell. «Bugün esir tüccarı geldi buraya.» Sonra sesini kısarak, «Cato'nun ıslığını duyunca hemen pencereye koşup atından inen o eşkiya suratlı adamı gördüm. Aman Tanrım, gözünden tanırım ben bu adamları. Kapıyı açtım, Hanım ya da Efendi'yi istedi adam. Han'fendi'nin mezarda olduğunu, Efendi'nin de bi' hastaya gittiğini, ne zaman döneceğini bilmediğimi söyledim. Bakışını bi' görecektin... Elime bi' kart tutuşturarak yine geleceğini söyledi. Efendi'ye vermemem gerekirdi ama korktum, masasına bıraktım kartı,» dedi.

«Bell!» diye Efendi'nin içeriden sesi geldi.

Etekleri tutuştu Bell'in. «Bi, dak'ka bekle,» dedi Kunta'ya ve gitti. Kunta gelecek haberi sabırsızlıkla bekliyor, soluk bile alamıyordu.

«Yemeğini erken yemek istiyo'muş!» diye Bell mutfağa girince, derin bir soluk aldılar. «Bıraktığım kart masanın üstünde duruyo', Bi' şi' sormadı, ben de sö'lemedim.»

Yemekten sonra yine aralarında toplanmışlar, konuşuyorlardı. Sukey Teyze, «Ne dersiniz Efendi bizi satacak mı?,» diye sormuştu. «Hiç bi' şi' umurumda di'il,» dedi Cato'nun karısı Beulah.

Kunta, 'Boğazımı sıksalar yine bugün esir pazarında gördüklerimi anlatmam,' diye düşündü sessiz sessiz otururlarken.

Sonunda Fiddler sessizliği bozdu. «Bizim Efendi'nin bur'da boşuna tuttuğu zenci yok ki! Hem adam zengin, bizi satıp n'apsın?»

Kunta'dan başka herkese iyi gelmişti bu sözler. Bell de

umutlanmıştı, «Ben Efendi'yi tanırım,» dedi. «Geldiğimizden beri Luther'den başka birini sattı mı hiç? Luther de kaçan kızayolları göstermişti ondan.» Bell yeniden konuşmadan bir ara susmuştu, sonra, «Sö'leyin bakalım,» dedi. «Efendi'nin bizi satacağına inanıyo'musunuz?» Kimse yanıtlamamıştı bu soruyu.

BÖLÜM 76

Efendi ve kuzenini eve getirirken, Kunta, arkada ne konuşuşuluyor diye kulağını dört açmıştı.

«Geçen günkü esir pazarında,» diyordu Efendi. «Zencilerin kac paraya satıldıklarını izledim. Fiyatlar ne kadar da artmış! Gazeteler de yazıyor, marangozlar, demirciler, tayfalar, müzisyenler hepsi en azından elli atmış dolar fazlasına satılıyorlarmış.»

«Pamuk üretimi arttığından bu yana her yerde öyle,» dedi kuzeni. «Daha şimdiden bir milyona yakın zenci varmış bu ülkede. Güney'deki tarlalarda çalışmak için gemiler dolusu da getiriyorlarmış boyuna.»

«Beni ilgilendiren şey, kâr edeceğiz diye Virginia'nın en yetenekli tutsaklarını sattıkları,» dedi Efendi Waller. «Aptallığın daniskası bu!»

«Aptallık mı? Neden aptallık olsun, burada gereğinden çok zenci yok mu? Sattıkları zaman işe koştuklarından daha çok para kazanıyorlar.»

«Bugün belki öyle,» dedi Efendi. «Ama beş yıl sonra ne olacağını kim bilir? On yıl önce pamuk üretiminin bu denli artacağını söyleyen çıkmış mıydı? Zencilerin işe-yaramadığına da inanmıyorum, iyi düzenlenmiş bir çiftlikte tahıl yetiştirerek bizlere sağladıkları kârla, yedikleri yemek bir mi? Çocukları da oluyor, onlar da yardım ediyorlar. Daha ne bileyim, ellerinden her zanaat geliyor. Bence bu günün en iyi yatırımı, elimizdeki zencilerdir. Bu yüzden bir tekini bile satmam!»

«Ya özgür zenciler?» dedi kuzen. «Onlara ne dersin? Kentlerde gece gündüz çalışıp arkadaşlarını kurtarmaya çalışmıyorlar mı?»

«Evet haklısın.»

«Virginia onlarla dolup taşıyor. Ayaklanmaları da o zenciler çıkarmıyorlar mı? Richmond'daki demirciyi hiç unutmamamız gerek.»

«Çok doğru,» dedi Efendi. «Ama onları önleyecek kesin yasalar var. Kentlerde dert çıkarmadan iş tutmuş zenciler bizim de işimize yarıyor doğrusu.»

«Nereye gitsem şu özgür zencilerle karşılaşıyorum,» dedi kuzen. «İşçiler, bakkallar, bahçıvanlar, en iyi aşçılar, müzisyenler hep onlardan çıkıyor. Lynchburg'da bir beyaz berber aradım da, koca kentte bir tane bile bulamadım. Eh, artık sakal bırakacağız galiba! Elinde ustura olan bir zenciye de boğazımı teslim edemem ya!»

Ikisi de güldüler. Sonra Efendi ciddileşerek, «Büyük kentlerde özgür zencilerin yarattığından çok daha önemli toplumsal sorunlar var,» dedi. «Örneğin şu esir tüccarları... Geçen gün, üç dört tanesi benim zencilere çok iyi para verdi, birisi utanmadan evime kadar gelip kartını bile bırakmış! Bence akbabadan farkı yok bu adamların!»

Eve geldiklerinde Kunta sanki hiç bir şey duymamış gibi davranarak, Efendi ve kuzeninin arabadan inmelerine yardım etti. O gece herkes Kunta'dan en taze haberleri öğrenerek, Efendi'nin onları satmayacağına inanmıştı.

Kısa bir sessizlikten sonra Mandy sordu, «Özgür zenciler çalışıp arkadaşlarını kurtaracaklarmış, peki bu zenciler nasıl özgür olmuşlar bi' türlü anlamıyorum.»

Fiddler yanıtladı, «Zenciler bir zanaat öğreniyo'lar ya, efendileri de onları kiralayıp ellerine para veriyo'lar. Aynı benim gibi. Eğer biraz şansın varsa, on, on beş yılda iyi para biriktirip efendilerinden özgürlüklerini satın alıyo'lar işte.»

«Sen de on'çin keman çalıyo'sun di'il mi?» diye sordu Cato.

«Yoo,» dedi Fiddler. «Ben çalarken herkesin dans etmesi hoşuma gidiyo'.»

«Kendini satın alacak kadar para biriktiremedin mi yani?»

«Biriktirseydim, karşında olmazdım, sen de bu soruyu soramazdın!»

«Da' çok mu var?» Cato inat ediyordu.

«Geçen hafta iy' gitti ama bu hafta ne olacağı belli di'il.»

«Peki, bi' biriktirsen n'apıcaksın?»

«Rüzgâr gibi sıvışacağım bur'dan, doğru Kuzey'e... Iy'i giyinerek, yüksek sesle konuşacağım. Bi' tane de melez bulurum kendime. Kitaplarda neler yazıyo' diye tartışmalara katılıp, çiçek yetiştiririm. Da' ne olsun?» dedi Fiddler.

Gülüşmeler kesilince bu kez Sukey Teyze sordu: «Şu melezlerin beyaz kanı taşıdıkları 'çin biz, zencilerden da' akıllı oldukları söyleniyo,' ne dersiniz çocuklar?»

Bell atıldı, «Beyazların kanı karıştığı doğru tabi.»

«Heey, anamın gözcü sevgilisine lâf atmayın baki'm,» diye Fiddler alınmış gibi pozlar takınınca, Cato gülmekten neredeyse sandalyeden düşüyordu.

«Ciddi olalım!» diye devam etti Fiddler. «Bi' soru soruldu, ben de yanıtladım. Aslında renk açıldıkça insan zekileşir, işte bana bakın! Sonra o kahverengi derili Benjamin Banneker var ya, hani yıldızlarla uğraşan, tüm beyazlara kendini kabul ettirmiş biridir o. Ama akıllı zenciler de var hani! Örneğin, ozan Phyllis Wheatley, yazar Gustavus Vassa.» Fiddler, Kunta ya doğru bakarak bir göz kırptı. «Ikisi de Afrikalıymış, üstelik hiç de aptal olmadıklarını söylüyo'lar. Oysa aptal mı arıyo'sunuz o da var, örneğin Cato.» Fiddler'ın bu şakası üzerine Cato onu kovalamaya başlayınca herkes gülmekten kırılmıştı...

Bir ay kadar sonra bir yolculuktan döndüğünde Fiddler'in getirdiği haber tüm zencileri üzüntüye boğmuştu: General Napoleon adındaki bir Fransız, Haiti'ye koca bir ordu göndererek adayı zencilerin elinden almış, zenci general Toussaint'i de Fransa'ya kaçırmıştı.

Gece herkes evine döndü. Toussaint'in en büyük hayranı olan Kunta, üzüntüsünden yerinden bile kıpırdayamamıştı. «Neler hissettiğini biliyorum,» dedi Fiddler. «Ben de çok bozuldum bu işe, ama sana güzel bi' haberim de var.»

Böylesine büyük bir zenci liderinin kaybedildiği gecede güzel haber de neymiş diye şaşkın şaşkın bakındı Kunta.

«Başardım,» dedi Fiddler heyecanla. «Cato sorduğu zaman da 'olmadı demiştim ya, bu kez parayı tamamladım! Tam dokuz yüz kez gidip çalmışım beyazlar için... Sonunda yedi yüz doları bi'araya getirdim. Ne dersin Afrikalı?»

Kunta konuşamayacak kadar şaşırmıştı.

«Bak hele, şunlara,» dedi Fiddler çantasından bir dolarlık kâğıt paraları Kunta'nın ayağı dibine dökerek. «Da' bur'da da var!» Yatağının altındaki torbayı açmıştı şimdi de. «Hey, Afrikalı bi' şi' demi'cek misin?»

«Ne diyim,» dedi Kunta.

«Bi' tebrik et yahu.»

«Fiddler gerçek mi bunlar?»

«Tabi ya, belki bin kez saydım. Ayrıca bunlarla bi' giysi bile alabilirim!»

Kunta inanamıyordu. Şimdi Fiddler özgür müydü yani? İki arkadaş yarı ağlayarak yarı gülerek öylece kaldılar. Sonra Fiddler paraları toplarken, «Bana bak, yarın sabah kimseye söylemece yok, tamam mı?» dedi. «Efendi'ye gidip yedi yüz dolarım olduğunu bildirince yine bö'le sevinecek misin acaba?»

«Tabi, ama senin 'çin, kendim 'çin di'il,» diye yanıtladı Kunta.

«İstersen senin 'çin de para biriktireyim. Ama birazcık bekliyeceksin, örneğin ossüç yıl kadar bi'şi'.»

Sabah atlara yem verir vermez doğru Fiddler'a gitti Kunta ama kulübede kimse yoktu. Hâlâ Efendi'yle beraber mi diye Bell'e uğradı. «Bi' saat önce çıktı gitti,» dedi Bell. «Efendi'yle ne işi vardı acep?»

«Çıktığında bi' şi' demedi mi?» diye sordu Kunta.

«Yoo, benim burda olduğumu bile farketmedi.»

Daha tek söz etmeden Kunta kapıyı açtı, Bell ardından bağırıyordu: «Ner'ye bö'le?» Kunta yanıtlamayınca da kızdı: «Eveet, söylemezsin di'mi? Ben senin karın di'miyim, söylemezsin tabi.» Kunta kaybolmuştu bile.

Tüm kulübeleri tek tek arayıp, her yana, 'Fiddler' diye bağırdıktan sonra, başka bir olasılık kalmadığı için Kunta çitlerin arkasına doğru koştu. Bir hayli yol aldıktan sonra, uzaktan o 'Oh Lord' toplantılarında söylenilen müziği duydu Kunta. Yalnız bu kez kemanla çalınıyordu. 'Fiddler'in müziğiyse her zaman eğlenceli olur' diye aklına geldi. Beklenmedik bir şey mi gelmişti Fiddler'ın başına acaba? Kunta adımlarını sıklaştırdı. Çok geçmeden, ileride bir ağacın ardında duran Fiddler'ı seçebilmişti. Yaklaşan ayak seslerini duyan Fiddler çalmayı bırakmıştı, iki

arkadaş birbirilerini görmeden öylece durdular. Çevrede vızıldaşan arılardan, aşağıda akan dereden başka hiç bir ses yoktu. Kunta ağacı dönüp, Fiddler'in yüzünü görünce, ne olduğunu hemen anladı.

«Bi' mendil ister misin, ha?» Fiddler'in sesi titriyordu. Kunta bir şey söylemeden durdu. Fiddler'in yanaklarına doğru yaşlar süzülmeye başlamıştı. Fiddler sanki yüzüne asit sürülmüş gibi acıyla yaşları silerken sözcükler ağzından bir çırpıda dökülüverdi: «Tastamam yedi yüz dolarım var dedim ona. Biraz duraladı, tavana filan baktı sonra bu kadar parayı biriktirdiğim 'çin kutladı beni. Ama pamuk fiyatları arttığından beri her şey değişmişmiş, başkası olsa daha çok istermiş ama benim 'çin ancak bin beş yüz dolara 'ha,' diyebilirmiş. 'Çok üzüldüm ama iş iştir' dedi.» Fiddler hıçkırarak ağlamaya başlamıştı. «Da' umut varmış, iy' çalışırsam yine biriktirebilirmişim. Çıkarken, 'Bell'e söyler misin bana bi' kahve yapsın' demez mi herifçioğlu?»

Sustular.

«Orospu çocuğu!» Fiddler çığlık çığlığa elindeki kemanı dereye savurmuştu. Kunta fırlayıp dere boyuna indi ama iş işten geçmiş keman çoktan kırılmıştı.

BÖLÜM 77

Aylar sonra işsiz bir gününde Kunta evdeyken, tatilini geçirmekte olan Miss Anne ile Kizzy'nin bağıra çağıra kulübeye girip masaya oturduklarını duydu.

«Derslerine çalıştın mı Kizzy?» Miss Anne bir öğretmen gibi sertçe sormuştu.

Kizzy ürkek bir sesle, «Evet efendim,» dedi.

«Çok iyi. Söyle bakalım bu nedir?»

Kunta iyice kulak kabartmıştı. Aradaki sessizlikten Kunta, kızının düşünmekte olduğunu sezdi.

«Bu, T,» dedi Miss Anne. «Peki bu ne biliyor musun?»

Kizzy anında atıldı. «Bu o yuvarlak şey, O!» İkisi de güldüler.

«Iyi unutmamışsın... Şimdi şunu söyle bakalım.»

Kizzy kekeledi, «P!» «Doğru,» dedi Miss Anne. Yine kısa bir sessizlikten sonra, «Şimdi anladın mı, T O P!» diye sordu Miss Anne.

Ne Kizzy, ne de içeride dikkat kesilmiş Kunta bir şey anlamamıştı.

«Top, top işte, sakın unutma e mi?»

Kızlar gittikten sonra Kunta düşüncelere dalmıştı. Kizzy'nin gitgide Afrika'yla ilgili konuşmaları özlememesini anlıyordu: Kızının kafası toubob şeyleriyle dolmaya başlamıştı. Artık çok geçti ama Arapça öğrenmek istediği zaman neden kızına 'Hayır' dediğini bir türlü anlayamıyordu. Ya Efendi Kizzy'nin okuyup yazdığını bir duyarsa. Belki de o zaman şu okulculuk oyunları biter, Kizzy ile Miss Anne'ın beraber olmaları yasaklanırdı.

Miss Anne'ın tatili bitene dek haftada iki üç kez bu dersler yapıldı ve o gittikten sonra da sürdü. Geceleri Bell sökükleri diker, Kunta sobanın yanında sallanan sandalyesinde otururken, Kizzy de masada Miss Anne'ın öğrettiği şeyleri gazete parçaları üstüne karalayıp duruyordu. Kunta başını çevirip ne yazdığına bakmazdı bile. Oysa Bell arada sırada Kizzy'nin yanına gider onunla ilgilenirdi.

Anen bak, bu A!» diye Kizzy açıkladı. «Bu da O, çok kolay, di'mi? Yuvarlak bi' şey yalnızca!»

Giderek Miss Anne'dan öğrendiği her şeyi Bell'e de öğretmeye başlamıştı. «Bu, kedi... Bu, köpek... Işte bur'da Kizzy yazıyo'. Or'da da senin adın B-E-L-L. Nasıl? Yazabilir misin?» Bell de kalem kâğıtla boğuşurcasına uğraşarak yazmaya çalışır, yanlışlarını Kizzy düzeltirdi. «Işte anneciğim, benim gibi yazabiliyo'sun,» derdi, ona bir şey öğretmekten övünç duyarak.

Haftalar sonra bir gece, Bell Kizzy'yi yatırdıktan sonra Kunta'nın yanına gelmiş ve «Bu işin artık şakası kalmadı, bu çocuk benden çok da' iy' okuyup yazıyo'. Başımıza bi' iş gelmese barim. Tanrı saklasın!» demişti.

Aylar böylece geçip gitti. Kizzy ile Miss Anne, her haftasonu olmasa da yine sık sık buluşuyorlardı. Miss Anne'ın gelişi seyrekleştikçe Kunta bir şeylerin değişmekte olduğunu anladı.

İki kızın araları bozulmamıştı ama Miss Anne genç kız olmuştu artık.

Sonunda Miss Anne'ın on altıncı yaşgünü yaklaşmış, kız üç gün önceden çiftliğe gelerek annesinin parti vermek istemediğini yanayakıla haber vermişti. Efendi yeğeninin bir dediğini iki etmediği için toplantının bu evde yapılmasını söyledi. Sürücü Roosby dört yana haber salıp konuklara adres değişikliğini bildirirken, Kizzy ve Bell, Miss Anne'a yardım ederek hazırlıkları tamamladılar.

Oysa sonra Bell'in anlattığına göre Miss Anne tüm toplantı boyunca, elinde tepsilerle konuklara hizmet eden Kizzy'yi tanımazlıktan gelmiş, o da ağlayarak mutfağa kaçmıştı. Gece, kulübelerinde Bell onun gönlünü alırken bile ağlamayı kesmemişti Kizzy. «Miss Anne artık genç bi' han'fendi oldu tatlım,» diyordu Bell, kızının başını okşayarak. «Bö'le beraber büyüyenlere olur ö'le şeyler, artık o kendi yoluna, sen kendininkine. Üzülme benim tatlı kızım.»

Miss Anne'ın Kizzy daha yeni doğmuşken onunla oynayışı aklına geldi Kunta'nın. Toubob kızının Kizzy'ye duyduğu bu yakınlığın son bulması için Allah'a on iki yıldır ettiği dualar en sonunda kabul edilmişti. Oysa Kizzy'yi bu durumda görmek acı veriyordu Kunta'ya. Kizzy'nin her şeyi anlaması için bu deneyler gerekli miydi sanki? Kunta karısının yüzündeki anlamda bile o 'Hanım Efendiler' için duyduğu büyük ilginin ve hayranlığın parçalandığını görebiliyordu...

Miss Anne'in çiftliğe gelişi de zamanla seyrekleşti. Sürücü Roosby'nin dediğine göre genç kız boş vakitlerini artık erkek arkadaşlarıyla geçiriyordu. Yine de her gelişinde Kizzy'i görmeden edemez, onunla sessizce konuşurlar, ayrılırken de eski giysilerini Bell'e bırakarak bunları Kizzy'ye vermesini söylerdi Miss Anne.

Kizzy onu geçirdikten sonra doğru kulübelerine gider, akşam yemeğine dek durmaksızın okuyup yazmaya çalışırdı. Kunta kızının bu yeteneğini arttırmasına ses çıkarmıyor, arkadaşından boşalan boşluğu öyle doldurmasına bir şey diyemiyordu. Nasıl olsa Kizzy artık büyüyecek ve genç kızlığın ona getireceği yeni kaygılarla haşır neşir olacaktı.

Bir yıl sonra 1803 Noel'inde kış çok sert bastırmıştı. Yollar

kapanmış, kimse yerinden kıpırdayamaz olmuştu. Efendi ancak çok umutsuz hastalara, o da tek başına, at sırtında gidebiliyordu. Kunta da karları temizleyerek, odun keserek arkadaşlarına yardımcı oluyor, çiftlikten dışarı çıkmıyordu. Efendi'ye gelen gazeteler de kesilmişti. Bir aydır zenciler ancak son duydukları haber kırpıntılarını, sözgelişi Başkan Jefforson'un 'Hükümet'i yönetişinden beyazların ne denli hoşnut olduklarını, onun asker sayısını neden azalttığını, nasıl da mal vergilerini düşürmekle efendileri zengin ettiğini konuşup duruyorlardı. Hele Haitili General Toussaint'in Fransa'da, Nopoleon'un onu kapattığı bir dağ evinde açlık ve soğuktan öldüğü haberine çok üzülmüşlerdi.

Üç gün sonra Kunta hâlâ kendini bu olayın etkisinden kurtaramamış bir durumda eve gelip ayakkabılarını ve eldivenlerini çıkarırken, Kizzy'yi sapsarı bir yüzle yatağına uzanmış olarak buldu. «Biraz hasta,» dedi Bell, ona yaban otlarıyla yaptığı çayı içirirken. Kunta kendisinden gizli bir şeyler döndüğünü anlamakta gecikmedi. Şöyle birkaç dakika ortalıkta dolaştıktan sonra, evin iyice ısıtılmasından, her tarafın kapatılmasından ve böylesine Kizzy'nin üstüne düşülmesinden, onun ilk kez âdet gördüğünü sezdi.

Kunta kızının büyüp gelişmesini, on üç yaşına gelmesini günbegün izleyebiliyordu. Oysa günün birinde onun kadın olacağını hiç düşünmemişti. Kizzy bir tam gün daha yattıktan sonra büyük evdeki işine başlayınca, Kunta ilk kez bu zayıf bedenin nasıl da dolgunlaşmakta olduğunu farketti. Kızının mango iriliğindeki göğüslerini, giderek yuvarlaklaşan kalçalarını görünce sıkıntı duyuyordu Kunta. Kizzy artık yürürken bile bir çocuk gibi davranmıyor, geceleri yattığı ön odada herkesin önünde soynmuyordu.

Artık Afrika'nın çok uzakta kalmış bir düş gibi görünmesine karşın, Kunta yine de 'eğer orada olsalardı Bell'in Shea Ağacı yağıyla tenini parlatmayı, tencere isiyle avuçlarını, tabanlarını, dudaklarını boyamayı Kizzy'ye öğretme zamanı gelmiş olurdu herhalde' diye düşünüyordu. Aslında Kizzy'nin iyi yetişmiş, bakire bir kız olarak erkekleri cezbetme zamanı gelmişti. Kızını yabancı bir erkekle yatakta sevişirken düşündükçe, Kunta bir garip oluyordu yine de. Neyse ki, uygun bir evlilikten önce böyle şeyler başına gelmezdi Kizzy'nin. Kendi ülkelerinde

olsalardı, Kunta'nın yavaş yavaş damat adaylarını seçmeye, uygun bir başlık parasını düşünmeye başlaması gerekirdi şu zamanlarda.

Oysa günler geçtikçe, Kunta Afrika törelerinin buralarda hor görüldüğünü, değil onlara inanmanın, söz etmenin bile zenciler arasında alay konusu olduğunu farkederek, bu düşüncelerini saçmasapan bulmaya başlamıştı. Kizzy için uygun bir damadın otuz, otuz beş yaşlarında olması gerekirken, toubob toprağında aynı yaşlardaki kız ve erkekler evlenebiliyorlardı, hem de 'süpürge üstünden atlayarak.'

Kunta birden Noah'ı düşünmeye başladı. Ondan her zaman hoşlanmıştı zaten. Kizzy'den iki yaş büyüktü, on beşindeydi, hem de güçlü, gelişmiş, sorumluluğunu anlamış bir gençti Noah. Kunta'nın Noah da bulduğu tek eksiklik Kizzy ile hiç ilgilenmemiş olmasıydı. Hoş Kizzy de onun varlığından bile habersizmiş gibi davranıyordu ya. Peki neden? Kunta bir türlü anlayamamıştı onları. Neden birbirileriyle ilgilenmiyorlar, en azından arkadaş olmuyorlardı? Bir genç olarak, Kizzy'nin hayranlığını kazanmasa bile ilgisini de mi çekemiyordu Noah? 'Acaba onları arkadaş olmaya zorlamalı mıyım?' düşüncesi Kunta'nın sık sık aklından geçiyordu. Sonunda bu işe burnunu sokmamaya, her şeyi oluruna bırakmaya karar verdi. Nasıl olsa bir gün doğanın yasaları işlemeye başlayacaktı.

BÖLÜM 78

«Bak Kizzy, beni iy' dinle. Bir daha Noah'a kuyruk salladığını duyarsam alimallah şu sopayı belinde kırarım, tamam mı?» Kunta tam eve girerken Bell'in sesini duyup kapı önünde çakılmış kalmıştı. «Da' onaltı yaşında bile di'ilsin. Baban ne der son'a.»

Kunta eve girmekten cayıp, duyduklarını rahat bir yerde düşünmek üzere ahıra gitti. 'Noah'a kuyruk sallamak!' Bell böyle bir şey görmüş olamazdı, mutlaka birinden duymuş olmalıydı.

Hiç kuşkusuz Mandy ya da Sukey Teyze çıtlatmıştı ona. Bu dedikoducuların bütünüyle saf olan şeyleri bile sırf çene çalmak için uydurduklarından emindi Kunta. Ama ne görmüşlerdi? Bell'e ne söylemişlerdi? Bell de ateş bacayı sarmadan ona bir şey söylemezdi ki. Peki ya pek öyle saf bir ilişki değilse bu? Kizzy, Noah'ın peşinden mi koşuyordu? Yoksa Noah mı onu umutlandırmıştı? Noah iyi bir çocuktu ama bir delilik yapmayacağını kim bilebilirdi?

Kunta ne edeceğini, ne diyeceğini bilmiyordu. Bell'in dediği gibi, on altı yaş toubob toprağında bu işlere atılmak için çok erken sayılırdı. Bir Afrikalı gözüyle değerlendirmek istemiyordu ama Kizzy'i daha bu yaşta karnı burnunda dolaşırken görmek hoşuna gitmezdi herhalde. Yine de Noah ile Kizzy evlenirlerse çocukları karaderili olacak, şu efendilerden ve gözcülerden peydahlanan melezlere benzemeyecekti. Allahtan çiftlikte öyle bir olay daha hiç olmamıştı. Efendi'nin de beyaz ve zenci kanının karışmasını onaylamadığını binlerce kez duymuştu ya, içi rahattı Kunta'nın.

Sonraki haftalar Kunta Kizzy'i çok yakından izlemeye çalıştı. Birkaç kez, ortada kimse yokken Noah'la Kizzy'nin birbirilerine selâm verdiklerini görmüştü. Kunta onlarla daha yakından uğraştıkça, ikisinin de ilişkilerini büyük bir beceriyle gizlediklerini sezdi. Noah'dan Kizzy'e hiç bir kötülük gelmeyeceğinden emin olduktan sonra, Kunta gençlerin bu ilişkisine hiç ses çıkarmamaya karar verdi.

Birkaç ay sonra bu kez Kunta, Noah tarafından izlenmeye başlamıştı sanki. Noah'ın gelip Kizzy ile evlenmek istediğini söyleyecek diye Kunta her an tetikteydi.

Nisan başlarında bir pazar öğleden sonra, Kunta ön bahçede arabayı temizlerken Noah'ın kararını vermişcesine bir kesinlikle kendisine doğru gelmekte olduğunu farketti.

Kunta'nın yanına gelince, hiç durmadan sanki defalarca ezberlemiş gibi konuşmaya başladı Noah. «Bur'da tek güvenilecek insan sizsiniz efendim. Birine söylemem gerek, n'apayım... Bö'le yaşamaktan bıktım artık. Bur'dan kaçmaya karar verdim!»

Kunta hiç beklemediği bir olguyla karşılaştığı için ne diyeceğini bilmiyordu; yalnızca Noah'a bakakaldı.

Sonunda, Kunta konuşabildi. «Kizzy ile hiç bi' yere gide-

mezsin!»

«Evet efendim, onun başını derde sokmak istemiyorum.»

Kunta'nın içini sıkıntı basmıştı. «Bazen insan ö'le bunalıyo' ki, kaçmaktan başka hiç bi' şi' düşünemiyo',» diyebildi.

«Kizzy sizin dört kez kaçtığınızı sö'ledi bana. Bell'den duymuş,» Noah'ın gözleri parlamıştı.

Kunta başını evet anlamında salladı. Noah'ın yaşındayken her an kaçmaktan başka hiç bir şey düşünmediğini anımsamıştı ama bunu belli etmek de istemiyordu çocuğa. Noah'ın dediklerine bakılırsa Kizzy'nin de haberi yoktu. Sevdiği birini kaybetmekten çok etkilenecekti Kizzy. Aynı toubob kızıyla arkadaşlıkları kesildikten sonra olduğu gibi; kaçınılmaz olarak umudunu yitirecekti. 'Noah'ın tüm bunları bilmesi gerek' diye düşündükten sonra, çok ciddi bir sesle, «Sana git ya da gitme demem ama yakalanırsan ölmeye hazır ol,» dedi Kunta.

«Yakalanmam ki... Quakerler ve özgür zenciler, insanı gündüzleri gizliyo'larmış, geceleri de tüm sorun Kuzey Yıldızı'nı izlemekmiş. Ohio'ya bi' vardın mı gerisi tamam.»

Bu çocuğun dünyadan haberi yoktu. Kaçabilmek o kadar basit miydi? Noah daha çok gençti, tüm yaşamı boyunca çiftlikten dışarı ayağını atmamıştı. 'Ben de ö'leydim' diye aklından geçti Kunta'nın. Tarlada çalışanlar işte böyle her şeyden habersiz kaçıyorlar, çok geçmeden de kıskıvrak yakalanıyorlardı. Kunta'nın aklına yeniden kendi kaçışı, o köpekler, silâhlar, kırbaçlar, baltanın inişi geldi.

«Sen ne dediğini bilmiyo'sun evlât.» Sesi fısıltı gibi çıkmıştı Kunta'nın. «Ö'le basit bi' iş di'il bu. Arkandan saldıkları köpekleri hiç gördün mü?»

Noah elini bir anda cebine sokarak bıçağını çıkardı. «O köpekler vız gelir bana.» Noah'ın hiç bir şeyden korkmadığını Cato'dan duymuştu zaten. Bıçağını cebine yerleştirerek, «Hiç bi' şi' durduramaz beni,» dedi.

«Yine de kaçı'cam diyo'san, kaç n'apıyım.»

«Da' zamanını bilmiyorum ama kararım kesin,» dedi Noah.

«Kizzy'nin bu işte parmağı yok di'il mi?» Kunta üstüne basa basa söylemişti ama Noah hiç bozuntuya vermeden, «Yok, efendim,» dedi. «Ama Kuzey'e gidebilirsem çalışıp onun da özgürlüğünü satın alacağım.» Noah bir an sustu, sonra, «Kizzy'e

bi' şi' demi'ceksiniz di'il mi?» diye sordu.

«Bu ikinizin arasında olan bi' şi', ben karışmam.»

«Ona iy' bi' zamanda her şeyi anlatırım,» dedi Noah.

Kunta içgüdüyle Noah'ın ellerini tuttu. «Sakın anlatmazlık etme,» dedi.

O gece sobanın yanında Kunta öylesine düşüncelere dalmıştı ki, ne Bell ne de Kizzy bir şey soramadılar. Bell dikişlerine, Kizzy de yazı derslerine sessizce devam etti. Kunta bir ara Kizzy'nin yüzüne bakıp, onun önündeki sayfayı sökmek için gösterdiği çabayı görünce, Allah'ın Noah'a yardım etmesi için dua etti.

BÖLÜM 79

Kizzy'nin on altıncı yaş gününden sonra, bir ekim sabahı herkes tarlada işe koyulmuşken, biri ötekine sordu. «Noah ner'de?» Cato'yla konuşmaya dalmış olan Kunta, bu soru üstüne Noah'ın kaçmış olduğunu hemen anladı. Çevrede onu arayanlar arasında Kizzy de vardı. Kunta'yla göz göze gelince Kizzy başını çevirmişti.

Noah'ın annesi Ada, «Seninle sanıyo'dum onu,» dedi Cato'ya.

«Yoo! Niye bu kadar geç kaldı diye bakmaya geldim,» dedi Cato da.

Cato kulübenin kapısını deli gibi çalmaya başladı. Kapı kırılıp içeride kimsecikler bulunmayınca, arkadaşlarına her yeri aramaları için emirler yağdırdı. Herkes bir yana koşuştu. Kunta da bir göz atmak üzere ahıra gitti. Orada kimseyi bulamayacağından o kadar emindi ki, hemen oturup Noah'ın bu işi başarması için dua etmeye başladı.

Büyük evin arkasında buluştukları zaman Fiddler sordu. «Kaçtı mı dersin, Kunta?» Kunta 'evet' anlamına başını salladı. Cato, «Peki, Efendi'ye nasıl söyli'cez?» diye çırpınıp duruyordu. Belki Noah biraz daha zaman kazanıp uzağa gidebilir, diye, Efendi'ye kahvaltısını ettikten sonra söylemeye karar verdiler.

Bell o sabah Efendinin en beğendiği kahvaltıyı hazırlamıştı: Kremalı şeftali, kızarmış jambon, rafadan yumurta ve sütlü bis-

küi... Ve Efendi ikinci bir bardak kahve isteyinceye dek ağzını açmadı Bell.

«Efendim,» diye geveledi sonra. «Efendim, Cato dedi ki, o çocuk, Noah var ya, bu sabah ner'de dedi!...»

Efendi kahve fincanını masaya bırakarak, «Peki, neredeymiş?» diye sordu. «Yani dün gece sarhoş olup bir yerde sızıp kalmış mı, yoksa kaçmış mı buradan?»

«Efendim, demek istediğim, bur'da di'il, sabah her yana baktık.»

«Belki gelir, akşama dek bekleyelim sonra harekete geçeriz,» diye kendi kendine söylendi Efendi.

«Efendim, çok iy' çocuktur o, hayatı boyunca bur'da çalışmış, başınıza hiç dert açmamış biridir. Ö'le şey yapmamıştır herhal.»

Efendi Bell'e çok sert bakarak, «Eğer kaçmışsa pişman ederim onu,» dedi. «Şimdi Toby'ye haber ver arabayı hazırlasın...»

O gün Efendi'yi hastalarına götürürken, Kunta heyecandan soğuk terler döküyordu. 'Kimbilir şimdi Noah nasıl çalılarla, köpeklerle uğraşıyordur' diye aklından bir an çıkmadı.

Gece toplandıkları zaman herkes korkudan fısıldar gibi konuşuyordu.

«Kaçmıştır bur'dan... Onun gözlerinden anlamıştım zaten bö'le bi' şi' yapaca'nı,» dedi Sukey Teyze. Noah'ın annesi Ada bütün gün ağlayıp durmuştu. «Benim küçücük yavrum kaçaca'nı hiç demedı ki bana. Tanrım, acaba Efendi onu satar mı, ha?» Bu soruyu kimse yanıtlamadı.

Kizzy eve döner dönmez ağlamaya başlayınca, çaresizlikten Kunta'nın dili tutuldu. Şimdi ona ne söyleyecekti? Hiç konuşmadan Bell'in ona sarılışını, onu yatıştırışını izledi...

Salı gününe dek Noah'dan bir haber çıkmayınca Efendi, Kunta'ya o gün Adliye'ye gideceklerini söyledi. Kunta Adliye kapısının önünde biraz bekledikten sonra Efendi'nin şerifle beraber çıktıklarını ve arabaya geldiklerini gördü. «Şerif'i evine bırakacağız,» dedi Efendi.

Şerif arabaya biner binmez, «Bu günlerde çok zenci kaçıyor, hangi biriyle uğraşacağımı şaşırdım,» diye yakınmaya başladı. «Eh, adamlar haklı bir yerde, Güney'e satılmak istemiyorlar.»

«Benim çiftliğimde kuralları bozmadıkça kimse satılmaz,» dedi Efendi.

Şerif başını sallayarak, «Ne yazık ki iyi efendilerin değerini anlayamıyorlar, değil mi Doktor?» dedi. «Bu çocuk on sekiz yaşında mı dediniz? Eh, o da Kuzey'e doğru kaçmıştır herhalde. Tarlada çalışıyordu değil mi? Daha bilgili olanlar, yani ev hizmetçileri falan, özgür zencilere sığınıp Richmond'a gidiyor, orada bir iş buluyor, izini kaybettiriyor da onun için sordum... Annesi de sizin çiftlikteyse gidecek bir tanıdığı yoktur sanırım. Peki bir kız filan olamaz mı, ha, ne dersiniz?»

«Bildiğim kadarıyla yok,» dedi Efendi. «Çiftlikte aşçımın bir genç kızı var ama daha on beş on altı yaşlarında. Aralarında bir ilişki olabilir mi hiç bilemem.»

Kunta neredeyse soluk bile almıyordu.

«Ooo! On iki yaşındaki zenci kızların bile ne haltlar karıştırdığını gördüm ben,» dedi Şerif, kıkırdayarak. Efendi çok ciddi bir şekilde yanıtladı: «Tutsaklarımla kişisel ilişkilerim yoktur, onların kendi ilişkilerine de karışmam.»

«Tabiî... Tabii,» dedi Şerif.

Efendi yumuşadı, «Yani siz bir kıza kaçmış diyorsunuz. Eğer öyleyse bizim zenciler kolay kolay söylemezler bunu. Ama başka şeyler de olamaz mı? Bir yerde kavga etmiştir, ne bileyim, devriyeler yakalamıştır... Bu çocuk ilk kez böyle bir şeye kalkışıyormuş da.»

Şerif de işi ciddiye almıştı artık. «Çocuk çiftlikten başka hiç bir yeri bilmiyor, tanımıyor dediniz ama zenciler aralarında hep konuşurlar böyle şeyleri. Ellerinde haritaları olanlara bile rastladık biz. Aslında Quakerler'in bu işte parmağı var, biliyorsunuz. Elaltından dağıtıyorlar tabii... Ama ne olursa olsun bu çocuk şimdi ormanda yarı aç, korku içinde uzağa gidemez, emin olun. Zaten aç bir zenci hiç bir şey yapamaz. En iyisi gazeteye bir ilân verelim, köpekli birkaç da adam kiralayalım, izlemeye başlasınlar, ne dersiniz?»

«İyi olur,» dedi Efendi. «Zaten kuralları çiğnediği için onu hemen Güney'e satacağım.» Kunta dizginlere öyle yapıştı ki, tırnakları avuçlarına battı. «O halde, ortalıkta kaçmaya çalışan bir 'bin beş yüz dolar' söz konusu,» diye Şerif güldü. «Bana oşkalini de verin, devriyelere söyleyim, bir haber çıkarsa size he-

men bildiririm.»

Cumartesi günü Kunta atlara yem verirken Cato'nun ıslığını duyarak irkildi. Çiftliğe birinin gelmekte olduğunu haber veriyordu Cato. Kunta doğru kulübeye gidip penceresinden anayola baktı: Evet, gelen Şerif'ti... Noah yakalanmış mıydı acaba? Kunta Şerif'in aceleyle eve girdiğini görünce oturup dua etmeye başladı.

Birkaç dakika sonra Bell koşa koşa kulübeye geldi. Yüzü çarpılmıştı, neredeyse ağlayacaktı.

«Serif ve Efendi Kizzy ile konuşuyo'lar...»

Kunta bir an inanmıyormuş gibi Bell'i süzdü, sonra omuzlarına yapışıp deli gibi sarsarak sordu. «Ne istiyormuş?»

Bell soluk soluğa, Şerif gelince Efendi'nin Kizzy'yi çağırdığını söyledi. «Hemen ardından koştum... Odada konuşulanları kolayca dinleyebileceğim bi' yerde durup kulak kabarttım ama bi' şi' anlamadım.» Bell yutkundu. «Birden Efendi beni çağırdı, sanki mutfaktan geliyo'muşum gibi koştum ama o bana ö'le bi' bakış baktı ki, hiç ö'lesini görmemiştim. 'Çık baki'im evden dışarı,' dedi, ben de buraya geldim.» Bell sanki olanlara inanası gelmiyormuş gibi Kunta'ya sordu: «Aman Tanrım, benim çocuğumdan ne istiyo'lar?»

Kunta bir şeyler yapabilmek için çırpınıyordu, umutsuzca. Tarlaya gidip zencilere haber mi verseydi? Ne yapılabilirdi?

Bell yatak odasına giderek İsa resmine sarılınca, kırk yıldır Efendi ya da başka bir toubob'un iyiliğine aldanan Bell'i hırpalamak geldi içinden.

«Oraya gitmeli,» diye Bell birden dışarı fırladı. Tek başına ne yapabilirdi? Kunta da onun arkasından mutfağa koştu. Kimse yoktu; üstelik hole açılan kapı da kapalıydı. Çit çıkarmayarak konuşulanları dinlemek istedi ama kendi soluk alışından başka hiç bir ses duyamıyordu.

«Efendim?» Bell'in sesi geldi. Ama yanıt yoktu.

«Efendim?» Bell yineledi. Sesi daha dikleşmişti.

Kapının açıldığını duydu Kunta.

«Kizzy ner'de Efendim?»

«Burada,» dedi Efendi. «Bir ikincisini kaçırmak istemem!»

«Hiç bi' şi' anlamadım Efendim.» Bell öyle yumuşak konuşuyordu ki, Kunta güçlükle işitebildi sesini. «Benim çocuğum

bahçeden bile öteye gitmedi ki da'.»

«Herhalde ne yaptığını bilmiyorsun,» dedi Efendi. «Noah yakalanmış. Hem de iki devriyeyi yaralayarak... Elinde düzenlenmiş sahte bir izin kâğıdı bulmuşlar. Kim hazırlamış dersin? Kizzy!... Az önce Şerif'e itiraf etti.»

Bir çığlık ve ardından bir koşuşma duydu Kunta. Bell bir erkek gücüyle kapıyı çarpıp dışarı çıktı. Kunta onu yolda yakalayabildi ancak.

«Efendi Kizzy'yi satar artık,» diye Bell'in ağladığını görünce, Kunta'nın içinde bir şeyler kaynamaya başlamıştı. «Onu alırım ben.» Kunta deli gibi eve yollandı. Mutfak kapısını çarpıp yasak hole girdi.

Odanın kapısı birden açılınca Şerif ve Efendi gözlerine inanamadılar. Kunta karşılarında duruyordu. Gözlerini kan bürümüştü. Bell onun arkasından haykırdı. «Kızımız ner'de? Onu almaya geldik.»

«Çıkın dışarı! Defolun!»

Şerif de hemen silâhına davrandı. «Duydunuz mu?» Kunta tam üstüne atlıyordu ki, Bell umutsuzca kolunu yakaladı. Titreyen bir sesle, «Peki Ef'em,» dedi ve dışarı çıktılar. Kapı arkalarından çarpılarak kapandı, hemen de kilitlendi.

Kunta ve karısı büyük bir utançla holde yürürlerken içeride konuşmaların, ayak seslerinin çoğaldığını duydular. Kizzy ağlamaya başlamıştı. Ön kapı açılır açılmaz, «Kizzy, Kizzy, aman Tanrım, Kizzy'yi götürüyo'lar galiba,» diye Bell mutfak kapısından dışarı fırladı.

Gürültüyü duyan tarladakiler eve doğru yıldırım hızıyla koştular, avluda dövünen Bell ve yanı başında şaşkınlıktan ne yapacağını şaşırmış Kunta'yla karşılaştılar. Efendi'yle Şerif kapıya çıkmışlar, zincirlenmiş Kizzy'yi sürüklüyorlardı.

«Anneee, Anneci'im!»

Kunta ve Bell avlarının üstüne atılmaya hazırlanan aslanlar gibi doğrulunca Şerif silâhını Bell'e çevirdi. Kıpırdayamadılar...

Genzinden haykırarak Bell sordu: «Ö'le bi' şi' yapmadın di mi Kizzy?» Kizzy ağlamaktan kıpkırmızı olmuş gözleriyle yanıtlamadan baktı.

«Aman Tanrım,» diye çığlık attı Bell. «Efendim n'olur bize

acı. Ö'le bi' şi' yapmak istememiştir o! N'aptığını bile bilmeyecek yaşta! Hem Miss Anne okuyup yazmayı öğretmedi mi ona...»

Efendi buz gibi bir sesle, «Yasa yasadır. Benim kurallarımı çiğnedi. Bir cinayete yardımcı olacaktı neredeyse. Devriyelerden biri ağır yaralıymış,» dedi.

«Kizzy yapmadı ya Efendim! Sizin için çalışıp durmadı mı? Pisliğinizi bile dökmedi mi? Ya ben, kırk yıldır size yemek yaptım... Kocam da o kadar zamandır sizin arabacınız di'il mi? Bunlar sizin için bi' şi' demek di'il mi Efendim?»

Efendi Waller ona bakmaksızın, «Burada herkes işini yaptı... O da satılacak, başka bir yolu yok!» dedi.

«Yoksul beyazlar bö'le davranır ancak,» diye Bell bağırdı. «Siz ö'le di'ilsiniz ki.»

Efendi kızarak, Şerife Kizzy'yi arabaya bindirmesini işaret etti.

Bell önüne doğru atıldı. «Beni ve babasını da satın ö'leyse. Bizi ayırmayın!»

Şerif onu yana itti. «Çekil, bakayım...»

«Kurtar beni baba!» Kizzy'nin bu çağrısıyla Kunta Şerif'in üstüne atıldı, onu itekleyip Kizzy'nin koluna yapıştı, zincirinden çekmeye başladı, ama Şerif silâhıyla başına vurunca acıdan diz üstü çöktü Kunta. Şerif Bell'i de bir yana savurdu, Kizzy'i arabaya fırlattı ve zincirini kilitledi. Kunta doğrulmaya çalışırken araba hareket etmişti bile.

«Miss Annnnne! Miss Annnnnne!» Kizzy tüm gücüyle, çığlık çığlığa bağırıyordu. Anayola çıkana dek de sürdü bu çığlıklar. Kunta kendine geldiğinde araba çoktan uzaklaşmıştı.

Efendi başı eğik, konuşmadan eve girdi. Bell evin basamaklarına yığılıp kalmıştı. Kunta da çaresizdi. Aklına eski bir Afrika töresi geldi: Kızını son gördüğü yere ayak izini yapmak... Hemen kulübeye koştu. Odaya girer girmez de acı gerçeği bir kez daha anladı. Kizzy gitmişti. Bir daha da dönmeyecekti. Hiç bir şey onu geri getiremezdi artık.

Birden yüzü gerildi Kunta'nın. Gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Boğazında düğümlenen sessiz bir çığlıkla eli takvimini gösteren maşrapaya gitti. Maşrapayı kaldırdığı gibi yere çarptı. Kunta'nın elli altı yaşında olduğunu saptayan altı yüz altmış iki taş, dört bir yana dağıldı...

BÖLÜM 80

Gece olurken getirildiği kulübede Kizzy çuval şilte üstünde yorgun gözlerle karanlığa baktı. Zamanını şaşırmış bir gece sonsuza dek uzayıp gidiyordu sanki. Aklına, korku ilham etmeyecek bir şeyler getirmeye çalıştı. Ama belki de yüzüncü kez nerede olduğunu soruyordu kendi kendine. Karaderililerin 'özgürlük yeri' dedikleri Kuzey'de miydi acaba? Yoksa Efendi Waller'den bile kötü olan efendiler ve gözcülerle dolu Güney'de miydi? 'Nerede olursam olayım kaçacağım nasıl olsa' diye düşündü.

Kapının gıcırdayarak açılmasıyla Kizzy etine iğne batırmışlar gibi irkildi. Elinde bir lambayla onu satın alan adam girmişti içeri. Boş olan elinde de gerekirse kullanmak için bir kırbaç vardı. Adamın yüzündeki anlam, buz gibi dondurmuştu Kizzy'yi.

«Seni incitmeyeceğim,» dedi adam. Ağzı leş gibi içki kokuyordu. Adamın amacını hemen sezdi: Geceleri onun uyuduğunu sanarak anneyle babasının perdeli odada yaptıkları şeyi denemek istiyordu adam... Gerçi, çitin oralarda yürürken Noah da 'senden bir çocuğum olmasını istiyorum,' diyerek aynı şeyi talep etmişti Kizzy'den, özellikle son gece ayrılmadan önce. 'Ama bu beyaz adamın böyle bir şeye izin vereceğimi sanması için deli olması lâzım' diye düşündü Kizzy.

«Beni boşuna uğraştırma, zamanım yok!» Adam üstüne üstüne geliyordu, Kizzy de geri geri gitti: Ta ki sırtı odanın duvarına dayanıncaya dek. Adam elindeki lambayı kırık sandalye üzerine bıraktı. «Senin Efendin olduğumu anlayamayacak kadar da aptal mısın, ha?» dedi. Kizzy'i garip bir gülümsemeyle baştan aşağı süzdü. «Fena parça da değilsin hani. Seni serbest bile bırakırım, eğer beğenirsem...»

Kizzy'yi yakalamak için davrandı ama elinden kurtulduğunu görünce küfürü bastı adam. Kırbacı Kizzy'nin sırtında şaklatarak, «Senin derini yüzerim,» dedi. Kizzy yere kapaklanmıştı. Adam da diz üstü çökmüş, bir yandan onun 'lütfen yapmayın efendim,' yollu bağırmalarını susturmaya çalışıyor, öte yandan da tokatlayıp duruyordu. Kizzy'nin elleri güçsüzlükten aşağı sarkınca, adam bu kez başını döşemeye çarpmaya başladı. Bir daha, bir daha... Sonunda Kizzy eteğinin kaldırıldı-

ğını, iç çamaşırlarının soyulduğunu farketti. Deli gibi çırpındı ama adam ağzına bir paçavra tıktığı için sesi çıkmıyordu. Esaslı bir tokat daha yedikten sonra adamın ellerini kasıklarında hissetti. Adam pantalonunu bir çırpıda indirmiş, Kizzy'nin üstüne abanmıştı. İçi patlayacakmış gibi bir acı duydu Kizzy ve bu acı, kendini kaybedene dek sürdü...

Kizzy gözlerini açtığı zaman daha şafak sökmemişti. Bir zenci kadın üstüne eğilmiş ılık, sabunlu suyla orasını burasını temizliyordu. Çok utandı Kizzy. Oysa kadın Kizzy'nin yüzüne sanki çamaşır yıkıyormuş, günlük olağan işini yapıyormuş gibi anlamsız bakıyordu. «Şimdi konuşmak istemezsin,» dedi sessizce. Sonra çamaşırları kovasına koyup Kizzy'nin üstünü örttü. «Biraz sonra yiyecek bi' şi'ler getiririm,» diyerek gitti.

Kizzy havada asılı kalmış gibi hissetti kendini. Düşünülemeyecek, kolay kolay sözü bile edilemeyecek o korkunç şeyin başına geldiğine inanmak istemiyordu. Oysa olmuştu işte... Kasıklarındaki ağrıdan bile belli değil miydi? Hiç bir zaman temizlenemeyecek kadar pislenmiş hissetti kendini, üstelik acıdan kıpırdayamıyordu da. Üstündeki örtüyü parçalarcasına sıktı.

Kizzy son dört günü aklından silemiyordu. Annesinin, babasının korku dolu yüzlerini, kendi çığlıklarını bir türlü unutamıyordu. Şerif onu esir tüccarına verirken bile kaçmayı düşünmüştü. Sonra bu kasabaya gelmişler, esir tüccarı onu önceki gece o dehşet verici şeyleri yapan adama satmıştı. Anneciğim! Babacığım! Bu çığlıkları duyabilselerdi ne olurdu sanki? Nerede olduğunu bile bilmiyorlardı şimdi. Efendi, kurallara karşı gelmeyeni satmazdı. Oysa onlar kendisini kurtarmak için tüm kuralları çiğnememişler miydi? Onlara ne olmuştu acaba?

Ya Noah? Yaşıyor muydu Noah? Noah'ın sahte izin kâğıdını aşkları için, sağsalim devriyelerin elinden kurtulup Kuzey'e kaçabilmek için yazdığı an şimdi gibi hatırındaydı. Noah gülümsemişti, 'gelip seni de kaçıracağım,' derken. Oysa artık onu görebilecek miydi? Ya annesiyle babasını?

Ancak, evet ancak... Miss Anne yakında evlenecek, hizmetçiye, çocuklarına bakacak birine ihtiyacı olacaktı. Kizzy'yi ortalıkta göremezse Efendi'ye koşup, 'ona ne yaptınız,' diye sorar mıydı acaba? Miss Anne onu o denli çok seviyor muydu? Efendi de hemen esir tüccarını bulur, nereye satıldığını öğrenirlerdi.

Miss Anne bir istese dünyanın öteki ucuna bile gitmiş olsa yine bulurdu onu. Bir istese...

Ama şimdiye dek hiç ses çıkmamıştı. Kizzy'nin içini hüzün kapladı, her şey bitmişti galiba. Ağlamaktan gözlerinden akacak yaş kalmayınca, Noah'ı sevdiği için Tanrı'nın ona böyle bir cezayı uygun gördüğünü düşündü. Ölmek istedi bir an.

Kapı yeniden açılınca Kizzy gelenin kim olduğunu anlamadan irkildi. Az önce gelen kadın elinde küçük bir kapla içeri girmiş, Kizzy'e doğru yürümüştü. Kizzy ne kadını, ne de yiyeceği görmemiş gibi davrandı. Ama kadın yine de yanına çökmüş, kırk yıllık ahbap gibi konuşmaya başlamıştı:

«Ben büyük evin aşçısıyım, adım Malizy. Senin adın ne?»

Konuşmamayı saçma buldu Kizzy. «Adım Kizzy, Miss Malizy,» dedi.

Kadın onu beğendiğini gösteren bir tavır takınarak, «İy' yetişmiş birine benziyo'sun,» dedi. Konuşması Sukey Teyzeye benziyordu. Kizzy getirilen yemeği yavaşça yemeye başladı.

«Kaç yaşındasın?» diye sordu kadın.

«On altı, Miss Malizy.»

«Efendi boktan herifin tekidir,» dedi kadın fısıldar gibi. Sonra Kizzy'nin yüzüne baka baka konuşmasını sürdürdü: «Zenci kadınlarına da bayılır, özellikle senin yaşında olanlara. Ben'le de işi pişirmişti. Senden dokuz yaş büyüğüm ben... Ama eve beyaz' bi' gelin gelince beni de evin aşçısı yaptı. N'apayım, yine de Tanrı'ya şükürler olsun.» Miss Malizy suratını buruşturarak, «Herhalde her gece senin yanına gelir artık!» dedi.

Kizzy korkudan elini ağzına götürdü. «Tatlım bi' zenci kadını olduğunu unutma, e mi?» diye devam etti Miss Malizy. «Bizim Efendi ö'le biridir ki, ya onun istedi'ni yaparsın ya da o zorla yaptırır! Sana bi' şi' diyim mi? Karşı çıkılmasından hiç hoşlanmaz. Bi' anda deli gibi üstüne saldırır insanın.»

Kizzy'nin aklında yalnızca kaçmak vardı ama kadın aklından geçenleri sezmiş gibi, «Tatlım sakın kaçmayı da düşünme,» dedi. «Köpekleri seni hemen yakalar, işler çok kötüleşir o zaman. Sakin ol biraz. Dört gün 'çin yok bur'da zaten. Horoz yetiştiricisi zenciyle beraber horoz dövüşlerine gittiler.» Miss Malizy bir an sustuktan sonra, «Zaten tatlım bizim Efendi horoz dövüşünden başka hiç bi' şi'le uğraşmaz,» dedi.

Kadın durmaksızın konuşuyordu. Efendi'nin nasıl yoksul bir aileden geldiğini, devriye olarak çalıştığını, sonra bir gün yirmi beş cente aldığı horozun başarısından yüreklenip nasıl buraların en iyi dövüş horozu yetiştiren adamı olduğunu anlattı.

«Peki hiç karısıyla yatmaz mı?» Kizzy sonunda dayanamayarak sormuştu.

«Tabiî yatar, tatlım,» dedi Miss Malizy. «Kadınlara bayılır o. Ama karısının ondan ödü koptuğu için ortalarda dolaşmaz pek. O da yoksul bi' aileden gelmedir. Efendi onu buraya getirdiğinde on dört yaşındaydı zavallı. Efendi'nin varsa yoksa horozları... Karısıyla bile ö'le uğraşmaz o adam.» Miss Malizy Efendi'den, karısından, horozlardan konuşurken Kizzy'nin aklı yine kaçmaya takılmıştı.

«Beni dinlemiyo'sun sen.»

«Yoo Miss,» diye çarçabuk yanıtladı Kizzy.

«Sana ner'de olduğunu anlatıyorum, dinlesen hiç de fena olmaz hani.» Sonra Kizzy'i süzerek, «Ner'den geldin baki'im sen,» diye sordu. Kizzy, «Virginia,» diye yanıtladı, «Spotsylvania Bölgesi nden.» «Hiç duymadım,» dedi kadın. «Burası Kuzey Ca'liny'deki Caswell Bölgesi'dir.» Kizzy Kuzey Carolina'nın adını sık sık duymuştu, Virginia'nın yakınında bir yerde olmalıydı.

«Efendi'mizin adını biliyo'musun?» diye sordu kadın. Kizzy'nin boş boş baktığını görünce de, «Tom Lea,» diye ekledi. «Yani sen Kizzy Lea oluyo'sun bö'lece.»

«Benim adım Kizzy Waller,» diyerek karşı çıktı Kizzy. Sonra başına gelenlerin sorumlusunun Efendi Waller olduğunu anımsayarak isminden utandı, ağlamaya başladı. «Boş ver tatlım!» diye yatıştırmak istedi Miss Malizy. «Biliyo'sun ki zenciler efendilerinin adını alır. Zaten bizim adımızın da ne önemi varmış ki, çağırılmaktan başka hiç bi' işe yaramaz.»

«Babamın adı Kunta Kinte'dir,» dedi Kizzy. «Afrikalıdır o.»

«Ne diyorsun?» Miss Malizy çok sevinmişti sanki. «Benim büyük babam da Afrikalıymış, ö'le duydum. Annem onun katran gibi kapkara olduğunu söyledi bana ama adını bilmiyorum.» Miss Malizy bir an sustu, sonra, «Anneni biliyo'sun di'mi,» diye sordu.

«Tabi biliyorum. Annemin adı Bell... Senin gibi büyük evin

aşçışıydı. Babam da Efendi'nin sürücüsüydü. Da' doğrusu bıraktığımda ö'leydiler!»

«Onlardan henüz yeni ayırdılar seni, ha?» diye şaşırdı Miss Malizy.

Kizzy kadının artık gideceğini anlayarak yalnız kalmaktan ölesiye korktu. Bu konuşma hiç bitmeseydi keşke. «Annem gibi konuşuyo'sun,» dedi Miss Malizy'ye. Kadın çok sevindi. «Annen de benim gibi iy' bir Hıristiyan galiba?» Kizzy onayladı. «Peki bur' da ne yapıca'm, Miss Malizy?»

Kadın şaşırdı sanki. «Ne mi yapacaksın?» Efendi sana bur'da kaç zenci olduğunu söylemedi mi?» Kizzy başını salladı. «Senle birlikte beş, tatlım,» dedi kadın. «Dur baki'im Horozlarla uğraşan yaşlı zencinin adı Mingo'dur. Ben aşçıyım. Evi de ben temizlerim. Sarah ile Pompey Amca da tarlada çalışırlar. Sen de tarlada çalışırsın herhalde. Geldiğin yerde ne iş yapıyordun tatlım?»

«Büyük evi temizleyip anneme mutfakta yardım ediyo'dum,» dedi Kizzy umutsuz bir sesle.

«O güzel ellerini görünce anlamıştım zaten! Tatlım beni iy' dinle, burası geldiğin yer gibi zengin di'il. Yoksul bi' beyazın zar zor yaptırdığı bir ev. Buralardaki evler hep bö'ledir. Bi' söz vardır, bilir misin? 'Dört zenciyle bir dönümlük toprak...' İşte bizim ev de ö'le. Efendi'nin para harcadığı tek şey horozlarıdır. Yüze yakın horozu var galiba. Bir gün horoz dövüşlerinden zengin olacakmış, hep ö'le der. Biraz içmeye görsün, Hanfendi'ye yaptıracağı yeni evden söz eder durur. Hıh, da' herkes gibi bi' sürücüsü bile yok... Atını da kendi tımar eder. Parası filan yok bu adamın canım. Bak tatlım, benimde tarlada çalışmamamın tek nedeni Hanfendi'nin yemek yemeyi çok sevmesine karşın, su kaynatmayı bile bilmemesidir. Ama bi' konuk geldi mi zencilerin ortalıkta hizmet etmesinden çok hoşlanır. Eh, Efendi baktı ki tarlada çalışan Pompey Amcayla Sarah yetmiyor, seni almak zorunda kaldı.» Miss Malizy sustu. «Ne kadara satıldığını biliyo'musun?»

Kizzy sessizce, «Yoo,» dedi.

«Altı ya da yedi yüz dolar herhal. Geçenlerde zenci fiyatlarından ö'le konuşuyo'du. Sen genç ve güzelsin, ona iy.' melezler de doğurursun, herhal o kadar ödemiştir senin için.»

Kizzy konuşamadan düşünceye dalınca Miss Malizy kapıya doğru giderek, «Seni ner'den bulmuşsa iy' bulmuş,» dedi. «Herhal ona çocuk doğurmanı istiyo.'»

BÖLÜM 81

Konuşma kısacıktı:

«Bi' çocuğum olacak Efendim.»

«Ne yapayım yani... Hasta numaralarına yatıp çalışmazlık edersen karışmam, ha!»

Kizzy'nin karnı büyüdükçe Efendi'nin gece ziyaretleri de seyrekleşti. Güneş altında elleri su toplayana dek çalıştı Kizzy. Tıknaz, karaderili Pompey Amca ile açık kahverenkli, zayıf bir kadın olan Sarah'ın umursamaz bakışları altında Kizzy çapasını salladı durdu. Öte yandan Bell'in çocuk yetiştirmek üzerine söylediklerini anımsamaya çalışıyor, onu her zamankinden çok yanında görmek istiyordu. 'Noah ile kırıştırırsan başına gelecekleri unutma!' diye Bell'in öğütlerine karşın, karnında başka bir adamın çocuğunu taşıdığını biliyor, bundan tiksiniyordu. Oysa yanında olsaydı onun başına gelenlerde bir suçu olmadığına inanırdı annesi. Efendi Waller'in karısı için Bell'in söyledikleri kulağından hiç çıkmıyordu: «Zavallı minik kadın! Çocuk doğuramayacak kadar ince yapılıydı.» Ya, kendisi? Kizzy kendisinin de bir çocuk doğuracak kadar büyüdüğüne inanası gelmiyordu. Kime danışabilirdi? Daha tecrübeli kadınlar, Miss Malizy ve Sarah, onun giderek büyüyen karnı ve göğüsleriyle ilgilenmiyorlardı bile. Hele Efendi Lea'ya bunlar hiç sorulmazdı...

1806 kışında bebek doğarken Sarah ebe olarak yardım etmişti. Sonsuza dek uzayan iniltilerin, bağırışların arasında Kizzy içnden bir şeylerin yırtıldığını hissediyordu. Ter içinde kalmış, Sarah'ın elinde viyaklayan bebeğe bakınca, 'bir erkek' doğurduğunu farketmişti. Açık renkli bir erkek...

Kizzy'in telâşını gören Sarah, «Yeni doğan çocuklar tam rengini alana dek da' bi' ay geçmeli,» diye onu yatıştırmak istemişti. Sonraki günler Kizzy bebeğini hep izlemiş ama ne kadar

zaman geçerse geçsin renginin ceviz ağacından daha koyu olmayacağını anlamıştı.

Yine aklına Bell'in dedikleri geliyordu: «Bur'da yalnız karaderililer var!» Babası da kendi abanoz renkli derisiyle övünür, melezleri küçümsemez miydi? İyi ki burada olup da Kizzy'nin utancını paylaşmıyorlardı. Çocuğun rengi bir yana, kimden ve nasıl olduğunu öğrenseler yıkılırlardı. Noah'ı düşündüçe daha da utanıyordu Kizzy. «Bu gece son şansımız, neden olmaz diyo'sun?» deyişini anımsıyordu. Çocuğunun babası Noah olsaydı karaderili bir bebeği olurdu en azından.

Bir sabah Kizzy'nin yanında yatan çocuğuna karşı duyduğu yabancılığı sezen Miss Malizy, «N'o, bö'le güzel bi' bebeğin olduğuna sevinmiyo' musun yoksa?» diye sormuş ve onu avutmaya çalışmıştı. «Tatlım, üzüldüğün şey çok yersiz... Bu günlerde kimsenin bö'le şeylere aldırdığı yok. Bi' sürü melez doğuyo', n'aparsın yaşam ö'le! Hem Efendi de hiç aldırmayacak, emin ol. Tarlada çalışacak biri da' oldu ya, adama bu kadarı yeter. Tatlım, yani tek sorun artık bi' bebeğin olduğunu kabul etmen.»

Olanları böyle kabullenmek Kizzy'yi biraz olsun rahatlatmıştı. «Peki bu çocuktan haberi olduğu zaman Han'fendi ne düşünecek, Miss Malizy?» diye sordu bir gün.

«Hoşuna gitmeyeceği muhakkak. Ama kocasının bi' zenciden çocuğu olduğunu bilerek dert çıkaracak bi' kadın tanımıyorum daha. Bi' de kadın çocuk doğuramadığı 'çin seni kıskanır herhal.»

Bebek doğduktan bir ay sonra Efendi Kizzy'nin yanına uğradığında, yatağa eğilmiş, «Hımmmm. İyi görünüyor, iri yarı da üstelik,» demişti. Sonra bebeğin avuçlarıyla oynamış, Kizzy'ye dönerek, «Eh, artık haftaya çalışmaya başlarsın,» demişti.

«Ama Efendim onu emzirmem gerekecek.»

Efendi bu sözlere sinirlenmişti. «Kes sesini. Sana söyleneni yap. Çocuğunu yanına alırsın. Dediklerimi yapmazsan satarım seni, hiç dinlemem. Çocuğu da vermem, haberin olsun.»

Çocuğundan ayrılmak korkusu Kizzy'nin ağlamasına yetmişti. «Peki Ef'em,» diyerek ses çıkarmamaya çalıştı. Adamın kızgınlığı bir anda geçmişti, yüzü gülüyordu şimdi. Kizzy çok geç-

meden yanında uyuyan bebeğe rağmen Efendi'deki niyeti sezmişti.

«Efendim, Efendim da' sonra, n'olur,» diye yalvardı. «Da' iyileşmedim bile Efendim.» Adamın umurunda değildi. Kizzy'nin direnci ancak, lambayı söndürmeye razı etmişti adamı o kadar. Geri kalan olağan şeyleri yerine getirdi. Efendi işini bitirmiş, karanlıkta pantolonunu omzuna vurup odadan çıkarken, «Ona bir ad vermeli,» diye söylendi. Biraz düşündükten sonra, «George olsun,» dedi kendi kendine. «Evet, evet George... Yarın İncil'in bir köşesine yazayım. George... Iyi bir ad, evet,» deyip çıktı gitti.

Kizzy temizlenip yattıktan sonra neye kızacağını şaşırmıştı. Önceleri bebeğe, 'Kunta' ya da 'Kinte' adını takmayı düşünmüştü ama için için Efendi'nin bunu onaylamayacağını biliyordu. Takılan yeni ada da hayır diyecek gücü kendinde bulamıyordu. 'Çocuklar büyüyüp ailenin erkeği olur,' diye ad vermeye o denli özen gösteren Afrikalı babacığı burada olsaydı kim bilir nasıl tiksinirdi şimdi.

Kizzy yatakta düşünürken, babasının 'toubob' dediği beyazlara neden hiç güvenmediğini daha iyi anlamaya başlıyordu. Bell de ona, «Ne kadar şanslısın Kizzy,» derdi. «Daha 'zenci'nin anlamını bilmiyorsun, hiç öğrenmemeni de Tanrı'dan hep dilerim...» Oysa artık biliyordu Kizzy, hem de beyazların zenciler üstündeki egemenliğini tüm boyutlarıyla yaşayarak biliyordu.

Uyumadan önce Kizzy çocuğunu bir Afrikalının torunu olarak yetiştireceğine and içti.

BÖLÜM 82

Kizzy bebeği kucağında tarlaya çalışmaya gittiği ilk gün Pompey Amca, «N'aber?» den başka hiç bir şey dememişti. Sonra çekingen bir yüzle yanına gelmiş, «Çocuğu şuraya koysan iy' olur,» diye tarlanın köşesine yaptığı gölgeliği göstermişti.

Kizzy sevinçten neredeyse ağlayacaktı. Çocuğunu yapraklarla yumuşacık olmuş yere yatırıp biraz pışpışladıktan sonra, tütün tarlasında çalışan arkadaşlarının yanına döndü ve, «Sağ ol Pompey Amca,» dedi. Pompey Amca 'Bir şey değil' anlamına ağzında bir şeyler geveledi, sıkılganlığını örtmek için daha hızlı çalışmaya başladı. İki üç saatte bir, bebek ağladıkça Kizzy yanına gitmiş, onu emzirip yine çalışmaya dönmüştü.

«Bebeğin bizi oyalıyo',» diye Sarah birkaç gün sonra takılmıştı Kizzy'ye. Güneş batımıyla kulübelerine dönerlerken de bebeği taşımak için izin istemişti. Artık iş bitiminde Kizzy çapaları taşırken, o da bebeği kucağında götürüyordu.

Büyük bir çınar ağacının altında yapılmış, tek pencereli, kutu gibi kulübelerinde karanlık basarken Kizzy sobayı yakıyor, Efendi'nin her cumartesi dağıttığı tayından arda kalanı pişiriyor ve George'un yanına uzanıp onunla oyuncuklar oynayarak emzirme saatinin gelmesini bekliyordu. George'u elinden geldiğince geç uyutuyor ki bir sonraki meme saatine dek kendisi de biraz olsun kestirebilsin.

Efendi'nin haftada iki üç kez olan ziyaretleri kesilmemişti. Ağzı leş gibi içki kokan bu odama karşı gelmek, hem kendisi, hem de çocuğunun yaşamı için bir zorunluluktu artık. Adam sırıtarak işini görürken, Kizzy bacakları açılmış, hareketsiz, buz gibi durur, içindeki nefretin büyüdüğünü farkederdi. Adam giderken masaya on sent ya da çeyrek dolar bırakır, Kizzy ise yerinden hiç kıpırdamadan, gözlerini bile açmadan öylece kalırdı. 'Büyük evde oturan Hanfendi olanlardan habersiz, kocasının, üstünde başka bir kadının kokusuyla yanına yatmasını nasıl kabul eder' diye düşünürdü Kizzy. Şafak sökmeden önce George'u son kez emzirir, tam derin bir uykuya dalarken de Pompey Amcanın kapıyı tıklatışıyla uyanıverirdi...

Pazar günleri Efendi'yle karısı sağa sola giderler, zenciler de bir araya gelip gevezelik ederlerdi. Sarah ile Miss Mallzy'nin George'u kucaklarında tutma savaşı giderek hızlanır, Kizzy de piposunu tüttürerek yanında konuşan Pompey Amca'yı dinlerdi.

«Burası eskiden ağaçlık bi' yermiş... Efendi dönümünü yirmi beş cente almış, bi' düşün!» demişti Pompey Amca bir öğle sonrası. «O zaman Efendi yüz elli dönüm toprak almış bur'da.

George diye bi' zencisi vardı, zavallının canı çıkmıştı çalışmaktan.» Kizzy'nin korkusunu görünce sustu, «Bi' şi' mi var?»

Kizzy hemen kendini topladı, «Yoo, bi' şi' yok.»

«Ben buraya gelmeden bi' yıl önce gelmiş George. Ağaçları kesmiş, çalıları temizlemiş ve ilk kez toprağı ekmişti bile... Tabi küçük bi' yeri... Sonra bi' gün ağaç kültüklerini taşırken gözümün önünde pat diye düşüp öldü zavallı.»

Kizzy konuyu değiştirmeye çalıştı. «Geldiğimden beri horoz dövüşünden söz edildiğini duydum, bizim oralarda hiç yoktu!»

«Virginia'da da horoz dövüşlerine gittiklerini biliyorum, herhal senin haberin yok,» dedi Miss Malizy.

«Biz de bu işi pek bilmeyiz,» dedi Pompey amca. «Ama özel yetiştirilmiş horozlar birbirilerini öldürürken, adamlar da onların üstüne para koyarlar.»

Sarah da söze karışmıştı: «Da' çok öğrenmek istersen Mingo' ya sor.»

«Tabi Mingo'yu görebilirsen,» dedi Miss Malizy.

«On dört yıldır bur'dayım, on kez ya gördüm ya görmedim, onu,» dedi Sarah. «Horozları insanlardan da' çok seviyo' anlaşılan! Hihh,» diye burun kıvırdı. «Annesi onu kuluçkadan çıkarmış galiba...»

Hep beraber gülerlerken Sarah, Miss Malizy'e doğru uzandı ve «Biraz da ben tuti'im,» diye bebeği istedi. Bebeği aldıktan sonra konuşmaya devam etti: «Her nise... O horozlar yüzünden Efendi ve karısı kurum kurum kurunuyo'lar.»

Sarah'ın onların taklitlerini yapışına gülmekten kırılıyorlardı. Miss Malizy kendine geldikten sonra yine bebeğe uzandı, Sarah da eline vurdu. «Dur yahu da' alalı bi' dakka olmadı!»

Bebeğin üstüne düşülmesi Kizzy'nin hoşuna gidiyordu. Sessizce oturan Pompey Amca bile, bebek ona doğru baktığı zaman elini kolunu oynatarak kendince sevimli görünmeye çalışıyordu. Yine aylar sonra bir pazar günü George ağlamaya başladığında, Miss Malizy, «Bi' dakka,» diyerek eve koşmuş, ezilmiş mısır ekmeğinden yaptığı mamayı getirip George'a yedirmişti. George'un birkaç lokmada mamayı bitirip ağzını şapırdatarak daha da isteyişini hayretle izlemişlerdi.

George emeklemeye başlayınca, Kizzy tarlada çalışırken çocuğun ayağını iple bağlayıp sağa sola gitmesini önlemek is-

tedi. Ama George bir yere kıpırdamasa bile yanındaki böcekleri yemeye çalışıyor, ağzını toprakla dolduruyordu. «Artık emzirme sorunu da bittiğine göre, istersen mutfakta, benim yanımda kalsın,» demişti Miss Malizy bir gün. Sarah bile bu düşünceyi olumlu karşıladı. Sonunda Kizzy pek istemese de sabahları tarlaya giderken Gecrge'u Miss Malizy'nin yanına bırakmaya başladı. George'un ilk söylediği sözün 'Malizy' oluşu Kizzy'i küplere bindirmişti ama çok geçmeden George 'anne' diyebildi ve Kizzy rahatladı. «Pom-pi 'ca» diye çağrıldığını duyan Pompey Amca'nın o gün keyfine diyecek yoktu. George, Sarah'ı da 'Sa-ra' diye çağırınca herkesin neşesi tam olmuştu artık.

Bir yıl sonra George kendi kendine ayakta durabiliyordu. On beş aylık olunca da yürümeye, kimseye bağımlı olmaksızın oraya buraya gitmeye başladı. Kolay kolay kucakta da oturmaz olmuştu. Her yanından sağlık fışkırıyordu. Uyumadığı zamanlar mutfakta Miss Malizy'yi peşinden koşturup duruyordu. Artık pazar toplantılarında kimse ortalıkta dolaşan, tek başına oyunlar oynayıp sonunda altına eden George'dan gözünü ayıramıyordu. George bir çöp parçasını ağzına alırken, bir böceği yakalarken ya da bir arının, bir kedinin arkasından koşarken çok mutluydu. Genellikle sıkkın görünen Pompey Amca'nın, bir pazar günü, küçük bir rüzgâr bulup da uçurmak gayretiyle George için yaptığı uçurtmanın ardından koşuşmasına üç kadın da ölesiye gülmüşlerdi. «Sana bi' şi' diy'im mi?» demişti Sarah. «Bu çocuk doğmadan Pompey Amca'nın yüzünü bile görmezdik. Işin doğrusu, hepimiz çok seviyoruz onu...»

George iki yaşına gelip Pompey Amca ona masallar anlatmaya başlayınca, daha da ilgisini çekmişti çocuğun. George hiç kıpırdamadan onun yüz ifadelerine bakar, ellerini oynatışını izler, Pompey Amca da sonsuz zenginliklerle süslediği «Tavşan kardeş,» «Ayı kardeş» masallarını anlatırdı. «Bö'le güzel masalları nerden biliyo'sun?» diye sormuştu Sarah bir gece. Pompey Amca garip bir bakışla onu süzüp, «Hakkımda bilmediğin o kadar çok şey var ki,» diye yanıtlamıştı. Sarah başını titreterek, sanki küçük görüyormuş gibi bir tavır takınıp, «Hıhh! Öğrenmek isteyen de kim?» demişti. Pompey Amca da piposundan bir nefes daha çekmiş, gözlerini kırpıştırarak onu taklit etmeye çalışmıştı.

«Miss Malizy, bi' şi sorabilir miyim?» dedi Kizzy bir gün. «Sarah ile Pompey Amca neden birbirilerinin sinirini bozmaya çalışıyo'lar? Kimi zaman da sanki birbirilerine kur yapıyo'lar gibi geliyo'»

«Bilmem. Ö'le olsa bile ikisi de söylemez bunu. Herhalde boş zamanı iy' geçirmek 'çin yapıyo'lardır. Sen de bizim yaşımıza gel, kimsen olmasın, bu soruyu sormazsın.» Miss Malizy Kizzy'nin gözlerine baktı, sonra devam etti; «Hadi biz yaşlıyız, ama tatlım, senin bu yaşta tek başına olman çok yazık. Bazen, 'Efendi genç bi' erkek satın alsa da,' diye düşünüyorum.» İkisi de Efendi'nin öyle bir şey yapmayacağını biliyorlardı, ama Kizzy'nin Efendi'yle olan pis ilişkisini Miss Malizy'nin bilmezlikten gelmesi hoşuna gitmişti. «Mademki açık konuşuyoruz size bi' şi' diy'im,» dedi Kizzy. «Geldiğim yerde beni çok seven bi' çocuk vardı. Evlenecektik. Sonra her şey birden karışıverdi.»

Sesine daha keskin bir ton vererek Noah'la olan tüm ilişkisini, Miss Malizy'nin giderek artan şaşkınlığı arasında anlattı Kizzy. Sonunda, «Beni arayıp duruyordur şimdi, belki de yakında buluşuruz,» dedi. Dua eder gibiydi. «Eğer buluşursak Miss Malizy, birbirimize hiç kızmayacağız, emin olun... Elele tutuşur, hepinize hoşça kalın der, George'u alıp giderdik bur'dan. Nereye olursa olsun önemli di'il. Son söyledikleri aklımdan hiç çıkmıyo' Miss Malizy, 'Hiç ayrılmayacağız Kizzy, üzülme' demişti bana.» Kizzy'nin sesi giderek catallaşmış, sonunda Miss Malizy ile birlikte ağlamaya başlamışlardı.

Bir pazar sabahı George Miss Malizy'nin yanındayken, Sarah, Kizzy'i geldiğinden beri ilk kez evine davet etti. Kerpiç duvarlara kurutulmuş bitki kökleri, şifa otları asılmıştı. Sarah'ın tüm hastalıkları doğal yöntemlerle iyileştireceğini söylediği için evin bu durumu Kizzy'yi hiç şaşırtmamıştı. Sarah, «Rahatına bak,» diyerek bir sandalyeye oturmasını işaret etti Kizzy'ye. «Sana şimdiye dek hiç kimseye anlatmadığım bi' şi' söylice'm. Annem bana çok iy' fal bakmasını öğretmişti. Senin de bir falına bakayım mı?» dedi.

«Tabii... Çok sevinirim.»

Sarah yatağın altından bir kutu çekti, içinden bir avuç dolusu garip şeyler çıkardı. Bunları düzgün biçimde yere dizdikten sonra eline aldığı bir sopayla çılgınca karıştırmaya başladı.

Başı yere değecek gibi eğilip doğruluyor, arada da konuşuyordu: «Ruhların dediklerini sana sö'lemeye çilim varmıyo'... Anne ve babanı bi' da' göremeyeceksin, en azından bu dünyada!...»

Kizzy'nin yavaşça ağlamasına hiç aldırmaksızın sopasıyla yeniden karıştırmaya başladı. «Çocuğunun bahtı açık olacak... Ama sevdiğin bi' adam var... Uzaklarda... O da seni çok seviyo'... Ama yollarınız ayrılıyo'...»

Kizzy bu kez yüksek sesle ağlamaya başlayınca, «Şişşşşş!» diye Sarah onu susturmak istedi. «Şişşşşşşş! Ruhları kızdırma kardeşim!» Ama Kizzy ağlayarak kapıyı çarptı, kulübesine doğru çılgın gibi koştu. George meraklanarak büyük evden gelmiş, «Anne... Anneciğim,» derken, Kizzy şiltenin üstüne kapaklanmış inleyerek ağlıyordu. «N'oldu anneciğim?» diyen George'un bu sorusunu da, «Kes sesini,» diye deli gibi bağırarak yanıtladı.

BÖLÜM 83

George üç yaşına geldiğinde çiftlikteki büyüklere yardım etmeye başlamıştı. «Aman Tanrım, kovayı zar zor taşıyarak bana su getirişini bi' görseniz!» demişti Miss Malizy gülerek. «Bir bir çalı çırpı taşıyarak yakacak da toplamıyor mu, bayılırsınız...» Kizzy çocuğuyla övünüyordu ama George'un afacanlığı da başını ağrıtmaya başlamıştı.

Bir gece yalnız başlarına kulübedeyken, «Niye seninki kada' siyah di'ilim anne?» diye sormuştu George.

«Her çocuğun kendi rengi neyse ö'le doğar,» diye geçiştirmişti Kizzy. Oysa birkaç gün sonra, daha güç sorular başladı. «Anne benim babam kim? Niye onu hiç görmedim? Ner'de o?» Kizzy ne diyeceğini şaşırmış, onu korkutmak için, çocuğun bu sorusunu, sesini yükselterek, «Sus baki'm,» diye yanıtlamıştı. Sonra ikisi de saatlerce konuşmadan öylece durmuşlardı. Ertesi sabah George, mutfakta Miss Malizy'ye de aynı soruyu sordu. «O kadar çok soru soruyo'sun ki aklımı karıştırıyo'sun,» demişti Miss Malizy de.

Kizzy artık, bu akıllı çocuğun hem anlayacağı, hem de onaylayacağı bir yanıt bulmak gerektiğini biliyordu. «Uzun boylu,

gece gibi kapkara ve az konuşan biriydi,» demişti sonunda. «Ama ikimizin de babası o. Sen de ona dede diyeceksin, tamam mı?» George bu konuyla çok ilgilenmiş, daha çok şey öğrenmek istemişti. Kizzy dedesinin Afrika diye bir yerden gemiyle geldiğini, Efendi Waller'in kardeşinin yanındayken hep kaçmaya çalıştığını anlatmıştı. Sonra da öykünün sonunu nasıl getireceğini kestirememiş, kısaca, «O kadar çok kaçmış ki ayağının yarısını ceza olarak kesmişler,» deyivermişti.

«Peki kimler kesmiş, anne?»

«Kaçan zencileri yakalayan adamlar.»

«O adamlar niye zencileri yakalıyo'lar anne?»

«Beyaz efendilerden kaçıyo'lar da onun 'çin.»

«Beyaz efendiler onlara n'apmış da kaçmışlar?»

Konuşmanın varacağı boyutlardan kaygılanarak Kizzy sertçe yanıtladı: «Şişşş. Kapa çeneni baki'im. Bıktırıyo'sun beni artık.»

Oysa George susmamış, Afrikalı dedesi hakkında öğrenmek istedikleri giderek çoğalmıştı: «Anne, Afrika ner'de?... Or'da çocuklar da var mı?... Dedemin adını bi' da' sö'ler misin?»

George'un dedesini hayalinde canlandırmaya başlaması, Kizzy'nin umduğundan da çabuk olmuştu. Kizzy de babasından dinlediği öykülerle bu hayali güçlendirmeye çalıştı. «Senin yaşlarındayken babam Efendi'nin arabasıyle beni gezdirir, bana o Afrika şarkılarından söylerdi. Senin de dinlemeni o kadar isterdim ki.» Spotsylavania Bölgesi'nin sıcak ve tozlu yollarında arabada babasının yanına kurulmuş gezerlerken ya da çitlerin ötesinde elele tutuşmuş dolaşırlarken duyduğu sevinci anımsadı Kizzy. «Deden bana Afrika dilini de öğretmeye çalışırdı. Örneğin kemana 'Ko'derdi. Dereye 'Kamby Bolongo'. Da' bi' sürü garip sözcükler öğretmişti bana.» Torununun bu sözcükleri söyleyebilmesinden, babası ne denli hoşnut olurdu kim bilir.

«Sen söyleyebilecek misin bakalım? Ko?»

«Ko,» dedi George

«Aferim, akıllı çocuk... 'Kamby Bolongo' de bakalım?»

George yineledi. Sonra annesinin bu oyunu sürdürmeyeceğini sanarak üsteledi. «Biraz da' söylesene anne?» Kizzy'nin gözleri sevgiyle ışıldayarak, «Başka zaman,» dedi ve çocuğunu uyuması için yatağa yatırdı.

BÖLÜM 84

George altı yaşına gelip de artık tarlada çalışması gerekince, Miss Malizy mutfaktaki küçük arkadaşını yitirişine çok üzüldü. Kizzy ve Sarah ise ona yeniden kavuştukları için sevinçten uçuyorlardı. George'un tarladaki ilk günü kendisi için de çok eğlenceli olmuştu. Pompey Amca'nın sabanının açtığı yoldaki taşları kaldırışını, büyükler susadıkça onlara su getirişini, hatta pamuk ve mısır ekerlerken, «Ben de, ben de,» diye tutturuşunu izlerlerken herkes çok mutluydu. Boyundan bile uzun olan çapayı eline alınca büyükleri çok güldürmüştü George...

Geceleri kulübeye döndüklerinde, George'un çok acıkmış olduğunu düşünerek hemen yemek pişirmeye koyulurdu Kizzy. George bir gece, «Anne bu gün çok yoruldun, istersen biraz dinlen so'na pişirirsin,» deyince, Kizzy çocuğunun evlerinde eksik olan bir erkeğin yerini doldurmaya başladığını sezdi. George giderek olgunlaşıyordu artık. Uyumazdan önce annesini uydurduğu öykülerle, Miss Malizy'den öğrendiği şarkılarla güldürür, günün yorgunluğunu alırdı. «Bü'ük yola bi' gidersem,» diye fısıldamıştı bir gece. «Bi' bakmışım o koskoca ayı koşuyo'... Attan bile da' bü'ük. 'Hey! Bay Ayı, Bay Ayı' diye onu tutup, 'Sen benim anneme bi' şi'yapmadan ben seni öldür'im mi ha?'di' cem...»

Kimi zaman da odadaki hiç bir şey George'un ilgisini çekmez, sobanın yanındaki küllere insan ve hayvan şekilleri çizmeye çalışırdı. George bunlarla uğraşırken Kizzy'nin 'Şimdi sıra okuyup yazmaya gelirse n'apıcam,' diye yüreği ağzına gelirdi. Ama kuşkusuz kendi önermedikçe George'un bunu akıl edeceği yoktu. Kizzy yaşamını mahveden 'okur-yazarlığı' çocuğuna öğretmeyi hiç düşünmüyordu. Kendisi bile buraya geleli ne gazete okumuş, ne de eline kalem almıştı. 'Her şeyi unuttum mu acaba' diye düşündüğü oluyordu bazen ama, işin tehlikesini yaşadıktan ve bu denli ağzı yandıktan sonra cesaretini yitirmişti.

Kizzy'yi asıl rahatsız eden şey bu çiftliğin dünyaya kapalı olmasıydı. Babasının yoldan döndükten sonra haberleri nasıl anlattığını anımsıyordu Kizzy. Oysa burada haber taşıyacak bir

sürücü bile yoktu. Kırk yılda bir, o da Lea ailesine bir konuk geldiği zaman ne olup bittiğini duyabiliyorlardı. Yine öyle bir gün, 1812 yılının bir pazar günü, Miss Malizy evden koşarak gelip, «Şimdi yemek yiyorlar da o yüzden kaçabildim...» dedi. «İngiltere ile yeni bi' savaşa başlamışız galiba, ondan söz ediyo'lardı. Gemiler dolusu asker göndermişler üstümüze...»

«Benim üstüme göndermemişler ya,» dedi Sarah. «Savaşanlar beyazlar!»

«Ner'de savaş oluyo,'» diye sordu Pompey Amca. Miss Malizy bilmediğini söyleyince de, «Eh, buralarda di'il anlaşılan, bizim için farketmez,» dedi.

O gece George, «Savaş ne demek anne?» diye sormuştu, gündüz duyduklarını anımsayarak. Kizzy yanıtlamadan önce biraz düşündü, sonra, «Benim bildi'im kadarıyla bi' sürü erkeğin toplanıp dövüşmesine savaş denir,» dedi.

«Niye toplanıp dövüşüyo'larmış?»

«Neye kızarlarsa onun 'çin.»

George verilen yanıttan hoşnut olmamıştı ama çok geçmeden Miss Malizy'den öğrendiği bir şarkıya başladı: «Asker elbisemi çıkarıp nehre atacağım, nehre atacağım... Bi' da' da hiç mi hiç savaşmayacağım...»

Miss Malizy'nin yeni bir haber getirmesi için bir aya yakın zaman geçti. «İngilizler, güneyde Detroit diye bi' kenti almışlar...»

1814 yılında da yine Miss Malizy'den İngilizlerin Capitol ve Beyaz Sarayı yaktığını öğrendiler. «Beyaz Saray da ner'deymiş,» diye Kizzy sormuştu.

«Washington, D.C' de,» dedi Pompey Amca. «Bur'dan çok uzakta.»

«Eh, bize dokunmasınlar da birbirilerini öldürsünler, n'apayım,» dedi Sarah.

Bir yıl kadar sonra George'un yeni beliren bir yeteneği zencilerin en gözde eğlencesi olmuştu. George taklit yapıyordu. Hem de Efendi Lea'nin... Efendi'nin ortalıkta olup olmadığına alelacele bir göz atar, sonra kızgın bir ifade takınarak söze başlardı: «Gün bitimine dek şu pamukları toplamazsanız, tayın yerine hava alırsınız...» İzleyiciler gülmekten bayılır, ortalıkta, «Bö' le çocuk ömrümde görmedim... Ben de... Aman dikkat edin...»

gibi sözler dolaşırdı. Eve gelen konuklara, horoz yetiştiricisi Mingo'ya, Efendi'nin zenciler dua etsin diye getirttiği rahibe, herkese, şöyle bir baktıktan sonra George ortaya çıkıyor, onların tıpatıp taklitlerini yapıyordu.

Bir cumartesi sabahı Kizzy, Sarah, Miss Malizy ve Pompey Amca kulübelerinin önüne çıkmış Efendi'nin dağıttığı haftalık tayınları alırlarken, bir fareyi kovalayan George, çığlık çığlığa köşeyi dönüp Efendi'ye tosladı. Efendi yarı şaşkın, yarı kızgın, «Peki sen tayınını hak etmek için ne yapıyorsun bakalım evlât,» diye sordu. Dört yetişkin insan George'un verdiği yanıt karşısında gülmemek için zor tuttular kendilerini. «Tarlada çalışıyorum, bir de dua ediyorum Efendim.» Efendi şaşırmıştı, «Peki bir dua et de dinleyelim!» dedi. George bir adım geriye gidip yapacağı numarayı bildirdi: «Şimdi, sizin buraya getirttiğiniz beyaz rahibin dua edişi Efendim... 'Eğer Pompey Amca payından çok isterse doğru Efendi'ye söylersiniz. Eğer Miss Malizy gerektiğinden çok un harcarsa Hamfendi'ye gidip bildirirsiniz. Çünkü iy' zenciler efendilerine yardımcı olurlar. Ancak o zaman öldüğünüzde cennetin nimetlerine kavuşabilirsiniz...'»

George daha sözünü bitirmeden Efendi iki büklüm olmuş katıla katıla gülüyordu. Sonra hiç durmadan Miss Malizy'nin en sevdiği şarkıya başlada George: «Benim Tanrım, sana dua etmek için önünde diz çöken, benim. Ne annem, ne babam, benim dua etmek için önünde diz çöken. Ne papaz, ne yardımcısı, yalnız benim önünde diz çöken...»

Hiç kimse Efendi'nin bu denli güldüğünü görmemişti. Efendi, George'u omuzlarından tuttuğu gibi havaya kaldırarak, «Evlât istediğin yerde, istediğin kadar dua edebilirsin artık,» dedi. Tayını dağıtıp eve dönerken Efendi hâlâ kendi kendine gülüyordu.

O yaz Efendi horoz dövüşlerinden iki ödül ve iki de kupayla döndükten sonra Miss Malizy'yi tarlaya göndererek George'u çağırmasını istedi. Miss Malizy'nın dediğine göre, George'dan ertesi gün gelecek konukların önünde kupaları çıkarmasını, bir l' temizleyip parlatmasını istiyordu. «Zenginmiş gibi hava atacaklar,» dedi Miss Malizy. Çocuğun yıkanmasını, giysilerinin iyice ütülenmesini de istemişti Efendi. George yeni işinden çok

memnundu, üstüne böylesine düşülmesi de işin önemini belli ediyordu ona.

Konuklar geldikten sonra Miss Malizy koşarak zenci kulübelerine gelmiş, merakla onu bekleyenlere, «Bu çocuk felâket bi' şi' canım,» demişti. «Kupaları eğile kalka ö'le temizliyo'du ki, Efendi ve karısından bile da' çok hava atıyo'du. Yemekten so'na Efendi şarap dağıtırken, 'Hadi bir dua et de dinleyelim' demez mi... George, Efendi'den İncil yerini tutacak bi' kitap istedi, o da verdi. Eh, artık Hamtendi'nin gözü gibi baktığı sandalyelerinin üstüne çıkıp dua edişini bi' görecektiniz. Oradaki herkesi kırdı geçirdi inan olsun... Tam bi' şarkıya başlıyo'du ki hemen kaçıp buraya haber vereyim dedim.»

O günkü marifetinden sonra George, Hanım Efendi'nin bile hoşuna gitmeye başlamıştı. «O zencilerden nefret eder,» diyordu Miss Malizy ama Hanım Efendi giderek George'a büyük evde işler vermeye başladı ve George on bir yaşına geldiğinde artık tarlada hiç çalışmaz olmuştu.

George konuklar geldiği zaman yemek odasında kupaları temizlerken, konuşmalara da tanık olduğu için Miss Malizy'nin şimdiye dek getirdiği haberlerden daha çok haber iletiyordu. Konuklar gittikten sonra gururla zenciler arasına gelir ve duyduklarını anlatmaya başlardı. Philadelphia'da üç bine yakın özgür zencinin toplanıp bir kongre yaptığını George'dan öğrendiler: «Konuk diyo'du ki, 'Birleşik Devletler'in kurtarılmasında bizim de beyazlar kadar payımız var, biz de bu devletin nimetlerinden payımızı isteriz,' diye Başkan Madison'a bi' muhtıra vermişler zenciler, konuk ö'le diyo'du.' Efendi de 'devletin yönetimini zencilere vermek için insan salak olmalı,' dedi.»

1818'de bir pazar günü George, özgür zencilerden bazılarının Afrika'ya döndüğünü söyledi arkadaşlarına. «Evdekiler de dalga geçtiler onlarla. Hele Efendi 'ne kadar çabuk giderlerse o kadar iy' olur' diye kahkahalar attı,» demişti George.

«Hıhhh,» diye Sarah küçümsedi. «Ben olsam zencilerin ağaçlarda maymunlarla birlikte yaşadığı Afrika'ya hiç gitmem.»

Kizzy kızmıştı. «Ner'den duydun bunları? Benim babam da Afrikalıydı ama ağaçlarda yaşamıyo'du hiç de...»

«Size ne canım,» diye Pompey Amca söze karıştı. «Biz özgür di'iliz ki Afrika'ya gidelim...»

«Olsaydım da gitmezdim,» dedi Sarah. Sonra 'İyi geceler' bile demeden ayrıldı aralarından. Kizzy de eve dönerken onurlu babası ve onun ülkesi hakkında Sarah'ın dediklerine içerlemişti. George'un da aynı duyguları paylaştığını anlayınca çok sevindi Kizzy. George önce bir şey söylemeye çekinmiş sonra, «Anne, Sarah Teyze belki de.bilmeden konuştu,» demişti.

«Çok doğru.»

George biraz susmuş sonra, «Anne bana yine dedemi anlatsana,» diye yalvarmıştı.

Kizzy, George'un bitip tükenmek bilmeyen sorularından bıktığı için, geçen yıl onun dedesiyle ilgili soru sormasını yasaklamıştı. Oysa şimdi yine konuşmak için iyi bir fırsat çıkmıştı karşılarına. Kizzy yumuşak bir sesle, «Sana onun hakkında söylemediğim şey kaldı mı acaba?» dedi. «Her şeyi anlattım, sanırım ama yine anlatmamı istediğin bi' şi' varsa anlatırım.»

George biraz sessiz durduktan sonra, «Anne, dedemin aklının her zaman Afrika'da olduğunu söylerdin sen, di'il mi?» diye sordu. «Sana hep Afrika'dan mı söz ederdi?»

«Çoğu zaman,» diye yanıtladı Kizzy.

«Anne düşünüyorum ki, çocuklarım olduğu zaman senin gibi ben de onlara dedemden söz ederim, di'il mi?» Kizzy daha on iki yaşındaki bir çocuğun ilerisini düşünebilmesine sevindi, yüzü gülüyordu Kizzy'nin...

George, Efendi ve karısının gözüne girdikçe, özgürlüğü de artıyordu. Arada sırada saatlerce Lea Çiftliği'ni dolaşmaya çıkıyordu George. Bir kez tüm bir pazar, öğleden sonra ortadan kaybolmuş, gece olurken eve dönüp Kizzy'ye bütün gününü horoz yetiştiren o yaşlı adamla geçirdiğini söylemişti.

«Kaçan horozu bulmasına yardım ettim, sonra arkadaş olduk,» dedi George. «Anne sizin söylediğiniz gibi garip bi' adam di'il o. Hem öyle tavuklar, horozlar hiç görmedim şimdiye dek. Horozları da' dövüşecek kadar büyümemiş... Onlara yem vermeme izin verdi... Dedi ki: 'İy' horoz yetiştirmek bi' annenin bebeğini yetiştirmesi kadar zordur.'» Kizzy öyle şey olmaz gibilerden omuz silkti ama George daha günün heyecanını yitirmemişti. «Dövüşken horoz yetiştirmek için sırtlarının, boyunlarının ve bacaklarının nasıl ovalanması gerektiğini gösterdi bana,» dedi.

«Oradan uzak durmalısın George,» diye uyardı Kizzy. «Bili-

yo'sun, Efendi o adamın yanına kimseyi bırakmıyo'.»

«Ama Mingo Amca, ona yardım etmem için Efendi'den izin alacakmış!»

Ertesi gün tarlaya giderlerken Kizzy, George'un son serüvenini Sarah'a anlattı. Sarah hiç konuşmadan öylece yürümüş sonra, «Artık senin 'çin fal bakmamı istemezsin, biliyorum ama, George'u ilgilendiren şeyleri duymak da istemez miydin?» demişti. Kizzy yüzüne merakla bakarken Sarah, «Yalnız şu kadarını söyli'yim ki bizler gibi olağan bi' zenci olmayacak o. Yaşadıkça hep yeni şeylere atılacak ve başaracak...» diye açıklayıverdi.

BÖLÜM 86

«İy' yetişmiş, becerikli birine benziyo' Ef'em,» dedi Mingo Amca yeni tanıştığı ama adını unuttuğu çocuk için. Efendi Lea yaşlı adamın yıllardır yanına bir yardımcı istediğini biliyordu. «Bir deneyelim,» dedi. Zaten yakında Caswell Bölgesinin yıllık horoz dövüşü sezonu başlayacaktı. Mingo müsabakalara katılacak iki yaşındaki horozlarla uğraşırken, yeni gelen çocuk da genç horozlarla ilgilenir, onlara yem verirdi...

George'un yeni işindeki ilk gününde, Mingo ona kümeslerde korunan genç horozlara nasıl yem verilmesi gerektiğini öğretti. Çocuğun işe yatkınlığını anlayınca da, daha bir yaşına gelmemiş ama tel kafeslerin arkasından arada sırada birbirilerine saldırmaya başlamış olan genç horozlara yem vermesine izin verdi. Günler geçtikçe Mingo, çocuğu daha başka işlere de koşmaktan çekinmedi. George mısır kırıklarıyla horozları besliyor, kümeslere temiz toprak, istiridye kabukları ve kömür koyuyor, hayvanlara günde üç kez taze su veriyordu.

George'un bu hayvanlara olan sevgisi gitgide güçlenmeye başlamıştı artık. Hele mahmuzları daha yeni yeni gelişen, renkli tüyleri gürleşen, arada sırada Mingo'nun yaşlı ve dövüşken horozlarına özenerek uzun uzun öten genç horozları izlemeye bayılıyordu. Mingo Amca 'dövüşcü' dediği altı, yedi horozla özellikle kendisi uğraşıyor, yeni yardımcısını onların yanına pek yaklaştırmıyordu.

Efendi Lea en az günde bir kez yanlarına gelir, karısını bile sokmadığı bu bölgede Mingo'yla birlikte dövüş horozlarının kafeslerine giderler, uzun uzun konuşup bir şeyler kararlaştırırlardı. Efendi Mingo'ya sanki arkadaşıymış gibi davranıyordu. Her ne kadar Mingo onun bir adım arkasından yürür, verdiği emirleri can kulağıyla dinlerse de, Efendi'nin bu adama davranışı öteki zencilere göre bambaşkaydı. Kimi zaman, George'un konuşulanları kolayca duyabileceği kadar yakınına gelirler, Efendi'nin, «Bu mevsim otuz kadar iyi horozumuz olmalı Mingo,» dediği işitilirdi. «Eh, altmış kadar horoz içinden seçeriz artık, değil mi, ha?» Mingo hemen atılır, «Evet, Ef'em. Elimizdeki iyi horozları kesmeden en az otuz tane hazır horozumuz olmalı,» derdi.

George'un böylesine konuşmalardan sonra Mingo Amca'ya soracağı sorular çoğalıyordu ama neler döndüğünü ona anlatacakları zamanı beklemek daha doğru olur, diye düşünüyordu. Mingo Amca da çok konuşkan biri değildi zaten, hem de iyi horoz yetiştiricilerinin yalnız kendilerine sakladıkları sıraları hemen açık etmek istemiyordu. Yalnız göz ucuyla George'un tüm yaptıklarını izliyor, yardımcısının emirlerini bir söyleyişte yerine getirmesini, işe yatkınlığını seviyordu.

Çok geçmeden de Mingo, Efendi'ye yeni yardımcısını beğendiğini söyledi. Biraz da kendini kayırarak, «Ama çok az bi' zamanda karar vermeyelim isterseniz, da' çocuğun nasıl olacağı belli olmaz,» dedi.

Migno, Efendi'nin şöyle bir yanıt vereceğini beklemiyordu doğrusu: «Çocuğu hep yanında tutsan hiç de fena olmaz Mingo. Senin kulüben ikinizi almaz, oraya bir yere bir kulübe de ona yaparsınız, ha?» Tabii Mingo yirmi yıllık ustalığını, o bölgede Efendi'den sonra gelen itibarını giderek paylaşmak zorunda kalacağını düşünerek, bu işi gönül rahatlığıyla onaylamadı ama sesini de çıkaramamıştı. Efendi gittikten sonra George'u karşısına alıp, «Efendi bur'da kalmanı istiyo'. Niye ö'le düşündü bilmiyorum ama sana bi' kulübe yapacağız, yanımda kalacaksın!» dedi isteksizce.

George büyük evde geçirdiği rahat günlerin bittiğini anlamıştı artık. Ne gelen konukları dua ederek eğlendirecek, ne de Miss Malizy'nin mutfağında pişen o enfes yemeklerden aşırabi-

lecekti. En kötüsü de yakınlarından ayrılacak, annesini bile sık sık göremeyecekti.

George asık bir yüzle içeri girdiğinde, Kizzy ayaklarını sıcak su dolu bir kovaya daldırmış, dinleniyordu. «Anne sana bi'şi' demem gerek.»

«Bütün gün çalışmaktan canım çıktı, şimdi de senin o tavuklarını dinleyemem doğrusu.»

George derin bir soluk aldı. «Anne Efendi benim 'çin orada bi' kulübe yapmamızı sö'ledi.»

Kizzy ayağa öyle bir fırlayış fırladı ki, kovadan sular saçıldı. «Nereye gidiyo' muşsun, baki'im, nereye...»

«Anne ben istemedim ki, Efendi dedi.» Bir adım geriledi George, sesi ağlamaklıydı. «Seni bırakmak ister miyim sanıyo'sun anne?»

«Da' ufacıksın sen... Ah bu o moruk herifin işidir...»

«Yoo, o da pek sevinmedi bu işe, Kendi bile dedi.» George annesini nasıl yatıştıracağını bilemiyordu. «Efendi de bana iy' davranıyo' anne. Tarlada çalışanlara yaptığı gibi canımızı çıkarmıyo' bizim.» George annesinin de tarlada çalıştığını anımsayınca yutkundu. Kıskançlıktan kan beynine fırlamıştı Kizzy'nin; birden yüzü değişti, George'u yakalayıp halı silker gibi sallamaya başladı. «Efendi'nin umurunda mısın sen, ne sanıyo'sun kendini, ha? O senin baban bile olabilir ama tavuklar kadar önemin yoktur gözünde...»

Kizzy neler söylediğini geç anlamıştı. İkisi de buz gibi baktılar birbirilerine. Sonra Kizzy içeri koşup birkaç parça giysiden eline ne gelirse, George'un üstüne atmaya başladı, bir yandan da, «Hadi ne duruyo'sun git kendi evine.» diye bağırıp çağırıyordu.

George kıpırdamadan durdu, evden bir çırpıda fırlayıp Miss Malizy'e doğru koşan annesini yaşlı gözlerle izlemekten başka hiç bir şey yapamadı. Sonra birden içini boşaltmak istercesine ağlamaya başladı. Bir yandan da yavaş yavaş öteberisini bir torbaya dolduruyordu. İşi bitince kapıyı çekip kümeslere doğru yürüdü. O gece torbasını yastık yaparak açıkta uyudu küçük George.

Mingo sabah uyanıp George'u açıkta yatmış görünce her şeyi anlamıştı, o günden sonra da işlerini sessizce yürüten Ge-

orge'a karşı daha sevecen davrandı. Mingo sonraki günlerde George'un kulübesi yapılırken, sanki onun varlığını daha yeni farkediyormuş gibiydi. Bir sabah yanına gelmiş, «Bu hayvanları ailenmiş gibi kabulleneceksin evlat,» demişti. Oysa George sesini çıkarmadı bile, aklı fikri annesinin söylediği şeydeydi, unutamıyordu bir türlü: Demek, babası Efendi'ydi. Efendi onun babasıydı...

Mingo çocuğun suskunluğunu görünce sırf bir şey söylemiş olmak için, «Oteki zenciler beni biraz garip bulurlar,» dedi. «Herhal ö'leyim...» Sonra o da sustu. George, 'Bir şeyler söylememi bekliyor galiba,' diye düşündü. Gerçekten de onu garip bulduklarını biliyordu. O da o hava içinde büyümüş, yaşlı adamla' hiç konuşmamış,o güne dek onunla hiç bir ilişkisi olmamıştı. «Mingo Amca, bu tavuklarla, horozlar ötekilerden niye farklı?» diyebildi sonunda.

«Sen evcil olanları diyo'sun, hani yediklerimiz var ya, onlar,» dedi küçümser bir sesle. «Bu hayvanlar da geldiklerinde öyleydiler.»

George yeni şeyler sormaya hazırlanıyordu ama Mingo Amca'nın çenesi açılmıştı bir kez. Horozların çok ufakken ötmeye başlamalarının hiç de iyi bir belirti olmadığını, onların giderek korkaklaştığını, tek çarenin de boyunlarını usulca ovalamak olduğunu anlattı. George bir şey anlamadan aval aval bakıyordu adamın yüzüne. «Dövüşcülük nesilden gelir evlat,» dedi Mingo Amca. «Bu hayvanların dedeleri de, onların dedeleri de çok iy' dövüşürlerdi. Efendi ne der biliyo'musun? İnsanlarla köpeklerin yakınlığına benzermiş horozlarla bizim ilişkimiz. Horoz diyip de geçme ha... Bunlar köpeklerden, ayılardan, boğalardan hatta insanlardan bile da' dövüşkendirler, ne sanıyo'sun.»

Konuşurken George'un ellerindeki yara berelere, kollarındaki çiziklere baktığını sezen Mingo Amca, bir ara evine gidip iğne gibi sivri ve bıçak kadar keskin mahmuzları getirdi. «Bak evlât bunlar horozların ayaklarına takılır, dikkat etmezsen senin de ellerin benimki gibi olur so'na.» Yaşlı adamın belki bir gün onun da bu işleri çevirebilecek duruma geleceğini düşünmesi George'u çok sevindirmişti.

«Efendi kimsenin horozundan çekinmez,» dedi Mingo Amca. «Üstelik binlerce horoz içinden yüz tanesini seçerek müsa-

bakalara gelen zengin beyazlarla karşılaştırmaktan da çok hoşlanır. Bizim o kadar çok horozumuz yok görüyo'sun ama pekâlâ idare ediyoruz herifleri. Efendi az mı iddialaştı onlarla, çoğunu da kazandı. Hani bizimki eskiden devriyeciymiş ya, zenginler deli oluyo' nasıl beceriyoruz bu işi diye.» Mingo Amca'nın sesi birden ciddileşmişti. «Bana bak evlat. Horoz dövüşlerinde ne paralar döndüğünü bi' bilsen apışır kalırsın,» dedi. «Bana biri çıkıp şu tütün ya da pamuk tarlasını mı, yoksa şu iy' horozu mu alırsın dese, gözümü kırpmadan horozu seçerim evlat.»

George on dördüne geldikten sonra pazar günleri izinli olarak çok özlediği annesini, Sarah Teyze'yi Miss Malizy ve Pompey Amca'yı görmeye gidebiliyordu. Ama bunca zaman geçmesine karşın yine de annesinin o gün söylediklerini, babasının kim olduğunu açıklama biçimini hiç unutamıyordu. Kimseyle konuşmamıştı bu konuda, hatta Efendi'yle bile!

Zenciler onun bu ayrıcalıklı durumunu kıskanıyorlar gibi geliyordu George'a. Bir kez Sarah Teyze, «Bak Efendi seni kayırıyo' ama bize hava attığını görürsem karışmam ha!» diye şaka yollu çıtlatmıştı. Aslında herkes o kümeslerin orada ne işler döndüğünü merak ediyordu. George da her şeyi olağanmış gibi anlatıyor, onları daha da meraklandırıyordu. Dövüş horozlarının bir fareyi kovaladığını, hatta bir tilkiye bile saldırdığını söylemişti. «Mingo Amca ne dedi biliyo'musunuz,» demişti bir kez. «Biri iy' bi' döğüş horozuna geçenlerde üç bin dolar vermiş.» Miss Malizy yerinden sıçramıştı. «Aman Tanrım, o parayla en az dört zenci alınır yahu!»

Pazar günleri akşam yaklaştıkça George sabırsızlanmaya başlar, çok geçmeden de kümeslere doğru yollanırdı. Kumlu patikadan aşağı inerken biraz ot toplar, hayvanların gıdaklayarak otları yiyişlerini, onların gözlerinde büyümeye başlayan kavga ateşini, bir anda ötmeye başlayışlarını, birbirilerine kızışlarını hiç bıkmadan izlerdi. «Yakında onları büyüyüp gelişmeleri 'çin ormana götürüce'z,» demişti Mingo Amca. Şimdi ormanda olan horozları da yaklaşan dövüş sezonu için gidip alacaklar, yetiştirmeye başlayacaklardı.

Bir kasım sabahı Efendi Lea katır arabasıyla kümeslere

bakalara gelen zengin beyazlarla karşılaştırmaktan da çok hoşlanır. Bizim o kadar çok horozumuz yok görüyo'sun ama pekâlâ idare ediyoruz herifleri. Efendi az mı iddialaştı onlarla, çoğunu da kazandı. Hani bizimki eskiden devriyeciymiş ya, zenginler deli oluyo' nasıl beceriyoruz bu işi diye.» Mingo Amca'nın sesi birden ciddileşmişti. «Bana bak evlat. Horoz dövüşlerinde ne paralar döndüğünü bi' bilsen apışır kalırsın,» dedi. «Bana biri çıkıp şu tütün ya da pamuk tarlasını mı, yoksa şu iy' horozu mu alırsın dese, gözümü kırpmadan horozu seçerim evlat.»

George on dördüne geldikten sonra pazar günleri izinli olarak çok özlediği annesini, Sarah Teyze'yi Miss Malizy ve Pompey Amca'yı görmeye gidebiliyordu. Ama bunca zaman geçmesine karşın yine de annesinin o gün söylediklerini, babasının kim olduğunu açıklama biçimini hiç unutamıyordu. Kimseyle konuşmamıştı bu konuda, hatta Efendi'yle bile!

Zenciler onun bu ayrıcalıklı durumunu kıskanıyorlar gibi geliyordu George'a. Bir kez Sarah Teyze, «Bak Efendi seni kayırıyo' ama bize hava attığını görürsem karışmam ha!» diye şaka yollu çıtlatmıştı. Aslında herkes o kümeslerin orada ne işler döndüğünü merak ediyordu. George da her şeyi olağanmış gibi anlatıyor, onları daha da meraklandırıyordu. Dövüş horozlarının bir fareyi kovaladığını, hatta bir tilkiye bile saldırdığını söylemişti. «Mingo Amca ne dedi biliyo'musunuz,» demişti bir kez. «Biri iy' bi' döğüş horozuna geçenlerde üç bin dolar vermiş.» Miss Malizy yerinden sıçramıştı. «Aman Tanrım, o paraya en az dört zenci alınır yahu!»

Pazar günleri akşam yaklaştıkça George sabırsızlanmaya başlar, çok geçmeden de kümeslere doğru yollanırdı. Kumlu patikadan aşağı inerken biraz ot toplar, hayvanların gıdaklayarak otları yiyişlerini, onların gözlerinde büyümeye başlayan kavga ateşini, bir anda ötmeye başlayışlarını, birbirilerine kızışlarını hiç bıkmadan izlerdi. «Yakında onları büyüyüp gelişmeleri 'çin ormana götürüce'z,» demişti Mingo Amca. Şimdi ormanda olan horozları da yaklaşan dövüş sezonu için gidip alacaklar, yetiştirmeye başlayacaklardı.

Bir kasım sabahı Efendi Lea katır arabasıyla kümeslere

doğru gelirken Mingo Amca'yla George horozları kümeslerden çıkarıp sepetlere doldurmuş, hazır bekliyorlardı. Hayvanlar arabaya yüklendikten sonra, George en gözde horozu yakalamak için Mingo Amca'ya yardım etti.

«Bu horoz sana benziyor,» diye Efendi, Mingo Amca'yla alay ediyordu. «En iyi dövüşlerini gençliğinde yapmış, şimdi de yemek yiyip ötüyor işte!»

Mingo Amca'yla gülüştüler. George herkesin iyi bir gününde olmasından hoşnuttu. Sonra üçü birden arabaya bindiler. Yol boyunca Mingo Amca gözde horozunu elinde tutarak, önde, Efendi'nin yanında oturmuş, George da arkada gıdaklamalar arasında güçlükle dengesini yitirmemeye çalışmıştı.

Sonunda çamlık bir yerde durdular. Efendi ve Mingo Amca dikkat kesilerek çevreyi dinlemeye başladılar. «Şur'dan seslerini duyuyorum galiba,» dedi Mingo Amca. Sonra gözde horozunun başına öyle bir vurdu ki, hayvan acıdan çığlık çığlığa öttü. Bir anda da ormanın içinden başka bir horozun ötüşü duyuldu. George çalılığın arasından koca bir horozun fırladığını gördü. Kanatları gerilmiş, her yanı renk renk tüylerle kaplı horozun ardından da sanki aceleleri varmışcasına kıpırdanan, sinirli sinirli gıdaklayan bir düzine tavuk belirdi.

Efendi yavaş bir sesle, «Bizim horozu göstersene Mingo,» dedi.

Mingo horozunu ortaya çıkarınca, karşısındaki nerdeyse havada patlayacakmış gibi uçarak üstüne atladı. Efendi büyük bir ustalıkla horozu yakaladı, sepete tıkıp kapağını kapadı. Mingo Amca arabanın arkasına dolanıp sepetlerden birini açtı. Genç horoz bir an kıpırdamadan kaldı, sonra kanatlarını çırpıp arabadan aşağı uçtu, en yakındaki tavuğun çevresinde dönmeye başladı. Birkaç dakika sonra genç horoz tüm tavukları arkasına almış, çalılığın yolunu tutmuştu.

Gece olmadan yirmi sekiz tane iki yaşında yetişkin horoz, arabadaki genç horozlarla değiştirilmişti. Ertesi gün de aynı işi yaptılar, bu kez otuz tane horoz yakalamışlardı. George artık günde altmış horuzu da besliyor, şu veriyordu. Birbirilerini görmesinler diye tel bölmelere ayrılmış kümeslerde duran horozlar yemlenirken bile tellere saldırıyor, oralarını buralarını yaralıyorlardı. George yeni gelen yetişkin horozların yırtıcılığına

hayret etmişti. Mingo Amca'nın söylediği kadar vardı; kanlarından gelme yiğitlikleri, yapıları, güdüleri, her şey önlerine ilk çıkan horozla her yerde, her zaman ölümüne kapışmak üzere ayarlanmıştı sanki.

Artık Efendi sabahları daha erken geliyor, Mingo Amca'yla birlikte altmış horozu saatlerce inceliyorlardı. Başında, vücudunda en küçük bir yarası olanları ya da gagası, boynu, kanatları, herhangi bir yerleri uygun olmayan horozları kesmek için ayırıyorlardı. Tabii tüm bunların yanı sıra bir horozun kesilmesi için en güçlü neden, saldırgan olmamasıydı.

Bir sabah Efendi elinde koca bir paketle gelmişti. Mingo Amca'yla birlikte, tahıllarla samanı, bir şişe bira, biraz yağ, on iki tane yumurtanın akı, yosun ve azıcık meyan köküyle karıştırdıklarını, oluşan hamuru toprak fırında pişirerek ekmek yaptıklarını George hayretler içinde kalarak izlemişti. Mingo Amca bu ekmeğin onları daha güçlü yapacağını ve ekmeğin kırıntılarından her horoza günde bir avuç verilmesi gerektiğini söyledi.

George bir gün Efendi'nin, «Kanatlarını çok iyi çalıştırmalısın Mingo, ne yap yap horozlarda fazladan bir dirhem yağ bırakma e mi,» diye Mingo Amca'ya emirler verdiğini duymuştu. O günden sonra da Mingo Amca'nın öğrettiği yeni bir yöntemi uygulamaya başladılar. George horozlardan birini sımsıkı yakalıyor, bir diğerinin önünde hoplatıp zıplatıp onu kızdırıyordu. Sonra kovalamaca başlayınca, George'un elinin altındaki horoz tüm gücüyle kurtulmaya çalışarak kanat çırpıyor ve böylece kanat kasları gelişiyordu. Tabii George kovalayan horozun gaga darbelerinden sakınmayı, iki horozu birbirine fazlaca yaklaştırmamayı da giderek kavramaya başladı. Böylece yorulan iki horozu da saman dolu sepetlere ayrı ayrı yerleştiriyor, üstüne daha da saman koyarak kapağını kapatıyorlardı. «Ö'le yaparsan çok iy' terlerler,» demişti Mingo Amca. Sonra öteki horozlarla çalıştıkları sürece sepetleri açmıyorlardı. Horozları kümese yerleştirmeden önce, Mingo Amca bir bir hayvanların gözlerini, başlarını yalar; George'a da, «Bak evlat, eğer bir horoz dövüşte fena yaralanırsa, daha kolay soluk alsın için yapıyorum bunu. Şimdiden alışmazsa dövüş sırasında yarasına dokundurmaz, akan kanı emdirmez anlıyo'musun?» diye anlatırdı.

Hafta sonuna dek George'un her yanı yara bere içinde kal-

hayret etmişti. Mingo Amca'nın söylediği kadar vardı; kanlarından gelme yiğitlikleri, yapıları, güdüleri, her şey önlerine ilk çıkan horozla her yerde, her zaman ölümüne kapışmak üzere ayarlanmıştı sanki.

Artık Efendi sabahları daha erken geliyor, Mingo Amca'yla birlikte altmış horozu saatlerce inceliyorlardı. Başında, vücudunda en küçük bir yarası olanları ya da gagası, boynu, kanatları, herhangi bir yerleri uygun olmayan horozları kesmek için ayırıyorlardı. Tabii tüm bunların yanı sıra bir horozun kesilmesi için en güçlü neden, saldırgan olmamasıydı.

Bir sabah Efendi elinde koca bir paketle gelmişti. Mingo Amca'yla birlikte, tahıllarla samanı, bir şişe bira, biraz yağ, on iki tane yumurtanın akı, yosun ve azıcık meyan köküyle karıştırdıklarını, oluşan hamuru toprak fırında pişirerek ekmek yaptıklarını George hayretler içinde kalarak izlemişti. Mingo Amca bu ekmeğin onları daha güçlü yapacağını ve ekmeğin kırıntılarından her horoza günde bir avuç verilmesi gerektiğini söyledi.

George bir gün Efendi'nin, «Kanatlarını çok iyi çalıştırmalısın Mingo, ne yap yap horozlarda fazladan bir dirhem yağ bırakma e mi,» diye Mingo Amca'ya emirler verdiğini duymuştu. O günden sonra da Mingo Amca'nın öğrettiği yeni bir yöntemi uygulamaya başladılar. George horozlardan birini sımsıkı yakalıyor, bir diğerinin önünde hoplatıp zıplatıp onu kızdırıyordu. Sonra kovalamaca başlayınca, George'un elinin altındaki horoz tüm gücüyle kurtulmaya çalışarak kanat çırpıyor ve böylece kanat kasları gelişiyordu. Tabii George kovalayan horozun gaga darbelerinden sakınmayı, iki horozu birbirine fazlaca yaklaştırmamayı da giderek kavramaya başladı. Böylece yoruları iki horozu da saman dolu sepetlere ayrı ayrı yerleştiriyor, üstüne daha da saman koyarak kapağını kapatıyorlardı. «Ö'le yaparsan çok iy' terlerler,» demişti Mingo Amca. Sonra öteki horozlarla çalıştıkları sürece sepetleri açmıyorlardı. Horozları kümese yerleştirmeden önce, Mingo Amca bir bir hayvanların gözlerini, başlarını yalar; George'a da, «Bak evlat, eğer bir horoz dövüşte fena yaralanırsa, daha kolay soluk alsın için yapıyorum bunu. Şimdiden alışmazsa dövüş sırasında yarasına dokundurmaz, akan kanı emdirmez anlıyo'musun?» diye anlatırdı.

Hafta sonuna dek George'un her yanı yara bere içinde kal-

mıştı. İşine o denli kendini kaptırmıştı ki, günlerin akıp gittiğini anlamadı bile. Dövüş sezonu iyice yaklaşırken horozların da öldürme güdüleri doruk noktasına erişmişti. Kanatlarını çırpıyor, yanlarına yaklaşan her şey için uzun uzun ötüyorlardı. Hazırlıklar biterken Noel geldi. George annesini ve arkadaşlarını iki aydır ilk kez Noel gecesi görmüştü...

İki gün sonra George horozları kucağında sımsıkı tutarken, Efendi'yle Mingo Amca hayvanların başlarındaki, boyunlarındaki tüyleri kısalttılar, kuyruk tüylerini yuvarlattılar. Horozların tümü, yılan gibi boyunlu, iri gagalı, gözleri ışıl ışıl, kanatları son derece güçlü hayvanlar olmuştu artık.

Gidecekleri günün sabahı, George ve Mingo Amca on iki seçilmiş horozu tahta kafesler içine özene bezene yerleştirmişler; Mingo Amca her birine, yağla şeker karışımı bir bulamaç yedirmişti. Efendi Lea da çok geçmeden arabanın yarısına elma doldurmuş olarak geldi. Horoz kafeslerini yerleştirdiler, Mingo, Efendi'nin yanına kuruldu, sonra geriye dönerek, «George geliyo'musun, gelmiyo'musun,» diye seslendi. Araba sarsılarak giderken arkasından koşa koşa yetişen George bir sıçrayışta arka tarafa atladı. Sağdan soldan horoz ötüşleri, gıdaklamalar geliyordu. George Mingo Amca ve Efendi'ye minnet hissi duydu. O kargaşalık arasında annesinin söyledikleri de aklına gelmişti: Demek babasıyla ilk kez bir yolculuğa çıkıyordu...

Ana yola vardıktan sonra arabayla, at üstünde hatta yaya olarak horozlarını dövüşe götürenlerle karşılaştılar. George, Mingo Amca'nın söylediği sözü aklından hiç çıkarmıyordu: «Horoz dövüşlerine tutkun olanlar ne zaman, ne de uzaklık dinlerler...» Belki Efendi de zamanında böyle yayan giderek horoz dövüşlerine katılmıştı. Belki de böyle yayan gidenler de bir yolunu bulup Efendi gibi ev bark sahibi olurlardı. Şansları varsa, tabii...

İki saat yolculuk yaptıktan sonra George uzaktan horoz seslerini duydu. Çam ağaçları arasında bir düzlüğe yaklaştıkça da horozların koro halindeki sesleri çoğaldı. Çok geçmeden katırların, atların, öteki arabaların arasında durdular. Her yandan konuşmalar geliyordu:

«Tom Lea geldi...»

Efendi onlara el sallayarak arabadan indi, aralarına karıştı, kayboldu. Küçük çocuğundan, zar zor yürüyen yaşlısına ka-

dar yüzlerce beyaz ortalarda dolaşıyor, bütün zenciler arabaların başında hazırlıkları tamamlıyorlar, tüm horozlar da sanki ötme yarışına katılmış gibi var güçleriyle ötüyordu. George bazı arabalarda denkler görünce adamların çok uzak yoldan geldiklerini, gece de burada kalmaya niyetli olduklarını anladı. Ortalığı kaplayan horoz yemi ve içki kokusu birbirine karışmıştı.

«N'öyle çakılıp kaldın, daha horozlara masaj yapaca'z, işimiz çok,» dedi Mingo Amca. George gözlerini bu çekici kalabalıktan zor ayırıp tahta kafesleri birer birer açtı, horozları Mingo'nun kara ellerine vererek, bacaklarına kanatlarına masaj yapılmasını izledi. Son horoz da elden geçtikten sonra Mingo Amca, «On, on beş tane elma al arkadan ve ufak ufak doğra evlat, biliyo'musun dövüşten önce bizimkilere verilecek en iy' yem elmadır,» dedi. Yaşlı adam çok geçmeden George'un kalabalığa nasıl baktığını farkederek, kendisinin de ilk kez horoz dövüşlerine gelişini anımsadı. «Hadi ,biraz dolaş istersen ama müsabakalar başlamadan önce bur'da, ol, tamam mı?» George, «Peki Ef'em,» der demez de ortadan kayboldu. İtişip kakışan, kafayı çeken adamların arasında yürüdü; ayağının altında çam iğnelerinin çıkardığı ses hoşuna gitmişti George'un. Sonra o horozlar... Bembeyaz olandan kömür gibi kapkara olanlara kadar bin bir renkli horozları seyretti.

Hele horoz dövüşünün yapıldığı alanı görünce çok şaşırdı. Yere elli santim derinliğinde kocaman, çember şeklinde bir alan kazılmıştı. Taban kumdu. Tam ortasında bir yer noktalanmış, çemberi ikiye ayıran bir çizgi çekilmişti. Alanın kenarlarında dirsek dayamak üzere korkuluklar vardı. İşte horozların kıyasıya dövüştüğü yer burasıydı demek... Yanındaki tepeciğe, dövüşleri oturup seyretmek için adamlar yerleşmeye başlamıştı bile. Kırmızı yüzlü birinin, «Hadi beyler şu işe başlayalım artık!» diye bağırdığını duyunca, George bir anda kendine geldi. Koşarak arabaya döndü. Efendi'yle Mingo Amca horozlarına bakıyorlar, usul usul bir şeyler konuşuyorlardı. George arabanın üstüne, müsabaka yerini görebilecek biçimde oturdu. İki kişi ellerinde horozları alana doğru yürüdüler, o anda seyircilerden sesler yükseldi: «Kırmızıya on!... Tamam...! Maviliye yirmi dolar benden... Beş de benden!... Beş daha!... Gişe kapandı!...» Bağırış çağırışlar arasında horozların tartıldığını, sonra bıçak gibi

keskin mahmuzların takıldığını gördü George. Mingo Amca'nın söylediği bir şeyi anımsadı: «Horozlar aynı ağırlıkta olmazlarsa dövüştürülmezler evlât.»

Alanın kenarından bir ses geldi: «Hazırlanın...» Sahadaki adamlar dışarı çıktı, horoz sahipleri horozlarını ellerinde sımsıkı tutarak ortaya geldiler.

«Dikkat!.» Adamlar horozları toprağa koydular.

«Başla!»

Göz açıp kapayıncaya kadar horozlar şimşek gibi birbirilerinin üstüne atıldı. Çarpışma öylesine şiddetliydi ki, horozlar bir an durdular, sonra yine havada, kapıştılar. Mahmuzlarının şıngırtısını George olduğu yerden bile rahatlıkla işitebiliyordu. Horozlar yere düştükten sonra yine havalanıyorlar, sağa sola tüyler saçarak birbirlerine giriyorlardı.

«Kırmızı yaralandı,» diye bir ses geldi. George soluğu kesilerek sahiplerin horozlarını yakalayışlarını, yaraları var mı diye aceleyle bakıp yine başlama yerine gelişlerini izledi. Gerçekten ağır yaralı olan kırmızı horoz, bu kez nasılsa hasmından daha çok havalanarak mahmuzunu mavi horozun beynine geçiriverdi. Sevinç çığlıklarının, küfürlerin arasında George hakemin sesini duydu: «Mr. Grayson'un horozu bir dakika on saniyede, ikinci raundda galip gelmiştir!»

George sonraki altı yedi müsabakayı da soluğu kesilerek izledi. «Evet Mr. Lea sıra sizde...» Efendi arabaya doğru aceleyle yürüdü, bir horoz seçip alana döndü. George seçilen horozu tanıdı; onu nasıl beslediğini, kollarında sımsıkı tutuğunu, çalıştırdığını anımsadı birden, gururlandı. Horozların tartıldığını, mahmuzlarının takıldığını, bahsi müştereğin yine açıldığını yüreği ağzına gelerek izledi. «Başla...» Adamlar avazı çıktığı kadar bağırıyor, horozlar birbirinin açığını yakalamak istercesine yükseliyor, kafa kafaya çarpışıyor, tüyler saçarak yere düşüyorlardı. Kendi horozları yaralanmıştı... George az daha kendini kaybedecekken, birkaç dakika içinde kendi horozlarının hasmına son darbeyi vurduğunu görüp ayrıldı.

Efendi, hâlâ zaferden ulur gibi öten horozu kaptığı gibi arabaya geldi. Mingo Amca horozu aldı, ellerini üstünde yıldırım hızıyla dolaştırarak yarayı buldu. Ağzını yaraya dayayıp pıhtılaşmış kanı emiyordu ki, birden horozu yere yatırdı. George'a ba-

ğırarak, «Hadi işe bak'im, tam şuraya, hadi durma,» dedi. George ne yapacağına daha kadar vermemişken, Mingo Amca yine bağırdı: «İşesene evlât... Yara işlemeye başlamadan işe, iy' gelir.» George şaşkınlıktan yarı Mingo Amca'nın eline, yarı horoza işedikten sonra, yaralı hayvan sepete yerleştirilip, üstü örtüldü. «Herhal paçayı kurtardı Efendim. Şimdi hangisini seçeceksiniz?» Efendi kenardaki kafesi göstererek, «Şunu ver bakalım George,» dedi. George hemen çıkardı horozu. Efendi yine alana yollanırken, o hengâmede yaralı horozun gıdaklamalarını duydu George. Üzülmüş, korkmuştu ama tüm yaşamında hiç bu denli heyecan duymamıştı. Ve o sabah, ağıran günle birlikte yeni bir horoz dövüşcüsünün de doğuşunu muştuluyordu.

BÖLÜM 86

Bir pazar sabahı Miss Malizy, Sarah, Pompey Amca ve Kizzy, George'un gelmesini beklerlerken aralarında konuşuyorlardı. Miss Malizy geçen akşam gelen konuklara Efendi'nin söylediklerini anlattı. Efendi, George'u pek övmüş, dört yılda Caswell Bölgesinin en iyi horoz dövüştürücülerinden birinin kendi çiftliğinde yetiştiğini, bu çocuğun doğuştan olan yeteneğine şaştığını anlatmıştı. «Mingo diyo'muş ki, bu çocuk horozlarla birlikte soluyo' sankim. Efendi'nin dediğine göre, Mingo bi' kez George'u, yumurtlayan tavuklarla konuşurken, onlara doğuracakları horozların ilerde ne büyük dövüşcüler olacağını söylerken görmüş. Efendi'ye yeminler etmiş, görmediysem n'olayım diye.»

«Aman Tanrım,» diye Kizzy bir çığlık attı. Gözü, yaklaşmakta olan George'a takılmıştı. George yanına gelince sarılıp öpüştüler, her zaman olduğu gibi şakalaştılar, sonra kulübelerden getirilen sandalyelere oturdular. İlk işleri o haftanın haberlerini George'a anlatmak oldu: Büyük denizin ötesinden bir sürü beyaz gelmeye başlamıştı, bunlar özgür zencilerin ellerinden işlerini alıyorlardı artık. Zencileri Afrika'ya geri gönderme olayı da sürüp gidiyordu. Sonra Sarah, «Tabi' sana tavuklar söylemezse bu gibi dünya haberlerini işitme şansın yok George,» diye George'u bile güldürdü.

Bu haftalık ziyaretler George'un yalnız annesine ve ötekile-

re olan özlemini gidermekle kalmıyor, aynı zamanda Mingo Amca'nın insanlardan çok horozlarına yarayan yemeklerinden de bir gün olsun kurtulma olanağı yaratıyordu! Kizzy de oğluna birkaç kap yemek pişirip onun iştahla yiyişini seyrederdi. Öğleden sonra George sabırsızlanmaya başlar, Pazar duası biter bitmez kısa bir vedalaşma faslından sonra, annesinin hazırladığı yiyecek torbasını da yanına alıp kümeslere doğru yollanırdı.

Yazın George'un işi daha rahattı ama dövüş sezonu yaklaşınca başını kaşıyacak zamanı olmaz, horozları hazırlamak, beslemek, onlara, masaj yapmakla uğraşır, dururdu. Sezon açılmadan Mingo Amca, George'a hep şans dilerdi ama bir horozla uğraşmanın sorumluluğunu da aklından çıkarmamasını hatırlatırdı. İyi bir dövüş horozu yetiştirmek için belki çok büyük bir yatırım gerekliydi, oysa acıklı bir müsabakadan sonra her şey yitirilebilirdi. George da artık kendi horozlarını seçerken acımamayı, en iyi yetenekleri üzerinde toplamayanları bir çırpıda harcarken üzülmemeyi öğrendi.

George kendi yetiştirdiği horozların hasımlarını öldürmesine bayılıyordu. Ama yumurtadan çıktıklarından bu yana gözü gibi baktığı horozların her yanı kan içinde, gagası açık, dili sarkmış, bacakları titreyerek yere düşmelerine, hakemin ona kadar saymasına, sonra bir anda katılıp ölmelerine dayanmak çok zor geliyordu. Mingo Amca'nın neden gözde horozları olduğunu daha iyi anlıyordu şimdi. Hele bir tanesini göstererek, «Acaip bi' dövüş çıkarmıştı bu horoz,» demişti. «Sen gelmeden üç dört yıl önceydi. Virginia'da çok önemli bi' dövüş vardı. Binlerce dolar dönüyordu ortada. Biz yirmi tane horozla gittik. Ama ne horozlar... Nedense müsabakalar kötü gidiyo'du. Efendi deliye dönmüştü. Sonunda Virginia'nın en zorlu horozuyla kapışma zamanı geldi, çattı. N'olacak diye kara kara düşünüyo'duk. Efendi'nin içkiden gözleri kan çanağına dönmüştü. Şu gördüğün 'Atmaca' var ya,» diye gözde horozunu gösterdi Mingo Amca, sonra gözlerini ondan ayırmadan devam etti: «Efendi onu seçti. 'N'olursa olsun varımı yoğumu koyacağım şuna' diye küfür ede ede gitti. Sana bi' şi' di'im mi evlat? Ö'le bi' dövüş ne gördüm, ne duydum ben... Kazandık ama, her yanı yara içindeydi bizimkinin. Onu kurtarmak için iki gün gözümü kırpmadan yanında oturdum...»

Mingo Amca şimdi George'a dönmüştü. «Yaralı bi' horozu kurtarmak 'çin her şeyi yapmalısın evlât,» dedi. «O istediği kadar yeniden dövüşe hazırmış gibi ötüp dursun, hiç kanmayacaksın, inatçıdır o anlamaz. Eline aldı'n zaman her yanını iy'ce kolaçan etmeden kafesine kapamak yok, hiç unutma... En küçük bi' yara bile götürür hayvanı, hiç dinlemez. Horoz bakımı yarış atlarınkinden de beterdir.»

Mingo Amca'nın her gün öğreteceği yeni bir konu çıkardı. Kim bilir daha binlercesine de fırsat gelmemişti anlaşılan. Örneğin George Mingo Amca'nın en dövüşken, en cesur, en kibirli horozu nasıl seçebildiğini anlayamıyordu. Günler geçtikçe yavaş yavaş öğrendi: Kısa ve dar kıçlı, yuvarlak, dolgun sırtlı olacak... Sert ve yuvarlak kanatlar çok iyi darbe vururlar... Kuyruk tüyleri geniş ve kabarık olmalı... Ayakların kısalığı, birbirinden açık olması ve kasların sertliği, çok önemlidir... Ayaklar iyi hareket edebilmeli ve horozun yere düşüşü dengeli olmalı...

Mingo Amca, George'a duygularını kontrol etmesini de öğretmeye çalıştı. Çünkü ne zaman bir dövüşü kaybetseler George hüngür hüngür ağlıyordu. «Her dövüş kazanılmaz ki, evlât, kaç kez söylice'm bunu sana.»

Mingo Amca karanlık bastıktan sonra George'un çiftlikten kaçıp sabaha doğru geldiğinden de haberdardı. Komşu çiftlikte Charity adında bir hizmetçiden söz ettiğini bildiği için ona gittiğinden emindi Mingo Amca. 'En iy'si işin tehlikesini ona açıklamak' diye karar verdi bir gün! «Evlât yıllarca bur'da yaşadıktan sonra gözlerim kedi gibi oldu. Kaçtığını ilk geceden beri biliyorum. Hani kimsenin işine karışmak istemem ama dediklerimi iy' dinle. Devriyeler bi' yakalarsa başına neler gelece'ni düşünmelisin, di'il mi?» Mingo Amca George'un gözlerinin içine baktı. «Sana kaçma demiyorum ama dikkat et, evlât,» dedi.

«Peki Ef'em,» diye George yanıtlarken, Mingo Amca'nın onu gerçekten sevmeye başladığına sevinmişti.

BÖLÜM 87

Yine bir pazar sabahı George zenci kulübelerine doğru çıkarken ortalıkta kimseyi göremeyince işkillendi. Oysa her pazar

Kizzy'nin kulübesinin önünde toplanıp onu karşılarlardı. Adımlarını sıklaştırdı. Tam annesinin kapısını çalıyordu ki, kapı birdenbire açıldı, Kizzy hemen onu içeri çekip arkasından kapıyı kapattı. Yüzü korkudan sapsarı kesilmişti Kizzy'nin.

«Hanfendi seni gördü mü?»

«Yoo, anne n'oluyo'?»

«Aman Tanrım... Efendi, Güney Ca'liny'de Denmark Vesey diye birinin isyan çıkarmak 'çin hazırlandığını duymuş. Kimseyi öldürmeden yakalanmışlar sonunda ama Efendi buraya gelip hepimizi tehdit etti. Bir toplantıya gidecekmiş, Hanfendi de elinde silâhla evde tetikte olacak, kim kulübesinden dışarı çıkarsa vuracakmış, ö'le söyledi Efendi.»

Kizzy pencereye koşup büyük evi gözledi. «Hanfendi yerinde yok. Belki geldiğini görüp gizlenmiştir! Yerine dönsen iy' olur George. Efendi seni bur'da görmesin!»

«Bur'da kalıp Efendi'yle konuşaca'm,» dedi George. Aklından, babası olan Efendi'ye gidip 'Böyle aşırı önlemler almanın ne gereği var?' diye sormak geçiyordu.

«Deli misin? Git bur'dan,» dedi Kizzy kapıyı göstererek, «Hadi, hemen... Kimseye de görünmeden, çalıların arasından sıvış bur'dan, tamam mı?»

«Nasıl istersen,» dedi George. «Ama çalıların arasından filan gitmem. Niye gizli gidiyo'muşum, kimseye bi' şi' yapmadım ki. Geldi'im gibi yine yoldan dön'cem.»

«Tamam, tamam n'estersen onu yap ama çabuk ol.»

George geri dönüp Mingo Amca'ya olup bitenleri anlatırken, Efendi Lea at üstünde, elinde bir tabancayla göründü. Yanlarına gelerek atından inmeden, «Karım seni görmüş, yani neler döndüğünü biliyorsunuz,» dedi.

«Evet Efendim,» diye gözünü tabancadan ayırmadan yanıtladı George.

Efendi'nin yüzü gerilmişti, kızgınlıktan ateş püskürüyordu. «Biri önceden haber vermeseydi, yüzlerce masum beyaz ölecekti bu gece. Alın işte zencilere ne kadar güvenebilirsiniz, görün,» dedi. Sonra tabancasını göstererek, «Adam gibi davranmazsanız beyninizi dağıtırım, haberiniz olsun,» diye pis pis sırıttı. Atını çevirdi, dörtnala eve döndü.

İkisi de kıpırdamadan öylece kaldılar. Sonra Mingo Amca

horoz taşımak için örmekte olduğu sepete bir tekme atarak yerinden doğruldu. «Herifler için yüz yıl çalışırsın, yine de seni adam yerine koymazlar.» Mingo Amca'nın yüzü asılmıştı, kulübesinin eşiğinde durdu. George'a dönerek, «Bana bak evlât dedi. «Efendi'nin sana ayrıcalıklı davranacağını düşünüyo'san yanılıyo'sun. Bu vartayı atlatana dek geceleri sakın yerinden kıpırdama. Bak iy' dinle: Bu kez hiç bi' yere gitme diyorum sana, tamam mı?»

«Tamam Mingo Amca.»

George, Mingo Amca'nın yarım kalan sepetini örmeye devam ederek düşüncelere daldı. Efendi ona yalnız bir «EFENDİ» gibi davranıyordu. Hele böyle zamanlarda onun babası olduğunu düşünmek bile istemiyordu. Bu konuyu birine açabilse ne iyi olurdu. Mingo Amca'nın bildiğinden emindi ama nasıl konuşabilirdi onunla. Miss Malizy'ye, Pompey Amca'ya, Sarah'a anlatamazdı ki... Zaten onlardan birinin haberi olsa herkese söylerdi; sonra Efendi'yle annesinin arasında olanları gerçekten biliyorlar mıydı acaba? »

Bu yakışıksız şeyleri annesine de soramazdı ya. Hem annesi o gün üstü kapalı söylediği şeylerden sonra, bu konuda bir daha ağzını açmamıştı. Bunca yıl sonra annesi neler düşünüyordu acaba? Ya Efendi? O da sanki annesinin varlığından haberi bile yokmuş gibi davranırken aklından neler geçiyordu acaba? George geceleri kaçıp Charity'ye gittiğinde - son zamanlarda kız arkadaşları arasına Beulah da katılmıştı - onunla yaptığı şeyleri Efendi ve annesinin de yaptığını düşünmekten utanıyordu. Her ne kadar onursuzluk da olsa, Charity'ye babasının kim olduğunu bilip bilmediği sorulabilirdi belki. Çünkü Beulah'ın kömür gibi kapkara tenine karşın, Charity kendisinden bile daha açık renkliydi. Onun da anasının başından buna benzer olaylar geçmişti herhalde...

Ayaklanmanın yankılarının sürüp gittiği o hafta boyunca Efendi soğuk bir tavırla yanlarına gelmiş, emirler yağdırıp yine asık yüzle dönmüştü. Günler geçtikçe Efendi tabanca taşımaktan da vazgeçti ama George cesaret edip de uzun zamandan beri horozlar için düşündüğü bir buluşu açıklayamıyordu. Karar verecek olan Efendi olacağı için Mingo Amca'ya bu konudan söz etmek yersizdi.

Denetlemeler hafifledikçe, uzun zamandır kız arkadaşını görememesinin George'da yarattığı sıkıntı da giderek artıyordu. Bir gece yine kaçmayı denedi. Charity'nin dişiliğini düşleyerek ona gitmeye karar vermişti. Mingo Amca'nın horultusunu duyar duymaz yola koyuldu. Bir saat sonra her zaman ıslık çalarak Charity'yi çağırdığı yere gelmişti. Dört kez ıslık çaldı ama Charity'nin odasının penceresinden soluk lamba ışığını sallayarak 'Tehlike yok, gelebilirsin' işaretini almamıştı. Endişelenmeye başladı George. Neredeyse geri dönecekti ki, ağaçların arasında bir kıpırdanma oldu. Evet, gelen Charity idi. Onu kucaklamak için George koştu, ama Charity izin vermedi.

«N'oluyo' tatlım?» diye sordu George. Kızın kokusu başını döndürmüştü.

«Hayatımda senin gibisini görmedim. Devriyeler yollarda her önlerine gelen zenciyi öldürürken, sen kalkmış bur'ya geliyo'sun. Bu günlerde neler olduğunun farkında mısın?»

«Bi' ayaklanma olmuş, haberim var ama hepsi o kadar işte.»

«Anlatayım da dinle,» dedi Charity. «Denmark Vesey adında bi' marangoz ve dört arkadaşı yıllardır Charleston'daki zencileri örgütlerlermiş. Kenti ele geçirme planları bile hazırlamışlar ama tam işe kalkışacakları gün zencinin biri onları gammazlamış. Bütün elebaşlarını sallandırıvermişler beyazlar...»

George hiç bir şey umurunda değilmiş gibi Charity'yi bir yolunu bulup eve sokmayı düşünürken, «Sen beni dinlemiyo'sun, galiba,» dedi kız. «Devriyeler seni yollarda gebertmeden bur'dan gitsen hiç fena olmaz.»

George hâlâ evin korunaklı olduğunda ısrar ediyor, bir yandan da bu gece neden Beulah'ı değil de Charity'i seçtiği için kendi kendine kızıyordu.

«Hadi git, diyorum.»

«İy' ben de giderim ö'leyse,» dedi George omuz silkerek.

Sabah Mingo Amca'yla konuşurlarken, «Dün gece anneme gittim, Miss Malizy'nin ayaklanma konusunda anlattıklarını dinledim,» dedi George. Sonra Charity'den duyduklarını Mingo Amca'nın bilip bilmediğine aldırmadan anlattı. Yaşlı adamın büyük bir dikkatle dinlediğini gören George sordu: «Burnumuzun dibinde o kadar zenci ölmüş; yani bi' şey beceremeyişler, di' mi?»

«Evlât, beyazlar hep ayaklanmamızdan korkarlar ama üç beş zencinin bir araya gelip bi' şi' becerdiği görülmemiştir hiç,» dedi. «Her zaman olduğu gibi yakında ortalık yatışır,» diye göğüs geçirerek ekledi.

«Ne zaman yani?» George sorusunun aptalca olduğunu biliyordu. Ama bir yandan da Efendi Lea ile aralarının düzelmesi için sabırsızlanıyordu.

«Ner'den biliyim evlât.»

Birkaç ay sonra George beklediği zamanın geldiğini sezdi. «Mingo Amca, şu horoz dövüşlerini daha çok kazanmak 'çin bi' şi' düşünüyo'dum,» diye söze başladı. On yedi yaşındaki yardımcısı acaba delirdi mi diye Mingo Amca duralamıştı. George umursamadı. «Beş yıldır şu işin içindeyim, her yetiştiricinin ayrı yöntemlerle horozları hazırladığını anladım artık.» George dersizce daha o doğmadan önce de bu işleri yapan yaşlı adamın yüzüne bakamaksızın devam etti: «Bizim horozları iy' hazırladığımızdan eminim ama yitirdiğimiz dövüşlere bakıyorum da ötekiler da' iy' havalanıyo' ve başlarından yaralıyo' bizimkileri. Mingo Amca, o kadar kanat geliştirme yöntemleri denedik, bizimkilerin kanatları gerçekten çok güçlü. Bir de havalanma, uçma yöntemleri geliştirsek bizimkileri kimse başlarından yaralayamaz, di' mi?»

Mingo Amca'nın bakışları pabucuna takılmış kalmıştı. «Ne dedi'ni anlıyorum,» dedi. «Git Efendi'ye söyle.»

«Sen de ö'le düşünüyo'san neden sen sö'lemiyo'sun.»

«Yoo, sen sö'le,» dedi yaşlı adam.

George o gece düşünürken Mingo Amca'nın bu fikre için için güldüğünü ve Efendi'ye söyleme işini bu yüzden üstlenmediğini sandı. Pazar gününe dek kendisi de ağzını açamamıştı ama o gün Efendi gelince, Mingo Amca'ya söylediği her şeyi biraz daha ayrıntılı olarak Efendi'ye anlattı. Sözlerini bitirdiğinde Efendi George'a, onu hayatında ilk kez görüyormuş gibi bakıyordu...

Dövüş sezonu hazırlıkları için Efendi geçen yıllara oranla çok daha fazla onlarla birlikte kaldı. Eski yetiştirme yöntemlerinin yanı sıra George ve Mingo Amca'nın horozları ikide bir havaya fırlatışlarına o da katıldı, iki buçuk üç kilo kadar gelen

horozların havada kanat çırparak nasıl güçlendiğini gözleriyle gördü Efendi.

1823 yılı dövüş sezonunda Efendi'nin horozları yaptıkları otuz dokuz müsabakanın çoğunu kazanırken, hasımları 'nasıl olur da gecen yıla oranla bu denli yüksek başarı elde ederler,' diye düşünüp duruyorlardı.

Artık Efendi'nin aşağı kümeslerin oraya indiğinde yüzü gülüyordu hep. Yine öyle bir günde, yaralı horozlar için geldiğinde George'a dönerek «Öyle mart kedileri gibi, geceleri buradan sıvışıp gittiğin yerde dikkatli ol da o kızın koynunda başka bir herifle karşılaşmayasın,» dedi. George ne yapacağını şaşırmıştı. «Bayan Teague kanımla görüştüğünde söylemiş. Hizmetçisi hanginizi idare edeceğini bilemediğinden gündüzleri işe yaramaz olmuş. Zavallı kızcağız yorgunluktan sabah akşam uyuklıyormuş.» Efendi sırıtıyordu.

Charity! İki kişiyi idare etmek...! George o gece neden kulübeye giremediğini anımsayarak sinirinden güldü. Mingo Amca da kahkahayı patlatmıştı.

Efendi artık geceleri kaçtığını da biliyordu. Gülüşmeler yatıştıktan sonra, «Başıma ne gelecek acaba,» diye düşündü George. Oysa Efendi inanılmaz bir şey yaparak ona, «İşini aksatmadan yaptığın sürece nereye gidersen git ama kıskanç birinden ve devriyelerden sakın, e mi?» dedi.

«Tabi, Ef'em, sağ olun Ef'em,» George ne diyeceğini bilmiyordu.

O gece George, Charity'ye lanetler yağdırdı. Bir daha ona gitmeyecekti. Beulah vardı nasıl olsa: daha az tutkulu ama çok daha sadık. Sonra geçenlerde rastladığı tarçın renkli bir kız daha vardı: Adı da Ophelia idi galiba. Çevrenin en zengin Efendi'sinin yanında çalışıyordu, biraz uzaktaydı ama George onunla daha yakın ilişki kurmanın, bir yolunu düşündü, uykuya dalmadan önce...

BÖLÜM 88

Bir pazar günü, George annesinin yanındayken, Efendi ile Mingo konuşuyorlardı. «Efendim,» dedi Mingo. «Herkesin üstü-

ne titrediği değerli horozları, biz biraz yaralandı diye hemen kesiveriyoruz. Hani diyorum ki, o horozları kesmesek de bizim oğlan onlarla ikinci sınıf yerel dövüşlere katılsa... Daha çok para kazanmaz mısınız?»

Mingo Amca, ikinci sınıf dövüşlerden başlayarak zamanla bölgenin en tanınmış horoz dövüşcüsü haline gelen Tom Lea'nın, böyle bir şans tanıyarak George'a ön ayak olacağını tahmin etmişti. Çoğu kez de Efendi, o eski heyecanı yeniden yaşamak istediğini anlatmıştı ona. Efendi'ye göre, yerel dövüşlerle, kendisinin şimdi katılmakta olduğu birinci sınıf müsabakalar arasındaki tek ayrım oynanan paraydaydı. Birinci sınıf bölgesel dövüşlerdeki bahsi müştereklerde, insan bir defada çok büyük paralar kazanabilir ya da tüm servetini yitirebilirdi. Oysa yoksul beyazların, özgür zencilerin ve tutsakların katıldığı yerel yarışmalarda dönen para en çok bir dolar olurdu. Yerel yarışmacılar en çok üç beş horoz besleyebilirler, her şeylerin ortaya koydukları zaman bile yirmi beş doları biraraya getirenlere deli gözüyle bakılırdı.

«Bu işte başarılı olacağını nerden biliyorsun,» diye sordu Efendi.

«Beş yıldır George gözünü hiç kırpmadan, sizin müsabaka alanında horozları nasıl yönettiğinizi izliyor Efendim,» dedi. «Üstelik çocuğun horozlara ne denli düşkün olduğunu bilirsiniz. Biz o horozları zaten keseceğimiz için, çocuk kaybetse bile size bi' zararı dokunmaz Efendim.»

Efendi çenesini kaşıyarak, «Evet, evet,» diye mırıldandı. «Bence sakıncası yok, Mingo. Birkaç horozun mahmuzunu keselim, bu yaz onlarla çalışsın. Bir bakalım; iyi giderse gelecek yıl dövüşlere sokarız.»

Mingo Amca, biraz çalıştıktan sonra George'un da Efendi gibi büyük bir isim olacağından emindi. Efendi'ye söylediği gibi ellerinde kalan ve bu yüzden kesmeyi düşündükleri horozlar başkalarının arayıp da bulamadığı cinstendi. Mingo Amca konuyu George'a açtığında, onu karşısında dili tutulmuş gibi görünce, «N'öyle ağzını açmış bakıyo'sun,» diye alay etti.

«Ne di'ce'mi bilmiyorum, Mingo Amca.»

«Ağzının kulaklarına vardığına bakılırsa bi' şi demen gerekmez evlât, yarından tezi yok çalışmaya başlarız, tamam mı?»

O yaz George ile Mingo Amca hazırladıkları küçük bir dövüş alanında her gün en az bir saat çalıştılar. Çalışmalar başladığından bir hafta sonra Efendi aşağı geldiğinde, George'un alan içindeki el çabukluğunu, horozu tutuşundaki ustalığı hemen farketti.

Efendi, Mingo'nun horuzunu alıp George'a dönerek, «Horozunu iyi başlatmak istiyorsan, harektlerime iyi bak şimdi,» dedi. «Evet... Hakemler, 'Hazır olun' dediler, horozun elinde, çömeldin. İlk şey, horoza bakmak yok... Gözlerin hakemin dudağında, 'Başla' deyişini bekleyeceksin. Daha adam, 'Baş...' derken ellerini açıp salıvereceksin horozu. Çabuk çıkışın büyük yararı vardır...»

Bazı günler iş bittikten sonra Mingo Amca George'u karşısına alır, ikinci sınıf yöresel dövüşlerden konuşurlardı. «Yükünü tutan ne adamlar vardı, bi' bilsen. Bir tek dövüşte bile on dolar kazananı gördüm,» demişti Mingo Amca bir seferinde.

«Ne diyo'sun Mingo Amca, ben da' bi' doları elimde bile tutmadım.»

«Benim için de ner'deyse ö'le evlat. Zaten kullanmadıktan sonra bi' doların olmuş neye yarar. Ama Efendi oynaman için sana para verecek, kazanırsan birazı da senin olur herhalde.»

«Sahi mi?»

«Tabi, senin önerdiğin yeni yöntemle az mı para kazandı sanıyo'sun.»

«Yapar mı dersin?»

«Zencilerden para biriktirip kendini efendilerden satın alanlar bile varmış.»

«Ben de ö'le yaparım Mingo Amca. Annemle kendimi satın alırım.»

Mingo Amca birden yerinde doğruldu. «Her şey olabilir,» dedi...

1824 sezonunda Mingo Amca yakınlarda bir yerde ikinci sınıf yöresel dövüşler yapılacağını duymuştu. Hemen Efendi'ye söyledi. Efendi de söz verdiği gibi dövüş sabahı aşağı geldi ve Mingo Amca'nın eline tam yirmi doları saydı.

«Şimdi ikiniz de beni dinleyin: Sözgelişi, bir horoz üzerine para koyacaksınız. Eğer kuşkunuz varsa müşterek bahse katılmayın. Ama sakın unutmayasınız, insan oynamazsa para da

kazanamaz. Verdiğim paralar giderse üzülmem ama madem ki paraları ben veriyorum, üstelik de benim horozlarımla dövüşe katılıyorsunuz, o halde öğütlerimi tutun. Kara ortağım, tamam mı?»

İkisi birden, «Peki Efendim,» diye bağırdılar.

Dövüşlerin yapılacağı büyük ahıra girip de karşısında gülüşen, avaz avaz konuşan yirmi kadar adam görünce George'un heyecanı daha da arttı. Çoğunu geçen dövüşlerden tanıyordu zaten, renkli giysileri, rahat davranışları da adamların özgür zenci olduklarının bir kanıtıydı. Karşılıklı selâmlaştılar. George ayrı bir köşede duran yoksul beyazların da çoğunu görmüşlüğü vardı. Aralarında, «İşte, Tom Lea'nın zencileri,» diye fısıldaşmaya başladılar. Herkes yavaş yavaş horozlarını ortaya çıkarıp hazırlıklarını tamamlarken, Mingo Amca dövüş alanının yanında duran kırmızı yüzlü hakeme George'u göstererek bir şeyler söyledi, hakem de başını salladı.

Dövüşlere iki horozla katılacaklardı. George horozlara masajlarını yapmış, kaslarını ovalayarak ısıtmıştı ki, ortadan hakemin sesi duyuldu: «Ha'di beyler, başlayalım artık. Evet, ilk dövüş: Jim Carter!... Ben Spence! Tartıya geliniz!»

Buruşuk giysili iki beyaz, horozları ellerinde saha kenarına geldi. George horozları iyice süzdü. Hiç biri kendi horozlarından üstün değildi.

«Başla,» komutuyla horozlar birbirine girerlerken, George duyduğu heyecanın Efendi'yle gittikleri dövüşlerdekinden hiç de aşağı kalmadığını hissetti. Bir, iki, üç, dört... Kendi sırası yaklaştıkca George'un yüreği ağzına gelir gibi oluyordu. Sonunda:

«Evet, beyler... Şimdi Mr. Roames'ın zencisi, gri benekli horozuyla, Mr. Lea'nin zencisinin kırmızı horozuna karşı dövüşecek... Evet çocuklar, tartıya gelin.» İşte, nihayet sırası gelmişti. Heyecanla ileri yürüdü. Horozunu sıkı sıkı tutuyordu. George tartıdan çıktıktan sonra çömelip horozun ayağına madeni mahmuzları takarken, Mingo Amca'nın bakışlarını üstünde hissediyordu. «Mahmuzları çok gevşek takma, horozun ayağından kayar sonra; çok sıkı da takma, ayaklarına kramp girebilir...» George öğütleri anımsayarak mahmuzları en iyi biçimde taktı. «Kır-

mızıya elli cent...Tamam... Gri benekliye yarım dolar... Evet...»
«Kırmızıya dört dolar!.. Harika!» George uğultu arasında Mingo Amca'nın sesini tanımıştı. Kendisine oynanan paraların bir anda artması George'u daha da kötü etmişti. «Müşterek bahis kapanmıştır, şimdi hazır olalım!»

George çömelerek horozunu hazır ettikten sonra, elleri arasında, hayvanın saldırma heyecanıyla tir tir titrediğini sezdi.

«Başla!»

Hakemin ağzına bakmayı unutmuştu işte! Horozu bıraktığında öteki çoktan harekete geçmişti. George horozuna yandan bir hamle geldiğini, hayvanın dengesini yitirerek sendelediğini gördü. Göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zamanda hayvan kendini toparladı, öbüründen daha çok yükseldi ama salladığı mahmuz ıskalamıştı. Horozlar birbirilerini gagalayıp, mahmuzlarını şaklatmaya başlayınca George yüreğinin artık bir daha hiç atmayacağını sandı: Horozu kan kaybediyordu. Çok geçmeden de cansız yere serildi. George gözlerinden yaşlar fışkırarak horozu almaya giderken birinin kolundan çektiğini hissetti. Mingo Amca, George'u kaptığı gibi kenara çekti.

«Deli misin yahu, bu ne hal. Git öteki horozu hazırla baki'im.»

«Beceremi'cem Mingo Amca,» diye boşandı George hıçkırıklar arasında. «Efendi'nin horozunu göz göre göre öldürüttüm. Hep benim hatâm yüzünden.»

Mingo Amca kulaklarına inanamıyordu. «Dövüş bu evlat, biri kazanacak tabi'. Efendi'yi kaybederken hiç görmedin mi? Hadi bakayım, öteki horozun başına git.» George kıpırdamıyordu bile. Yaşlı adam başka çare kalmadığını görünce, «Peki ö'lese, ben de Efendi'ye senin korktuğunu söylerim,» dedi. Sonra döndü, gitti. George etrafına bakındı ama kimse onunla ilgilenmiyordu. Aradan iki dövüş geçtikten sonra hakem yine, «Tom Lea'nın zencisi,» diye çağırınca George utancından yerin dibine girdi sanki. Mingo Amca on dolar oynamış ve Efendi'nin horozu bu kez rakibini iki dakikadan bile daha az bir zamanda öldürmüştü...

Çiftliğe dönerlerken Mingo Amca George'u iyi dövüş çıkardığına inandırmak için hayli uğraştı. «Bak evlât,» diyordu. «İki

dolar kazanmışız, daha ne istiyo'sun.»

«Efendi'nin yüzüne nasıl bakaca'm,» diye hayıflandı George. «Bi' horozu yitirdik.»

Mingo Amca şuncacık oğlanın, dünyadaki tüm kapıları açmak, bir anda başarıya ulaşmak için gösterdiği inatçılığa içerledi. Döndükten sonra Efendi'ye de bu konudan söz açtı. «Ona bi' şi' söyleseniz, Ef'em. Bi' tek dövüşü yitirmeyi bile onursuzluk sayıyo'.» Efendi de kümeslere ilk uğrayışında George'u hemen yanına çekti. «Duyduklarım doğru mu? Tek bir dövüş kaybetmemeye çabalıyorsun ha?»

«Sizin horozlarınız ölürken dayanamıyorum Ef'em.»

«Sana ne yahu, benim daha yirmi horozum var. Sen işine bak, senin işin dövüştürmek, anlıyor musun?»

George ikinci dövüşünde her iki horozu da kazanınca sevinçten uçuyordu. Mingo Amca kazandıkları paraları aldıktan sonra, George'u yine bir kenara çekmiş, «Heey, aklını başına topla, bi' da' ki sefere ne olacağı belli mi?» demişti.

Ama George uçuyordu işte. «Mingo Amca, n'olur şu paraları bi' kez ver de tut'im,» dedi avuçlarını açarak...

Çiftlik yolunda George belki de yüzüncü kez Mingo Amca'yı yukarı, öteki zencilerin yanına götürmek istedi. «Şur'da altı zenciyiz Mingo Amca. Birbirimizi tanımamız gerekmez mi? Onlar seni yakından tanımak istiyo'lar ama senin onlardan hoşlanmadı'nı sanıyo'lar.»

«Tanımadığım insanların yanına gitmem ben,» diye yanıtladı yaşlı adam. «Bö'le başladı, bö'le gitsin artık.» Çiftliğe geldiklerinde de yukarı çıkmadı.

George'un elindeki paraları görünce Kizzy'nin gözleri açılmıştı. «Ner'den buldun?» diye bağırdı. Sonra koşarak Sarah'a haber vermeye gitti.

Sarah yanlarına gelince, «Hepsi ne ediyor, biliyo'musun,» diye sordu.

«Ne bili'm!»

«Ben de kendime bi' horoz alayım bari,» dedi Pompey Amca. «Ama evlât, bu Efendi'nin parası di'il mi?»

«Yarısını bana verecek,» diye övündü George.

Efendi kendi payına düşen dokuz doları cebine koyunca yüzü gülmeye başladı.

«Galiba Mingo yakında senin en iyi horozlarla dövüşmeni. benim de şu kesilecek horozlara kalmamı önerecek...»

George zevkten kendini kaybediyordu az kalsın...

Bir sonraki dövüşte de George'un iki horozu kazanınca. kendi payına düşen kâr yirmi dolardı. Ama sonraki dört dövüşe Mingo Amca'nın öksürük nöbetleri tuttuğu için gidemediler. George da yaşlı ustasını bırakıp gitmek istemedi doğrusu. Sağdan soldan gelen haberlere göre herkes onları sorup duruyodu. Bütün bunların üzerine, yaşlı adam kendisinden beklenmeyen bir anlayış göstererek George'un tek başına gitmesi için ısrar etti.

«Artık çocuk di'ilsin ya! Kendi işini kendin gör,» diyordu Mingo Amca.

George da yalnız gitti...

George ellerinde horoz torbalarıyla, müsabakaların yapıldığı yere girer girmez, onun renkli kişiliğini özleyenlerden biri bağırdı: «Şuraya bakın, Horoz George geliyo'!» Bir kahkaha patladı, George da gülmelere yürekten katılmışıtı.

Dövüşleri kazanıp, paraları da cebe indirdikten sonra çiftlikteki zencilere koşmuş, «Bilin bakalım bana bu gün ne ad taktılar?» demişti.

«Ner'den bilelim,» dediler.

«HOROZ GEORGE!»

Kizzy'nin gururu gözlerinden kolayca okunabiliyordu. «Aman Tanrım,» diye sırıttı. «Bundan da' iy' bi' ad olamazdı.»

Ertesi gün Mingo Amca George'un yeni adını Efendi'ye söylemiş, ardından da, «Valla' niye ona 'Sulu göz George' dememişler bilmiyorum,» diye eklemişti. «Şimdilik şansı yaver gidiyo' ama bi' de kaybettiği zamanki halini görseniz Ef'em, sankim çocuğunu yitirmiş gibi hüngür hüngür ağlıyo'. Bö'lesine de ilk kez rastlıyorum.»

O yılın en önemli müsabakasına katılıp kazandıktan sonra, Efendi tam dönmek için arabaya yürürken arkasından, «Oh, Mr. Lea, bir dakika,» diye çağrıldığını duydu. Geriye döndüğünde, horoz dövüşlerinin en görkemli kişisi George Jewett gülümseyerek karşısında duruyordu.

«Ooo, buyrun Mr. Jewett.» Efendi el sıkışmak için yanına gitti.

«Mr. Lea bir horoz dövüştürücüsü olarak çok eli açık bir adamımdır. Ne yazık ki, geçenlerde horoz yetiştiricim öldü. Gece, yolda devriyeler izin kâğıtsız yakalayınca vurmuşlar.»

«Çok üzüldüm,» dedi Efendi. Arkasından gelecekleri de tahmin etti: Herif Mingo'yu isteyecekti.

«Yani geçici de olsa bir yetiştiriciye ihtiyacım var. Şöyle iyi birine... Sizin iki tane adamınız var. Usta olanını istemeye dilim varmaz ama o genç çocuğa ne dersiniz? Çiftliğimdeki kızlardan birine gelip gidiyormuş zaten, kız bana söyledi.»

«Anlıyorum,» dedi Efendi. 'George'u bir elime geçirsem paralıyacağım,' diye de aklından geçirdi.

Mr. Jewett, Efendi'nin icerlediğini sezmişti ama hiç bozuntuya vermeden konuşmasını sürdürdü: «Pazarlık yapmaktan hiç hoşlanmam, üç bine dolar versem kabul eder miydiniz?»

Efendi, 'acaba yanlış mı duydum' gibilerinden adamı şöyle bir süzdü, sonra zengin bir kimseyi reddetmenin verdiği zevkle «Özür dilerim Mr. Jewett,» dedi.

«Peki son teklifimi yapsam; dört bin dolar!» Adamın sesi tizleşmişti.

«Yetiştiricilerimi satmak niyetinde değilim, Mr. Jewett.»

«Tabii anlıyorum,» dedi adam. «O halde iyi günler dilerim Mr. Lea.»

«Size de efendim.»

Efendi arabaya koşar gibi gelince George ile Mingo pıstılar. Efendi hemen George'un yakasına yapıştı. «Senin beynini dağıtırım... Jewett'lere yalnız kız için mi gittim, ha? Herife horozları nasıl yetiştirdiğimizi anlattın mı? Konuş yoksa-»

George sapsarı kesilmişti. «Yemin ederim Efendim, hiç bi' şi' demedim Efendim,» den başka bir söz çıkmıyordu ağzından George'un korkusu Efendi'yi yarı yarıya inandırmıştı. «Ne yani, Jewett'in orospularıyla kırıştırmaktan başka bir şey yapmadın mı orda?»

«Emin olun Efendim, hiç bi' şi' söylemedim ben kimseciklere.»

Yanlarına gelen arkadaşları bağırıp çağırmaya, onu kutlamaya başlayınca Efendi gülerek onlara karşılık verdi. Adamlar gider gitmez de Mingo Amca'ya döndü, «Arabayı sen kullan,» dedi yine suratsızlaşarak.

O gece George, 'Acaba yarın ne ceza verecek,' diye gözünü kırpmadı. Ertesi gün Mingo Amca ile hiç konuşmadılar ama ceza filan verilmedi. Birkaç gün sonra Efendi aşağı, kümeslere geldiğinde sanki hiç bir şey olmamış gibi davrandı. Üstelik Mingo Amca'nın yanına gelerek, «Haftaya Virginia'ya dövüşlere gideceğim. Uzun yol seni yoruyor, istersen gelme, ben çocuğu alırım,» demişti.

Mingo Amca çocuğun kendi yerine geçeceğini biliyordu, ama o günlerin hiç bu denli çabuk geleceğini düşünmemişti.

BÖLÜM 89

«Ne düşünüyorsun öyle?»

Bulutlu bir şubat sabahı, yola çıktıktan bir saat sonra Efendi'nin sorduğu bu soru George'u ürkütmüştü.

«Hiç bi' şi' düşünmüyorum, Ef'em,» diye yanıtladı George.

«Yahu şu zencileri bir türlü anlamıyorum. Doğru dürüst konuşmaya başlarsın, herifler budala rolü takınır. Hele senin gibi her düşündüğünü söyleyen biri de öyle davranmaz mı, beni deli ediyor. Biraz akıllı olson beyazlar sana daha iyi davranmazlar mı, ha?»

George Efendi'nin lâfı ne demeye getirdiğini anlamamıştı. sözlerine dikkat ederek, «Davranırlar da, davranmazlar da,» dedi. «Adamına bağlı.»

«Yine saçmalamaya başladın işte. İnsanı çatlatmadan neye bağlıymış söylesene.»

«Ef'em yani... Hangi beyaz adamla konuştuğunuza bağlı demek istedim.»

Efendi geriye yaslanarak George'un yüzüne yan yan baktı. «Zencileri besle, giydir, barınsınlar diye başlarına bir dam ver, her şeylerini karşıla, sonra al işte sana verdikleri cevap!...»

George, 'Efendi herhalde uzun yoldan sıkılıp benimle gevezelik etmek istiyor,' diye düşündü, aldırmadı. Ama bir şey söylemesi gerektiğini de düşünerek, «Efendim doğrusunu isterseniz, zencileri olduklarından da' aptal davranırlar çünkü beyaz-

lardan korkarlar,» dedi.

«Nee? Korkarlar mı?» diye küçük bir çığlık attı Efendi. «Zenciler yılan gibi kurnazdırlar be! Ne zaman sırtımızı dönsek herifler ayaklanıp bizi öldürmek isterler, biz yalnızca kendimizi koruyoruz...»

Horoz George bu işin şakası olmadığını düşünerek aşağıdan aldı: «Bizim or'da hiç ö'le şey olmadı ki, Ef'em?»

«Tabii olmaz, hepinizi geberteceğimi bilirsiniz de onun için.» Sesinin şiddetinden arkada bir horoz ötmeye başlamıştı. George yanıtlamadı. Oysa sessizlik Efendi'nin hiddetini arttırıyordu sanki. «Bak sana ne anlatacağım. Yaşamın boyunca karnın toktu senin, değil mi? Boğuk, daracık odalarda ana, baba, on kardeş yaşamanın ne olduğunu bilir misin?»

Horcz George Efendi'nin bu kadar açık konuşacağını hiç beklemiyordu. Adam hıncını anılardan almak ister gibiydi sanki. «Bak evlat, annemin karnı hep burnundaydı. Babam da bir dönümlük taşlı toprağında yarı sarhoş, çalışır gibi yapar, ona neden yardımcı olmuyoruz diye küfür eder dururdu. Hayatımı değiştiren ne oldu, biliyor musun?»

«Hayır Ef'em,» dedi Horoz George.

«Kasabaya gezginci din adamları gelmişti. Herkes onları dinlemeye koştu; yüzlerce beyaz bağırıyor, dua ediyordu. Zencilerin katıldığı açık hava toplantıları var ya, ondan bile daha çok gürültü vardı ortada. İşte tam o zaman aklım başıma geldi.» Efendi Horoz George'a baktı. «İncil'i bilir misin?»

«İçindekileri pek bilmem Ef'em,» diye yanıtladı Horoz George.

«Ben de bilmem canım, ama, ilâhilerden birinde şöyle bir şey var, o gecedeki vaazdan sonra ben de İncil'deki yerini arayıp buldum '...Gençtim, şimdi yaşlandım ama ne adaletinden şüphe ettim, ne de bir dilim ekmek için ona yakarmaktan bıktım...' İşte öyle yazıyordu orda. Din adamları gittikten sonra bu sözlerin ne anlama geldiğini düşündüm durdum, evlât. Bizim aile de tüm vaktini bir dilim ekmek için Tanrı'ya yakarmakla geçiyordu. Hiç bir şeyimiz yoktu, ilerde de olmayacaktı. Ben de yaşlanınca bir dilim ekmek için yalvarıp duracaktım.»

«Evet Ef'em,» Horoz George söyleyecek başka bir söz bulamamıştı,

«Bu yüzden kendi bildiğim gibi yaşamak için evi terkettim. On bir yaşındaydım o zaman evlat. Yollara düştüm, her işi yaptım, zenci işlerini bile. Ne bulursam yedim, ne bulursam giydim... Aldığım her centi biriktirdim. Ancak yıllar sonra, şimdiki çiftliğin dörtte biri kadarını ve George adında bir zenciyi satın alabildim. Senin adını onun için George koydum.»

Efendi biran susarak yanıt bekledi; Horoz George, «Pompey Amca bana ondan söz etti,» dedi.

«Yaa, öyle mi? Pompey, ikinci zencimdi. Anlattığımı dinliyor musun, evlât? O George ile omuz omuza çalıştık; ağaçları kestik, çalıları temizledik, tarlayı adam edip ilk kez ektik. Tanrı yardımını esirgemedi, bir de piyango biletinden yirmi beş cent çıkmaz mı, hemen gidip bir horoz aldım. Ama ne horozdu, bir görecektin...»

Efendi bir an sustu, «Öyle ya neden bir zenciye anlatıyorum bunları, bilmiyorum. Herhalde bazen insan içini dökecek birini arıyor,» dedi.

Yeniden susmuştu Efendi. Sonra kendi kendine konuşur gibi mırıldandı. «İnsan karısıyla da rahat konuşamıyor ki. Biraz açılacak gibi olsan artık yaşam boyu tüm şikayetlerini, hastalıklarını dinle dur işin yoksa...»

Horoz George kulaklarına inanamıyordu, Efendi'nin de susmaya hiç niyeti yoktu anlaşılan, «Öte yandan kardeşlerimin durumu belli. Benim gibi çalışmayı hiç birinin kıçı sıkmadı. Ama ne oldu, hâlâ beş paraları yok.»

Horoz George Miss Malizy'den, Efendi'nin kardeşlerinin ara sıra çiftliğe gelerek borç para istediklerini duymuştu. «Yemeğe gelirler, tıka basa yiyip dönerler,» demişti Miss Malizy.

«Neyse canım,» diye Efendi devam etti. «Artık işlerim iyi. Saygıdeğer bir çatı altında, yüz kadar horozum, geniş bir toprağım, atlarım, ineklerim, katırlarım var. Ha, bir de tembel zencilerimi söylemeyi unuttum.»

«Evet, Ef'em,» dedi Horoz George. Ama başka bir şey söylemesi gerekiyordu sanki. «Biz de elimizden geldiğince çalışıyoruz Ef'em. Kendimi bildim bileli annem, Sarah Teyze, Pompey Amca, Miss Malizy, Mingo Amca, hepimiz işimizi aksatmadık sanırım,» diye ekledi.

«Evlât, ne dediğimi hiç dinlememiş gibisin. Hiç bir zenci benim kadar çalışamaz diye deminden beri anlatıp duruyorum, son hâlâ kalkmış ne diyorsun!»

«Evet, Ef'em.»

«Ne demek 'Evet Ef'em?'»

«Hic Ff'em, yani haklısınız demek istedim.»

«Haklıyım ya... Çiftlikteki her şeyden, herkesten sorumlu olmak kolay mı sanıyorsun?»

«Hayır, Ef'em, hiç kolay olur mu?»

«Bütün zencilerim de yaşlanıyor, yakında birer ikişer elimde kalacaklar, ne yapalım yenilerini alacağız. Bak, bütün bu işleri kim düşünüyor? BEN.»

«Evet Ef'em.»

«Evet Ef'em, evet Ef'em, yahu bir zencinin ağzından başka bir laf çıkmaz mı?»

«Hayır Ef'em, yani şey... Bu yıl dövüşlerden bi' hayli para kazandınız. Yeni bi' zenci almak o denli zor olmasa gerek.» Kendi dediğinden ürken Horoz George konuyu değiştirmek için atıldı: «Efendim, horoz dövüşcülerinin çiftlikleri yok mudur? Yani tahıl filan ekmezler mi, yalnız horozlarla mı uğraşırlar?»

Efendi, «Hmmm, tanıdıklarımın çoğu yalnız horozla uğraşır,» diye yanıtladı. «Tabii çiftlik büyüdükçe horoz sayısı da artar, örneğin senin zencilerinden biriyle kırıştırmaya gittiğin Mr. Jewett gibileri de var.»

Horoz George 'Nerden bu konuyu açtım,' diye kendine küfürler yağdırdı. «Oraya artık hiç gitmiyorum Ef'em,» diye hemen sözü değiştirmek istedi.

Efendi biraz sustuktan sonra, «Ne o, kendine başka bir orospu mu buldun?» diye sordu.

«Geceleri bi' yere gitmiyorum artık,» diye bir yalan kıvırdı Horoz George.

«Hadi canım senin gibi yirmi yaşında bir gencin geceleri neler yaptığını bilmiyor muyum sanıyorsun?» Efendi Horoz George'u yan gözle süzüyordu. «Arkadaşlarımdan duydum, zenci kadınlar yatakta çok iyiymiş, ne dersin?»

Horoz George annesiyle Efendi'yi düşündü, sonra soğuk bir sesle; «Olabilir Ef'em, ama ben o kadar çok kadın tanımadım ki,» dedi.

«Peki anladık geceleri kaçtığını itiraf etmek istemiyorsun. Ama ben kimlere gittiğini bile biliyorum. Bak, şimdiye dek hiç bir zenciye yapmadığımı yapacağım. Geceleri kırıştırmaya giderken vurulmayasın diye sana izin kâğıdı yazacağım, hem de döner dönmez... Ama şunu iyice kulağına sok: Sabahları dönmezsen, gecenin yorgunluğundan bütün gün uyur gibi dolaşırsan ya da Mr. Jewett'in yerine gidersen, ertesi gün iznini kaldırırım ha!»

«Sağ olun Ef'em. Gerçekten çok sağ olun.» Horoz George ne diyeceğini bilemiyordu.

Efendi teşekkür sözlerini eliyle durdurdu. «Tamam, tamam, demek ki istediğime iyi davranıyormuşum, görüyorsun.» Gözlerinde yine o şehvetli bakış parlamıştı. «Sen o zenci orospulardan söz et, evlât. Söyle bakalım bir gecede kaçını becerebilirsin, ha?»

Horoz George oturduğu yerde kıpırdandı. «Söyledim ya Ef'em, o kadar çok kadın tanımadım ben.»

Efendi sanki söylenenleri duymamış gibi, «Bir sürü beyaz adamın sırf zevk olsun diye zenci karılarla yattığını bilmiyor musun?» diye sordu.

Horoz George sanki öz babasıyla konuşmuyormuş gibi, «Duydum,» dedi. Ayrıca kasabalarda özgür zenci kadınların çalıştırıldığı, beyazların da elli cent ödeyerek istedikleri renkte kadınla yatabildiği evler olduğunu öğrenmişti.

Efendi'nin bu konudan vazgeçeceği yoktu. «Ne yani şurada oturmuş konuşuyoruz, hâlâ kalkmış zenci karılarının yataktaki muhabbetini anlatmamak için maval okuyorsun.»

Horoz George tüm ciddiyetini takındı. «Ef'em size şimdiye dek kimseyle konuşmadığım bi' şi' söyli'im. Horoz dövüşlerinden Efendi Mac Gregor'u tanıyo'sunuz di'il mi?»

«Tabii tanıyorum, ama şimdi bu işle ne ilgisi var?»

«Bana izin kâğıdı verece'nize söz verdiniz, ben de yalan söylemi'yim bari... Son zamanlarda onun çiftliğindeki bi' kıza gidiyorum.» Horoz George'un yüzü kızarmıştı. «Size sormak istediklerim var Ef'em. O kızı hiç anlayamadım. Adı Matilda, tarlada çalışıyo'. Karşıma, ilk kez söz geçiremediğim, henüz dokunamadığım bi' kız çıktı Ef'em. Benden hoşlandı'nı söylüyo' ama davranışlarımı çekemiyo'muş. Ben de onu çekemedi'mi söyledim,

'istediğim kızı elde ettim' dedim ona, 'git yine onların peşinden koş, bana ne' dedi.»

Efendi güleç bir yüzle Horoz George'un anlattıklarını dinliyordu.

«So'na, her gidişimde bana, İncil'den söz ediyo'. Fazla dindar biri.»

Efendi gök gürlemesini andıran bir kahkaha patlattı. «Cins bir karıya çattın, desene...»

Horoz George bir anlık aradan sonra, «Onu tanımadan önce sizin öğrenmek istediğiniz gibi bi'sürü kızla yattım, Ef'em. Ama bu kız onlar gibi di'il. Tam evlenilecek biri...» Horoz George da kendi anlattıklarına şaşıyordu. «Yani benimle evlenirse...» diye kendi kendine konuşur gibi alçak sesle devam etti. «Yani bir sakıncası yoksa sizin 'çin...» Horoz George sözünü tamamlayamamıştı.

Horoz gıdaklamaları arasında bir zaman konuşmadan yol aldılar. Neden sonra Efendi, «Mr. Mac Gregor'un bu işten haberi var mı?» diye sordu.

«Kız tarlada çalıştığı 'çin haberi olduğunu sanmam. Ama büyük evdeki zencileri duymuşlardır herhalde.»

«Mr. McGregor'un kaç tane zencisi varmış, biliyor musun?»

«Büyücek bi' çiftlik olduğuna göre yirmi kadar var Ef'em,» diye yanıtladı Horoz George, ama sorulan soruların altında neyin yattığını anlamamıştı.

«Düşünüyorum da,» dedi Efendi biraz aradan sonra, «Doğduğundan beri bana hiç dert olmadın, yardımın da dokundu doğrusu, sana bir iyilik yapayım... Zaten tarlada çalışabilecek genç zenciler alacaktım, bari senin için şu kızı satın alayım. MacGregor'un o kadar zencisi varsa, kızı uygun bir fiyatla satar herhalde. Kızın adı ne demiştin?»

«Tilda... Matilda, Ef'em,» diye yanıtladı Horoz George çabuk çabuk.

«İyi ya, o zaman onu alırız, evlenirsiniz. Size burada bir de kulübe yaparız. Orada burada zamparalık yapacağına, karınla otursun oturduğun yerde, kara kıçın da yer eder.»

Horoz George'un ağzı oynadı ama sesi çıkmadı. Sözcüklerle anlatamayacak kadar mutluydu.

BÖLÜM 90

1827'nin ağustos ayında, düğün gününün sabahı Horoz George kulübesinin eksikleriyle uğraşıyordu. Pompey Amca'nın ceviz ağacından yaptığı kapıyı almak için ahıra gitmişti. O arada annesine de uğramış, bir şeyler atıştırıp yeniden işe koyulmuştu. Saat ona doğru kapı yerine takılmıştı. Bir adım geri çekilip eserini seyretti. Her şey tamamdı. Biraz daha zamanı vardı. Yıkanacak, giyinecek, sonra arabayla iki saatlik yoldaki MacGregor çiftliğine giderek saat birde başlayacak olan düğüne yetişeceklerdi.

Horoz George aceleyle yıkandı, iyice kurulanıp uzun pamuklu donunu, mavi fanilasını, kırmızı çoraplarını, sarı pantalonunu ve ceketini, en sonunda da açık kavun içi pabuçlarını özenle giydi. Düğünde giyeceği şeyleri Efendi'yle gittikleri yolculuklarda, kazandığı horoz dövüşü paralarıyla kendi satın almıştı. Giyinip kuşandıktan sonra Mingo Amca'nın düğün armağanı olan yatak odasındaki hasır sandalyeye oturup ayaklarını masaya uzattı. Matilda'ya sürpriz olarak aldığı aynada kendini seyretti. Sonra Matilda'nın onun için ördüğü atkıyı boynuna bağladı, yatağın altındaki bir kutudan Efendi'nin hediyesini, siyah melon şapkayı çıkararak çeşitli biçimlerde takmayı denedi. Sonunda şapkanın kafasında biraz eğik, tek gözünü hafifce kapatarak duran şekli üzerinde karar kıldı.

«Hadi', hepimiz kırk saattir seni bekliyoruz!» diye arabada bekleyen annesi bağırdı.

«Geliyorum!» Aynada son kez kendisini süzdükten ve iyi göründüğüne karar verdikten sonra, iç cebine içki şişesini de yerleştirip, sanki alkışlanmayı bekliyormuşcasına arabaya doğru yürüdü.

Horoz George'un zevkten ağzı kulaklarına varan gülüşü, kılığı, kıyafeti karşısında arabada oturan Kizzy, Miss Malizy, Pompey Amca ve Sarah dona kalmışlar. George'un bir sıçrayışta ön koltuğa çıkışını, dizginleri katırların sırtında şaklatışını hiç konuşmadan izlemişlerdi.

Yolda, Horoz George içkisinden birkaç fırt alarak heyeca-

nını yatıştırdı. Çiftliğe bir saat geç gelmişlerdi. Bembeyaz giysileri içinde endişeli ve üzgün olan Matilda, hanımlar tarafından yatıştırılmış, Horoz George da gelinin yüzünden bir makas alarak özür diledikten sonra, ağzı leş gibi içki kokarak konuklarla tanıştırılmıştı. Konuklar Horoz George ile ilk kez karşılaşıyorlardı, çoğu Matilda'nın dini bütün ahbaplarıydı. Damadın yakınları, çevreden yükselen, «Matilda da bu herifi nereden bulmuş,» gibisinden mırıldanmaları duymazlıktan geldiler. Pompey Amca konuklar arasına karışmış sanki damadı yeni tanıyormuş gibi davranıyordu. Oysa Horoz George fırsat buldukça annesine gülücükler yağdırıyor, gösterişli havasını hiç bir şeyin farkında olmadan sürdürüyordu.

Çok geçmeden büyük evin kapısından Efendi Lea ve MacGregor, rahiple birlikte göründüler. Gürültü yatıştı, rahibin çevresinde toplanılarak İncil'den bölümlerin okunuşu sessizce dinlendi...

«Matilda ve George, birbirinizi eş olarak kabul ediyor, iyi ve kötü günlerde birbirinize yardımcı olacağınıza Tanrı önünde söz veriyor musunuz?»

«Evet,» dedi Matilda ciddî bir sesle.

Horoz George bağırdı: «Evet Ef'em.»

Rahip biraz irkildi, sonra, «O halde sizleri karı koca ilân ediyorum,» dedi.

Horoz George karısını öptü, kol kola girerek hazırlanmış süpürgenin üstünden atladılar. Tebriklerin ve öpüşmelerin arasında Horoz George günün önemini belirtecek, hem de bu dini bütün yobaz takımı karşısında ailesinin itibarını yükseltecek bir şeyler söylemeyi düşünüyordu. Sonunda:

«Tanrı bana yol gösterdi, istediğim birini bana eş olarak verdi,» diye ortaya bağırdı. Herkesin takdirlerini belirten sesler duyunca da cebindeki şişeyi çıkarıp bir dikişte dibini buldu. Ondan sonra da eğlenceler, evlilik partisi, yemek, her şey biraz bulanık geçti Horoz George için. Sabaha karşı arabayı Pompey Amca kullanarak onları çiftliğe getirirken Horoz George arka sırada, ağlamaklı gelinin kucağında sızmış, kıpırdamıyordu bile.

Araba yeni evlerinin önünde durunca Horoz George sarsıntıdan kendine geldi. Herkesten özür dilemeyi akıl edene kadar da kapılar çat diye yüzüne kapandı. Her nasılsa karısının elin-

den tutabildi. Sabah taktığı kapıyı bir tekmede açıp içeri kazasız belâsız girerlerken, su kovasına takılarak yere kapaklandılar. Ama George'un horoz dövüşlerinden kazandığı parayla aldığı, kendi boyu büyüklüğündeki duvar saatini görünce, gelin her şeyi unuttu ve kocasını bağışladı. Horoz George yerde yarı uyur bir şekilde otururken, Matilda üstüne eğilerek kalkmasına yardımcı oldu. «Hadi' George, gel artık seni yatırayım,» dedi.

BÖLÜM 91

Sabah Horoz George aşağı, kümeslerin oraya indikten bir saat sonra Matilda büyük evin mutfağına, Miss Malizy'nin yanına gitti. Miss Malizy'nin içeri davet etmesine karşın, «Yoo, çok teşekkür ederim,» diye nazikçe karşı koydu. «Yalnız hangi tarlaya gitmem gerektiğini ve ner'den bi' çapa buiaca'mı sormak için geldim Miss Malizy,» dedi.

Birkaç dakika sonra da Kizzy, Sarah ve Pompey Amca'nın yanındaydı. Akşama kadar çalıştıktan sonra arkadaşları, geç saatte dönen Horoz George gelene dek yeni gelini yalnız bırakmadılar. Konuşmalar arasında Matilda çiftlikte dinî ayinlerin yapılmadığını öğrenince pazar günleri buluşup dua etmeyi önerdi.

«George senin dinine ne denli bağlı olduğunu bize anlatmıştı,» dedi Sarah. «Bir rahip gibi bilgiliymişsin.»

Matilda, «Yok canım, Tanrı'nın basit bi' kuluyum o kadar,» dedi.

Ertesi pazar, Efendi ile George horoz dövüşlerine gittiklerinde ilk dinî toplantıyı yaptılar...

İki ay sonra Matilda bir bebek beklediğini Kizzy'ye söyleyince, yeni gelinin zenciler arasındaki itibarı çok yükseldi Horoz George yine bir dövüşe gitmişti o gece. Kizzy oğlunun baba olacağını düşündükçe, kendi babasını daha çok anımsamış ve gelinine, «Sana dedesinden hiç söz etti mi George?» diye sormuştu.

«Yoo,» dedi Matilda.

«Hiç söz etmedi mi yani?»

Kizzy'nin ne kadar üzüldüğünü gören genç gelin durumu

kurtarmak için, «Herhalde da' zaman bulamadı Kizzy anne,» diye ekledi.

Kizzy de kendisinin anlatması daha doğru olur düşüncesiyle bütün gece yaşamından, Efendi Waller'in evinde geçirdiği on altı yıldan, Afrikalı babasından ve onun öğrettiklerinden, buraya satılışından söz etti. «Sana niye bunları anlattım, biliyo'musun kızım,» dedi sonunda. «Karnındaki çocuğa bir gün büyük dedesini anlatmanı istiyorum da onun 'çin.»

«Anlıyorum Kizzy anne,» dedi Matilda. Kayınvalidesinin anılarını hiç çekinmeden açıklamasına sevinmişti.

Horoz George ile Matilda'nın bebekleri 1828 ilk baharında doğdu. Horoz George Efendi'yle dövüşlere gittiği için bir erkek çocuk babası olduğunu sonradan öğrenmişti. Kizzy de böyle bir günde torununun babasının hangi cehennemde sürttüğünü düşünerek bu işe pek kızmıştı. Yine de anneanne olmanın sevinciyle biraz olsun yatıştı. Matilda birkaç gün sonra yalnız kaldıkları bir zamanda, «Babanız hakkında anlattıklarınızı düşünüyo'dum da Kizzy anne, ben babamı hiç görmedim, biliyo' musunuz? Oğlumuza onun adını versem George herhalde gücenmez di'mi?» diye sormuştu. «Babamın adı Virgil'miş.»

Horoz George çiftliğe dönünce oğlunun adını pek beğendi. Çocuğunu kucağına verdiklerinde, koca elleriyle onu havaya kaldırmış, «Anne bana anlattığın her şeyi çocuğuma anlataca'mı söylemiştim, hatırlıyo'musun?» diye sevinçle bağırmıştı. Sonra sobanın yanında kendine bir yer açmış, Virgil'i kucağına alarak, «Beni dinle oğlum,» diye anlatmaya başlamıştı: «Büyük dedeni tanıyo'musun? Ner'den tanı'caksın canım. O bir Afrikalıydı, adı da Kunta Kinte. Gitara KO dermiş, nehre de KAMBY BOLONGO... Tam kardeşi için ağaç keserken dört beyaz herif arkasından yakalamışlar, koca bi' gemiye attıkları gibi buraya getirmişler, yaa! Dört kez kaçmayı denemiş ama olmamış, sonunda ayağını kesmişler!»

Kundaktaki bebeği Kizzy'ye doğru çevirdi. «So'na Miss Bell diye bi' hanımla evlenmiş ve küçücük bi' kızları dünyaya gelmiş, bak işte karşında sana gülümseyen anneanne, o kız!...» O gece Kizzy ve Matilda'ın keyiflerine diyecek yoktu.

Kocası yolculukta olduğu zamanlarda Matilda, büyükanne Kizzy ile akşam yemeği yemeye, tayını birlikte paylaşmaya, kı-

sacası tüm zamanını onunla geçirmeye başladı. Bebeği emzirdikten sonra Kizzy onu sallayarak uyutur, Matilda da İncil okur, kulübede saatin tıkırtısından başka hiç ses duyulmazdı. Bebeği uyuttuktan sonra Kizzy'nin de başı kaykılır, Matilda Virgil'i yatağına yatırmak için Kizzy'nin kucağından alırken, onun hep aynı şeyleri, «Anne... Baba... Beni bırakmayın,» deyişini duyardı. Matilda artık annesi gibi sevdiği bu kadının haline üzülür, «Artık senin ailen biziz Kizzy anne,» diye onun yüzüne okşar, sonra kulübesine gitmesi için ona yardım ederdi.

Pazar günü yapılan duaya önceleri üç kadın katılıyordu ama Sarah'ın kinayeli sözlerinden bıkan Pompey Amca da gelmeye başladı. Yine de kimse pazarları aşağı, horozlarının yanına inmeyen Horoz George'a gel demeye cesaret edemiyordu. Matilda İncil'den, o hafta için seçtiği bölümleri okur, diz çökerek dualarını ederlerdi. Sonra koyu bir sohbete dalarlardı.

Horoz George bu dinî toplantılardan hoşlanmazdı ama evlendikten sonra karısına ve ailesine gösterdiği sevgiye kimsenin bir diyeceği yoktu. Yaz kış başından çıkarmadığı melon şapkası ve boyun atkısıyla her dövüşten gelişinde, Matilda'ya birkaç dolar vermesin, çocuğuna, karısına, annesine hatta parası bol olduğu zamanlarda Miss Malizy, Sarah ve Pompey Amca'ya bile armağanlar getirmesin, görülmüş şey değildi. Ayrıca her yolculuktan dönüşünde, akşam Horoz George'un evinde toplanılır, onun dışarıdan getirdiği haberler dinlenirdi.

Uzun bir yolculuktan, Charleston'dan döndüğünde, limanda koca gemilere tütün, pamuk balyaları yüklendiğini, satılmak üzere gönderildiğini söylemişti. «Bu günlerde Efendi'yle nereye gitsem zencilerin trenyolu yapımında, yüksek binalarda, kanallarda, her işde çalıştıklarını gördüm. Bu ülkeyi zenciler, hem de bileklerinin gücüyle kuruyo'lar!» diye eklemişti.

Haberler bittikten sonra üç beş soru sorulur, Horoz George da hepsini yanıtlardı. Saat ilerleyince birer ikişer ayrılırlar ve karısıyla onu yalnız bırakırlardı.

Matilda bir gece yattıktan sonra, «şikâyet ettiğimi sanma George ama, çoğu kez acaba bi' kocam var mı diye düşündüğüm oluyo,'» demişti.

«Ne dedi'ni anlıyorum,» diye yanıtlamıştı. Horoz George. «Ama tatlım, Efendi'yle giderken ya da Mingo Amca'yla aşağı-

da çalışırken bile aklım hep sizlerde.»

«Bu hep bö'le mi gidecek George?»

«Efendi çok zengin olup artık evinde oturmaya karar verinceye dek bi' şi' değişmez,» dedi George. «Ama tatlım bak bi' sürü para kazanıyorum ya.»

«Para biriktirmek kim, sen kim,» diye Matilda kızdı. «Hanfedi'nin giysileri gibi armağanlar getirmeseydin daha çok para biriktirirdik George!»

Matilda tanıyıp tanıyacağı en ilginç adamla evlendiği için yine de mutluydu. Oysa kocasına o kadar da çok güvenemiyordu. Efendi'yle birlikte bu denli uzaklara gidip, haftalarca karısını ve çocuğunu görmeyen biri, sevgisini yitirmez miydi?

Ama tüm bu kuşkulara karşın Matilda, kocası evde olduğu zamanlar kadınlık görevlerini hiç aksatmazdı. Kocasına her zaman güzel yemekler yapar, ummadığı gecelerde gelse bile, yine ne yapar yapar önüne çıkaracak bir şeyler bulur, hazır ederdi. Virgil'i uyuttuktan sonra George'la yalnız kalırlardı. Bazen yıkanması için su ısıtır, saçlarını yıkar ya da uzun yoldan geldiği zamanlarda ayağı, sırtı ağrırsa hiç şikâyet etmeden ovardı. Işıkları söndürüp tertemiz yataklarına yattıktan sonra da Horoz George, birlikte olmadıkları zamanların acısını çıkarırcasına karısını kucaklardı...

Virgil daha yeni yürümeye başladığında Matilda yine bir bebek bekliyordu. Kizzy haberi alınca Horoz George'a uzun zamandır söylemek istediği bir şey için fırsat kollamaya başladı. Bir gün Horoz George yine bir dövüşten döndüğünde, Matilda'yla Virgil büyük evde Miss Malizy'ye yardım ederlerken Kizzy beklediği anın geldiğini anladı.

«Otur şuraya da beni dinle,» dedi hiç zaman kaybetmeden. Horoz George ne oluyor diye gözlerini açtı, dinledi. «Ne kadar büyürsen büyü, senin annenim ben ve beni dinleyeceksin, tamam mı? Bak Tanrı sana ne iy' bi' kadın verdi, duyuyo' musun? Şimdi sopayı alır belinde kırarım, valla! Bak yenisi de yolda, karın ve çocuklarınla da' çok ilgileneceksin, karışmam yoksa.»

«Peki anne n'apayım... Efendi 'gel' dediğimde 'yok, gele

mem, evde karım bekliyo' 'mu diy'cem?»

Kizzy'nin yüzü kıpkırmızı kesilmişti. «Ne dediğimi anlamazdan gelme! Karına bütün gece horozlarından başka tek laf etmiyo' muşsun! So'na o yalan sö'lemeler, içki içmeler, kumar oynamalar da n'oluyo', sö'le baki'im... Ben seni bö'le mi yetiştirdim! Yalnız ben ö'le düşünüyorum sanma ha, Matilda da aynı şe'leri düşünüyo' ama belki bi' gün doğru yolu bulursun diye sesini çıkarmıyo'!» diye sözünü bitirir bitirmez döndü, hışım içinde kulübesine gitti.

Charleston'da yapılan 1830 yılı horoz dövüşü turnuvasına Efendi, Horoz George'u da götürünce, kimse çocuğunun doğumunu görmedi diye tek söz edemedi. Horoz George Matilda'nın ikinci oğluna da ağabeyinin anısına, Ashford adını koyduğunu eve döndükten sonra öğrendi. Tam o sırada karısına şansından söz ediyordu. «Efendi bin dolar kazandı, ben de ikinci sınıf yöresel dövüşlerden elli doları cebime koydum. Herkesin 'Ben Horoz George'a oyn'ca'm,' diye bağ'rışını bi' duysaydın 'Tilda!»

Matilda ve ötekiler o gece toplandıklarında, Horoz George'un Başkan Andrew Jackson'un da horoz dövüşü meraklısı olduğunu, Beyaz Saray'ın bahçesinde bile horoz dövüştürdüğünü, her yerde çekinmeden içki içtiğini ballandıra ballandıra anlatışını hiç etkilenmeden, duygusuzca dinlediler. Oysa Horoz George'un Charleston'dan getirdiği başka bir haber herkesi üzmüştü:

«Bi' sürü zenciyi zincirlemişler bi' yere götürüyo'lardı!»

«Sahi mi ner'den geliyo'larmış?» diye sordu Miss Malizy.

«Çoğu Virginia'danmış, diye duydum,» dedi Horoz George. «Alabama, Lousiana, Mississippi ve Teksas'da yeni açılan pamuk tarlalarına, çalışmak üzere götürülüyo'larmış. Diyo'lar ki..»

«Sussss,» diye Kizzy yerinden sıçramıştı. «SUSSSS!» Ağlayarak dışarı çıktı.

Herkes gittikten sonr Horoz George merakla sordu. «Anneme n'oldu 'Tilda?»

«Aaa! Bilmiyo'musun? Annesi, babası Virginia'da ya...» diye yanıtladı Matilda.

Horoz George çok utanmıştı. Matilda azarlar gibi sözlerini sürdürdü. «Sen hiç bi'yerden ötekine satılmadın da bilmiyo'sun. Bi' kez satıldın mı olanları hiç unutmazsın. Efendilere hâlâ gü-

venilmeyece'ni anlamadın. Seninkine bile!»

«Ne bağ'rıyo'sun?» diye kızdı Horoz George.

Matilda kendini tuttu, kocasıyla arasının bozulmasını istemezdi. Çok geçmeden de gülümseyerek, «George, hadi' anneni al gel, sen Virgil'e büyük dedesini anlatırken dinlesin, hoşuna gider,» dedi. Horoz George da ses etmeden söyleneni yaptı.

BÖLÜM 92

Horoz George kapının önünde kendisini bekleyen Matilda'ya doğru sendeliye sendeliye yürüyüp sırıtırken, neredeyse sabah oluyordu. Kaykılmış melon şapkasını düzelterek, «Bizim hayvanların oraya tilki indi bu gece, Mingo Amca ile saatlerdir onları kovmaya çalışıyo'duk,» dedi.

Matilda onu eliyle susturdu, «Galiba tilkiler üstünüze biraz da içki serptiler, ha ne dersin?» Horoz George bir şey söylemek için kendini zorlarken Matilda, «Bak George beni dinle,» diye bağırdı. «Senin çocuklarının annesiyim ben. Sen gidiyo'sun, geliyo'sun, ben hep bur'da bekliyorum. Ama unutma, İncil'de bile yazıyo' : 'Ne ekerseniz onu biçersiniz, bir ekin iki çıksın...' Ne demek istedi'mi anlıyo'musun?»

Horoz George tartışmaya girmek istiyormuşcasına ağzında bir şeyler geveledi, oysa söyleyecek hiç bir sözü olamazdı. Haksızdı. Yalpalayarak kümeslerin oraya döndü, horozların yanında uyudu.

Ertesi gün, bu kez melon şapkası elinde olarak eve geldi ve bütün sonbahar boyunca, Efendi'yle gittikleri birkaç gezi dışında her geceyi evinde, ailesinin yanında geçirdi. 1831 ocağında Matilda'nın doğum sancılarının tutması horoz dövüşü sezonunun en civcivli zamanına rastlamasına rağmen, Horoz George Efendi'den izin isteyerek çiftlikte kaldı.

Horoz George karısı doğururken kapının önünde tir tir titreyerek bekliyor, kadının içerden gelen inliltilerine kulak kabartıyordu. Arada bir ayak sesleri çoğalıyor, Kizzy Nine'nin, «Elimi tut, da' sıkı tut... Derin bi' soluk al... Dur... İlkin... Dur...» deyişini, Sarah'ın, «Oldu... Oldu...» diye Matilda'yı yatıştırışını işitmek

için, Horoz George sırf kulak kesilmiş yerinden bile kıpırdamıyordu.

Sonunda, bebeğin çığlık çığlığa ağlaması duyulunca bir anda rahatladı. Dışarı çıkan Kizzy Nine gülümseyerek, «Hep erkek çocuğun oluyo' George, bu nasıl iş!» diye şaka yaptı. Horoz George zevkten dört köşe olmuştu, sıçrıyor, tepiniyor, sevinç naraları atıyordu. Sesleri duyup büyük evden dışarı fırlayan Miss Malizy'e koştu. Onu kaptığı gibi havalarda döndürmeye başladı. Bir yandan da, «Bu kez çocuğuma kendi adımı koyaca'm,» diye bağırıyordu.

Ertesi gece toplandıklarında Horoz George ailesinin yeni üyesine üçüncü kez büyük dede, Afrikalı Kunta Kinte'den söz ediyordu...

Ağustos ayında Caswell Bölgesi toprak sahipleri toplantısından dönerlerken, Efendi arabayı kullanıyor, Horoz George da yeni aldıkları kol büyüklüğündeki levreği ayıklıyordu. Konvoy halinde giderlerken birden durdular. Efendiler arabadan aşağı atlamış, önde atıyla henüz gelip haber getiren birinin etrafını çevirmişlerdi. Adam deli gibi bağırıyordu: «Kaç aile öldü bilmiyorum... Kadınlar da çocuklar da... Zenciler geldiğinde herkes yataklarında uyuyordu... Baltalar, bıçaklarla saldırdılar... Elebaşı, Nat Turner diye biriymiş...» Birden, Horoz George ve öteki zencilerin içine bir korku düştü. Geçen sefer Charleston'da ayaklanma olduğunda olayı kazasız belâsız atlatmışlardı ama bu kez ne olacaktı? Efendi koşa koşa arabaya dönmüş, arkada balık ayıklayan Horoz George'a hiç bakmadan atları dörtnala, çiftliğe doğru sürmüştü. Horoz George da arabadan aşağı düşmemek için kenarlara sımsıkı tutunmuştu.

Büyük eve gelince Efendi hemen içeri daldı, birkaç dakika sonra Miss Malizy başı sarılmış bir halde mutfaktan dışarı fırlamış, zenci kulübelerine doğru koşuyordu. Arkasından Efendi kapıda belirdi, Horoz George'a bağırarak, tek tek tüm evlere girip kulübelerdeki her şeyi dışarı çıkarmalarını söylemesini emretti. Horoz George'un, «Lütfen yapmayın, Ef'em,» diye yalvarmalarına da kulak bile asmadı. «Haydi, pis zenciler, ne diyorsam onu yapın!...»

Zenciler, Efendi'nin tehdit eden bakışları altında korkudan, titreyerek evlerinde ne kadar eşya varsa hepsini ortalık bir yere

getirip yığdılar. Efendi tüm çekmeceleri, köşe bucağı bir bir kontrol etti. Hasır yatakları bile elinde silah hazır beklerken sınırsız bir nefretle didik didik ettirdi. Evde ve kulübelerde gizlenmiş silâh olup olmadığını bilmek istiyordu. Sarah'ın fal araçlarını, şifalı otlarını sağa sola fırlattı Efendi. Horoz George'un duvar saatinin içine bile baktı. Dört kadın ağlamaya başladılar. Pompey Amca şaşkındı. Çocuklar Matilda'nın eteğine yapışmışlar tir tir titriyorlardı.

Efendi zenci kulübelerini talan ettikten sonra silâh zoruyla Horoz George'a arabaya kullandırarak kümeslere gitti. Mingo Amca'nın kulübesi de iyice aranırken, ihtiyar zenci, «Ben ne yaptım Ef'em,» diye mırıldanıyordu.

«İşte zencilere güvenmenin sonu,» diye bağırdı Efendi. Horoz George ve Mingo Amca onun testereyi, baltayı, cep bıçaklarını, keskin uçlu ne varsa toplayıp arabaya koyuşunu izlediler. «Kaçmaya yeltenmeyesiniz, diye elimde silâhla hazır bekleyeceğim,» dedi Efendi, sonra arkasında yoğun bir toz bulutu bırakarak arabayı deli gibi büyük eve doğru sürdü.

BÖLÜM 93

«Dördüncü çocuğun da olmuş, ha?» Efendi atından inerken candan bir sesle sormuştu. Güney'deki olayların yatışması, Efendi'nin Horoz George'a eskisi gibi davranması için tam bir yıl geçmesi gerekmişti. Ayaklanmadan bir iki ay geçtikten sonra Horoz George'u yine horoz dövüşlerine götürmüştü ama aralarındaki soğukluk bütün bir yıl boyunca sürdü. Yılın sonlarına doğru iki adam birbirine daha yakınlaşmışlardı sanki. Böyle sorunları aralarında hiç konuşmamışlardı ama ikisi de artık zenci ayaklanmaları olup da, ilişkileri yeniden bozulsun istemiyorlardı.

«Evet Ef'em, sabaha karşı doğdu,» dedi Horoz George, bir yandan da horozlara yem veriyordu. Mingo Amca o gün hastaydı ve bütün işler Horoz George'a kalmıştı. Altmış horoz arasından o sezon için seçtikleri en iyi nitelikteki yirmi horozla Efendi'nin iki ay sonra gideceği New Orleans turnuvasına hazırlanıyorlardı.

Artık ünleri çevredeki eyaletlere de yayıldığından Efendi böyle bir Yılbaşı Turnuvasına katılmaktan çekinmemişti. Üstelik eğer başarırlarsa yalnız büyük bir servet kazanmakla kalmayacaklar, ünlerini tüm Güney'de, en tanınmış horoz dövüşcüleri arasında pekiştireceklerdi.

Efendi atını bağladıktan sonra elleri cebinde Horoz George'un yanına geldi. «İşe bak, dört çocuğun oldu, birine bile benim adımı koymadın,» dedi.

Horoz George şaşırmış, biraz da utanmıştı. «Haklısınız Ef'em,» diye özür dilercesine atıldı. «Zaten çocuğa Tom adını koyacaktık. Evet Ef'em, TOM...»

Efendi sevindi. Sonra Mingo Amca'nın kulübesini, göstererek, «Bizim ihtiyar nasıl?» diye sordu.

«Dün gece kötü bi' öksürük nöbetine tutulmuştu ama Pompey Amca aşağı gelip Matilda'nın doğurmak üz're oldu'nu haber verince onu bıraktım. Bu sabah yemek verdim bi' güzel yedi Ef'em. Siz gelinceye dek yatakta yatmasını söylediğimde bağırdı, bana kızdı.»

«Bir gün daha yatsın, söyleyiver ona, e mi?» dedi Efendi. «Belki bir doktor bulmam gerekecek. İhtiyar kurdun öksürükleri kesilmek bilmiyor, bu hayra alâmet değil.»

«Evet Ef'em, ama bizimki doktorlara güvenmez ki.»

«Neye güvendiği beni ilgilendirmez!» diye bağırdı Efendi. «Hele bu hafta da bir geçsin, ondan sonra düşünürüz.»

Efendi, Horoz George'un denetimindeki horozları teker teker inceledi, gördüklerinden memnun olmuştu. Sonra yolculuktan konuştular. Efendi, New Orleans'ın altı haftalık yolda olduğunu, böyle uzaktaki dövüşlere gitmek için de yeni bir araba yaptırdığını anlattı.

Horoz George günden arta kalan zamanda olağan işlerle uğraştı. New Orleans için söylenenler aklından bir türlü çıkmıyordu: Sokaklarda dans edenler, müzik çalanlar. Bir denizci arkadaşından duymuştu, 'Place Congo' diye bir yerde bir sürü zenci toplanarak Afrika dansları yaparlarmış... «Hele o kadınlar,» demişti denizci. «İstediğin kadını al.» Horoz George bir an önce gitmek için sabırsızlanıyordu.

İşi bitince Mingo Amca'ya uğrayıp hatırını sordu. Yaşlı adam sinirliydi, 'yalnız kalmak istiyor,' diye düşündü Horoz Ge-

orge. Mingo Amca'da artık zamonını doldurmuş dövüş horozlarının saldırganlığı vardı.

Güneş battıktan sonra yukoriya, evine çıktı. Kizzy'yi Matilda'nın başında oturuyor buldu. Sabah Efendi ile doğan çocuğun adı konusunda konuştuklarını anlattı.. Sözü bitince Horoz George, kendi sevincini kimsenin paylaşmadığını gördü.

«Yeryüzünde binlerce Tom var!» dedi Matilda.

Kizzy de sanki bir kalıp sabun çiğniyormuş gibi yüzünü buruşturmuş, «Ben de ö'le düşünüyorum,» demişti. «Tabi Tom adında bi kötülük yok. Ama keşke daha iy' bi' Tom'un anısına ona bu adı taksaydık. Hem bu benim düşüncem, bebek sizin, ben karışmam.»

«Ama Tanrı karışır,» diye Matilda atıldı. «Çocuk daha doğmadan, İncil'de ad vermek için bi' şi'ler yazıyo'mu diye baktım.» Hemen yanı başında duran İncil'e uzanıp, sayfaları karıştırdı ve okumaya başladı: «İsa'nın anısı kutsanmıştır, oysa günahkârların adı sonsuza dek çürür...»

Horoz George'un sesi yükseldi. «Peki, sö'leyin bakalım, çocuğa 'Tom' adını koymı'camızı Efendi'ye kim sö'licek, ha?» İkisinin de yüzünü süzdü. Kendi evindeki bu İncil düşkünleri de sabrını taşırıyordu doğrusu. Aklına bir yerlerden duyduğu bir şey geldi. «O zaman ona Tom Baptis deriz olur biter,» dedi ve kapıyı çarptığı gibi dışarı çıktı, çocuklar korkudan iç odaya kaçıştılar. yeni doğan bebek de ağlamaya başladı.

Tam o anda büyük evde Efendi, İncil'in tutsaklarının adı yazılı olan arka sayfasında Horoz George'un, daha önce kaydedilmiş öteki üç çocuğunun altına not düştü: Tom Lea... Annesi Matilda... 20 Ekim 1833...

Horoz George yoldan aşağı giderken kendi kendine söyleniyordu ama Matilda'ya o kadar kızmamıştı. Şimdiye dek gördüğü en iyi ev kadını, kocasına en bağlı eş Matilda değil miydi? Ama sırtını döner dönmez bir insan olmaktan dolayı onu suçlaması çekilir şey değildi, doğrusu. Hem bir erkeğin yalnız eğlenmek, içki içerken arkadaşlık etmek için, sırf değişiklik olsun diye başka kadınlarla ilişki kurması onun en doğal hakkıydı. Efendi de aynı şekilde düşünmüyor muydu? Horoz dövüşünü bitirdikten sonra gittikleri kasabalarda fazladan bir gün daha kalırlar, arabayı ve horozları güvendikleri birine emanet edip ayrı ayrı yer-

lere gider, eğlenirlerdi. Ertesi sabah arabada buluştukları zaman hiç biri bir şey söylemez ama bir önceki gece zamparalık yaptıklarını bilirlerdi.

Horoz George'un sinirleri ancak beş gün sonra yatıştı. Yukarı, ailesinin yanına çıktığında, «*Aman Tanrım, sen misin George,*» diye karısı sevinmişti. «Çocuklar babalarını yeniden görecekleri 'çin kimbilir ne sevinecekler! Ya şu! Sen gittiğinde da' gözleri bile açılmamıştı!»

Horoz George üç çocuğu birden bacaklarına sarılıp, korkuyla babalarına bakınca onları ne denli sevdiğini anladı. New Orleans'a gittiğinde üç ay görüşemeyeceklerdi. 'Onlara mutlaka güzel hediyeler almalıyım,' diye düşündü.

Sofraya oturup yemek yerlerken Matilda, «Virgil git anneanneni çağır da gelsin,» deyince Horoz George, 'Başıma yine ne çorap örüyorlar, acaba?' diye işkillenmişti.

Kizzy gelmiş, Matilda ve çocuklarla sarılıp öpüşmeden de Horoz George'a hiç bakmamıştı. Neden sonra, «Ooo! Bur'da kimler de varmış, nasılsın evlât,» demişti.

«İy'im,» dedi Horoz George ama tepesi atmaya başlamıştı.

Kizzy, Matilda'nın kucağından bebeği aldı, «Evlat, çocukların senden bi' şi' istiyo',» dedi.

Virgil başını salladı, «Baba,» dedi minik sesiyle. «Baba bize büyük dedemizi anlatır mısın?»

«Sen aslında iy' bi' adamsın George,» dedi Kizzy yumuşak bir tonda. «Sakın seni sevmiyoruz sanmayasın. Yalnız kimi zaman bizleri, ner'den geldi'ni unutuyo'sun ona kızıyoruz. Senin aileniz biz, evlât.»

«İncil'de de ö'le yazar,» dedi Matilda, sonra Horoz George'un ters ters baktığını görüp, kısa kesti: «Yani sevgiyle ilgili bi' sürü şey var içinde.»

Horoz George sandalyesini ocağa doğru çekti, Kizzy'den bebeği aldı; en büyüğü beş yaşında olan üç çocuğunu da etrafına topladı ve büyük dededen söz etmeye başladı.

«Ben de biliyorum baba,» diye atıldı Virgil. Küçük kardeşlerine bir göz kırparak, bildiği bütün Afrika sözcüklerini sıraladı. Matilda uzun zamandan beri ilk kez gülmeye başladı. Virgil de artık dikkatleri üstünde topladığından emin, hoplayıp zıplıyor, bir yandan da, «O Afrikalı bize kim oldu'muzu ö'retmiş, ann'anem

ö'le diyo',» diye bağırıyordu.

«O da kimmiş? Adını sö'lesene.» Kizzy Nine gülümsüyordu.

Horoz George uzun zamandan beri ilk kez evinde olmanın mutluluğunu ta içinde hissetti.

BÖLÜM 94

Dört hafta sonra Greensboro'da yapılan yeni arabayı almaya gittiler. Horoz George, Efendi'nin uzun yola, her tarafı dökülen o eski arabayla çıkmamasının ne denli yerinde olduğunu düşünüyordu. Yeni arabaya yakışsın diye de Efendi'den borç olarak kopardığı bir dolarla kendine yeni bir melon şapka satın almıştı. Matilda örmekte olduğu yeşil boyun atkısını hareket gününden önce bitirecekti. Daha şimdiden bavuluna yerleştireceği eşyalarını ayarlamıştı Horoz George. Dövüşler bittikten sonra kasabada dolaşırken 'adam gibi' görünmek gerekecekti!

«Şimdiye dek yaptığımız en iyi araba,» dedi usta. Dört zenci arabayı binanın arkasından çekerek getirdiğinde, Horoz George yepyeni araca hayran olmuştu. Meşe ağacından yapılmış gövdesi, içinde, on iki tane portatif kafes, yatılacak bir döşek ve uzun yol için gereken her türlü araç - gereç vardı. Demir dingillerin, tekerleklerin ne kadar iyi dengelendiğini daha ilk bakışta anlamıştı.

Efendi de sırıtıyordu. «Bakalım, altı haftalık yola bizi nasıl götürüp getirecek,» diye şaka yollu bir kuşku belirtti. «Şey, zencim ve on iki horozumla New Orleans'a gideceğiz de!»

Horoz George Efendi'nin bir işaretiyle eski arabadan aşağı atlayıp, getirdikleri kiralık katırları çözdü, yeni arabanın önüne bağladı. Sonra arabanın çevresinde birkaç kez dönerek her yanını inceledi. Efendi ustaya teşekkür etti, el sıkıştılar. Sonra Efendi yeni arabada, Horoz George da eskisinde, çiftliğe dönmek üzere yola koyuldular.

Horoz George çiftlikten üç ay ayrı kaldığında neler olacağını düşünmeye daldı: Matilda ile Kizzy birbirilerini yalnız bırakmazlardı, nasıl olsa. Ya Mingo Amca? Onlar yokken horozlara nasıl bakacaktı acaba? Horoz George döndükten sonra artık

altı yaşına gelen Virgil'i yanına almak için karısını ve annesini razı etmeliydi. Mingo Amca hasta olduğundan Efendi, belki de daha yola çıkmadan Virgil'i orada çalışmak üzere görevlendirirdi. Oysa karısı ve annesi bir zaman önce bu konu açıldığında nasıl da karşı koymuşlardı. «Efendi yeni birini satın alsın o halde!» demişti Matilda. Kizzy de, «Horozların bu aileden aldıkları bi' kişi yeter!» diye bağırmıştı. Horoz George onlarla daha çok tartışmamak için Efendi'ye Virgil hakkında bir şey söylememişti ama Efendi kümeslere asla bir yabancı almak istemezdi. Bunu adı gibi biliyordu.

Yanına gelen yardımcılar Efendi'yle olan ilişkisini bozuyor diye Mingo Amca Virgil'e bile karşı koymayacak mıydı? Hem de nasıl! New Orleans'a gelmiyor diye nasıl gücenmişti yaşlı adam. Horoz George, «Alınan kararlarda benim katkım yok, Mingo Amca,» diye az mı dil dökmüştü? Yetmiş yaşına gelmiş biri artık gerçekle yüz yüze gelmekten neden korkuyordu sanki. Horoz George kimi zaman bu yersiz suçlamalarından dolayı Mingo Amca'ya içerliyordu. Hem oralara gelip bir hastalanırsa Efendi'yle kendisinin başına dert açmaz mıydı?

Sonunda eve sapan dar yola geldiler. Hanım Efendi'yi kapının önünde beklerken görünce, şaşırdı Horoz George. Mutfağın kapısı açıldı, Miss Malizy dışarı fırladı. Daha eve gelmeden tüm zencilerin ortada olduğunu gördü Horoz George. Tarlada olmaları gerekirken bu perşembe öğle sonrası evlerinde ne arıyorlardı? Efendi'nin kızacağına aldırmadan yeni arabayı görmek için mi toplanmışlardı?

Hanım Efendi arabaya doğru yürüdü, daha Efendi aşağı inmeden kulağına bir şeyler fısıldadı. Horoz George Efendi'nin yerinden sıçrayışını gördü. Sonra ona doğru geldi, yüzü sapsarıydı ve birden Horoz George'un kafasına dank etti! Efendi'nin, «Mingo ölmüş,» deyişi kulağında yankılandı, ön koltuğa kapaklanarak dövünmeye başladı.

Efendi'yle Pompey Amca onu zorla aşağı indirdiler. Horoz George'un üzüntüsünü gören herkes ağlamaya başladı. Matilda da kocasına yardım etti, birlikte onu eve taşıdılar.

Horoz George biraz kendine gelince ne olup bittiğini öğrendi. «Siz, pazar günü ayrılmıştınız bur'dan, di'mi?» dedi Matilda «O gece neden bilmem hepimiz çok ra'atsız uyuduk. Salı saba-

hıydı, baykuş sesleri, köpek havlamaları duyduk aşağıdan gelen. So'na o çığlık...»

«Malizy'nin cığlı'ymış,» diye bu kez Kizzy atıldı. «Aman Tanrım hepimiz koşma'a başladık. Malizy eli'le baykuşları kovalıyo', bi' yandan da ba'rıyo', baktık ki zavallı adam yolun ortasında yatmış, kıvrılıp kalmış.»

«Da' yaşıyo'du,» dedi Matilda. «Ama ağzını zor kıpırdatıyo' du. Ne diyo' diye eğildim baktım, 'Bi' kriz geldi,' dedi yaşlı adam. 'Horozlara bakamıyorum, yardım edin,' diye zar zor konuştu.»

«N'apaca'mızı şaşırdık,» diye Kizzy yine söze karıştı. Sonra Pompey Acma'nın gelip adamcağızı yukarı çıkarmalarına yardım ettiğini ve kendi yatağına yatırdıklarını anlattı.

«Ö'le bi' kokuyo'du ki... Horozların kokusu tüm vücuduna sinmişti. Biz yüzünü ovalıyo'duk, o hâlâ 'horozlar' diye söyleniyo'du,» dedi Matilda.

Sonra Hanım Efendi'ye haber verdiklerini, onun Mingo için değil de horozlar için eteklerinin tutuştuğunu söylediler. «İstemedi'mi bilirsin ama aklımıza Virgil geldi,» dedi Matilda. «Hep aşağıda tilkilerden, köpeklerden söz edersin ya, zaten aklım çıkar... Baktık ki, Virgil yürekli olmasına yürekli de, ne yapaca'nı bilmiyo'. Pompey Amca bir avuç mısır verdi eline, 'Ben gelinceye kadar şunu sen ver, ben gelince bi'yoluna bakarız,' dedi.»

Matilda hastalığın, Sarah'ın şifalı otlarla iyi edemeyeceği kadar güçlü olduğunu, Mingo Amca'nın da doktorlardan hiç hoşlanmadığını anlattı. «Sizin gelmenizi beklemekten başka yol yoktu,» dedi ve ağlamaya başladı.

«Hanfendi'den döndü'müzde de Mingo çoktan gitmişti,» dedi Kizzy, o da ağlamaya başlamıştı. «Zavallı adam yanında kimsecikler yokken, yapayalnız öldü.»

«Yine gittik hanfendi'ye haber ettik,» diye ağlamasını sürdürdü Matilda. «O da ölülere ne yapıldı'nı bilmiyo'muş. Yalnız açıkta bırakmamak gerekirmiş, yoksa kokarmış. Hadi, Pompey Amca gitti bi'mezar kazdı, so'na adamca'zı yıkadı, gittik gömdük, yani elimizden gelen her şeyi yaptık.»

Horoz George karısının elini tuttu. Mingo Amca'nın, hep onu sevmediklerini iddia ettiği kişilerin onun için nasıl özenle uğraş-

tıklarını, ardından nasıl gözyaşı döktüklerini bir bilseydi, diye düşündü.

Evden çıkıp aşağı inerken Pompey Amca'yla karşılaştılar. Horoz George neredeyse Mingo Amca kadar yaşlı olan bu adamın ellerine sarıldı. «Virgil aşa'da,» dedi Pompey Amca. «Şu yoldan inerken Mingo'nun bütün gece yattığı yeri görürsün, da' yağmur yağmadığı 'çin izler kaybolmamıştır.»

Horoz George iz filan görmek istemiyordu. Yoldan çıktı, çalılıkların arasından kümeslerin oraya gitti. «Aferim, iy' iş becerdin Virgil.» dedi çocuğuna, sonra onu eve yolladı ve bir yere çöküp düşüncelere daldı. Nereye baksa, arkadaşının, on beş yıllık ustasının, ona bir baba kadar yakın olan o insanın anıları canlanıyor, onun çatlak sesini duyar gibi oluyordu. Uzun zamandır birlikte çalışmalarına karşın yine de yaşlı adamı hiç tanıyamamıştı. Efendi onu nereden alıp getirmişti acaba? Ailesi var mıydı? Ya karısı, çocukları? Böyle şeylerden hiç söz etmemişti ki yaşlı adam.

Horoz George iki gün iki gece hiç çıkmadan horozların arasında oturdu. Cumartesi sabahı Efendi gelinceye dek hiç insan yüzü görmedi. Efendi de kötü görünüyordu, «İki gündür düşünüyorum,» dedi. «Mingo'nun kulübesini yakalım, onu unutmanın tek yolu bu!»

Birkaç dakika sonra Mingo Amca'nın kırk yıl oturduğu evden çıkan alevleri seyrediyorlardı. Horoz George Efendi'nin bir şeyler daha söyleyeceğini hissetti. «Şu New Orleans işini düşünüyordum,» dedi Efendi ve Horoz George arkadan gelecekleri tahmin etti. «Horozları burada yalnız bırakamayız ki. Birini bulmak da çok zaman alacak. Sen kalsan, ben o kadar yolu tek başıma gidemem. Üstelik horozların bakımı da zor benim için. İnsan kazanmak için gitmezse hiç gitmemeli. Evet, evet, gitmeyelim, daha iyi olur.»

Horoz George yutkundu. Bunca emek, çevrenin en ünlü dövüştürücüsü olma umutları boşunaydı demek. Oysa horozları öylesine hazırlamıştı ki, bir kanat vuruşuyla tüm rakiplerini öldürebilirlerdi. Hıçkırığı boğazında düğümlendi. «Peki Ef'em,» dedi.

BÖLÜM 95

Mingo Amca'nın yirmi beş yıldır aşağıda, kümeslerin orada, tek başına yaşamayı nasıl becerebildiği sorunu, horozlarıyla yalnız kalan Horoz George'un aklını kurcalıyordu. «Bir yardımcı alınmasını hep isterdim,» dediğini anımsıyordu yaşlı adamın ama ısrarla belirtiği bir konu daha vardı: Mingo Amca, yalnızca bir yardımcı arıyordu; yoksa oyalanmaya filan ihtiyacı yoktu, hele biri çıkıp da, horozlarla olan dostluğunu bozacak diye içi giderdi hep.

Horoz George Virgil'i düşündü. Mingo Amca'nın kendisini yetiştirdiği gibi o da oğlunu yetiştirebilirdi. Ama o zaman karısı ve annesiyle sürüp giden çekişmeleri artık hiç bitmezdi. Ya dışarıdan alınacak bir yardımcı? Bir kere, kimse Efendi Lea gibi işinin ehli birine ucuz adam satmazdı. İkinci sınıf yöresel dövüşlere katılanlar da, Efendi'nin kesmek için ayırdığı horozlar düzeyinde hayvanlarla dövüştüğünden, Efendi onları acemi bulurdu. Kaliteli ikinci sınıf dövüşçüler vardı ama çoğu özgür zencilerdi. Kuzey Carolina'nın en iyi dövüşçüsü bile olsa Efendi'nin özgür bir zenciyi çiftliğine sokmayacağını Horoz George çok iyi biliyordu. Tek çare Virgil'di. Bir gün eve çıktığında yine bu konudan söz açtı:

«Niye karşı çıktı'nı anlatmadan beni dinle hele bi'! Efendi ile bi' yere gidecek olsak ilk diyeceyi n'olacak biliyo'musun? 'Şu senin küçü'ü aşağı yolla bakalım, ha?' İşte sö'leyeceyi bu. O zaman n'apacaz?»

Karısı tam bir şey söyleyecekken onu eliyle susturdu Horoz George: «Sus... Tek laf istemem! Sana çocu'muz 'çin en iy'yolu göstermeye çalışıyorum, sen tumuş karşı geliyo'sun. Ben azar işitmeden gel çocu'u aşağı gönder de, ona bi' şi'ler öğretiyim Zaten yaz gelince yapacağı bi' sürü iş olacak, sana söz veriyorum, bütün yıl tarlada senin yanında çalışsın, onu almam, tamam mı?» Karısının yüzünde daha onayladığını belirten hiç bir anlam olmadığını sezince, «iy' ö'lese, bu işi Efendi ile ikiniz halledin!» dedi Horoz George.

«Sanki Virgil koca bi' çocukmuş gibi davranmasana!» diye

Matilda konuşmaya başladı. «Yahu, da' altı yaşında bu çocuk! Seni ilk kez aşağ' götürdüklerinde on iki yaşındaydın. Dediklerin do'ru, madem altısına geldi çalışmaya başlayacak... Ama George, şu horozların seni bizden ne denli uzaklaştırdı'nı düşünüyorum da...»

Horoz George kızdı. «Ne diyo'sun sen? Annem de, sen de sanki horozlar beni öteki dünyaya götürmüş gibi sö'lenip, duruyo'sunuz.»

«Ortalarda olmadığın zaman ö'le di'mi sanki?»

«Ortalarda olmadığım zamanmış... Bütün ay yanında di'miydim?»

«Evet bu ay ö'le. Ondan önce ner'deydin peki?»

«Yaa, dövüş sezonunda Efendi'ye karşı durup 'gel' dediği yere gitmeyim mi yani? Biz bur'da gevezelik edelim' so'na yemek yiyelim, so'na aşağ'yı haşarat bassın, horozları öldürsün, benim de başım belâya girsin, di'mi?»

«Aman Tanrım, şükürler olsun... Sonunda George da satılabilece'ni anlıyo' demek?»

«O adam, horozlarına bi' şi' olursa, Hanfendi'yi bile satar, sen ne diyo'sun?»

«Peki George,» dedi Matilda. Kocasıyla baş edemeyeceğini anlamıştı. «Otur yeme'ni ye, git. Yarın Virgil'i yanına yollarım...»

Oysa bir hafta sonra Horoz George, kendisinin küçük çocukken dövüş horozlarına gösterdiği ilginin zerresini bulamamıştı, büyük oğlunda. Verilen iş bittikten sonra oğlunun aylaklık etmesini, tek başına oyunlar oynamasını ya da bir yere oturup büyük bir ilgisizlikle aval aval sağa sola bakınmasını, Horoz George bir türlü anlayamıyordu. «Ka'k baki'm... Bur'da domuzlarla uğraşmıyoruz, bunlar dövüş horozu, anlıyo'musun?» diye bağırdığı zaman Virgil yerinden fırlar, yeni verilen işe koşardı. Çok geçmeden Horoz George yine göz ucuyla oğlunu gözler ama bir keresinde bile onu horozlara ilgiyle bakarken bulamazdı.

Mingo Amca'nın böyle durumlarda ona nasıl da soğuk ve itici davrandığını anımsayan Horoz George bu kez tavrını değiştirdi, çocuğuyla ilgilenerek onunla konuşmaya, arkadaş olmaya çalıştı.

«Tek başına ö'le n'apıyo'sun evlât?»

«Hiç bi' şi' baba...»

«Kardeşlerinle iy' geciniyo'musun, bakalım?»

«Evet Ef'em!»

«Karnın doyuyo'mu yukarda, ha?»

«Evet Ef'em...»

«En çok hangi yemeği seviyo'sun?»

«Annem ne pişirirse onu, Ef'em!»

Çocuğunun en ufak bir hayal gücünden bile yoksun oluşuna üzülüyor, başka konular bulmaya çalışıyordu:

«Hadi bakalım büyük dedenin bi' öyküsünü anlatsana Virgil,» dedi bir kez. Çocuğun bir çırpıda konuşmaya başlamasına şaşırdı Horoz George. Anlattıkları bitince, «Baba, büyük dedeyi hiç gördün mü?» diye sordu Virgil.

«Yoo,» dedi Horoz George umutlanarak. «Ben de senin kadar biliyorum.»

«Annane'le arabada gezerlermiş, ha?»

«Tabi gezerlermiş, onun babası di'mi? Sen de ilerde çocuklarına burda babanla nasıl horozlara baktı'nı anlatacaksın,...»

Virgil susmuştu...

Günler geçtikce Horoz George Virgil'den umudunu kesti. Matilda'nın da istediği gibi Virgil'den ancak yarım gün yararlanacak, onun kendisi gibi olmasını beklemeyecekti. Virgil'i horozlara yem verdikten, kaplarına su koyduktan sonra annesinin yanına göndermeye başladı. Mingo Amca'nın, «Bir yana bir pamuk tarlası , öte yana iyi bir horoz koysalar hiç düşünmeden horozu seçerim,» deyişini anımsıyor, horoz dövüşlerindeki para ve heyecanı Virgil'e bir türlü aşılayamadığı için hayıflanıyordu.

O yaz, ölü sezonda olağan işlerle uğraşır, horozların tüy dökmelerini izlerken, Horoz George artık yanında kimseleri görmemeye, kimseyle konuşmamaya alışmıştı. Tek arkadaşı horozlardı. Arada sırada onlarla şakalaşır, hatta konuşurdu.

«Seni tek gözlü şeytan seni! Onun ne kadar hasta oldu'nu bize niye haber vermedin baki'im, ha?» diye bir gün Mingo Amca'nın en gözde horozuna sormuştu, «Artık onun yok oldu'nu biliyo'musun?» Oysa horoz kimsecikleri özlediğine dair hiç bir belirti göstermeden yemlenmeye, gıdıklamaya devam etmişti. Bunun üzerine Horoz George'un tepesi atmış, yerden bir taş kaptığı gibi hayvanın üstüne fırlatmıştı.

Her halde bir yıla kalmaz o da ölür, Mingo Amca her neredeyse ona kavuşurdu. Acaba Efendi'nin piyango parasıyla aldığı o ilk horozuna ne olmuştu? Dövüşürken mi, yoksa onurlu bir horoz gibi emekliye ayrılıp yaşlılıktan mı ölmüştü? İşte Mingo Amca'ya sormayı unuttuğu sorulardan biri! Kırk yıl geçmişti aradan. Efendi o horozu on yedi yaşındayken aldığını söylememiş miydi? Demek ki altmış yaşlarında vardı Efendi artık. Horoz George, Efendi'yi düşündü, onun horozları ve insanları vardı. İnsanları... Acaba birinin malı olmamak nasıl bir şeydi? Özgür zenciler neler hissediyorlardı? Efendi ve öteki beyazların onlar için kötü şeyler düşündüklerine bakılırsa, pek hoş bir şey değildi özgür olmak. Bir kez kasabada özgür bir zenci kadından içki alırken söylediklerini anımsadı: «Biz özgür olanlar, sizlere, 'zenci' olmakla 'tutsak' olmanın aynı anlama gelmediğini anlatamıyoruz. Efendiniz de bunu size öğretmemek için ne mümkünse yapıyordur herhalde...»

Horozlarıyla başbaşa yaşadıkça, bu konuda daha derinlemesine düşünmeye başladı Horoz George. Gittiği yerlerdeki özgür zencilerle konuşmak istiyordu artık.

Bir öğle sonrası, ormanda büyüyen horozları kolaçan etmeye gittiğinde, her zaman yaptığı gibi horoz sesini taklit ederek hayvanları ortaya çıkardı. Ama bir tanesinin çalılıklar arasından fırlayışını görünce içine, şimdiye dek hiç duymadığı hisler yayıldı: Horoz kanatlarını çırparak düşmanını arıyordu. Güneş tüm tüylerini parlatmıştı, *güçlü vücudu sabırsızdı. her zerresinden* yırtıcılık ve özgürlük fışkırıyordu. Horoz George bir anda bu horozu hiç yakalamamayı, hiç eğitmemeyi düşündü. Evet, burada camların arasında tavuklarıyla birlikte hiç dokunulmadan, özgür yaşamalıydı bu horoz.

BÖLÜM 96

Yeni sezon açılmıştı ama Efendi hâlâ New Orleans'dan söz etmiyordu. Horoz George *bu yolculuğu* yapacaklarına inanmıyordu artık. Yine de Efendi'yle katıldıkları yöresel müsabakalarda yeni arabalarıyla iyi sükse yapmışlar, Efendi beş dövüşten

dördünü kazanmış, kendisi de ikinci sınıf dövüşlerden bir hayli para yapmıştı. Kârlı bir sezondu yani, ama Horoz George yine evden uzakta olduğu için beşinci çocuğunun doğduğunu da görememişti. Matilda, çocuğa, 'James' adını takmış. «Havarilerden en çok sevdi'im o'dur, oğluma da onun adını vermek istiyorum,» demişti.

Horoz George çevresine dikkat ettiğinden beri ne zaman yolculuk yapsalar, beyazların şikâyetlerinin çoğaldığını farkediyordu. Bir kez özgür bir zenci Florida'daki kızılderililerin reisi Osceola'dan söz etmişti. Beyazlar Osceola'nın zenci karısını kaçırıp tutsak yapınca, adam iki bin kızılderiliyi toplamış ve Birleşik Devletler ordusunu iyice hırpalamıştı. Haberlere bakılırsa, kendilerini toparlayan beyazlar Florida bataklıklarında Osceola'nın peşine düşmüşlerdi.

1836 dövüş sezonu kapanırken, Horoz George, 'Alamo' diye bir yerde Meksikalıların, tümü beyazlardan oluşan bir Teksas garnizonunu imha ettiklerini, ölenlerin arasında kızılderililerin dostu olan Davy Crockett'in de bulunduğunu öğrendi. Yılın sonlarına doğru Maksikalı General Santa Ana'nın saldırılarının sürdüğünü, onun kendisini yeryüzünün en iyi horoz dövüşçüsü olarak gördüğünü duydu. Eğer gerçekten öyleyse şimdiye dek adını neden hiç duymadığına şaştı.

O bahar Horoz George çiftliğe yeni bir haber getirdi: «Başkan Van Buren orduya emir vererek kızılderilileri Mis'sippi Nehrinin öte yanına sürdürmüş!»

«Mis'sippi galiba kızılderililerin kutsal nehri olacak,» dedi Matilda.

«Beyazları bu ülkeye kabul etmelerinin ceremesini çekiyo'lar,» diye Pompey Amca hayıflandı. «Büyü'ünceye kadar herkes bana, bu ülkede beyazlar gelmeden önce kızılderililerin olduğunu anlatmıştı. Kendi halerinde oturuyo'larmış işte. So'na güleç yüzlü beyazları getiren bi' gemi gelmiş. 'Vaay, kırmızı derili insanlara bakın,' diye bağırmışlar. 'Hadi biz de oraya gelip arkadaş olalım sizinle,' demişlerdir herhal. Hıhh. Kızılderililer o ilk gelen gemiyi batırmadıkları için ne kadar üzülseler azdır.»

O yıl daha kötü haberler de duydular: Kızılderililer Oklaho-

ma'ya dek sürülmüşlerdi. Yollarda ölenlerin sayısı da belli değildi.

«Şeytanca bi' şi' bu.» dedi Matilda.

Tüm üzüntü veren haberlerin yanı sıra 1837 kışında iyi bir haber de vardır. Horoz George yine yolculuktayken altıncı çocuğu doğmuş, Matilda ona Lewis adını koymuştu.

«N'oo? Bana erkek torundan başkasını vermi'ceksiniz anlaşılan!» diye büyükanne Kizzy takılmıştı.

Matilda daha yataktan kalkmamıştı. «Kizzy anne, beni darıltıyo'sun ama,» dedi.

«Bi' kız torunum olsun istemek benim hakkım di'mi canım?»

Horoz George gülmeye başladı: «Anneci'im şimdi sana bi' kız torun yapmak 'çin çalışmaya başlı'caz!»

«Hadi or'dan,» diye Matilda utandı.

Oysa birkaç ay sonra Matilda George'un ne denli 'sözünün eri' olduğunu anlamıştı. Aylar geçti, George bu kez evdeyken büyükanne Kizzy'nin istediği gibi bir kız çocuklarının olduğunu görebildi. Doğan kızın adını yıllar önce kararlaştırmışlardı zaten. Kizzy...

«Artık gözüm arkada kalmaz!» diye bütün gün Kizzy Nine ağlayıp durmuştu. Ertesi gece yine Horoz George'un evinde toplanmışlar, Afrikalı büyük dededen, Kunta Kinte'den çocuklara öyküler anlatmışlar, onu yine anmışlardı.

Bir gece Matilda çocukları uyuttuktan sonra, yalnız kaldıklarında George sormuştu: «'Tilda, ne kadar para biriktirdik?»

Matilda şaşkınlıkla kocasının yüzüne baktı. «Yüz dolar kadar bi' şi',» dedi.

«O kadarcık mı?»

«O kadarcık ya! Ona da şükür... Yıllardır dediklerime kulak astın mı, ha?

«Tamam, tamam,» dedi Horoz George suçunu kabul ederek.

Oysa Matilda'nın susmaya niyeti yoktu. «Şimdiye dek ne kadar kazandığın seni ilgilendirir, ama bana verip de so'na borç diye aldıkların ne tutuyo,' biliyo'musun?»

«Ne tutuyo'muş...»

«En aşağ' üç bin dolar!»

«Fffiüvvvvv!» diye bir ıslık çaldı Horoz George. «O kada tutuyo' mu»?

Kocasının değişen yüzünden Matilda şimdiye dek hiç bu kadar ciddî olmadıklarını farketti. «Aşağ'da düşünüyorum da... Bi' sürü şe' düşünüyorum işte!» dedi Horoz George sonunda. Yine sustu. Matilda, 'Söyleyeceği şeyden utanıyor galiba,' diye aklından geçirdi. «Ne düşünüyorum söyli'im mi? Belki ilerde iy' para biriktirip kendimizi satın alabiliriz, ha?» Horoz George baklayı ağzından çıkarıvermişti.

Matilda donmuştu sanki.

Horoz George sabırsızlandı. «Bana ö'le bakma... Şur'dan bi'kalem al da hesaplayalım, hadi!»

Matilda elinde kâğıt kalem masaya oturdu.

«Başlamak zor iş,» dedi Horoz George. «Acaba Efendi hepimiz için ne ister? Hadi senden başlayalım. Benim sağda solda duydu'uma göre erkek tarla işçileri bin dolar filan ediyo'muş. Kadınlar biraz da' az etse... Diyelim ki sekiz yüz dolar, ha?» Horoz George doğrulup Matilda'nın kalemini izledi. «Çocukların tanesi üç yüz dolar eder... Sekiz tane.»

«Yedi,» diye Matilda atıldı.

«Karnındakini de sayıyorum canım!»

«Sahi,» diye Matilda gülümsedi. Hepsini hesaplamak biraz zaman aldı, sonunda: «İki bin dört yüz dolar,» dedi.

«Yalnız çocuklar mı?»

«Evet,» dedi Matilda. Kendi fiyatını da ekledi, «Üç kere sekiz, yirmi dört. Sekiz yüz de benim 'çin... Yani üç bin iki yüz dolar eder.»

«Üüüüüüf...»

«Da' dur bakalım, senin fiyatını hesaplamadık ki.»

Horoz George tüm ciddiliğine karşın yine de sormaktan kendini alamadı: «Ne diyo'sun? Kaç dolar ederim, ha?»

«Fiyatını bilseydim Efendi'den ben alırdım seni!» İkisi de güldüler. «Niye burlardan konuşuyoruz, anlamıyorum George,» diye sordu Matilda. «Bakalım Efendi seni satar mı hiç?»

Horoz George hemen yanıtlamadı. Sonra birden, «Matilda sana daha sö'lemedim ama Efendi'yle ne zaman konuşsak, hep güzel bir ev yaptırıp, horozları da satıp yaşamak istedi'ni sö'ler durur.»

«Gözlerimle görmeden inanmam George. Ne sen, ne de o, şu geberesi horozları satmassınız!»

«Canım bana ne dedi'ni anlatıyorum. İster inan, ister inanma... Bana bak Efendi altmış yaşına geldi. Artık dövüş horozlarıyla uğraşacak yaşı geçiyo', anlıyo'musun? Yani o istedi'i evi yapmak 'çin bizim paramız gerekebilir.»

Matilda henüz inanmamıştı. «Peki, o halde senin 'çin kaç para ister dersin?» dedi.

«Vallaaa!..» Horoz George'un duruşunda, övünç ve üzüntü birbirine karışmıştı. «Bi' kez Efendi Jewett beni istemişti de Efendi üç bin dolara satmamıştı. »

«Ne diyo'sun?» Matilda hayretler içindeydi.

«Yaa... Değerimi bilmeden yanımda yatıyo'sun işte!» diye güldü Horoz George, sonra hemen ciddileşti. «O kadar etmem canım. Efendi tükürdü'nü yalamamak 'çin ö'le dedi. Ama yine de bu günlerde marangozlar, demirci ustaları o fiyattan aşağ' satılmıyo'lar.-» Horoz George kaleme bakarak sustu. «Yazsana, üç bin-» Yine sustu, bekledi, «Ne etti?»

Tüm ailenin altı bin iki yüz dolar ettiğini söyledi Matilda, «Peki Kizzy Anne n'olacak?»

«Annemi alaca'm tabii,» dedi Horoz George. «Ama artık elisine geldi, ancak altı yüz dolar filan eder belki! Onu da yaz, bakalım.»

Horoz George yine kaleme baktı. Matilda'nın yüzü ter içindeydi. «Altı bin sekiz yüz dolar,» dedi.

«Vay canına... zencilerin beyazlar 'çin nasıl bi'sermaye oldu'nu görüyo'musun?» Horoz George artık yavaş konuşuyordu. «Ama ikinci sınıf dövüşlerden kazanırım bu parayı... Aklında daha neler olduğunu çakozlar gibiyim. Miss Malizy, Sarah, Pompey Amca di' mi?»

Matilda sevgiyle gülümsedi. «Bi' adama bu denli yüklenmek zor iş ama onları bırakıp gidemeyiz ki.»

«Haklısın ama dur bakalım da' çok zamanımız var, neler olur bilinmez,» dedi Horoz George.

İkisi de ilk kez aile sorunlarıyla ilgili bir konuşma yaptıklarından mutluydular. Matilda koşup kocasını kucaklamak istedi, oysa sevinçten, kalakalmıştı, kıpırdayacak halde değildi. Sessizce bakıştılar.

«George sö'lesene ner'den aklına geldi bütün bunlar?»

«Son günlerde düşünüyorum dedim ya!»

«Çok güzel, çok güzel,» diye fısıldadı Matilda.

«Bizim bi'yere gidece'mizi sanma ha! Efendi'nin işi bırakmasını beklice'z. So'na hepsini yeniden düşünürüz, tamam mı? Kuzey'de özgür zencilere iş varmış, ö'le diyo'lar. Or'da da horoz dövüşleri yapılıyo'muş. Yani aç kalmayız... Ha unutmadan sö'liyim: Çocuklara okuma yazma ö'retmeni istiyorum, bilsinler senin gibi, yazmayı da okumayı da. Ayrıca her birinin elinden bi' iş gelmeli.» Horoz George anlattıklarının etkisini görmek için karısını süzdü. «Ya kendi evinde oturmaya ne dersin? Miss Matilda olarak öteki özgür zenci hanımlarla sabah çayı içip, çiçeklerden konuşursunuz, ha?»

Matilda kıkırdadı. «Sen delisin galiba!» Gülmesi geçince kocasına dokundu, «Yapabilecek miyiz George, inanıyo'musun bunlara?»

«Bütün gece palavra mı attım sanıyo'sun.»

BÖLÜM 97

Horoz George bir eliyle başındaki melon şapkayı çıkardı, öbür elinde tellerden örülerek yapılmış bir ibrik tutuyordu. «Oğlum Ef'em. Hani Tom var ya, o işte. Bu ibri'i annanesi 'çin yapmış ama ben siz de görün istedim.»

Efendi ibriği aldı, evirdi çevirdi, «Güzel,» dedi duygusuzca.

Horoz George daha üstelemesi gerektiğini anladı. «Paslanmış tellerden yaptı Ef'em. Ona bi' ateş yaktım, telleri eritti, şekil verdi ibri'i yaptı Ef'em. Tom çok becerikli bi' çocuk Ef'em.»

Horoz George yeniden bir yanıt bekledi ama gelmedi. Gerçek amacını gizlemenin artık anlamsız olduğunu düşünerek atıldı: «Bu çocuk sizin adınızı taşımaktan övünç duyuyo' Ef'em. Hepimiz bi' fırsatını bulur bulmaz onu demirci yapmanızı bekliyoruz!»

Efendi'nin yüzü ekşidi.

«Ef'em, her yıl demircilere ödedi'niz paraları bi' düşünseniz! Tom, daha sizin haberiniz bile olmadan çapaları biliyo', kırılan bazı şe'leri onarıyo'. Yoksa kolay kolay sizinle konuşma'a cesaret edemezdim, Ef'em. Geçenlerde beni demirciye yolladınız

ya, Efendi Askew aylardır birini arıyo'muş. Aklıma hemen Tom geldi Ef'em. İsaiah'ın yanına çırak olarak girerse, kısa zamanda işi ö'renir, buraya döner, hem işinizi görür, hem de zenci İsaiah'ın, efendisi Askew'a yaptı'ı gibi size bol para kazandırır, diye düşünüyo'dum Ef'em.»

Horoz George çok can alıcı bir noktaya dokunduğundan emindi, ama bir türlü Efendi'den istediği ilgiyi göremiyordu. Sonunda Efendi, ibriği Horoz George'un eline tutuşturarak, «Anlaşılan senin çocuk tarlada çalışacağına böyle işlerle zaman harcıyor,» dedi.

«Tom bi' gün bile tarlaya gitmemezlik etmedi Ef'em. Bu' işleri pazarları yapıyo'. Hem de seve seve, Ef'em. Tek çekindi'i şe' hanfendi'yle sizi rahatsız etmemek!»

«İyi, bir düşünelim hele!» dedi Efendi ve ağır ağır büyük eve doğru yürüdü. Horoz George ne yapacağını bilmez bir durumda ibriği elinde tutuyor, Efendi'nin arkasından bakıyordu.

Efendi mutfak kapısından girdiğinde Miss Malizy şalgam soyuyordu. Efendi'yi hemen yanıbaşında görünce irkildi, ayağa kalkmak istedi ama geç kaldı. Zaten Efendi'nin ondan saygı beklemek falan umurunda değildi; aklında başka şeyler vardı: «Şu Tom nasıl bir çocuk?»

«Tom?, yani 'Tilda'nın Tom'u mu Ef'em?»

«Burda kaç tane Tom var be kadın? Kimden konuştuğumu hâlâ anlamadın mı?»

Miss Malizy, Efendi'nin niçin Tom'dan söz açtığını anlamıştı. Birkaç dakika önce Kizzy Nine, Horoz George'dan duyduklarını ona yetiştirmişti zaten. Miss Malizy Tom için iyi şeyler düşünüyordu, hele onun kendisi için yaptığı kepçelerden sonra! «Valla, Ef'em,» dedi. «Pek konuşmadık ama bur'daki en yetenekli çocuk o'dur, en işe yarayanı da!» Miss Malizy biraz anlamlıca sustu. Sonra, «Her halde büyü'nce babasından çok da' iy' olacak!»

«Ne demek o?»

«Yani Ef'em... Da' olgun, da' güvenilir biri olacak demek istedim. Karısına da' iy' davranır, da' iy' bi' koca olur!»

«Ne yani, şimdiden evlenmeyi mi düşünüyor? Zaten daha yeni evlendirdik birini, neydi adı söylesene?»

«Virgil, Ef'em.»

«Ha... Virgil. Hep burda çalışması gerekirken haftasonları Curry Çiftliğine, karısının yanına gönderiyoruz bir de!»

«Tom ö'le di'ildir Ef'em. Daha çok genç, ilerde kendisi 'çin en uygun kızla evlenece'nden eminim.»

«Bu günkü gençleri bilmiyorsun sen,» dedi Efendi. «Benim arabamı çalıp da kız peşinde koşmaktan bile çekinmez bu itler!»

«Eğer Ashford'dan söz ediyo'sanız haklısınız Ef'em. O da tıpkı babasına çekmiş. Ama Tom hiç birine benzemez, emin olun.»

«İyi, iyi, madem o kadar beğeniyorsun bu çocuğu, demek ki bir şeyler var!» dedi Efendi.

Miss Malizy sevincini gizleyerek, «İsterseniz herkese sorabilirsiniz Ef'em, ondan iy'sini bulamazsınız,» dedi.

Efendi'den ancak beş gün sonra bir haber çıkabildi.

«Askew Çiftliğiyle Tom için anlaştım, o zencinin yanında çırak olarak üç yıl çalışacak.»

Horoz George o kadar sevinmişti ki, nerdeyse Efendi'yi kucaklayıp, havalarda döndürecekti.

Efendi, «Onun hakkında bana doğru şeyler anlattığını umarım George,» dedi. «Sana güvenerek Tom'u Mr. Askew'a öyle bir övdüm ki... sorma! Beni mahçup ederse, güvenimi kırarsa eh, artık başına gelecekleri düşün!»

«Hiç endişeniz olmasın Ef'em. Ben onun yerine söz veririm size, ne de olsa babasının oğlu!»

«Ben de ondan korkuyorum ya!» dedi Efendi. «Hadi neyse... Yarın sabaha hazır et çocuğu.»

«Evet Ef'em. Sa'olun Ef'em...»

Efendi gider gitmez eve koştu Horoz George, haberi aileye iletirken kurumundan geçilmiyordu. Sonra dışarı çıkıp Tom'u çağırdı.

«Evet baba, geliyorum.» Tom'un sesi ahırdan gelmişti.

Bir dakika sonra Tom'un da ağzı kulaklarına varıyordu artık! Babası günlerdir, 'Başaramazsak üzülme,' diye onu hazırladığı için bu inanılmaz haber tam bir süprizdi. Tom tüm düşlerinin gerçekleşmesiyle sevinçten ne yaptığını bilmezken, kız kardeşleri Kizzy ve Mary bir koşuda öteki zencilere haber vermeye gittiler.

Virgil ahırdan gelen sesleri duyduğunda tam karısına gitmeye hazırlanıyordu. Soluk soluğa Tom'un yanına geldi ama bir şey söylemeden durdu. Tom ağabeyi evlendikten sonra onun bu uyur gezer durumuna alıştığı için alınmadı. Uzaktan, artık on sekizine gelmiş olan güçlü Ashford göründü. Peşine küçük kardeşleri James ve Lewis'i takmış, tarladan dönüyordu. Tom ağabeyinin yüzündeki kıskançlığı anlamakta gecikmedi.

«Zaten onların gözdesiydin,» dedi Ashford. «Herkesi ö'le bi' yağladın ki, başaraca'ın belliydi. Artık biz tarlada çalışırken gülersin, ha!» Tom kardeşleriyle kucaklaşırken ona vururmuş gibi yaptı Ashford, «Sana nasıl yetişece'm göreceksin,» dedi. Tom ona hayretle bakarken, 'Bir gün fena kapışacağız,' diye aklından geçirdi.

Sekiz yaşında olan Mary ile on yaşındaki Kizzy çok mutlu görünüyorlardı, ama Küçük George durgundu. «Keşke ben de gidebilsem,» dedi Küçük George. «Babam beni hayvan gibi çalıştırıyo' aşa'da! Sanki adımız aynı diye ben de horozlardan hoşlanmalıymışım. Oysa ben o pis kokulu hayvanlardan nefret ediyorum, a'bi.»

Ertesi sabah Tom çiftlikten ayrılırken Kizzy Nine ağlayanlara dönerek, «Ne üzülüyo'sunuz canım sanki o çocu'u bur'da bi' da' göremiyecek gibi,» dedi.

«Hıh, çocukmuş!» dedi Sarah. «Tom artık çiftlikteki en önemli erkeklerden biri!»

BÖLÜM 98

Dokuz ay sonra, Efendi'nin yazdığı izin kâğıdıyla Virgil, Askew Çiftliğine giderek Tom'u Şükran Günü yemeğine getirdi. Bulutlu bir kasım günü araba çiftliğe yaklaşınca, herkesi kapı önüne çıkmış, bekleşirken görünce Tom göz yaşlarını tutamamıştı. Daha arabadan iner inmez kadınlar onu öpücüğe boğdular. «Aman Tanrım... Ne kadar da büyümüş... Omuzlarına, kollarına bak nasıl da güçlenmiş... Annanene de bi' öpücük ver bakayım Tom... Amma da sıkıştırdınız çocu'u biraz da ben öpeyim canım...»

Kadınların arkasında duran Jomes ve Lewis'in şaşkın bakışlarını gördü Tom. Küçük George da babasıyla aşağıda olmalıydı. Yolda gelirlerken Virgil, Ashford'un bir kızla buluşmak için Efendi'den izin alıp gittiğini söylemişti.

Tom daha sonra kulübesinin önünde battaniyelere sarılmış, titreyerek oturan Pompey Amca'nın yanına gitti.

«Seni gördü'me çok sevindim, evlât,» dedi Pompey Amca. Artık yaşlılıktan, sesi çatlak ve kısık çıkıyordu.

«Ben de, Pompey Amca.»

«So'na görüşürüz evlat, şimdi işine bak sen.»

Tom duygulanmıştı. Geleli birkaç dakika olmasına karşın herkesden gördüğü sevgi ve saygı şaşırtmıştı onu. Daha on altı yaşındaydı ama bir erkeğe nasıl davranılması gerekirse ona da öyle davranıyorlardı. Kız kardeşleriyle şakalaşırken uzaktan tanıdığı bir kahkaha duydu.

«İşte Bay Horoz geliyo'!» diye güldü Matilda.

Kadınlar Şükran Günü için sofrayı hazırlamaya koyulurken Horoz George da yanlarına varmıştı. Tom'u görünce omuzlarından tuttuğu gibi havaya kaldırdı.

«Bak sen! Nerelerden kaçıp, evine gelmiş!» diye kıkırdadı. «Para kazanıyo'musun evlât, sö'le bakalım?»

«Da' di' il Ef'em,» dedi Tom.

«Ne biçim adamsın sen! Para kazanmayan demirci olur mu, ha?»

Tom babasının şakalarına alışık olduğu için aldırmadı, «Da' demirci olmadım baba,» dedi. «Öğrenece'm çok şe' var.»

«O halde o Isaiah denen herife sö'le biraz acele etsin, ha?»

Tom, Mr. Isaiah'ın ona bir şeyler öğretmek için elinden geleni esirgemediğini anımsadı. Ama yine de, «Peki Ef'em sö'lerim,» dedi.

«Baba, Küçük George yeme'e gelmi'cek mi?»

«Belki yetişir,» dedi Horoz George, «O kadar tembel ki, sabah bi' iş vermiştim hâlâ bitiremedi, onunla u'raşıyo'. İşini bitirmeden yukarda görmi'yim seni dedim.»

Horoz George, Pompey Amca'nın yanına gitti. «Nasıl oldu da dışarı çıktın, Pompey Amca? Nasılsın?»

«Yorgunum evlât, çok yorgunum. Eh, artık yaşlılık bu...»

«Hadi canım,» diye güldü Horoz George, sonra Tom'a döne-

rek, «Bizim yaşlı kurt yüz yaşına gelmeden pes etmi'cek! Sen yokken bir iki kez ö'le hastalandı ki, kadınlar onu gömmeye hazırlandılar ama yine toparlandı işte,» dedi.

Üçü birden güldüler. Kadınlar sofrayı hazırlamışlardı, Kizzy Nine, «Hadi Pompey Amca'yı getirin, yemek hazır,» diye bağırdı.

Horoz George sofranın başına kuruldu. Matilda, Tom'a babasının yanına oturmasını işaret etti. «Duayı sen sö'le evlât,» dediler. Tom kendisine gösterilen bu saygıdan onur duydu. Herkes başını eğmiş, beklerken, «Tanrım, verdi'in nimetleri kutsa. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına sana şükürler olsun. Amin.» dedi Tom.

«Amin... Amin...» diye masadan sesler yükseldi. Kadınlar yemeği dağıttılar, açlıktan öleceklermişcesine, hiç konuşmadan nefis yemekleri atıştırmaya başladılar, Açlıkları biraz geçtikten sonra da, birer ikişer sorular geldi:

«Zavallı çocu'm benim, or'da karnın doyuyo'mu? Yemekleri kim pişiriyo' anlatsana,» dedi Matilda.

Ağzı öylesine doluydu ki, Tom lokmasını bitirmeden yanıtlayamadı. «Mr. Isaiah'ın karısı Miss Emma,» dedi.

«Nasıl biri?» diye Kizzy Nine atıldı.

«Hiiç, şişman, karaderili biri işte.»

«Tabii sen bizimkilere bakma, onlar aşçılığı iy'mi kötü mü, onu ö'renmek istiyo'lar,» diye güldü Horoz George.

«Fena di'il baba.»

«Yabancının yemeği, insanın annesininkine benzer mi hiç!» dedi Sarah.

Tom, 'Miss Emma bunu duysa ne kadar üzülür,' diye aklından geçirdi Ne var ki Miss Emma'nın daha iyi bir aşçı olduğunu da söyleyemezdi ya! «Haklısınız, insanın annesinin yemeği bi' başka oluyo'.»

«Peki o demirci ve karısı dinlerine bağlı insanlar mı?»

«Çook, Miss Emma İncil bile okuyo'»

Pompey Amca bir soru sormaya hazırlanınca herkes sustu «Evlât, atları, katırları nallamaya başladın mı?»

«Nallarını çıkarmama izin veriyo'lar ama henüz yenisini taktırmıyo'lar,» dedi Tom.

Horoz George, «Demek ki da' hiç at tepmedi bizimkini,» diye kendi yaptığı şakaya kendi güldü. «Nal başına ne kadar para

alıyo'lar, evlat?»

«Efendi Askew on beş cent alıyo' galiba.»

«Horoz dövüşlerinin getirdiği yanında para mı bu?» dedi Horoz George.

Kizzy Nine atıldı: «Ama horoz dövüşlerinden da' yararlı bi' iş!» Tom kalkıp anneannesini öpmek istedi. «Günlerin nasıl geçiyo,' anlatsana,» dedi Kizzy Nine, sesinde sevecenlik vardı.

«Sabah Mr. Isaiah uyanmadan kalkıp ocağı yakıyorum anna'ne. So'na o gün gerekecek aletleri çıkarıp, temizliyo', ocağa koyuyorum. Ann'ane, biliyo' musun demir sıcaktan kırkırmızı olmazsa dövülmüyo'.»

«Bak sen, bizmki da' şimdiden demirci olmuş!» diye Sarah kıkırdadı.

«Peki ne zaman nal takmaya başlı'caksın evlât,» diye sordu Horoz George, sanki bir an önce usta demirci olduğunu görüp de oğlunu kutlamak için sabırsızlanıyordu.

«Bilmem baba, herhal' yakında.»

«Dükkâna beyazlar da geliyo'mu?.» Bu kez sorma sırası Sarah'daydı.

«Evet, Ef'em. Günde en az on on beş beyaz kapıda bekliyo.'»

«O halde bizim duymadı'mız bi' sürü haberler bilirsin sen!»

Tom, Mr. Isaiah'la karısının konuşmalarını anımsamak için düşündü. «Ne duydum biliyo'musunuz?» dedi. «Efendi Morse adında biri 'Telegraf' denen bi' alet yapmış, oturduğu yerden de Baltimore'la konuşmuş...»

Masadaki tüm başlar İncil ustası olan Matilda'ya çevrildi. Matilda kekeledi ve böyle bir şeye İncil'de hiç rastlamadığını itiraf etti. Tom, Başkan Polk'un ölüp yerine Zachary Taylor'un seçildiğini bilip bilmediklerini sordu.

«Ohooo! Bunu bilmeyen yok,» dedi Horoz George.

«O kadar çok şe' biliyo'sun niye bize sö'lemiyo'sun?» Sarah kızar gibi yaptı.

«Biraz da zencilerden haberler versene,» dedi Matilda.

Tom, Mr., Isaiah'ın hep Kuzey'deki özgür zencilerin direnişinden söz ettiğini anlattı. «Hele Frederick Douglass diye biri varmış, eskiden Maryland'da tutsakmış ama çalışıp kendini satın almış, şimdi de Kuzey'de her yeri dolaşıp, toplantılarda tutsaklığa karşı konuşmalar yapıyo'muş.» Tom anlatmaya devam

ederken Matilda, Horoz George'u anlamlı anlamlı süzdü. «Adımını attığı yerde bi' sürü zenci toplanıyo'muş, kitap bile yazmış bu adam.» Soluk almak için bir an durdu, sonra annesine bakarak, «Tanınmış kadınlar bile var,» dedi. Okuma yazma bilmemesine karşın tüm toplantılarda konuşan Sojourner Truth adındaki zenci kadından söz etti.

Kizzy Nine yerinden fırlayıp, «Şimdi beni Kuzey'de konuşurken bi' düşünsenize,» diyerek sanki önünde binlerce kişi varmış gibi rol yapmaya başladı. «Heey, beyazlar Kizzy'i dinleyin bakalım. Bu karışıklık bitsin! Tutsaklıktan canımız çıktı!»

«Anne, o kadın senin kadar kısa boylu di'ilmiş,» diye Horoz George bir kahkaha attı ama herkes ona soğuk soğuk baktı.

Tom, California diye bir yerde, iki adamın altın madeni bulduklarını herkesin de oralara arabalarla, at üstünde, yayan, artık, nasıl olursa akın ederek zengin olmak için birbirileriyle yarış ettiklerini söyledi. Son olarak da Kuzey'de iki Efendi arasında tutsaklık tartışmalarının çok yoğunlaştığını, bunların Abraham Lincoln ile Stephen Douglas adında iki Efendi olduğunu anlattı.

«Hangisi bizim tarafı tutuyo'muş?» diye Kizzy Nine sordu.

«Benim anladı'm kadarıyla Efendi Lincoln ann'ane.»

«Tanrı ona güç versin,» dedi Kizzy Nine.

Horoz George yemek yemekten gerilmiş göbeğine bir şaplak indirdi, dişlerini birbirine vurarak ayağa kalktı. «Tom, bö'le güzel bi' yemekten so'na yürümek ister misin?»

«Evet, Ef'em.» Tom şaşkınlığını gizlemiş, sanki çok olağan bir şey yapacaklarmış gibi davranmıştı.

«Aman Tanrım şu çocu'a bak, babası kadar büyüdü!» diye kadınlar arkalarından şakalaştılar. James ve Lewis ağabeylerini kıskanarak süzdüler. Oysa iki kız çağrılmamalarına aldırmadan ağabeyleriyle babalarının on adım arkasından yürümeye başladılar.

Horoz George başını arkaya çevirmeden, «Hadi bakı'im, geri dönüp annenize tabakları yıkaması 'çin yardım edin!» diye emretti.

«N'olur baba...»

«Ne diyo'sam onu yapın, hadi işinize!»

Tom başını çevirdi, «Baba ne diyo', duymadınız mı? So'nc

görüşürüz.» Uzaktan kızların hoşnutsuzluk sesleri gelirken Horoz George, «Yemekte yaptı'm şakalara kızmadın di'mi Tom,» diye sordu.

«Hayır Ef'em,» dedi Tom Babasının ilk kez kendisinden özür dilediğini duyuyordu. «Yalnızca şakacıktan takıldı'nızı biliyo'dum, kızacak bi' şi' yok ki!»

Horoz George gülümsedi. «Hadi aşağ' inip horozlara bakalım. Küçük George'u pek yalnız bırakmaya gelmez, acıkırsa horozun tekini kesip yer, vallâ!»

Tom gülmekten kırıldı. «Biraz eli a'ır, di'mi baba? Ama bana o hayvanları senin kadar sevmedi'ni sö'ledi. Zaten horozları dünyada kimse senin sevdi'in kadar sevemez.»

«Yok canım,» dedi Horoz George. «Bu ailede senden başka herkesi denedim ama hiç birinde iş yok. Anlaşılan bütün çocuklarım tarlada sabanı çeken katırların kıçına baka baka yaşamaya bayılıyo'lar. Hadi sen demircisin, horoz dövüşü kadar olmasa da yine erkek işi sayılır. Ya onlar? Onlar n'apıyo'lar?»

Tom, 'Babamın horoz dövüşünden başka hiç bir işe saygısı yok,' diye aklından geçirdi. Yine de demirciliği pek küçümsememişti. «Baba, tarlada çalışmak kötü bi' şi' di'il ki. Onlar ekmezlerse biz ne yeriz peki? Sen horozları ne kadar seviyo'san, ben de demirciliği o kadar seviyorum. Herkes aynı şe'lerden hoşlanmaz ki, baba.»

«Ama senle ben hoşlandı'mız şe'den para kazanabiliyoruz evlât.»

«Da' ben bi' şi' kazanmadım baba. Çıraklı'ım bitsin, Efendi hesabına hele bi' çalışayım, o zaman ben de kazanaca'm, di' mi?»

«Tabi, tabi evlât,» dedi Horoz George. «Aslına bakarsan Efendi annenle, ann'anenin dedi'i gibi kötü bi' adam di'il. Kendine özgü bi' anlayışı var, o kadar. İnsan onunla nasıl geçinmesi gerekti'ni bilmeli, aynı benim gibi.» Horoz George sustu. «Tom?... Efendi Askew, Isaiah'a ne kadar para veriyo', biliyo'musun?»

«Haftada bi' dolar... Miss Emma'yla konuşurlarken duydum.»

Horoz dövüşlerinde bu kadar para bi' dakkada kazanılır... Neyse canım, sen buraya gelince Efendi'nin daha çok para vermesi 'çin uğraşırız.»

Birden Horoz George, altı oğlu arasında sorumluluk duygusu

en gelişmiş olan ve gün geçtikçe güçlenen Tom'a daha da yakın olmak istedi. Konuşmadan yürüyorlardı.

«Evlât, kendi demirci atölyen olsun ister misin?»

«Anlamadım! Kendi atölyem nasıl olur baba?»

«Para biriktirip, özgür olmayı hiç düşündün mü peki?»

Tom'un dili tutulmuştu sanki.

«Kizzy doğdu'u gece, annenle aileyi özgür yapmak 'çin ne kadar para biriktirmemiz gerekti'ni hesaplamıştık. O zamanın parasıyla altı bin sekiz yüz dolarımız olması gerekiyordu.»

«Üüüf!» Tom kulaklarına inanamadı.

«Beni dinle,» dedi Horoz George. «Tabi çok para bu! Ama o zamandan beri para biriktirebilmek 'çin kıçımı yırtıyorum. Bak bu işi annen, ben ve sen, yalnız üçümüz biliyoruz... Umdu'um kadar kazanamadım ama annen en azından bin doları bi' kenara koymuştur! Evlât ne düşünüyorum, biliyo'musun?»

«Anlar gibiyim baba,» dedi Tom.

Horoz George'un heyecandan sesi yükselmişti. «Yani sen buraya gelmeden üç dört yüz dolar da' kazanmış olurum.»

«Birlikte para kazansak, belki annem yılda beş altı yüz dolar biriktirir, ha?»

«En azından,» dedi Horoz George. «Zenci fiyatları gitgide artıyo', ama yine de kabaca bi' hesapla, dur baki'im...»

İkisi de parmak hesabına başladılar, sonunda Tom önce bitirdi:

«On beş yıl, baba.»

«Bu kadar hızla saymayı ner'den ö'rendin evlat?.. Nasıl düşüncemi beğendin mi?»

«Keşke da' önceden haber verseydin baba. Artık ölümüne çalışıcam.»

«İkimiz mutlak yaparız, ha? Bu aileyi kurtarırız, çocuklarımız, torunlarımız Kuzey'de insan gibi yaşarlar. Nasıl?»

Küçük George aşağıdan, «Tom, Tom,» diye soluk soluğa geliyordu. İki kardeş sarıldılar, «Seni... gördü'me... sevindim... Tom!» diyebildi Küçük George soluk soluğa.

«Yavaş ol evlat!,» dedi Horoz George. «Yemek yi'cek gücün kalmı'cak so'na!»

«Yemek... yiyemiyecek... kadar... yorulmam... baba!»

«Yemek hazır, sen git biz de birazdan geliriz,» dedi Tom.

«Pekiy'... So'na... Görüşürüz...»

«Acele et!» diye Horoz George arkasından bağırdı. «Kardeşlerin senin payını da yemeden yetiş!»

Küçük George'un daha da hızlandığını görünce, baba oğul gülüştüler. «Özgür olmak 'çin on beş di'il, on altı yıl gerekecek, evlat,» dedi Horoz George.

«Neden baba?»

«Bu cocu'a yemek yetiştirmek 'çin fazladan para gerek!»

BÖLÜM 99

1855'in kasım ayında Kuzey Carolina'lı horoz dövüşçüleri arasında, George'un şimdiye dek tanık olmadığı bir heyecan fırtınası eşti. Çevrenin en varlıklı kişilerinden olan Efendi Jewett'in bir konuğu gelmişti İngiltere'den. Bu zengin İngiliz, dövüşcü horoz türünün en iyilerinden olarak bilinen otuz kadar saf kan hayvanı da beraberinde getirmişti. Ülkesindeki bütün rakiplerini yenen İngiliz, şimdi de Birleşik Devletler'in horozlarını denemek istiyordu anlaşılan. İki eski dost, horozlarını birbirlerine karşı değil de, başka ünlü horoz dövüşcülerine karşı ortaklaşa süreceklerdi müsabakaya. Efendi Jewett ve İngiliz dostu Sir C. Eric Russel yirmişer horoz dövüştürecekler, karşılarındaysa sekiz ayrı efendinin beşer horozu bulunacaktı. Yarışmanın toplam ödülü otuz bin dolardı, ayrıca dövüş başına da en az iki yüz elli dolara bahis tutulabilecekti.

Horoz George, Efendi'sinin böyle bir gösteriyi kaçırmayacağını biliyordu. Ortak rakip cepheye Efendi Lea'nın katılmaması düşünülemezdi, kuşkusuz.

«Göreyim seni George,» demişti Efendi. «Yarışmaya katılacak beş hayvanı yetiştirmek için altı haftan var.» Horoz George, «Siz hiç merak etmeyin Ef'em,» derken heyecanını zor gizleyebiliyordu. Ama eve geldiğinde, artık kendisini tutamayarak bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, «Vay canına! Amma para be! Dile kolay otuz bin papel!» deyip duruyordu.

Pompey Amca da heveslenmişti. «Dünyaya bi' da' gelişimde horoz dövüştürücüsü olmalıyım!»

O altı hafta süresince çiftlikte Horoz George ve Efendi

Lea'nın yüzlerini pek gören olmadı. Üçüncü haftanın sonunda Malizy, «Efendi'nin eve falan u'radığı yok. Ama bö'lesi daha iyi, çünküm Hanfendi küplere biniyo' kızgınlığından.» dedi. «Duyduğuma göre, Efendi bankadan beş bin dolar çekmiş. Oysam bütün ömrünce u'raşmış bunu biriktirmek 'çin. Hanım diyo' ki, 'sen beş bin dolarınla o zengin efendilerle boy ölçüşemezsin. On katın zengin onlar!' Bunun üzerine Efendi de, 'Kapa çeneni sen! Erkek işine aklın ermez,' dedi ve kapıyı çarpıp çıktı evden.»

Olup bitenlerden etkilenmeyen ve söylenenleri asık suratla, biraz da kuşkuyla dinleyen iki kişi vardı: Matilda ve Tom. Artık yirmi iki yaşına basan Tom, dört yıl önce çıraklık dönemini bitirip çiftliğe dönmüş ve ahırın arkasında bir demirci dükkânı açarak Efendi Lea'nın müşterilerine hizmet etmeye başlamıştı. Hırsından gözü kararan Matilda, babasının yıllarca dişlerinden tırnaklarından artırıp biriktirdikleri iki bin doları o uğursuz hayvanlar üstüne bahse tutuşmak için aldığını, oğluna gizlice söylemişti Matilda'nın önce sert yollu tehditlerini, sonra da sel gibi boşanan gözyaşlarını hiç umursamamıştı Horoz George. «Gözü hiç bi' şi' görmüyo' kaçık herifin,» diyordu Matilda. «Sözde hayvanlarını yumurtadan çıktıkları günden beri tanıyo'muş! Onlarla hiç bi' horoz baş edemezmiş... İki dak'kada bunca yıl biriktirdiğimizin dört katı kazanabilirmişiz... Sonra da özgürlüğümüzü satın alacak paremız olurmuş. İşte kaçık herif bö'le diyo' da başka bi' şi' demiyo'!»

Tom düşünceli düşünceli, «Horozlar kaybederse, her şeye sıfırdan başlaması gerekece'ni babam biliyo'dur herhalde,» dedi.

«Sadece kendisini di'il, bizi de sürüklüyo' bu felâkete. Ne dedimse kâr etmedi. Kafasına ko'muş bi' kez. N'apayım oğlum,» diye yakınıyordu Matilda.

Bu arada Efendi Lea ile Horoz George geceyi gündüze katıp horozları çalıştırıyorlardı. Önce en iyilerinden on yedi horoz seçtiler ve kanatları güçlensin diye uçuş talimleri yaptırdılar. Hayvanları var güçleriyle havaya atıyorlar ya da yüksek bir yerden aşağıya koyuveriyorlardı. Beşinci hafta sonunda bunlardan ancak sekizi dokuz on metre sürekli uçmayı başardı. «Horoz di'il, yaban kazı sanki mübarekler!» diyordu George memnun memnun.

Ama Efendi hiç bir şeyle yetinecek gibi değildi. «Jewett ve o İngilizkinkiler karşısında atmaca kesilmelileri»

Büyük dövüşe bir hafta kala Efendi kente inip en iyisinden altı çift İsveç çeliğinden mahmuz satın aldı. Ucları iğne kadar sivri, olan mahmuzların yanları da jilet gibi keskindi. Son çalıştırmalar bittiğinde sekiz horoz da o denli mükemmeldi ki, içlerinden en iyi beş tanesini seçmek olanaksızdı. Efendi yarışmaya hepsini götürmeye ve son dakikada seçim yapmaya karar verdi. Yarışmadan bir gece önce yola çıkacaklar ve dövüş yerine sabah erkenden varacaklardı. Horoz George, Efendi'nin sabırsızlıktan yerinde duramadığını biliyordu.

Zifiri karanlıkta yapılan uzun yolculuk olaysız geçti. İki katırın arasına asılı olan fenere gözlerini daldıran Horoz George, yol boyunca Matilda'nın para konusunda yakınışını düşündü durdu. Bu parayı nasıl zorlukla biriktirdiklerini o da çok iyi biliyordu. Ama bunu yine horoz dövüşlerinden kazanmamış mıydı? Sonra Efendi de aynı sorunla karşılaşmıştı evinde. Matilda'nın kalbini kırdığı için üzgündü ama böyle önemli kararları evin reisi alırdı ancak. Karısının içler acısı sesi kulaklarında çınlıyordu: «Oh George, özgürlüğümüzle kumar oynayamazsın!» Özgürlüklerine kavuşmak için para biriktirmek fikrinin ilk kez George'dan geldiğini ne çabuk da unutuvermişti Matilda. Onca yıl kuruş be kuruş biriktirdikten sonra, önlerine çıkan bu fırsattan yararlanmayacaklar mıydı yani? Sonra Efendi bu paranın yalnız o züppe, zengin efendilere bir ders vermek için değil, aynı zamanda daha fazlasını kazanmak için gerekli oldüğunu söylemişti. Horoz George da Efendi'sinin avucuna iki bin dolarını gururla sayarken, «İşte bütün biriktirebildiğim bu kadar, bahis için bunu da kullanın,» demişti. Efendi bir an şaşkınlıktan duraklamış sonra, «Daha şimdiden dört bini cebinde bil,» diyerek George'un içini rahatlatmıştı.

O anda George yaşamının ikinci büyük kumarını oynamaya karar vermiş, bu parayı neden biriktirdiğini açıklayıvermişti. «N'olur beni yalnış anlamayın Ef'em. Size saygım ve sevgim sonsuzdur. Ama Matilda'yla karar verdik, son günlerimizin ve çocuklarımızın özgür olmasını istiyoruz. Belki dedik, paramız olursa Efendi

de...» Efendi Lea'nın kaşlarının çatıldığını gören George yalvarmaya başladı. «N'olur ef'em yanlış anlamayın...»

Ancak Efendi'nin cevabı Horoz George'un tüm yaşamında duyduğu en içsitici sözlerdi. «Bak evlât çoktandır düşünüyorum... Ta bu işe başladığından beri. Belki farkındasındır bilmem, bu yarışma benim için son olacak. Yetmiş sekiz yaşındayım. Elli yıldır her dövüş mevsimi oradan oraya koşturmaktan, hayvan yetiştirmekten yoruldum artık. Bu ödülü kazanırsam artık köşeme çekileceğim. O zaman size de ihtiyacım olmayacak. Yalnızca bize bakması için Sarah ve Malizy'i alıkoyacağım. Hepiniz özgür olacaksınız.»

Efendi sözlerini sürdürürken Horoz George'un soluğu tutulmuş, kulaklarına inanamıyordu. «Sen gerçekten bana iyi hizmet ettin, sadık kaldın. Ailen de öyle. Karım bunun için başımın etini yiyecek, biliyorum ama dönüşte hepinizi özgür bırakacağım.»

Horoz George o anda kendini tutmasa Efendi'nin boynuna atılacaktı. «Büyük Tanrım, doğru mu işittim?» diye kekeledi. Efendi de fazla yumuşak davrandığının farkına varmış olacak, biraz sert bir sesle ekledi. «Hadi bakalım, şimdi toz ol, yoksa kararımı değiştirebilirim.»

«Sa' olun, var olun, çok teşekkür ederiz,» diyerek geri geri çekiliyordu George. Efendi de dönüp eve doğru yürüdü.

Horoz George karısıyla arasındaki o tatsız tartışmanın geçmemiş olmasını nasıl da isterdi. Şimdi bunu dönüşüne dek bir sır olarak saklayacak, kazanacağı paralarla birlikte tam bir sürpriz yapacaktı. O zaman görsünlerdi bakalım, Horoz George'un ne cenli akıllı bir aile reisi olduğunu.

Şimdi araba hafifçe sallanarak yol alırken, sevinçten içi içine sığmamasına karşın yine de çenesini tutup kimseye bir şey söylemediği için kendini kutluyordu George.

Günün ilk ışıklarında uzaktan görünen dövüş yeri daha şimdiden kalabalıklaşmaya başlamıştı. Yandaki çayırda arabalar sıralanmış, herkes yer kapma telâşıyla oradan oraya koşuşup duruyordu. Arabadan inen Efendi'yi gören bir grup yoksul beyaz, «Tom Lea geldi, yaşasın Tom Lea!» diye bağırıştı. Efendi başıyla onları selâmlarken hem gururdan, hem de sıkılganlıktan yüzü pembeleşmişti. Eh ne de olsa bu işte yarım asırlık iyi bir adı vardı Efendi'nin.

Horoz George arabayı bir kenara çekip boşaltmaya başladı. Az sonra alan hınca hınç dolmuştu. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Dövüş alanına üç hakem çıktığında, kalabalıktan bir bağırış yükseldi. Hakemler alanı ölçüyor, başlama yerlerini işaretliyorlardı. O arada yetiştiricisinin elinden kurtulan hırslı bir horoz ortalığı birbirine kattı. Neyse hayvanı bir köşeye kıstırıp yakaladılar ama önüne çıkanlar da birkaç fena gaga darbesi yemişlerdi.

Yoksul iki beyaz aralarında konuşuyorlardı. «Sen hiç İngiliz gördün mü?» «Görmedim ama bu İngiliz hakkında çok şey işittim. Ülkesi dışında da büyük toprakları varmış. Efendi Jewett, konuğunun zenginliği, horozlarının rakipsiz oluşu ve İngilizin istediği miktarda paroya bahse tutuşabileceğiyle övünüyor.»

Horoz George hayvanlara yedirmek için elmaları küçük küçük keserken, kalabalıktan yine bir bağırış yükseldi. Efendi Jewett geliyor olmalıydı. Doğrulup baktı. Tepeleme yüklü altı arabanın en önünde, iki saf kan atın çektiği paytonda Efendi Jewett ve sivri burunlu bir beyaz oturuyordu. Koca denizin ötesinden horozlarıyla gelen İngiliz buydu demek. Pek de garip giyinmişti. O kan kırmızısı ceket de neyin nesi oluyordu. Efendiler kurum kurum kuruluyorlardı; her hallerinden seçkin ve varlıklı oldukları belliydi.

Horoz George bir yandan horozların kanat ve bacak kaslarını ovuştururken, bir yandan da kalabalıktan gelen seslere kulak kabartıyordu. O kadar çok dövüşte bulunmuştu ki, artık bakmadan bile kalabalıktan gelen seslerden ne olup bittiğini anlayabiliyordu. Hakemin susmalarını ihtar eden sesi duyuldu. Ama bağırış çağırışlara bakılırsa, kalabalık daha şimdiden kafayı bulmuşa benzerdi. Arka ceplerdeki şişeler yarılanmıştı bile.

Derken ilk çağrı duyuldu: «Williams kentinden Mr. Fred Rudolph'un kırmızı Hint horozuna karşı İngiltere'den Sir C. Eric Russel'in benekli Hint horozu!»

«Baylar, bahsi müşterek açılmıştır!»

«Dövüş başlıyooor!»

Horoz George dövüş başladıktan az sonra kalabalıktan gelen şaşkınlık seslerinden, İngilizin horozunun rakibini çabucak yendiğini anladı. Sonra sekiz efendinin horozları sırayla Efendi Jewett ve İngilizinkilere karşı dövüştü. Horoz George ömründe

bu denli heyecanlı bir kalabalık görmemişti. Zaman zaman bahse tutuşanlar küfürleşiyor, ağız dalaşları kavgaya dönüşüyor, hakemlerin susmalarını ihtar eden sesleri araya giriyordu.

Horoz George da dövüşleri seyretmek için yanıp tutuşuyor, ama işine ara vermek istemiyordu. Efendisinin ve ailesinin geleceği, işte bu kaslara ve gagalara bağlıydı. Efendi Lea sırasının gelmesi için sabırsızlanıyor olmalıydı. Öyle ikide bir dua edenlerden değildi George ama bu kez aralıksız sürdürüyordu dualarını. Bir yandan da Matilda'nın önlüğüne paraları bırakırkenki yüzünü düşünüyor, sonra tüm ailenin özgürlük muştusunu verdiği anı gözlerinin önünde canlandırıyordu. Evet, ÖZGÜRLÜK!

Hakemin sesi duyuldu: «Şimdi sıra Caswell'den Mr. Tom Lea'nın beş horozunda!»

Horoz George'un yüreği ağzına geldi. Arabadan aşağı atladı hemen. Efendi'nin ilk horozu seçmeye geleceğini biliyordu.

Arabaya doğru yürüyen Efendi'nin çevresini alanlar, «Tooom Leeea!» diye tezahürat yapıyordu. Horoz George'un yanına gelen Efendi horozları bu yoksul beyaz yandaşlarının taşıyacağını söyledi. George horozları arabadan indirirken, Efendi Lea'nın bu denli sakin oluşunu hayret ediyordu. Hoş kızgınlığı dışında Efendi'nin duygularını dışarı vurduğunu da pek görmemişti ya. Kalabalık elinde horozlar alana doğru giderken, Efendi de ilk dövüşecek olan kızıl bir İspenç horozunu koltuğunun altına sıkıştırmış arkalarından ağır ağır yürüyordu. Horoz George da içinde gliserin, taze asma yaprakları, örümcek ağlarından bir topak ve trementi ruhu bulunan ilk yardım çantasını kaptığı gibi kalabalığa karıştı. Bazı gözlerin kendisine dikildiğini hissediyor, «İşte bu da yetiştirici Horoz George,» fısıltılarını işitiyordu. Ama gözü dövüş alanından başka bir şey görmeyen George, Efendi gibi sakin görünmeye çalışıyordu.

Alanın hemen yanında koltuğunun altında harika bir horoz tutan İngiliz durmuştu. Sivri burnunun iki yanındaki boncuk gözlerinde küçümseyen bir ifade vardı. Rakip horozlar alana getirilirken bu ifade horgörüye dönüştü. Horozlar tartılırken Efendi Lea ile İngiliz başlarıyla hafifçe selâmlaştılar. Russel'in iki kilo dört yüz gram gelen horozunun gümüş mavisi tüyleri güneşte parıl parıl yanıp dönüyordu.

Efendi Lea da kızıl İspenç horozunu tartıya koydu. Hakem,

«Üç kilo!» diye bağırınca, beyaz yandaşlardan bir tezahürat bağırışı koptu. Sanki şu yarım kiloluk fark dövüşün sonucunu belirlemişti. Kızıl horoz boynunu dikmiş, gözlerinde ölümcül bir hırs, Efendi'nin elinden kurtulmaya çabalıyordu. «Toooom Leeea! Haddini bildir şu İngilizin! Yaşa Toooom! Boz şu herifin cakasını!»

Efendi'nin yandaşlarının kafaları iyice dumanlıydı anlaşılan. Efendi Lea ve İngiliz eğilmiş horozlarının mahmuzlarını takarken, edilen sözlerden yüzleri kıpkırmızı olmuş, sanki hiç bir şey duymuyormuş gibi davranıyorlardı. *Ancak kalabalık giderek azıtıyor*, karşılıklı atılan laflar kabalaşıyordu. «Şu İngilizinki kaz olmasın sakın!»... «Belki de ördektir!»... «Adada balıkla besliyordur onları!»... «Suratı da tilkiye benziyor!»... «Ya şu kırmızı ceketi!»... «Eli de pek ağır!» «Bu bir kırmızı boğa yahu!»... Hakemler oradan oraya koşuşup halkı susturmaya çalışıyorlardı.

Efendi Jewett de *alana çıkmış, ellerini kalabalığa* doğru kaldırarak İngiliz dostuna edilen hakeretlere engel olmaya çabalıyordu. Ama herkes bir ağızdan, «Tooom Leeeaaa!» diye tuttûrmuş, susacak gibi değildi. Bu kez hakemler bir araya gelip, eğer susulmazsa dövüşün yapılmayacağını ilân ettiler. Sarhoş naraları, küfürleşmeler azalarak ortalık sessizleşmeye başladı.

İngiliz Efendi'ye dönüp, «Mr. Lea!» dediğindeyse, birden herkes sus pus oldu.

«Mr. Lea, ikimizin de olağanüstü hayvanları var. Sizinle özel bir bahis tutuşmaya ne dersiniz?» İngiliz sakin ve kibar konuşuyordu ama Horoz George gibi herkes ses tonundaki kibirli ve aşağılayıcı ifadeyi sezmişti. Efendi Lea'nın bir anda kanı tepesine çıkmıştı. «Nasıl isterseniz beyim, teklifiniz nedir?»

İngiliz bir an duraksadı, konuşmadan önce sözlerini tartar gibiydi. «On bin dolar yeterli mi sizce?»

Kalabalıktan birden bir iç çekiş geldi. «Tabii, Mr. Lea, eğer hayvanlarınıza güveniyorsanız...» İngilizin gülümseyişi artık apaçık hakaret doluydu. Ortalıkta çıt çıkmıyordu, yalnız oturanlar ayağa kalkmışlardı. Horoz George'un kalbi fırlayacakmış gibi atıyordu. Malizy, Efendi'nin bankadan varı yoğu olan beş bin doları çektiğini söylemişti. Bu bahsi kabul etmesi mümkün müydü Efendi'nin? Ama kabul etmezse küçük düşmez miydi? Sessizlik bozulduğu anda Horoz George kulaklarına inanamıyordu.

Efendi gayet sakin, «İsterseniz iki katına çıkaralım bunu. Yirmi bine ne dersiniz?» dedi.

Kalabalıkta bir dalgalanma sürerken, Horoz George bu miktarın Efendi'nin evi, çiftliği ve köleleri dahil varlığı demek olduğunu düşündü bir an.

İngilizin yüzündeki ilk şaşkınlık geçer geçmez, elini uzatıp, «Siz gerçek bir sportmensiniz Mr. Lea!» dediği duyuldu. O anda Horoz George bir şeyi anlayıverdi: Efendi kızıl İspenç'inin kazanacağını biliyordu. Bu zafer yalnızca birden onu zengin yapmakla kalmayacak, bundan sonra horoz dövüşcüleri arasında adı bir efsane gibi dolaşacaktı. Artık böyle ne idüğü belirsiz bir İngiliz falan burun kıvıramazdı ona.

Efendi Lea ve İngiliz horozlarını tutarak hakemin başlama işaretini vermesini bekliyorlardı. O anda Horoz George kızıl İspenç'in yumurtadan çıktığı günden bu yana olan yaşamını gözlerinin önünden geçirdi. Bu huysuz ve saldırgan hayvanın refleksleri çok güçlüydü; bir keresinde George yetişmese az daha damızlık bir horozu haklayıverecekti. Evet, Efendi bilerek seçmişti bu hayvanı ve ona güveniyordu.

«Başla!»

Ok gibi fırlayan iki horoz bir anda birbirilerine giriverdiler. Ortalıkta kızıl ve gümüş mavisi tüyler uçuşuyordu. Hayvanlar havalanıp gaga gagaya geliyor, birbirilerinin boğazını yakalamaya çalışıyorlardı. Çelik mahmuzları güneşte bıçak gibi parlıyor, yere ayakları değer değmez bir anda hız alıp yeniden havalanıyorlardı. Horoz George güçleri bu denli denk olan iki rakip görmemişti daha. Ansızın kızıl İspenç'in mahmuzu İngilizinkinin kanadına gömüldü. Hayvan dengesini kaybedip düşünce, Efendi'nin horozu başına çöküp kafasını gagalamaya başladı. Mahmuzu da kanadına takılmıştı.

O anda hakem, «Durun! Otuz saniye ara!» diye bağırdı. Efendi ve İngiliz alana fırlayıp horozlarını tuttular. Dolanmış kanatları açıp mahmuzu kurtardılar, tüylerini düzelttiler. Başlama çizgisine getirip hayvanların kuyruklarından tutarak bekliyorlardı.

«Tamam! Başla!»

Horozlar yine havada buluştular. Yere konduklarında kızıl İspenç İngilizinkinin dengesini bozmaya çalışıyor, ama akıllı

hayvan yan çizerek darbeleri geçiştirmesini biliyordu. Boyun tüylerini kabartmış birbirilerine öldüresiye girişmişlerdi.

Kalabalık birden heyecanla bağırdı. Efendi'nin horozunun göğsü kanıyordu. Yaralı hayvan büsbütün vahşileşmişti. Can havliyle saldırdı. İngilizinki yine yan yan kaçmayı deniyordu ki, kızıl İspenç ansızın dönüp yolunu kesti ve bütün gücüyle hasmının üzerine çullandı. Gümüş mavisi İspenç dengesini yitirip düşünce Efendi'ninki de havalanıp pençeleriyle üzerine abandı ve çılgınca gagalamaya başladı. Bir yandan da mahmuzlarıyla rakibinin kanatlarını parçalıyordu. Mahmuzlardan biri göğsüne gömülen gümüş mavisi İspenç'in gagasından kan boşandı ve yerde cansız bir tüy yığını olarak kalakaldı.

Artık kalabalık çığrığından çıkmış, avazı çıktığı kadar, «Tom Leo kazandı!» diye bağırıyordu. Horoz George ellerin Efendi'ye doğru uzandığını gördü. Kimi sırtına vuruyor, kimi elini sıkmak için ona erişmeye çalışıyordu.

Horoz George'unsa kafasında tek bir düşünce dönüp duruyordu: 'Özgür olacağız!' Bunu çok yakın bir gelecekte ailesine söyleyebilmek inanılmaz bir şeydi.

İngiliz Efendi Lea'ya doğru yürürken bağırışmalar azaldı. «Mr. Lea,» dedi İngiliz. «Horozunuz gerçekten iyi dövüştü. Ancak sanırım güçleri denkti, şans sizinkine yardım etti. Bahsimizi gelecek dövüş için de geçerli kılmaya ne dersiniz?»

Bütün başlar Efendi Lea'ya dönmüştü. Tom Lea kararsız görünüyordu. Bir an yaralı horozunun tedavisiyle uğraşan Horoz George'a baktı. Horoz George sonradan herkes kadar kendisinin de şaşıracağı bir biçimde, «Bizimkilerin sırtı yere gelmez Ef'em,» dedi. Şimdi bütün gözler onun üzerindeydi.

İngiliz kışkırtıcı bir tavırla, «Çok iyi bir yetiştiriciniz var, Mr. Lea. Ancak sizin yerinizde olsam bu sözlere pek güvenmem. Benim de sırtı yere gelmeyecek hayvanlarım var,» dedi.

«Teklifinizi kabul ediyorum, beyim. Bahsimiz ikinci dövüş için de geçerlidir.» Efendi bu sözleri resmi bir tavırla söylemişti.

Böyle bir şey olamazdı. Ama olmuştu işte. Horoz George kendini toparladığında Efendi'nin işaret etmekte olduğunu gördü; George'un 'Atmaca' diye adlandırdığı bir horozu istiyordu. İngilizin elindeyse koyu gri bir Hint horozu vardı. Horoz George 'Atmaca'yı Efendi'ye uzatırken, bir yandan da tüylerini okşu-

yordu hayvanın. İki horozun da kiloları aynıydı. George bu hayvanın rakibini boğazından yakalayıp pes ettirinceye dek bırakmama özelliği olduğunu biliyordu.

Nitekim dövüş başlar başlamaz Atmaca rakibinin boğazına atılmıştı. İngilizin gri horozu kurtulmak için debeleniyordu. O sırada inanılmaz bir şey oldu. Atmaca can haviliye savrulan mahmuzlardan ağır bir darbe yemişti. Hayvan sendeleyerek rakibinin boğazını bıraktı. İşte o anda da gri Hint horozu öldürücü saldırısını yaptı. Atmaca gagası kanlar içinde yerde yatıyordu.

«Ah Tanrım, aman Tanrım,» diyerek yerinden fırlayan George, kalabalığı yarıp dövüş alanına girdi. Atmaca'yı bir bebek gibi kollarına alıp gagasından akan kanı emdi. Sonra kucağında ölü horoz arabaya doğru yürüdü.

Yandaşları Efendi Jewett ve İngilizi kutluyordu. Olduğu yerde donup kalmış ve gözlerini alandaki kan lekelerine dikmiş olan Efendi Lea'ya herkes sırtını dönmüştü. Sir C. Eric Russel ona doğru yürürken, Efendi gözlerini yerden kaldırdı.

«Şanssız bir gününüzdesiniz,» diyen İngilize gülümsemeyi bile başardı Efendi. «Bahsimize gelince, kimsenin üzerinde bu kadar para taşıması beklenemez kuşkusuz. Sizi yarın beş çayından sonra dostum Jewett'in evinde beklesem, uygun mu?»

Efendi Lea başıyla onayladı. «Evet, uygun.»

Eve dönerlerken, ne Efendi'nin, ne de Horoz George'un ağzını bıçak açmıyordu. Bu yolculuk hiç bitmeyecek gibi geliyordu George'a, ama bitti.

Efendi Lea ertesi gün geç vakit Efendi Jewett'ten döndü Horoz George kümesleri onarıyordu. Matilda'nın dırdırından ve gözyaşlarından kaçabileceği tek yer burasıydı çünkü.

«George,» dedi Efendi. «Sana bir şey söylemem gerekli.» Sözleri bulmakta güçlük çeker gibiydi. «Sana nasıl anlatsam bilmem ki... Ben herkesin sandığı gibi zengin biri değilim. Bankada birkaç bin dolarım, evim, çiftliğim ve kölelerim dışında hiç bir şeyim yok.

George'un kafasında bir şimşek çaktı: 'Bizi satacak!'

Efendi derin bir soluk aldı, George ise soluğunu tuttu. «Bu orospu çocuğuna borcumu ödeyecek kadar param yok. Bunu o da biliyor olmalı ki, bugün bir teklif yaptı. Hayvanlarımızı ne

denli iyi yetiştirdiğini görmüş. Bir süre önce İngiltere'deki yetiştiricisinin öldüğünü söyledi. Kısacası seni İngiltere'ye götürmek istiyor... Birkaç yıl için... Yani birini yetiştirinceye kadar...»

Efendi, George'un yüzüne bakmak için kendini zorladı. «Başka çarem yoktu George. Kabul etmesem elimdeki her şeyi kaybedebilirdim... Biliyorum senin için çok zor ama başka çarem yoktu...»

George konuşmak için kelime arıyor bulamıyordu. Hem ne diyebilirdi ki? Efendi'nin kölesi değil miydi alt tarafı?

«Senin de kaybın olduğunu biliyorum. Onun için sen burda yokken karın ve çocuklarına bakacağıma söz veriyorum. Sonra dönüşünde...» Efendi eline cebine sokup ikiye katlanmış bir kâğıt çıkardı, George'a uzattı.

«Bu nedir biliyor musun? Dün gece yazdım. Bu sizi özgürlüğünüze kavuşturacak olan resmi belgedir. Dönüşünde sana verilmek üzere saklayacağım.»

Horoz George önündeki kâğıda boş boş bakıyordu. İçinden kaboran öfkesine karşın sakin konuşmayı başardı. «Efendim, biliyo'sunuz özgürlüğümü satın alacaktım ben. Şimdi her şe'imi yitirdim. Üstelik siz beni ailemden uzak bi' yere gönderiyo'sunuz. Onları neden şimdi özgür bırakmıyo'sunuz da, dönüşüme kadar bekliyo'sunuz?»

Efendi'nin gözleri kısıldı. «Ne yapacağımı sen mi bana söylüyorsun! Paranı kaybettinse kabahat benim mi? Sana elimden geleni yapacağım diyorum, sen de kalkmış nankörlük ediyorsun!» Efendi'nin öfkeden yüzü kızarıyordu. «Eğer bütün ömrün burada geçmeseydi, seni derhal satardım şimdi!»

George üzgün üzgün başını salladı. «Bunun sizce bi' değeri olaydı, şimdi bütün yaşamımı alt üst etmezdiniz...»

Efendi'nin yüzü sertti ve kesin konuştu. «Eşyalarını topla! Cumartesi İngiltere'ye hareket ediyorsun.»

BÖLÜM 100

Horoz George'un gidişiyle birlikte Efendi Lea'nın da şansı dönmüş, her geçen gün serveti gitgide erimeye başlamıştı. Önceleri Küçük George'u kümeslere bakmakla görevlendirmiş ama

işe başladıktan üç gün sonra hayvanların su kaplarını boş bulunca, onu sille tokat kovarak yerine on dokuz yaşındaki Lewis'i almıştı. Ancak Lewis de bu işte tecrübesiz olduğundan, hayvanları çalıştırmak, dövüşlere hazırlamak yaşlı Efendi'nin tüm zamanını alıyordu. Lewis Efendi'yle birlikte yerel dövüşlere katılıyor, akşam eve döndüğünde çevresine toplanan aileye gördüklerini, duyduklarını anlatıyordu.

Efendi'nin horozları artık kazandıklarından çok yenilir olmuşlardı. Parası çıkışmadığı zamanlar Efendi'nin bahse tutuşmak için ondan bundan borç aldığını söylüyordu Lewis. «Efendi'yle artık pek kimse konuşmaz oldu. Başlarıyla şö'le bir selâmlayıp vebadan kaçar gibi kaçıyo'lar ondan.»

«Tabii ya, yoksulluğa düşmek vebaya yakalanmak gibidir,» diyordu Matilda.

Efendi'nin gitgide daha fazla içtiği ve Allahın günü karısıyla avaz avaz kavga ettiği herkesce biliniyordu. Bir akşam Malizy, «Bizim ihtiyar hiç bu denli kötülememişti,» dedi. «Evi kasıp kavuruyo'. Zavallı Hanfendi'nin ağlamaktan gözlerinde yaş kalmadı.»

Horoz George gitti gideli artık pek bir şeyden etkilenmeyen Matilda, anlatılanları ses etmeden dinliyor, yalnız arada bir kızları ve oğullarıyla anlamlı anlamlı bakışıyordu. Altı oğlundan üçü evlenmiş, çocukları olmuştu. Ancak Matilda için demirci olan oğlu Tom'un hepsinden ayrı bir yeri vardı. Bir gün Virgil'in komşu çiftlikte çalışan karısı Lilly Sue korkulu bir sesle, «Sizin Efendi'nin anlattığınız kadar iy' olup olmadığını bilmem ama çok fena şeyler yapacakmış gibime geliyo',» deyiverdi. Herkes susup düşünceli düşünceli önüne baktı ama dile getiremedikleri kaygıları pek farklı değildi.

Bir sabah Malizy koşa koşa demirci dükkânına gelip Tom'a, Efendi'nin acele atının eğerlenmesini istediğini söyledi. «N'olur Tom, çabuk ol, Efendi pek sinirli,» diye yalvarıyordu. Tom çabucak atı eğerleyip evin önüne getirdi. Az sonra içkiden kıpkırmızı kesilmiş yüzüyle Efendi göründü. Güçlükle atına tırmanıp dörtnala uzaklaşırken, eğerin üzerinde zor duruyordu.

O sırada Tom'un yanına gelen Malizy, «Bu adam kendini bilerek ölüme sürüklüyo',» diye söylendi. Sonra ikisi de Hanım-

efendi'nin yaşlı gözlerle pencereden baktığını görüp başlarını önlerine eğdiler.

Efendi Lea o gün akşam üstü yanında bir beyazla döndü. Her zaman olduğu gibi eve girip dinlenecekleri yerde, atlarından inmeden kümeslerin bulunduğu yöne gittiler. Kısa bir süre sonra da damızlık tavuklardan birini koltuğunun altına sıkıştırmış, dörtnala uzaklaşan beyazın yüzünden öfkesi okunuyordu.

O akşam Lewis kümeslerin orada neler olup bittiğini anlattı: «Efendi'yle bi' beyazın kümeslere doğru geldi'ni görünce, çalının ardına saklandım. Çekişmeli bir pazarlıktan sonra, Efendi'yle beyaz damızlık bi' tavuk 'çin yüz dolara anlaştılar. Beyaz parayı saydı. Efendi de alıp cebine ko'du. Sonracıma beyaz adam pazarlığa tavuğun yumurtalarının da dahil olduğunu sö'ledi. Bunun üstüne Efendi bi' kızsın, bi' kızsın. Tavuğu kaptığı gibi yumurtaların üstünden kaldırıp beyaza doğru fırlattı. Yumurtaları da ayağınla ezip cılkını çıkardı. Ner'deyse kapışacaklardı. Ama beyaz adam atına atlayıp, 'Morukluğuna dua et sen, yoksa gösterirdim ben sana gününü!' deyip uzaklaştı.»

Her geçen gün zenciler arasındaki tedirginlik artıyordu. Herkes geleceğinden endişeli, korku içinde bekleşip durmaktaydı. 1855 yılının yazı ve sonbaharı da bu kaygılar içinde geçip gitti. Efendi'nin her ortalığı kasıp kavuruşunda bütün gözler medet umar gibi demirci Tom'a çevriliyor, ama ondan hiç ses çıkmıyordu. Kasım ayında pamuk ve tütün hasadı tamamlandıktan sonra, Efendi'nin bunları iyi bir fiyata satacağını düşünerek biraz ferahlar gibi olmuşlardı. Bir akşam Matilda son müşterinin de gitmesini bekledikten sonra Tom'un dükkânına geldi. Tom annesinin öyle sebepsiz yere gelmeyeceğini bildiğinden, «Bi' şi' mi var, anne?» diye sordu.

«Düşünüyorum da Tom... Altı oğlum da büyüdü, artık erkek oldu. Ama aralarında en kafalısı sensin. On'çin ailenin reisi sen olmalısın... Tabi, baban gelinceye kadar...»

Bu sözler Tom'u şaşırtmıştı. Çünkü çocukluğundan beri aileye en kaynaşmayan oydu. Demirci çıraklığı yaptığı dört yıl süresince onlardan uzak kalmıştı. Sonra kardeşleri gibi tarlada çalışmıyordu, ayrıca onlarla anlaştığı da pek söylenemezdi. Virgil'in aklı fikri komşu çiftlikte çalışan karısında ve yeni doğan oğulları Uriah'daydı. Ashford evlenmek istediği kızı efen-

disi vermeyince dünyaya küsmüştü. Küçük George ise midesine düşkünlüğünden, komşu çiftliğin kendisinin iki katı yaşındaki aşçısını tavlamış, mutfaktan çıkmıyordu.

Oysa Tom'un düşünceleri bambaşka yöndeydi. Babasının iki yıl önce sözünü ettiği Kuzey'i düşünüyordu o günden beri. Özgürlüklerini satın almak için ömürlerini para biriktirmekle tüketecek yerde, toplu halde Kuzey'e kaçmalarını önermek istiyordu aileye. Kuzey'de karaderililer için daha rahat bir yaşam olduğunu babasının yanı sıra pek çok kişiden duymuştu. Ancak büyükannesi Kizzy, Sarah ve Malizy epey yaşlanmışlardı. Onları ne yapacaklardı? Hep birlikte kaçmaları tehlikeli olmaz mıydı? Kaldı ki, bu yolculuğa dayanabilirler miydi?»

Bu arada müşterilerinin her gün artmasına karşın Tom'un demircilikten kazandığı, Efendi'nin dövüşlerde kaybettiklerini ancak karşılayabiliyordu. Öte yandan yaşlı Efendi gün geçtikçe daha huysuz, daha içkici olmuştu. Adamın asıl derdi parasızlık değil, Lewis'in de anlattığı gibi en iyi hayvanlarının çoğunu elden çıkarmak zorunda kalışıydı. Yarım asırlık soy şeceresi olan horozlarının yarısını yitirmişti.

1856'nın Noel ve Yılbaşı'sı pek sönük geçti. Bir sabah çiftlik kapısından bir atlının girdiğini gördüler. Önce gelenin yine damızlık hayvan almak istediğini sandılar. Ama Efendi'nin bu adamı kapılardan karşıladığını görünce içlerine bir kurt düştü.

Malizy büyük evde akşam yemeği verirken, herkes toplanmış onu dört gözle bekliyor, gelenin kim olduğu konusunda fikir yürütüyorlardı. «Onu daha önce hiç görmedik.»... «Önemli biri olmalı ki, Efendi pek itibar etti...»

Ancak Malizy de meraklarını gideremedi. «Yemekte Hanfendi olduğundan pek bi' şi' konuşulmadı. Efendi konukla konuşurken hep alttan alıyo'du. Ama o herifin gözünü hiç be'enmedim ben. Yemekten hemen sonra Efendi'yle çalışma odasına kapandılar.»

Gece yarısına kadar çalışma odasının yanan lambasını gözlediler. Sonra yataklarına girip ertesi günün kendileri için hayırlı olmasını Tanrı'dan dileyerek tavşan uykusunda sabahı beklediler.

Matilda kahvaltıdan sonra Tom'u bir köşeye çekerek, «Bence bu adam esir tüccarı,» dedi. Tom'un cevabı kısaydı. «Ben

de ö'le düşünüyorum.» Annesinin kaygılı gözlerine bakarak onu teselli etmek ihtiyacı duymuştu. «Üzülme ana, belki başka bi' efendi bize daha iy' imkânlar sağlayabilir. Benim bütün endişem, hep birlikte olamamak.»

Sabah Eefendi'yle konuğu çiftliği dolaşmaya başladı. Sık sık kafa kafaya verip bir şeyler konuşuyorlardı. Demirci dükkânına gelerek kapıda durup uzun bir süre Tom'un çalışmasını seyrettiler. Tom da sanki onların kendini izlediklerinden habersizmiş gibi çalışıyordu.

Sonunda Efendi Lea konuştu. «Çok iyi demircidir bu oğlan.» Öbür adam onaylama anlamında homurdandı. Değer biçiyormuşçasına Tom'un her hareketini inceliyordu. Sonra birden sordu. «Kaç yaşındasın sen?»

«Yakında yirmi üç olacağım.»

«Kaç çocuğun var bakıyım?»

«Evli değilim ef'em.»

«Senin gibi genç, güçlü bir erkeğin kadına ve çocuklara ihtiyacı olur.»

Tom sesini çıkarmadı. Adamın onu sınadığını biliyor, mümkün olduğu kadar az konuşmak istiyordu.

«Belki de sen o dindar zencilerdensindir, ha?»

Tom sözcüklerin üzerine basa basa, «Belki Efendi size söylemiştir. Biz bur'da büyükannem, annem, kardeşlerim ve çocuklarla bir aileyiz. Hepimiz İncil'deki Tanrı'ya inanırız.»

Adamın gözleri kısıldı. «Hanginiz İncil okuyabiliyor?»

Kuşkusuz Tom bu yabancıya büyükannesinin ve annesinin okuma bildiğini söyleyecek değildi. «Hepimiz İncil'deki duaları dinleye dinleye büyüdü'müz 'çin ezbere biliriz efendim.»

Adam istediği cevabı almış olacak, yeniden onu ilgilendiren konuya döndü. «Buradan daha büyük bir yerdeki demirci dükkânını idare edebilir misin?»

Tom tam onaylayacaktı ki, artık satılmalarının kesinleştini anlayarak ailesinin de onunla beraber olup olmayacağını tam olarak bilmek istedi. «Ailemle ben hep birlikte tarlalara bakar ve bizden istenileni yapmaya çalışırız.»

Efendi'yle konuk başka bir şey demeden çıkıp gittiler. Arkalarından Malizy gelip adamların ne istediğini sordu. «Ne diyo' bunlar. Hanfendi yüzüme bakmaktan çekiniyo' gibi sanki.»

Tom sakin görünmeye çalışarak, «Efendi beni satmayı düşünüyo' galiba?» der demez Malizy hıçkırmaya başladı. «Ağlama Malizy, anneme de söyledim. Yeni bir yer belki bizim 'çin da' iyi' olacak. Ama Malizy'i avutmak olanaksızdı.

Akşam olup herkes tarladan dönünce, evden bir cenaze çıkmış gibiydi. Erkeklerin suratları asık, kadınların gözleri yaşlıydı. Efendi'yle konuğunun gelip tarlada nasıl çalıştıklarını izlediklerini söylediler. Artık satılacaklarına kuşku yoktu.

Büyük evdeki üç kişinin, zenci kulübelerinden geç saatlara kadar gelen bağırış ve ağlama seslerine, kulaklarını tıkamaları imkânsızdı. Herkes sanki o anda ayrılıyorlarmış gibi birbirilerine sarılmış öyle ağlayıp yakınıyorlardı. Bir ara fenalaşan Matilda, «Verme bizi ele Efendiiiii!» diye avazı çıktığı kadar bağırarak saçını başını yolmaya başladı.

Ertesi sabah çalan kalk borusu, sanki kıyamet gününü haber veriyordu. Yaşlı Malizy kahvaltı hazırlamak üzere büyük eve girdi, fakat daha on dakika bile geçmeden yeniden kulübeye gelerek, «Efendi kimse bi' yere ayrılmasın diyo'. Kahvaltıdan sonra bizimle konuşacakmış... Herkes evin önünde toplansın dedi...»

Kulübesinde hasta yatan Pombey Amca'yı da sandalyeyle taşıyarak evin önüne getirdiler. Efendi kahvaltısını bitirip kapının önüne çıkıncaya dek kurbanlık koyun gibi bekleştiler. Efendi'nin sesi öfkeliydi, biraz da dili dolaşıyordu.

«Siz zenciler her işime burnunuzu soktuğunuz için sizden bir şey gizlenemiyor bu evde. Onun için iflâs halinde olduğumu söylememe gerek yok. Sizi artık besleyemeyeceğim için bu baya satmaya karar verdim.»

O anda çığlıklar ve inlemeler yükselince, yabancı adam araya girdi. «Susun artık. Bu yaygara dün geceden beri sürüp gidiyor.» Sesleri kesilinceye kadar önlerinde bir aşağı bir yukarı dolaştı. «Ben basit bir esir tüccarı değilim. Büyük bir şirket adına çalışıyorum. Bütün büyük kentlerde şubelerimiz var—»

Adamın sözünü bitirmesine meydan kalmadan Matilda yine acı acı bağırdı. «Bizi hep birlikte mi satacaksınız Ef'em?»

«Sana sus dedim! Çenenin kaparsan her şeyi öğrenirsin! Çok iyi yürekli bir efendiniz ve hanımefendiniz var. Sizi tek tek satsaydı çok daha fazla para alabilirdi. Ama hep birlikte satıl-

manız için ısrar etti. Şanslı zencilersiniz!»

«Sağ olun Efendim! Tanrım şükürler olsun!» Yine Matilda kendini tutamamıştı.

«Susun dedim size! Şimdi efendiniz benim! Kulağınızı açıp iyi dinleyin beni. Efendiniz kadar sabırlı değilimdir. Buradan çok uzak olmayan bir tütün çiftliğinin zenci ailesine ihtiyacı var. Belâ çıkarmayacak, uysal ve becerikli bir aile istiyorlar. Tüm çiftliği siz çekip çevireceksiniz. Eşyalarınızı toplamanız için size dört gün veriyorum. Cumartesi sabahı Alamance'a gitmek üzere yola çıkacağım.»

İlk ağzını açan Virgil oldu. «Komşu çiftlikte çalışan karım n'olacak?»

Tom da dayanamayıp, «Ya büyükannem, Sarah, Malizy ve Pompey Amca n'apacaklar?» diye atıldı.

Esir tüccarı pis pis sırtıyordu. «Bir de size karı mı satın alacağız yani? Hem orada pek yalnızlık çekmezsin. Şu eli ayağı tutmayan ihtiyarlara gelince, onları kimse satın almaz zaten. Efendi, ölünceye dek burada kalmalarına razı.»

Çığlıklar ve ağlaşmalar arasında büyükanne Kizzy kendini Efendi'nin ayaklarına attı. «Kendi oğlunu sattın, bari torunlarımdan ayırma beni!» Efendi başını öteye çevirirken, torunları da yaşlı kadını yerden kaldırdı. Malizy ve Sarah da bir ağızdan yalvarıyorlardı. «Onlar bizim ailemiz sayılır, n'olur ayırmayın bizi.» Aradan titrek bir ses yükseldi. «Ben de Efendim, elli yıldır beraberiz.» Pompey Amcanın yanaklarından sicim gibi yaşlar akıyor, dudakları dua ediyormuş gibi kıpırdıyordu.

«Susun!» diye haykırdı esir tüccarı. Size son kez söylüyorum! Yoksa zencilere nasıl davranılacağını bilirim ben!»

Tom bir an Efendi'yle göz göze gelerek yumuşak bir sesle söze başladı. «Bize kötü duruma düştü'nüz 'çin satti'nızı biliyo'z, başka çareniz yok ama—»

Efendi Lea'nın gözleri bulutlandı, duygulanmış gibiydi. «Size karşı bir şeyim yok... Hepiniz iyi hizmet ettiniz bana...»

Tom yalvarıyordu. «Eğer Alamance'daki çiftliğin sahipleri ailemizin yaşlılarını satın almak istemezlerse, bunun başka bir yolu yok mu? Bu bey para etmiyecek kadar yaşlı olduklarını söylüyo'. Belki yeni efendim dışarda çalışmama da izin verir, o zaman size bu üç yaşlı insanın paralarını öderim. N'olur ayır-

mayın bizi, bütün ömrümüz birlikte geçti...»

Efendi Lea'nın yüzü sertleşti ama, «Pekl,» dedi. «Bana üç yüz dolar verin sizin olsunlar. Ancak para avucuma sayılıncaya kadar burada kalacaklar!»

Tom alçak bir sesle, «Bunu sizden beklemeliydim,» diye mırıldandı.

«Nankör köpekler, n'olucak,» diye yüzünü buruşturan Efendi, hırsla dönüp eve girdi.

Malizy ve Sarah kendi dertlerini unutmuş, büyükanne Kizzy'i teselli etmeye çalışıyorlardı. Kizzy Tom'un kendisi için yaptığı sallanan sandalyesine oturmuştu. Gücünü biraz toplayınca, «Benim 'çin üzülmeyin,» dedi. «George yakında döner ner'deyse. Gideli iki yıl oluyo'. Eğer bizi alacak kadar parası yoksa bilem, Tom'un ve öteki çocukların bizi yanlarına almaları uzun sürmez inşallah...»

Hepsi bir ağızdan, «Tabi büyükanne,» diye bağırdı. Kizzy gülümsemeye çalışarak, «Sakın unutmayın ha...» dedi. «Sizi tekrar görmeden önce çocuklarınız olursa, onlara benden, ailemden söz edeceksiniz. Anam Bell'i, Afrikalı babam Kunta Kinte'yi anlatacacaksınız onlara. Kimler oldu'muzu kafalarına iyice sokun.»

Aile de çevresini almış, «Tabii büyükanne, hiç unutur muyuz, sen üzülme,» diye söz üstüne söz veriyordu.

O arada biri, «Pompey Amca nerde?» diye sordu.

«Zavallı adamca'ız, dün gece bana, sizin arkanızdan bakmaya yüreci'inin dayanmıyaca'nı sö'lemişti...» dedi Malizy.

Küçük Kizzy, «Onu bi' koşu gidip öpü'cem,» diyerek kulübesine doğru koştu.

Az sonra küçüğün çığlığı duyuldu. «Oh yarabbi!»

Herkes arabadan fırlayıp koştu. Yaşlı adamı sandalyesinde ölü buldular.

BÖLÜM 101

Yeni çiftliğe vardıklarından ancak bir hafta sonra pazar günü, Efendi ve Hanımefendi Murray kiliseye gitmiş oldukların-

dan, aile oturup baş başa konuşmaya fırsat bulabildi.

«Bi' karar vermek 'çin vakit erken ama,» dedi Matilda çocuklarına bakarak. «Bütün hafta boyunca Hanfendiyle mutfakta epey, çene çaldık, bunlar iyi, dindar insanlara benziyo'lar. Bur'da rahat ede'cez galiba... Tabi babanız uzakta, büyükanneniz yanımızda değilken, ne kadar rahat edebilirsek... Ee, sizlerde ne var, ne yok?»

«Bu Efendi Murray çiftlik işinden pek anlamıyo',» dedi Virgil. «Ö'le pek efendiye benzer hali de yok.»

Matilda bilgiç bilgiç başını salladı. «Bunlar kent insanları, amcalarından bu çiftlik kalınca gelmişler bur'ya.»

«Efendi bizi çalıştırmak 'çin bi' gözcü arıyo'. Ona dedim ki, gözcüye falan boş yere para harcamasın, bize bi'kaç yardımcı daha bulsun, biz ona iy' tütün yetiştirelim.»

Ashford atıldı. «Tepemde bi' gözcüyle dünyada çalışamam ben!»

Virgil ona ters ters baktıktan sonra, «Efendi bir süre nasıl çalıştı'mızı izley'cek,» dedi. «Ona karımı ve çocuğumu alması için yalvardım. 'Bakalım,' dedi. Çiftliğin borcu varmış. Bu yıl iyi ürün alabilirsek...» Virgin duraladı. «On'çin Efendi bizi izlerken, iy' çalıştığımızı görürse, gözcü almaktan vazgeçer belki.»

«Ona ne şüphe,» diye dudak büktü Ashford. «Bazıları Efendi'nin gözüne girmek için yırtınıyo'.»

Tom'un suratı asıldı ama ses etmedi. Virgil ayağa kalkarken nasırlı işaret parmağını Ashford'a doğru salladı. «Sen bu kaz kafanla günün birinde başına belâ açacaksın, benden sö'lemesi.»

«Hişş, çocuklar, yine başlamayın,» diye Matilda araya girdi. Sonra Tom'a dönerek sordu. «Sen ne düşünüyo'sun, Efendi 'çin?»

Tom düşünceli görünüyordu. «Bur'da rahat edece'mizi sanırım,» dedi. «Efendi kötü bi' insan değil, ama kimseye pek güveni yok. On'çin Virgil'in dediği gibi, iy' çalışıp gözüne girersek bizi rahat bırakır. Bence Efendi fazla yum'şak davranıp dizgin-

leri kaptırmaktan korktuğu 'çin gözcü falan tutmaktan söz etti.»

Herkes onaylama anlamında mırıldandı. Matilda'nın ses tonundan ailenin geleceği için ferahladığı belli oluyordu. «Evet, Efendi'yle Hanfendi'yi memnun etmeye bakalım. Belki Lilly Sue ile küçük Uriah'ı alması 'çin kandırabiliriz onları bö'lece. Babanızı beklemekten başka yapacak bi' şi' yok. Bu günlerde gelece' içime doğuyo'.» Matilda'nın bir an gözleri daldı, sonra ağır ağır konuşmasını sürdürdü.

«Gecen gün Hanfendi'ye büyükanne Kizzy, Sarah ve Malizy'den söz ettim. Pek içlendi, gözleri doluverdi, bi' görseydiniz. Onları yanımıza almamız 'çin yardım edice'ni sö'ledi. 'Tom'a ve öteki oğullarına ek işler vermesi için kocamı ikna etmeye çalışıcam,' dedi. On'çin Efendi'ye değil de, ailemizi bi' araya getirmek 'çin çalıştı'mızı düşünelim...»

Aile 1856 ekim mevsimine bu kararla girdi. Matilda'nın sadık, içten davranışı, nefis yemekleri ve kusursuz ev işleri çok geçmeden hanımının güven ve takdirini kazandı. Efendi de Virgil ve kardeşlerinin tarlada nasıl iyi çalıştığını ve iyi ürün almak için var güçlerini kullandıklarını gördü. Tom'un da becerikli ellerinin eskimiş çiftlik araçlarını nasıl onardığını, ev ve tarla için gerekli araçları nasıl yoktan var ettiğini yalnız görmekle kalmadı, bunları konuklarına gösterdi, gittiği yerlerde dostlarına demircisinin hünerini övdü. Çok geçmeden de Alamance bölgesinin dört bir yanından Tom'a müşteriler yağmaya başladı. Efendi Tom'dan çok memnundu. Hattâ dostlarının çiftliklerindeki bazı işleri yapması için ona yolculuk izin kâğıdı bile verdi.

Böylece 1857 yılında Tom, pazar günleri dışında sabahın kör karanlığından akşama dek çalıştı durdu. Artık ustası Isaiah'a denk iş çıgarıyordu. Müşteriler parayı Efendi'ye ödüyorlar, o da Tom'a kazandığı her dolar için on cent veriyordu. Tom haftalık kazancını olduğu gibi Matilda'ya teslim ediyordu. Matilda'nın paraları biriktirdiği ve yerini yalnız kendisiyle Tom'un bildiği cam bir kavanozu vardı.

Tarlada çalışanların işi cumartesi öyleyin biterdi. On dokuz ve on yedi yaşlarına gelmiş olan Küçük Kizzy ile Mary alelacele yıkanıp bağlarla sıktıkları sütyenlerini takar, yüzlerini de balmumuyla parlattıktan sonra kolaladıkları desenli pamukludan el-

biselerini sırtlarına geçirip soluğu doğruca Tom'un demirci dükkânında alırlardı. Bu arada Tom'a da limonata götürmeyi ihmal etmezlerdi. Cumartesi öğleden sonra efendiler, onarımı biten araçlarını almak üzere kölelerini dükkâna yollarlardı. Tom bazen kızların yakışıklı, genç karaderililere de limonata ikram ettiğini, onlarla gülüp şakalaştıklarını görürdü. Bir cumartesi akşamı annesinin, «O dükkânda erkeklere kuyruk sallıyorsunuz di'il mi,» diye kızları azarladığını işitmişti. Kızlar da, «Ama anne, Efendi Lea'larda insan yüzü görmezdik ki,» diye karşılık vermişlerdi. Matilda Tom'un anlamadığı bir şeyler homurdanarak mutfağa gitmişti. Tom annesinin gösterdiği kadar kızmadığını biliyordu. Çünkü sonradan Tom'a, «Kızlara dükkânda göz kulak ol da olmayacak birine abayı yakmasınlar,» diye fısıldamıştı.

İlk kez fingirdek diye bilinen Küçük Kizzy'nin değil de, daha ağırbaşlı görünen Mary'nin 'süpürgenin üzerinden atlamak' istediğini bildirmesi aileyi epey şaşırtmıştı. Mebane kasabası yakınındaki bir çiftliğin seyisiyle evlenmek istiyordu Mary. Annesine, «N'olur ana, Efendi'yi razı et de beni Nicodemus'un efendisine uygun bi' fiyatla satsın,» diye yalvarmış, ama Matilda'nın kararsız durduğunu görünce, gözlerinden yaşlar boşanmıştı.

«Ne diy'cemi bilmiyorum Tom,» dedi Matilda. «Belki kız mutlu olacak ama içimizden birinin satılması fena ediyo' beni.»

«Hatalısın anne, evlenen insanlar birlikte oturmalılar. Bak Virgil'e n'oldu. Lilly Sue ve çocuğundan ayrıldığı günden beri yüzü gülmedi zavallıcı'ın.»

«Bunu bana mı anlatıyo'sun? O özlemi bilmem mi hiç... George'umun yokluğuna sizlerle avunarak katlanıyorum. Ama hiç biriniz aldırmıyo' buna. Senin işinden başını kaldırdı'ın yok. Ötekileri dersen haftasonu olur olmaz tutabilene aşkolsun, soluğu komşu çiftliklerde, oynaşlarının yanında alıyo'lar...»

«Ama hepsi de genç erkek, anne,» diye Tom sözünü kesti.

«Biliyorum, biliyorum ama ailemiz daha bi' araya gelmeden, her biri bi' yana da'ılacak diye korkuyorum.»

Bir süre sessizlik oldu. Tom annesini teselli edecek sözleri arıyordu. Babasının yakında geleceğini söylediği zamandan bu yana geçen aylarda, annesinin birden sinirlendiğini ya da dalgı dalgın oturduğunu Tom farketmiyor değildi. İlk kez şimdi ba-

basından söz etmişti yeniden.

Tom ansızın irkildi. Annesi, «Sen ne zaman evlene'cen?» diye sormuştu.

«Şu ar'larda bunu düşünmüyorum.» gibisinden ağzında bir şeyler geveleyen Tom konuyu değiştirdi. «Büyükanne, Sarah ve Malizy'i almakla meşgul kafam. Kaç paramız oldu?»

«Tam seksen yedi dolar elli iki cent.»

Tom başını salladı. «Daha çok kazanmalıyım...»

«Biraz da ötekiler yardım etseler...»

«Onlardan daha fazlasını bekleyemeyiz. Tarlada ek iş bulmak çok zor. Efendiler özgür zencileri gündeliği yirmi beş cente kiralıyo'lar. Üstelik ölesiye de çalıştırıyo'lar. Büyükanne, Sarah ve Malizy yaşlanıyo'lar. Daha çok kazanmalıyım!»

«Büyükanne yetmişine yaklaşmıştır, Sarah ve Malizy de seksen olmuştur.»

Birden aklına bir şey gelmiş gibi Matilda'nın gözleri uzaklara daldı. «Tom, biliyo' musun ne geldi aklıma? Büyükanne derdi ki, Afrikalı babası yaşını hesaplayabilmek 'çin her ay kavanoza bi' taş atarmış. Hatırladın mı?»

«Evet, hatırladım, ö'le derdi.» Tom bir an duraksadı. «Kimbilir şimdi kaç yaşındadır?»

«Bilmem ki... Ama çoktan Tanrı'nın rahmetine kavuşmuş olmalı.»

«Bazen onu ve büyük büyükannemizi ö'le merak ediyorum ki. O kadar çok dinledim onları büyükannemden.»

Matilda sandalyesinde doğruldu. «Ben de merak ediyorum. Nasıllardı acaba? Ah dualarım kabul olsa da, baban cebi dolu gelip büyükanne, Sarah ve Malizy'i hemencik alabilsek.» Birden bu düşüncesiyle neşelenmişti. «Bi' sabah bakıyo'sun kuş gibi özgürler.»

Tom da ona katıldı. «O sabah mutlaka gelecek.»

Bu arada Tom annesine bir sırrını açmak istiyordu. Ortam uygundu. Şöyle bir arayabilirdi annesinin ağzını. «Anne, bana ne zaman evlenece'mi sormuştun ya...»

«Evet, oğul?» Matilda'nın gözleri parlamıştı.

Tom konuyu açtığına çoktan pişman olmuştu ama artık geri dönemezdi. Çaresiz ağzında bir şeyler geveledi. «Bi' kız var da... Bi' süreden beri arkadaşlık ediyoruz...»

«Tanrı aşkına, kim bu kız Tom?»

«Kimse bi' şi' bilmiyo'. Adı İrene, 'Reeny' diyo'lar ona. Efendi Edwin Holt'un büyük evinde çalışıyo'.»

«Hani şu zengin efendi Holt'lar mı? Değirmenleri, çırçır fabrikaları olan...»

«Evet, ana.»

«Geçenlerde sen gidip pencerelerine panjur takmıştın, di'il mi?»

«Evet.» diyen Tom'un yüzü, reçel aşırırken yakalanmış küçük bir çocuğunki gibiydi.

«Tanrım, bizim kuş sonunda kafese girdi, desene.» Matilda'nın gözleri sevinçle parlıyordu. Oturduğu yerden fırlayıp kucakladı oğlunu.

«Dur anne, Tanrı aşkına yok daha bi' şi' ortada. Sadece arkadaşlık ediyoruz, dedim.»

«Ah sen ne a'zı sıkı çocuksundur, bilmez miyim ben hiç. Eğer arkadaşlık diyo'sa, çoktan mercimek fırına verilmiştir.»

«Anne, kimseye söylemezsin di'il mi?»

«Efendi'nin o kızı sana alacağından eminim ben. Bana ondan söz et Tom.»

Tom, «Geç oldu anne, gitmeliyim,» diyerek sıvışmak istedi ama Matilda onu kapıda yakalayıp, «Çok mutluyum Tom,» diyerek boynuna sarıldı yeniden. Son birkaç yıldır annesinin bu denli mutlu olduğunu görmemişti Tom. Dükkâna doğru uzaklaşırken, evden annesinin sesi geliyordu. «Şimdi anlıyorum annemin neden daha çok torun istedi'ni... Ben torunlarımın da çocuklarını görecek kadar çok yaşıy'caam!..»

BÖLÜM 102

Bu konuşmadan aylar önce bir pazar sabahı kiliseden eve dönen Efendi ve Hanımefendi Murray'lar, Matilda'yı çağırarak Tom'u görmek istediklerini söylemişlerdi.

Efendi'nin hoşnutluğu yüzünden okunuyordu. Tom'a, çırçır fabrikasının sahibi varlıklı Efendi Edwin Holt'un kendisini istediğini söyledi. Hanımefendi Holt Tom'un ince demir işlerini pek beğenmiş, acaba evlerinin penceresine desenli demir parmak-

lıklar yapar mıymış? Efendi Murray da Tom'u hemen göndereceğine söz vermiş.

Böylece Tom ertesi sabah erkenden pencerelerin ölçüsünü almak üzere yola çıktı. Efendi bütün işleri yüz üstü bırakmasını söylemişti. Tom koskoca Holt malikânesini bulmakta hiç güçlük çekmedi. Zenci bahçıvan ona verandada beklemesini söyleyerek hanıma haber vermeye gitti. Az sonra Mrs. Holt elinde desenlerle gelip Tom'a bunları yapıp yapamayacağını sordu. Hanımefendi pencerelere, demirden asma yapraklarıyla süslenmiş parmaklıklar yapılmasını istiyordu. Tom, «Elimden geleni yapmaya çalışırım Hanfendi,» dedi. Ancak malikânenin çok penceresi olduğu ve parmaklıklar ince iş gerektirdiğinden, iki aydan önce biteremeyeceğini söyledi. Mrs. Holt, «Bu kadar zamanda biterse ne iyi,» deyip Tom'un eline desenleri tutuşturdu. «Şimdi istediğin gibi ölçü al.»

O gün öğleden sonra üst katların pencerelerinin ölçüsünü alırken, Tom birinin kendisini gözlediğini hissetti. Yan balkonun penceresinde, elinde toz bezi bakır tenli, çok güzel bir kız sessizce onu seyrediyordu. Basit bir iş elbisesi giymiş olan kızın çok gür, kapkara saçları vardı. Göz göze geldiklerinde de kız bakmaya devam edince, Tom kasketini çıkararak, «Merhaba küçük hanım,» diye selâmladı onu. Kız da selâmına gülümseyerek karşılık verdi, ama hemen içeri girdi.

İşi bitip çiftliğe doğru yollandığında Tom hâlâ o kızı düşündüğünü fark ederek şaştı kendi haline. O gece yatağında kızın adını bile bilmediğini düşünüyordu. On dokuz, yirmi yaşlarında olmalıydı kız. Ertesi sabaha dek Tom bu denli güzel bir kızın başını boş bırakmayacaklarını, ya evli ya da nişanlı olacağını düşünerek kendini yedi durdu.

Tom'un demirden parmaklıklara sarılmış asma yapraklarını dökûp işlemesi gerçekten büyük ustalık istiyordu. Sabahları dolaşıp asma yaprakları topluyor, bunları inceleyerek yaptıklarının sahici yapraklara benzemesi için özen gösteriyordu. Aklından çıkaramadığı o bakır tenli kız, bu işde büsbütün titizlenmesinin nedeniydi belki de.

Bu arada Efendi de müşterilere Tom'un çok acil bir işi olduğunu söyleyerek getirdikleri işleri erteliyordu. Haftalarca başını kaldırmadan çalışan Tom, sonunda yaprakları parmaklıkla-

ra kaynak yaparak yerleştirdi. İşi hemen hemen tamamlanmış sayılırdı. Efendi ve Hanımefendi dahil dükkâna gelen herkes, Tom'un hünerine hayran kalıyordu. Annesi bile, «Aman Tom, bunlar sahici yapraklara benziyo',» demişti.

Şimdi iş yaptıklarını yerlerine takmaya kalmıştı. Tom her şeyi arabaya yükleyip yola çıktığında yüreği kıpır kıpırdı. Holt malikânesine varıp hemen işe giriştiğinde görenlerin parmakları ağızlarında kaldı. Artık Hanımefendi'nin keyfine diyecek yoktu. Çiftlikteki herkes toplanmış, Tom'u seyrediyordu. Tom'un aklı fikriyse bakır tenli kızdaydı. Alt katın pencereleri tamamlanmış, üst kata çıkmıştı. İki saatir çalıştığı halde kız görünürlerde yoktu.

Kendini işe vermeye çalıştığı bir sırada ayak sesleri işiterek dikkat kesildi. İşte kız yanakları pespembe, hızlı hızlı soluyarak karşısında duruyordu. Dilini mi yutmuştu Tom.

«Merhaba Mr. Murray!» Adını da öğrenmişti demek.

Alelacele kasketini çıkardı, «Merhaba Miss. Holt,» dedi.

«Fırında et pişiriyo'dum. Geldiğinizi duyunca...» O arada gözü parmaklıklara ilişti. «Ooo harika bunlar, çok güzel...»

«Şey... siz bur'da ev işlerine mi bakıyo'sunuz?» Bunu söylemenin de sırası mıydı şimdi!

«Her türlü işi seve seve yaparım ben. Bi' dak'kacığ'na gelmiştim, işime dönmeliyim artık.»

Hiç olmazsa adını öğrenmeliydi, sordu.

«Adım Irene, bana bur'da 'Reeny' derler. Sizinki ne?»

«Tom.» Gitmeden önce mutlaka kıza sormalıydı. «Şey... Miss Irene, diyorum acaba, sizin ilişkili oldu'nuz biri var mı?»

Kız öyle bir bakış baktı ki, Tom, 'Mutlaka bi' çam devirdim,' diye geçirdi aklından. «Ö'le her aklıma geleni sö'lemem Mr. Murray, ama başta sizi ö'le sıkılgan bulmuştum ki, bö'le bi' şi' soraca'nız dünyada gelmezdi aklıma.»

Tom neredeyse balkondan aşağı düşecekti.

O günden sonra Tom, her pazar Efendi'den izin kâğıdı istemeye başladı. Ailesine de yolda rastgeldiği metal artıklarını topladığını, bunları dükkânda erittiğini söylüyor ve gerçekten de her dönüşünde elinde işe yarar bir şey oluyordu. Artık her pazar İrene'i görmek için iki saatlik yol tepmekteydi. Efendi'den ödünç aldığı arabanın katırını bir ağaca bağladıktan sonra ko-

ruda dolaşırlardı. Çoğunluk konuşan Irene'di.

«Babam kızılderiliymiş. Annem ö'le söylediydi. On'çin rengim bö'le.» Irene gayet rahat anlatıyordu. «Annem efendisinden kaçtığında ormanda kızılderililer bulmuşlar onu. Köylerine götürmüşler, annem babamla or'da karşılaşmış. Sonracıma ben doğmuşum. Bi' zaman so'ra beyazlar kızılderilileri öldürüp annemi efendisine teslim etmiş. Efendi de annemi öldüresiye dövdükten sonra esir tüccarına satmış, ondan da Efendi Holt almış. Yine şansımız varmış ki iy' insanlara düştük.» Bir an duraladı, «Annem dört yıl önce öldü... Ben şimdik on sekizindeyim...» Tom'a bakıp içtenlikle sordu. «Sen kaç yaşındasın?»

«Yirmi dört.»

Tom da kendi ailesinden söz etti. Sonra kendisi için yeni bir bölge olan Kuzey Carolina hakkında bilgi istedi Irene'den.

«Holt'lar çevrenin en önemli kişilerinden olduklarından, onlara gelen konuklar da önemli insanlar olur,» dedi Irene. «Yemek servisi yaparken konuşulanlara kulak misafiri olurum hep. Dediklerine göre, Alamance Bölegesindeki beyazların dedelerinin dedeleri Devrim Savaşı'ndan çok önce Pennsylvania'dan gelmiş bur'lara. O zamanlar kızılderililerden başkası yokmuş pek. Onlara bazıları Saxapaw'lar der. Beyaz İngiliz askerleri onların köküne kibrit suyu ekmiş; Saxapaw ırmağının adından başka bi' şi' kalmamış, onlardan bu güne. Efendi diyo' ki, Pennsylvania İngiltere'den gelenlerle o denli kalabalıklaşmış ki, herkes biraz da bur'lara gelsin diye Kuzey Ca'liny'da bi' dönüm toprağı iki centten satmışlar. Sonra arabalara dolan beyazlar buraya gelip yerleşmişler. Küçük çiftliklerinde kendileri çalışıyo'muş. Hâlâ da bazı çiftliklerde ö'le. On'çin bur'larda çok zenci yok, o büyük Güney çiftliklerinde olduğu gibi.»

Irene bir yandan anlatıyor, bir yandan da Tom'a çevreyi gezdiyordu. Bir pazar da Tom'a çırçır fabrikasını göstermişti. Irene, Holt'lar sanki kendi ailesiymiş gibi övünüyordu onlarla.

Bütün hafta dükkânda kapalı kalan Tom'a bu açık hava gezintileri çok iyi geliyordu. Bir gün yolda bir demir parçası görünce arabadan inip aldığında, Irene'nin de bir yaban gülü kopardığını görmüştü. «Küçüklüğümden beri yaban güllerine bayılırım,» dedi Irene.

Yolda rastladıkları bazı karaderililer, elleriyle işaret ederek

yürümekten yorulduklarını, arabaya binip binemeyeceklerini soruyorlardı. Tom onları arabaya almak isterdi ama bu kez Irene ile başbaşa kalamayacaktı. At üstünde rastladıkları beyazlarsa onlardan yana bakmamak için gözlerini ileriye dikip geçiyorlardı. Tom buralarda, eski çiftliğinin bulunduğu bölgeye göre yoksul beyazların çok olmadığını farketti.

«Bur'daki zengin efendiler, yoksul beyazlar yerine zencileri çalıştırmayı yeğ tutuyo'lar,» dedi Irene, Tom'un düşüncesini okumuşcasına.

Irene'in geçtikleri her büyük dükkân, okul, kilise ya da benzeri yapıları adlarıyla bilmesine şaşırıyordu Tom. «Efendi konuklarına anlatırken duyuyorum, ezberimde kalıyo,'» diye açıkladı Irene. «Bak şu büyük zehire dükkânı da bizim Efendi'nin. Yanındaki depodan da Fayetteville'e viski gönderiyoruz.»

Tom Irene'in efendilerle kendini bu denli özdeştirmesine içerliyordu gizlice. Irene efendisine ait olan her şeye sahip çıkıyor, onunla gururlanıyordu. Sözgelişi, Graham'ın merkez binasından geçerlerken, Irene, «Burasını Efendi'nin babası yaptırmış,» ya da Salisbury sokağını gösterip, «Eskiden bur'da Efendi'nin büyükbabasının çiftliği varmış. Halk krala karşı bu topraklarda Alamance savaşını yapmış,» diyordu...

Artık Matilda'nın yavaş yavaş sabrı tükenmeye başlamıştı. Bir gün Tom'a, «Getirsene şu kızı biz de görelim hele. Kızılderiliyi bö'le kaçırıyo' musun herkesten?»

Tom ağzının içinde anlaşılmaz bir şeyler geveleyince, Matilda da lafını esirgemedi. «No'o yoksam senin kız zengin aileye kapılanmış diye bize tenezzül etmiyo' mu?»

İlk kez Tom, annesine cevap vermeden kulübeden çıkıp gitti.

Aslında Tom konuşup dertleşecek birini arıyordu. İrene ile olan beraberliği konusunda bazı kuşkuları vardı. Sonunda onu sevdiğini kabul etmişti. İrene, kızıl ve karaderili karışımı çekici güzelliği ve kıvrak zekâsıyla tam istediği gibi bir eşti. Ancak Tom'un başlıca iki kaygısı vardı ki, bunlar halledilmeden gerçekten mutlu bir birleşmeyi sağlamak zordu. Hele Tom gibi ne yaptığını bilen ihtiyatlı biri için...

Her şeyden önce Efendi ve Hanımefendi Murray dahil hiç bir beyaza tam anlamıyla güvenemiyor ve beğenmiyordu Tom.

Irene'in ona sahip olanlara karşı duyduğu hayranlık ve yürekten bağlılık Tom'u rahatsız ediyordu. Bu da, çok önemli konularda aynı görüşü paylaşmalarına engel olabilirdi.

Tom'un öteki kaygısıysa, Holt ailesinin Irene'e olan düşkünlüğüydü. Onu yanlarından uzaklaştırmak istemeyebilirlerdi. Tom ise ayrı çiftliklerde yaşayan karı kocanın ne denli mutsuz olduğunu görmüştü. Yalnızca haftasonları ziyaretleriyle yürümezdi evlilik.

Bu nedenlerle Tom kendisi için çok zor olacağını bilmesine karşın, Irene'i bir daha görmemesi gerektiğini düşünüyordu zaman zaman.

Bir pazar Irene, «Neyin var Tom?» diye sordu. Sesinde kaygıyla dolu bir anlayışlılık vardı.

«Yok bi' şi'.»

Bir süre sessizce yol aldılar. Irene her zamanki açık yürekliliğiyle, «Sö'lemek istemezsen zorlamam seni,» dedi. «Ama canının bi' şi'ye sıkıldı'nın farkındayım.»

İşte Tom'un kızda en beğendiği şey buydu: Açık yüreklilik ve dürüstlük. Oysa kendisi son haftalardaki kaygılarını ondan gizlemişti. Gerçi onu üzmemek için yapmıştı bunu ama yine de içten değildi bu davranışı. Hem artık bu yükü yalnız başına kaldıramaz olmuştu.

Sesine olağan bir ton vermeye çalışarak, «Gerçeklerde düşündüm de...» diye söz başladı. «Efendi bizi sattı'ı zaman abim Virgil'in karısı çalıştı'ı çiftlikte kaldı, ayrı düştü ailesinden. Hepimiz çok üzüldük. Ancak daha geçenlerde Efendi Murray gidip onu ve oğlunu satın alabildi. Ama alamayabilirdi de...» Tom konuyu dönüp dolaşıp kendilerine getirmeye çalışıyordu. «Bence ayrı yerlerde çalışanlar evlenmemeli...»

«Ben de ö'le düşünüyorum!» Irene'in cevabı öyle çabuk ve kesin olmuştu ki, Tom neredeyse dizginleri elinden bırakıverecekti. «Ne... ne dedin?» diye kekeledi.

«Haklısın, karı koca ayrı olmamalı.»

«Ama Efendi ile Hanfendin dünyada satmazlar seni.»

«Gerektiği zaman satarlar,» dedi Irene sakin bir sesle.

«Ner'den biliyo'sun, ö'le kesin?»

«Biliyorum işte. Sen işin o yanını kendine dert etme.»

«O halde ne zaman satılabilirsin?» Tom kendi sözlerine

inanamamıştı.

İrene'nin bir an duralaması Tom'u alt üst etti. Sonunda, «Peki, satılmam için özel bi' neden mi var?» dedi kız.

«Bu,... bu sana bağlı!»

Tom'un aklında düşünceler birbirini kovalıyordu. Acaba efendisi ne kadar para isterdi onun için... Yoksa tüm bunlar bir düş müydü?

«Efendin beni satın alacak mı bakalım?»

«Tabi, tabi.» dedi Tom umduğundan daha kesin bir ifadeyle. «Şey... acaba kaç para isterler, bir fikrin var mı?» Bu soruyu sormaktan utanıyordu.

«Uygun bir fiyat, herhalde.»

Bakıştılar.

«Tom Murray..., gördü'üm en garip adamsın,» dedi İrene. «Tanıştı'mız ilk günden beri bana bi' şi'ler sö'lemeni bekliyo'dum zaten.» Tom kızın ellerini tuttu, başını ve omuzlarını okşadı sonra arabanın dizginlerini bırakarak, yaşamında ilk kez bir kadını kucakladı...

Tom o gece yatakta yatarken, sevgilisine demirden bir gül yapmayı düşledi. Kasabaya indiğinde hemen iyi dövülmüş, bir demir külçesi almalı, ayrıca da gülleri çok yakından inceleyip sapını, yapraklarının açılışını iyice öğrenmeliydi.

BÖLÜM 103

Gözde hizmetçisinin koşarak eve girişinden, merdiven boşluğunda soluk soluğa duruşundan Mrs. Emily Holt kuşkulandı. «Ne oldu İrene?» Hanım Efendi aşağı indi. «Söyle bakalım, ne var?»

İrene kendini toplayıp, Tom'a olan sevgisini, onun evlenme teklifini ve kendisinin de bunu özellikle bazı genç efendilerin sarkıntılıklarından bıktığı için istediğini bir çırpıda anlatıverdi. Ancak Hanım Efendi'yi üzmek istemediği için bu genç efendilerin adını veremeyeceğini de eklemeyi unutmadı. Mrs. Holt genç kızı o denli sıkıştırdı ki, İrene de dayanamayıp gözyaşları arasında hanımının kulağına aileden bir iki isim fısıldamak zorunda kaldı.

O akşam yemekten önce Efendi'yle Hanım Efendi, en doğrusunun İrene'i Murray'lara satmak olacağına karar verdiler; hem de bir an önce...

Hizmetçilerini çok seviyorlardı, onun Tom'u eş olarak seçmesini de onaylamışlardı, yalnız tek istekleri vardı Holt'ların; o da düğünün kendi evlerinde yapılmasıydı.

Düğün, Holt'ların evinin ön avlusunda, her iki ailenin tüm beyaz ve zenci konukları önünde oldu. Hele damadın düğün armağanı olarak geline sunduğu demirden yapılmış gül, bu neşeli ve olağanüstü geceye büyük bir renk kattı. 'Ahlar!' ve 'vahlar!' arasında İrene armağanı elinden bırakmamış, «Ne kadar güzel, di'mi Tom? Onu yanımdan hiç ayırmı'cam... Seni de tabi,» diye bütün gece Tom'a gülümseyip durmuştu.

Murray'ların çiftliğine döndükten sonraki hafta Tom'un soluk almadan çalışmasına, çekiç sesleriyle sanki şarkı söylemesine tüm aile çok sevinmişti. İrene geldiğinden beri Tom'un bu denli konuştuğunu, güldüğünü ve ölesiye çalıştığını, kısacası mutluluktan değiştiğini hemen farketmişlerdi. Gün doğmadan yeni kulübelerinden ayrılıyor, doğru demirci ocağını yakmaya gidiyor ve bütün gün de dükkândan gelen çekiç sesleri kesilmek bilmiyordu. Dükkânın önünde müşteriler birikir, zenciler bir yerde, beyazlar ayrı bir yerde Tom'un kendileri için yaptığı uzun banklarda otururlar, sırlarını beklerken çene çalarlar, tütün içerlerdi. Arada sırada da, arka ceplerinden çıkardıkları şişeden içkilerini yudumlarlardı. Tom'un dükkânı sanki günlük toplantı yeri haline gelmişti. Böylelikle de en yeni haberler, günü gününe, İrene'ne ve Matilda'ya ulaşmaya başladı.

Tom Kuzey'de tutsaklığa karşı açılan kampanyadan ailesine söz ederken içi burkulmuştu: «Başkan Buchanan'dan o zenzi düşkünlerini bur'dan uzak tutmasını istiyo'larmış. Hele dükkâna gelen beyazlar, Abraham Lincoln denen adamdan nefret ediyo'lar!»

«Çok do'ru.» dedi. İrene. «Geçen yıl da ö'le diyo'lardı. Efendi Lincoln çenesini kapamazsa, Kuzey'le Güney savaşa bile tutuşabilirmiş!»

«Benim Efendi'nin etti'i küfürleri bi' duysaydınız!» dedi Küçük Sue. «Şu Lincoln denen adamın, çarpık bacaklı, sırık gibi biri oldu'nu sö'lerdi. Saçlı sakallı yüzüyle de gorile benzermiş.»

nce Efendi'yle Hanım Efendi, en doğ-
ra satmak olacağına karar verdiler;

iyorlardı, onun Tom'u eş olarak seç-
yalnız tek istekleri vardı Holt'ların; o
le yapılmasıydı.
ün ön avlusunda, her iki ailenin tüm
ünde oldu. Hele damadın düğün ar-
luğu demirden yapılmış gül, bu neşeli
ük bir renk kattı. 'Ahlar!' ve 'vahlar!'
linden bırakmamış, «Ne kadar güzel,
hiç ayırmı'cam... Seni de tabi,» di-
ümseyip durmuştu.
döndükten sonraki hafta Tom'un so-
çalıç sesleriyle sanki şarkı söyleme-
ği. Irene geldiğinden beri Tom'un bu
günü ve ölesiye çalıştığını, kısacası
sinen farketmişlerdi. Gün doğmadan
yor, doğru demirci ocağını yakmaya
ükkândan gelen çekiç sesleri kesilmek
de müşteriler birikir, zenciler bir yer-
le Tom'un kendileri için yaptığı uzun
ını beklerken çene çalarlar, tütün içer-
ırka ceplerinden çıkardıkları şişeden
om'un dükkânı sanki günlük toplantı
elikle de en yeni haberler, günü günü-
a ulaşmaya başladı.
lığa karşı açılan kampanyadan ailesi-
muştu: «Başkan Buchanan'dan o zen-
zak tutmasını istiyo'larmış. Hele dük-
aham Lincoln denen adamdan nefret

ene. «Geçen yıl da ö'le diyo'lardı. E-
pamazsa, Kuzey'le Güney savaşa bile

ti'i küfürleri bi' duysaydınız!» dedi Kü-
nen adamın, çarpık bacaklı, sırık gibi
ı sakallı yüzüyle de gorile benzermiş.»

«Beyazların ne dedi'i beni ilgilendirmez,» diye Matilda atıldı. «Efendi Lincoln onların hiç hoşuna gitmiyo'sa bizim tarafımızı tuttu'u 'çin... Ben zaten o adamı, Yahudileri özgürlüklerine kavuşturan Musa'ya benzetiyorum!»

Küçük Sue ve İrene'nin de katılmasıyla Murray'larda çalışan tarla işçileri çoğalmıştı. Ama aylar geçtikten sonra İrene, kocasından bir dikiş makinesi yapmasını rica etti ve onun becerikli elleri bu işin de üstesinden geldi. İrene gündüz tarlada çalışmak bir yana, geceleri de dikiş dikmeye başlamıştı. İlk işi kocasına bir gömlek dikmek oldu. Tom gurur duyuyordu karısından. İrene, Küçük Sue'a ve Kuzey Carolina Tren Yolu Şirketi'nin açtığı bir otelde çalışan Amos adındaki genç erkek arkadaşıyla gezmelere gitmeye başlayan Küçük Kizzy'ye de güzel giysiler dikti. Artık yirmi yaşında kocaman bir kız olmuştu Küçük Kizzy.

Bu yeni giysiler Ashford'un bile yüzünü güldürmüştü. İrene, Matilda'yla kendisine önlükler, başlıklar yaptıktan sonra, Efendi ve Hanım Efendi için de ufak tefek şeyler dikmeye başladı.

«Ne kadar da güzel olmuş,» demişti Hanım Efendi. «Holt'lar onu nasıl böyle kolaylıkla sattılar, anlayamıyorum bir türlü.»

«Tom'u çok sevdi'mi biliyo'lar da ondan,» diye karşılık verdi İrene. Gülümsüyordu.

Renklere tutkundu İrene; 1859 güzünde boyamacılık için gerekli olan bitki köklerini, yapraklarını toplamış, her renk kumaştan giysiler dikmişti. Giderek tarlada çalışmamaya başladı. Ama hiç kimsenin bu yüzden ona sitem etmek aklının ucundan bile geçmiyordu. Efendi'yle Hanım Efendi'den, Virgil, Küçük Sue ve dört yaşındaki Uriah'a kadar herkes, İrene'in yaşamlarına bir canlılık getirdiğini kabullenmişti.

«Tom'u neden sevdim, biliyo'musun, ikimiz de insanlara bi' şi'ler yapmaktan hoşlanıyoruz.»

Matilda sallanan iskemlelerinde gelinini dinliyordu. Soğuk bir ekim gecesiydi. İrene kayınvalidesine biraz utanarak baktı. «Tom sö'ledi mi bilmem ama sizler için yeni bi' şi' daha yapıyoruz!»

Matilda neler olup, bittiğini neden sonra anladı. Yerinden

fırlayıp gelinini kucakladı. «İlk önce bi' kız isterim tatlım. N'olur önce kız olsun...»

Doğum yaklaştıkça Irene inanılmaz işler becerdi. Elleri sihirli gibiydi. Kilimler ördü, Noel için mumlar, kemiklerden oymalar, süsler yaptı. Matilda'ya çamaşırda, ütüde yardım etti.

Şubat geldiğinde Küçük Kizzy ile Amos'un arkadaşlıkları, Irene'nin hazırladığı bir oyunla yeni boyutlar kazandı. «Aman n'olur Tom'a sö'lemeyin, o bö'le işleri sevmez!» demişti Matilda. Irene de kabul etmiş, sonra Küçük Kizzy'i bir kenara çekmiş, «Neler duydum biliyo'musun? Ashford, senin o otelci Amos'un başka bir kızla dolaştı'nı söyledi,» demişti. Küçük Kizzy'nin kıskançlıktan gözleri ufalmış, öylece kalakalmıştı. «Hafta araları o kızla gezermiş me'er. Sana da pazarları geliyo'. O kız da, evleneceklerini sö'lüyo'muş... İnanmazsan Ashford'a sor!»

Küçük Kizzy'nin bu haberden ne denli etkilendiği ortadaydı. Matilda da kızının artık durulmasını ve bu genç adamla bir yuva kurmasını istediği için, bu oyunun yarattığı etkiye sevinmişti.

Amos'un kiralık katırla çiftliğe gelerek yaptığı olağan pazar ziyaretleri sürüp gittikçe, Küçük Kizzy'nin pısırık, suskun halleri yerini kendine güvenen, akıllı, ne istediğini bilen bir genç kız davranışlarına bıraktı. Birkaç pazar sonra da, Amos'a âşık olduğunu Irene'e itiraf etti. O da hemen Matilda'ya yetiştirdi.

Oysa evlenmekten söz edilmemişti daha. Günler geçtikçe Matilda yeniden kuşkulanıyordu. «Korkuyorum İrene! Kızın başına bi' şi'ler gelmesin! Baksana hepimizin gözü önünde nasıl da kol kola girip gidiyo'lar. So'na çocuk Tren Yolu Şirketinde di'mi? Ya Kuzey'e kaçmayı düşünüyo'sa. Küçük Kizzy kör körüne âşık işte, ona karşı çıkamaz ki...»

Ertesi pazar Amos gelecek diye Matilda kek ve limonata hazırladı. Sonra da onları baş başa bırakmayıp aralarına davet etti. Amos'a da, «Ne zamandır yüzünü şö'le bi' görelim diyoruz,» diye de sitem etmeyi unutmadı. Küçük Kizzy sohbet koyulaştıkça Amos'un, onların sandığından çok daha ilginç biri olduğunu göstermesinin tam zamanı diye düşünüyordu.

«Amos, bizimkilere beyazların dikti'i direkleri, telleri anlatsana.» Sesi ricadan çok, bir isteği belirtiyordu. Amos, biraz nazlandıktan sonra, «Nasıl anlatayım, bilmem ki...» diye söze

başladı. «Geçen ay direkler diktiler, tepelerine de teller gerdiler, bizim or'da!»

«Ne işe yarıyo'muş bunlar?» diye Matilda atıldı.

«Beklesene anne, anlatıyo' işte,» dedi Küçük Kizzy.

Amos sıkıldı. «Telgraf için Ef'em,» dedi. «O teller, istasyonda bi' odaya bağlı, odada bi' masa üstünde de parmakla basılan bi' alet var. Tık, tık, tık diye ses çıkarıyo'. Uzaklara haber yollanıyo' böylece. Yani haberleri teller, iletiyo'muş, ö'le diyo'lar.»

«Amos... dur bakalım bi' dakka!» diye Tom yavaşça konuştu. «Yani konuşmadan, yalnızca tık tık'la mı haberler gidiyo'?»

«Evet, Ef'em. Adamın teki o tık-tık'ları bi' kenara yazıp, so'na ne demek oldu'nu hemen sö'lüyo'.»

«Şu beyazlar da pek yaman insanlar do'rusu,» dedi Matilda.

Amos artık rahatlamıştı. Gevezelik etmekten çekinmiyordu. Aklına ilk gelen soruyu sordu: «Bay Tom, siz hiç demiryolu tamirhanelerini gördünüz mü?»

Tom olduğu gibi görünen bu genci sevmişti. «Hayır, evlât görmedim,» dedi. «Gerçi kasabaya indi'mizde binaları dışar'dan görüyoruz ama içine hiç girmedim.»

«Ben de or'da çalışan adamlara yemek götürürken gördüm. O koca trenleri tamir ediyo'lar. On dört kadar da demircileri var. Tabi çıraklar dışında... Fırınları, iki üç sığırı içine alacak kadar bü'ük!»

«Vay anasına!...»

«Amos—» diye Küçük Kizzy söze karıştı. «Bi' de şu sizin oteli anlatsana.»

«Dur canım, ner'den benim otelim oluyo'muş!» Amos iyice rahatlamıştı artık. «Tabi kim istemez ö'le bi' oteli olsun. Ama çok para! Biliyo'sunuz, Tren Yolu Şirketi yaptırdı. So'na Miss Nancy Hillard'ı oteli yönetmekle görevlendirdi. O da beni tanıdı'ı için tuttu... Ama ne kadın! Erkekleri bile çekip çeviriyo'. Otel, otuz odalı, arka avluda altı tane tuvaleti var. Banyo, kahvaltı, akşam yemeği, verandada oturma, hepsi için bi' dolar ödüyo'sunuz.»

Küçük Kizzy yine ipucu verdi. «Tren yolcularını nasıl doyurdu'nuzu anlatsana Amos!»

Amos güldü. «İşimiz bu zaten. Bakın, her gün, biri batıya biri doğuya, iki tren geçer. Tren kondüktörleri telgrafla yolcu sayısını bize bildirirler. Miss Nancy de ne yapar eder, yemeği trenler gelene dek hazırlatır. Artık tavuklar, tavşanlar, sığır etleri, her çeşit salata, sebze, aklınıza ne gelirse, hepsi pişirilir. Trenler yirmi dak'ka öğle yemeği için bekler, so'na yine yola koyulurlar.»

«Amos, arkadaş... Bö'lesine renkli bi' hayatın oldu'nu hiç beklemezdim!» diye Küçük George hayranlığını belirtti.

«Miss Nancy diyo' ki, trenyolu, at arabalarından so'na en büyük keşifmiş,» dedi Amos. «Bi' gün gelecek trenyolu her yana yayılacak, işler de eskisi gibi olmı'cakmış...»

BÖLÜM 104

Horoz George, anayoldan eve ayrılan sapağa gelince atının gînlerini çekerek durdurdu. Evet, doğru gelmişti. Oysa inanılmaz bir biçimde değişmişti buraları; Efendi Lea'nın evi artık renkleri donukiaşmış eski bir resme benziyordu. Kepenkleri kırılan pencerelere kilimler asılmıştı. Evin boyaları dökülmüştü, bacası da ha yıkıldı ha yıkılacaktı. Tarlalarda kimsecikler yoktu. Zaten göründüğü kadarıyla ekim de yapılmamıştı, bu yıl.

Horoz George sarsılmıştı. Büyük eve yaklaştı, zenci kulübelerinde de hayat belirtisi yoktu. Bir kedi, bir köpek hattâ bir horoz aradı gözleri ama bulamadı. Evin yanında yeşillik toplayan yaşlı bir kadını görünce heyecanlandı. Bu Miss Malizy olmalıydı... «Heeey!» diye bağırdı.

Miss Malizy başını kaldırdı. Horoz George'u gördü ama kim olduğunu anımsayamamış gibiydi.

«Miss Malizy!» Horoz George atından aşağı anlayıp yaşlı kadını kucaklamak için koştu.

«George... Sen George di'misin?»

«Evet, Miss Malizy...»

«Ner'lerdeydin evlât? Hiç ayrılmazdın ki bur'dan!»

Konuşmasında bir boşluk vardı. Sanki aradan geçen beş yılı unutmuşa benziyordu yaşlı kadın. «İngiltere'deydim Miss Malizy. Büyük denizin ötesinde... Annem, karım, çocuklar ner'deler Miss Malizy?»

«Buralarda kimseler kalmadı, evlât.» Sesi duygusuzdu. «Yalnız Efendi'yle, ben varım!»

«Nereye gittiler Miss Malizy?» Horoz George yaşlı kadının artık belleğini yitirmiş olduğunu yeni yeni anlamaya başlamıştı. Yaşlı kadın eliyle ağaçlıkların oraları gösterdi. «Annen vardı ya... Adı Kizzy... İşte or'da yatıyo'!»

Horoz George'un hıçkırıkları boğazında düğümlendi. «Sarah da, Han'fendi de or'da yatıyo'lar!»

«Miss Malizy, 'Tilda ve çocuklar ner'deler?»

Yaşlı kadın biraz düşündü. «'Tilda' gerçekten adı 'Tilda'ydı di'mi? Bi' sürü de çocuk... Bilmiyo' musun, Efendi sattı onları!»

«Nereye Miss Malizy? Kime? Efendi ner'de?»

Yaşlı kadın evi gösterdi «Da' uyuyo Efendi... Akşam biraz fazla kaçırdı herhal, birazdan kalkıp yiyecek bi' şi'ler ister. Evlât yemek getirmedin mi yoksa?»

Horoz George ağzında, 'hayır' gibilerden bir şeyler mırıldanarak doğru büyük eve girdi, merdivenlerden yukarı bağırdı:

«Efendi Lea!»

Az bekledi Horoz George.

«EFENDİ LEA!..»

Neredeyse yukarı fırlayacaktı ki, merdivenden aşağı gölge gibi biri inmeye başladı. Horoz George'un tüm hiddeti şaşkınlığa dönüşüverdi. Bu traşlı, çökmüş, giysileriyle yattığı belli adam, Efendi'nin ancak kötü bir görüntüsü olabilirdi. «Efendi Lea?»

«George!» Yaşlı adam yumruk yemişçesine sarsıldı. «George, sen misin?» Merdivenin son basamağında durmuş, bakıyordu. Sonra bir kahkaha patlatarak, Horoz George'u kucaklamak için atıldı. Oysa George geriye çekildi, yalnızca Efendi'sinin kemikli ellerini sıkmakla yetindi.

«George, geldiğine ne kadar sevindim bilemezsin. Nerelerde kaldın, geciktin galiba.»

«Evet Ef'em. Lord Russell, Richmon'a yolladı beni. Or'dan da bi' gemiye atladım, bi' haftada buraya gelebildim.»

«Gel oturalım şöyle, 'Lizy! Içki getir. 'Lizy!..» Efendi, Horoz George'a dönerek. «Sen gittiğinden beri, Malizy dünle bugünü ayırt edemez oldu,» dedi.

«Ef'em, ailem ner'de?»

«Evelât, dur bir kadeh atalım hele, sonra konuşuruz. Nice zamandır içeriz ama karşılıklı iki tek atmamıştık, değil mi?»

«Konuşmaya gelmedim. Ef'em. Ailem ner'de?»

Miss Malizy içeri girip, masaya şişeyi ve iki bardağı koydu, sonra sanki kimse yokmuş gibi yine dışarı çıktı.

«Annen için üzüldüm evlât,» diye Efendi devam etti. «Ama yaşlanmıştı, çok çekmeden de gitti zaten. Ona iyi bir mezar yaptırdım.» Efendi içkileri doldurdu.

'Bilerek lâfı oraya getirmiyor,' diye Horoz George aklından geçirdi. 'Hiç değişmemiş, hâlâ yılan gibi tehlikeli. Onu kızdırmamalıyım.'

«Bana giderken ne söz vermiştiniz, hatırlıyo'musunuz, Ef'em? Celir gelmez özgür bırakacaktınız beni. İşte karşınızdayım!»

Efendi Lea bardağını eline alırken, bu sözleri duymazlıktan geldi. «Evet, karşımdasın. Hadi gelişinin şerefine içelim!»

Efendi içkisini bir dikişte bitirdi. Horoz George da içinin ısındığını farketmişti. Bir kez daha denedi.

«Miss Malizy ile konuştum. Tilda ve çocukları satmışsınız, öyle dedi!»

Efendi Horoz George'un sözlerine baktı. «Evet evlât, mecburdum, ne yapayım. Şansım hiç yaver gitmedi. Toprağımın yarısını da, o lânet olası horozları da satmak zorunda kaldım!»

Horoz George bu işe çok içerledi ama sesini çıkarmadı.

«Çok yoksullaştık şimdi evlât, çook!» Efendi kıkırdadı. «Amaan zaten yoksulluktan geldim ben, yeni bir şey değil ki bu!» Yine ciddileşti. «Artık geri döndün ya evlât, ikimiz burayı yine adam ederiz. Yaparız, değil mi evlât?»

Horoz George bir şey söylememek için zor tuttu kendini. Ama sonunda dayanamadı. «Ef'em, bur'dan giderken söz vermiştiniz bana, özgür bırakacaktınız beni. Oysam geldim, baktım ki, ailemi satmışsınız. Özgürlük kâğıdımı istiyorum şimdi. Çocuk-

larım, karım ner'de, niye sö'lemiyo'sunuz?»

Efendi Lea'nın yüzü buruştu. «Evlât, sesini yükseltme benimle konuşurken, karışmam sonra ha! Nerede olduklarını söylemedim mi sana? Alamance Bölgesinde Murray ailesinin yanında. Tütün tarlalarında çalışıyorlar.»

«Alamance... Murray...» Horoz George bu ipucu sözlerini ezberlemeye çalıştı. Efendi'nin kızgınlığı da hemen yatışmıştı. «Çok yıkıldım evlât, çook!» Masaya eğilip Horoz George'un kulağına fısıldadı. «Kimse ne kadar yıkıldığımı bilemez! Yalnız paraca filân sanma ha!» Eliyle göğsünü yumrukladı. «Taa şuramdan yıkıldım...»

'Daha da rahatlatmalıyım onu, beni özgürlüğüme kavuşturacak kâğıdı alana dek çok dikkat etmeliyim,' diye düşündü Horoz George.

«Zor günler geçirdim evlât. Yollarda ben geçerken adımı çağırıp, gülümseyen o orospu çocukları bile alay ettiler benle. Eh insan bir düşmeye görsün!»

«Evet, Ef'em!»

«Ama göstereceğim onlara. Sen yanımdasın ya .. Seksen üç yaşındayım ama, yine de başaracağız, değil mi? Sen kaç yaşında oldun evlât?»

«Elli dört, Ef'em!»

«Ne diyorsun! Aman Tanrım daha dün elimde doğdun sanki! Buruşuk yüzlü bir bebek... Adını ben takmıştım sana...»

Efendi birisiyle güreş ediyormuş gibi elini kolunu sallıyordu. Yine Horoz George'a eğildi. «İkimiz arasında kan bağı var, evlât. Artık gerçeği gizlemenin bir anlamı yok... Sana bu topraklarda en çok yardımcı olan birine sırtını çeviremezsin, değil mi?»

'Şu özgürlük kâğıdını bir alayım da nasıl sırtımı çevirirmişim bir gör,' diye aklından geçirdi Horoz George. Artık 'beyaz' olmaktan başka bir özelliği kalmamış bu ihtiyarı daha çok sarhoş etmeliydi. Sonra da iş o kâğıtların gizlendiği kutuyu bulmaya kalırdı.

«Beni nasıl yetiştirdi'nizi hiç unutabilir miyim Ef'em!»

Efendi'nin gözleri doldu. «Tabi' ya, işe yaramaz zencinin biriydin.»

«Evet Ef'em. E'er siz ve Mingo Amca olmasaydı...»

«Mingo! Iyi ki hatırlattın, George! Onun elinden dizginleri alınca nasıl da bozulmuştu!»

«New Orleans'a giderken, di'mi Ef'em?»

«Sana nasıl izin kâğıdı yazmıştım, git de istediğin kızla rahatça kırıştır diye... Anımsıyor musun?»

Güldüler. Efendi yine kadehini doldurdu. «Yolculuklar sırasında da az mı zamparalık yaptık, ha? Söylemezdik ama bilirdik, değil mi?»

«Evet Ef'em, gerçekten öyle!»

«Biz iyi bir ek Tam bir ekiptik, taam!»

Horoz George çekiden içi yanıyordu artık. Ama yine de hem kendine, hem de Efendi'ye bir kadeh daha doldurdu.

«Yeryüzündeki en iy' efendinin şerefine!»

«Sağ olasın evlât!»

İçtiler.

«Bir daha tokuşturalım evlât. Sahip olduğum en iyi zencinin şerefine!»

Efendi bir dikişte kadehini boşalttı. Sonra öksürdü, geriye yaslandı. Horoz George'un nerede olduğunu arıyormuşçasına gözlerini kırpıştırıyordu.

(Bu adam kutuyu nereye gizlemiştir acaba?) Horoz George, bundan sonraki yaşamının şu kâğıt parçasına bağlı olduğunu düşündükçe sabırsızlanıyordu.

«Biraz da' içki alabilir miyim Ef'em?»

«O da sorulur mu... Tabi'.»

Horoz George Efendi'nin kadehini de doldurmayı unutmadı. Birkaç dakika sonra Efendi'nin başı düşmeye başlamıştı bile.

«Siz zencilerimize çok iy' davranıdınız, Ef'em!»

«Hep... iyi davranmak isterdim... Hep... iyi.!!»

(Eh, artık iyice sarhoş oldu.)

Efendi başını masaya koymuştu. Horoz George bir kedi sessizliğiyle ayağa kalktı, mutfak kapısına gitti. «Ef'em... Ef'em,» diye seslendi ama yaşlı adam sızmıştı, hiç bir şeyi duyacak halde değildi.

Horoz George bir anda odaya dalıp tüm çekmeceleri karıştırmaya başladı: Ama kâğıt yoktu. Merdivenlerden yukarı çıkarken heyecandan tir tir titriyordu. (Şu adam bir uyanmasa.) E-

fendi'nin yatak odasına girdi. Oda leş gibi içki kokuyordu. Yerlerde boş şişeler, kirli çamaşırlar vardı. (Belki de yatağının altına gizlemiştir.) Çılgın gibi yatağın altına eğildi. Evet. Kutu oradaydı.

Kâğıdın içinde olduğundan emindi ama kutuyu açıp bakacak kadar bu evde kalmak istemiyordu. Merdivenlerden aşağı inip evden çıktı. Kutuyu sımsıkı tutuyordu. (Atına atla... Sonra açarsın, şimdi hemen sıvış buradan.) Ya kâğıt içinde yoksa? Hemen evin önünde yere çömeldi deli gibi kutuyu aramaya başladı. Eski paralar, bir sürü evrak arasında istediği şeyi sonunda buldu Horoz George.

«N'apıyo'sun or'da evlât?»

Yüreği ağzına geldi, deli gibi geriye döndü. Ama Miss Malizy'nin durgun bakışlarıyla karşılaştı.

«Hemen gitmem gerek, Miss Malizy.»

«Git o zaman, ne duruyo'sun?»

«'Tilda ve çocuklara iyi oldu'nuzu sö'licem.»

«Kendinize iy' bakın, e mi?»

«Tabi', siz hiç merak etmeyin.» Yaşlı kadını kucakladı. 'Bir koşuda annemin mezarını göreyim bari,' diye aklından geçirdi; sonra onları, yaşadıkları halleriyle anımsamayı yeğ tuttu. Horoz George atına atladıktan sonra doğduğu, büyüdüğü ve sonsuz anıları olan çiftliğe son bir kez daha baktı. Elinde tuttuğu özgürlük kâğıdına daha da sıkı sarılarak atını dörtnala yola doğru sürdü.

BÖLÜM 105

Anayolun rahatlıkla göründüğü çitlerin orada, Irene kokuları için kullanmayı düşündüğü yaprakları toplarken, dörtnala yaklaşan atlıyı farketti. Atlının yeşil boyun atkısını ve siyah melon şapkasını görünce, gelenin kim olduğunu anlamıştı: «Horoz George... Horoz George...» diye bağırarak yola koştu. Horoz George kendisine doğru gelen kadını görünce durdu.

«Da' önce tanıştık mı, kızım?»

«Hayır Ef'em. Ama Tom ve 'Tilda sizden o kadar çok söz ettiler ki, hemen tanıdım.»

Horoz George kızı süzdü. «Tom? Yani benim oğlum. 'Tilda?»

«Evet Ef'em, annesi sizin karınız ve o da benim kocam... Çocu'mun babası!»

«Nee? Tom evlendi ve bi' de çocu'u oldu demek?» İrene başını salladı, şişmiş karnını göstererek, «Bi' ay so'na olacak, Ef'em,» dedi.

«Aman Tanrım... Adın ne senin kızım?»

«İrene, Ef'em.»

İrene hemen haber vermeye koştu. Tarlada çalışan Virgil, Ashford, Küçük George, James, Lewis, Küçük Kizzy ve Küçük Sue bu inanılmaz haberi duyunca hemen eve döndüler. Babaları, Tom ve anneleriyle sarmaş dolaş olmuştu; kucaklaşma sıralarını beklediler. Horoz George bu duygusal karşılama töreninden çok memnun kalmıştı. Ortalık yatıştıktan sonra, «Sizlere ilk önce kötü haberleri anlatayım bari,» dedi Horoz George ve Kizzy Nine ile Sarah'ın ölüm haberlerini verdi. Miss Malizy'nin acıklı durumunu anlattı; Efendi'yi nasıl punduna getirip özgürlük kâğıdını aldığından söz etti.

Akşam yemeğinde de artık sıra İngiltere'de geçirdiği beş yılın hesabına gelmişti:

«Sizlere or'da olanları anlatmak 'çin bi' yıl gerek en azından! Tanrım.» Horoz George, Sir C. Eric Russell'in zenginliğini, toplumsal itibarını, değerli horozlarını, Amerika'dan gelen zenci yardımcısını nasıl da sevdiğini uzun uzun anlattı.

«Ne yalan sö'leyim, or'da geçirdi'im günlerden çok memnunum. Ama burnumda tüttünüz do'rusu!»

«Hadi canım sende,» dedi Matilda. «Neden iki yıl fazladan kaldın ö'le'se?»

«Şuna da bak sen... Hiç değişmemiş,» diye güldü Horoz George.

«Değişmesi mi kaldı bunun? Baksana, saçlarımız aklandı artık!»

Gülüşmelerden sonra Horoz George karısının omzunu okşadı. «Hiç dönmeyim, ister miydin, ha? Ya iki yıl daha kalmak 'çin Lord Russell'i razı etseydim! Zaten adam baktı ki, horozlarını çok iy' yetiştiriyorum, Efendi Lea'ya yine para gönderip beni bi' yıl da' kalmam 'çin tuttu. Eh, n'apalım işin ucunda para var, kabul ettim. Efendi'ye bi' mektup yazdı, olanları anlattı.»

«Bize hiç haber vermedi ki Efendi,» dedi Matilda.

«Tabi' veremezdi anne, bizi satmıştı o zamanlar,» dedi Tom.

«Sahi ya!»

Horoz George güldü, «Demek suçlu ben di'mişim. Rehin olarak kalış zamanım uzadı' 'çin arkamda horozlara bakacak genç bi' çocuk yetiştirdim. Dönerken herkes memnundu yani. Size bi' şi' diyim mi?... Bi' araba dolusu adam taa, Souf'hampton'a kadar gelerek beni uğurladı. Lord Russell da Okyanusu geçecek gemide bana önceden yer ayırtmıştı, yaa...» diye şişiniyordu.

«Aman Tanrım! Yolda ne kadar korktum! Dalgalar bizi beşik gibi salladı, ner'deyse dua ediyo'dum—»

«Hıhhh,» dedi Matilda.

«Ner'deyse ölüyo'dum yahu! So'na deniz yatıştı. New York'a yaklaştıkça da duruldu...»

«New York mu? Or'da n'aptın baba?» diye Küçük Kizzy atıldı.

«Anlatıyorum ya kızım,» dedi Horoz George. «Lord Russell gemideki adamlara tenbih etmişti, beni Richmond'a giden bir gemiye bindirmeleri 'çin. Ama gemi beş gün so'na kalkacakmış, n'apalım. Ben de beş gün boyunca New York'da dolaştım.»

«Ner'de yattın?» diye Matilda sordu.

«Otelde... Zenciler 'çin oteller var. Eh, param da bol, n'apacaktım? İstersen sana sırf harçlık olsun diye bi' yüz dolar vereyim. Lord Russell iy' adammış do'rusu... New York'da hep özgür zencilerle konuştum, ço'unun açlıktan nefesi kokuyo' ama durumu iy' olanlar da vardı. Kendi evlerinde oturup, çocuklarını okula gönderebilenlere de rastladım. Neyse Richmond'a giden gemiye ancak bi' hafta so'na zorla binebildim—»

«Neyse binebilmişin bari,» dedi Matilda alaylı alaylı.

«Neden hep sözümü kesiyo'sun be kadın! Yıllar so'na kocan geldi, sen hâlâ dün gitmişim gibi davranıyo'sun!»

Tom hemen araya girdi: «Richmond'dan at mı satın aldın baba?»

«Evet evlât. Hem de yetmiş dolara! Düşündüm ki özgür bi' adamın atı olmalı, ben de bi' at aldım.»

Nisan ayı içinde herkes çok meşguldü. Ailenin çoğu ekim zamanı geldiği için tarlada çalışıyordu. Matilda büyük evin işleriyle uğraşmaktan başını kaşıyacak zaman bulamıyor, Tom da sabahtan akşama dek dükkânda müşterilerin işleriyle haşır neşir oluyordu. Irene ise sekiz aylık hamileydi ve dinlenmek zorundaydı.

Horoz George oldum olası tarla işlerinden hoşlanmazdı ama yine de gidip orada çalışanların ne yaptıklarına bakıyordu. Çünkü ne zaman Matilda'nın yanına gitse, kadın hemen özür dileyip işine dönüyordu. Birkaç kez gevezelik etmek için Tom'a gitti. Oysa dükkânın hırgürü, müşterilerin telâşı yüzünden orada da konuşmaya fırsat yoktu. Bir iki kez de Efendi Murray ile dükkânda karşılaşmışlar ve adam ona surat etmişti.

Tom bunun nedenini biliyordu. Annesinden öğrenmişti. Efendi Horoz George'un çok konuşarak dükkânda kedisini meşgul etmesini istemiyordu.

Horoz George, özgür bir zenci olarak, çiftlikte ne iş yapacaktı?

Bu soru ailedeki herkesin aklını kurcalıyordu, hatta Virgil'in, karısı Küçük Sue'nin ve çocukları Uriah'ın bile...

«Sen benim dedem misin?» Çocuk hep büyüklerin arasında dolaşan Horoz George'a nasılsa bu soruyu sormaya cesaret edebilmişti.

«Nee?» Horoz George bunu hiç beklemiyordu doğrusu. «Evet ya, ben senin dedenim,» dedi. Uriah tam arkasını dönmüş gidiyordu ki, Horoz George onu durdurdu.

«Senin adın neydi bakalım?»

«Urich, Ef'em. Dede sen ner'de çalışıyo'sun?»

«Ne diyo'sun sen... Bunu sormak da ner'den geldi aklına?»

«Hiiç... Sordum işte.»

Horoz George çocuğa gerçeği söylemeye karar verdi. «Hiç bi'yerde çalışmıyorum evlât, ben özgür bi' insanım!»

Uriah duraladı. «Dede, özgür insan ne demek?»

Horoz George, karısının bu oğlan için dediklerini anımsadı: 'Hasta gibi bir çocuk, belki de biraz aptal. Gözlerini insana bir taktı mı hiç ayırmaz!'

«Ef'em özgür insan ne demek?» diye Uriah sorusunu yinoledi.

«Özgür insan demek, artık kimsenin malı di'ilsin demektir!»

Uriah bu yanıtın ne anlama geldiğini düşünmeden başka bir soru sordu: «Annem, sizin horoz dövüştürdü'nüzü sö'ledi. Neyle dövüştürüyo'dunuz onları dede?»

Horoz George torununun gözlerindeki merakı görünce heyecanlandı ve onunla daha çok ilgilenmeye karar verdi.

«Sana kimse ner'den geldi'ni anlattı mı evlât, sö'le bakalım?»

«Sana mı? Ner'den gelmişim dede?»

«Gel ben'le de, sana anlatayım.» Horoz George çocuğu kulübesine götürdü. «Şimdi otur şuraya ve anlatacaklarımı dinle ama iki de bir soru sorma e mi?»

«Peki Ef'em.»

«Senin baban benim oğlum.» Çocuğun gözlerine baktı. «Anliyo'musun?»

«Evet Ef'em, babam sizin çocu'nuz.»

«Aferim... Benim annemin adı da Kizzy idi. Sö'le bakalım Kizzy. Yani o senin anna'nen olur, di'mi?»

«Evet Ef'em. Kizzy.»

«Aferim sana. Onun da annesinin adı Bell'miş.»

Horoz George çocuğa baktı.

«Adı Bell'miş!» dedi Uriah.

«Babasının adı da Kunta Kinte'ymiş.»

«Kunta Kinte...»

Bir saat sonra Matilda, Uriah'ın nerelere gittiğini merak edip aceleyle kulübeye dalınca çocuğun. «Kunta Kinte... Ko... Kamby Bolongo...» diye Horoz George'un her dediğini yinelediğini görüp şaşırdı. Afrikalı büyük büyük dedenin nasıl ormandan kaçırılıp tutsak edildiğini, koca bir gemiyle 'Naplis adındaki bir limana getirildiğini ve Virginia'da Efendi Waller adında bir beyefendinin yanında çalıştığını, Horoz George küçük çocuğun meraklı bakışları arasında anlatıp duruyordu...

Ertesi pazar Horoz George Tom'la birlikte öteberi almak için kasabaya indi. George, yirmi yedi yaşındaki oğlunun kasabadaki dükkânlarda alış veriş ederken gösterdiği becerikliliğe şaştı kaldı. Sonra eski şerif J. D. Cates'in dükkânına gittiler. Ama Cates, yeşil atkılı, melon şapkalı Horoz George'u görünce, ona pis pis baktı. Tom olacakları zamanında sezip hemen

dışarı çıkmak için davrandı ama geç kalmıştı.

«Heey evlât... Şur'dan bana bir bardak su versene!»

Dükkândaki beyazlar da başlarını Tom'la yanındaki garip kılıklı adama çevirdiler. Tom adama bir bardak su doldurup getirdi. Cates birkaç yudum içtikten sonra geri kalanı Horoz George'a doğru tükürdü.

«Daha hâlâ susuzluğum geçmedi yahu!»

Horoz George olayı büyütmemek için hemen cebinden özgürlük belgesini çıkardı, Cates'e uzattı. Cates yavaşça okudu.

«Pekâlâ, bizim kasabada ne arıyorsun?»

«Benim babamdır,» dedi Tom. «Hem özgür di'mi?»

«Mr. Murray'larda mı kalıyor o da?»

«Evet Ef'em.»

Cates dükkândaki beyaz müşterilere baktı. «Mr. Murray bu eyaletin yasalarını pek bilmiyor galiba!»

Tom'la Horoz George, 'Bu da ne demek?' gibisinden sustular. Cates babacan bir tavırla, «Mr. Murray'a söyleyin gelip onunla konusacağım,» dedi. Beyazların kahkahaları arasında Tom ve Horoz George dükkândan çıktılar...

Cates, hemen ertesi gün Murray'lara uğradı ama o gün Efendi'den hiç bir haber çıkmadı. Ancak ertesi gece yemekten sonra Efendi Murray Matilda'yla haber yollayarak Horoz George'u çağırttı.

«Buyrun Ef'em! 'Tilda beni çağırdı'nızı sö'ledi.»

«Evet George, seni çağırdım. Hemen de konuya gireceğim. Biliyorsun, senin ailen bize mutluluk getirdi...»

«Onlar da sizin iy'li'nizden söz edip duruyo'lar, Ef'em!» diye Horoz George araya girdi.

«Teşekkür ederiz. Ama korkarım ki, seninle ilgili bir sorun var George. Geçen gün kasabada eski şerifimiz J.D. Cates'la karşılaşmışsınız.»

«Evet Ef'em, karşılaştık!»

«Kendisi sonra buraya gelerek bana bir şey hatırlattı. Kuzey Carolina yasalarına göre, özgür bir zenci altmış gün içinde bu eyaleti terketmek zorundaymış, yoksa yeniden tutsak yapılırmış!»

Horoz George bu sözlerin ne anlama geldiğini farkedince, konuşamaz oldu, yalnızca Efendi Murray'a baktı...

«Özür dilerim evlât, pek haklı bir davranış olmuyor sana ama—»

«Siz de haklı buluyo'sunuz bu yasayı, di'mi Ef'em?»

Efendi bir an durdu. «İşin doğrusunu söylemek gerekirse adil değil bu. Ama ne yaparsın, yasa yasadır! George, eğer, burada kalmak istersen, sana herkes gibi iyi davranılacağına söz verebilirim...»

O gece Matilda ile Horoz George yataklarında uyuyamadılar, ikisi de tavana bakıyor, düşünüyordu. Uzun bir sessizlikten sonra, «'Tilda,» dedi Horoz George. «İstersen yanında kalayım.»

«Hayır... Bu ailede ilk özgür olan insan sensin George. Şimdi yine tutsak mı olacaksın yani?»

Horoz George ağlamaya başladı. Matilda da ağladı onunla birlikte. İki gece sonra yine bir araya geldiklerinde, Horoz George çok ciddi bir ifadeyle, «Hey Tom, doğacak çocuklarına Kunta Kinte'yi anlatmaya devam edeceksin, di'mi?» diye sordu.

«Tabi baba, bütün çocuklarım onu bilecek, yoksa Kizzy Nine'nin ruhu beni rahat bırakmaz,» dedi Tom.

Sustular.

«'Tilda'yla ben kaç günüm kaldı'nı sayıyo'duk da... Yasaya göre kırk gün var daha... Ama yine de şimdi gitmek da' emin olacak.»

Horoz George birden yerinden fırladı, Tom ve İrene'i kucakladı. «Geri dönece'm,» derken sesi titriyordu. «Birbirinize iy' bakın,» dedi ve kapıyı açtığı gibi çıkıp gitti.

BÖLÜM 106

1860'ın kasım ayında, bir gece, Tom işini bir an önce bitirip karısı ve altı aylık kızı Maria'yla yemek yemek için acele ediyordu. Ama çok sessiz bir akşam yemeği yendi o gece. İrene de kocasının konuşmak istemediğini sezerek onu hiç rahatsız etmedi. Yemekten sonra Matilda'nın kulübesine gidildi; çocuklar Noel'de yapılacak pasta için ceviz ayıkladılar. Herkes neşe içindeydi. Çünkü Matilda ve İrene —yeniden hamileydi tabii— yepyeni bir pasta yapacaklarına söz vermişlerdi.

Oysa Tom kendi halinde oturuyor, bu neşeli havaya katıl-

mıyordu. Sonra bir ara, sanki kendi kendine konuşur gibi, «Size dükkâna gelenlerin Efendi Lincoln hakkında konuştuklarını sö'lemiştim, di'mi? Eh, bi' de bugün dinli'cektiniz onları. Sahi, biliyo' musunuz Efendi Lincoln bugün Başkan seçildi. Artık, Beyaz Saray'da oturup, Güney'deki tutsaklığa karşı çıkacakmış, ö'le diyo'lar,» dedi.

«Ben de Efendi Murray'lar konuşurken duydum,» diye Matilda da onayladı. «Bu ayrım ortadan kalkmazsa Kuzey'le Güney birbirine girecekmiş!»

«Tutsaklığa karşı olanların hepsi Kuzey'de di'il ki,» dedi Tom. «Güney'de de ö'le insanlar var.»

«Var ama, bur'da tüm işleri biz yapıyoruz. Bakalım beyazlar bundan kolayca vazgeçecekler mi?» diye Irene de söze karıştı.

«Bu iş savaşsız olmaz,» dedi Ashford. «Üstelik Güney'de, bizler gibi düşünenler de azınlıkta.»

Tom karşı çıktı: «Ama tüm ülkeyi düşün Ashford.»

«Bizim şanssızlı'mız Güney'de olmak,» dedi Virgil. Ashford da bunu onayladı.

Aralık ayında Efendi ve karısı, komşu çiftlikteki bir akşam yemeği davetinden döndüklerinde, Matilda koşa koşa Tom ve İrene'nin kulübesine geldi. «Güney Carolina, Birleşik Devletler'den ayrılmış, Efendi ö'le sö'ledi,» dedi. Çok heyecanlıydı.

«Nasıl ayrılabilir ki?» dedi Tom.

«Valla, beyazların işine akıl sır ermez,» diye yanıtladı Matilda.

Ertesi gün Tom dükkânda müşterilerin konuşmalarını dinledikten sonra, evde Irene ve Matilda'ya, «Sizi korkutmak istemem ama artık bi' savaş çıkaca'na ben de inandım,» dedi.

«Aman Tanrım, peki ner'de yapılacakmış bu savaş, Tom?»

«Anne'cim, ö'le piknik yerleri gibi belirli savaş yerleri yok ki!»

«Aman bur'larda olmasın da...» dedi Matilda.

Oysa günler geçtikçe böyle bir şeyin olabileceğine hepsinin aklı yattı. Artık anayolda bir sürü atlı ve silâhlı adam konvoy halinde bir yerlere gidiyordu. İçlerinden bazıları Efendi Murray'ı görmeye geliyor, Matilda da kulağını dört açarak olan

bitenler hakkında bilgi kırıntıları toplamaya çalışıyordu. Birkaç hafta sonra çevredeki beyazların korkuluklarından, kızgın konuşmalarından savaşın başladığını ve zencileri tutsaklıktan kurtarmak isteyen 'Yankee'lerin bazı başarılar kazandığını anladılar.

Tom'un dükkânına gelip, efendilerinin kuşku içinde olduğunu, evde bir zenci varken yavaş sesle konuştuğunu söyleyenlerin sayısı gittikçe artıyordu.

Bir gece yine toplandıklarında, «Sen yanlarındayken, Efendi de ö'le mi davranıyo'?» diye Tom Matilda'ya sordu.

«Yoo,» dedi Matilda. «Ama ne zaman içeri girsem, konuştukları konuyu de'iştiriyo'lar!»

«En iyisi olup bitenlerden habersizmiş gibi davranmak,» dedi Tom.

Oysa Matilda hiç de öyle yapmadı. Yine neler konuştuklarını dinleyip, uygun bir zamanını kollayarak Efendi ve karısının yanına gitti. «Çok özür dilerim Ef'em... Ama bizler şu 'Yankee' denen adamlardan korkuyoruz, başımıza bi' iş açmazlar, di'mi!» diye sordu.

«Korkmakta haklısınız,» dedi Hanım Efendi. «Tabii ki o adamlar sizin dostunuz değil!»

Matilda akşam anlattığında, Tom bile güldü bu işe. O da o gün duyduğu bir öyküyü anlattı: Kasabada efendinin biri yanında çalışan zenci çocuğa, eğer savaş olursa hangi tarafı tutacağını sormuş. O da: «Ef'em,. iki köpek önlerindeki kemiği kapmaya çalışıyo'. İşte o kemik de biz zencileriz,» demiş...

Alamance Bölgesinde Noel o yıl hiç kutlanmadı sayılır. Güney'deki eyaletlerin, Mississippi'nin, ardından Florida, Alabama, Georgia ve Louisiana'nın kısa bir zamanda Birleşik Devletler'den ayrılıp 1861 şubatında, Jefferson Davis başkanlığında bir 'Konfederasyon' oluşturdukları haberi her şeyi unutturmuştu. Yine o sıralar Washington'da bir barış konferansının toplandığını ama delegelerin kavga ederek, bir sonuç alamadan geri döndüklerini öğrendiler. Dükkâna gelenlerden biri, Alamance Bölgesinde de bir toplantı yapıldığını ve aralarında Efendi Murray'ın da bulunduğu bir grup insanın Birleşik Devletler'den ayrılmayı düşünenleri 'Hain' olmakla suçladığını anlattı Tom'a. Ama bu habere karşın Kuzey Carolina Eyaletinde, yine o sıralar, yirmi bin kişi-

lik bir gönüllü ordusu toplandı.

1861 nisan ayında bir cuma günü, Güney Carolina askerleri Charleston Limanına saldırarak Kuzey Carolina ile resmen savaşa girdiler. O günlerde, Başkan Davis'in emriyle 'Konfederasyon' askerleri yirmi dokuz askerî üsse saldırmışlardı. Tom ve ailesi artık savaşın yanıbaşlarında olduğunu biliyorlardı. Sağdan soldan duydukları haberlerden, Güney Carolina askerlerinin binlerce tutsak aldığını, Başkan Davis'in on sekiz ile elli beş yaşları arasındaki her beyazı askerlik görevine çağırdığını, General Robert E. Lee'nin Birleşik Devletler ordusundan ayrılarak Virginia Kuvvetlerinin başına geçtiğini öğrendiler. Artık Washington D.C.'deki hükümet binalarında silâhlı askerlerin istilâcı Güney kuvvetlerine karşı kenti savunmak üzere barikatların ardında beklediklerine ilişkin söylentiler yayılmaya başlamıştı...

BÖLÜM 107

Kulübelerinin solgun ışığı altında Tom, doğum sancılarıyla kıvranan İrene'nin ellerini tutmuş, yatağının başında bekliyordu. İrene ağrılara dayanamaz olunca Tom koşarak annesini çağırmaya gitti. Matilda da uyumamış, hazır bekliyordu. «Bi' tencere su kaynatın, hemen!» diye Küçük Kizzy ve Mary'ye seslenip İrene'nin yanına geldi. Birkaç dakika sonra ailenin tüm yetişkinleri kulübeye doluşmuş, sabırsızlıkla ortalıkta dolaşan Tom'u yatıştırmaya çalışıyorlardı. Sabahın ilk ışıkları belirirken, içerden çocuk ağlamaları gelmiş, Tom'un kardeşleri onu hararetle tebrik etmişler, çok geçmeden de Matilda kulübenin kapısını açıp, «Heey Tom, yine bi' kızın oldu,» diye sevinçle bağırmıştı.

Bir anda herkes içeri doluşup, İrene ve buruşuk yüzlü bebeğin yanına geldi. Kahvaltıdan sonra Matilda haberi büyük eve iletti. Efendi ve karısı da memnun bir ifadeyle İrene'i ziyaret ettiler. Daha o gün İrene, annesinin anısına kızının adını 'Ellen' koymak için Tom'u razı etti. Tom sevinçliydi. Bu kez bir erkek babası olmak istemesine karşın yine de mutluydu. Her doğum olayında olduğu gibi, aile o gece de toplandı ve töreye uyula-

rak Afrikalı dededen, Kizzy Nineden ve Horoz George'dan konuşuldu.

Günler geçtikçe Irene ve Tom'un heyecanları, savaş haberlerinin yoğunluğu arasında kayboldu, gitti. Tom dükkâna gelip atlarını nallatan beyazların her konuştuklarını dinleyerek Konfederasyon askerlerinin başarılarını öğrendikçe umutsuzluğa kapılıyordu. Hele 'Bull Run' denilen bir savaşı kazandıklarını duyup, sevinçten şapkalarını havalara fırlatarak bayram yapan beyazların, «Şu Yankee'lerin hepsini öldürmedikçe bize rahat yok!» ya da, «Yankee'ler bizim çocukların geldiğini görünce nasıl da kıçlarına baka baka kaçmışlar!» deyişleri Tom'u çok üzmüştü. Ayrı sevinç dalgası 'Wilson Creek' de ve Virginia'da yapılan ve Başkan Lincoln'ün en yakın arkadaşlarından bir generalin ölümüyle sonuçlanan 'Ball Bluff' savaşında da sürdü. «Lincoln çocuklar gibi ağlamış,» diye alay ettiler. 1861 sonunda Alamance Bölgesi askerleri de savaşa gidince, Tom ailesi üzülmesin diye çoğu haberi anlatmadı.

1862 baharında bir gün Konfederasyon subaylarının giydiği gri üniformalı bir atlı çiftliğe yaklaşırken, Tom adamı bir yerden tanır gibi oldu. Atlı yanlarına vardığında Tom onu hemen tanıdı: Eski şerif Cates... Horoz George'un bu eyaletten çıkarılması için uğraşan adam. Cates, Efendi'nin yanına girdikten az sonra Matilda gelerek Tom'un çağrıldığını bildirdi.

Tom'un aklında olasılıklar uçuştu. Bu adam ne isteyebilirdi? Bazı tutsakların askere alındığını, ellerinden bir zanaat gelenlerinse marangozluk, dericilik, demircilik gibi işlerde çalıştırılmak üzere götürüldüğünü biliyordu. Tom büyük eve doğru yürürken başına ne geleceğini aşağı yukarı kestirmişti.

«Tom, Binbaşı Cates ile tanışıyor musunuz?»

«Evet Ef'em,» dedi Tom ama Cates'in yüzüne bakamamıştı.

«Demiryolu Şirketinin oralarda talim yapan bir alayın komutanıymış Binbaşı Cates. Bir demirciye ihtiyaçları varmış. O da seni almak istiyor.»

Tom yutkundu. «Yani Ef'em, savaşa mı katılıyorum şimdi?» Kendi sesi çok uzaklardan yankılanmış gibi geldi Tom'a.

Soruyu yanıtlayan Cates oldu: «Benim savaştığım yerde hiç bir zenci savaşamaz, anlıyor musun? Yalnız atlarımızı nallaman için seni istiyorum.»

«Peki Ef'em.»

«Binbaşıyla az önce anlaştık,» dedi Efendi Murray. «Savaş boyunca bir hafta burada benim işlerimi yapacaksın, öbür hafta Alay'a gideceksin, tamam mı?» Efendi, Cates'e döndü. «Ne zaman başlamasını istersiniz?»

«Bir sakıncası yoksa hemen yarın, Mr. Murray.»

«Tabii yok, zaten Güney'e yardım etmek görevimiz değil mi?»

Gülümsediler. «Tamam öyleyse, yarın aletlerini de alır Alay'a gelirsin. Yalnız aklında olsun iyi ve hızlı çalışmanı isterim. Orası askerî disiplin altındadır, Mr. Murray'ın yanındaki rahata pek benzemez,» dedi Cates.

Tom ertesi sabah arabaya aletlerini yüklemiş Alay'a yaklaşırken, sıra sıra dizilmiş çadırları gördü. Uzaktan talimde atılan silâh sesleri geliyordu. Atlı bir asker yaklaştı yanına. «Heey zenci? Nereye gittiğini sanıyorsun? Görmüyor musun burada bir ordu var!»

«Binbaşı Cates beni demirci olarak yanına aldı,» dedi Tom. Sinirliydi.

«Ha, öyle mi. O zaman vurulmadan çabuk ol. Gideceğin yer şurası,» diye eliyle gösterdi asker.

Tom söylenen yere gitti. Binbaşı Cates onun geldiğini görünce, yanındaki subaylardan birine işaret etti. Tom'la ilgilenmesini istedi.

«Yeni gelen demirci sen misin, zenci?»

«Evet Ef'em.»

Subay çadırlardan birini gösterdi. «Şu gördüğün çadırda çalışacaksın, git hazır olunca haber ver, atları göndermeye başlarız...»

O hafta sabahtan akşama dek atların nallarını yenilemek, Tom'a hiç bitmeyecekmiş gibi geldi. Soluk almaya bile zaman bulamamıştı. Çiftliğe dönerken çok yorgun ve umutsuzdu. Çiftlikteki hafta da çarçabuk geçti ve Tom yine Alay'a döndü. Üçüncü geceydi. Tom uyuyamamış, çadırındaki yer şiltesinde sessizce oturuyordu. Çöplük olarak kullanılan yandaki çadırdan tıkırtılar geldi. Tom'un sinirleri gergindi, çekicini kaptığı gibi dışarı fırladı. Küçük bir hayvan olmalı, diye düşünüyor, çöplüğü eşeleyen bir insan gölgesiyle karşılaşmayı, hiç beklemi-

yordu. Tom gölgenin yanına sessizce yaklaşınca zayıf, sapsarı yüzlü, genç bir beyazla burun buruna geldi. Ay ışığı altında bakıştılar. Sonra genç sıvıştı. Henüz uzaklaşmamıştı ki, Tom arkasından sesler geldiğini duydu. Nöbetçiler koşarak yetişmişlerdi. Tom, elinde çekiç, kıpırdamadan duruyordu.

«Neler yürütüyorsun bakalım, zenci?»

Başına nasıl bir dert açıldığı, Tom'un kafasına o anda dank etti. İçinde bulunduğu zor durumu nasıl anlatacaktı bu adamlara? Onları nasıl inandıracaktı?

«Bi' ses duydum buraya geldim Ef'em. Çöplükte bi' beyaz vardı ama siz gelene dek kaçtı!»

Nöbetçiler kahkahayla güldüler. «Bizi enayi yerine mi koyuyorsun, pis zenci?» dedi birisi. «Zaten Binbaşı seni göz altında tutmamızı istemişti. Artık sabaha ona anlatacaklarımız var!» Öteki, «Bırak o çekici bakalım,» dedi. Tom çekici sıktı, güldüleri ona 'Kaç buradan Tom' diyordu ama nöbetçi silahını üzerine doğrulttu, «Bırak dedim!»

Tom söyleneni yaptı. Nöbetçiler onu, önünde bir başka silahlı adamın beklediği bir çadıra getirdiler. «Devriye geziyorduk, bu zenciyi hırsızlık yaparken yakaladık,» dedi biri, Tom'u çadıra iteliyordu. «İyi göz kulak ol, sabaha olanları Binbaşı'ya anlatırız.»

«Yüzü koyun yere yat bakalım,» dedi yeni nöbetçi. «Kıpırdarsan ölürsün ha! Tom yere yattı. Toprak buz gibiydi. Ne olacaktı acaba? Kaçmayı denemeli miydi? Sabahı kuşku içinde bekledi. Herkes uyandıktan, dışarıdan sesler gelmeye başladıktan sonra çadırın tentesi açıldı ve içeri Binbaşı Cates girdi.

«Bak sen, bizim iyi kalpli zenci hırsızlık suçundan yakalanmış! Orduda bu suçun cezası nedir, biliyor musun?»

«Ef'em—» diye Tom neler olduğunu, gerçeği anlattı Binbaşı'ya. «O adam çok aç olmalıydı Ef'em, çöplüğü niye karıştırsın ki...» diye sözlerini bağladı.

«Şimdi de çöplüğü eşeleyen bir beyaz çıktı ortaya ha? Senin gibilerini iyi tanırım ben, nasıl yola geleceğinizi de iyi bilirim!» dedi Binbaşı.

Çok geçmeden de Tom cezasını kırbaçlanarak ödedi...

O gün çalışmak için yine çadırına geldiğinde, sinirden deliye dönmüştü Tom. Herkesin talim yaptığı bir saatte, aletlerini topladı, katırına atladığı gibi doğru çiftliğe döndü. Efendi Murray, Tom'un anlattıklarını dinlerken kıpkırmızı kesilmişti.

«Bir şeyin yok ya Tom?»

«Hayır yok Ef'em. Ama ne olursa olsun, oraya dönmemeye karar verdim.»

«Sana söz veriyorum Tom,» dedi Efendi. «Eğer Binbaşı bir sorun çıkararsa General'e kadar çıkarım. Başına gelenlere çok üzüldüm Tom. Özür dilerim. Şimdi işine dön, olanları da unutmaya çalış!» Efendi bir an sustuktan sonra, «Tom,» dedi. «Ailenin en büyüğü sen değilsin ama benim gözümde ailenin reisi sen sayılırsın. Karım ve ben yaşamınızı mutlu geçirmeniz için çabalıyoruz. Bunu ailene anlatmanı istiyorum. Ama önce şu Yankee'leri tepelemeden bu olanaksız, biliyorsun değil mi?»

«Biliyorum Ef'em!» dedi Tom. Ama, 'Efendi birinin iyeliği altında mutlu yaşanılacağını nasıl düşünebilir,' diye aklından geçirmeden de edemedi.

1862 baharına girerlerken İrene yine hamile kaldı. Savaşın gidişinde de bir değişiklik yoktu: Yankeeler çoğunlukla kaybediyorlardı. Yalnız Alamance Bölgesi de büyük savaş girdabının ortasında kalmıştı artık. Shiloh Savaşında her iki taraf da binlerce ölü vermişti, her yer yaralı doluydu. Ama ağustos ayında İkinci Bull Run Savaşında Güney tartışılmaz bir zafer kazandı. Yankeeler panik içinde Washington'a dek kaçmışlardı. Bankalardaki paraların ve hükümetin gizli evraklarının New York'a kaçırıldığı söyleniyordu. Potomac Nehrinde bir geminin tehlike anında Başkan Lincoln ve adamlarını kaçırmak üzere hazır beklediği haberi de Tom'un dükkânındaki beyazları sevinçten deliye döndürmüştü.

«Şu savaş haberlerinden bıktım,» dedi İrene bir gece. Tom yine Antietam adlı bir yerde yapılan meydan savaşından söz ediyordu. «Ben karnımda üçüncü çocuğumu taşıyorum, sen hâlâ savaştan başka bi' şi' konuşmuyo'sun—»

Birden kapı çalındı! Gecenin bu saatinde kim olabilir gibilerinden bakıştılar. Tom kapıyı açtı, karşısında birkaç gün önce Alay'ın çöplüğünde karşılaştığı genç beyaz duruyordu.

«Özür dilerim, çok açım... Acaba yiyecek bir şeyleriniz var mı?»

'Acaba bir tuzak mı,' diye Tom duraladı. Sonra kuşkusunu gizleyerek, «Akşamdan kalma mısır ekme'miz var,» dedi.

«Verirseniz çok memnun olurum, şey... iki gündür açım da.»

«Sizi tanıyorum,» dedi Tom ekmeği gencin eline tutuştururken. Genç adamın korkudan gözleri büyüdü, ekmeği alıp hemen karanlıkta kayboldu.

Tom, Irene'e onun kim olduğunu anlattığı zaman, bu rastlantıya inanası gelmedi karısının. Ertesi gün çiftlikteki tüm zenciler toplandıklarında, Matilda da bir gün önce aynı zenciyi gördüğünü, ona yemek verdiğini söyledi. «Onu beslediʼmize göre bur'lardan pek ayrılmaz, herhalde ağaçlar arasında bi'yerde uyuyo'dur,» dedi Tom. Sonra genç adamın kim olduğu konusunda tartıştılar.

«Bi' daha karşıma çıkarsa n'apaca'mı biliyorum,» dedi Matilda. «Ona, 'Dur bi' dakka,' diyip do'ru Efendi'ye haber vereceʼm.»

Ve Matilda dediğini yaptı da... Efendi hemen mutfak kapısına koştu, «Ne arıyorsun burada?» Genç hiç telâşlanmış görünmüyordu. «Bayım, yolculuk etmekten yorgun düştüm, ayrıca öyle açım ki... Sağ olsun zencileriniz bana yemek verdiler,» dedi.

«Anlıyorum, yalnız ortamın nasıl olduğunu biliyorsunuz! Bir boğazı daha doyuramayız, onun için gitmelisiniz,» dedi Efendi. Matilda mutfak kapısının arkasından gencin Efendi'ye yalvardığını duydu: «Bayım, bırakın kalayım. İstediğiniz işi yaparım.»

«Burada senin için bir iş yok,» dedi Efendi. «Tarla işlerini zencilerim yapar.»

Genç adam, «Ben de çiftçi çocuğuyum zaten bayım. Yalnız karın tokluğuna bir iş verin bana, göreceksiniz en az zenciler kadar çalışacağım,» diye üsteledi.

«Adın ne senin, nereden geliyorsun?»

«George Johnson, Güney Carolina'dan... Savaşa katılmak istedim ama küçüğüm diye almadılar. On altı yaşındayım. Tarlalarımız mahvoldu, yiyeceğimiz tükendi. Ben de kaçmak zorunda kaldım.»

Matilda Efendi'nin bu öyküden ne denli etkilendiğini anlamıştı ama, «Gözcülük yaptın mı hiç?» diye bir soru soracağını da hiç ummamıştı doğrusu.

«Yapmadım,» dedi genç. Hemen arkasından ekledi: «Ama denerim!»

Matilda, Efendi'nin bir gözcü aradığını bilmiyordu, konuşulanları daha iyi işitmek için kapıya yaklaştı.

«Hep bir gözcüm olsun isterdim,» dedi Efendi. «Zencilerimden memnunum ama yine de olsun!»

«O halde artık bir gözcünüz var bayım.»

«Adım Murray,» dedi Efendi. «Ahırda boş bir yatağımız var, orada yatarsın. Eşyan var mı?»

Genç gülümseyerek, «Üstümdekiler,» dedi.

İnanılmaz haber çiftliğe yıldırım hızıyla yayıldı. Herkes bu olanlara hırslanmıştı. Matilda'nın, «Kulaklarıma inanamadım,» diyen sesi, diğerlerinin, «Efendi delirmiş!», «Kendi başımıza beceremiyo' muyduk sanki!», «N'olacak, ikisi de beyaz di'mi!» bağrışları arasında yitti.

Ertesi gün tarlaya giderlerken George Johnson'la karşılaştılar. Uzunca boylu, zayıf bir gençti George. Virgil'in yanına yaklaşırken de kemikli yüzü kıpkırmızı kesilmişti. «Benden nefret ediyorsunuz, biliyorum,» dedi güçsüz bir sesle. «Ama biraz erken karar vermeyin. Kötü insan değilim ben. İnsanları renklerine göre değil, nasıl davrandıklarına göre değerlendiririm. Siz zenci olmanıza rağmen beni beslediniz ama bir sürü beyaz yapmadı bunu. Mr. Murray aklını bir gözcüye takmış, ne yapabilirim ki. Ama ben gidersem, benden sonra nasıl birinin geleceği belli olmaz, onun için iyi geçinmeye bakalım.»

Aileden kimse George Johnson'un söylediklerine verecek bir cevap bulamadı. Durumu kabullenmekten ve işe koyulmaktan başka yapılacak bir şey yoktu. Akşama dek çalıştılar. George Johnson da hiç sesini çıkarmadan, sanki onlara olan borcunu ödercesine, belki de onlardan daha çok çalıştı.

Çiftliğe yeni konuğun gelişinden üç hafta sonra Tom ve İrene'in üçüncü kızları doğdu. Adını Viney koydular. Bu arada da George Johnson ile tarladakilerin arası iyiden iyiye düzelmişti. Artık birlikte öğle yemeği yeniyor, George, Ashford'un surat asmasına bile sesini çıkarmıyordu. Bir gün yemekte, «Bana

gözcülüğü öğretmeniz gerekiyor,» diye arkadaşça itiraf etti. «Eğer Mr. Murray gelip de benim size nasıl davrandığımı görse, hoşuna gitmez herhalde.»

Bu görev Virgil'e verildi. «İlk iş,» dedi Virgil, «Davranışlarını değiştirmelisin. So'na bize çok fazla sokuluyo'sun. Beyazlar, hele gözcüler, zencilerden hep uzak durur!»

George Johnson, «Benim geldiğim yerlerde yani Güney Carolina'daki zenciler de beyazlara hiç yaklaşmazlardı,» dedi.

«Akıllılık ederlermiş,» diye Virgil güldü. «So'na, sen gelmeden öncekine oranla çalışmamızın ve verimimizin gerçekten arttığına Efendi inanmalı. So'nacı'ma, «Hadi çalışın pis zenciler!» diye bağırmasını ö'renmelisin! İşte bunun gibi şe'ler. Ha; yanımızda başkaları varken bizi adımızla ça'ırma. Zorlu birisine çattı'mızı göstermek 'çin bol bol küfür filân et...»

Efendi tarlaya geldiğinde George Johnson herkese belâlar yağdırdı, küfürler etti. Efendi'nin, «Nasıllar?» sorusunu da, «Fena değiller ama bir haftaya kalmaz onları tam hizaya sokarım!» şeklinde yanıtladı.

O gece tüm aile George Johnson'un taklidini yaparak gülmekten kırıldı. George Johnson yemekte hayatını anlattı onlara: Nasıl yoksulluk çektiklerini, savaşta her şeylerini nasıl yitirdiklerini söyledi. «Valla, ilk kez bi' beyazı seviyorum galiba,» dedi Virgil.

Matilda, «Ne yalan sö'leyim, konuşurken dinlemek hoşuma gidiyo' Koca George'u,» dedi. Bu denli genç birine Koca George denmesi herkesi kahkahaya boğdu. Ama o gece aile bir şeyi kesin olarak anladı: George Johnson'a alışmışlar, onu sevmeye başlamışlardı.

BÖLÜM 108

Kuzey'le Güney ölümüne kapışan horozlar gibi birbirilerine girmişlerdi ve hiç biri de ötekine son darbeyi vuramıyordu Dükkâna gelen müşterilerde artık umutsuzluk başgöstermişti. Buna karşılık Tom'un içindeki 'bir gün özgür olma' umutları da yeniden filizleniyordu.

O sırada Koca George Johnson'un, «Mr. Murray bir iş için gitmeme izin verdi, yakında dönerim,» deyip ertesi gün ortadan yok oluşu ailenin garibine gitti:

«N'oldu acaba?»

«Geldi' yerdeki ailesinden hiç söz etmemişti!»

«Canım, belki de savaşa katılmak istemiştir!»

«Şakayı bırakın yahu! Koca George hiç adam öldürebilir mi?»

Bir aya yakın bir zaman sonra Koca George yanında kendi gibi utangaç, sekiz aylık hamile bir kadınla geri döndü.

«Bu, karım Martha... Ben buraya gelmeden biraz önce evlenmiştik, ona kalacak bir yer bulur bulmaz döneceğimi söylemiştim. Kusura bakmayın ama, daha benim bile zor kabul edildiğim bir yerde size ondan söz açamazdım.» Koca George Johnson karısına gülümsedi, «Arkadaşlarıma merhaba desene.»

Martha aileyi selâmladı, «George sizden söz etmişti bana.»

George Johnson, herkesin karnı burnundaki karısına baktığını görünce, «Bir bebeğimiz olacağından haberim yoktu,» dedi. «İyi ki zamanında dönmüşüm.»

«Efendi'nin haberi yok mu yani?» diye İrene sordu.

«Hayır yok. Yalnız evde işlerim var dedim ona, aynı sizlere söylediğim gibi. Eğer karımı istemezse artık başımızın çaresine bakacağız, ne yapalım...»

İrene ve Matilda koro halinde, «Yoo Efendi o kadar kötü biri di'ildir,» diye bağırdılar.

«Onunla bir konuşalım hele,» dedi Koca George Johnson. «Matilda, onu görmek istediğimi haber verir misin?»

Matilda eve gidip Hanım Efendi'ye çıktı ve olayı olduğundan daha acıklı bir biçimde anlattı: «Hanfendi, ne de olsa bi' gözcü o! Aramız nasıl biliyo'sunuz, ama Efendi karısından söz etmedi diye onu kovmaz herhal, di'mi? Zavallıcık ner'deyse do'uracak.»

«Ben kocamın işlerine karışmam,» dedi Hanım Efendi. «Ama bu halde onları kovacağını da sanmam.»

Matilda istediğini öğrenince, hemen Koca George Johnson'a gidip, merak edilecek bir şey olmadığını söyledi. Sonra İrene'lere koştu, fazla olan yatağı alıp Koca George Johnson'un karısı için getirdiler.

«Çok teşekkür ederiz,» dedi George Johnson. «Martha yolculuğa zor dayandığı için benim yatağıma yattı, uyudu bile.»

«Korkacak bi' şi' yok ya?» dedi Irene.

Matilda ise, «Bi' kuş kadar zayıf zaten, onu bu durumda getirmemeliydin,» diye çıkıştı.

«Biliyorum ama yapacak başka bir şey yoktu.»

«Ya çocu'a bi' şi' olsaydı?»

Koca George Johnson başını salladı. «Gerçekten yakında baba olacağımı hiç düşünmemiştim.»

Irene, «Olacaksın, olacaksın,» diye kuşku içinde aptal aptal bakınan Koca George Johnson'a güldü. Sonra kayınvalidesiyle birlikte evlerine dönmek üzere ayrıldılar.

«Bana kalırsa hiç de iy' görünmüyo',» dedi Matilda yolda gelirlerken. «Doğuma kadar kendini nasıl toplar, bilmem.»

Irene onayladı. «Anlaşılan hepimizi zor günler bekliyo'. Tanrım, bi' beyaz 'çin bö'le düşünece'mi hiç ummazdım!»

İki hafta sonra Martha'nın doğum sancıları tuttu. Matilda ve İrene bütün gece onunla uğraşırlarken, kadının çığlıkları zenci kulübelerinde yankılandı durdu. Sabah Irene dışarı çıkınca, Koca George Johnnson yorgunluktan bitkin düşmesine karşın bir bakışta olanları anladı. «Miss Martha iy'leşecek. Ama bi' kızın olmuştu, öldü.»

BÖLÜM 109

1863 yılının ilk günü Matilda uçarcasına kulübeye koştu. «Şur'da ne yazıyo', biliyo' musunuz? O'renseniz İNANAMAZSINIZ! Efendi'ye bi' telgraf geldi. Başkan Lincoln, 'Azad Bildirisini' imzalamış. Artık ÖZGÜRÜZ!»

Yalnız zenci Murray'lar değil, binlerce insan o gece bu haberi kulübelerinde kutladı... Fakat haftalar geçtikçe bu sevinç duraladı, azaldı, yeniden umutsuzluğa dönüştü. Konfederasyon öç alma hırsıyla Başkan Lincoln'ü lanetliyordu.

Tom'un sürekli olarak Yankeelerin zafer haberlerini, hatta Atlanta'yı bile zaptettiklerini söylemesine karşın, ailenin üstüne çöken umutsuzsuk 1864 yılına dek hiç değişmedi. O yılın baş-

larında Tom, dükkâna gelenlerin, General Sherman yönetimindeki Yankee ordusunun Georgia'da, beş mil ötelerinde olduğunu ağlamaklı bir biçimde anlattıklarını hemen aileye yetiştirdi. Aile sevince boğulmasa bile, hiç değilse yeniden, savaş haberleriyle ilgilenmeye başladı.

«Yankeeler her şeyi yakıp yıkıyo'larmışl Evleri, ahırları, tarlaları... Adamlar öyle anlatıyo,'» dedi Tom. «Binlerce zenci de Gen'ral Sherman'nın ardına takılmış, çiftliklerini, efendilerini terketmiş. Gen'ral Sherman'ın kendisi bile 'evinize dönün' diye *rica ediyo'muş...»*

Yankeelerin yürüyüşleri denize ulaşınca, *Tom soluk soluğa* yetiştirdi: «Charleston düşmüş!» Çok geçmeden de General Grant'ın Richmond'u aldığı haberi gelmiş; son olarak Tom, 1865 nisanında, «Gen'ral Lee kuşatılmış! Güney teslim olmuş!» diye haber vermişti.

*Bir anda büyük evin avlusuna doluşup, oradan anayola çı*karak önlerine gelen her zenciyle kucaklaşmışlar, hoplayıp zıplayarak, dua ederek, «Tanrım, özgürüz! Sana şükürler olsun, Tanrım!» diye bağıra çağıra bu inanılması güç haberi kutlamışlardı.

Yalnız birkaç gün sonra kutlamaların heyecanı Başkan Lincoln'un öldürülme haberiyle yeniden derin bir acıya dönüştü. «Kaaatiiiileeer!.» diye bağıra bağıra ağlamıştı Matilda. Başkanlarını yeni bir Musa gibi gören herkes katıldı bu ağıta.

Mayısta artık Güney'in yenilgisi pekişince, Efendi Murray tutsaklarını avluda topladı. Tek sıra halinde dizildiler. Hanım Efendi ve Koca George Johnson'un yüzünden düşen bin parçaydı, ne de olsa bir beyazdı Koca George tabii! Efendi Murray elindeki gazeteden, ağır ağır Güney'in yenildiği haberini okudu. Zencilerin gözü önünde üzüntüsünü daha fazla belli etmekten kaçınarak, şöyle konuştu: «Sizleri özgür bırakmamız gerekiyor. Yani isteyen gider, isteyen kalır. Kuşkusuz, kalanlara belli bir ücret ödemem söz konusu...»

«Özgürüz artık... En sonunda!... Şükürler olsun sana İSA...» *diye şarkılar, dualar okudu aile, hem de beyazların önünde.* Küçük Sue ile Virgil'in oğulları Uriah sevinçten ne yapacağını şaşırmış, «Özgürlük, özgürlük!» diye bağırıyordu. Çocuk bir kosuda *domuzların ağılına gitti:* «Heey, domuzlar, homurdanmayı

kesin artık, özgürsünüz!» Oradan ahıra koştu. «Heey, inekler, süt vermeyin artık, özgürsünüz!» Tavuk kümeslerine doğru kendi kendisiyle yarış etti sanki. «Heey, tavuklar, isterseniz yumurta vermeyin, özgürsünüz! Aynı BENİM GİBİ!»

O gece şenlik biraz olsun yatışınca, Tom aileyi topladı ve beklediklerinin artık gerçekleştiğini anlattı. «Ama özgürlük tek başına karın doyurmaz,» diye sürdürdü konuşmasını. «Özgürlük, ancak hangi yemeği yiyece'mize karar verirken bi' işe yarar! Pek paramız yok, biliyo'sunuz bunu. Benim elimden yalnız demircilik gelir. Sizler de tarla işlerinden başka iş yapamazsınız,» diyerek açmazlarını ortaya koydu.

Matilda, Efendi'nin çiftlikten onlara bir bölüm toprak vermeyi ya da ortakçılık yapmayı kabul ettiğini söyledi. Zorlu bir tartışma oldu o gece. Kimi hemen gitmek yanlısıydı. Matilda buna karşı çıkıyor, «Bu aile dağılmamalı,» diyordu. «Horoz George gelip de bizi bur'da bulami'cak mı yani?»

Sessizlik çökünce Tom söz aldı: «Gitmek 'çin da' hazır di'liliz. Ama hazır olunca bur'dan ilk olarak ben gidice'm.» Aile Tom'un sağduyusuna inanırdı, kabul ettiler.

Ertesi gün tüm aile Efendi'nin onlara ekmeleri için verdiği toprakta çalışmaya başladı, Tom da dükkânı bırakmış onlara yardıma gelmişti. Ve uzaktan dörtnala gelmekte olan melon şapkalı, yeşil atkılı atlıyı ilk o gördü. «Anne, geldi!... Geldi!...»

Horoz George'la kucaklaştılar. Matilda ağlı, ardı. «Bırak a'lamayı,» dedi Horoz George, sanki yanlarından hiç ayrılmamış gibi; sonra susmaları için ellerini kaldırdı.

«Ner'lere gitti'mi, neler yaptı'mı so'na anlatırım,» diye bağırdı. «Ama önce hep birlikte ner'ye gidece'mizi sö'lice'm!» Herkes heyecandan ağzını bile açamazken, Horoz George, Matida Tennessee diye bir yerde, evlerini kurmak için bazı insanların onları sabırsızlıkla beklediklerini bildirdi.

«Size bi' şi' di'yim mi! Or'ları zenci dolu, topraklar bereket li... Bi'fidan dikiyo'sun, ertesi gün a'aç oluyo'! Geceleri büyüyen ekinlerin çıkardı'ı sesten insan uyuyamıyo'. Çevre a'aç dolu... İstedi'niz meyva var!...»

Herkes o denli heyecanlanmıştı ki, Horoz George anlatacaklarını bitiremedi. Biri çevredeki çiftliklere haber vermeye giderken, Tom da ailenin eşyalarını kolayca sığdırabileceği, üs-

tü örtülü yük arabalarının nasıl yapılacağını düşünmeye koyuldu. Akşama doğru Holt'lar, Perm'ler, Taylor'lar, Lakes'ler ve Alamance Bölgesindeki daha birçok karaderili ailenin onlarla birlikte gelecekleri haberi duyuldu.

Iki ay boyunca erkekler arabaları yapmaya koyuldular, kadınlar yiyecekler, konserveler hazırlayıp, eşyaları toparladılar. Horoz George başlarında bir kahraman edasıyla duruyor, sağa sola emirler veriyordu. Tom arabaların yapımı işinde erkeklere önderlik ediyordu. Her aile için bir araba yapmak kolay iş değildi kuşkusuz. Sonunda yirmi iki arabanın yapımı bitmiş, eşyalar yüklenmiş, özgür zenciler yıllarca yaşadıkları yerlere son bir kez bakarak, soğuk bir buruklukla ertesi gün çıkacakları yolculuğa hazır olmuşlardı.

Murray'lar ortalıkta görünmüyordu; Matilda, «Acaba biz gittikten sonra ne yapacaklar?» diye sızlanırken Koca George Johnson yanlarına geldi.

«Tom... Sen'le bir şey konuşmak istiyorum.»

Tom arabadan aşağı atladı, Koca George Johnson'la birlikte yürüdüler. Sonunda Koca George Johnson sıkıntıdan zor konuşur bir durumda söze başladı: «Martha ile düşündük de... Tek dost olduğumuz insanlar sizsiniz. Şey... Biz de sizinle gelebilir miyiz, Tom?»

Tom hemen yanıtlayamadı. «Yalnız biz olsaydık, hemen 'peki' derdim. Ama kalabalık, onlara danışmam gerekir, kusura bakma—»

Tom geri döndü, her ailenin reisini çağırdı ve olanları anlattı. Ortalığa yoğun bir sessizlik çöktü, «O bizim gözcümüzdü ama bildiniz gözcü gibi dilildi, birlikte omuz omuza çalışırdık.»

Kimi karşı çıktı, kimi çekimser kaldı, kimi de, «Zencilerin içinde barınamazlar,» dedi ama çoğunluk Koca George Johnson'un onlarla birlikte gelmesini onayladı.

Yola çıkış, yeni bir araba yapımı için bir gün ertelendi. Ertesi gün ortalık aydınlanırken, yirmi dokuz arabanın arka arkaya gelmesiyle oluşan konvoy Murray'ların evinden ayrıldı. En önde, atına binmiş, elinde en gözde horozu 'Koca Bob'u sımsıkı tutan Horoz George vardı. Hemen ardında da Tom'un arabası... Irene, Tom'un yanına oturmuş, kucağına iki yaşındaki kızları Cynthia'yı almış, heyecandan kıpır kıpırdı. Yirmi sekiz

araba sonra. Koca George Johnson ile karısı önden çıkan toz bulutuna gömülmüşlerdi. Ve altmış yedi yaşındaki Horoz George onları vaat edilen, kutsal topraklara götürüyordu.

BÖLÜM 110

Horoz George dizginlere asılarak atını durdurdu.

«Burası mı?» diye sordu Tom.

Matilda soruyu yineledi: «Kutsal toprak burası mı?»

Çocuklardan biri de, «A'açlar, yerden fışkıran ekinler ner'de?» diye sordu.

Bir yol ayrımına gelmişlerdi. Ağaçların ortasında düz bir alan görünüyordu. Üç beyaz vardı; biri bir fıçının üstüne oturmuş, öteki bir kerevete uzanmış, üçüncüsü de tahta çakıyordu. yolun kenarında birkaç ev bulunuyordu. Birden ortalığa beyaz tenli çocuklar çıktı, bağırıp çağırmaya koyuldular; birkaç yaşlı zenci başını gelenlere doğru çevirdi, hafifçe selâm verdi. Bir köpek havlamaya başladı. Bir horoz öttü...

«Size burası yeni bi' yerleşme yeri olacak, demedim mi?» dedi Horoz George, «Da' yüz kişi var yok bur'da. Ner'deyse nüfusu iki katına çıkaraca'z. Kasaba büyü'cek tabi'.»

«Tabi' tabi,'» dedi Küçük George sinirli sinirli.

Horoz George aldırmadı, zevkten ellerini birbirine sürterek, «Da' tarlaları görmediniz,» dedi.

Ashford, babasının işitemeyeceği bir sesle, «Herhal' bataklıktır,» diye mırıldandı.

Oysa gerçekten zengin bir yere gelmişlerdi. Her aileye beş dönüme yakın arazi parçası düşüyordu. Yanıbaşlarındaki Lauderdale Bölgesinde altı büyük çiftlik vardı; altı mil kuzeyde Hatchie Nehri uzanıyordu ve hiç biri yaşamında bu denli büyük araziye sahip olmamıştı.

Gelenler ertesi gün çalıları temizleyerek işe başladılar. Henüz arabalarda yaşıyorlardı ama ilk ekini ekmişlerdi çok geçmeden. Çiçekler bile dikmişlerdi. Sonra ağaç kesme ve ev yapma işine sıra geldi. Horoz George atıyla oradan oraya gidiyor, yaşamlarını nasıl değiştirdiğini söyleyip böbürlenmekten başka bir

işe yaramıyordu. Beyazlara bile gidip, ortanca oğlu Tom'un yakında bir demirci dükkânı açacağını anlattı.

Bir gün Tom yarısı bitmiş evine sıva yaparken, üç beyaz yanına geldi.

«O demirci olan sen misin?» dedi biri. Atından bile inmemişti.

Tom daha dükkânı açılmadan kendisine gösterilen ilgiye sevinmişti, hemen atıldı. «Evet, Ef'em. Ama dükkânı en iy' ner'de açmak gerekti'ne henüz karar vermedik. E'er şu boş değirmende kimsenin gözü yoksa orada açmayı düşünüyoruz.»

Adamlar bakıştı. «Bak oğul,» dedi biri. «Hemen konuya gireyim. Demircisin, iyi, güzel. Ama bu kasabada dükkân açmak istiyorsan, bir beyazın yanında çalışman gerekir, anlıyor musun?»

Tom'un tepesi attı. «Hayır anlamıyorum, Ef'em!» Sonra yavaşça konuştu: «Artık özgür insanlarız biz, herkes gibi kendi yaşarnımızı kurmak istiyoruz.» Adamların gözlerinin içine baktı. «Kendi dükkânım olmazsa, bur'da yaşamanın bi' anlamı kalmaz.

«Gerçekten öyle düşünüyorsun bu eyaletten gitmen gerekir, oğul!»

«Yolculu'a alıştık,» dedi Tom. «Ama bu kadarı fazla di'mi?»

«İyi düşün,» diye uyardı üçüncüsü.

«Şu özgürlük safsatalarına kendinizi amma da kaptırmışsınız,» dedi öteki.

Başka bir şey söylemeden çekip gittiler.

Haber bir anda yayılınca tüm aile Tom'un başına üşüştü.

«Evlât,» dedi Horoz George. «Beyazları biliyo'sun. Başka türlü konuşamaz mıydın?»

Matilda, «işte yine yol göründü, bıktım artık,» diye yakındı. «Tekliflerini kabul edemez miydin a oğul?»

Irene de atıldı. «Ben de yoruldum bu işten.»

Oysa Tom sakindi. «İşler u'raşmadan yoluna girmez,» dedi usulca. «Özgür olan her insanın doğal haklarına sahip olmadıkça, ben bur'da durmam. Size gelin demiyorum ama biz yarın gidiyoruz.»

«Ben de geliyorum,» dedi Ashford.

O gece Tom yalnız başına bir yürüyüşe çıktı. Ailenin yeni

sorunlarından dolayı kendini suçluyordu. Oysa haftalarca nasıl çalışıp didinmişler, arabaları yapmışlardı sırf yola çıkmak için... Matilda'nın sık sık kullandığı bir sözü anımsadı: «Kötülükler arasında yaşar dururken bir de bakarsın ki karşına iy' bi' şi' çıkıvermiş.»

Bir saatlik yürüyüşün sonunda Tom gitme fikrinden caydı. Nasıl davranacağını, neler yapacağını iyi biliyordu artık. Hemen arabaya dönüp uyudu.

Sabah, Tom, James ve Lewis'e çocuklarla İrene için yatacak bir yer yapmalarını söyledi, çünkü kendisinin arabaya ihtiyacı vardı. Tüm aile, özellikle Ashford'un şaşkın bakışları arasında arabanın yükünü boşalttılar, üstündeki çadır bezini çıkardılar, kenarlarındaki tahtalıkları indirdiler ve Tom'u izleyerek, onun geçici bir demirci atölyesi hazırladığını anlamakta gecikmediler.

Bütün hafta Tom, portatif atölyesiyle civar yerlere taşındı. Beyaz ya da zenci, rastladığı her erkeğe, uygun fiyatla her türlü demircilik işlerini yapabileceğini anlattı; onu pek gözü tutmayanlara da arabadaki aletlerini gösterdi. Günler geçtikçe Tom'un işleri çoğalıyordu. Yalnız işler değildi çoğalan... «Neden bir zenci demirci olmasın,» diyenlerin sayısında da artış oldu. Üstelik her yere yetişebildiği için portatif bir atölye, yerî sabit bir dükkândan daha çok iş yapıyordu. Tom kısa zamanda kendini öylesine kabul ettirmişti ki, dükkân bile açmaya kalksa kimsenin ses çıkaracağı yoktu zaten. Günler geçtikçe yalnız Tom'a değil, dini bütün bir Hıristiyan ve borçlarına sadık, güvenilir birer insan oldukları için, ailesine de bu yeni yerleşme yerinde itibar gösterdiler.

Gerçi ne beyazlar zencilerle, ne de zenciler beyazlarla pek sıkı fıkı olmadılar ama zenci grubun giysilerini kendilerinin yapmasına, ürünlerinden kendi yiyeceklerini çıkarmalarına, kendi kerestelerini işlemelerine hiç kimse ses çıkarmadı.

Evler, ahırlar ve çitler 1874'te tamamlandı. Ve Matilda'nın gayretiyle tüm dikkatler, açıkta dua etmek yerine, bir kilise inşa edilmesi sorunu üstüne çevrildi. Kilisenin yapımı hem koca bir yılı, hem de dişlerinden, tırnaklarından artırarak biriktirmiş oldukları paranın çoğunu alıp götürdü. Ama Tom ve kardeşle-

ri, dua ederken üstünde oturulacak son sırayı bitirip de İrene'nin kendi eliyle yaptığı işlemeler vaiz kürsüsünü süsleyince, yalnız camlarına iki yüz dolar ödedikleri Karaderililerin Yeni Umut Methodist Kilisesi'ne şöyle bir bakmak bile, ona harcanan paraya, zamana ve emeğe değdiğini anlamaya yetti.

Kilisenin açılışına ta yirmi mil öteden bile gelenler oldu. Herkes kapılara dek doluşmuş, içeri giremeyenlerse pencerelerin ardından görkemli töreni izlemişlerdi ama Papaz Sylus Henning'in yaptığı güzel konuşmayı ve duayı duymakta hiç kimse zorluk çekmemişti.

Sonra şarkılar söylendi, dışarı çıkılıp yemek torbaları açıldı, sandviçler, yumurtalar, patates salataları yendi, limonatalar içildi. Ortalıkta dolaşan, ceketli, kravatlı gençler, bembeyaz giyinmiş kadınlar, tertemiz giysili, kurdeleli kızlar arasında Matilda yaşlı gözlerle Horoz George'un yanına geldi. «Bu günü hiç unutmi'cam,» dedi. «O melon şapkanla yanıma geldi'nden bu yana ne kadar zaman geçti! Çocuklarımız büy'dü, kendi ailelerini kurdular, torunlarımız oldu ama biz hiç ayrılmadık... Keşke Kizzy Nine de görseydi bu günleri, di'mi?»

Göz pınarlarından yaşlar süzülen Horoz George karısının elini tuttu. «Görüyo' tatlım, üzülme... Kizzy Nine her şeyi görüyo'!» dedi.

BÖLÜM 111

Pazar öğle sonrası, tarladaki işleri biter bitmez çocuklar çarçabuk kiliseye doluştular. Tennessee'deki Lane Kolejini bitirip öğretmenlik yapmaya başlayan Carrie White iki yıldır çardak altında ders verdiği için, kilisenin yapımı en çok onun işine yaradı. Karaderililerin Yeni Umut Methodist Kilisesi'nin yöneticileri seçilen Horoz George ile Tom ve kardeşleri yüklü bir miktar parayı, kaleme, deftere ve okuma, dilbilgisi, aritmetik gibi konuların kitaplarına ayırmışlardı. Tüm sınıflar bir arada öğrenim görüyorlardı. Böylece Tom'un çocukları, on iki yaşındaki Marla Jane, Ellen, Viney. Küçük Matilda ve altısındaki Elizabeth, beş ile on beş yaş arasındaki tüm çocuklar, hep birlikte

aynı sınıfta okudular. Bu takıma Cynthia ancak bir yıl sonra katılabildi.

1883'de Cynthia okulu bitirdiğinde, Maria Jane evlenip ilk çocuğunu doğurmuş, aralarındaki en iyi öğrenci olan Elizabeth de babası Tom'a okuma yazma öğretmişti. Artık portatif demirci atölyesinin yanı sıra dükkânını da açmış ve kasabadaki zengin adamlardan biri durumuna gelmiş olan Tom'a defter tutmada da yine Elizabeth yardım ediyordu.

Babasıyla çalıştıktan bir yıl sonra Elizabeth, Hennnig'e yeni gelen ve beyazlarla ortakçılık yapan John Toland'a âşık oldu. Güçlü kuvvetli bir gençti Toland ve Elizabeth'e kalırsa, okuma yazma bilmesi de akıllı olduğunun bir belirtisiydi. Birkaç hafta birlikte yürüyüşler yaptıktan sonra Elizabeth, Toland'ın aynı zamanda dini bütün, nazik bir genç, üstelik bir çiftlik kuracak kadar da para biriktirmiş olduğunu öğrendi ve annesine bu konuyu açtı.

Tom ve İrene, kızlarının bu sorununu önceden biliyorlardı zaten; iş evlilik konuşmalarına dönüşünce de John Toland'ı bir pazar kiliseden sonra evlerine davet ettiler. John Toland aileyle tanışırken çok nazikti. Oysa Tom durgun davrandı ve birkaç dakikalık, «Hoş geldiniz, nasılsınız,» faslından sonra işi olduğu gerekçesiyle çekildi. Toland gittikten sonra babası Elizabeth'i yanına çağırdı. «Ona tutkun oldu'nu apaçık, aklında başka şe'ler var mı?» diye sordu.

«Ne gibi, baba?» dedi Elizabeth. Heyecanından eli ayağı tutmuyordu.

«Evlenmek filân canım, n'olcak? Başka şe' düşünmüyo'sun ki?»

Elizabeth sustu.

«Eveet,» dedi Tom. «Senin mutlu olmanı isterim, bilirsin. Fena adama da benzemiyo' ama onunla evlenmeni istemiyorum!»

Elizabeth kulaklarına inanamadı.

«Bi' kere çok açık renkli bi' melez. So'na bi' özelli' de yok sayılır. Anlıyo' musun? Zenci olami'cak kadar açık renkli, beyaz olami'cak kadar da koyu renkli! Tabi', insanın rengi elinde di'il ama bu halde hiç bi' yere ait olamaz ki. Ya çocuklarınız? Onların ne renk olaca'nı hiç düşündün mü? Yoo Elizabeth, bö'lesine bi' evliliği sana uygun göremem do'rusu.»

«Ama baba, herkes onu seviyo'. Koca George Johnson'la geçindikten so'na onunla niye geçinemeyelim ki?

«Aynı şe' di'il!»

«Ama baba, onu kimse kabul etmez diyo'sun, aslında kabul etmeyen sensin.»

«Yeter artık! Bi' de senin 'çin üzülmek istemiyorum. Bi' da' onu görmi'ceksin, tamam mı?»

«Ama baba...» Elizabeth hıçkırmaya başlamıştı bile.

«Bu iş bitmiştir!»

«E'er John'la evlenmezsem, hiç kimseyle de evlenmem.» diye bağırdı genç kız.

Tom kapıyı çarptığı gibi dışarı çıktı.

Matilda olanları öğrendiğinde, baba kızın karşı karşıya gelmelerini önleyemediği için Irene'e çok kızdı. «O çocukta beyaz kanı var!» diye haykırdı sonra birden sallandı, göğsünü tuttu, masaya tutunmak istedi ama Irene yere düşmesine engel olamadı.

«Aman Tanrım!» diye mırıldandı Matilda, yüzü acıdan gerilmişti. «Ulu Isa koru beni!» Gözkapakları titredi ve bir daha açılmamacasına kapandı..

Irene onu omzundan sarsarak, «Anneee!» diye bağırdı. «Anneeee!» Hemen göğsüne başını dayadı. Kalbi atıyordu daha. Ama iki gün sonra durdu.

Horoz George hiç ağlamadı. Ama taş gibi duruşunda yürekleri sızlatan bir hal vardı. Ölüm isteği gözlerinden okunuyordu. O günden sonra da hiç kimse onun gülümsediğini, o eski, garip şakalarını yaptığını görmedi. Yaşamları boyunca Matilda ile birbirilerine çok yakın olmamışlarsa ama karısının öülümü Horoz George'un tüm sevecenliğini aldı götürdü. Yalnız belleğini, iradesini yitirmekle kalmayıp kurumaya, sert, sinirli biri olmaya başladı. Matilda ile birlikte oturdukları evi kimseyle paylaşmaya da yanaşmamıştı. Arada bir kızlarına ya da oğullarına gidip hem kendini, hem de karşısındakileri bunaltıncaya dek oturuyor ama her seferinde evine dönüyordu. Yakınıp sızlanmadığı zamanlar da evin verandasında, sallanan sandalyesine oturup saatlerce çayırlara bakardı.

Horoz George seksen üçüncü yaşgünü pastasını bile ye-

meyi reddetti. 1890 kışında bir gün büyük torunu Maria Jane'in evinde, şöminenin yanında oturuyordu. Maria Jane ona uslu uslu oturup dinlenmesini tenbihledikten sonra kocasına yemek götürmek üzere tarlaya gitmişti. Alelacele eve döndüğünde, Horoz George'u kendini şömineye atmış buldu. Melon şapkası, boyun atkısı ve süveterinden duman tütüyordu ve Horoz George beline kadar yanmıştı. O gece de öldü.

Cenaze törenine Henning'deki hemen herkes geldi. Matilda'nın yanına gömülürken, oğlu Küçük George, Virgil'e yaslanarak, «Babam garip bi' adamdı, doğal bi' ölümü bile kabullenemedi,» diye mırıldanmıştı.

Virgil de kardeşine üzgün üzgün bakmış, «Onu severdik,» demişti sessizce.

«Severdik ama hiç birimiz şu yaşlı tilkiyle birlikte yaşamayı beceremedik,» dedi Küçük George; ağabeyine sarılmıştı. «Şu halimize bak, gitti diye nasıl a'laşıyoruz!»

BÖLÜM 112

«Annee!» diye Cynthia soluk soluğa İrene'e koştu. «Will Palmer, pazar günü birlikte yürüyüş yapmamızı teklif etti!»

«Iki yıldır her pazar kilisede seni izliyo'du zaten,» dedi İrene.

Tom, «Kim?» diye sordu.

«Will Palmer! Onunla yürüyebilir miyim?»

Tom kupkuru bir sesle, «Bi' düşünelim hele,» dedi.

Cynthia, kalbi kırılmış, odadan çıkarken İrene bakışlarını kocasına dikmişti. «Tom, kimsecikleri kızlarına lâyık görmüyo'sun! Herkes biliyo' kI Will, o sarhoş Mr. James'in yerine kereste şirketini yönetiyo'. Arabaları boşalttırıyo', dağ'tımı yapıyo', çekleri imzalıyo' ve herkes ondan memnun. O pis sarhoşa bile iy' davranıyo'muş.

«Evet ö'le,» dedi Tom. «Kiliseye de gelir, tüm kızların gözleri ondadır!»

«Tabi' onda ol'cak. Henning'de en yakışıklı çocuk o da ondan. Peki, şimdiye dek kimseyi yürüyüşe davet etmiş mi, bakalım?»

«Ya çiçek verdiği o Lula Carter'a ne demeli?» dedi Tom.

Irene, Tom'un bunları nereden bildiğine şaşırdı. «Ama o bi' yıl önceydi Tom. Hem kız arkasından gölge gibi geliyo' diye nasıl tersledi'ni de biliyo'sun herhal?»

«Bi' kez yapan bi' da' yapar,» dedi Tom.

«Ama Cynthia'ya yapmaz,» diye karısı rica etti. «Onu nasıl yetiştirdi'mizi biliyo'sun. Bak Will'e 'Nas'sın' deyip selâm vermekten başka bi' şi' de dememiş kız. Bırak yürüsünler Tom. N'apacaklarına onlar karar versin.»

«Bi' de ben!» dedi Tom sertçe. Aslında Will Palmer'i geldiğinden beri nasıl dikkatle izlediğini, çalışkan, hırslı ve becerikli kişiliğiyle onu kendi gençliğine benzeterek beğendiğini karısına ancak zamanı gelince açıklamayı düşünüyordu.

Oysa evlilik çok yakındaydı: On ay sonra Tom ve Irene'nin dört odalı yeni evlerinde Will, Cynthia ile evlenmek istediğini söyleyince Tom, «Olur,» dedi. Yeni Umut Metodist Kilisesi'ndeki evlilik töreni, bir pazar günü iki yüze yakın konuğun önünde yapıldı.

Genç evliler Will'in kendi elleriyle yaptığı evlerine yerleştiler. 1894'te de ilk çocukları oldu ama ancak iki gün yaşayabildi. İçkiye düşkün patronu ikide bir sızıp kaldığı için Will haftasonu tatili bile yapmaksızın, işi yönetmeye başlamıştı artık. Hele bir gün ödenmesi gereken banka bonosunun unutulduğunu farkedince, atına atladığı gibi sekiz mil ötedeki Halk Bankasına gitmiş, müdüre çıkıp, «Mr. Vaughan,» demişti. «Mr. James bonoyu ödemeyi unutmuş olacak, aklınıza başka bi' şi' gelmesin diye ben getirdim.»

Müdür dinlenmesi için onu davet ede dursun, Will, «Cynthia beni bekler,» diyerek hemen geri dönmüştü.

Müdür de Will'in bu hoş davranışını tüm kasabaya yaymıştı.

1893 güzünde Will banka tarafından çağrıldı. Henning'in on beyaz iş adamı toplantı odasında oturmuşlar, utana sıkıla Kereste Şirketi sahibinin başka bir yere taşınacağını, oysa kasabanın bu kereste fabrikasına ihtiyacı olduğunu söylemişlerdi.

«Hepimiz haftalardır bu konuyu tartışıyoruz,» dedi Mr. Vaughan. «Ve sizden başkası aklımıza gelmedi Will. Şirketin geçmiş borçlarını biz ödemeye karar verdik. Böylece uzun vadede Şirketi sana devredeceğiz.»

Yaşlar yanaklarından aşağı süzülürken, Will beyaz adamların elini teker teker sıktı...

Daha bir yıl bile olmadan Will hem ucuz hem de iyi mal sattığı için firmaya civar kasabalardan, hattâ sekiz mil güneydeki Memphis'den bile müşteriler gelmeye başladı. Herkes Tennessee'nin ilk karaderili işadamıyla karşılaşmaktan, onu kendi gözleriyle görmekten çok memnundu. Cynthia da evlerinin önündeki tabelâdaki «W.E. PALMER KERESTE ŞIRKETI» yazısına bakıp bakıp gurur duyuyordu.

BÖLÜM 113

1895 yılında Cynthia'yla Will'in duaları kabul oldu. Ciyak ciyak bağıran, sağlıklı bir kızları olmuştu; Bertha George adını taktılar. Cynthia, babası Tom Murray'dan gördüğü gibi, kendi çocuğuna da o Afrikalı Kunta Kinte'den söz etmek istedi. Will Palmer karısının soyuna bu denli düşkün oluşunu saygıyla karşılamıştı. Ama kızının kendi ailesinden çok Cynthia'nın ailesinin öyküleriyle yetiştirilmesi onu tedirgin etmiş olacak ki, Bertha daha doğru dürüst yürümeden onu tekeline aldı. Her sabah yanında işe götürüyordu kızını. Her gece de kendi elleriyle yatağına yatırıyordu.

Bertha beş yaşına geldiğinde, tüm aile ve kasabadaki dostlar, «Will Palmer bu kızı çok şımartıyo,' » gerekçesiyle Cynthia'nın başına üşüştüler. Henning'deki şekerci dükkânında açık kredisi vardı Bertha'nın. Babası her ay faturaları ödüyor ve, «Kızıma iş ö'retiyorum,» diyerek Cynthia'nın uyarılarına hiç kulak asmıyordu. Bu yetmiyormuş gibi on beşinci yaşgünü armağanı olarak Sears Mağazalarında mektupla hesap açtırdı kızına. «Katalogları açıp bakacaksın, ne istersen yazıp yolli'caksın ve

ta Chicago'dan sana postayla gönderecekler, dedi'mi anlıyo' musun, NE ISTERSEN!»

O yıl Will kızına piyano öğretmesi için özel bir öğretmen tuttu. Bertha iyi bir öğrenciydi. Çok geçmeden de Will'in mütevelli heyeti başkanı olduğu, Cynthia'nın da Yürütme Kurulu Başkanlığı yaptığı karaderililerin Yeni Umut Metodist Kilisesi'nde koro için org çalmaya başladı.

1909 mayısında, sekizinci sınıfı bitirip mezun olunca Bertha Henning'den ayrılıp, otuz mil doğuda, Jackson'daki Lane Enstitüsüne kolej öğrenimi yapmaya gitti. «Kızım,» demişti babası. «Ailede ilk kez bi' kişi, kolejde okumak 'çin ayrılıyo' aramızdan.»

Bertha da annesiyle babasına çıkışmıştı: «Kaç kez söyleyeceğim sîze: 'çin değil, için denir. Gidiyo' değil, gidiyor şeklinde söylemeniz gerekir. Doğrusu böyle!»

Berta, kendisinden beklenildiği gibi, okulda yüksek notlar alarak hem öğretmen olmak üzere pedagoji öğrenimi yapmış, hem de okul korosunda piyano çalmıştı. Her on beş günde bir, haftasonları eve geliyordu. Hele eve geldiğinde bir kez babasını, yük arabasının üzerine, «Henning 121 — Kereste işleriniz için» diye bir reklam yazısı yazmaya ikna edip işler daha da çoğalınca, tüm aile bu kızın zekâsının üstünlüğüne inandı.

Sonraki gelişlerinde Bertha, okul korosunda tanıştığı Simon Alexander Haley adında Savannah'lı bir öğrenciden söz eder oldu. Oğlanın Ziraat Fakültesinde okuduğunu, yoksul bir aileden geldiği için dört ayrı işte çalışarak öğrenimine gerekli olan parayı kazandığını tüm aile öğrendi. 1913 yılına dek Bertha her gelişinde ondan söz etmekten bir türlü vazgeçmediği için artık Will ve Cynthia da bu çocuğu Henning'e davet etmek istediler.

O pazar, Bertha'nın arkadaşı geliyor, diye Yeni Umut Kilisesi tıklım tıklım doluydu. Sanki yalnız Will ve Cynthia için değil de, tüm kasaba için gelmişti Simon. Kendinden emin bir hali vardı. «Bahçede,» adlı ilâhiyi bariton sesiyle solo yaparak söylevince, toplantıdan sonra herkes tebrik etmek için başına üşüşmüştü.

Bertha ve Simon Alexander Haley o gece okullarına dönerlerken, arkalarından hep iyi şeyler konuşuldu: Güzel şarkı söy-

lediği, okumuş biri olmasına karşın hiç hava atmadığı gibi... Yalnız çok açık renkli bir melez oluşu biraz olsun dikkat çekmişti. (Simon, ailesinin eskiden tutsak olduğunu, baba tarafında İç Savaşa katılmış Irlandalı James Jackson diye biri bulunduğunu Bertha'ya anlatmıştı.)

Kuzey Carolina'da, Greensboro'ya dört yıl kolej öğrenimi yapmaya giden Simon ile Bertha her hafta mektuplaştılar. Birinci Dünya Savaşı'nda son sınıf öğrencileri orduya alınınca, Simon Fransa'dan da mektup yazdı. 1918'de Argonne Ormanında yaralandı Simon; ama birkaç ay hastanede yattıktan sonra 1919'da yurda döndüğünde sapasağlamdı. Bertha ile Henning'de buluştular ve evleneceklerini aileye bildirdiler.

1920 yazında Yeni Umut Kilisesi'nde yapılan düğüne, yalnız Will Palmer artık kasabanın ileri gelenlerinden biri olduğu için değil, damadı da yakından bildikleri ve sevdikleri için bir sürü beyaz ve zenci katıldı. Törenden sonra Palmer'ların on odalı yeni evlerinde akşam yemeği yendi, her şey mükemmeldi.

Ertesi gün Simon ve Bertha Chicago'ya gitmek için trene bindiler. Oradan da New York Eyaletinde Ithaca adındaki bir yere gidecekler. Simon Cornell Üniversitesinde ziraat üzerine doktora yapacak, Bertha da Ithaca Konservatuar'ında müzik eğitimi görecekti.

Dokuz ay boyunca Bertha eve mektup yazmayı hiç aksatmadı. Ama 1921 yazında mektuplar seyrekleşti. Bertha'nın onlardan bir şeyler gizlediği korkusuyla Will ve Cynthia'nın da eli ayağı tutuştu hiç kuşkusuz. Hattâ belki para sıkıntısı çekiyorlardır diye Simon'dan gizli olarak beş yüz dolar bile gönderdiler. Mektupların gelişinde yine bir değişiklik olmayınca ,Cynthia Will'den izin alarak New York'a gitmeye karar verdi.

Cynthia yola çıkmadan iki gün önce, bir gece kapıları çalınınca her ikisi de yataklarından fırladılar. Buzlu camlı Fransız tipi kapılarına doğru acele acele yürürken Bertha ve Simon'un gölgeleri içeri vuruyordu. Cynthia çığlıklar atarak kapıyı açtı.

Bertha sakindi. «Kusra bakmayın, yazamadık, ama size bir sürprizimiz var,» dedi battaniyeye sarılmış bir kundağı Cynthia'nın eline tutuşturdu. Will omzunun üstünden merakla ba-

karken, Cynthia battaniyeyi aralayıp, toparlak, kahverengi yüzü gördü...

Daha altı haftalık olan o erkek çocuk, BENDİM.

BÖLÜM 114

Babam o geceyi anımsamaktan çok hoşlandığı için bana daha sonraları sık sık anlatmıştı: Dedem Will Palmer beni kucakladığı gibi tek söz söylemeden dışarı çıkmış ve belki yarım saat ortalarda görünmemiş. Döndükten sonra da kimse gık diyememiş, çünkü yıllardır bir oğlan çocuğu istermiş ama olmamış işte. Sonunda kızının oğluna kendi oğlu gözüyle bakmış...

Bir hafta sonra babam, annemi Henning'de bırakarak İthaca'ya dönmüş. Doktora çalışmasının aksamaması için en iyi hal çaresinin bu olacağına karar vermişler. Böylelikle anneannem ve dedem —ama özellikle dedem— benimle kendi çocuklarıymışım gibi uğraşmışlar.

Henüz konuşmaya başlamadan önce dedem beni her gün Kereste Şirketine götürür, orada özel olarak yaptırdığı çocuk kafesine koyarmış. Yürüyebildikten sonra da yollarda onun bir adımına karşı üç adım atarak, ellerine sarılıp gidermişim. Onu tepemde uzun, simsiyah bir ağaç gibi hissederdim. Dedem, herkesin gözüne baka baka konuşmayı ve nazik olmayı öğretmişti bana. Yolda rastlaştığımız dostları, ne denli iyi yetiştirildiğimi, ilerde çok iyi bir insan olacağımı söyledikleri zaman, «Evet, sanırım öyle olacak,» diye cevaplardı.

W. E. Kereste Şirketinde çam, meşe, ceviz ve sedir ağaçlarıyla dolu depolarda oyun oynamama izin vardı. Mis gibi kokular arasında heyecanlı serüvenler uydurur, dalıp giderdim. Kimi zaman dedemin ofisine çıkar, yüksek arkalıklı, döner koltuğuna oturup bir oraya bir buraya döner, başım sersem olunçaya dek bu oyundan vazgeçmezdim. Dedemle birlikte olmaktan, onunla her yere gitmekten hoşlanırdım.

Ben beş yaşındayken dedem öldü. O kadar üzülmüşüm ki, doktor bir bardak süte benzer bir ilâç yutturup beni uyutmak zorunda kalmış. Ama o gün uyumadan önce beyaz, karaderili bir

sürü insanın evin önünde toplandığını, başları örtülü kadınların, şapkaları ellerinde beylerin üzgün bir şekilde bekleştiklerini anımsıyorum. O günlerde, sanki yeryüzündeki herkes dedem için ağlıyor gibi geliyordu bana.

Artık doktorasını vermiş olan babam dönüp Kereste Şirketinin yönetimini ele aldı, annem de okulda öğretmenlik yapıyordu. Dedemi o denli sevmişim ki, ölümüne en çok üzülen anneannem olduğundan onunla bir anda yakınlaşıvermişiz. Onun dizinin dibinden ayrılmaz olmuşum.

Dedemin yokluğunu doldurmak için olacak, bahar gelince, anneannem akrabaları davet eder ve bütün yaz da göndermezdi. Kırk elli yaşlarındaki bu insanlar: Plus Teyze, Liz Teyze, Till Teyze, Viney Teyze ve Kuzen Georgia idi. Geldikleri yer adları bende, dünyanın öbür ucuymuşcasına tatlı bir duygu uyandırırdı. Dyesburg, Michigan, St. Louis ve Kansas... Akşam yemeğinden sonra bulaşıklar da yıkanınca balkona çıkılır, sallanan sandalyelerde oturulurdu. Ben de aralarında oynardım. Gece geç saatlere dek konuşacak şeyler bulurlardı ve ben tüm konuşulanların geçmiş kuşaklarla, ailemizle ilgili olduğunu sonraları anlamaya başladım.

Bu konuşmaların annemle anneannem arasında bir sürtüşme yarattığı da anılarımın bir köşesinde duruyor. Bu yaz konuklarının önünde, annem hep söze karışır, «Amaan anne! Şu tutsaklık zamanından kalma köhne öyküler de amma can sıkıcı,» gibisinden söylenirdi. Anneannem ise hemen dikleşip, «Ner'lerden geldi'miz senin umurunda di'il ama benim umurumda!» der ve o gün sohbet her zamankinden daha da uzardı.

Bu sohbetlerde dinlediğim öykülerden ailemin Amerika'daki tüm geçmişini öğreniyordum. Ancak Afrika'da olup bitenler hâlâ yoğun bir sis perdesi ardındaydı benim için...

BÖLÜM 115

Koleji bitirdikten sonra, on yedi yaşındayken ABD Sahil Koruma'ya yazıldığımda, İkinci Dünya Savaşı henüz başlamıştı. Güneybatı Pasifik'te geçirdiğim bu yıllar, beni KÖKLER'in yazılışına dek götürdü...

Denizde belki üç ay karaya çıkmadığımız olurdu. Gemidekilerin en büyük kavgası, ne düşman bombaları, ne de denizaltılardı; yalnızca uçsuz bucaksız sıkıntıyla becelleşirdik. Aklıma gelen herkese mektup yazdıktan ve geminin kitaplığındaki her kitabı üç kez okuduktan sonra, küçük öyküler yazmaya karar verdim. Böylece ilk öyküm satın alınıncaya dek yazıp yazıp gazetelere, dergilere öykü yolladım.

Savaştan sonra arada bir öykülerim basılırken, ABD Sahil Koruma bana yeni bir iş verdi: Gazetecilik. 1959 yılında, otuz yedi yaşında emekliye ayrılıp tüm zamanımı yazı yazmaya adamak istedim.

O aralar bir derginin muhabiri olarak Londra'ya gönderildim. Her yanı tarih kokan Londra beni çok etkilemişti. Bir gün British Museum'a girip dakikalarca *Rosetta Taşına baktım* durdum. Neden beni böylesine ilgilendirdi, bilmiyorum ama kitaplığa gidip araştırma yaptım. *Nil Deltasında bulunmuştu bu* taş, üzerine de üç ayrı dilde yazılar kazılmıştı. Bir Fransız her üç yazıyı da çözümleyip her birinde aynı şeylerin yazıldığını bulmuş...

Geçmişe açılan bu kapı beni büyülemişti doğrusu. Uçakla ABD'ye dönerken kafamda bir şimşek çaktı. Acaba ben de aynı o Fransız gibi, ağızdan ağıza şimdiye dek gelen ailemizin öyküsüyle, o gitara 'Ko', Virginia'daki bir nehre «Kamby Bolongo' diyen Afrikalarının öykülerini birleştirip geçmişe açılan kapıyı arlayabilir miydim? Afrikalının söylediklerinden arta kalan 'Ko', 'Kamby Bolongo' gibi sözcükler, kuşaklar sonra biçim değiştirmişti hiç kuşkusuz. Ama Afrikalı atalarıma beni bu sözcükler götürecekti.

Afrika dilleri konusunda uzman olan pek çok kişiyle konuştum. Araştırmalarımı derinleştirdim. New York yakınlarında Hamilton Kolejinde Gambialı bir öğrenci bulunduğunu öğrenince hemen oraya gittim. Okul müdürü, adı Ebu Manga olan ufak tefek, kömür gibi kapkara bir gençle tanıştırdı beni. Kendisi Wolof kabilesindenmiş. Beni ilgiyle dinledi. Sonuçta ertesi haftasonu birlikte Gambia'ya gitmek üzere anlaştık.

Senegal'e geldikten sonra küçük bir uçakla Gambia'nın Yundum Havaalanına indik, oradan da başkent Banjul'a (sonradan Bathurst oldu,) geldik. Ebu ve babası Alhaji Manga beni,

ülkelerinin tarihini bilen bir grup insanla buluşturdular. Atlantic Otelinin oturma salonunda, onlara ailemizin öyküsünü kısaca anlattım. Adı, 'Kin-tay' olan Afrikalı atamızdan, anımsadığım sözcüklerden söz ettim.

Çok şaşırdılar. «Tabii, 'Kamby Bolongo' Gambia Nehri demek, bunu herkes bilir,» dediler. Ben'de bunun böyle olmadığını anlattım! Sonra 'Kin-tay' adını garipseyerek, «Bizde köy adları, onları kuran eski ailelerin adlarıyla söylenir,» deyip haritada, «Bak istersen. İşte Kinte - Kundah Janeh - Ya,» diye gösterdiler.

Beni en çok şaşırtan, 'griot' adı verilen halk ozanlarından söz etmeleri oldu. Bu insanlar canlı tarih arşivleriymiş ve hâlâ köylerde bulunurlarmış. Usta bir 'griot' yetmiş yaşlarında olur ve kendinden sonra yetişecek öğrencilerle uğraşır, onlara köylerinin yüz yıllık tarihlerini, soyları, aileleri ve büyük kahramanlarını belletir dururlarmış. Öğrendiğime göre, bu insanlar Afrika tarihini destansı bir biçimde üç gün üç gece hiç ara vermeden anlatabilirlermiş.

Şaşkınlığımı farkeden Gambialılar, yazı yazma alışkanlığının olmadığı devirlerde bilgi depolamak ve tarihi yazmak için en olağan yöntemin insan anıları, insan ağzı ve kulağı olduğunu söylediler. Biz, Batı kültürüyle yetişenler, 'yazı' denen şeye öyle şartlanmışız ki, içimizden ancak çok azı, iyi yetiştirilmiş bir belleğin neleri anımsayabileceğini anlayabilirmiş.

«Kin - tay» —yani onların dediğine göre doğrusu Kinte— Gambia'nın en eski ve en tanınmış bir soyu olduğundan, o soyun iyi bir 'griot'unu bulur bulmaz bana haber vermeye çalışacaklardı.

Haftalar sonra Gambia'dan bir mektup aldım. Kararlaştırdığımız gibi Kinte soyunu iyi bilen bir griot'un bulunduğu bildiriliyordu. Adı 'Kebba Kanji Fofana' imiş.

Bu arada Reador's Digest Dergisi'nin yöneticilerinden biri Afrika konusundaki araştırmalarımla ilgilendi ve bir yıl için ayda üç yüz dolar ücretle beni görevlendirdi.

Ilgili kişilere bu griot'u nerede bulacağımı sorunca, «Nerede olacak, köyde,» dediler. Sorumu garipsemişlerdi herhalde.

Şu griot'u görmeyi bir başarırsam şimdiye dek hiç ummadığım şeyleri öğreneceğimi hissettim. Nehirde gidebilmek için

bir sandal, bir kamyon, bir Land - Rover kiraladım. Ayrıca griot'ların müzik çalmadan konuşmaya yanaşmadıklarını öğrendiğimden dördü müzisyen, üçü çevirmen olmak üzere toplam on dört ikişiyi bulup ayarlamak; o sonu gelmez Afrika geleneklerini uygulayarak bu işi başarmak, inanır mısınız, tam üç günümü aldı.

Baddibu denilen kayıklarında 'Kamby Bolongo'yu yavaş yavaş geçerken, kendimi kılı kırk yaran, huysuz bir yabancı gibi hissettim. Sonunda Jamen Adasına geldik. Bu ada esir ticareti yapılan yolun üzerinde çok önemli bir yere sahip olduğundan belki de iki yüzyıl boyunca İngiltere'yle Fransa arasındaki savaşlara sahne olmuş bir yerdi. Durup, bakmak istedim. Top ateşiyle harabolmuş yıkıntılar arasında biraz yürüyüp orada neler geçmiş olabileceğini hayalimde canlandırmaya çalıştım. Kırılıp dökülmüş bir havan topu parçası buldum, bir anı olarak alıp baddibu'ya geri döndüm. Önümde, ta Atlantik Okyanusu'nun ötesinde, Virginia'nın Spotsylavania Bölgesinde yaşayan Afrikalı atamın kızına adını öğrettiği nehir duruyordu işte. Albreda köyüne gelince kıyıya yanaştık. Yolculuğun bundan sonraki bölümü, o griot'un oturduğu söylenen Juffure köyüne, yaya olarak yapılacaktı.

Hani duygusal olarak, şimdiye dek hiç yaşamadığınız bir şeyi belirten bir deyim vardır ya, 'dönüm noktası,' diye... İşte ben de yaşamımın dönüm noktasını Batı Afrika'daki yolculukta yaşadım diyebilirim.

Juffure'a yaklaşınca çevrede oyun oynayan çocuklar haberi yetiştirdiler ve herkes kulübesinden dışarı çıktı. Yetmiş kişilik bir köymüş Juffure. Kıyıda köşede kalmış yerler gibi, daire biçimindeki kerpiçten evleri, sazlarla örtülmüş konik bacalarıyla iki yüzyıldır pek değişmediğini söylediler bana. Toplanan adamlar arasında beyaz giysili, başına garip bir başlık takmış, kartala benzer biri vardı. Önemli biri olduğu besbelliydi. Aradığımız adamın o olduğunu çok geçmeden anladım.

Çevirmenler onunla konuşurken, köylüler çevremde yarım ay oluşturacak biçimde beni sardı. O denli yakındılar ki, elimi uzatsam dokunacaktım her birine. Gözlerini dikmiş, bana bakıyorlardı. Rahatsız oldum. İçimdeki huzursuzluğun nedenini bir anlasam... Neden sonra, şimdiye dek kalabalık arasında

çok kaldığımı, ama ilk kez bu kadar çok sayıda kapkara derili insanla, üstelik burun buruna denecek kadar yakın bulunduğumu farkettim.

Hani kendinize güvenmediğiniz zamanlarda, emniyette olmadığınızı hissettiğiniz an önünüze bakarsınız ya, ben de öyle yapıyordum. Kahverengi ellerim gözüme çarptı. Güçlü bir fırtına esti içimde: Bir anda kendimi bir kırma gibi gördüm.. Onlar saftılar, bense melezin biriydim işte. Utanç verici bir duyguydu bu. Çevirmenlerle yaşlı adam konuşmayı bitirince, kalabalık bu kez yaşlı adamın yanına gitti.

Çevirmenlerden biri kulağıma eğilip, «Sana neden öyle bakıyorlar, biliyor musun?» dedi. «Şimdiye dek hiç karaderili bir Amerikalı görmemişler de ondan.» O bakışların anlamı belliydi artık. Onlar bana bakmıyorlardı, ben yalnızca okyanusun ötesinde yaşayan yirmi beş milyon karaderili insanın bir simgesiydim.

Biraz sonra yaşlı adam, kendisini çevreleyen halkı yardı, çevirmenleri de geçerek önüme geldi. Bakışları beni deldi geçti. Adam sanki Mandinka dilini rahatlıkla anlıyormuşum gibi bir şeyler söyledi bana. Çevirmenler hemen çevirdiler: «Atalarımızdan öğrendiğimize göre, buradan alınıp Amerika ve başka yerlere götürülen binlerce insanımız varmış.»

Yaşlı adam hemen önüme oturdu. Köylüler de arkasına oturmaya başladılar. Ve yüzyıllardan bu yana süregelen Kinte soyunu anlatmaya başladı. Sohbet ediyor gibi değildi, sanki görünmez bir yerlerden okuyordu söylediklerini. Köylülerin çıt çıkarmadan oturup dinlediklerine bakılırsa sık sık yapılan olağan bir toplantı değildi bu. Griot dimdik oturuyor, konuşurken eğilip eğilip kalkıyordu. Birkaç cümle sonunda arkasına yaslanıyor, çevirmenleri bekliyordu. Kinte soyunun inanılmaz karmaşıklıkta olan öyküsü ve kuşaklar boyunca, kimin kimle evlendiği, çocuklarının kim olduğu, onların ne yaptığı konularındaki veriler, sanki griot'un belleğine kazılmıştı. Duyduklarım inanılacak gibi değildi gerçekten. Yalnız bunlar değil, ayrıntılar bile tarihsel bir sıraya göre anlatılıyordu. Tarihlerle olayları. «Çok yağmur yağ-

Bu ansiklopedik destanı özetlersek, griot, Kinte soyunun eski Mali dolaylarında başladığını söylüyordu. Kinte'ler demircilik yaparlarmış, «Ateşi bulmuşlar.» Kadınlar da çömlekçilik ve dokumacılıkla uğraşırlarmış. Soyun bir bölümü Moritanya'ya göç ettikten sonra, aralarından biri, Kairaba Kunta Kinte, Gambia'ya gelmiş. İyi bir İslâm eğitimi almış, kutsal bir kişiymiş Kairaba Kunta Kinte. Önceleri Pakali N'Ding köyündeymiş ama sonra Jiffarong'a, oradan da Juffure'a göç etmiş.

Kairaba Kunta Kinte Juffure'a gelince Sireng adında bir Mandinka kızıyla evlenmiş ve Janneh ile Saloum adında iki oğlu olmuş. İkinci kez, Yaisa ile evlenmiş ve Omoro adında bir oğlu daha olmuş.

Üç oğlan Juffure'da otururken, Janneh ve Saloum yeni bölgelere gitmeye karar vermişler ve Kinte Kundah Janeh-Ya köyünü kurmuşlar. En gençleri Omoro ise Juffure'da kalmış ve otuz yaşındayken Binta Kebba ile evlenmiş. Ve yaklaşık olarak 1750 - 60 yılları arasında Binta'dan dört oğlu olmuş: Kunta, Lamin, Suwadu ve Madi.

Yaşlı griot belki iki saattir konuşuyordu ve çevirmenler ellinci kez ayrıntıları çeviriyorlardı bana. Bu dört oğlanın adını söyledikten sonra, yine ayrıntılara geçti...

«Kralın askerleri geldiği zamanlarda, bu dört oğlanın en büyüğü olan Kunta, ağaç kesmek için ormana gitmiş... Ve bir daha görünmemiş...»

Bir heykel kesilmiştim sanki. Kanım donmuştu. Çocukluğumda Henning'de balkon sohbetlerinde sözü edilen, hani o, gitara 'Ko,' nehre 'Kamby Bolongo,' diyen ve davul yapmak için ağaç kesmeye ormana giderken yakalanıp Virginia'ya getirilen Afrikalı buydu işte.

Anneannemin bana anlattıklarını hemen önümdeki deftere yazıp, çevirmenlere verdim. Yaşlı griot çevrilip kendine söylenenleri duyunca birden irkildi. Arkasına döndü, çevirmenin elindeki not defterimi işaret ederek halka bir şeyler açıkladı.

Birinin emir verdiğini anımsamıyorum ama o yetmiş insan çevremde geniş bir halka yaptılar. Ağır ağır dönerek, yüksek sesle bir şarkı söylüyorlardı. Tek ayaklarını arada sırada kaldırıyor, kimi zaman da olduğu yerde sıçrayarak çevreye kırmızı tozlar saçıyorlardı...

Halkadan kopan ve sırtlarına çocukları bağlanmış olan kadınlar birer birer bana doğru geldiler. Kapkara yüzleri gerilmiş, çıplak ayaklarını yere vura vura, sırtlarındaki çocukları alıp tutmam için işaret ettiler. Ben de tuttum... Bir daha... Bir daha... Belki de bir düzine çocuğu kucakladım. Bu törenin anlamını bir yıl sonra öğrendim: Harvard Üniversitesinden Prof. Dr. Jerome Bruner, «İnsanoğlunun en eski törelerinden biriyle, 'El ele tutuşma oyiniyle' karşılaşmışsın sen. Yani demek istiyorlardı ki, 'Bizi sen, seni biz yapan; işte bu et, işte bu kan!'» diye olanları bana açıklamıştı.

Sonra Juffure'lu erkekler beni, saz ve bambudan yapılmış camilerine götürdüler. Benim için dualar ediyorlardı. Büyüklerin dediğine göre, «Şükürler olsun Allah'a, uzun zamandır aramızda olmayan bizden birini gönderdi.»

Nehirden geldiğimiz için bu kez karayoluyla dönmek istedim. Mandinkalı sürücünün yanına oturmuş tozlu, sıcak, eğri büğrü yollardan Banjul'a dönerken, tüm karaderili Amerikalıların benim kadar şanslı olup da böyle bir griot bularak atasal bağlarını, soylarının nerelerde yaşadığını, ne zaman kaçırılıp o yaban ellere getirildiklerini öğrenmelerini diliyordum, hep.

Yeni bir köyün içinden geçerken sağa sola bakındıkça, haberlerin benden önce Juffure'dan buraya geldiğini anladım. Sürücü yavaşlıyor, yolun kenarında dizilerle insan toplanmış, yaşlılar gençler, katran renginde kapkara çocuklarını kollarına almış anneler bana el sallıyor, «Meester Kinte! Meester Kinte!» diye bağırıyorlardı.

Dakar'dan eve dönerken bir kitap yazmayı aklıma koydum. Tabiatıyla, kendi atalarım Afrika'nın bu hor görülmüş, aynı Kunta gibi doğduğu yerden uzaklaştırılıp, gemilerle okyanusun öteki ucuna götürülmüş olan ve bir çiftlikte özgürlük savaşı vermeye çalışmış insanların bir simgesi olacaktı yalnızca...

*
**

Ve işte o günden bu yana on iki yıl geçmişti. Yarım milyon millik yol tepmiştim. Okyanusun iki yanında, ağızdan ağıza anlatılan öykülerin doğruluğunu belgelemek için varsayımlar yapmış, araştırmış ve bu kitabı yazmaya ancak o zaman kendimi hazır hissetmiştim. Kunta Kinte'nin çocukluğunu ve gençliğini

yazmak çok güç oldu benim için. Onunla ilgili bölümleri yazarken Afrika'ya gittim. Gambia'dan Amerika'ya gemiyle gelmemin nedeni de, gerçek bir okyanus izlenimi edinebilmem içindi. Farrel Denizyollarının Afrika Yıldızı gemisiyle yola çıktıktan sonra her gece, karanlık, soğuk ambarda oturdum. Sırt üstü yatıp karanlığa bakarken, Kunta Kinte'nin aklından neler geçebileceğini düşündüm. Neler duymuş, neler koklamış, neler hissetmişti? Kuşkusuz benim yolculuğum, Kunta'nın ve milyonlarca tutsağın zincirler içinde, gözleri korkudan açılmış, pislikler arasındaki seksen - doksan günlük karabasanının yanında hiç kalırdı. Ama ne olursa olsun, on gün süren yolculukta canlı izlenimler edindim...

İşte, sonunda yedi kuşak gerimizden başlayan bu aile öyküsünü sizlere sunuyorum. Kitabı yazmakta olduğum yıllarda, birçok dinleyici önünde konuşma fırsatı bulmuştum. Bana en çok sorulan soru, 'Kökler'in ne kadarı gerçek, ne kadarı roman olacak?' sorusuydu. Afrikalı ve Amerikalı ailelerimden dinlediğim, gerçek verilerle desteklenen 'KOKLER'in her satırının, bilgimin ve tüm gücümün olanak verdiğince yazıldığını söyleyebilirim. Tarihsel belgelerin yanı sıra, zamanın yaşam biçimi, yöresel kültürler ve kitapta ayrıntı gibi görünen her şey, üç kıtadaki elliye yakın kütüphane ve arşivde araştırılmıştır.

Olaylar yaşanırken ben henüz doğmadığıma göre konuşmalar ve romanda olup bitenler; belgelediğim olgularla, araştırmalarım sonucu öyle olması gerektiği konusunda büyük inancım olan bulguların bir karışımıdır.

***

Beni 'yukarda gözetleyenler'in yalnız dedem, anneannem ve annem olmadığını biliyorum artık. Kunta ve Bell, Horoz George ve Matilda, Tom ve Irene de var.

Şimdi de babam. Öldüğünde seksen üç yaşındaydı. Biz çocukları, Julius, George, Lois ve ben, cenazesi önünde konuşurken, babamızın rahat ve zengin bir yaşamı olduğunu söylüyorduk. Acı çekmeden ölmüştü. Babam arkasından ağlamamızı istemezdi; onun için biz de ağlamayacağımıza söz verdik.

Tören bitince vasiyetine uyarak Little Rock'da Veterans Mezarlığında 16. ada 142 no'lu kabire gömüldü. Ve biz, Kunta Kinte'nin yedi kuşak sonraki torunları ağlamamaya söz verdiğimizden, birbirimizin yüzüne bakmaktan çekinerek acele acele yürüyüp gittik.

Evet babam da 'yukarda beni gözetleyenler'e katılmıştı. Beni gerçekten izleyip yol gösterdiklerini hissediyorum. Ayrıca çoğunlukla zafer kazananların yazdığı tarihsel mirasa, bu kitabın değişik bir görüş açısı getirdiği inancını paylaştıklarından da eminim.

Ne mutlu SON yazabilene.